

766

1973

11

ქართული
რეალთავი

11

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია
 АКАДЕМИЯ НАУК ГРУЗИНСКОЙ ССР
 ბ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი
 ИНСТИТУТ РУКОПИСЕЙ ИМ. К. С. КЕКЕЛИДZE

1973

ინსტიტუტი
 ხელნაწერთა
 1973 წელს
 1973 წელს

МРАВАЛТАВИ

Историко-филологические
разыскания

||

Издательство «МЕЦНИЕРЕბა»
ТБИЛИСИ • 1973

ქართული
რაეალთაეი

ფილოლოგიურ-ისტორიული
ძიებანი

II

12389

გამოქვეყნდა «მეცნიერება»
თბილისი • 1973

კრებული შეიცავს გამოკვლევებსა და მცირე ზომის ტექსტთა პუბლიკაციებს ძველი ქართული მწერლობის ისეთ მნიშვნელოვან დარგებში, როგორცაა აგიოგრაფია, აპოფთეგმატიკა, ჰიმნოგრაფია და სხვა.

კრებულში წარმოდგენილია მდიდარი მასალა ქართულ ლიტერატურაში პოეტურ და ბელეტრისტულ ჟანრთა წარმოშობისა და განვითარების შესასწავლად.

კრებულში აგრეთვე განხილულია ქართული პალეოგრაფიის საკითხები, კერძოდ: ქართული დამწერლობის, ხელნაწერთა შემკულობის, ტექნიკური ნიშნების, ჭვირნიშნებისა და სფრაგისტიკისა. კრებულში შესული ნაშრომები მთლიანად ემყარება ხელნაწერთა ინსტიტუტში დაცულ მასალას — ხელნაწერ კრებულებსა და ისტორიულ დოკუმენტებს.

ზურაბ სარჯველიძე

მროველი თუ მრუველი

(ო და უ ნიშანთა ურთიერთმონაცვლეობისათვის ქართულ წერილობით ძეგლებში)

ქართულ საისტორიო მეცნიერებაში კარგადაა ცნობილი პიროვნება, რომელსაც ტრადიციულად ლეონტი მროველს უწოდებენ. ზოგი მკვლევარი მას „ქართლის ცხოვრების“ ერთ-ერთ ავტორად მიიჩნევს¹, ზოგი კი — გადაწყვიტა².

ამ სტატიის მიზანია იმის გარკვევა, რამდენად გამართლებულია ტრადიციული ფორმა მროველი.

ა. შანიძე მროველს წარმომავლობის სახელად მიიჩნევს. იგი წერს: „ძველ ქართულში შემონახულია რამდენიმე სახელი, რომელთაც ელსუფიქსის დართვისას კიდევ მპრეფიქსიც მოუდოდა: მ-არად-ელ-ი (არად-ეთი-სოფელია ქართლში), მ-რო-ველი (რუ-ის-ი-ც სოფელია ქართლში; მისი პარალელური ფორმა უნდა ყოფილიყო რო-ის-ი, აქედან მ-რო-ელი, ვ-ს გაჩენით ო-ს შემდეგ მ-რო-ველი); ასეთივე წარმოშობისაა: მ-არგუ-ელი, მ-აწყუ-ერ-ელი (აწყურის ეპისკოპოსთა ტიტული), მ-ეგვპტ-ელი და სხვ.“³

წარმოშობის სახელად მიიჩნევს ამ ფორმას არნ. ჩიქობავაც. „ურბნ-ის-ი — ურბნ-ელი, რუ-ის-ი უნდა ყოფილიყო რუ-ელი; გვაქვს კიდევ, ოლონდ მ-პრეფიქსის დართვით: მ-რუ-ელი. მ-რო-ველი შემდგომი ვარიანტია: მასში ვ განვითარებულია და უ-ს ო ენაცვლება; ეს ახალი ვარიანტი — მროველი — გვხვდება ჩვეულებრივად“⁴.

ა. შანიძე და არნ. ჩიქობავა ამოსავალ ფორმად რუ-ის-ს მიიჩნევენ. ა. შანიძე უშვებს პარალელური რო-ის ფორმის არსებობას, ხოლო არნ. ჩიქობავა უ/ო ფონეტიკურ მონაცვლეობას.

„ქართლის ცხოვრება“-ში ეს ფორმა ერთხელაა ნახსენები: „ესე არჩილის წამება, და მეფეთა ცხოვრება და ნინოს მიერ ქართლის მოქცევა ლეონტი მროველმან აღწერა“⁵. „ქართლის ცხოვრება“-ის ნუსხათაგან სამი ყველა-

1 ი. ჯავახიშვილი, ძველი ქართული საისტორიო მწერლობა, 1945, გვ. 301 — 302; კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 1960, გვ. 239 — 243; ს. ყაუხჩიშვილი, ქართლის ცხოვრება, I, 1955 და სხვები.

2 თ. ჟორდანიას, ქრონიკები, I, გვ. XXXVI; Г. А. Меликишвили, К ис-тории древней Грузии, 1959, გვ. 28—32.

3 ა. შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, I, 1953, გვ. 128.

4 არნ. ჩიქობავა, სახელის ფუძის უძველესი აგებულება ქართველურ ენებში, 1942, გვ. 145.

5 ქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, ტ. I, 1955, გვ. 244.

ზე მნიშვნელოვანია: ანასელი — XV საუკუნისა; ქალაშვილისელი — XVI საუკუნისა; მარიამისელი — 1633 — 1646 წლებისა⁶. ამათგან ყველაზე რე აღმოჩნდა მარიამისელი ნუსხა⁷, ხოლო უფრო გვიან — დანარჩენი ორი⁸. მ რ ო ვ ე ლ ი იკითხება მარიამისელ ნუსხაში, ე. ი. იმაში, რომელიც ყველაზე ადრე გახდა ცნობილი. ანასელ ნუსხაში კი, რომელიც მოგვიანებით აღმოჩნდა, მაგრამ დღემდე ცნობილ ნუსხათაგან უძველესია, იკითხება — მ რ ო ვ ე ლ ი.

ვფიქრობთ, მ რ ო ვ ე ლ ი მართებული ფორმაა. იგი წარმოქმნილი სახელია: ამოსავალია, რ უ-ის, მ-ელ აფიქსებია, ვ განვითარებულია უე-ს შორის⁹. მ რ ო ვ ე ლ ი მიღებულია უ/ო გრაფემათა მონაცვლეობის შედეგად.

ლ ე ო ნ ტ ი „მ რ ო ვ ე ლ ი“ XI საუკუნის მოღვაწეა. მისი ხელიდან გამოსული ნუსხა შეიძლებაოდა ხტუტური (ნუსხური) ყოფილიყო, ან მხედრული. ო/უ და უ/ო გრაფემათა მონაცვლეობა გვხვდება ძველი და საშუალო ქართულის როგორც ხტუტური, ისე მხედრული ანბანით შესრულებულ ძეგლებში¹⁰. ამ მონაცვლეობის მიზეზი ის უნდა იყოს, რომ ქართულ ანბანს, რომელიც თავისი ბუნებით არსებითად ფონოლოგიურია¹¹, თავიდანვე ერთი არათანმიმდევრობა დაჰყვა: /უ/ ასომთავრულში გადმოიციემა ორი გრაფემით **О**, და ამ ორი გრაფემის შერწყმით **у-ш** ნუსხურში¹². საკმარისია მწერლის (გადამწერის) მიერ ყურადღების ოდნავი მოღუწება, რომ მოხდეს უ და ო ნიშანთა აღრევა:

დაწერილია **ო**, იკითხება **უ**:

იყო რიცხვ იგი მორწმუნეთა მათ ვითარ ხოთ ათას ოდენ, საქმ. მოციქ. 4, 4E; სადა შფოთი და განჭორვებაა არს, მამ. სწავლ. 36, 29;

რ ა განვამტკიცო და განვაძლიერო სარწმონოებაა შენი, იოსებ არიმათ, 31, 5 — 7C; და აღდგა იგი მეყსეოლად, პალეოგრ. აღბ. 38, 7 — 8; ერთ არს

6 ს. ყ ა უ ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართლის ცხოვრების მოცულობა და შედგენილობა, ქართლის ცხოვრება, ტ. I. გვ. 014 — 016.

7 ი ქ ვ ე, გვ. 014 — 015.

8 ი ქ ვ ე, გვ. 015 — 016.

9 მსგავსი მავალითები ხშირია ძველსა და საშუალო ქართულში: ს ი ც რ უ ვ ე, აპოკრ. წამ. პეტრტსი, 8; ს ი ღ რ უ ვ ე, ექუს. ღლ. 32,7; მ ე რ უ ვ ე ნ ი, აგიოგრ. ძეგლ. 1, 81,25; დრკუვებაა, ისტ. ქრესტ. II, 29,8; ა ღ ი მ ს თ უ ვ ე, ფსალმ. 450, 15 A; ენმანუყულ, სას. პოეზ., მშ 7; ნგ 19.

10 თ. ქ ო რ დ ა ნ ი ა, შიომღვიმის ისტორიული საბუთები, 1896, გვ. 7; Н. Я. Марр. Агиографические материалы по грузинским рукописям Ивера: ЗВРАО, т. X, вып. II—III, 1901, გვ. 108; ა. შ ა ნ ი ძ ე, ვანის მარმარილოს ქანდაკების წარწერის წაკითხვა — განმარტებისათვის: საქ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე, XVII, 1956, № 9, გვ. 858. ძნელია იმ მოსაზრების გაზიარება, რომლის მიხედვითაც, თითქოს აქ ფონეტიკური მონაცვლეობა ვკვინდეს: К. Ке-к е л и д з е, Древне-грузинский Архивратикон, 1912, გვ. XXII; მ. კ ა ხ ა ძ ე, ბასილი ღიდი ექუსთა დღეთაა, 1947, გვ. 014; ი. ქ ა ვ თ ა რ ა ძ ე, ქართული ენის ისტორიისათვის, I, 1964, გვ. 262 — 267.

11 ანბანის შედგენის ფონოლოგიური პრინციპებისათვის იხ.: А. А. Реформатский, Введение в языкознание, М., 1960, გვ. 298—303.

12 მხედრული ანბანით შესრულებულ ძეგლებში **ო** და **უ** ნიშანთა მონაცვლეობა ხტუტურის ორთოგრაფიის ზეგავლენით უნდა აიხსნას (თუმცა არაა გამორიცხული ამ ნიშანთა აღრევა თვით მხედრულის ნიადაგზე).

ოფალ, პავლ. ეპისტ. 170r, 18; რომელ არს ცროფიცი და ძვრის ზრდა
ვა, საკითხ. თეოდორ. 390 v, 25 — 26 b.

(მოსაკენებლად) სოლსაპლ გარდაცვალებოლთა მეფეთა, სიგ.
მლიმელთაი 95, 1 — 2; ნოვინ უშალავთ ბრძანებოლსა ამას და გა-
გებოლსა ჩუენსა ნოცა რას ვინ დააკლებთ, ნო დიდსა და ნო მცირესა,
იქვე 95, 24 — 26; რაი უკუე ქმნაო დისწულმან შენმან, ეტყუიან, ანო რაი
გაქუს დისწულისაგან შენისა, თარგმ. ქებათ. 24,4 — 5.

იწერება უ, იკითხება ო:

დაყუდებამა და შიში ღმრთისაჲ გუდოლ მტკიცე არიან წინაშე პირსა
მტერისასა, მამ. სწავ. 23, 10 — 11 C; შდრ. გოდოლ AB,

უხჭნება ხოლო არა ვყო, იერემ. 4, 27 E; აპა ეგერა, ესუდენთა
პატივთა მიემთხვა ისი, ბალავარ 67, 17 — 18 G; და შევარდა იგი ადგილთა
ძნელუვანთა და ფიცხელთა, კიმ. I 20, 26 — 27;

უხითა დიდებულთა წმიდათა მოციქულთა, იოანე ჯიბის ძის ანდერძი
101,5;

უწუდიან სახელი მისი ენმანუელ, სინ. მრავალთ. 58, 17 — 18;

საკირუხსა მის და უღონოჲსა ნაკლულეგანებისა რაჲ იქმნეს ნუგე-
შისმცემელ, საკითხ. თეოდორ. 390 r, 6 — 9 a; რამეთუ არცა ათთა, გინა უც-
თა, ანუ ასთა მიმართ დაადგრა სიმდიდრე იგი მადლისაჲ, თარგმ. კათ. ეპისტ.
36, 30 — 33 a; ესე არს მახლობელი ჩემი, ასულნუ იჭრუსალემისანო. სო-
ლომ. თარგმ. ქებ. ქებათ. 156 r, 29 — 30 a; აღდეგ, მოვედ, მახლობლო ჩე-
მო, შუენიერუ, ჩემუ, ტრედუ ჩემო, თარგმ. ქებათ. 14,3; რაითამ-
ცა იგი გლეხი იმას წყაროის მკაზმავად უბუძნეს, შიომღვ. ისტ. საბ. გვ. 27;
სამი სიგელი, გვ. 9.

ამგვარ ნიმუშთა რიცხვის გავრდა იოლია. ეს გვაძლევს საფუძველს და-
ვეუშვათ, რომ ლეონტი მროველის ხელიდან გამოსულ ნუსხაშიაც იქ-
ნებოდა ო და უ ნიშანთა ურთიერთმონაცვლეობის შემთხვევები. შესაძლოა,
მის ავტოგრაფშიაც მროველი ეწერა, მაგრამ გამოითქმოდა მრუვე-
ლი¹³. საშუალ ქართულში დამკვიდრდა მროველი, რაც მცდარი დაწე-
რილობის ზეგავლენის შედეგია. ამ მოვლენას ხელი შეუწყო იმან, რომ ამ დრო-
ისათვის მ—ელ აფიქსებით ადამიანის ვინაობის სახელის წარმოება უკვე მოშ-
ლილია¹⁴. ამ მხრივ ნიშანდობლივია ასეთი ნიმუში:

13 ძველ წერილობით ძეგლებში გვაქვს მრუელ/მროველ: მერმე იმავე რიგით დას-
ტდებიან უნატოდ წილკნელი, კაწარელი, ურბნელი, მრუელი, ქრონ. I, 46; შდრ.: ადიდენ
ღწ სული გ—ამამთავრისა მროველისაჲ, S — 4939, 15 r. მრუველისაგან იწარმოება
გვარი მრუველისშვილი (Ad—1572); გვაქვს მროველაშვილიც (Ad—8712). რაც შეეხება ამ
უკანასკნელ ხანს აღმოჩენილ 1066 წლის წარწერას, იქ ეს ფორმა ქარაგმითაა დაწერილი: მე,
ღწტი მრ—ლმწ, რაც გ. გაფრინდაშვილმა ასე გახსნა: მე, ლეონტი მროველი მან
(გ. გაფრინდაშვილი, ლეონტი მროველის 1066 წ. სამუშენლო წარწერა თრეხვის
ქვაბებიდან: საზ. მეცნ. განყ. მოამბე, I, 1961, გვ. 246 — 247), ამ ქარაგმის გახსნა შეიძლე-
ბოდა ასეც: მე, ლეონტი მრუველი მან.

14 მროველი დამკვიდრდა სასულიერო პირის ტიტულად. წარმომავლობის სახელად აღ-
ბათ უკვე რუსული იხმარებოდა.

პოვა ნავი მე გ ვ ჰ ტ ე ლ ი მიმავალი ასკალონდ, ნიკოლოს 187 r, 24
25 b. მე გ ვ ჰ ტ ე ლ ი ასრულებს ნივთის სახელის განსაზღვრების როლს.

არის შემთხვევები, როცა მ პრეფიქსი გაიგება ფუძისეულად და ურ სუ-
ფიქსის დართვით ვიღებთ მე გ ვ ჰ ტ უ რ ფორმას:

რამასათვის გული უთქუმიდა მათ, გარნა კორცისათჳს მე გ ვ ჰ ტ უ რ ი ს ა,
თარგმ. კათ. ეპისტ. 8, 1 — 3 b; მე გ ვ ჰ ტ უ რ თ ა ნივთაგან და თიჯისა და
ვინაძათგან სიტყუსაებრ მოციქულისა ყოველივე სამოდღურებლად ჩუენდა და-
იწერა, სოლომ. თარგმ. ქებ. ქებათ. 87 v, 24 — 27 b; და ყოველივე მე გ ვ ჰ-
ტ უ რ ი გონება და ყოველივე უცხო თესლი სიბოროტე და ცოდვაჲ წყალთა
შინა დაუტეოს, იქვე 88 r, 2 — 4 a.

მ რ ო ვ ე ლ ი მცდარი წაკითხვის შედეგია. ძველ წერილობით ძეგლებში
არის რამდენიმე შემთხვევა, როცა ო/უ მონაცვლეობის ახსნა ჳირს. მაგ.,
ძველ ქართულში გვაქვს ნასესხები საკუთარი სახელი იესუ (შდრ.: ბერძნ.
Ἰησους, სომხ. *Իեսու*). XI — XII საუკუნეთა ქართულ წერილობით ძეგ-
ლებში რამდენჯერმე გვხვდება იესო:

და უძლური იგი შთაუტტევს წინაშე იესოასა, კათ. ეპისტ. 68 v, 2 — 3;
რომელ არს ქრისტე იესოას მიერ, უფლისა ჩუენისა, ჰავლ. ეპისტ. 114 r, 13;
რამეთუ სიქადული თქუენდა ვართ, ვითარცა თქუენ ჩუენდა დღესა მას უფ-
ლისა ჩუენისა იესო ქრისტესსა, ჰავლ. ეპისტ. 146 v, 14 — 16; შენ უკუე ჳირი
დაითმინე ვითარცა კეთილმან მოღუაწემან ქრისტე იესოასმან, იქვე, 220 v,
17 — 18; განცხადებულად ჳუარცუმასა იესოასსა ქადაგებს, თარგმ. ქებათ.
25, 12.

ა. შ ა ნ ი ძ ი ს აზრით, იესო-ში ო მივიღეთ ო-ზე დაბოლოებულ საკუთარ
სახელთა ანალოგიით¹⁵. აღსანიშნავია, რომ ძველ ქართულში ო-თი დაბოლოე-
ბულ საკუთარ სახელთა რიცხვი მცირეა.

ქ ე რ ა ბ ი ნ ი, შდრ.: ბერძნ. *ἑραβιν*, სომხ. *Երաբին*; ოდეს
გალობენ ქ ე რ ა ბ ი ნ ი და სერაბინნი, ისტ. ქრესტ. I, 41, 24. საყურადღე-
ბოა, რომ ს ე რ ა ბ ი ნ თ ა ნ ანალოგიის შედეგად ვიღებთ ქ ე რ ა ბ ი ნ
ფორმას: ანგელოზნი და მთავარანგელოზნი, საყდარნი, უფლებანი, მთავრობანი
და ჳელმწიფებანი, ქერაბინნი და სერაბინნი, ევნომიანოსთა შიმართ 718,
1 — 4; ქ ე რ ა ბ ი ნ ი ექუს-ექუს ფრთენი, სერაბინნი მას უგალობენ, ბაგ-
რატ 252, 18 — 19.

ქ ე რ ა ბ ი ნ გვხვდება ს ე რ ა ბ ი ნ მეწყვილეს გარეშეც: ვ ა წ ე საყ-
დართა ქ ე რ ა ბ ი ნ თ ა მდგომარჳ ჳმონებს უფალსა ღმერთსა, სწავლ. სული-
ერნი 145 v, 18 — 19.

შ ე მ ო კ ლ ე ბ ა ნ ი

ავიოგრ. ძეგლ. I: ძველი ქართული ავიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I, ოლ-
ა ბ უ ლ ა ძ ი ს რედაქციით. 1965.

15 ა. შ ა ნ ი ძ ი, ანტონი I-ის გავლენა სალიტერატურო ქართულზე, თსუ ძველი ქართუ-
ლი ენის კათედრას შრ., 9, 1965, გვ. 44.

- აოკრ. წამ. პეტრჭსი: ქართული ვერსიები აპოკრიფებისა მოციქულთა შესახებ (IX — XI სს. ხელნაწერთა მიხედვით), გამოსცა ც. ქუ რ ც ი კ ი ძ ე მ, 1959.
- ბაგრატი: ცხორებამ და მოქალაქობამ წმიდისა მამისა ჩუენისა და მოციქულთა სწორისა ბაგრატისი, მღღელთმოდურისა ტავრომენელთა ქალაქისა, ქალაქისა სიკილიისა, რომელი აღწერა ევაგრე ეპისკოპოსმან, მოწაფემან მისმან, A — 134 (1066 წ.) ფ. 212 v — 296 v.
- ბალავარ: ბალავარიანის ქართული რედაქციები, გამოსცა ილია აბულაძემ, 1957.
- ვენომიანოსთა მიმართ: თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ღმრთისმეტყუელისა კოსტანტინეპოლელ მთავარეპისკოპოსისა სარწმუნოებისათვის და წესიერებისა ეპისკოპოსთაშა არიანოზთა და ევნომიანოსთა მიმართ მწკალებელთა, A — I (1031 წ.), გვ. 699 — 720.
- ექუსთა დღ.: ბასილი დიდი, ექუსთა დღეთამ, გამოსცა მ. კახაძემ, 1946.
- თარგმ. კათ. ეპისტ: თარგმანებამ კათოლიკე ეპისტოლეთამ. Ier — 9, XI ს. გვ. 1 — 196.
- თარგმ. ქებათ.: თარგმანებამ ქებისა ქებათისაი, გამოსცა ა. შანიძემ, 1924.
- იერემ: იერემიას წინაწარმეტყულება, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა კ. დანელიამ. ისტ. ქრესტ. I: ი. იმნაიშვილი, ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათია, I, 1949. ისტ. ქრესტ. II: ი. იმნაიშვილი, ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათია, II, 1963.
- იოანე ჯიბის ძის ანდერძი: ე. მეტრეველი, შავი მთის მწიგნობრული კერის ისტორიისათვის XI ს. I ნახევარში: სახ. მუზეუმის მოამბე, XX — B, 1959, გვ. 85 — 104.
- იოსებ არიმათ.: წიგნი, რომელი დაწერა იოსებ არიმათიელმან, მოწაფემან უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესმან, და თხრობამ აღმწმენისათვის ეკლესიისა, რომელი-იგი არს ლუდიას შინა, გამოსცა ნ. მარმა, TP, II, 1900. კათ. ეპისტ: კათოლიკე ეპისტოლენი, A — 584 (1083 წ.), 67 v — 99 v.
- კიმ. I — კიმენი I ტ. გამოსცა კ. კეკელიძემ, 1918.
- მამ. სწავლ.: მამათა სწავლანი, გამოსცა ი. აბულაძემ, 1955.
- ნიკოლოს: ცხორებამ და მოქალაქობამ წმიდისა და საკვარველთმოქმედისა მამისა ჩუენისა ნიკოლოს მთავარეპისკოპოსისა მირონ ქალაქისა, რომელ არს ქუეყანასა ლერიისასა, A — 1103 (1011 — 1019 წ.წ.), 181 v — 206 r.
- პავლ. ეპისტ: პავლეს ეპისტოლენი, A — 584, 100 r — 229 r.
- პალოვარ. აღბ.: პალოვარაფიული აღბომი, გამოსცა ილია აბულაძემ, 1949 წ.
- რნ ეპისკოპოსთა მიმართ: თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ღმრთისმეტყუელისა კოსტანტინეპოლელ მთავარეპისკოპოსისა რნ ეპისკოპოსთა მიმართ, რომელნი შეკრბეს კოსტანტინეპოლეს, რაჟამს იჯმნოდა იგი პატრიარქობისაგან, A — 1, გვ. 553 — 596.
- საკითხ. თეოდორ.: წმიდისა მამისა ჩუენისა ნეტარი კოსტანტინეპოლელ მამათმთავრისამ საკითხავი, რომელი-ესე აღწერა სასწაულისა მისთვის წმიდისა თეოდორეს მიერ აღსრულებულისა, რომელი-იგი აღსრულა ყოვლად ქებულმან და უძლეველმან მოწამემან ემათიელანე განდგომილისათა, A — 55 (XII ს. დასაწყ.), 387 — 392 r.
- სამი სიგელი: შიომღვიმის სამი სიგელი, გამოსცა ს. კაკაბაძემ, 1912.
- საქმ. მოციქ.: საქმე მოციქულთა, გამოსცა ილია აბულაძემ, 1950.
- სას. პოეზ.: ძველი ქართული სასულიერო პოეზია, გამოსცა პ. ინგოროყვამ, 1913.
- საკითხ. წიგნ. II: საკითხავი წიგნი ძველ ქართულ ენაში, II, გამოსცა ი. იმნაიშვილი, 1966.
- სიგ. მღუიემლთა: გამოსცა ა. შანიძემ, ძველი ქართულის ქრესტომათია, 1935, გვ. 95 — 96.
- სინ. მრავალთ.: სინური მრავალთავი 864 წლისა, გამოსცა ა. შანიძემ, 1959 წ.

სოლომ. თარგმ. ქებ. ქებათ: წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუენისა გრიგოლისა
ნოსელ მთავარეპისკოპოსისა თარგმანებაჲ. ქებისა ქებათაჲსაჲ, A—55, 73r—165 v.

ფსალმ.: ფსალმუნნი, გამოსცა მ ზ ე ქ ა ლ ა შ ა ნ ი ძ ე მ, 1960.

შიომღ. ისტ. საბ.: შიომღვიმის ისტორიული საბუთები, გამოსცა თ. ჟორდანიამ,
1896 წ.

სწავლ. სულიერნი: სწავლანი სულიერნი წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა თეოდორე
ალმსარებლისა სტუდიელთა წინამძღურისა თვსთა მოწაფეთა მიმართ ყველიერისა კვი-
აკითვან ვიდრე დიდად ოთხშაბათამდე, რომელნი წარკითხვიან მარხვათა შემდგომად სერო-
ბისა ლოცვასა, A — 500 (1042 წ.), 162r — 206 v.

3. А. САРДЖВЕЛАДЗЕ МРОВЕЛИ ИЛИ МРУВЕЛИ

(Резюме)

В грузинских письменных памятниках древнего и среднего периода наблюдается чередование графем: ო (o) и უ (u). Причиной этого явления послужило то, что звук უ (u) передавался посредством сочетания двух знаков ოჲ (в асомтаврули) უჲ (в нухური); უ (в мхედрули). Из этих же знаков первый употреблялся для передачи звука ო (o). Примеры замены გოლი goli || გული guli „сердце“; ნო no || ნუ nu „не“; სოლი soli || სული sulī „дух“; წუღება čudeba || ცოღება „знать, призывать“; უცი uči || ოცი oči „двадцать“.

Неправильное написание может стать причиной неправильного произношения. Форма მრველი Mraveli получена посредством замены знака უ (u) знаком ო (o). Корнем этого слова является რუ (ru); მ-ელ m-el аффиксы, а ვ v является фонетической вставкой.

ცაგა ხანები

ადიშის ოთხთავის გადაწერის ტექსტზე მუშაობის მეთოდი

ადიშის, ჯრუჭისა და პარხლის ოთხთავები ორ რედაქციად ჩვეულებულა. ცალკე დგას ადიშის ოთხთავი (897 წ.), რომლის ტექსტი საკმაოდ განსხვავებულია ოთხთავების სხვა ჩვენამდე მოღწეული ნუსხებისაგან. თავის მხრივ ადიშის ოთხთავი შედგება ორი რედაქციისაგან: ერთია ძირითადი, ადიშური, რომელიც ოთხთავის უმეტეს ნაწილს მოიცავს (მათე, მარკოზი, იოვანე მთლიანად და ნაწილი ლუკასი), ხოლო მეორე განსხვავებული, არაძირითადი, რომელსაც მისდევს ოთხთავის დაახლოებით მეხუთედი ნაწილი (ლუკა III, 9 — XV, 7 და XVII, 25 — XXIII, 2). ადიშის ოთხთავის ეს თავები რედაქციულად დგება ჯრუჭ-პარხლის ოთხთავების გვერდით¹. რაც შეეხება ჯრუჭისა (936 წ.) და პარხლის (973 წ.) ოთხთავებს, ისინი ერთი რედაქციის ტექსტს შეიცავენ და საერთო დედნიდან მომდინარე ჩანან².

ადიშის, ჯრუჭისა და პარხლის ოთხთავები შატბერდშია გადაწერილი. გამოთქმულია მოსაზრება, რომ შატბერდში ოთხთავის ტექსტის არა მხოლოდ გადაწერას, არამედ რედაქციულად დამუშავებასაც უნდა ჰქონოდა ადგილი, თუმცა პირდაპირი ცნობა ამის შესახებ არ არსებობს: „ერთი იმ პუნქტთაგანი, სადაც ოთხთავის ქართული ტექსტი სწორდებოდა, შატბერდი ყოფილა. სამწუხაროდ, ჯერჯერობით არ მოგვეპოვება უტყუარი ცნობები იმის შესახებ, თუ რის მიხედვით ასწორებდნენ ტექსტს, რასთან ამოწმებდნენ მას, რა წყაროებით სარგებლობდნენ და, საზოგადოდ, რა პრინციპებით ხელმძღვანელობდნენ ასეთი საპასუხისმგებლო მუშაობის დროს“³.

ადიშის ოთხთავში შეინიშნება საინტერესო ფაქტი, რომელიც, ვფიქრობთ, ვადამწერის ტექსტზე მუშაობის მეთოდზე უნდა მიუთითებდეს. ადიშის ოთხთავში გვაქვს შემთხვევები, როდესაც ტექსტში ამოშლილია სიტყვა და მის ნაცვლად ტექსტისავე ხელით სხვა სიტყვაა ჩაწერილი. ამოფხეკილი სიტყვა თუ სიტყვის ნაწილის ნაკვალევი გარკვევით ჩანს და მისი წაკითხვა შესაძლებელია. აღსანიშნავია, რომ ის სიტყვა, რომელსაც უნებლიეთ წერს და მერმე ფხეკს ადიშის ოთხთავის ვადამწერი, ჯრუჭ-პარხლის ოთხთავების შესაბამის ადგილას დადასტურებულია:

¹ ი. ი. მ. ა. ი. შ. ვ. ი. ლ., ადიშის ოთხთავი რედაქციულად, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, XXVIII, 1946, გვ. 119 — 162, XXX b, 1947, გვ. 183 — 236.

² ი. ი. მ. ა. ი. შ. ვ. ი. ლ., ჯრუჭისა და პარხლის ოთხთავთა რედაქციული ურთიერთობისათვის, პუშკინის სახ. თბილისის სახელმწიფო პედ. ინსტიტუტის შრომები, IV, თბილისი, 1947, გვ. 151 — 171.

³ ა. შ. ა. ნ. ი. ძ. ე., ქართული ოთხთავის ორი ძველი რედაქცია სამი შატბერდული ხელნაწერის მიხედვით, თბილისი, 1945, გვ. 011.

1. C⁴ განიღვძა იოსებ ძილისა [მის]გან (ძილისაგან)⁵ და ყო ეგრე.

DE განიღვძა იოსებ ძილისა მისგან და ყო ეგრე — მათე I, 24.

2. C ისმინეთ იგავი [ესე] (ესე — C) იგი მთესვარისაჲ.

DE ისმინეთ იგავი ესე მთესვარისაჲ — მათე XIII, 18.

3. C ხოლო ერ[ი]მან (ერმან) მან ჰრქუა.

DE ხოლო ერი იგი იტყოდა — მათე XXI, 11.

4. C ყოველ[თა]მან (ყოველმან) რომელმან აღიღოს მახვლი, მახვლითაცა მოწყდეს.

DE ყოველთა რომელთა აღიღონ მახვლი, მახვლითაცა წარწყმდენ — მათე XXVI, 52.

ადიშის ოთხთავშიც პირველად ყოველთა ყოფილა დაწერილი, შემდგომ ბოლო მარცვალი თა ამოშლილია და მის ადგილზე მან წერილია—ყოველმან.

5. C პურნი იგი შესაწირავისანი შექამნა [და] (და C), რომელთა არა ჯერ-ყო ქამამა.

DE პურნი იგი შესაწირავისანი შექამნა და ჰსცა მისთანათაცა, რომელი არა ჯერ-არს ქამად — მარკ. II, 26.

6. C მუნქუესვე აღმოცენდა.

DE მესხულად აღმოცენდა — მარკ. IV, 5.

ადიშის ოთხთავში მუნქუესვე სიტყვაში პირველი უ-ს ადგილზე ჯერ ე წერია და მერმე ო-დ არის გადაკეთებული.

7. C და უბრძანა მათ ინაჳით-დასხდომამა ყოველთამა მეოხნედ-მეოხნედ მწუანვილსა ზედა თივისისასა (თივასა).

DE და უბრძანა მათ დასხდომამა მათი ყოველთამა პურისმტედ-პურისმტედ მწუანვილსა ზედა თივისისასა — მარკ. VI, 39.

8. C და [გა]მოვიდეს (მოვიდეს) ხილვად.

DE და გამოვიდეს ხილვად — ლუკა VIII, 35.

ადიშის ოთხთავში მოვიდეს სიტყვის ქვეშ ჩანს გამოვიდეს ნაკვალევი.

9. C ორნი ფქვილენ ერთად.

DE ორნი ფქვილენ (+ფქვილსა E) ერთად — ლუკა XVII, 35. ადიშის ოთხთავში ერთად სიტყვის ქვეშ აშკარად ჩანს ფქვილსა-ს ნაკვალევი. აღსანიშნავია, რომ ფქვილსა მხოლოდ პარხლის ოთხთავში დასტურდება.

10. C მიუგო მ[კ]ათ (მათ) იესუ.

DE მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ — იოვანე VI, 70. ადიშის ოთხთავში მათ სიტყვის ნაცვლად ჯერ იჲ (იესუ) ყოფილა დაწერილი, შემდგომ მთავრული ი მ-დ არის გადაკეთებული, მ და ა-ს შორის კი ჩანს ქარავმადართული ვ-ს ნაკვალევი.

როგორ შეიძლება აიხსნას ადიშის ოთხთავის ტექსტში ჯრუჲ-პარხლის რედაქციის მიმყოლი სიტყვების წაცდენა? ადიშის ოთხთავის გადაწერის მიქაელს, ადიშის ოთხთავის დედანთან ერთად ხელთ უნდა ჰქონოდა ჯრუჲ-პარხლის რედაქციის ხელნაწერიც. რედაქციულად ცალკე მდგომი ადიშის ოთხთავი გარკვეულ ადგილებში (ზემოთ დასახელებული მუხლები ლუკას თავიდან)

⁴ ვიყენებთ სამეცნიერო ლიტერატურაში შატბერდული ოთხთავებისათვის შემოღებულ ლიტერებს: C — ადიშის ოთხთავი, D — ჯრუჲის ოთხთავი, E — პარხლის ოთხთავი.

⁵ ამოფეხილი ადგილების მისანიშნებლად ვიყენებთ კვადრატულ ფრჩხილებს, მრგვალ-ფრჩხილებში მოცემულია ადიშის ოთხთავის წაკითხვები გადაკეთების შემდეგ.

დგება ჯრუჭ-პარხლის ოთხთავების გვერდით, ამის გამო სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია ვარაუდი, რომ „დედანი, საიდანაც გადმოიწერა ადიშის ოთხთავი (ან ერთ-ერთი მისი წინამორბედი), ნაკლულევანი ხელნაწერი ყოფილა, მას საკმაოდ ჰკლებია ლუკას სახარებაში და ეს დაკლებული ადგილები შეუფესიათ DE-ს ტიპის ხელნაწერიდან“⁶. შემოთ განხილული შემთხვევებიც, თავის მხრივ, ამ ვარაუდს უჭერს მხარს.

ამრიგად, როგორც ჩანს, მიქელი ადიშის ოთხთავის დედანთან ერთად ითვალისწინებს სხვა რედაქციის ნუსხასაც.

რა რაოდენობით შეაქვს გადაწერს ტექსტში ჩასწორებები, ეს გამოჩნდებოდა იმ შემთხვევაში, ხელთ რომ გვექნოდა ადიშის ოთხთავის დედანი. ერთი კი, ვფიქრობთ, ცხადი უნდა იყოს — ადიშის ოთხთავის გადაწერი ჯრუჭ-პარხლის რედაქციის ტექსტით მხოლოდ ნაკლულ ადგილებს არ ავსებს, მას ტექსტის გამართვისთვისაც იყენებს.

Ц. А. ЧАНКИЕВА

МЕТОД РАБОТЫ НАД ТЕКСТОМ ПЕРЕПИСЧИКА АДИШСКОГО ЧЕТВЕРОГЛАВА

(Резюме)

В научной литературе замечено, что недостающие места Адишского четвероглава (Лука III, 9—XV, 7 и XVII, 25—XXIII, 2) восполнены по рукописи джруч-пархальской редакции. На применение переписчиком Адишского четвероглава Микаэлом списка типа Джруч-Пархальского четвероглавов указывает и следующее: в Адишском четвероглаве встречаются вычеркнутые слова, замененные другими. Вычеркнутые слова подтверждаются в соответствующих местах Джручского и Пархальского четвероглавов. Как видно, список джруч-пархальской редакции Микаэлом применяется не только для восполнения недостающих мест Адишского четвероглава, но и для частичной правки текста.

⁶ ა. შანიძე, ქართული ოთხთავის ორი ძველი რედაქცია... გვ. 010.

ბუნაზ კიანაძე

ესთერის წიგნის ძარბული რედაქციები

ესთერის წიგნში მოთხრობილია ღვთისმოსავი ებრაელი ქალის ესთერის ღვაწლი მშობლიური ერის წინაშე. იგი სპარსეთის დედოფალი ხდება. ეზოს-მოძღვარი ამანი დაარწმუნებს სპარსეთის მეფეს არტაქსარს ებრაელი ერის დარბევის აუცილებლობაში და დაინიშნება დღე მათ მოსასრველად (ამანს გადაწყვეტილი აქვს სიკვდილით დასაჯოს ებრაელი მარდოქეც, რომელიც დედოფლის გამზრდელია). ბრძანება ებრაელთა დარბევის შესახებ იგზავნება ყველა ქალაქში. მთელ სამეფოში ებრაელთა გლოვა-წუხილია. მარდოქე აცნობებს ესთერს მოსალოდნელ უბედურებას და სთხოვს, შემწეობა აღმოუჩინოს მშობლიურ ერს. ესთერი ამხელს მეფესთან ამანის მზაკერულ განზრახვას. ამანს სიკვდილით სჯიან. ბრძანება გაუქმდება. ებრაელები ამ გამარჯვების აღსანიშნავად აწესებენ დღესასწაულს — ფრურეს.

„ესთერი“ შეტანილია ბიბლიის კანონიკურ წიგნებში. უძველეს ტექსტებად თვლიან ებრაულს, სირიულს, ბერძნულს, სხვა თარგმანები აქედან მომდინარედ არის მიჩნეული¹. სხვადასხვა ენაზე შემონახულ ვერსიებს შორის განსხვავებებია როგორც მოცულობის, ისე აღნაგობის თვალსაზრისით.

ბერძნული (სებტანტას) ტექსტი განსხვავდება ებრაულისაგან მოცულობის თვალსაზრისით. ბერძნულის შვიდი ტექსტობრივი მონაკვეთი ებრაულში დადასტურებული არ არის. ბიბლიოლოგიურ ლიტერატურაში ეს მონაკვეთები შემატებების სახელწოდებით არის ცნობილი. ესენია:

1. მარდოქეს სიზმარი (I, 1 a—r);
2. ამანის ბრძანება ებრაელთა მოსპობის შესახებ (3, 13, a — g);
3. მარდოქეს ლოცვა (4, 17 a — l);
4. ესთერის ლოცვა (4, 17 l — x);
5. ესთერის მეფესთან შესვლის აღწერა (5, 1 a — f; 5, 2 a — c);
6. მარდოქეს ბრძანება (8, 9 — 12);
7. მარდოქეს სიზმრის ახსნა და დღესასწაულის დაწესება (10, 10 a — g).

ბიბლიოლოგთა ერთი ნაწილის ვარაუდით, ისინი გვიანდელი შენამატებია და დაწერილია ბერძნულ ენაზე, მეორე ჯგუფის აზრით — ებრაულში იყო, მაგრამ ჩვენამდე არ მოღწევია².

¹ Толковая библия или комментарии на все книги Св. писания В. и Н. завета, под ред. А. Лопухина, 1914, СПб., стр. 363.

² П. Юнгеров, Частное историко-критическое введение в Св. книги, Вып. II, Казань, 1907, стр. 274—284; Ф. Вигур у, Руководство к чтению и изучению библии, Москва, 1916.

ამ შემატებების განლაგების მხრივ ცალკე დგას ლათინური ვულგატა, და ც შემატებები გადატანილია ტექსტის ბოლოში ექვს თავად, სხვაგან კი მთელი წიგნის მანძილზეა თავებს შორის განლაგებული, ტექსტი დაყოფილია და ასოებრივი ნუმერაციით ჩაერთვის ციფრებით აღნიშნულ მუხლებს შორის.

ესთერის წიგნის ქართული ნუსხები. ესთერის წიგნი ქართულ ენაზე დატულია შემდეგ ნუსხებში: ოშკურ ბიბლიაში (X ს.), A — 570 (XV ს.), A — 646 (XVI ს.), H — 885 (XVII ს.), A — 51 (XVIII ს.). აგრეთვე ქართული ბიბლიის მოსკოვურ გამოცემაში 1743 წ.*

ჩვენი მიზანია ამ ნუსხათა რედაქციული ურთიერთობის გარკვევა.

ესთერის წიგნის რედაქციები. ტექსტობრივი თვალსაზრისით ესთერის წიგნის ქართული ნუსხები იძლევიან მეტად ჰრელ და მრავალმხრივ საინტერესო სურათს. შევეცდებით მოკლედ წარმოვადგინოთ ის მთავარი და არსებითი, რაც შეინიშნა მათი ურთიერთმიმართების შესწავლისას. ეს ნუსხები ჩვეულებდა სამ ძირითად რედაქციად. ესენია:

1. ოშკური ბიბლიის ტექსტი (აღვნიშნავთ **ტ** ლიტერით);

2. **ჟ** — წარმოდგენილი A — 570, A — 646, H — 885 და A — 51 ნუსხებში;

3. **ღ** — ბაქარის ბიბლიის ტექსტი.

გარდა ამისა, მცხეთურ ბიბლიაში გამოვლინდა რამდენიმე მუხლი, რომელიც რედაქციულად დაუპირისპირდა ჩამოთვლილ ჩვეულებს და ისინი შეიძლება გამოიყოს ცალკე, მეოთხე **შ** რედაქციად.

ტ რედაქცია. ოშკურ ბიბლიაში შემონახული ესთერის ტექსტის შედარებამ სხვა ნუსხებთან და უცხოენოვან ბიბლიებთან ცხადყო, რომ იგი მოცულობის თვალსაზრისით ჩამორჩება ბერძნული და სომხური ვერსიების ტექსტს. 0-ს მათთან მიმართებით აკლია მრავალი შინაარსობრივი დეტალი. ბუნებრივად დაისვა ამ განსხვავების ასახსნელად დამატებითი უცხოური წყაროების ძიების საკითხი. სავარაუდო იყო მსგავსი რედაქციის არსებობა უცხოურ ენებზე.

ვარაუდი გამართლდა. რუსულ ენაზე არსებობს ი. როჟდესტვენსკის ვრცელი გამოკვლევა ესთერის წიგნის შესახებ³. აქ ავტორი მიმოიხილავს ბერძნული სექტანტისადმი ხელნაწერთა ერთი ჩვეულების მიმართებას. ეს ხელნაწერები აღმოაჩინეს ინგლისში. მეცნიერთა ვარაუდით მათ კავშირი უნდა ჰქონდეთ ლუკიანეს რეცენზიასთან⁴. Fritzsche, რომელმაც ამ რედაქციის ტექსტი გამოაქვეყნა⁵, მას მოკლის სახელწოდებით აღნიშნავს.

ქართული ოშკური რედაქციისა და დასახელებული გამოცემის ტექსტის შეჯერებამ გვიჩვენა მათი რედაქციული სიახლოვე. ოშკური ბიბლიის ერთ-ერთი წყარო „ესთერის“ დასახელებული გამოცემის მიმდგომი რედაქციული ტიპისა უნდა ყოფილიყო. ქვემოთ ოშკურს ჩვენც პირობითად მოკლის სახელწოდებით აღვნიშნავთ და მიმოვიხილავთ მის დამოკიდებულებას სხვა ქართული რედაქციებისადმი.

* ლიტერები: O — ოშკ. ბიბლია; I — A 570; F — A 646; D — H 885; B — ბაქ. ბიბლია.

³ И. Рождественский, Книга Есфирь в текстах еврейско-масоретском, греческом и латинском, СПб., 1885.

⁴ იქვე, გვ. 71.

⁵ Libri apocryphi Veteris Testamenti graece, ed. Fritzsche, Lips. 1871.

ჩვენი ტექსტის დამოკიდებულებაში ვრცელი რედაქციისადმი უნდა გამოვყოთ სამი მომენტი (ვრცელ რედაქციად ქართული სინამდვილისათვის იგულისხმება 9. რედაქციის ტექსტი, რომელიც ბერძნული სეპტანტის მიმდგომი ვერსიაა ძირითადად, ამიტომ აქვე თავისთავად ირკვევა 7 და 11 რედაქციების წყაროებთან მიმართების საკითხიც):

1. ოში ტოვებს პარალელური რედაქციის ვრცელ ტექსტობრივ მონაკვეთებს 1 — 2 — 3, ზოგჯერ მეტი მუხლის მოცულობით; ამით 0-ს ჩვენებები ემთხვევა ბერძნული მოკლე რედაქციისას და შორდება ბერძნული სეპტანტის ტრადიციას.

2. ერთი და იმავე მუხლის ფარგლებში 0 გვიჩვენებს განსხვავებებს სიტყვებსა თუ ფრაზეოლოგიაში და მხარს უჭერს მოკლე რედაქციის ტექსტს.

3. ზოგჯერ შეინიშნება საპირისპირო მოვლენა, 0 ავრცობს სხვადასხვა დეტალით ვრცელის მონაკვეთებს, რითაც ასევე ემთხვევა ხსენებულ ბერძნულ რედაქციას.

თქმულის ნათელსაყოფად მივმართოთ მაგალითებს:

ა) გამოტოვებული ადგილები

ოშკურში გამოტოვებულია შემდეგი მუხლები (სეპტანტის დამუხვლით):
 I, 15, 18 მუხლები, სადაც აღნუსხულია ვასტიანე დედოფლის დასჯის დეტალები;

II, 6—მარდოქეს ისტორია, მისი ტყვეობა;

II, 10, 11, 12, 13, 14, 15, სადაც აღნიშნულია, რომ ესთერმა მარდოქეს რჩევით არ გაამჟღავნა თავისი ვინაობა, მარდოქეს მიერ ყოველდღიური მონახულება ესთერისა, მეფესთან შესასვლელად ქალების მომზადების რიტუალი;

III, 13 — მეფის ბრძანების დასაწყისი, სადაც მოხსენებულია მის სამფლობელოში შემავალი პროვინციები;

IV, 3 ებრაელთა გლოვა-წუხილი მეფის ბრძანების გამო;

IV, 17, IV, 5 — 7;

V, 9, სადაც აღწერლია ამანის მხიარულება ესთერის მიწვევის გამო;

V, 11 ამანის თავმოწონება მეგობრებისა და ცოლ-შვილის წინაშე;

VII, 8 — ამანის შიში მეფის წინაშე;

VIII, 12, VIII, 3;

VIII, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, სადაც დაწვრილებითაა მოთხრობილი მეფის მეორე ბრძანების წარმოშობის, შედგენისა და გაგზავნის ისტორია და დეტალები;

IX, 1—მეფის ბრძანების გავრცელების შესახებ 127-სავე პროვინციაში;

IX, 15 — 18 — ებრაელთა გამარჯვებით გამოწვეული სიხარული და დღესასწაულთა დაწესება დედაქალაქსა და პროვინციებში;

IX, 22 — 25 — მარდოქეს წერილის შინაარსი, თუ როგორ ცდილობდა ამანი ებრაელთა მოსრვას და როგორ მიეზღო სამაგიერო მის ოჯახს;

IX, 25 — 28 — მოვლენების დასახელება, რაც საფუძვლად დაედო დღესასწაულის დაწესებას;

IX, 32 — ლუსიმაქოსის თარგმანის მოხსენიება.

ასეთია სულ 40 მუხლი.

აქვე უნდა შემოვიტანოთ მაგალითები, სადაც მოკლე რედაქციის ტექსტს

ოთქოს მოცილებული აქვს მუხლის ბოლო ნაწილი. ასეთი მაგალითები არც თუ ისე იშვიათია.

გამოტოვებულია:

„და შზა-ყვეს ძელი მარდოქესთვს, დადევს სახლსა ამანისსა“ — 5, 14;

„გულს-მოდგინე იქმნა და განმხიარულდა, წარვიდა და ინაჟ-იდგა მეფისა თანა“ — 6, 14;

„ილუწიდეს მათ და მიეცემოდეს მათვან საზელელი, რომლითა განი-ბანენ და სხუაჲ სალუაწოჲ“ — 2, 3.

მოტანილია **ღ** რედაქციის მაგალითები, **0**-ში, ისევე როგორც ბერძნულ მოკლე რედაქციაში, ისინი წარმოდგენილი არ არიან.

ბ) ფ რ ა ზ ე ო ლ ო გ ი ა და ს ი ტ ყ ვ ა თ ა მი მ ა რ თ ე ბ ა

ახლა განვიხილოთ ის შემთხვევები, როცა ერთი და იგივე აზრი ერთი მუხლის ფარგლებში **0**-ს მიხედვით გამოხატულია მოკლედ, სეპტანტასა და **ღ** რედაქციის ტექსტებში — ვრცლად. ამით ირკვევა, როგორც უკვე აღვნიშ-ნეთ, **ც** და **ღ** ქართული რედაქციების ურთიერთობის საკითხიც. ფრაზეო-ლოგიასა და სიტყვათა მიმართებაში გარკვევით ჩანს **0**-ს რედაქციული იგი-ვეობა ბერძნულ მოკლე რედაქციასთან, ხოლო **ღ** რედაქცია ბერძნულ სეპ-ტანტასთან სიახლოვის მაჩვენებელია ამ შემთხვევაში.

ც

„და ყო მეფემან ქორწილი ესთე-რისი განცხადებულად“ — 2, 18.

Και ἦγαγεν ὁ βασιλεὺς τῆν γάμον
τῆς Ἑσθῆρ ἐπιφανῶς.

„და შეუვლინა მას მარდოქე და
პრქუა“ — 4, 13.

Και ἀπέστειλεν πρὸς αὐτὴν Μαρδο-
χაΐος καὶ εἶπεν.

„არა იხება—1, 12.

οὐκ ἦθέλεισεν.

„ვეღრებად დვა“ — 1, 16.

Παραχάγησεν.

„დაადგინე იგი ვასტიანეს წილ“.
— 2, 4.

κατασταθήσεται ἀντὶ Ὁυαστειάν.

„აღლებად პირისა მტერთაჲსა“.
4, 17 p.

ἀνοίξει στήμα ἐχθρῶν.

„დამიდნა გული ჩემი“ — 5, 2.

ἐτάκη ἡ καρδίᾱ μου.

„და უამს ეძიებდა, რაათამცა მო-
კლა“ — 3, 6.

καὶ ἐζήτηε ἀναλεῖν.

2. მრავალთავი, II

ღ

„და ყო მეფემან სუმა ყოველთა
თანა მეგობართა თვსთა შუდ დღე და
აღამალა ქორწილი ესთერისი“.

LXX: καὶ ἐποίησεν ὁ βασιλεὺς πότον
πᾶσι τοῖς φίλοις αὐτῶν... καὶ σῆψασεν τοὺς
γάμους Ἑσθῆρ.

„და პრქუა მარდოქე აქრათენს.
მივედ და არქუ მას: ესთერ.

καὶ εἶπε Μαρδοχაΐος πρὸς Ἀχραθ-
αῖον πορευθήτε καὶ εἶπον αὐτῷ: Ἑσθῆρ.

„არა ისმინა:

οὐκ εἰσήκουσεν.

„პრქუა“

εἶπεν.

„ღედოფალ-ყოს ვასტიანეს წილ“.

βασιλεὺς αὐτὶ Ἄστυν.

„აღლონ პირი წარმართთა“.

ἀνοίξει στήμα ἐμῶν.

„შემიდრწუნდა გული ჩემი“.

ἐπαράχθη ἡ καρδίᾱ μου.

„და ზრახა ავტოცა“

καὶ ἐβουλεύσατο ἀφανίσει.

12389

ქ. მარკუსის სახ. 17 სპ. სარ.
სახელმწიფო რესპუბლიკა
მეცნიერთა

გ) გავრცობა

საყოფადღებოა ისიც, რომ ზოგიერთ შემთხვევაში შეინიშნება 0-ს მისწრაფება გავრცობისადმი. ეს რელაქცია ცდილობს შინაარსობრივად და სტილისტურად განავრცოს ზოგიერთი მომენტი, რაც ბერძნულ სეპტანტაში წარმოდგენილი არ არის, ან მოკლედ არის ასახული.

1, 19-ში, სადაც ვრცელი რელაქციის მიხედვით ნათქვამია, რომ დედოფლობა უნდა მიეცეს ვასტიანეზე უკეთეს ქალს, მოკლე ტექსტი უმატებს: „რომელმან აჩინოს მორჩილებაა შენ მეფისა და კეთილი ქმედითხეოდის ყოველთა მეფეთა“.

LXX-ში ეს ადგილი არ გვხვდება, მოკლეში დასტურდება: και φαινήσθαι υπαχίσσασα τῆς φονῆς τῆς βασιλέως και ποιήσει ἀγαθὸν πάσαις ταῖς βασιλείαις.

მოკლე რელაქციაში სეპტანტასთან შედარებით გამოვლინებულ ვრცელ შემატებებს მხარში უდგას ოშკური რელაქციაც. ეს განსაკუთრებით ითქმის 6, 3, 6, 10, 7, 5 და ზოგი სხვა ადგილის მიხედვით:

„და ვითარ იხილა დედოფალმან, რამეთუ ფრიად განრისხნა მეფე და სიძულელით განურისხნა. მაშინ ჰრქუა: ნუ გული გიწყობენ, უფალო, ჩემდა იგიცა კმა არს, რამეთუ ვბოვე ლხინებაა შენგან. იშუებდ, მეფე, და ხვალე გითხრა სიტყუაა შენ მეფესა. და აფუცა მეფემან, რადამცა უთხრა მასა ვინ არს, რომელმან იკადრა ამბარტაუნებაა და საქმე მისი და მეფემან ფიცით აღუთქუა ნებისა მისისა ყოფაა, რადცა ინებოს“ — 7,5.

4. 17 d 0 — „ყოველივე შენ იცი და ნათესავი ისრაელისაა შენ უწყყი“.

ხაზგასმული მოკლე რელაქციის კუთვნილებაა (και τὸ γένος Ἰσραὴλ σὺ οἶδεις), პარალელურ რელაქციაშია: „შენ ყოველი უწყყი და იცი, უფალო“. — ზუსტად LXX-ის მიხედვით.

4, 17 m — და ყვე მათთვის, ვითარცა-იგი ეტყოდე მათ და მოეც მათ, რასა-იგი გთხოვდეს (ხაზგასმული მოკლე რელაქციის კუთვნილებაა: και παρῆσθαι ἂ ἤτρησαν)

5, 8-ში, სადაც მეორედ ებატეება ესთერი მეფეს და ამანს და მეფე თანხმდება; მოკლე რელაქცია უმატებს:

0—„უთხრეს ჰამანსა ესე ყოველი და დაუკკრდა მას“. ვრც.: „უთხრეს ესე ამანს“.

5, 10-ის მიხედვით ამანმა შეკრბა მეგობრები, რათა გაუზიაროს ესთერის მიწვევით გამოწვეული სიხარული; მოკლე რელაქცია აქ ურთავს: „შეიკრიბნა მეგობარნი თვისნი და ძენი თვისნი“ (ταὺς υἱοὺς αὐτῶν).

ფიქრობთ, მოტანილი მასალა საკმარისია ოშკურისა და ბერძნული მოკლე რელაქციის მსგავსების დასამტკიცებლად.

ოშკური რელაქციის ტექსტის ლექსიკის შესწავლა ავლენს საინტერესო ფაქტებს.

4, 8 მუხლში, სადაც მარდოქე მიდის ესთერთან და თხოვს მას უშუამდგომლოს ებრაელებს მეფესთან, რადგან მეფისნაცვალს, ეზოსმოდვარ ამანს, გადაწყვეტილი აქვს ამ ერის დასჯა, ვკითხულობთ:

„ნუ გეწიწებინ შემოსლვად წინაშე მეფისა და ქენება უყავ პირსა მისსა ჩემთსკა და ერისა მისთს, რამეთუ ჰამანს ლერკოლოტსა წარუთქუამს და განუჩინებთს წინაშე მეფისა ჩუენ ყოველთა სიკუდილი“.

ჩვენს ყურადღებას იპყრობს სიტყვა ლერკოლოტი, იგი სამოხელეო ტერმინის მნიშვნელობით უნდა იხმარებოდეს და ნიშნავდეს „მეფის მოადგილეს“, **наместник**-ს.

საანალიზო სიტყვას პარალელურ რედაქციებში შეესაბამება:

„ამან, რომელი შემდგომებს მეფისა“ — **¶**; „ამან მეორემან შემდგომმან მეფისამან“ — **¶**.

ბერძნულში მისი ფარდია **βενεδικ** — მეორე, ამავე მნიშვნელობის სიტყვაა სომხურის შესაბამის ადგილასაც **„ქსკირიკ“** — მეორე და ჩვენი აზრით, შესაძლებელია აქედან მიმდინარეობდეს ოშკურის „ლერკოლოტიც“.

8, 121-ში ამანის შესახებ აღნიშნულია:

„სახელიცა დაგუედვა მას მამად ჩუენდა და თაყუანს-სცემდეს მას ყოველნი და საჯდომელსა სალევრკოლოტოსა იჯდა იგი“.

პარალელურ რედაქციებშია:

„შემდგომი სამეუფოჲ საყდარი დაეყრა“ — **¶**. „მეორედ პირად მეფობისა დადგინებულ ყოფად“ — **¶**. ბერძ. **βενεδικ** **βενεδικ** **მერნის** **ლათ. post regem secundus** სომხ. **ქსკირიკ**.

„ლერკოლოტი“ სამოხელეო ტერმინია მეფისნაცვლის მნიშვნელობით და იგი უნდა იყოს **ქსკირიკ**-ის დამახინჯებული ფორმა, რომელმაც ცვლილებები განიცადა ზეპირი შემოტანის გზით, ხოლო გადამწერმა კიდევ უფრო დამახინჯა იგი **მ-ს მ-ში** გრაფიკული აღრევის გზით.

ძეგლის იშვიათი ხმარების სიტყვებიდან უნდა დავასახელოთ ბერძნულიდან ნასესხები „კარანი“ და აქედან ნაწარმოები „საკარანო“. „კარანი“, როგორც გარკვეული სამოხელეო ტერმინი, აღნიშნულია სამეცნიერო ლიტერატურაში⁶. ჩვენთვის საყურადღებოა ის, რომ იგი გვხვდება „საკარანოს“ ფორმით და ნიშნავს კარანის გამგებლობის ქვეშ მყოფ ტერიტორიას — პროვინციას:

„დაემორჩილა... ასოცდაშვიდი საკარანოჲ სოფლები საჲ“, **1, 1, 5**

¶ რედაქცია. **¶** რედაქცია, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, იზიარებს ძირითადად სეპტანტის ხაზს, მაგრამ შეინიშნება მრავალი გადახვევაც, რაც, საერთოდ, გამოდის ჩვენთვის ხელმისაწვდომი ტექსტების ფარგლებიდან და დამატებით ძიებას მოითხოვს. ეს ძირითადად გამოიხატება ტექსტის ვაგრცობაში, იშვიათად მუხლის შიგნით, უფრო ხშირად კი — ფართო მასშტაბითაც.

2, 20 — „რაჲთა ეშინოდეს ღმრთისა და ჰყოფდეს ბრძანებათა მისთა, რომელი იგი მოსეს მიერ ამცნო ისრაჲლსა“.

⁶ **ც. ჭ. რ. ც. ი. კ. ი. ძე**, ტერმინ „კარანის“ განმარტებისათვის, საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის ხელნაწერთა ინსტიტუტის მოამბე, **V, თბ., 1963, გვ. 17 — 21.**

ხაზგასმული სიტყვები მხოლოდ 9. რედაქციის (და ალბათ, ჩვენთვის უცნობი წყაროს) კუთვნილებაა.

უცნობი წყაროს კუთვნილებაა 3, ნ-იც, რომელიც აშკარად უპირისპირდება როგორც სხვა ქართულ, ისე ბერძნულ-სომხურ რედაქციებს.

ჯ

„და ჟამსა ეძიებდა, რა მათამცა მოკლა მარდოქე და ყოველი ერი მისი, ერთსა დღესა ეშურებოდა ამანი და უთქუმიდა მას გული და გულითა ზაკუთითა აზრახებდა მეფესა ძვრსა ისრაჴლისათჳს“.

ღ

„და ზრახა აჯოცაჲ ყოველთა ჰურიათაჲ, რომელნი იყვნეს სამეფოსა ასკრეოსისსა და შეიშურა რისხევით და აღიძრა სიცილით, განუწითნა პირი, განიმრუნდა თჳალნი და ჴელნი შეიტყუელნა და იტყოდა: მარდოქე და ნათესავი მისი მე წარეწყმიდო“.

განსაკუთრებით დიდი მონაკვეთები აქვს შემატებული ტექსტებს ესთერისა და მარდოქეს ლოცვებში. აქ მთელი ბიბლიის ისტორიაა მოხსენიებული ზოგჯერ. ჩვენ არ ვიცით, სად ღებულობენ სათავეს ეს შემატებები, მაგრამ იგი ძირითადი ტექსტის კუთვნილება არ უნდა იყოს, ალბათ, შემდგომი დროის რეცენზენტის ნამუშევარია, ან ხომ არ არის ისინი ბიბლიის სხვა ტექსტიდან მომდინარე მონაკვეთები, რომლებიც დაურთავთ ესთერისთვის უცხოურ თუ ქართულ წიგნებს? საკითხის გადასაწყვეტად ჯერ ვერაფერს ვიტყვით, მხოლოდ წარმოვადგენთ მაგალითებს.

ებრაელთა ლოცვას 3,13-გ-ში დართული აქვს:

„ხოლო ჰურიანი ჰხადოდეს მალალსა ღმერთსა მამათა მათთასა და იტყოდეს: უფალო ღმერთო, შენ მხოლოდ ხარ ღმერთი ცათა შინა და ქუეყანასა ზედა და არავინ არს შენსა გარეშე.“

უკუეთუმცა ვყავთ სჯული შენი და მცნებანი შენი, და-მცავი მკვდრეთ კრძალულებით წინაშე შენსა მშვედობით ყოველსა ჟამსა.

და აწ რამეთუ არა ვყვენიტ მცნებანი შენი, ამისთჳს მოიწია ჩუენ ზედა ჰირი ესე ჩუენი.

და აწ, უფალო ღმერთო ჩუენო, ნუ მისცემ შეილთა ჩუენთა ტყუედ და ცოლთა ჩუენთა შეგინებად და ჴაბუჴთა ჩუენთა წარსაწყემდელად, რომელი გუექმენ მალხინებელ ეგვპტითგან ვიღრე მოაქამომდე. ნუ აღიჯოცებიან დასაბამითგან ნაწილნი შენნი.

ნუ მისცემ სამკვდრებელსა შენსა საყუედრელად, რაჴთა მთავრობდენ მათ წარმართნი“.

4, 10, f — „და იჴსნა ღმერთმან ერი თჳსი და განმარინნა ჩუენ ტყუეობისა და მრავალთა მათგან ბოროტთა და განამართლა ღმერთმან სამკვდრებელბ თჳსი და განარინა უფალმან ისრაელი, ერი თჳსი გამოიყვანა ეგვპტით ნათესავისაგან მაჴირვებელისა. ესე სასჯელი ღმერთისაგან იყო ჩუენდა მომართ და ჴმნა ღმერთმან ნიშები და სასწაულები ღიდ-ღიღი, რომელბ არასადა ექმნა ნათესავთა შორის ქუეყანისათა“.

ცალკე განხილვის მოითხოვს მცხეთური ე. წ. საბასეული ხელნაწერთა (A — 51), რომელიც აღნაგობის მხრივ განსხვავდება თავისი ჯგუფის ნუსხებრი-საგან.

უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, რომ არაკანონიკური შემატებები ამ ხელნაწერში განლაგებულია ისე, როგორც ლათინურ ვულგატაში, ე. ი. ჯერ მიდის ძირითადი ტექსტი I-დან X თავამდე, შემდეგ კი — შემატებები XI — XVI თავებად. სხვაგან ისინი ორგანულადაა ჩართული ტექსტის თავებს შორის. ეს ძირითადი ტექსტი აღნაგობით ემთხვევა იმ ტექსტს, რომელიც წარმოდგენილია ბერძნულ სეპტანტაში და ებრაულ ბიბლიაშიც. უნდა აღინიშნოს, რომ S-ში აღუდგენიათ ის მუხლები, რაც სეპტანტასა და სომხურთან მიმართებაში აკლდა IFD ხელნაწერებს. ესენია: I თავის 21, 22, 23 მუხლები, IX თავის 3 — 4; 21, 22, 23, აგრეთვე ამავე თავის 30 — 31 — 32-ე მუხლები და სხვ. ეს მუხლები წარმოდგენილია ბიბლიის სომხურ და ლათინურ გამოცემებში.

S-ში ზოგჯერ ერთი და იგივე შინაარსი გადმოცემულია 2-ჯერ, პარალელურად სხვადასხვა რედაქციის ტექსტებით.

საილუსტრაციოდ მოვიტანთ ერთ შემთხვევას.

ესთერის მეფესთან შესვლის დეტალები აღწერილია 5, 1 a, b, c, d, e, f, 5, 2 a, b მუხლებში. აქედან ებრაულშია მონაკვეთი — 5, 1 — 5, 2. და ეს უკანასკნელი ორი მუხლი შემატებების გარეშე ემთხვევა მცხეთურის 5, 1 და 5, 2-ს. მაგრამ იმის გამო, რომ მცხეთურს არაკანონიკურ შემატებებთან ერთად მუხლები გადაუტანია XV თავის მე-4 — 19 მუხლებად (და ეს კი რედაქციულად მისდევს IFD ხელნაწერების ტექსტს), ადგილი აქვს ერთი და იმავე ფაქტის ორჯერ აღწერას ორი რედაქციის ტექსტით.

„და იყო დღესა მესამესა ვითარცა დასცხრა ლოცვისაგან, განიძარცუა სამოსელი იგი სიმდაბლისაჲ და შეიმოსა სამოსელი დიდებისაჲ და იქმნა განშუენებულ — 5, 1 IDFS.

„და აღიღო კუერთხი იგი ოქროსაჲ და დღვა ქედსა მისსა ზედა და ამბორს-უყო მას და ჰრქუა“ — 5, 2 IDFS.

„და დღესა მესამესა შემკული სამოსლითა დიდებისა თვისისა ესთერ შევიდა მეფისა და დგა ქორისა მის, სადა პირისპირ იყო ტაძარსა მეფისასა და იგი ჯდა საყდართა ზედა დიდებულთა თანა მისთა“ — S₁.

„ვითარცა იხილა მეფემან ესთერ მდგომარე, განიხარა ფრიად და შეუყვარდა ფრიად, აღიღო კუერთხი მისი ოქროსი, რომელი აქუნდა კელთა და განმარტა კუერთხი მისი და ესთერ ამბორს-უყო კუერთხის წუერსა ზედა“ — S₁.

ე. ი. S-ში ერთდროულად წარმოდგენილია (ოლონდ სხვადასხვა ადგილას) როგორც 9-ს მიმდგომი, ისე მისგან განსხვავებული ვერსია, რომელიც მეოთხე რედაქციის სახით შეიძლება გამოიყოს (D).

სხვა შემთხვევაში კი S ზოგჯერ სცილდება თავისი ჯგუფის ხელნაწერებს და რედაქციულად უპირისპირდება მათ. ასეთი მუხლები ბევრი არაა, მაგრამ მაინც არის (5, 4; 4, 17; 3, 13; 3, 14...).

О: „მაშინ ჰრქუა მეფემან: რაჲ არს, ესთერ, მითხარ მე და ნებეცხო შენ, დაღათუ ითხოვო ზოგი მეფობისა ჩემისა“ — 5, 4.

IDF: „და მეფე ეტყოდა მას: რაჲ არს, ესთერ, მითხარ მე და რაჲსათჳს არს ესე ვედრებაჲ შენი და გეყოს შენ ვიდრე კერძომდე მეფობისა ჩემისა“.

B: „და ჰრქუა მეფემან: რაჲ გნებავს, ესთერ, და რაჲ არს სათხოვარი შენი და იყოს შენდავე და ნახევარი მეფობისა ჩემისა“.

S₁: „და ჰრქუა მეფემან: დედოფალო ესთერ, რაჲ არს თხოვა შენი, მითხარ მე და მიგცე შენ ვიდრე ზოგამდე სამეფოჲსა ჩემისა“.

O: „არცა ღათუ ვიდებოდე შუეზასა მას მეფისა თანა და არცაღა საღა ესუ ღვნოჲ ტოზიკობით“ — 4, 17 X.

IDF: „არა საღა ვადიდე სუმაჲ მეფისაჲ, და არა ესუ ღვნოჲ ნაგებთი კერბთაჲ“.

B: „არა ვადიდე სერი მეფისა, არცა ესუ ღვნოჲ საქამსი კერპთათა“.

S₁: „არა განვიხარე და არცა ესუ ღვნო ნაზორევისაგან“.

საფიქრებელია, რომ S ხელნაწერის შემდგენელ რედაქტორებს გამოყენებული აქვთ სომხურ-ლათინური ვერსიები. S დამუხვლით და აღნავობით (განსაკუთრებით შემატებების ადგილით) იმეორებს ლათინურს.

ღრედაქცია. ესთერის ის ტექსტი, რომელიც წარმოდგენილია ბაქარის ბიბლიაში, საგრძნობლად განსხვავდება ზემოთ განხილული რედაქციებისაგან.

ტ: 1,6- „და კარავი აღმართა, რომელსა საბლად ეყვნეს ძოწეული და ზეზი და ქობინად მისა იყო ვეცხლი და სუეტები ლესული ოქროჲთა და ცხედარი ოქროჲსაჲ, ანთრაკითა და სამარაგდინოჲთა მოქმული“.

ღ: „კარვები აღმართებული საბლებითა ბისონისაჲთა და ძოწეულისაჲთა, ტორანტოსები ვერცხლისაჲ სუეტებითა ბრინჯისაჲთა ოქროლესულითა, ტახტები ვერცხლისაჲ და ოქროსაჲ ანთრაკ-ფენილთა ზეღა ზმარაგდონისა ქვათა“.

ღ: „შემკობილებითა ბისონისაჲთა და მწუხანოვანითა კრეტსაბმელებითა განრთხმულებითა საკრველთა ზეღა იაკინთთა და მეწამულთა, გრგოლებთა ზეღა ოქროსათა და ვერცხლისათა, სუეტთა ზეღა მარმარილოთა და ქვათა საწოლსა ოქროსა და ვერცხლისათა, მოფენილსა ქვითა სამარაგდოთა და თეთრისა და წითლისა და პარისულის მარმარილოთა“.

ბაქარისეული ბიბლიის ეს ტექსტი ძირითადად მისდევს სეპტანტას, მაგრამ მონაკვეთს IX, 20 — 29-მდე ეს რედაქცია არ იცნობს. X თავის ბოლოს მას ერთვის სეპტანტისაგან განსხვავებული ერთი მუხლი.

მთავარი, რაც თავს იჩენს ამ რედაქციის ტექსტის მიმართების შესწავლისას უცხოენოვანი ბიბლიებისადმი, არის მისი უცილობელი დამოკიდებულება სლავურ ტექსტზე. ნათქვამი ეხება, უპირველეს ყოვლისა, საყუთარი სახელების გადმოცემას, ზოგი სიტყვის მცდარ გაგებასა და ზოგი კონსტრუქციის უცვლელად გადმოტანას.

საკ. სახელები: 1, 14: არკესეი — Аркесей; სარსოფეი — Сарсофей (სართოზ **С**), 4,6: ახრაფე (აქართენ **S** Ахрафе); 1,2 m: ღვათი — Гаваф.

უკანასკნელ შემთხვევაში ბაქარის ნაბეჭდ ტექსტშია ღვალით, რაც **ლ** და **თ**-ს გრაფიკული აღრევის შედეგია.

ქართულ ტექსტში გადმოტანილია სლავური საკ. სახელების-**ев**,-**ов** სუფიქსიც:

2, 5: ძე იაროვისა (იარისი **Ч**) сын Іаров,

1, 1: კისევი ტომისაგან Кисев.

სლავური და ქართული ტექსტის კომპოზიტები ზოგჯერ ფარავენ ერთმანეთს როგორც მთლიანად, ისე შემადგენელი ნაწილების მნიშვნელობის მხრივ:

2, 2: კეთილ-საჭურჭტი; 5, 1: კეთილ-სახილავი — добро-зрчны (ბერძნულშია *καλή ψή χίμαι*).

სლავური ტექსტის გავლენად ჩანს წინდებულების გადმოტანა. ქართულისათვის შეუფერებელ პოზიციაშია (სახელის წინ) „თანა“ თანდებული.

7, 7: „მეფე აღდგა თ ა ნ ა რ ი ს ხ ვ ი თ ა“

2, 13: „თ ა ნ ა დ ე დ ე ბ ი თ ა და“ შეილებითა“.

1,2 m: „თ ა ნ ა ღ ვ ა თ ი თ“.

ტექსტის მცდარი გაგების ნიმუშები:

თანდებული **вместо** გააზრებულია, როგორც **в** თანდებულდართული სახელი და თარგმნილია დანაწევრებულად: „ადგილსა შინა“:

2, 4: „და იყოს ასტინის ა დ გ ი ლ ს ა შ ი ნ ა“ — Да будет царицею вместо Астини.

4, 17: „უფალო... ყოვლისა დასაწყისისა მპყრობელო“ и всякого начальства содержителю.

„Начальство“ ნიშნავს „მთავრობას, უფლებას“. შეცდომით „დასაწყისად“ არის ნათარგმნი.

Ч რედაქციის ესთერის ტექსტის სიახლის მაჩვენებელია სამოხელეო ტერმინები. საფიქრებელია, XVII საუკუნის მთარგმნელ-რედაქტორის შეტანილია **დ ა რ ბ ა ზ ი ს ე რ ი , ს ა ყ მ ო , ს ა ხ ლ თ უ ხ უ ც ე ს ი**.

1, 16: „და ჰრქუა მოხეი მეფისა და დ ა რ ბ ა ზ ი ს ე რ თ ა მ ი მ ა რ თ“ . სლავურშია: бояре.

1, 8: „ამცნო ს ა ხ ლ თ უ ხ უ ც ე ს ს ა ყ ო ფ ა დ ნ ე ბ ის ა მ ის ის ა“ . (სლ. иконом).

3, 13: „სწერს უხუცესთა ს ა ყ მ ო თ ა“ (სლ. поданным).

ესთერის ტექსტი ქართულ ენაზე დაუცავს ბიბლიის ოშკურ ხელნაწერს, ნუსხებს: A—51, A—570, A—646, H—885-ს და აგრეთვე ქართული ბიბლიის მოსკოვურ გამოცემას 1743 წ.

ნუსხათა ურთიერთმიმართების შესწავლისა და მათი უცხოენოვან (ბერძნულ, სომხურ, რუსულ) გამოცემებთან შედარების საფუძველზე დადგენილია, რომ ეს ნუსხები იძლევიან სამ ძირითად რედაქციას:

ჯ რედაქციას ქმნის ოშკური ბიბლიის ტექსტი, რომლის მრავალი თავისებურება გამოძახილს პოულობს ბერძნულ, ე. წ. მოკლე, რედაქციასთან.

ნუსხები: A—570, A—646, H—885, A—51 ჯგუფდებიან ერთ რედაქციად, რომელიც სეპტანტის მიმდგომი ვერსიაა, მაგრამ აქვს მრავალი განმასხვავებელი ადგილი, განსაკუთრებით დამატებითი მონაკვეთები, რომლებიც შემდგომ კვლევას მოითხოვენ. ამ ჯგუფიდან რამდენიმე მუხლის ფარგლებში S ხელნაწერი იძლევა მეოთხე რედაქციის გამოყოფის შესაძლებლობას.

ბაქარის ბიბლიის ტექსტი მთელი რიგი ნიმუშებით (ფრაზეოლოგია, საკუთარი სახელები, კონსტრუქციების მცდარი გაგება) ავლენს სლავურ ტექსტზე დამოკიდებულებას.

Г. И. КИКНАДЗЕ

ГРУЗИНСКИЕ РЕДАКЦИИ КНИГИ ЕСФИРИ

(Резюме)

Текст книги Есфири сохранился на грузинском языке в пяти списках: в Ошкском (X в.), A—570 (XV в.), A—646 (XVI в.), H—885 (XVII в.), A—51 (XVIII в.), а также в московском издании грузинской библии 1743 г.

В результате изучения взаимоотношения этих списков установлено, что они образуют (для книги Есфири), в основном, три редакции.

Первая редакция представлена Ошкской библией, текстуальные особенности которой переключаются с т. н. краткой греческой редакцией книги Есфири (по изданию Fritzsche).

Списки второй редакции (A—570, H—885, A—51, A—646) с точки зрения редакционной имеют много общего с греческой Септантой, однако, в некоторых местах грузинские списки совершенно отличаются от нее; факты эти требуют дальнейшего изучения. Различия списка A—51 дают нам право кое-где выделить их в качестве отдельной редакции.

Текст Московской библии, представляющий третью редакцию, по целому ряду признаков (фразеология, неправильное понимание текста, передача собственных имен) выявляет следы влияния славянского.

მანია მამაცაშვილი

„ვისრამიანის“ ქართული თარგმანის მხატვრული სპეციფიკის შესწავლისათვის

I

„ვისრამიანის“ მხატვრული სპეციფიკის შესწავლის დროს მკვლევართათვის ამოსავალი უნდა იყოს ქართული თარგმანის ზედმიწევნითი სიზუსტე, მისი ადეკვატურობა დედანთან. მართლაც, ძნელად თუ დაიძებნება მეორე ასეთი თარგმნითი ხასიათის ძეგლი, რომელიც ამგვარი მხატვრული ოსტატობით ხასიათდებოდეს და თან ასე ახლოს იდგეს ორიგინალთან.

ქართველი მთარგმნელის მოღვაწეობაში თავს იჩენს მშობლიური ლიტერატურის მხატვრული დონე, მისწრაფებები და შესაძლებლობანი, ენის ბუნება და ხასიათი. მართო „ვისრამიანში“ გამოვლენილმა ძალუმმა ექსპრესიულობამ და ენობრივმა ენერგიამ მოიხვეჭა დამოუკიდებლად უფლება გამხდარიყო ორიენტირად შემდგომი საუკუნეებისათვის. თავის მხრივ „ვისრამიანის“ ქართული თარგმანი ლოგიკური შედეგია ქართული ენის განვითარების დიდი და ხანგრძლივი პროცესისა. იგი პირდაპირ ძველი ქართული სასულიერო პოეზიისა და მწერლობის წიაღიდანაა ამოზრდილი.

„ვისრამიანში“ დედნისეული და ქართული ტრადიციით ნაკარნახევი ისეა ერთად აღრეული, რომ ფესვების ძიებაში ზშირად იკარგება მკვლევარი. მაგრამ მათი მიგნება და გამოყოფა მაინც ხერხდება და როცა კვალდაკვალ მივყვებით მთარგმნელს, ჩნდება მთელი სიდიადე იმ შემოქმედებითი მუშაობისა, რომელიც ჩაუტარებია მას, როგორც უდიდეს მხატვარსა და ხელოვანს.

გარდა მთარგმნელისა, ქართული „ვისრამიანის“ ავტორი უთუოდ დიდი შემოქმედებელია. ის, თუ როგორ გრძნობს იგი მზა ენობრივ ფორმებს, როგორ გრძნობს სიტყვას და მის მიღმა არსებულ ფარულ აზრობრივ ნიუანსებს, მეტყველებს მთარგმნელის მაღალ ნიჭსა და ხელოვანებაზე. ქართველი მთარგმნელი მუდამ ინარჩუნებს კავშირს ქართული ენის დრმა და ძირმაგარ ფესვებთან, ქართული მწერლობის კლასიკურ ტრადიციებთან. სწორედ აქ, ქართული ენის ამ უღრმეს შრეებში, პოულობს იგი მხატვრული სახვის ამოურჩეველ შესაძლებლობებს. „ვისრამიანის“ ანონიმ მთარგმნელს ხელეწიფება ძველი ქართული ენის ბუნების შეუბღალავად შესატყვისი ფორმა გამოუძებნოს დედნისეულ ყოველ მხატვრულ აზრსა და სახეს, ცალკეულ ფრაზასა და გამოთქმას, ქართულად გარდათქვას და გაახშიანოს ორიგინალის ყოველი აზრი თუ ნიუანსი და ამ გარდათქმისას სიტყვის აგების ხელოვნებაუ უმაღლეს საფეხურამდე აიყვანოს.

ქართულ ენაში ოდითგანვე დამკვიდრებულ და დაკანონებულ მხატვრულ სახეებსა და საშუალებებს გარდა, მთარგმნელი ოსტატურად იმარჯვებს საკუთრივ სპარსული პოეზიისა და მწერლობისათვის ორგანულ და ბუნებრივ ნორმებს. ქართული ენის შინაგანი ბუნების დაცვასთან ერთად იგი იცავს სპარსული ენის მხატვრულ მოდელსაც. და ამას მთარგმნელი ახერხებს თავისი პოეტური გუმანის, მხატვრული გემოვნებისა და შინაგანი პოტენციის მეშვეობით. დედნისეული ყოველი სიტყვა მტკიცედ და ურყევად ზის ქართულ კონტექსტში, საოცრად შეეფერება მისთვის მიჩენილ ადგილს, მთელს სტილს რომანისას, მის შინაგან ხასიათსა და სულისკვეთებას. ფრაზის მარჯვედ და მოხერხებულად მოქმედაში, მის ქართულად აქცერებაში „ვისრამიანის“ ქართველ მთარგმნელს ბადალი არა ჰყავს ქართულ მხატვრულ პროზაში. „ვისრამიანის“ მთარგმნელს შეიძლება გარკვეული უპირატესობაც ჰქონდა იმ აზრით, რომ იგი არ იყო შეზღუდული პოეზიის დაკანონებული ჩარჩოებით. თუმცადა ამ უპირატესობას ერთი საფრთხეც სდევდა თან — მხატვრული პროზა არ ქცეულიყო უბრალო თხრობად. აქ უნდა ემძლავრა მთარგმნელის შემოქმედებით ნიქს. მხატვრული გემოვნების, პროზის შინაგანი რიტმისა და მუსიკალობის გრძნობის გარდა, მთარგმნელს დიდად დაეხმარა ქართული ენის ამდღეული პათეტიკა და თხრობის პიერატიული ტონი. ყველაფერმა ამან განაპირობა ის ფაქტი, რომ სტილი „ვისრამიანისა“ ბუნებრივი და დაწურულია, ფრაზა ლაღი და მოქნილი, ენა საღა და ცხადი.

მხატვრული თარგმანი თავისუფალი უნდა იყოს — ამბობდა გოეთე, ოღონდაც მთარგმნელს უნდა ჰქონდეს უფლება თავისუფლებისო. „ვისრამიანის“ ქართველი მთარგმნელი შინაგანად გრძნობს თავის უფლებას — იყოს თავისუფალი, რამეთუ მისთვის თარგმნის პროცესი შემოქმედებაა. „Воссоздание чужого произведения на другом языке в те времена было актом творчества и притом творчества свободного.“¹

მთარგმნელი თავისუფლად იჭრება ენის ბუნებაში, ღრმად შედის სათარგმნ მასალაში და ასევე ლაღად ოპერირებს უცხო მასალით, მაგრამ მისი ფანტაზიის სილაღე და გაქანება სავსებით შეესაბამება მხატვრული ზომიერების გრძნობას და ფაქიზ, დახვეწილ გემოვნებას. ყველაფერი, რაც მას შეაქვს სათარგმნ მასალაში, ორგანულადაა შერწყმული დედნის მხატვრულ ქსოვილს, პარმონიულად არის შეზავებული ორიგინალის სტილს.

არ არსებობს (ან თითქმის არ არსებობს) მხატვრული ხერხი ან სხვა რაიმე სახვითი საშუალება, რომელიც დედანშია ასახული და რალაცნაირად თავისი გამოხატულება არ ეპოვოს ქართულ თარგმანში.

„ვისრამიანის“ ქართველ მთარგმნელს ბევრი რამ გარდაუთქვამს თავისებურად, ქართულად, ბევრიც „თავისეული“ შეუტანია თარგმანში, ბევრი ახალი მხატვრული სახე შეუქმნია; არაიშვიათად დედნისეული ერთფეროვნება და მონოტონურობა მთარგმნელის საოცარი მხატვრული ოსტატობით გადახალისებულა... და მაინც, რალაცნაირად, თარგმანი ისევ დედანთან მიდის, გვერდში უდგას მას საოცარი სიახლოვით.

ამ მხრივ ქართული „ვისრამიანი“ სრულიად უნიკალურია.

როგორ ახერხებს ამას ქართველი მთარგმნელი, რაშია მისი დიდი ხელოვნების საიდუმლოება? ამ კითხვებზე პასუხს მას შემდეგ მივიღებთ, რაც ყო-

¹ Н. И. Коирад., Запад и Восток, М., 1966, стр. 344.

ველმხრივ ამომწურავად იქნება შესწავლილი მხატვრული სახვის ის ხერხები და საშუალებები, რომელთაც მიმართავდა ქართველი მთარგმნელი სპარსული რომანის ქართულად თარგმნის დროს.

„ვისრამიანი“ დიდი სიუჟეტითაა წარმოდგენილი სპარსულთან ერთად ძველი ქართული სასულიერო და საერო მწერლობის მხატვრული აზროვნებისათვის დამახასიათებელი სახეები და ხერხები.

ქართულ თარგმანში გამოყენებულია ყველა სახის პარალელიზმი (სინონიმური, ლექსიკური, ანაფორული), შედარება და მეტაფორა, ეპითეტის ყველა სახეობა, ასონანსი, ალიტერაცია, დაპირისპირების მხატვრული ხერხი, ჰიპერბოლა და სხვა მისთანანი. ერთი სიტყვით, ყველაფერი ის, რაც მხატვრული აზროვნების არეში შემოდის.

ჩვენ თანმიმდევრულად განვიხილავთ თითოეულ მხატვრულ ხერხს შედარებითი მასალის ფონზე. დედნისეული მონაცემების ქართულ ტექსტთან შეპირისპირების გარდა, გზადაგზა მოგვაქვს აგრეთვე პარალელური მასალა ძველი ქართული კლასიკური მწერლობიდან, საიდანაც კარგად ჩანს, თუ რამდენად ძლიერი და ღრმაა კავშირი ქართველი მთარგმნელის მხატვრული აზროვნებისა მშობლიურ ფესვებთან, რამდენადაა დავალებული იგი ძველი ქართული მწერლობის მხატვრული კულტურისაგან.

ყველგან, სადაც კი მთარგმნელი იყენებს სინონიმურ პარალელიზმს, როგორც მხატვრულ ხერხს, იგი საგანგებოდ ზრდის სინონიმთა რიცხვს. ამას მთარგმნელი აკეთებს, რათა მათი საშუალებით მკითხველის ყურადღება გადაიტანოს გარკვეულ ფაქტზე თუ მოვლენაზე და ამავე დროს გააძლიეროს ამ ფაქტით გამოწვეული მხატვრული აღქმის ხანგრძლივობა. ამ ფუნქციის გარდა, სიტყვათა პარალელური რიგები ერთგვარი სტილისტური ხერხიცაა მთარგმნელისათვის. „ვისრამიანის“ მთარგმნელი პარალელიზმის ყველა იმ სახეს იყენებს, რომელიც დამოწმებულია დედანში. ამასთანავე, მაშინაც იმარჯვებს ამ ხერხს, როცა იგი დედანში არაა დადასტურებული. მოგვაქვს ჯერ პირველის მაგალითები:

1. „და ყოველი ქვეყნით ბერიკაცები, მონახულნი და მეცნიერნი ომისანი მოიყვანნა“ (25)².

پس آنکه سالخورده شیر گیران
هنرمندان و رزم آرای پیران (თ. 58)³

2. „ველნი და მოედანნი ვენაქად და ნაშენებად შეიქმნებიან“ (75).

سا میدان که گردد باغ و بستان

3. „შენ აგრე შექირვებული და დამძიმებული ხარ“ (78).

چنان کاندوه و درد ترا کرد

4. „არც შეგონება გესმის, არც ზენაარი და ფიცი არის შენი“ (168).

² მაგალითებს ყველგან ვიმოწმებთ „ვისრამიანის“ მე-5 გამოცემის მიხედვით. თბ., 1964.

³ სპარსული ტექსტის სიტყვასიტყვით თარგმანს მხოლოდ იმ შემთხვევაში ვიძლევი, როცა ქართული თარგმანი სცილდება დედანს.

نه زنهار و نه پيمان و نه سوگند (თ. 261)

5. „დედანი გულნაზუქნი და გულჩვილნი არიან“ (19).

زنان نازک داند و سست رايند (თ. 48)

უმეტესად ქართველი მთარგმნელი ზრდის სინონიმთა რიცხვს და ზრდის საგანგებოდ:

1. „დარჩა ზანთა ზედა შიშველი და უხამური“ (179). დედანში ეს წყვილი არაა. იკითხება მხოლოდ: برهنه پای (ფეხშიშველი).

2. „არა რომელსა ქვეყანასა არის შენი ჯუფთი და სწორი“ (15).

در ايران نيست جفتی با تو همسر (ბ.)

3. „ტირილი და ზახილი დაიწყო და მტირალსა ძიძასა ეუბნებოდა“ (31).

خروشان زار با دایه همی گفت (ბ.)

4. „უცილოდ შმაგნი და მტერიანნი იყვნეს“ (27).

كجا دايوانه‌ای باشد بهر باب (თ. 60)

5. „თავისა მკლავისაგან კიდე მწე და მეშველი არავინ იყო“ (28).

بجز بازو نديند آيج ياور (თ. 61)

და მრავალი სხვა. ამ რიგის მაგალითების ჩამოთვლა უსასრულოდ შეიძლება: ბედი და ეტლი (15); ფიცი და აღთქმა (168), ნება და წადილი (3), სვიანი და ბედნიერი (71), სოფელი და საწუთრო (133), მოვლენით და მორჭმით (3) და სხვა მისთ. ეს სინონიმური წყვილები ქართულ თარგმანში თითქმის ყოველთვის ერთად იხმარება. ფრაზის სისავსის მიზნით ქართველი მთარგმნელი იშვიათად თუ ტოვებს დედანში ნახმარ სიტყვას უცალოდ.

სპარსული დედანი ლექსად არის დაწერილი და პოეტი მარცვალთა გარკვეული რაოდენობით, სალექსო ზომით და რითმით არის შებოჭილი. სიტყვიერი სილაღე, ბუნებრივია, შეკვეცილია. პოეტი სხვა საშუალებებით ახერხებს ლექსის გამდიდრებას. ამიტომ ხშირად ის, რაც სპარსულად ეღერს ბუნებრივად, თარგმანში გადმოტანის დროს ღარიბდება. პროზით შესრულებულ თარგმანში, ცხადია, ვიწროა ლექსის ჩარჩოები. ამის გამოა, რომ ქართველ მთარგმნელს უხდება უფრო ლაღად და თავისუფლად მოეციდოს მასალას და აავოს საესე და მხატვრულად სრულყოფილი ფრაზა, რომელიც მთლიანად შეეგუება როგორც დედნის, ასევე ქართული თარგმანის სტრუსაც.

სიტყვის ელერადობის და კეთილზმოვანების გასაძლიერებლად სპარსელი პოეტი ხშირად ანაფორულ პარალელიზმს მიმართავს. ეს ხერხი უპირატესად პოეტურ ძეგლებში გამოიყენება. ქართველი მთარგმნელი თითქმის ყველგან იცავს დედნისეულ ამ ხერხს. მისი გამოყენებისას ევფონიური მომენტის გაძლიერებასთან ერთად ძლიერდება ემოციური მხარეც:

1. „რად გლახ ვებრძვი საბრალოსა სულსა ჩემსა,

რად დავღვრი უბრალოსა სისხლსა ჩემსა,

რად არ მომისმენია ბრძანება თქვენი,

რისთვის სათავისო მშვიდობა არ მიძებნია?“ (198).

დედანში შესაბამ ადგილას დასაწყისში ოთხივეჯერ ნახმარია — ჯრა-რად, რისთვის?:

چرا با جان بیچاره ستیزم
چرا بیپوده خون خوش ریزم
چرا از تو نصیحت نه پذیرم
چرا راه سلامت برنگیرم (თ. 307)

2. „ზოგჯერ ჯაქვსა შიგან ზრმალი შევიდის, ვითა წყალი, ზოგსა თვალთა შიგან ისარი შეეპარის, ვითა ძილი, ზოგსა გულსა შიგან შუბი შეეპარის, ვითა სიყვარული, ზოგსა თავსა აფთი შევიდის, ვითა ტვინი“ (28).

ორიგინალშიც თითოეული შესაბამი სტრიქონი იწყება გი-ი სიტყვით, რაც ნიშნავს: ზოგჯერ, ზოგს.

گی اندر زره شد تیغ چون آب
گی در دیدگان شد تیز چون خواب
گی رفتی سنان چون عشق در بر
گی رفتی تبر چون هوش در سر (თ. 71)

3. „მე მისი ნახვა გამაცოცხლებს, მე მისი საუბარი გამახარებს, მე მისი ხვევნა უკვდავ მიქმს და მისი ლმობიერება ყოველთა დამავეიწყებს“ (273).
დედანში შესაბამ ადგილას იკითხება.

که دیدارش مرا خوشتر زجانست
که در دل خوشتر از جان جهانست (თ. 1.; კ.)

ამ შემთხვევაში ქართველმა მთარგმნელმა მთარგმანში სრულყო ხერხი, რომელიც ორიგინალში მხოლოდ მინიშნებულია.

4. „გაიქეც, გულო, საწუთროს ფაფერაკისაგან, გაიქეც, გულო, აუგისა დამიწყებულისაგან, გაიქეც და ნულარავის აძლევ სისხლთა“ (201).

დედანში იკითხება:

گریز ای دل ز آسیب زمانه
گریز ای دل ز ننگ جاودانه
دلا بگریز تا خونم نریزی
گر اکنون نه گریزی کی گریزی (თ. 310)

როგორც ვხედავთ, მთარგმნელი ამ ხერხს ძალზე მოხერხებულად და ბუნებრივად იყენებს საჭირო შემთხვევაში. მის ხელში იგი იღებს სრულყოფილ და დასრულებულ სახეს და ამაში არც არის რაიმე მოულოდნელი, რადგან ქართველი მთარგმნელი ანაფორული პარალელიზმის, როგორც მხატვრული ხერხის, გამოყენებას უნდა შეხვედროდა ჯერ კიდევ ძველი ქართული სასულიერო პოეზიის ავტორებთან:

1. „შენ, რომელი პირველ ეჩუენე მოსეს ნისლსა შინა მთასა ზედასასწაულითა, აქა დღეს იორდანეს მოხუედ ჯორცითა ნათლისღებად, უცოდველო,

შენ, რომელმან პირველ ელიაჲს მიერ ხალენითა განაბე იორდანე, მკსნელო, ახლისა ელიაჲსა მოხუედ ჯორცითა ნათლისღებად, უცოდველს,

შენ, რომელმან პირველ ელისეს მიერ მარილითა დაატკბე სიმწარეა წყალთაჲ. (221)⁴.

2. „შენ გიგალობს მზეჲ,

შენ გადიდებს მთოვარეჲ,

შენ გაქებენ ვარსკულაენი,

შენ გან ძრწიან უფსკრულნი,

შენ გიგალობენ მთავრობანი,

შენ გადიდებენ ჳელმწიფებანი,

შენ თაყუანის-გცემენ მეუფებანი“ (402).

3. „დღეს ნათელი იგი დაუსაბამოჲ ჳრისტე სოფელსა გამოუჩნდა და სიბნელეჲ პირველი მცხინვარებითა საღმრთოჲთა განაქარვა ნათლისღებითა თუისითა მკსნელმან.

დღეს მიზეზი ბნელისაჲ, განაქარვა მიზეზმან ნათლისამან და ჳლებად, სიკუდილისაჲ დასცა მფლობელმან ცხოვრებისამან ღმერთმან და განმანათლნა ჩუენ ნათლისღებითა.

დღეს უწორცოჲ ჳორცითა გამობრწყინდა და უხილავი იხილა...

დღეს განქარდა აჩრდილი მჯულისა მის მოსეს მიერ მოცემულისაჲ და მაღლისა ნათელი გამობრწყინდა სოფელსა მაცხოვარი, რომელმან განანათლნა დაბადებულნი.

დღეს მოუწყეს მორწმუნეთა კრებულსა საუფლოჲ დღესასწაული კრებასა სულიერსა შემსხმელად ღმრთისასა...“ (243).

4. „რომელმან დაპრთენ ზესკენლი წყალთა ზედა...

რომელმან დააფუძენე უფსკრულთა ზედა...

რომელმან შეჳზლუდენ საზღუარნი ზღუათანი“ (407).

და რომ ეს ხერხი, მართლაც, დამახასიათებელი უნდ ყოფილიყო უპირატესად პოეზიისათვის, იმითაც დასტურდება, რომ ქართული სასულიერო პოეზიის შემდეგ ვიდრე „ვისრამიანამდე“ იგი არ ჩანს გამოყენებული არსად.

ლექსიკური პარალელიზმის ერთ-ერთი სახეა მხატვრული ჩამოთვლის ხერხი. ამ ხერხს უხვად მიმართავენ სპარსელი პოეტი, რომელსაც არც ქართველი მთარგმნელი ჩამორჩება, პირიქით, აჭარბებს კიდევ მას. ჩვეულებრივად არც ამ ხერხის გამოყენებისას იზღუდავენ თავს ქართველი მთარგმნელი დედნის მონაცემებით და ჩამოსათვლელ სიტყვათა რაოდენობას ზრდის ნებისამებრ, ამდიდრებს ახალი ნიუანსებით და ხორცს ასხამს მხატვრულ ფრაზას. რიგ შემთხვევაში მთარგმნელი ახერხებს ზუსტად დაიცვას ამ ხერხის ხმარების დედნისეული მონაცემები:

1. „იხარებ და მოაბად, სმიდა და გასცემ და“ (47).

همی کرد و همی خورد و همی داد (თ. 91)

⁴ გვერდებს ვუთითებთ პ. ინგოროყვას გამოცემის მიხედვით: „ძველი ქართული სასულიერო პოეზია“, წიგნი I, ტფილისი, 1913.

2. „გაიხარენ, სვი და ქამე, გაეც...“ (48).

بکن و انکه خوروده تا بود داد (თ. 92)

3. „აქმევედის ყველგან აღვასა და ამბარსა, აყრიდეს ყოველგნით ოქროსა და ვერცხლსა და მარგალიტსა“ (367).

فرازش ابر دود مشک و عنبر
وز و بارنده سیم وزر و گوهر (თ. 503)

უფრო ხშირად კი თარგმანში დახვედებულია მონათესავე მნიშვნელობის სიტყვები, სინონიმთა მთელი წყება, რათა აიწიოს თხრობის ემოციური ტონუსი:

1. „ესრე უპატიო, შეფრობილი, ბედითი, შემეჭირნე, თვალცრემლიანი, პირდაყვითლებული, ბაგედამტვერილი და დაღონებული ვექენები და ვიტყვი“ (256).

დედანში მოტანილია განსაზღვრებათა ორჯერ უფრო მცირე რიცხვი, ამას გარდა, თითოეულ განსაზღვრებას წინ უძღვის ზმნიზედა. ასე მაგალითად, بدین:

بدین خواری بدین زاری بدین درد
مژه پر آب دارم روی بر گرد (თ. 379)

ეს ხერხი სპარსელ ავტორს საშუალებას აძლევს მეტი ექსპრესიის გამოსახატავად და გმირთა ემოციური განცდის გასაძლიერებლად. ქართველი მთარგმნელი ამავე მიზნის მისაღწევად მიმართავს მისთვის უფრო ბუნებრივ მხატვრულ საშუალებას. იგი ზრდის ჩამოსათვლელ სიტყვათა რაოდენობას.

2. „ღიადი უბოძა თვალი და მარგალიტი, ოქრო და ლარი“ (187).

დედანში დასახელებულია ამათგან მხოლოდ ორი: جاما و گوهران (ტანსაცმელი და თვლები).

3. „იხარებდა, ინადირებდა, იასპარეზებდა, სმიდა და თამაშობდა“ (213).

ჩამოთვლის ხერხით ამ ფრაზაში საოცარი დინამიურობაა მიღწეული; ზმნათა ზედიზედ მიჯრით ემოციური ეფექტია გაძლიერებული.

მხატვრული ჩამოთვლა ერთ-ერთი ფართოდ გავრცელებული ხერხია ქართულ სასულიერო, საისტორიო და საერო მწერლობაში. შეუძლებელია აქ ყველა იმ მაგალითის მოტანა, რომელიც დაიძებნა ძველი ქართული მწერლობის ძეგლებში. დავასახელებთ ზოგიერთ მათგანს: „მქონან მე ჯორცნი უჯრწუნელნი, უცოდველნი, უკუდავნი და განღმართობილნი (დასდებელნი აღდგომისანი, II, 335, გვ. 284), ბრწყინვალედ განშუენებული, უძლეველი და ძლევაშემოსილი (იქვე, გვ. 281), დედა და პატივი და ძლიერებაჲ (6, 135), სიწმიდე, სიმშვიდე და სიმდაბლეჲ და გლახაკთმოწყალებაჲ (261), „ძლუენი, ოქროჲ, გუნდრუჟი და მური მისა (იოვანე მტბეგარი, XXXIV, გვ. 61)“, მეფეთა სიმტკიცეო, მთავართა დიდებაო, უძლურთა ძლიერებაო, მდაბალთა აღმაშაღლებელო, გლახაკთა განმამდიდრებელო (იოვანე მინჩხი,

27, XXV), იყო კაცი მორწმუნე, ბრძენი და გონიერ (ლექსიონტი, 137, 12), შეიქმნა კმა ზარის-საჯდელი, ზრზინვა და ყივილი და კლვა (იქვე, 113, 6). სიბრძნითა და სიქველითა, სიმჭნითა და სიმდიდრითა (იქვე, 26, 6), ქუთათა და ძელთა, სპილენძსა და რვალსა განჭედისა (იქვე, 90, 6), ხუასტაგი დიდძალი, ოქრო და ვეცხლი (ჯუანშერი, 143, 8), სრულ ხარ სიბრძნითა და ძალითა, სიმჭნითა და ასაკითა (იქვე, 149, 7), შეიცვეს ტყე და ველნი, მთანი და ბორცუნი (იქვე, 234, 14), ღმრთისმოყუარე, გლახაკთა-მოწყალე, მდაბალი, მშვიდი და ძუირ-უხსენებელი (მატიანე ქართლისა, 274, 1), ახოვნებითა, ჭაბუკობითა და სიქუელითა, ტანითა და სახითა (იქვე, 290, 25). რბევად, ტყუენვად და მოოჯრებად, წუად, სრვად (დავითის ისტორიკოსი, 319, 1), სიწმინდე, სიკეთე, სისრულე (იქვე, 330, 13), რჩეულნი და მოკაზმულნი, ცხენკეთილნი და პირშეუქცეველნი (იქვე, 337, 13), საჭურჭლენი მძიმენი, ტურფანი, მრავალფერნი, მფრინველნი და ნადირნი უცხონი და ძუირად საპოვნელნი (დავითის ისტორიკოსი, 346, 7), მძლე, მორჭმული, ქურივთა მოწყალე, უხუი და მბოძებელი (იქვე, 367, 10), ჭაბუკი და ლომი მისათხრობელი, შემმართებელი მოლაშქრე, მკუიორცხლი (იქვე, 369, 8), ოქრო, მარგალიტი, თვალი და სტავრა (ამირან-დარეჯანიანი, 80), მორჭმული და განგებიანი (იქვე, 3, 1), მადალი, დიდი, წრფელი, უცრუო, ჯავარ მოცალე, ტკბილი მოწყალე (თამარიანი, XI, 8, 9) და მრავალი სხვა.

ლექსიკური პარალელიზმის კიდევ ერთი სახეა სიტყვათა გამეორება წინადადებაში. სიტყვათა გამეორების ორივე ფორმა გვხვდება ქართულ „ვისრამიანში“. არცერთ მათგანს არ იცნობს სპარსული ორიგინალი. პირველი სახეა სიტყვის უცვლელი გამეორება:

1. „ნახე, ყველა მზიარულობს და ყველასა მალვითა მოყვარე უვის და ყველა ცხადად და მალვით გაიხარებს“ (81).
2. „ყოველი კაცი და აქაურნი დედანი მისნი მიჯნურნი არიან, ყოველი გულოანი ჭაბუკი მას აქებს“ (71).
3. „მიჯნურნო ზენაარ, მოისმინეთ ჩემი შეგონება! ნუვინ მისცემთ გულსა მოყვრისაგან გაუწირობასა, ნუვინ დაისკვნით, ნუვინ მიენდობით“ (228).

დედანში შესაბამ ადგილას გამოყენებულია ანაფორული პარალელიზმი.

4. მიწყით ნებისა და სიამოვნისა მონატრე და მიწყით სიამოვნისა ბადითა დაბმული (92).

5. არცა თავსა ჩემსა მისებრ გავხდი და ვაჭირვებ, არცა აუგითა ავიგებ და არცა ჭირსა შიგან ჩავიჭრები (88).

სიტყვათა ასე ოსტატური გამეორებით მთარგმნელი დიდ მხატვრულ ეფექტს აღწევს და ამასთანავე სტილის დიდებულ ნიმუშსაც იძლევა. ქართველი მთარგმნელისათვის ეს ხერხი ორგანული ჩანს. ტრადიციამ აქაც იძალა: სიტყვათა გამეორების მხატვრული ხერხი ფართოდ არის გავრცელებული ძველ ქართულ მწერლობაში:

1. „აწ აღდგა უფალი, ვითარცა თქუა. აწ იდიდა,, აწ აღმაღლდა, აწ იხილეთ და გრცხუნოდენ უღმრთონო“ (სახ. პოეზია, 273).

2. „ვითარ უხილავი იხილვების დღეს, ვითარ უჭორცოჲა ჯორციელ იქმნა, ვითარ დაუბადებელი დაებადა ჯორცითა, ვითარ ცათა დაუტევენილი დაიტია ბაგამან, ვითარ შეუხებელი ღმერთი...“ (75).

3. „ვინ ხარ, ანუ რომლისა ნათესავთაგან, ანუ რომლისა ერისაგან, ანუ რომლისა შჯულითა სცხონდებოდე“ (5) და მრავალი სხვა. „ო დე სმე უომრად მიპრიდიან ხაზართა მათ მირიანს და ო დე სმე ბრძოლითა აოტნის“ (ლეონტი, 66, 17): „ანუ ხარ შენ ასული არმაზისა, ანუ შვილი ზადენისი“ (ლეონტი, 106, 9): „არა ზედავ, არცა გვესმის და არცა უწყვი ცხოვრება სულიერი და არცა სურვიელი ხარ შენ მისლვად... და არცა იცნობ შენსა ღმერთსა“ (ჯუანშერი, 192,5). „ვერცა მსოფლიო ვინმე და ვერცა მოქალაქე, ვერ მკუდარი და ვერ რომელი პატივი და ასაკი იკადრებდა განდრეკილად სლვად“ (დავ. ისტ., 356, 2): „რომელნიმე კრმოითა, რომელნიმე შუბითა, სსუანი ისრითა“ (დავ. ისტ., 362, 3) და ა. შ.

სიტყვათა გამეორების მეორე სახეა გამეორება ცვალებადი ფორმით, ანუ ვერბალური ალიტერაცია.

„ვისრამიანის“ ქართულ თარგმანში ამ ტიპის გამეორებასაც ვხვდებით:

1. „აწ უღონოდ წავგიღია და წაცაიღებ ჩემსა პირისა წყალსა“ (75).

2. „მარავი ქალაქი იყო, რომელ შიგა თვალსა და მარგალიტსა წვიმდა წვიმა“ (47).

3. „დაღრეჯილი ვარ შენისა დაღრეჯილობისაგან“ (78).

4. „ღმრთისაგან მიწყით დაღრეჯით იგი ზის, ვინცა შენ აგრე დაგღრეჯა“ (78).

5. „ჰე, არამო, არამო, სიარმითა ზენაარისა გამტეხელო, უღთო და ცრუო“ (260) და სხვა.

ქართველი მთარგმნელი ამ ხერხსაც ძველი ქართული კლასიკური მწერლობის მეშვეობით იცნობს. ვერბალური ალიტერაციის ხშირი გამოყენების შემთხვევას ვაწყდებით „ვისრამიანის“ წინამორბედ ქართულ თხზულებებში. ასე მაგალითად: „ღმრთისა შიშმან უშიშ ყვნის მოშიშნი“ (24); გუაცუარიე ცუარი ცხოვლისმყოფელი (172); არაჲ შეშინდა შინებისაგან მათისა (9, 65); ნერგნი ნაყოფიერნი დაჰნერგენ (82); უშჯულოთა ერმან ზრახეს ზრახვაჲ ბოროტი შენ ზედა (274); ამას ესევეითარსა ზრახვასა ზრახვიდეს და ამას ესევეითარსა ზრუნვასა ზრუნვიდეს (გიორგი მერჩულე, გვ. 0106, 1954, იოვანე ბოლნელი). „რომელმან დაამტკიცნა ეკლესიანი ჯუარითა, რამეთუ დიდებით დიდებულ არს“ (გ. მერჩულე, 1954 წ. ბასილი საბაწმიდელი, უფალო ღალად-ყავსა, გვ. 0101); „განიხარა სიხარულითა დიდითა (ლეონტი, 22, 15; 84, 3); იმედ ყვეს იმედი (ლეონტი, 72, 14); ჩუენებითე ჩუენა მას ძე მისი (ლეონტი, 38, 2); ჯმა უყო ჯმითა მალლითა (ლეონტი, 34, 21); აღიჭურვა საჭურველითა შეუენიერითა (ლეონტი, 34, 2); განიხარეს სიხარულითა დიდითა (ჯუანშერი, 187, 7); ჯმა უყო ჯმითა მალლითა (ჯუანშერი, 152, 1; 154, 8; 190, 1); იწყლა წყლულებითა დიდითა (ჯუანშერი, 194, 15); განიხარა სიხარულითა დიდითა (მა-

ტიანე ქართლისა, 280, 17); უ ძ ღ ვ ნ ა ძ ღ ვ ე ნ ი დიდი და მიუწოდომელი ტიანე ქართლისა, 280, 18); ა ღ უ თ ქ ვ ა ფიცითა ა ღ თ ქ მ ა (მატიანე ქართლისა, 289, 1); მ ი უ ძ ღ ვ ნ ა ძ ღ ვ ე ნ ი დიდი (მატიანე ქართლისა, 309, 1);

საილუსტრაციო მასალიდან ჩანს, რომ ვერბალური ალიტერაცია ქართული კლასიკური მწერლობისათვის დამახასიათებელი ხერხი ყოფილა და იმდენად გავრცელებულიც, რომ ზოგიერთი მათგანი შემდგომ სტერეოტიპულ გამოთქმებადაც ქცეულა, როგორცაა, მაგალითად: გ ა ნ ი ზ ა რ ა ს ი ზ ა რ უ ლ ი თ ა დიდი, უ ძ ღ ვ ნ ა ძ ღ ვ ე ნ ი ა ნ ძ ღ ვ ე ნ ი უ ძ ღ ვ ნ ა და ს ზ ვ ა.

სპარსული კლასიკური პოეზისათვის ხატოვანი აზროვნება ძირითადად დამახასიათებელი. „სპარსული პოეზიის ესთეტიკური კონცეფციის პრინციპია კოლორიტულობა და დეკორატიულობა“⁵. ამ კოლორიტის შექმნაში უპირველესი მნიშვნელობა მეტაფორა-შედარებებს ენიჭება. სპარსული სურათის აღწერილობა სავსეა მეტაფორა-სიმბოლოებით. სპარსული პოეზისათვის ეს სიმბოლოები წარმოადგენს პოეტურ ყალიბებს, რომლებიც საუკუნეთა მანძილზე ნორმატიული ჩასათვისაა. თუ მთარგმნელს უნდა, რომ არ დაკარგოს სპარსული პოეზიის ნამდვილი აღმოსავლური კოლორიტი, არ უნდა დაამსხვრიოს ეს ყალიბები⁶.

„ვისრამიანის“ ქართველი მთარგმნელი სპარსული პოეზიის შესანიშნავ ცოდნას ამჟღავნებს. მას კარგად ესმის, რომ პოეზიის ამ ყალიბების დამსხვრევა არ შეიძლება და ყოველთვის ცდილობს სპარსულ მხატვრულ სახეებს არ დაუკარგოს დედნისეული იერი (ეს განსაკუთრებით მეტაფორა-შედარებებს ეხება). ამიტომაც, რომ ყველაზე ფაქიზი ქართველი მთარგმნელი არის მეტაფორა-შედარებების მიმართ: მათი ქართულ თარგმანში გადმოტანისას იგი საოცარ სიფრთხილესა და მხატვრულ ალღოს იჩენს, რადგან მხატვრულ ხერხებს შორის ყველაზე რთული სახე მაინც მეტაფორა-შედარებებია.

„ვისრამიანის“ მეტაფორები უაღრესად მარტივია და ნათელი. მათ ჯერ არ შეხებიათ მოგვიანო სპარსული პოეზისათვის დამახასიათებელი სირთულე და ხელოვნურობა. ქართველ მთარგმნელს თარგმანში გადმოაქვს თითქმის ყველა მეტაფორა, რომელიც კი იხმარება დედანში. არის შემთხვევები, როცა იგი ქართულისათვის შეუფერებელ ხელოვნურ მეტაფორას ცვლის ქართულ მწერლობაში დამკვიდრებული, უფრო გავრცელებული და ნაცნობი მეტაფორებით, იმისათვის, რომ სახე უფრო გასაგები და ბუნებრივი იყოს და ეგზეზოდეს ქართული ენის მხატვრულ ბუნებას. ძირითადად კი მთარგმნელს თითქმის უცვლელად მოაქვს ყველა დედნისეული მეტაფორა. მაგ.;

პ ი რ ი ს ა ზ ი ს ა თ ე ი ს : მ ზ ე , ე ლ ვ ა .

„ღრუბლებისაგან ე ღ ვ ა გამოჩნდა, ანუ ანაზღად მ ზ ე ამოვიდა, გამოჩნდა ვისის პირი“ (44).

თ ვ ა ღ ე ბ ი ს ა თ ე ი ს : ნ ა რ გ ი ს ი .

1. „ნ ა რ გ ი ს თ ა თ ი ა გ უ ნ დ ს ა ზ ე და ც რ ე მ ლ თ ა ა დ ნ დ ა“ (220).

ز نرگس بر سمن یاقوت ریزان (თ. 334)

2. „შენსა ვარდსა ორნი გუშავნი ნ ა რ გ ი ს ნ ი უ დ გ ა ნ ა ნ“ (213).

گلی کورا دو نرگس پاسبانست (თ. 326)

5 ე.ლ. მეტრეველი, რამდენიმე საკითხი ნიზამისა და რუსთაველის ლიტერატურული ურთიერთობიდან, საკანდ. დისერტაცია, 1946, გვ. 28.

6 იქვე, გვ. 33—34.

3. „ნარგისათ სისხლსა ვარდსა ზედა ღვრიდა“ (332).

ز نرگس بر سمن ياقوت ريزان (ძ.)

ლაწვეისათვის: ამარტა, ვარდი, იავუნდი.

1. „თულთა მისთა მარგალიტი ზოვრიელად ამარტასა ზედა დასხეს“ (152).

2. „ნარგისათ სისხლსა ვარდსა ზედა ღვრიდა“ (332).

ز نرگس بر سمن ياقوت ريزان (ძ.)

3. „შენსა ვარდსა ორნი გუშავნი ნარგისნი უღვანან“ (213).

گلی کورا دو نرگس پاسبانست (თ. 326)

4. „ნარგისათ იავუნდსა ზედა ცრემლთა აღენდა“ (220).

ز نرگس بر سمن ياقوت ريزان (თ. 334)

ბაგისათვის: იავუნდი.

1. „სალამსა მოაქსენებს მათ იავუნდთა, რომელთა ოცდათორმეტი მარცხალი მარგალიტი დაცმული აქვს“ (257).

2. „იავუნდთა შიგან მარგალიტი ჩნდა დაცმული“ (207).

კბილისათვის: მარგალიტი.

1. „ასი ათასი ვარდი პირსა ზედა უყუაოდა და ოცდათორმეტი მარგალიტი დაცმული პირსა შიგან უნათობდა“ (94).

2. „იავუნდსა შიგან მარგალიტი ჩნდა დაცმული“ (207).

3. „ესე სალამსა მოაქსენებს მათ იავუნდთა, რომელთა ოცდათორმეტი მარცხალი მარგალიტი დაცმული აქვს“ (257).

ულვაშისათვის: სუმბული.

„სუმბულთ ჯერთ შავი არ ჩაეცვა“ (60).

از سنبل سيمش از سنبل سيه پوش (თ. 108)

ცრემლებისათვის: სისხლის ღვარი, მარგალიტი, ეფრატი, ჯეონი.

1. „თულთა სისხლისა ღვარი ჩამოსდიოდა“ (167).

ز دو نرگس دو رود خون دو آندہ (თ. 260)

2. „თულთაგან მარგალიტსა ჰყრიდა, ვითა ცა — თოვლსა“ (322).

ز چشمش بر زمين گوهر فشان بود (თ. 451)

3. „თულთა მისთა მარგალიტი ზოვრიელად ამარტასა ზედა დასხეს“ (152).

فراش زعفران بر ارغوان ريخت

چو مژگانش گهر بر گهر با بيخت (თ. 239)

4. „თავისა თუალისაგან ათასი გრივი მარგალიტი გარდმოყარის“ (42).

ز گوهر چشم او كان دگر شد

5. „თულთაგან მხურვალედ ეფრატი სდიოდა“ (167).

6. „არაოდეს გაეყრილებარ ესრე, თუმცა თვალთავან ჯეონი არაოდეს
ნოდა“ (216).

ადამიანის გარეგნობისათვის: მთვარე, ელვარე მთვარე,
შავარდნის მართვე, გავსილი მთვარე, მზე, თვალი პატიოსანი, სართ მავალი,
ვარდი, მოცინარე იაგუნდი, ძველი ნაძვი, ბროლის სვეტი, აღრაგუნი და ნას-
რანი.

1. „ჩემი მთვარე დილეგსა შიგან დამალა“ (171).

چه ماه من نهفته گشت در چاه (თ. 266)

2. „რა ცხრა თვე გავიდა, მისგან გამოვიდა ელვარე მთვარე“ (10).

از و تابنده تر ماهی بر آمد

3. „რომლისა მეწალკოტე ორისა წლისა გავსილი მთვარეა“ (213).

گلی کش بوستان ماه دو هفتست (თ. 326)

4. „აწ გაზრდილა მრავლითა ნებიერობითა, შავარდნისა მართვე-
სა ამალლება დაუწყია“ (12).

کنون بر رست پیش من بصد ناز
بیرواز اندر آمد بچیة باز (თ. 40)

5. „ცასა ერთი მზე სხვა მოემატა“ (149).

مهی دیگر بیفزود آسمان را (თ. 232)

6. „მზე და მთუარე ერთგან შეიყარნეს, მუშკი და ამბარი ერთგან
შეიზილნეს“ (181).

بهم آمیخته شد مشک و عنبر
دو هفته ماه شد پیوسته با خور (თ. 281)

7. „ვარდი ვნახე შიგან შეენიერი“ (137).

گلی دیدم در و اردیبهشتی (თ. 212)

8. „შეენებისა საჭურჭლე პოვა და მაშვიან მოცინარე იაგუნ-
დი“ (41).

که ناگه یافت را خوبی یک گنج
درو یافت خندان و اسخنگوی (თ. 82)

9. „მე იგი ძველი ნაძვი ვარ, რომელ შენმან კიდევანობამან წა-
მაქცია“ (235).

من آن سرورم که هجران تو بر کند (თ. 352)

10. „დაწერა წიგნისა თავსა ზედა სახელი... ვარდითა საცისსა, ბრო-
ლისა სვეტსა“ (279).

ستون نقره و پیرایه تاج (თ. 47)

11. „მომპარეა ჩემი თვალი პატიოსანი“ (171).

12. „ერთსა ბაღსა შიგან ორნი ყვავილინი: ა დ რ ა გ უ ნ ი და ნ ა ს რ ა ზ ი“ (11).

جو در يك باغ آذرگون و سرين (ძ.)

მოტიანილი მასალიდანაც ჩანს, რომ ის სირთულე და ხელოვნურობა, რომელიც ტიპიურია გვიანდელი საუკუნეების სპარსული პოეზიისათვის, არ ახასიათებს „ვისრამიანის“ სპარსულ ტექსტს, თორემ როგორღაც მაინც აისახებოდა ქართულ თარგმანში. მეტაფორიზაცია ქართულ მწერლობაში სპარსული პოეზიის გზით შემოდის და შემოდის მოგვიანებით. ეს კარგადა ჩანს ძველი ქართული მწერლობის ხასიათის შესწავლისას. მთელ ქართულს მწერლობაში მხოლოდ მეხოტბეებთან ვხვდებით შედარება-მეტაფორების დაახლოებით იმ სისტემას, რომელიც დამახასიათებელია მოგვიანო სპარსული პოეზიისათვის. ადრეულ ქართულ მწერლობაში კი მეტაფორები ძალზე ძუნწადაა ხმარებული და ისიც თითქმის ყოველთვის ადამიანის საერთო გარეგნობის აღსაწერადაა გამოყენებული. მაგალითად: მ ზ ე ა სიმართლისა მას შინა გამომბრწყინდა (70); თვთ მ ნ ა თ ო ბ ი ნ ა თ ე ლ ი უსხეულო ხარ (207); სასულიერო პოეზიაში ამ ტიპის მეტაფორები ქრისტეს მიმართაა ნახმარი. ბასილი ისტორიკოსთანაც გვხვდება ეს მეტაფორები: „დასხდეს ტახტსა ბედნიერსა ორნი მ ნ ა თ ო ბ ი ნ ი, ორნი მ ზ ე ნ ი, ორნი განმანათლებლნი“ (122, 7, 8). საერთო ხასიათის თხზულებებშიც „ვისრამიანმდე“ იშვიათად მიმართავენ მეტაფორას, როგორც მხატვრულ ხერხს. ის გაცილებით უფრო გვიან იკიდებს ფეხს, ვიდრე შედარება. ცნობილი არაბისტის ე. კრაჩკოვსკის აზრით, რულაქის თანადროული არაბული პოეზიისათვისაც ძირითადი მხატვრული ხერხია შედარება, რომელიც გაცილებით უფრო ფართოდაა გავრცელებული არაბულ პოეზიაში, ვიდრე მეტაფორა.

შედარება, როგორც მხატვრული გამოსახვის ერთ-ერთი საშუალება, „ვისრამიანის“ ძირითადი მხატვრული ხერხია. ფახრედდინ გორგანელი ამ მხრივ უთოოდ ადრეული ხანის სპარსული პოეზიის ტრადიციას მიჰყვება. ეს მოვლენა გარკვეულად აისახა ქართულ თარგმანშიც. შეიძლება ითქვას, რომ თუ „ვეფხისტყაოსანის“ სტილი აშკარად მეტაფორულია, „ვისრამიანში“ პირველი და ძირითადი მხატვრული ხერხი შედარებაა.

მხატვრული შედარების დროს ერთმანეთს უპირისპირდება კარგად ნაცნობი სახეები, ხატები და მოვლენები. ამ დაპირისპირებით მეტი სიცხადე და მხატვრული გამომსახველობა მიიღწევა, სახე უფრო კონკრეტული და გასაგები ხდება. შედარებისას მთავარია არა მსგავსის, არამედ განსხვავებულის დაჭერა, თუმცა შედარება წარმოებს მხოლოდ მსგავსთან. და ამ დროს ყოველი მწერალი ცდილობს იყოს ინდივიდუალური, რათა მის მიერ მიგნებულ შედარებას ჰქონდეს მთავარი ნიშან-თვისება — სიახლე და მოულოდნელობა.

შედარებას მეტწილად იმისათვის მიმართავს მწერალი, რომ უფრო ძლიერად გამოხატოს მხატვრული სახე, გააძლიეროს სანახაობის ეფექტი, ასახოს რაიმე არაჩვეულებრივი, წრეს გადასული. ასეთი აღქმისათვის რომ შეამზადოს მკითხველი, ავტორი წინასწარ ხატავს რაღაც მის მსგავსს, მისთვის უფრო ცნობილ ხატს. ამგვარად, შედარებას ნაწარმოებში შეაქვს მეტი მრავალფეროვნება, ეფექტურობა და თხრობის სიღამაზე.

ვარდა მხატვრული ღირებულებისა და ესთეტიკური ფუნქციისა, მდგრადობის უხვი გამოყენება იმ მხრივაცაა საყურადღებო, რომ ის ნათელსა ჰქვენს მწერლის თანამედროვე ცხოვრების ზნე-ჩვეულებებს, ყოფას, ერის შინაგან სამყაროს, მის ფსიქიკასა და ფსიქოლოგიას.

„ვისრამიანში“ დადასტურებული მასალა ამ მხრივ ძალზე საინტერესოა. ამ მასალის არათუ ამოწურვა, უბრალო ჩამოთვლაც კი გაჭირდებოდა, ისე ამოურწყავია მასში წარმოდგენილი მხატვრული შედარებების მარაგი.

„ვისრამიანის“ ქართველი მთარგმნელი არსებითად მისდევს დედნისეულ მხატვრულ სახეებს, მაგრამ არაიშვიათად შედარებების შერჩევასა და კანონებულსა და უკვე მოძველებულს გვერდს უვლის და სახის მხატვრული გადახალისების და ახლებურად ამეტყველების მიზნით, იძლევა მოულოდნელსა და ახალ შედარებას, რომლის გამოყენებით უფრო დიდ მხატვრულ ეფექტსა და სახის ექსპრესიულობას აღწევს.

შევეცდებით ცალკე გამოგვით და წარმოვაჩინოთ ძირითადად ადამიანის აღწერის, ბუნების, საწუთროს, მატერიალური კულტურის და სხვა საგნების თუ მოვლენების აღსაწერად გამოყენებული შედარებების მთელი სისტემა.

ადამიანის გარეგნობის აღწერის დროს შესადარებელ ობიექტებად გამოყენებულია ციური სხეულები, ძვირფასი ქვები და მატერიალური კულტურის ზოგიერთი საგანი.

პირისახისათვის: მზე, ამომავალი მზე, მთვარე, თხუთმეტი დღის მთვარე, ვარდი, ძოწი, ყაყაჩო, ბროწეულის ყვავილი, დრაჰკანი, ვარდიანი წალკოტი, ვენახი, გაზაფხულის ღრუბელი, ნაცარი, დაქანგებული სარკე.

1. „პირი მისი მზესა ჰგუნდა“ (161).

رخش خورشید گشته نیکوی را (თ. 252)

2. „პირი გამოუჩნდა, ვითა ამომავალი მზე“ (69).

چو خورشیدی سر از بالین بر آورد (თ. 124)

3. „პირი სისავსითა მთვარესა, რომელსა ზედა ვარდი ჰყვოდის“ (272).

بیبکر نغز چون ماه دو هفته (თ. 398)

4. „სადაცა წალკოტსა შიგან ვარდი პოვის, მისისა პირისა მიმსგავსებისთვის მას ჰკოცნიდის“ (58).

باغ اندر گل صد برک جستی
بیاد روی او برگل گرستی (თ. 106)

5. „პირი მისი ვარდისა მსგავსი, ზაფრანდ გარდაეჭვა“ (44).

رخ گلگونش گشته زعفران گون (თ. 87)

6. „გულთანსა პირი ბროწეულისა ყვავილსა უგვანდის და ჯაბანსა სიყვითლითა დრაჰკანსა“ (28).

یکی را گونه شد همر نگ دینار
یکی را بهره شد مانند گلنار (თ. 71)

7. „პირი ვარდიანსა წალკოტსა უგვანდა“ (207).

بدو رخ بوستانی گلستا نی (თ. 317)

8. „ვენახსა ჰგვანდა ვისის პირი“ (48).

چو باغی بود روی ویس خرم (თ. 92)

9. „პირი მისი გაზაფხულისა ღრუბელსა ჰგვანდა“ (69).

10. „პირი, ვითა ნაცარი, შეჰქმნოდა“ (100).

11. „პირი, ვითა დაქანგებული სარკე შეჰქმნოდეს“ (50).

رخا نش چو تیغ زنگ خورده (თ. 94)

ბაგისათვის: ლალი, წითელი იაგუნდი, ვარდი.

1. „ბაგენი ლალსა უგვანდეს და კბილნი მარგალიტსა“ (60).

هنوزش بودلب [رخ-] چون لاله خرم (თ. 108) (ქ.)

2. „ერთი ბაგე ვარდსა ზედა მუშემორეულსა ჰგუანდა“ (207).

یکی چون گل که بر وی مشک بیزد (თ. 318)

3. „ვარდისფერითა ბაგითა ნადიმი გარდახდა“ (51).

4. „ბაგე წითლისა იაგუნდისა მსგავსი, ცისფერად შეექმნა“ (44).

لب میگوش گشته آسمان گون (თ. 87)

წითელი იაგუნდის ნაცვლად დედანშია ღვინისფერი ბაგე. ეს შედარება შესაძლოა იყოს ნუსხისეული.

კბილებისათვის: მარგალიტი.

„ბაგენი ლალსა უგუანდეს და კბილნი მარგალიტსა“ (60).

هنوزش بود رخ چون لاله خرم (თ. 108)

დედანში არ ჩანს ეს შედარება.

თვალეებისათვის: ნარგისი, ღრუბელი, ზღვა.

1. „ნარგისისა მსგავსნი თვალნი—დღე და ღამე ღრუბლისაებრ წვიმენ“ (72).

همان چشمش که چون نرگس بیارست (თ. 129)

2. „შენნი თვალნი გაზაფხულისა ღრუბელნი იქმნენ მტირალნი“ (115).

که گردد چشم تو ابر بهاری (თ. 183)

3. „ღრუბელსა ჰგვანან მთასა ზედა მავალსა, თვალნი ჩემნი“ (165).

دو چشم ابر با رندست بر کوه (ქ.)

4. „თვალი ჩემი ზღვაა ნამისა სიმრავლითა“ (204).

چو دریا کرد چشمم را ز بس نم (თ. 315)

5. „ზღვასა ჰგვანდეს თვალნი შენნი ცრემლისაგან“ (247).

چو دریا بود چشم تو ز بس آب (თ. 364)

6. თვალნი მისნი მაისისა ღრუბელსა ჰგვანდეს წვიმისა ლევენლობითა“ (77).

წამწამისათვის: ლურსმანი.

„წამწამანი თვალთა ზედა ლურსმად შემქმნიან“ (62).

مژه بر چشم من گشتت مسمار (თ. 112)

თმისათვის: ღრუბელი, მუშკისა ტოილო, გველი, შაქრის ლერწამი, ღამის სიბნელე.

1. „წამწამნი თვალთა ზედა ლურსმად შემქმნიან და თმანი ტანსა ზედა გველად“ (62).

ار هميدون موى بر اندام من مار (თ. 112)

2. „თმანი ღრუბლად უჩნდეს, რომლისაგან წვიმა მუშკისა გამოვიდოდა“ (213).

چو ابرى دید زلف مشکبارش (თ. 328)

3. „თმანი შავნი და გრუხნი სიწმირითა—შაქრისა ლერწამსა“ (207).

دو زلفش خوانده نقش هر فسونى

დედანში არ არის ეს შედარება.

4. „ღამე სიბნელითა შენთა თმათა ჰგუანდა“ (285).

شب تاريک بد هم رنگ موى

ყურის ძირისათვის: წმიდა ვეცხლი.

„ყურის ძირნი წმიდასა ვეცხლსა უგუანდეს“ (60).

هنوزش بود سيمين دو بنا گوش (თ. 108)

ხელისათვის: ბროლი.

„მოეკიდა ხელითა ბროლისა მსგავსითა“ (41).

بلورين دست او بگرفت ناگاه

გულისათვის: ქვა, ღრუბელი, ჯოჯოხეთი, საქარავნო ფუნდუკი, სადაფი, ცვილი.

1. „გული ჩემი ღრუბელსა ჰგავს“ (129).

دل چونسنت چون ابرى كشيده

2. „ვისის გული ღმრთისა შეგონებითა, ვითა ქვა ცვილურად მოლბა“ (196).

3. „ჩემი გლახ საწყალი გული საქარავნოსა ფუნდუკსა ჰგავს“ (242).

دل مسكين من گوى كه خانست (თ. 359; 30)

4. „გული ჩემი სადაფსა ჰგავს“ (239).

დედანში: وفا چون گوهرست وعشق چون كان (თ. 357)

5. „და გული — ჟოჯოხეთი ჭირდაულევრობითა“ (204).

جو دوزخ کرد جانرا بسی غم (თ. 315)

6. „გული ჩემი, ვითა ცვილი, საზელად გაქვს“ (84).

دل من داری و شاید که داری (თ. 144) — ცვილი არაა დედანში

ნაკვეთისა და აღნაგობისათვის: ნაძვი, სიმართლის ისა-
რი, მშვილდი.

1. „სხეული მისი ნაკუთად ნაძუისა მსგავსი იყო“ (57).

چو قدش آفت سرو سپی شد (თ. 105)

2. „ნაკვთი სიმართლისა ისარსა უგვანდა“ (272).

بیالا رست چون سرو جوانه (თ. 398)

დედანშია: سرو جوانه, ახალგაზრდა სარო.

3. „ვისისა ნაკვთი მშვილდად შექმნა“ (204).

قضا از قامت ویسه کمان ساخت (თ. 314)

4. „თუ რამინ სიგრიძთა ნაძუსა ჰგავს“ (72).

اگر رامین بیالا هست چون سرو (თ. 130)

ტანისათვის: ბროლი, ვია.

1. „ბროწეულისა ყუაილი მისთა ლაწუთა სახე იყო და ტანი მისი ვი-
სა“ (204).

2. „ტანისა სითეთრე ბროლისა უგუანდა ყასაბარაღენილსა“ (207).

هفته در قصب اندام چون سیم (თ. 318)

ენისათვის: შაქარი.

„შაქარისა მსგავსითა ენითა საუბარი დაიწყე“ (51).

ადამიანის საერთო აღწერისათვის: თვალი პატოსანი, მზე,
მთვარე, გავსებული მთვარე, მზე და მთვარე.

1. „ჯდა ვისი, ვითა მზე ტახტსა ზედა“ (94).

نشسته ویس چون خورشید بر تخت (თ. 156)

2. „მოიყვანეს დედოფალი ვისი, ვითა მზე“ (120).

3. „ეგრე ელვიდა, ვითა გავსებული მთვარე“ (135).

همی تایید چون ماه دو هفته (თ. 212)

4. „მათი ცოლები, ვითა მზე და მთვარე“ (21).

დედანშია: ვარსკვლავები და მთვარე.

არის შემთხვევები, როდესაც შედარება არაა სპარსულ დედანში და ქარ-
თველ მთარგმნელს თავად შეაქვს იგი სახის მხატვრულად გამდიდრების მიზ-
ნით. მაგ., დედანში იკითხება: سرو مر آن رخ بران بالای چون سرو (თ. 165), ქართველ
მთარგმნელს დედნისეულ — رخ — სახის შედარებად შეაქვს დედნისათვის სა-
ერთოდ დამახასიათებელი შედარება და თარგმნის ასე:

„მზისა მსგავსი პირი, ტანისა საროსა ნაკუთსა“ (101).

ხშირად ორიგინალის უბრალო სახე მხატვრულ სიმაღლემდე აღიქვამდა. თულ თარგმანში: „პირსა მისსა, ძოწისა მსგავსსა, ზაფრანისფერი დაედვა“ (22). გარდა იმისა, რომ ახალი შედარება შემოიტანა და სახე მხატვრულად გააცხოველა, ქართველმა მთარგმნელმა საგანგებოდ გაუსვა ხაზი კონტრასტსაც. მთარგმნელის მიერ მოტანილი შედარება საესებით ეგუება იმ განწყობას, რომელიც ასახულია დედანში: ვალაულებული ძოწისფერი მოაბადის სახე, მძიმე მოსასმენი ამბის შემდეგ, ზარღმა რომ მოუტანა ვისის დაქორწინების შესახებ, წყრომისა და მეტი სიმძიმისაგან, ერთბაშად იცვლება ზაფრანისფერად. მთარგმნელი კარგად გადმოსცემს ამ უეცარი ცვლილებით გამოწვეულ შთაბეჭდილებას. დედანში ამავე სიტუაციას ავციწერს შემდეგი ბეითი:

رخى كز سر خيش گفتى نبيدست
 بدانسان شد كه گفتى شنبليدست (თ. 55)

როგორც ვხედავთ, ქართველი მთარგმნელი იცავს სიზუსტეს და თან ახერხებს იმასაც, რომ დედნისეული სახის დაუმახინჯებლად დარჩეს ქართული მხატვრული აზროვნების სფეროში. მოაბადის დარბაზში მჯდომი გამიჯნურებული რამინის ორგვარი სიმთვრალე ასეა გადმოცემული თარგმანში: „მიჯნურობისაგან და ღვინისაგან ორფერი სიმთვრალე ჰქონდა და ღვინისაგან პირი ყაყაჩოსა. დამსგავსებოდა“ (87). დედანში ამის სანაცვლოდ იკითხება:

رخ از مستى بسان زر در تاب

სახე სიმთვრალისაგან მბრწყინავ ოქროს მიუგავდა. მთარგმნელმა აქაც სპარსელისათვის სრულიად ბუნებრივი და გასაგები შედარება შეცვალა ქართველი მკითხველისათვის უფრო ნაცნობი შედარებით — ყაყაჩო.

ლაწვების შესადარებელ ობიექტად სპარსულში გამოყენებულია ვარდი, ბროწეულის ყვავილი, ტულიზი. ქართულ თარგმანში ვხვდებით ვარდისფერ ღვინოს, ვარდს და ბროწეულის ყვავილს. ტულიზი, როგორც წესი, ყველგან შეცვლილია ვარდით. ქართველი მთარგმნელი ერიდება უცხო და გაუგებარი შედარებების შემოტანას თარგმანში.

შედარების თემად ძალიან ხშირად გამოყენებულია მიჯნურთა ემოციები, რომანის გმირთა სულიერი განცდები. მიჯნური ზან მთურალსაა შედარებული, ზან გამძვინვარებულ ლომსა და ვეფხვს ან კლდის კაკაბს, ზან უძირო ზღვასა და მტირალ ან „ქუხილიან“ ღრუბელს, ზან კიდევ თავმოკვეთილ ფრინველს და დაკოდილ გველს ან ყვავილებს.

„მიჯნური შირვალსა ჰვავს, რომელ, რა კაცსა ეთროს, კირი და ლხინი ყველა სწორად უჩს“ (124).

كجا عاشق بمراد مست ماند
 كه در مستى غم و شادى نداند (თ. 198; 3.)

სიყვარულით დატყვევებული გული მიჯნურისა მახეში გაბმულ ნადირთანაა ერთგან შედარებული:

„ჩაიჭრა გული ჩემი შენისა სიყუარულისაგან უნებლიე, ვითა ნადირი ბაღესა“ (63).

دل آفتاد در مهرت بنا کام
 شتابان همچو گوری مانده در دام (თ. 112)

ანდა: „შენ ვისის მიჯნურობა ასრე არ გამოგერცხების, ვითა ზანგსა სი-
 შავე“ (209).

شود شسته ز جانت این تباهی
 گر از زنگی شود شسته سیاهی (თ. 321)

ქართველმა მთარგმნელმა დედნისეული პირობითი წინადადება: შენი სულისაგან ეს გრძნობა გაირცხება, თუ ზანგს სიშავე გამოერცხება — შეც-
 ვალა უარყოფითით. რაკი ასეთი პირობა საერთოდ შეუძლებელი რამაა, ქარ-
 თველმა მთარგმნელმა თარგმანში კატეგორიულობა შეიტანა. მან მხატვრული
 თვალსაზრისითაც უფრო გამართლებულად მიიჩნია ეს ფორმა.

„მიჯნურობისაგან, ვითა ლომი გაგულოვნებულიყო“ (106).

کجا در مهر چون شیران جگر داشت (თ. 172)

ანდა: „ვითა ხელი ცურვიდის, ვითა კანჯარი და ველური თხა კაცთა
 ჰფრთხებოდის“ (58).

چو گور و آهو از مردم رمیدی (თ. 106)

მთარგმნელმა ფრაზას მეტი დინამიურობა მიანიჭა და უფრო ხატოვანად
 გადმოსცა გამიჯნურებული რამინის სულიერი მდგომარეობა.

„შეჭირვებისაგან გული მწვადსა უგვანდა, თორნესა შიგან შემწვარსა,
 თულთაგან დაუწყვედელად ცრემლისა დენა ნოეს რლუნობისა ღრუბელსა
 უგუანდის“ (77).

دش بریان و آن دو دیده گریان
 چو تنوری کزو بر خاست طوفان (თ. 136)

განცდის მთელი სიმწვავე ასეთივე ემოციურობით არის გადმოცემული ამ
 შემთხვევაშიც: „შელამებით გათენებამდის კეცენსი და ვიღელარქნები, ვითა
 დაკოდლი გველი“ (63).

بش تا روز پيچان و نوازم
 چو ماری چوب خورده در میان (თ. 112)

ამ შედარებით, გრძნობადი მომენტის გახაზვის გარდა, მხედველობითი
 სურათიცაა დახატული ავტორის მიერ. ასეთსავე ოპტიკურ სახეს ქმნის პოე-
 ტი შემდეგი შედარებით: „ვითა მარცუალი ცხელსა კეცსა ზელა, ეგრე ქვე-ზე
 ხლტებოდა“ (282).

بسان دانه بر تابه بی آرام (თ. 111)

გასაოცარი ძალის ჭკრეტითი სურათთა დახატული შემდეგი შედარებით:
 „ვისი ესრე თრთოდა, ვითა წმიდისა წყალსა შიგან მზე“ (282).

سمن بر ویس لרزان گشت چون بيد
 چو در آب روان در عكس خورشيد (თ. 112)

დედანში ორმაგი შედარებაა სახეზე: იასამნის მკერდა ვისი ისე კანკალებდა როგორც ტირიფი, ისე, როგორც წმინდა წყალში მზის გამოსახულება. ქართველი მთარგმნელი ტრადიციულ შედარებას უთარგმნელად ტოვებს და უფრო მოხდენილი, ცხოველი შედარება გადმოაქვს თარგმანში. ათრთოლებული ვისის კანკალი შესანიშნავი პარალელია ანკარა წყალში მოცახცახე მზის ათინათთან. სუფთა ჭკერეტი მომენტის გარდა, ამ შედარებით ვახსუვლია სურათის ემოციური ძალაც.

„წყრომით იზახდა, ვითა ღრუბელი ქუხილიანი“ (43).

ز خشم دل خرو شان گشته چون ابر (თ. 225)

გმირის რისხვა ქუხილის გრგვინვასაა შედარებული. სიტყვა „ქუხილი“ არა ჩანს დედანში. იქ ის თავისთავად იგულისხმება. ქართველი მთარგმნელი მეტი ექსპრესიულობისათვის დედნისეულ მთელ აზრს სიტყვა „ქუხილიანი“-ს მეშვეობით გადმოგვცემს.

„კვნესა ჩემი ვარსკვლავთა მიესმის, ვტირი, ვითა გაზაფხულისა ღრუბელი, ვკივი, ვითა კლდისა კაკაბი“ (256).

فغان من ببندد راه کیوان
چنان گریم که گرید ابر آذر
چنان نالم که نالد کبک کسار (თ. 379)

დედნისეული შედარება კონკრეტული ხასიათისაა. თარგმანში იგი განზოგადებულია: „ვ არ ს კ ვ ლ ა ვ თ ა მიესმის“ — მრავლობითი ფორმის ხმარებით.

ამ მაგალითშიც და ბევრგან კიდევ სხვაგან შედარების საგნებად ცხოველთა და მცენარეული სამყაროა გამოყენებული:

„ვითა ვეფხი საგებელისაგან აიჭრა“ (143).

بجست از خواب شاهنشاه چو بپر (თ. 225)

ანდა: „რამინ, ვითა ვეფხი, ზედა შეხლტა“ (124).

სტატიკური დინამიურობის სურათია შექმნილი შემდეგი შედარებით:

„ჯდა, ვითა მებრძოლი პილო“ (100).

ت جو پیل خشمناک آشفته و مست (თ. 163)

„ვითა მფრინველი თავ-მოკვეთილი ფართხალებდა“ (110).

ძნელია უფრო ზუსტი და ბუნებრივი შედარების დაძებნა გმირის სულიერი განცდის გადმოსაცემად.

„რა თოქსა ზედა შევიდა, ვითა ფრინველი ბანთა ზედა გავიდა“ (179).

چو پران شد ز پرده جست بر بام (თ. 278)

ანდა: „მას თოქსა ზედა უხამურითა ფერხითა გავიდა, ვითა მოშაითი“ (179).

برهنه سر بر همه پای ماند (თ. 278)

მოშაითთან ვისის შედარება ქართველი მთარგმნელის მიერ ჩანს შემოტანილი თარგმანში. დედანში ნათქვამია, რომ ვისი ფეხშიშველა იყო. სახის

მხატვრული გამდიდრების მიზნით და მეტი ეფექტისათვის გმირის სიმკვირ-
ცხლეს და მოხერხებულობას ოსტატურად დაძებნილი შედარება მიუსადაგა.

„სიყვალუცითა ფარშამანგსა ჰგუანდა სიყმე ჩემი“ (225) — ამბობს რა-
მინი.

م. ۳۴۱ ک) ز خوبی بود چون طاموس رنگین

აქ ფერთა სიჭრელეა ძირითადი მომენტი შედარებისა. ფარშამანგის ბო-
ლოს ფერთა ლამაზი ნაირობა რამინის სიყმეს, მის ახალგაზრდულ სილამა-
ზესაა შედარებული. სხვა შემთხვევაში რამინი თავის სიყმაწვილეს გაზაფხუ-
ლის ყვავილს ადარებს:

„სიყმაწვილე ჩემი — გაზაფხულისა ყვავილსა“ (225).

ვისისთან შეხვედრის მოსწრაფე რამინს მეტისმეტი სიხარულისაგან
თოვლი ვარდის ფურცლად მიუჩნის: „თოვლი გზა-გზა ვარდის ფურცლად
უჩნდა“ (322).

م. ۴۵۱) بیه بربرزرا گل برگ پنداشت

ამ შედარებით ავტორი გახაზავს იმ სიამისა და ბედნიერების გრძნობას,
რომელიც მოელის რამინს მიჯნურთან შეხვედრით.

რამინისაგან „გამწირაობის“ წიგნის მიღებით აღელვებული ვისი შიშისა
და სირცხვილისაგან ვერ ამჟღავნებს თავის სულიერ განწყობას. იგი იძულებ-
ბულია დაფაროს ნამდვილი გრძნობა და მხიარულად მოაჩვენოს თავი ხალხს.
ამ მომენტის გადმოსაცემად მთარგმნელი მიმართავს მარჯვე შედარებას, რომ-
ლითაც გადმოსცემს კონტრასტს:

„ყაყაჩოსა ამით ჰგუანდა, რომელ გარეთ მისებურად მხიარულობდა და
შიგნით ეგრევე გული გაშავებოდა, და გარეთ სამოთხესა ჰგვანდა და გული-
სა დაღრეჯილობითა — ჯოჯოხეთსა“ (219).

لبش بود از برون چون لاله خندان
م. ۳۳۳) شده دل ز اندرون چون خفته سندان

დედანში შესაბამ ადგილას ტულიბია გამოყენებული. იმავე შედარებას მიმარ-
თავს ავტორი, როდესაც ვისი საყვედურობს რამინს მის გამწირაობას: „ყაყა-
ჩოსა ფურცელსა გიგვანდა საუბარი: ზედათ წითლად ჩნდა და ქვეშეთ შავი
გველი წვა“ (223).

چو برگ لاله بودت خوب گفتار
م. ۳۳۹) بزیر لاله در خفته سیه مار

აქაც ის კონტრასტია გახაზული, რომელიც იჩენს თავს რამინის ფიცსა და ამ
ფიცის ფაქტიურ შედეგს შორის.

საზოგადოდ, სპარსელი ავტორიცა და ქართველი მთარგმნელიც ოსტატურ-
რად ახერხებენ გმირთა სულიერი განცდების, მათი ემოციებისა და განწყობი-
ლების გადმოცემას მხატვრული სახვის სხვადასხვა საშუალებებით; განსაკუთ-
რებით კი შედარებების ასეთი მარჯვე და ზუსტი გამოყენებით. ზოგიერთი
შედარება სტატიკურ მდგომარეობაში აგვიწერს ადამიანის სხეულს, მის სული-
ერ მდგომარეობას, ზოგიერთიც გვიხატავს დინამიკაში გმირთა ემოციებსა და
სხვადასხვა ხასიათის განცდებს (წუხილი იქნება ეს თუ სიხარული). დედნისა-
თვის დამახასიათებელი ემოციური სიჭარბე გასაოცარი მხატვრული ზომიერე-
ბის გრძნობითა და სიფაქიზით აქვს გადმოცემული ქართველ მთარგმნელს.

გმირთა ემოციური განწყობისათვის საჭირო ფონს რომანში ხშირად ხმობს ბუნება, რომელიც არაიშვიათად გასულიერებული ავტორის მიერ. ბუნებას მიეწერება ადამიანური განცდები და ტივილები (ტირილი, კვნესა, მოთქმა და მისთ.), იგია მონაწილე გმირთა წუხილისა თუ სიხარულისა. ყველაფერი ეს მაღალი ოსტატობითა და ხელოვნებით არის აღწერილი სპარსელი ავტორის მიერ და ამავე ზომის ხელოვნებითაა გადმოცემული ქართულ „ვისრამიანშიც“.

რამინის „გამრთელებით“ გახარებული მოაბადი სანადიროდ და საასპარეზოდ იწვევს მას: „ქვეყანა გამწვანებულია, ბევრი ათასფერი ყვავილი მიწისაგან ამოსულა, მთამან ბერძნულისა ოქსინოსისა კაბა შეიკერა და ყარყუმი ქუდი თავისაგან მოიხადა, და ეგზომი წყარო გამოცემულა, რომელ წყლისაგან ავაზა უნავოდ თხასა ვერ შეიპყრობს“ (98).

که سبزه است از بهاران کشور ماه
 همی نابد ز خاکش زهره و ماه
 قصب پوشیده رومی کوه ارون
 کلاه قاقم از تارک بیفگند
 زیس بر دشت عرفاب بهاری
 نگیرد یوز آهوی شکاری (თ. 171)

ვაზაფხულის უამს ბუნების გამოღვიძების ეს სურათი მარტოოდენ პოეტური სამკაული არაა ვისრამიანის მხატვრულ ქსოვილში, იგი სავალდებულო კომპონენტია კონტექსტში, რომლის ჩართვაც მოტივირებულია ნადირობითა და ასპარეზობით, აქედანაა მისი აღწერის საჭიროებაც.

ბრწყინვალედაა აღწერილი მოაბადის ნადიმის სცენა ზაფხულის სურათის ფონზე. „ზაფხულისა უამი იყო, დღე ჰამო. მინდორნი, ველნი და წალკოტნი სამოთხესა ჰგვანდეს. ხენი — ნაყოფიანნი, წყალნი — მდინარენი და ფრინველნი ზედა დამღეროდეს. ნარგისნი მწდეთა ჰგვანდეს და იანი თავჩამოვლებულობითა — მთვრალთა; შტონი ნაყოფისაგან — ნომრევისისა გვირგვისსა სიტურფითა; ველნი სიმწვანითა — ზურმუხტსა და მთანი ბეჟმედსა, ყოველი ქვეყანა ყვავილითა, სიტურფითა და სულნელებითა ავსილ იყო. საწუთრო ახალ სძლისაებრ ნაზობდა“ (188).

جهان از خرمی چون کرخ بغداد
 گلستان از صنم همچون بستان
 نسیم نو بهاری مشک بیزان
 زنان بلبش چنگ و فاخته نای
 بنفشه سرفرو آفگنده چون مست
 به پیکر باغها چون روی لیلی
 ز لاله کوه سنکین پر ز بسد
 همه مرز از بنفشه جمع زیا
 عروس آسا جهان باغنج و کشی

مه اردیبهشت و روز خرداد
 بیابان از خوشی همچون گلستان
 درخت رود باری سیم ریزان
 چمن مجلس بهاران مجلس آرای
 درو نرگس چو ساقی جام بردست
 ز گوهر شاخها چون تاج کسری
 ز سبزه روی هامون پر زمرد
 همه صحرا ز لاله روی حورا
 بهشت آسا زمین بازیب و خوشی
 (თ. 292-293)

თარგმანის ეს ადგილი ბრწყინვალე ნიმუშია ქართველი მთარგმნელის სადა კეთილშობილი უბრალოებითა და სიდიადით გამორჩეული სტილისა. ყო-

ველი შედარება ზუსტი და გამოკვეთილია, მხატვრულად სრულყოფილი, გავრცელებული და ლაკონიური; ფრაზა ეკონომიური, სხარტი და ტევადი. სიტყვიერი ფაქტურა მთლიანად კლასიკურად გამჭვირვალეა. ფერიც და ხაზიც, აქ შედარებების უშუალო კერძისათვის დამახასიათებელი მომენტებია (ველი სიმწვანით — ზურმუხტითა და ცა — ბეჟმედი; ნარგისი მწღე და ია თავჩამოდებულობით — მთვრალი).

„ღამე სიბნელითა წერისა ფერად შავი იყო... ცასა ზედა მთვარე და მსკულავნი აღარა ჩნდეს, ქვეყანა ლილისფერად ქმნილიყო, ცა შავსა ფარდაგსა ჰგვანდა, მთვარისა საფარად ამოკრულსა; ჰაერმან, თუ სთქვა, საგლოელი შეიმოსა მისისა საქმისათვის, მზემან და მთვარემან თავისი ლაშქრითა დასავლეთისაკენ ილაშქრეს და მუნვე დაიმაღლნეს და უჩინო იქმნეს; ლაშქარნი თავის თავისთა ადგილთა განიადავდეს; ეტლნი რკინისა კედელთა ჰგვანდეს და მასკვლავნი მათგან აბეზარ ქმნილთა; ვერძნი და მოზვერნი დაღრეჯით დამალულნი თრთოდეს ლომის შიშითა და თავისი ადგილი დაეგდო; თუ სთქვა, ლომი უსულო დგას და მეტყუბარი ორთა მოყვარეთებრ მწოლთა დაკედით უძრავ ქმნილ იყვნეს; კირჩხიბი გამწყრალი, კუდ-ამობზეკილი, ლომისა ჭანგთა ქვეშე იყო; ქალწული დიაცისებრ დგა, ხელთა ტევანნი დაეპირნეს; სასწორი დაშლილი და დახლართული უხმარ ქმნილიყო; ღრიანკალი ერთგან მოღრეკილიყო, ვითა გველი გაცივებული; მშვილდოსანსა, ვითა კერპსა მშვილდითა ომი არ შეეძლო; თხა ისრისაგან უშიშრად ქვე დაწოლილიყო; წყლის საქანელი — ჭასა შიგან ჩაჭრილი და მისი მზიდავი — ბედითად მომცდარი; თევზი ბადისაგან დაბმული და ვითა ხმელთა ზედა გაჭრილი დარჩომისაგან უიმედო ქმნილიყო“ (40 — 41).

დედანში ამ სურათის აღწერას მთელი თავი აქვს დათმობილი (თ. 8. — 82) ქართული თარგმანის ეს ადგილი ზუსტად იმეორებს სპარსულ ტექსტის შესაბამ ადგილს. ქართველ მთარგმნელს, ჩანს, სხვა ნუსხა ჰქონდა ხელთ, სადაც არ იყო დადასტურებული ნაბეჭდი სპარსული ტექსტის ეს ზედმეტი ადგილები (ზედმეტი ქართული ტექსტისათვის).

ბუნება ამ შემთხვევაში მონაწილეა გმირის ბედისა. იგი იღწვის „მისისა საქმისათვის“, თითქოს საგანგებოდ დასტირის ვისის გატაცებას. ავტორის მიერ დახატული ბუნების ეს სურათი ორგანულადაა შერწყმული და შედუღებული ამ კომპოზიციას და ფონს უქმნის შესატყვის ემოციურ განწყობას. თითქოს საგანგებოდ იქუფრება ცა, საგანგებოდ ეფარებოდა თვალს ციური სხეულები, მთელი ზოდიაქო იღებს მონაწილეობას განგების ვადაწყვეტილებაში — უნდა მოხდეს ვისის გატაცება.

შედარების ერთ-ერთი თემა რომანში საწუთროს უხანობა.

„მშვილდოსანსა ჰგავს საწუთრო. მიწყით გაყრაა მისი ისარი და სული ჩემი სასაგნო“ (165).

جو تیر انداز شد گشت زما نه

نه فراقتی تیر و جان من نشا نه (თ. 258)

სხვა ადგილას საწუთროს უღმობლობა და ადამიანთა არსებობის ხანმოკლეობა მოხდენილი შედარებით აქვს დახასიათებული ავტორს: „საწუთრო, ვითა მოგზაურთა სადგომი ფუნდუკია და ჩვენ მოქარავენნი ვართ“ (170). დედანში ამის საბაძლოდ იკითხება:

چون چون راه و خان مردمانست
(თ. ۱۲۲) درنگ مادر و در يك زمانست

ვისის დაუდგრომლობით გააღმასებული ძიძა ცდილობს როგორმე ჩა-
უნერგოს მას რამინის სიყვარული და ასე მიმართავს:

„მბრუნავი ხარ, ვითა წისქვილისა ქვა, ქვეყანა არ იქცევის და საწუთრო,
და შენ ბრუნავ, ვითა ნარდისა მღერისა ჟამსა კაბათენი“ (91).

به گردانی چو چرخ آسیا بی
بگرداد آسیا و تو بگردی
بسان کعبتین بر تخت نردی (თ. ۱۵۲)

აქ მთელი ჭაჭვია შედარებებისა. ერთმხრივ დახასიათებულია ვისის დაუდგ-
რომლობა, რომლის ბუნების ეს თვისება წისქვილის ქვის ბრუნვასთანაა შე-
დარებული. აქვე შემოტანილია კიდევ უფრო მეტი გამომსახველობითი ძა-
ლის მქონე შედარება, როგორც გაგრძელება პირველი შედარებისა (კამათე-
ლის ბრუნვა).

რამინისადმი გაგზავნილ მეორე წერილში ვისი უჩივის ბედსა და საწუთ-
როს: „საწუთრო ესრე ამწლია, ვითა უთათ ლაშქარი“ (236).

چون باشد بی امیر آشفته لشکر (თ. ۳۵۳)

მთარგმნელი საოცარი ხელოვნებით ახერხებს შედარების უზუსტეს დაცვას.
კიდევ ბევრი მაგალითის მოხმობა შეიძლებოდა. „ვისრამიანში“ ამოუტრ-
წყავია მსგავსი მხატვრული მასალა.

შედარება-მეტაფორების მთელი სისტემის შექმნა ენაში ხანგრძლივი
განვითარების პროცესის შედეგია. ქართული მწერლობა მდიდარია მხატვრუ-
ლი სახვის ნაირი საშუალებებით. ბუნებრივია, შედარებაც, როგორც ერთ-ერთი
ძირითადი ხერხი, უცხო არაა მისთვის. მაგრამ ის სიჭრელე და სიმდიდრე,
რომელიც დამახასიათებელია აღმოსავლური მწერლობისათვის, თავდაპირვე-
ლად არ გააჩნდა ქართულ მწერლობას. ყველა შედარება ძველ ქართულ სასუ-
ლიერო მწერლობაში დაკავშირებულია ქრისტესთან. არსებობს შედარების
სხვა თემებიც: ბუნების ძალთა საგნების აღწერა, ციური სხეულები (მზე, მთვა-
რე და სხვა მნათობები), მცენარეული და ცხოველური სამყარო, ძვირფასი
ქვები და სხვა მისთანანი. ასე მაგალითად: „მბრწყინავ შენ, ვითარცა მთ იე-
ბი, გუნდსა შორის მონაზონთასა“ (118). „უქმსა უდაბნოსა, ვითარცა მზეა, გა-
მომჩნდი. ღირსო, მსგავსად მზისა მნათობდი)... და ვითარცა რაა ელვისა მცინ-
ვარებანი საცნაურად ბრწყინვენ სათნოებანი შენი“ (25). „ვითარცა მთ იე ბ-
რ ე მ შორის ორთა მზეთა, აღმოჰქდა დღეს შობისა და ღმრთის გამოცხადებო-
სა დღესასწაულთა საქსენებელი შენი და ორ კერძვე ბრწყინვალედ განანათ-
ლებს“ (91). „გამობრწყინდეს ელვანი საღმრთოთა სიტყუათა შენთან, ვითარ-
ცა ის არნი ნათლისანი, ღირსო ბასილი, და განდევნეს ბნელი იგი
წვალებისაჲ (91). „გამომჩნდი შენ, ვითარცა მთ იე ბი ბრწყინვალეა საღ-
მრთოთა ნათლითა“ (91) ვითარცა სოფლისა მნათობსა, ვაქებდეთ მა-
ცხოვარსა“//„ვითარცა ვარსკვლავი გამობრწყინდა ქრისტეს მოწამე და
არეთა შინა ჩრდილომასათა მზეებრ გამობრწყინდა ნეტარი ჰაბო“ (182). ბორ-
ცუნი იმღერდეს, ვითარცა კრავნი“//. „დაიკლა, ვითარცა კრავნი“ (186).
„იხარებდეს ცანი ცათანი და გარდამოქდა ზეცით სული წმიდაჲ, ვითარცა

ტრედია“). „გამობრწყინდა, ვითარცა ოქრომდნობდა მოთმინებითა ვენბრათათა“ (241). „განბრწყინდეს შვიდ წილად ბრწყინვალედ, ვითარცა ოქრომდნობდა“ (87). „ნერგთა მათგან ეკლოვანთა, ვითარცა ვარდი შუენიერი ფერთა მეწამულთა გამოჩნდა ნეტარი ჰაზო“ (140).

ზოგადი ხასიათის, გაუპიროვნებელი შედარებებია დამახასიათებელი ძველი ქართული სისტორიით ხასიათის თხზულებებისათვის, რომლებსაც ჯერ არა აქვთ მინიჭებული ინდივიდუალობის ელფერი.

„გამოვიდა ერი ურაცხვი, ვითარცა ყუაველინი ველისანი“ (ლონტი, 88,9); წმელი ბრწყინვალე, ვითარცა ელვა“ (89, 11)“; მტუერი ფერჯისა შათისა, ვითარცა ღრუბელი სქელი“ (6, 24); „მოვიდა კართა მთ შინა, ვითარცა ჯიქი სიფიცხითა, ვითარცა ვეფხი სიშწინითა, ვითარცა ლომი ხახლითა“ (28, 9); „ელვა აბჯრისა მათისა, ვითარცა ელვა ცისა“ (7, 1); „აღიზახა, ვითარცა ლომი მან და აოტა“ (ჯუანშერი, 234, 4); „დასახეს ისარი, ვითარცა წვიმა მძლავრი“ (156, 2); წარმოემართნეს, ვითარცა ქვიშა სიმარვლითა“ (234, 20); „იყო ხმა იგი, ვითარცა ხმა ქუხილისა“ (175, 15); „იყო სიმსხო ლახურისა, ვითარცა მკლავი კაცისა“ (175, 15); „შეუხანებდა წმითა მადლითა და ვითა გრიგალი მი და მოიქცეოდა“ (დავითის ისტორიკოსი, 329, 3); „ვეფხისა მიაშვავსა მაკედონელი იგი სიფიცხითა“ (337, 19); „ხოლო იგი, ვითარცა ძაღლი, მიექცა ნათხევარსა და ვითარცა ღორი, ინწყუბა სანგორელსა მწუირისასა“ (325, 14).

ამ ტიპის შედარებებს შემდეგშიც ვხვდებით საერო მწერლობის ძეგლებში. მოტანილი მასალიდან კარგად ჩანს, რომ მწერლობის განვითარების ადრეულ ხანაში შედარება-მეტაფორათა სისტემა უფრო მარტივია და ზოგადი ხასიათისა. სპარსულიდან თარგმნილ თქმულებებში უკვე კარბად იჭრება მხატვრული ხერხებისა და სახეების აღმოსავლური სიჭრელე და მატოვანება, რაც შედარება-მეტაფორების ხმარებაშიც ვლინდება სავსებით ბუნებრივად. „ამირან-დარეჯანიანის“ წარმომავლობის გამო მოსალოდნელი იყო, რომ ამ ძეგლში შედარება-მეტაფორათა ხმარების მდიდარ მასალას აღმოვაჩინდით. მაგრამ, თუ მეტაფორას საერთოდ არ იცნობს ეს თხზულება, შედარების, როგორც მხატვრული ხერხის, გამოყენების ხასიათითაც არ შეეფერება აღმოსავლური პოეზიისათვის დამახასიათებელ შედარება-მეტაფორათა სისტემას. „ამირან-დარეჯანიანში დადასტურებული შედარებები ყველა ტრადიციულია და ახალსა და მოულოდნელს არას შეიცავს, მაგალითად: „მელთა მათთა ქეხა ცისასა ქუხილსა გვანდა (13); „ვითა კატა მოკლა“ (14, 24); „ოქროქსოვილინი, ვითა მზე ელავდეს“ (83), „იჩქითად სინათლე გამოვიდა ასეთი, ვითა მზე ამოსულიყო“ (83), „ხმა ჰქონდა, საზარი, ვითა გრგვინვა ზღვისა“ (91). „მიუხნა ქვეითი, ვითა ვეფხი“ (92), „ფერხთა მისთა ხმა კლდეთა რღვევასა ჰგვანდა“ (138), „ხმა გამოუხდის, ვითა ქეხა“ (138). და სხვა მისთ.

შედარება-მეტაფორათა ჩვენ მიერ განხილული მასალიდან ჩანს, რომ მოგვიანო სპარსული პოეზიისათვის დამახასიათებელი რთული და ხელოვნური სისტემა არაა ნიშანდობლივი ძველი ქართული მწერლობისათვის. ეს სისტემა ქართულ მწერლობაში გვიანდელი სპარსული პოეზიის გზით იჭრება. მხოლოდ მეხოტბეებთან ვხვდებით დაახლოებით იმ ხასიათის მეტაფორა-შედარებებს, რომლებიც დამახასიათებელია სპარსული პოეზიისათვის. გავვიადებულ და კარბ ორნამენტაციას, რომელსაც ადგილი აქვს ნიშანისა და მის შემდეგრიდონ-

დელ სპარსულ პოეზიაში, ვერც „ვისრამიანის“ სპარსულ დედანში ვხედავთ და მით უფრო მის ქართულ თარგმანში. „ვისრამიანის“ ქართველი მთარგმნელი დიდი მხატვრული ზომიერების გრძნობით ახერხებს ჰარმონიულად შეაზავოს ერთად ქართული ტრადიციული მასალა და დედნისეული მხატვრული მონაცემები. იგი სცდება ინერციისა და მხატვრული ტრივიალობის ფარგლებს და ახლებურად ახშიანებს ქართული მწერლობის წილში მთვლემარე ელემენტებს და ამ ელემენტთა დედნის მხატვრულ ქსოვილთან შეზავებით სულ სხვა ელერადობას ანიჭებს ქართულ თარგმანს.

მ. გ. მამაჩაშვილი

К ИЗУЧЕНИЮ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ СПЕЦИФИКИ «ВИСРАМИАНИ»

(Резюме)

В настоящей статье впервые на обширном материале рассматривается вопрос о художественном мышлении грузинского переводчика «Висрамиани». Привлеченный материал касается художественных средств используемых переводчиком при переводе персидского оригинала. В основном это: лексические и синонимные параллелизмы, сравнения и метафоры.

Данная статья является лишь частью изучаемой автором темы. Но и на основании представленного материала можно утверждать, что в поэтическом языке Фахреддина Горгани, а следовательно, и в художественном мышлении грузинского переводчика, не просматривается та сложная система метафор и сравнений, которая так характерна для поэзии Низами и всей последующей персидской литературы.

Наряду с обильным использованием персидских изобразительных средств, грузинский переводчик черпает материал, в основном, из богатого источника родной, грузинской литературы.

ბაპარ ზიზინიზილი

სოლომონის იგავთა ქართული რედაქციები

წინამდებარე გამოკვლევა ემყარება სოლომონის იგავთა ჩვენ მიერ გამო-საცემად მომზადებულ კრიტიკულ ტექსტს. იგავთა წიგნის ფილოლოგიური ანალიზი რიგ საინტერესო საკითხს აღძრავს, რომელთაგან ზოგიერთი დამატე-ბით კვლევა-ძიებას მოითხოვს. აქ წარმოდგენილია ტექსტთან დაკავშირებული მხოლოდ რამდენიმე ძირითადი საკითხი.

სოლომონის იგავების წიგნი წარმოდგენილია 3 ქართული ნუსხით. ესენია: ოშკური, A — 51 (მცხეთური) და ბაქარის გამოცემა. ამ ნუსხების აღწერა აქ არ გვაქვს მოცემული. ამის საჭიროება არ იყო, ეს საქმოდ ცნობილი ნუსხებია.

სოლომონის იგავთა წიგნი შეგონებებს შეიცავს. გაბმულ თხრობასთან აქ არ გვაქვს საქმე. ამან მნიშვნელოვნად განაპირობა ძეგლის ენობრივ-სტილის-ტური თავისებურება.

I. ქართულ ნუსხათა რედაქციული ურთიერთმიმართება

ძეგლის დიდ ნაწილში გვაქვს ორი რედაქცია. პირველი წარმოდგენილია ოშკური და საბასეული ნუსხებით, მეორე კი — ბაქარის გამოცემით. არის ად-გილები, როცა ბაქარის ბიბლიის ტექსტი რედაქციულად თანხვედბა ოშკურ-მცხეთურს და გვაქვს მხოლოდ ერთი რედაქცია. ასეთი შემთხვევები ფრაგმენ-ტული ხასიათისაა: რამდენადმე მოზრდილ მონაკვეთზე მიყოლებით მხოლოდ ერთი რედაქცია არ დასტურდება. ერთი რედაქცია გვაქვს შემდეგ ადგილებში: I, 1 — 2, 6 — 10, 24 — 30; II, 3 — 6; III, 1 — 14, 16 — 24, 26 — 28, 30 — 35; IV, 1 — 10, 13, 16 — 19, 21 — 22, 27; V, 1 — 4, 8 — 15; VI, 10 — 11, 12 — 15, 19, 24, 30; VII, 1 — 2; VIII, 34 — 35; IX, 1 — 3, 8 — 11, 13 — 14, 18 a, 18 c — 18 d; X, 1 — 2, 4; XI, 23, 30; XIII, 9 — 9 a; XIV, 25 — 28. რო-გორც ვხედავთ, ერთი რედაქციის ფრაგმენტულად წარმოჩენის შემთხვევები მხოლოდ ძეგლის პირველ ნახევარში იჩენს თავს. ძეგლის მეორე ნახევარში ორ რედაქციაზე ნაკლები, როგორც წესი, არასოდეს გვაქვს.

რიგ შემთხვევაში იგავთა ტექსტი მკვეთრად განსხვავებულ სამ რედაქ-ციას გვაძლევს. მესამე რედაქცია მოქცეული გვაქვს ოშკურ და ბაქარის რე-დაქციათა შორის, რადგან, როგორც ძველი აღთქმის სხვა წიგნთა გამოკვლე-ვებში გვაქვს მითითებული, ზოგჯერ საბას ტექსტში მუხლები ოშკური და მოსკოვეური (ბაქარის) რედაქციების სათანადო მუხლთა კომბინაციის შედეგად მიღებულის შთაბეჭდილებას ტოვებენ. მესამე რედაქცია ვლინდება როგორც მცირე (ერთიდან სამამდე მუხლის რაოდენობით), ისე — საქმოდ მოზრდილი მონაკვეთების სახით. ძირითადად საბასეული (მცხეთური) ნუსხის ტექსტი

ოშკური რედაქციისაა, მაგრამ ფრაგმენტული წარმოდგენა მისი დამუშავებული რედაქციად მაინც საკმაოდ ხშირია და, რაც მთავარია, კანონზომიერი. ეს ფაქტი საბას ნუსხის რედაქციული შედგენილობის საკითხს უკავშირდება და ამაზე საგანგებოდ ქვემოთ გვექნება საუბარი.

სამი რედაქციის ერთდროულად გამოვლენის ნიმუშად გამოდგება შემდეგი მაგალითები:

ტ

ყოველი საცოდა დამარხენ გულმან შენმან, რამეთუ ამთვან არიან გამოსავალნი ცხოვრებისანი.

არაწმიდება არს, რომელთა იკმიონ ღუინოა ფრად და საგინელ—მთრვალობაა და ყოველი, რომელი აღერიოს ამათ, ვერ იყოს ბრძენ.

ვითარცა სიმძაფრწყლისაა — გული მეფისაჲ ჯელსა ღმრთისასა: ვიდრეცა წამუყენა, მოღრკა.

და ამას გეტყვთქუენ ბრძენთა, რაათა გულისხმა-პყოთ: სირცხვლი პირისაჲ საშჯელსა შინა — არაქეთილ.

არის ერთი მონაკვეთი ძეგლისა, რომელიც მხოლოდ მცხეთური (საბასეული) რედაქციითაა წარმოდგენილი. ესაა მე-20 თავის მე-14 — 22-ე მუხლები. **ტ** და **ღ** რედაქციითა ტექსტს ეს მუხლები არა აქვს. აკლია ეს ნაწილი ბერძნულ ტექსტსაც. საბას ნუსხის რედაქციული ნაირგვარობის გამო მიზანშეწონილად არ მივიჩნით, ოშკური ნუსხის ნაკლები ადგილები ყველა შემთხვევაში შეგვევსო საბას ნუსხის წაითხვებით.

იქ, სადაც **ღ** რედაქცია წარმოჩნდება (**ტ**-ისა და **ღ**-ის გვერდით), და პირისპირება რედაქციებს შორის ექვისთვის ადგილს არ ტოვებს, საქმე

ღ

და ყოველი საცოდა დამარხე გულსა შინა, რომლისაგან არიან გამოსავალნი ცხოვრებისანი.

იგ. სოლ. 4, 23
უძღებ არს ღვინო და შემაგინებელ—სიმთვრალე, ზოლო ყოველნი უგუნურნი ეთანადებიან.

იგ. სოლ. 20, 1

ვითარცა ნაკადელნი წყალთანი, ეგრეთვე გულნი მეფისანი ჯელსა შინა ღმრთისათა: სადა ნებაჲს მიხელვად, მიაქციოს მუიოთ.

იგ. სოლ. 21, 1

ამას გეტყვთქუენ გონიერთა ცნობად: სიმართლისა ნუ გრცხუენიან, თულთ-ღებაჲ სასჯელსა შინა — არაქეთილ არს.

იგ. სოლ. 24, 23

ღ

ყოვლითა დაცვითა დაცვე გული შენი, რამეთუ ამთვან—გამოსავალნი ცხოვრებისანი.

არა აღუთმენელ — ღვინო და საყვედრელ — სიმთვრალე და ყოველი ცოფად მავალი ვერ იქმნეს ბრძენ.

ვითარცა ჩქერა წყლისა, ეგრეთ გული მეფისა ჯელსა შინა ღმრთისათა: სადაცა უკეთუ ენებოს მიტევად მუნ მიღრიკოს იგი.

ხოლო ამას გეტყვთქუენ მეცნიერთა გულისხმის-ყოფად: ურცხვნო პირი არაქეთილ არს სამსჯავროსა ზედა.

გვაქვს ყოველთვის მკვეთრად ჩამოყალიბებულ სხვადასხვა სტილთან. ძნელია ამისავე თქმა ყველა ცალკეულ შემთხვევაში **ჯ** და **ღ** რედაქციათა ურთიერთობის შესახებ. ოშკურ და ბაქარის რედაქციებს შორის განსხვავება ხან საკმაოდ დიდია, ხან კი იმ ზომისა, რომ ზუსტი კვალიფიკაცია ძნელდება. შეიძლება ისინი განისაზღვრონ, როგორც ორი მინიმალურად განსხვავებული დამოუკიდებელი რედაქცია, ან — როგორც ორი მაქსიმალურად განსხვავებული ვარიანტი ერთისა და იმავე რედაქციისა. გარკვეულ შემთხვევებში ორივე კვალიფიკაცია თანაბრად მართებული იქნებოდა.

მოვიტანთ როგორც მკვეთრი დაპირისპირების, ისე „მინიმალური რედაქციული სხვაობის“ ნიმუშებს:

მ კ ვ ე თ რ ი ს ხ ვ ა ო ბ ა

ჯ

მეფისა თქუმაჲ მსგავს არს ბრდღუენასა ლომისასა და ვითარცა ცუარი მწუანვილსა ზედა, ეგრეცა — მხიარულებაჲ მისი.

ღ

მეფისა შერისხვა მსგავს არს მყვირალისა ლომისა და ვითარცა თივასა ცვარი, ეგრეთ — სიწყყარე მისი.

იგ. სოლ. 19, 12.

და მხულივი ჳელითა ემტკიცებინ კლდესა და ლათუ ადვილად შესაპყრობელ არს, არამედ დამკვდრებულ არს ტაძართა სამეუფოთა.

ფსვენო, ჳელითა დაყრდნობილი და ადვლ მოსანადირებელი, მყოფი, დამკვდრებულ არს სიმტკიცეთა შინა მეფეთასა.

იგ. სოლ. 30, 28.

მ ი ნ ი მ ა ლ უ რ ი რ ე დ ა ქ ც ი უ ლ ი ს ხ ვ ა ო ბ ა

და შთავნტჳათ იგი, ვითარცა ჳოჯონეთმან ცხოველი და ადვილოთ ქუეყანით საქსენებელი მისი.

ხოლო შთავნტჳეთ იგიწი, ვითარცა ჳოჯონეთმან ცოცხალი და ადუკოკოთ ქუეყანისაგან საქსენებელი მისი.

იგ. სოლ. 1, 12.

სიგლაზაკემან კაცი დაამდაბლის, ხოლო ჳელთა მწნეთა განამდიდრიან.

სიგლაზაკემან კაცი დაამდაბლის, ხოლო ჳელნი მწნეთანი გამდიდრდენ.

იგ. სოლ. 10,4 და სხვა.

II. ცალკეულ ნუსხათა რედაქციული შედგენილობის საკითხი

ყველა ნუსხა, როგორც მასალა გვიჩვენებს, რედაქციული თვალსაზრისით ჩამოყალიბებულ მთლიანობას არ წარმოადგენს.

ეს ითქმის, უპირველეს ყოვლისა, საბას ნუსხის მიმართ და, რამდენაღმე, ბაქარის ბიბლიის მიმართაც. ოშკური ნუსხა ამ შემთხვევაში გამონაკლისს ქმნის. ბაქარის გამოცემა გარკვეულ ნაწილში, როგორც აღვნიშნეთ, **ჯ** რედაქციისა, უმეტეს ნაწილში კი დამოუკიდებელ რედაქციად გვევლინება.

ეს გარემოება გვაფიქრებინებს, რომ ბაქარის გამოცემა, შესაძლოა, ორ სხვადასხვა თარგმანს ემყარებოდეს.

საბას ნუსხა, იქ სადაც ის ოშკური რედაქციის არაა, გვაძლევს მცირე და მოზრდილ განსხვავებულ ნაკვეთებს. საინტერესოა ის ფაქტი, რომ საბას ნუსხის დამოუკიდებელ რედაქციად გამოვლენა კანონზომიერ კავშირშია ამ ხელნაწერში ხელთა მონაცვლეობასთან. საბასეული ხელნაწერი ხელის თვალსაზრისითაც არაა ერთგვარი სოლომონის იგავთა წიგნის ყველა ნაწილში. ვლინდება სამგვარი ხელი: ა) ჩვენ მიერ „ძირითადად“ წოდებული (ნუსხური), ბ) ძირითადისაგან განსხვავებული ნუსხური, გ) მხედრული. „ძირითადი“ ხელით ნაწერი ტექსტი, უმეტეს შემთხვევაში, ოშკური რედაქციისა, დანარჩენი ორი ხელით გადაწერილი ადგილები, ჩვეულებრივ, რედაქციულად დამოუკიდებელი არიან.

„ძირითად“ ნუსხურ ხელს „განსხვავებული ნუსხური“ უპირისპირდება ზოგი პალეოგრაფიული ნიშნის მიხედვით, განსაკუთრებით კი — დონის წერისა და ვადაბმის მანერით, ყ-ს, ც-სა და წ-ს დაწერილობით. „განსხვავებული ნუსხურით“ არის ნაწერი მოზრდილი ფრაგმენტი (30-ე თავის პირველი 14 მუხლი და მისი მომდევნო XXIV თავის პირველი 3 მუხლი), რომელიც მკვეთრად ემიჯნება Ⴀ და Ⴁ რედაქციებში დაცულ ტექსტს.

რედაქციულად დამოუკიდებელი მოზრდილი ფრაგმენტები, უმეტეს შემთხვევაში, მინც მხედრული ხელითაა შესრულებული: VII, 3 — 27; XIII, 10 — 18; XIV, 7 — 14; XVII, 1 — 16; XVIII, 23 — XIX, 2; XIX, 26 — XX, 5; XX, 16 — 30. შესაძლოა, ისინი გვიანდელ ჩანამატებს წარმოადგენდნენ, აღებულს რომელიმე გვიანდელი ქართული რედაქციიდან.

მცირე ზომის რედაქციულად დამოუკიდებელი ფრაგმენტები შესრულებულია ძირითადისაგან რამდენადმე განსხვავებული ნუსხური ხელით, რომელიც მინც დიდ მსგავსებას ამჟღავნებს ძირითად ხელთან და ამიტომ მისი ცალკე გამოყოფა საჭიროდ არ ვცანით. ამგვარი ხელით ნაწერი ჩანამატები 1 — 2 მუხლის რაოდენობით გვაქვს. ეს ადგილებია: XVIII, 6, 8 — 9; XXI, 1 — 2, 5, 10, 22. ჩანამატები სხვაგანაცაა, მაგრამ ისინი ცალკე რედაქციას არ წარმოადგენენ. ხსენებული ხელით შესრულებული ერთი ადგილი (18, 8 — 9) წარმოგვიდგენს -ყე ნაწილაკიან ზნურ ფორმას: **შიოდის-ყე**, რაც იმაზე უნდა მიუთითებდეს, რომ ხსენებული ადგილი შევსებულია XII საუკუნის არაუადრესი ტექსტით, შესაძლოა გელათურითაც კი (გელათური ბიბლიისათვის დამახასიათებელ ენობრივ ნიშანთა შესახებ იხ. ბ. გვიგინიშვილი, ც. კიკვიძე, რუსთაველის ხანის ქართული ბიბლიის თარგმანი: „შოთა რუსთაველი, ისტორიულ-ფილოლოგიური ძიებანი“, გვ. 157 — 158).

ზემოთქმულიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ ოშკური რედაქციის საბასეული ნუსხა დეფექტური ყოფილა, რაც წინდახედულ გადამწერს გაუთვალისწინებია და ადგილებიც დაუტოვებია შესავსებად. ნაკლები ადგილები მოგვიანებით შეუვსიათ სხვა რედაქციის ტექსტით და ზოგან მხედრული ხელით ჩაუმატებიათ, ზოგან კი — ნუსხურით.

რედაქციათა წარმომავლობის საკითხი, როგორც ძველმა გვიჩვენა, კვლავის უკვე ამ საფეხურზედაც შეიძლება გახდეს მსჯელობის საგანი. მოსეს ხუთწიგნეულის ქართული რედაქციების შესწავლა ძალზე მცირე იმედს იძლეოდა იმისთვის, რომ ჩვენთვის ხელმისაწვდომი უცხოენოვანი თარგმანების საშუალებით შესაძლებელი გამხდარიყო წარმომავლობის საკითხების კვლევა. როგორც ჩანს, ხუთწიგნეულთან დაკავშირებული ვითარება არსებითად განსხვავდება იმ ვითარებისაგან, რომელსაც ძველი აღთქმის წიგნთა მომდევნო ნაწილში ვაწყდებით. ამდენად, ბიბლიის ამა თუ იმ ცალკეული წიგნის მიმართ, შესაძლოა, სრულიად განსხვავებული დასკვნები იქნეს გაკეთებული. ამგვარი მდგომარეობა გვაქვს, კერძოდ, სოლომონის იგავთა წიგნშიც. თუ ოშკური რედაქციის წარმომავლობა ხუთწიგნეულის ფარგლებში ძალზე ბუნდოვანი იყო, ჩვენი ძველის ფარგლებში სურათი გაცილებით უფრო ნათელია. ჩვენი აზრით, ყველაზე უფრო მოსალოდნელია სოლომონის იგავთა ოშკურ ხელნაწერში დაცული ტექსტის უახლოესი წყარო ბერძნული იყოს. რა საფუძველი გვაქვს ამგვარი ვარაუდისთვის? ბერძნული სეპტანტიდან ოშკური რედაქციის წარმომავლობაზე მიუთითებენ შემდეგი მომენტები:

1. ყველა ის ადგილი, რომელიც აკლია ბერძნულ ტექსტს, აკლია ოშკის ნუსხასაც, მაშინ როცა ეს ადგილები დაცულია საბას და ბაქარის ნუსხებში. დაცულია სათანადო მუხლები სომხურ, სლავურ და რუსულ თარგმანებშიც. ნაკლებია ოშკურსა და ბერძნულში შემდეგი ადგილები: 8, 32-ის მეორე ნახევარი და 8, 33; 11, 4; 15, 31; 16, 1; 16, 3—4; 18, 23-დან 19, 2-ის ჩათვლით; 2,14-დან მოკიდებული 2, 22-ის ჩათვლით, 24, 22.

2. ხშირად ბერძნული ტექსტის ცალკეული მუხლები მოცემულია ვრცლად, რაც გამომცემელს საფუძველს აძლევს დაყოს ისინი შემადგენელ ნაწილებად. ასე, მაგალითად, 24-ე თავის 22-ე მუხლი წარმოდგენილია რმუხლის სახით: 22, 22 a, 22 b, 22 c, 22 d, 22 e. ეს ვრცელი რედაქცია გვაქვს ოშკურსა და ბაქარის ნუსხებში, საბასთან კი დამატებითი ლიტერით აღნიშნული მუხლები ხშირად აკლია და ტექსტი შეკუმშული სახითაა მოცემული.

მაგალითები:

შ

ღ

ვინ-მე იქადოს, ვითარმედ წმიდაა გული აქუნდეს, ანუ ვინ-მე იკადროს და თქუას, ვითარმედ: წმიდაა ვარ ცოდვათაგან?

ვინ-მე იქადოს გული წმიდაა ქონებად, ანუ ვინ-მე იკადროს თქმად, ვითარმედ: წმიდაა ვარ ცოდვისაგან?

რომელი ძვრსა იტყოდის მამისა და დედისათვის, მისი დაშრტეს სანთელი. ნაწილი წრაფით მოგებული პირველად უკუანაბსკენელ არა იკუ-

რთხოს იგი. ნუ იტყვ, ვითარმედ:
„მივაგო მტერთა“, არამედ ითმინჭ,
რადთა უფალი შეგეწიოს შენ.

იგ. სოლ. 20, 9

როგორც ვხედავთ, ოშკისა და საბას რედაქციები ამ მუხლში მოცულობით მნიშვნელოვნად სხვაობენ. ოშკურ ნუსხაში წარმოდგენილი მომდევნო ნაწილი მუხლისა, რომელიც ბერძნულ ტექსტში 9 a, 9 b და 9 c-თია აღნიშნული, საბასთან სრულიად არ გვაქვს.

ანალოგიურ ვითარებას ვაწყდებით 24-ე თავის 22-ე მუხლში. საინტერესოა ის გარემოება, რომ აქ ოშკისა და საბას ნუსხები იმ ნაწილში, რომელიც ორივეგანაა წარმოდგენილი, რედაქციულად ერთი არიან.

ო შ კ უ რ ი ნ უ ს ხ ა

A — 51

რამეთუ მეყსეულად ივმინიან უღმრთონი, ხოლო ტანჯვამ ორთავე ამათ ვინ-მე ცნას? რომელი შვილი სიტყუასა ეკრძალებოდის, წარწყმედასა განერეს, შეწყნარებით შეიწყნარა იგი... და არარაა ტყუილი პირისა მისისაგან გამოვიდეს. მახვლი არს ენა მუფისაჲ და არა ჯორციელი, ვინცა მისცეს კაცთაგანი, ძარღვთურთ განილიოს. და ძუაღნი კაცთანი შეჰამნეს და შეწუნეს, ვითარცა აღმან, ვითარმედ უქმ იყვნენ ივინი, ვითარცა მართუენი ორბისანი.

რამეთუ მეყსეულად ივმინიან უღმრთონი, ხოლო ტანჯვამ ორთავე ამათ ვინმე ცნას? რომელი შვილი სხუასა ეკრძალებოდის, წარწყმედასა მსწრაფლ და ადრე განერეს, შეწყნარებით შეიწყნაროს იგი უფალმან. და რამეთუ არარაა ტყუილი პირისა მისისაგან გამოვიდეს.

იგ. სოლ. 24, 22.

3. ყველაზე კარგი საბუთი ოშკური ნუსხის ბერძნული წარმომავლობისა მაინც თავების ის თავისებური გადანაცვლებაა, რომელიც წარმოდგენილია ტექსტის მე-2 ნახევარში. ოშკური ხელნაწერი 24-ე თავის 22-ე მუხლის შემდეგ ურთავს ტექსტში 30-ე თავის პირველ 14 მუხლს (ეს ჩართული ნაწილი რედაქციულად სხვადასხვა სამსავე ნუსხაში). ამის შემდეგ გრძელდება ისევ 24-ე თავი. 24-ე თავის დასრულების შემდეგ, მოსალოდნელი 25-ე თავის ნაცვლად, გრძელდება 30-ე თავი იმ ნაწილიდან, სადაც იგი შეწყვეტილი იყო ჩართვისას. 30-ე თავის შემდეგ მოდის 31-ე თავის პირველი 9 მუხლი და მხოლოდ ამის შემდეგ 25-ე, 26-ე 27-ე, 28-ე და 29-ე თავები. 31-ე თავის დასასრული 29-ე თავის შემდეგაა გადატანილი (ტექსტის ბოლოს). როგორც ვხედავთ, საკმაოდ რთული სურათია და საყურადღებო ისაა, რომ ოშკურ ტექსტში წარმოდგენილი თანმიმდევრობა წარმოადგენს იმ ვითარების ზუსტ ასლს, რომელიც დასტურდება ბერძნულ ტექსტში. არც ერთი სხვა ქართული ნუსხა, არც სომხური, სლავური და რუსული

თარგმანები ბიბლიისა, არაფერს მსგავსს არ გვეჩვენებენ.

ზემოაღწერილთა გარდა, არის ტექსტუალური ერთგვარობა ოშკურსა და ბერძნულ ტექსტებს შორის. ჩვენი აზრით, ჩამოთვლილ ძირითად ნიშანთა საფუძველზე შეიძლება გამოითქვას ვარაუდი, რომ უახლოეს წყაროს ოშკური რედაქციისათვის ბერძნული, სეპტანტაში დაცული, ტექსტი წარმოადგენდა. ოღონდ უნდა შევნიშნოთ ერთი: ფორმებისა და კონსტრუქციების ზუსტ გადმოცემას ოშკური რედაქცია არ ეწევა. ამ მხრივ ბერძნულთან ბაქარის ტექსტი უფრო ახლო დგას. მაგრამ ეს გარემოება სრულიად არ ეწინააღმდეგება ჩვენს ვარაუდს. საქმე იმაშია, რომ ოშკური რედაქციის ავტორი, ამოდის რა ქართული ენის სპეციფიკიდან, თავისუფალ, დედნით შეუბოჭავ თარგმანს გააძლევს.

გაცილებით უფრო ძნელი ჩანს ბაქარის რედაქციის წარმომავლობის დადგენის საკითხი. ძველის პირველ ნახევარში ოშკისა და ბაქარის ნუსხები **ზოგჯერ ერთი რედაქციისაა**, მეორე ნახევარში სხვა სურათი გვაქვს. მაგრამ თარგმნის სიზუსტის მხრივ; როგორც ვთქვით, ბაქარი მეტ სიახლოვეს ამჟღავნებს ბერძნულთან. ასე, მაგალითად, მიმღეობური კონსტრუქციის გამოყენება, დამახასიათებელი ბაქარისეული ნუსხისათვის, ნაკლებ ნიშანდობლივია ოშკური რედაქციისათვის. ამ საკითხში ბაქარის გამოცემა ბერძნულთან მეტ შეხვედრებს გვიჩვენებს, მაგრამ სამაგიეროდ პირიანი ფორმები ოშკურ რედაქციას მეტი სიზუსტით აქვს აღმოჩენული:

ქ (ბაქარის. 5.)

უბატიო-მყოფელი მამისა და განმგებელი დედისა თვისისა სირცხვლს მიიღებს და ყუჭდრებასა.

ღ (ოშკური)

რომელი შვილი შეურაცხ-ჰყოფდეს მამისა და განიშოვრებდეს დედასა თვისსა, სარცხვნელ და საყუედრელ იქმნეს.

ბერძნული

ὁ θεομάρτυρας πατέρα και
μητέρα μισήσας
και ἑπισημειώσας ἑσται.

ივ. სოლ. 19, 26.

მუხლის პირველ ნახევარში, როგორც ვხედავთ, ბერძნულთან უფრო ახლოა ბაქარის რედაქცია, მეორეში კი — ოშკისა. ეს აჩენს საკითხს: ხომ არ გვაქვს გამაშუალებელი წყარო ბაქარის გამოცემასა და ბერძნულ ტექსტს შორის? შესაძლოა, ასეთი ყოფილიყო სლავური ბიბლია. მითითებული ადგილი ამ ვარაუდის სასარგებლოდ მეტყველებს. სლავურში¹ ზემოთ მოყვანილი ადგილი ასე იკითხება: *Безчествуйи отца и штрѣвѣији матери свои, срамоту приѣмь и повшѣние.*

სლავურ ტექსტსა და ბაქარისეულს შორის სრული დამთხვევაა. ამგვარი შავალთიები სხვაგვარა, მაგრამ აქ არ მოვიტანთ. თითქოს ბაქარის რედაქციის წყაროდ სლავური შეიძლებაოდა გვევარაუდებინა, მაგრამ არის რიგი გარემოება, რომელიც ამგვარ ჰიპოთეზას ეწინააღმდეგება.

¹ ესარგებლობდით სლავური ბიბლიის 1751 წლის გამოცემით.

1. ბაქარის ნუსხას აკლია მე-20 თავის შუა ნაწილი 9 მუხლის რაოდენობით (20, 14 — 20, 22). ეგვიპტელები აკლია ოშკურ და ბერძნულ ტექსტს. სლავურში კი ეს ადგილი დაცულია.

2) ზოგან ბაქარის რედაქციაში ისეთი წაკითხვა გვაქვს, რომელსაც სლავურში (და ვერც სხვაგან) ვერ ვადასტურებთ. მაგალითები:

ჯ	ღ	სლავური
ვითარცა ცუარი ლეწვასა და წვმაჲ მკა- სა...	ვითარცა ცვარი მკა- სა შინა და წვმაჲ, ყი- ნულსა ზედა...	якоже роса в жатву и якоже дождь в лѣтъ.
	ივ. სოლომონისნი 26, 1.	

არ ჩანს თითქოს ბაქარის რედაქციაში დადასტურებული ყინულის წყარო. საინტერესოა ამ მხრივ ის გარემოება, რომ სლავურ გამოცემაში ამ მუხლს მოუპოვებდა სქოლიოში ჩატანილი ვარიანტი, სადაც СНЪГЪ იკითხება. შესაძლოა, ყინული ამ СНЪГ-იდან მოდიოდეს. საიდან მოდის სქოლიოში მითითებული წაკითხვა? ალბათ სლავური ბიბლიის უფრო ადრინდელი გამოცემიდან.

ბაქარის რედაქციის 26-ე თავის მე-10 მუხლი ასე იკითხება: „მრავლად იღლევის ყოველი ჯორცი უგნურთა, რამეთუ შეიმუსრვიან ნაწევარნი მათნი“.

ნაწევარნის ადგილას ოშკურ რედაქციაში განკვრევაჲა ეგვიპტს, რაც გახევებას ნიშნავს. განკვრევაჲა-ს შესატყვისი მნიშვნელობა — изступление — არის წარმოდენილი სლავურ ბიბლიაშიც (აგრეთვე ბერძნულში: *ἐξομασία*, და სომხურში: *լիստություն*).

ბაქარისეული ნაწევარნის წყარო არ ჩანს.

3) 30-ე თავის პირველი მუხლის დასაწყისი ბაქარის რედაქციაში სრულიად განსხვავდება **ჯ** და **ღ**. რედაქციების სათანადო ადგილისაგან:

ჯ	ღ	ღ (ბაქარის რ.)
სიტყუათა ჩემთათვის, შვილო, გეშინოდენ და შეიკრძალენ ივინი და ინანდი.	სიტყუათა ჩემთაგან გეშინოდენ, შვილო, და შეიწყნარენ, ივო- ნიდი(!) და ინანდი.	ივავმა თქუა: კაცი იფილისა მიმართ, იფილისა მიმართ და უხალისა.
	ივ. სოლ. 30, 1.	

ბაქარის ნუსხაში წარმოდგენილი წაკითხვა არ გვხვდება არც სლავურ, არც ბერძნულ ტექსტში. რუსულ ბიბლიაში კი ვპოულობთ მეტ-ნაკლებად ახლო მდგომ, მაგრამ არა იდენტურ წაკითხვას: Слова Агура, сына Иакеева. Вдохновенные изречения, которые сказал этот человек Ифилилу, Ифилилу и Укалу. როგორც ირკვევა, რუსული ბიბლიის ეს ადგილი ებრაულ ბიბლიაში მოცემულ წაკითხვას იმეორებს სიტყვასიტყვით.

ამდენად ბაქარის ნუსხაში დაცული სოლომონის ივავთა წარმომავლობაზე გარკვეულად რისამე თქმა ძნელია. მით უფრო ძნელია მისი სლავურ წყაროსთან დაკავშირება. შედარებით მეტ სიახლოვეს ბაქარის რედაქცია

IV. ძეგლის ლექსიკა

ლექსიკიდან ყურადღებას იქცევს ზოგი ისეთი სიტყვა, რომელიც აქამდე არ შეგვხვედრიო. ასეთებია: **ნიკელი** და **დრტყილი**.

აქ მოცემული სახით ისინი არც საბას ლექსიკონში დასტურდება.

ა) **ნიკელი** ასეთ კონტექსტში გვხვდება:

ვითარცა საყური **ნიკელსა** ღორისასა, ეგრეცა დედაცაცსა სახე-ბოროტსა სიკეთჳ.

ივ. სოლ. 11, 22 — 0.

საბას ნუსხა, რომელიც ტექსტის ამ ნაწილში ვარიანტულ სხვაობას ამჟღავნებს ომჟურთან, ნიკელი ს მაგიერ ყელ-ლექსემას გვაძლევს, ხოლო რედაქციულად განსხვავებული ბაქარის ნუსხა კი ცხვარ-ს. გამოდის, რომ ნიკელი ნიშნავს როგორც ცხვირს, ისე — ყელს. ბერძნულში შესაბამის ადგილას გვხვდება ქις სიტყვის ქις ფორმა, რაც ცხვირს ნიშნავს. ასევეა სომხურშიც: **ქի** „ცხვირი“, „დრუნჩი“. საბას ლექსიკონში სიტყვა წარმოდგენილია ნიკელი-ს სახით. განმარტება ასეთია: „ღორის ცხვირი, ნ. დინჯი“. საბა ტექსტიდან ადგილს არ იმოწმებს, მაგრამ, ვფიქრობთ, რომ ის სწორედ ჩვენ მიერ მოტანილ ადგილზე დამყარებით იძლევა განმარტებას, რადგან ცხვირი მაინცდამაინც ღორთან დაუკავშირებია. საბას განმარტება ზუსტი არაა. კონტექსტი გვარწმუნებს, რომ **ნიკელი** საერთოდ **ცხვირი**, **დრუნჩია**. წინააღმდეგ შემთხვევაში აზრი აღარ ექნებოდა შესიტყვებას „ნიკელსა ღორისასა“ (ღორის ცხვირსა **ღორისასა**). **ნიკელი** კანონზომიერი შესატყვისი ჩანს მეგრული **ნიკუ-სი** („ნიკაბი“)².

ბ) **დრტყილი** გვხვდება ოჟკისა და საბას ნუსხებში (**რედაქციაში**). ბაქარის რედაქციაში მის ადგილას **ნესტუნი** დასტურდება. ბერძნულშიც ამავე მნიშვნელობის სიტყვაა: **ნესტუნი**. სომხურში შესაბამის ადგილას **սակունք** გვაქვს, რაც **ცურს**, **ყვავილის ბუტკოს**, **ძუძუს თავს** ნიშნავს. მალხასიანთან მოცემულია აგრეთვე სხვა მნიშვნელობაც: „სტვირი“, „ნახვრეტი“. საბას ნუსხაში ხსენებული სიტყვა გვხვდება **დრტყილი-ს** სახით. ლექსიკონში საბა მას განმარტავს, როგორც „ძუძუს თავს“. ეს მნიშვნელობა სომხური სათანადო სიტყვის ერთ-ერთ მნიშვნელობას თანხვდება. მაგრამ რადგან სომხურში სხვა მნიშვნელობაცაა მოცემული — საერთო ბერძნულსა და ბაქარის რედაქციასთან — უფრო საფიქრებელია **დრტყილი/დრტყილი** „ნესტეს“, „ხვრელს“ ნიშნავდეს.

გ) საინტერესოა ბაქარის რედაქციაში დადასტურებული **სახიბი**, რომელიც **საბელს** ნიშნავს:

² იხ. ბ. გ. ი. ნ. ი. შ. ვ. ი. ლ. ი. ეტიმოლოგიური შენიშვნები ბიბლიის ქართულ თარგმანთა ლექსიკის გამო: კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის IX სამეცნიერო სესიი, მუშაობის გეგმა და თეზისები. თბ., 1967, გვ. 9 — 10.

...ვითარცა კარი დასაკლავად მიიყვანების და ვითარცა ძალი სახიბითა ზედა.

იგ. სოლ. 7, 22 Ⴕ

ოშკურ რედაქციაში სახიბი-ს შესატყვისად არაფერი გვაქვს. ბერძნულში წარმოდგენილია ზეჰაჰს „საბელი“, სომხურში — *սոն* „თოკი“, „ბაგირი“, „მარყუქი“. საბას ლექსიკონში ეს სიტყვა არ ჩანს³.

ლექსიკის სხვა ნიმუშებიდან აღსანიშნავია მნიშვნელობის ცვლისა თუ დავიწროების შემდეგი შემთხვევები:

ა. უმანკო „გულუბრყვილო“, „უეშმაკო“:

უმანკოსა მას ჰრწამნ ყოველი სიტყუაჲ, ხოლო გონიერი იგი მოიქცეს სი-
ნანულად“. იგ. სოლ. 14, 15 Ⴕ.

ბაქარის რედაქციაშიც უმანკო დასტურდება.

ეს მნიშვნელობა (დავიწროებული) საბას გათვალისწინებული არა აქვს.

ბ. ემღერინ „დასცინის“. „აბუჩად იგდებს“:

სული მაძღარი გოლსა ემღერინ, ხოლო სულსა ნაკლულევანასა მწარცცა
იგი ტკბილვე ჰგონინ.

იგ. სოლ. 27, 7 Ⴕ.

Ⴕ რედაქციაში ემღერინ-ის ფარდად ეიცხვის გვაქვს. ბერძნულში სათა-
ნადო ადგილას გვხვდება $\xi\mu\alpha\iota\zeta\epsilon\iota$, რაც ნიშნავს „დასცინის“, „აბუჩად იგ-
დებს“. ამ სიტყვას ბერძნულში, ისე როგორც ქართულში, „თამაშის“ მნიშვნე-
ლობაც აქვს, მაგრამ იგი კონტექსტს არ შეეფერება.

განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია სიტყვა არვე-ს არქაული ფორ-
მით წარმოდგენა. ეს სიტყვა საკმაოდ ხშირი ხმარებისაა ძველ ქართულში.
საბას განმარტებით იგია „ჯოგი თხათა და ცხოვართა“. არვე მ. ანდრონი-
კაშვილს ოსურიდან ნასესხებად მიაჩნია⁴, სადაც გვაქვს მსგავსი ელერადობის
aerwaez „ირმის ჯოგი“⁵. საშუალო სპარსულში ეს სიტყვა არ ჩანს. ვარაუდი
გასაზიარებელია. კიდევ უფრო მეტ დამაჯერებლობას შემატებდა ამ ვარა-
უდს იმ ფაქტის გათვალისწინება, რომ ჩვენს ძეგლში არვე დადას-
ტურებულია არვე ფორმით:

ცნობით იცნნე სულნი სამწყომასა შენისანი და მიჰსცე გული შენი არ-
ვეჟთა შენთა.

იგ. სოლ. 27, 23 — 0.

ბაქარის ნუსხაში შესაბამის ადგილას სამწყსოთა გვაქვს. როგორც ჩანს,
არვენი საკმაოდ ძველი ნასესხობაა. იგი ზეპირი გზითაა შესული სალიტერა-
ტურო ქართულში.

³ სახიბი, როგორც ჩანს, დამახინჯებული ფორმაა საქივი-სა (იხ. საბა).

⁴ მ. ანდრონიკაშვილი, ნარკვევები ირანულ-ქართული ენობრივი ურთიერთო-
ბიდან, თბილისი, 1966, გვ. 77.

⁵ В. Абаев, Историко-этимологический словарь осетинского языка, т. I, М.—Л., 1958.

ГРУЗИНСКИЕ ВЕРСИИ КНИГИ ПРИТЧЕЙ СОЛОМОНОВЫХ

(Резюме)

Грузинский перевод книги Притчей Соломоновых представлен двумя списками: ошкским, мцхетским, а также московским изданием царевича Бакара.

В разных частях текста списки группируются по-разному. В большей части книги имеются две редакции: первая объединяет ошкский и мцхетский списки, вторая же представлена московским изданием. Фрагментарно появляется и третья редакция, когда мцхетская рукопись дает совершенно отличное от других рукописей чтения. В таких случаях мы имеем дело с тремя четко разграниченными редакциями, в основе каждой из которых лежит лишь одна рукопись. Лишь в одном месте текста, где ошкский и московский тексты дефектны, имеем одну редакцию (сохранившуюся в мцхетской рукописи).

Не лишено интереса то обстоятельство, что появление третьей редакции (мцхетской) обычно связано с изменением почерка в мцхетской рукописи: редакционно самостоятельные чтения в указанном списке написаны другим почерком (мхедрули или нухури) и, повидимому, вписаны позднее на заранее оставленных местах. Места же оставлялись переписчиком сознательно, так как он надеялся пополнить дефектные места своего оригинала, который был в основном ошкской версии, за счет других списков. Пополнение этих мест позднее произошло, повидимому, из списков, принадлежащих другой версии, что и вызвало нестройность текста с точки зрения версионного состава.

Попытка найти иноязычные источники для грузинских редакций, казавшаяся бесплодной на данном этапе изучения для книг Моисеева пятикнижия, применительно к книге Притчей в определенной части является вполне реальной. Перемещения глав в тексте ошкской и греческих рукописях, общие дефектные места и однотипные стихи наглядно показывают, что ошкская редакция Притчей переведена с греческого.

Трудно сказать что-либо определенное относительно московского издания. Вероятнее всего, оно имеет связь с славянским переводом, однако категорически утверждать это не представляется возможным ввиду отдельных разночтений.

ნარგზა გოგუამი

აბიომგრაფიული თხზულების მიტაფრასული რედაქციის
მიმართებისათვის კომენტარს

(„ილარიონ პალესტინელის ცხოვრების“ რედაქციითა მიხედვით)

ქართულ ნათარგმნ აგიოგრაფიაში ერთი და იგივე თხზულება ხშირად რამდენიმე ვერსიით არის წარმოდგენილი. ერთ-ერთი ასეთი ძეგლია „ილარიონ პალესტინელის ცხოვრება“. ჩვენი მსჯელობის საგანი იქნება ამ თხზულების ბერძნული ენიდან ქართულად ნათარგმნი ორი რედაქცია¹, მათი ურთიერთმიმართება. პირველი, უფრო ადრინდელი ვერსია, რომელსაც პირობითად „კიმენურს“ ვუწოდებთ, დღესდღეობით ერთი ნუსხითაა ცნობილი, ესაა X საუკუნის მრავალთავი, Sina 11, (გვ. 321 — 360). ბერძნული დედანი, საიდანაც მომდინარეობს „ილარიონ პალესტინელის ცხოვრების“ ქართული ადრინდელი რედაქცია, თავისთავად უკვე გადაკეთებული და გადამუშავებული ვერსიაა ლათინური ტექსტისა².

„ილარიონ პალესტინელის ცხოვრების“ ეს ადრინდელი რედაქცია დიდი მოცულობის, კარგად დამუშავებული ძეგლია. ის სულ არ ჰგავს ისეთ „კიმენს“, რომელიც გულისხმობს ფაქტების მოკლედ და ლიტონად აღწერას.

ჩვენი ძეგლის მეტაფრასული ტექსტი ქართულ ენაზე სამი ნუსხითაა დაცული: ხელნაწერთა ინსტიტუტის S ფონდის № 1276 (XI — XIII ს. ს.), A ფონდის № 1053 (XII ს.) და ქუთაისის სახელმწიფო მუზეუმის № 4 (XVI ს.) ხელნაწერებში.

„ილარიონ პალესტინელის ცხოვრების“ მეტაფრასული რედაქცია მოცულობით საგრძობლად ჩამორჩება კიმენურს: კიმენური ტექსტი საბეჭდ მანქანაზე გადაბეჭდილი 62 გვერდია, მეტაფრასული კი — 46. სვიმეონ მეტაფრასტი, რომელსაც მიეწერება საერთოდ სექტემბერ-იანვრის თვეების საკითხავების შედგენა, ჩვენი ძეგლის რედაქტირებისას აწარმოებს გამოკრებებს: კიმენურ ტექსტს, რომელსაც ძირითად ნაწილში უცვლელად ტოვებს, აკლებს შესავალს და დამოძღვრას, იღებს დიალოგებს, ზოგიერთ ამბავს გად-

¹ შესაბამე რედაქცია წარმოადგენს გასული საუკუნის შუა წლებში სლავურიდან მომდინარე თარგმანს. იგი შესრულებულია დავით ინანაშვილის მიერ.

² რაკი იერონიმის ლათინური ტექსტი ბერძნულად ვადადებისას საგრძობლად შეცვალა და გადააკეთა სოფრონმა, ამიტომ ბერძნული ტექსტის გამომცემელი პაპადოპულო-კერამევის „*Ἀνάλεκτα ἱεροσολυμαίων ἁγιολογίας*“, ტ. V. ასევე უნდა დავასახელოთ ჩვენც „ილარიონ პალესტინელის ცხოვრების“ ადრინდელი ვერსიის ავტორებად იერონიმი და სოფრონი (კ. კეკელიძის „ეტიუდების“ V ტომში ეს ძეგლი უცნობი ავტორების თხზულებათა შორის არის დასახელებული, იხ. გვ. 128).

მოგვცემს ზოგადად, შეკუმშულად. ნათლად რომ წარმოვიდგინოთ, რა ხასიათის სამუშაოა ჩატარებული მეტაფრასტის მეორე, ცალ-ცალკე დავაჯგუფოთ თითოეული ზემოთ ჩამოთვლილი მომენტის ნიმუშები:

დაწვრილებითი ამბების შეკუმშვა, ზოგადად გადმოცემა.

კ ი მ ე ნ ი

მ ე ტ ა ფ რ ა ს ტ ი

„მერმე დედაკაცი ვინმე იყო რონოკორაათ დაბრმობილი ათისა წლისა ჟამთა და ყოველი მონაგები მისი მკურნალთათჳს წარეგო და არა-რაჲ მათგანი სარგებელ ეყო. არამედ ვითარცა წიღოვნისჲჲ მის დედაკაცისჲჲ, რომელსა სახარებასა წერილ არს, უფროჲს-და უძვრტს მოვიდოდა. და ჴელის-პყრობით მოჰკუარეს მას. და უთხრობდა მი-ზეზსა მას ვნებისასა და რავდენი ჟამი არს, რამეთუ ყოველი მონაგები მისი მკურნალთათჳს მისცა და არაჲ სარგებელ ეყო, არამედ უფროჲს ხოლო დამძიმდა. ევედრებოდა მას, რაჲთა სახელითა ქრისტტსითა დასდევას ჴელი თუალთა მისთა და განკურნოს იგი. ჰრქუა მას წმიდამან მან: უკუეთუმცა, რომელი-იგი მკურნალთათჳს წარაგე, მიგეცა გლახაკთათჳს], ადრევემცა სულთა და [წორცთა] მკურნალსა განუკურნებოე უფალსა ჩუენსა იესუ ქრისტესა. და ესე ვითარცა თქუა, სახელითა იესუ ქრისტტსითა შეახო თუალთა მისთა და მეყსეულად აღიხილნა. და ყოველნი, რომელნი ხედვიდეს, ადიდებდეს, ღმერთსა“.
[329 r-v].

სხვა მაგალითი:

კ ი მ ე ნ ი

მ ე ტ ა ფ რ ა ს ტ ი

„განიზრახა გონებასა თჳსსა ბერ-მან, რაჲთა ეგვეითართა ადგილთა უღაბნოთა, სადა კაცი არა იყო, მუნმცა მივიდა და დაეყუდა, უკუეთუმცა პოვა; რამეთუ სადაცა წარვიდოდა და ვიდრეცა მივიდის, რომელთა იხილიან იგი, პირისაგან

„ვინაჲ, მიერცა მირიდებაჲ ეგულ-ვა წმიდასა, რამეთუ ევლტოდა სათნოებისა მიერსა მას დიდებასა მჭირსედ მღევარსა მისსა. არამედ ესრეთ დიდად შეარყია ღმერთმან ქალაქი იგი, ვიდრე ზღვასა თჳსთა საზღვართაგან განდგომადმდე და

საცნაურ არნ, ვითარმედ ღმრთისა კაცი არს ესე. და ყოველნი მორბიოლიან მისა, რამეთუ ეგევითარი მაღლი მოცემულ იყო მას ღმრთისა მიერ. და ვითარ იგი ამას ზრახვიდა, ესეგვითარი იქმნა ძრვამ და შერყევამ ყოველსა მას სოფელსა, ვითარმედ მათ ადგილთა ზღუდამ აღიძრა და საზღვართა თვსთა გარდამოვიდოდა, და სიღრმე უფსკრულისაჲ საშინელი და შესაძრწუნებელი გამოჩნდა ადგილსა მას, ვინაჲ-იგი გამოვიდა ზღუდამ, და ყოველნი ნაგნი, რომელნი იყვნეს მას შინა, ყოველსა ადგილსა, სადაცა იპოვა, კბოდეთა და ჳევთა და კიდეთა და მწუერვალთა მთათასა სიმძაფრითა ქარისაჲთა განთხინა და მუნ ისხნეს დამუსრვილნი. ხედვიდეს რაჲ ამას კაცი ევიდავროს ქალაქისანი ესრეტთ გაძნელებულსა და ყოველნი მკვდრნი მის ქუეყანისანი მოუწუდომელსა სიმაღლესა ჰაერთასა აღწვენილსა ზღუდასა სიმძაფრითა მით ლელვათაჲთა და ფრიად დაჰფარვიდა ქუეყანასა, ჰგონებდეს, ვითარმედ მეორედ წყლით რღუნამ არს და ყოვლისა ქუეყანისა წარღუნასა და წარწყმედასა მოელოდეს, და თავისა თვისისა ცხორებამ ყოველადვე წარეწირა, და ეშინოდა: ნუუკუტ ჳმელი ქუეყანამ საფუძველითგან დაიქცეს და ქუეშე უფსკრულთა დაინთქნენ ყოველნი ერთბამად ცოლით და შვილითურთ, და თვისსა სიკუდილსა მოელოდეს. და მოვიდეს სრბით წმიდისა ილარიონისა, დაღადებდეს და ეტყოდეს: ევედრე უფალსა, რაჲთა შეგვწყალნეს ჩუენ. რამეთუ ხედიდეს მოწევნულსა მას მათ ზედა საშინელსა სიკუდილსა და სასტიკსა. აწ ძალითა უფლისაჲთა მოვედ და შემეწიე ჩუენ და სასოწარკუეთილნი მიჰსნენ ჩუენ ყოველი ერთი ერთბამად სოფლითურთ წარ-

ჩუენებად უფსკრულისა მთაშენებლად საშინელად და განსაკვრებელად. და ესოდენ აღიძრნეს ლელვანი ვიდრე სხუად რღუნად ამისსა საგონებლობამდე აწცა ძიებად სხვსა ნოვესსა და კიღობნისა, რამეთუ უფალი თქუმულ არს სულგარძელ და დიდ ძალი მისი; და უბრალოებით არა უბრალო ყოს უფალმან მოსრულებასა შინა და მოძრავობასა თანად გზამ მისი; და ღრუბელ-მტუჭრთ ფერკთა მისთაჲ აშინებს ზღუდასა და განაჰმობს მას და ყოველთა მღინარეთა მოაოქრებს.

ამისთჳს კუალადცა ცოლით და შვილითურთ აღსაარებულსა შეწევნისა მოივლტოდეს და ევედრებოდეს ილარიონს დაყენებად მათგან რისხვამ უფლისაჲ, რაჲთა არა სრულიად წამოიციარელოს თხლეცა მისი უკუანამსკნელი; არამედ რისხვასა შინა წყალობამ მოიქსნოს სახიერმან, რომლისა ყოველნი გზანი საკვრველისაებრ ითქვნ წინაწარმეტყუელისა წყალობა და ჳეშმარიტება.

ხოლო წმიდამან მან ადგილთა რათმე სამნი ჳუარნი აღჰმართნა პირისპირ ზღვსა მის და ჳეცად აღბრობითა ჳელთა თვსთაჲთა დაყენა შინებამ იგი და განიკუშთა სრვამ. და უშიშროებასა უთავსმდებებად მათ ყოფადისათჳს“ [S — 1276, 195 r-v].

წყმედისა ამისგან. რამეთუ ჩუენი-
სა შეწვევისათვის კაცთმოყუარისა
ღმრთისა მადლი მოგიძლუა და მო-
გიყვანა ჩუენდა. მუჭლნი დაიდგნეს
მის წინაშე, რაათა საჭურველი
ღმრთისაა შეიმოსოს. და ვითარცა
მბრძოლი წყობასა საშინელსა მას
და სასტიკსა ზედა მოსლვასა ზღვასა
ბრძოლად წმიდაა იგი მოიყვანეს
და მერმე წინა-დაუღდგომსა მას სიმ-
ძაფრესა მისა დაადგინეს. ხოლო
წმიდაა იგი კმასა ზედა უფლისასა
სარწმუნოებით დამტკიცებულ იყო
შეთორგულებელად, რომელსა იტყვს,
ვითარმედ: უკუეთუ გაქუნდეს
სარწმუნოება, ვითარცა მარცუა-
ლი მდოგვსაჲ, ჰრქუა მთასა ამას:
მიიცვალე ამიერ, და იცვალოს. და
ყოველსა, რომელსა ჰრწმენეს, შემ-
ძლებელ იყოს. და წინაშე პირსა
ზღვსა მის მოსლვასა განშორებუ-
ლად-რე ქვშასა ზედა სამსა ადგილ-
სა სასწაული ჯუარისაჲ გამოწერა,
და დადგა მზის აღმოსავალით და
განიპყრნა ჯელნი ზეცად და ევედ-
რებოდა უფალსა, რაათა დასცხრეს
რისხვაჲ იგი ღმრთისაჲ, და მოხინე-
ბელ ექმნეს დაბადებულთა თვსთა,
და შეჰრისხნეს ზღუასა მას და სა-
შინელი ესე სიმძაფრით ზედა მოს-
ლვაჲ მისი ბრძანებითა ძალისა მი-
სისაათა თვის [ს] ავე ადგილსა კუალად
მიავოს და დღჳ ესე დაყუდებად
მიაქციე.

და ილოცვიდა რაჲ ნეტარი იგი
ესრჳთ, სიმაღლედ მდუღარედ
ამაღლდა ზღუაჲ იგი, ვიდრე ყოვ-
ლითა სიტყვთა კაცთაჲთა საშინე-
ლი იგი ძალი უფლისაჲ მითხრო-
ბად ვერ შესაძლებელ არს, რამეთუ
დასულებითა უზომოდათა შეპყრო-
ბილ იყვნეს. ყოველნი ზედვიდეს
მას, ესრე ჰგონებდეს, ვითარმედ
მეყსეულად ყოველი სოფელი და-
ფაროს და წარწყმიდოს. რამეთუ
ზღუაჲ იგი განსაკვრვებელი ვიდრე

ჰაერთამდე აღმალლებით მოემართა და მოვიდოდა ქუეყანად. და ამისა მას რისხვასა განეწყო ბრძოლად ვედრებამ წმიდისაჲ მის, არა ხოლო ჰაერთა, არამედ ყოველნი კაცნი განეღნა და უფლისა მიიწია, მღვინებელ და შემნდობელ და მეოხად დაბადებულთა მისთა ექმნა.

და ესრჳთ მასვე დღესა ღმრთისა კაცთ-მოყუარებაჲ მეყსეულად გამოუბრწყინდა, ჟამად-ჟამად მართლ უკუნ-იქცეოდა და ვიდოდა ზღუად ბრძანებითა ღმრთისაჲთა და თვისავე საზღვარსა კუალად ეგო. ამას საშინელსა ძალსა უფლისასა და წმიდასა ლოცვასა მონისა ღმრთისა ილარიონისსა ეპიდაგრონს ქალაქსა და ყოველსა მას სოფელსა მამანი შვილთა ნათესავით[ი] ნათესავად ვიდრე აქა დღედმდე მიუთხრობენ. რამეთუ მოციქულთა თვისთა ეტყჳს მაცხოვარი: უკუეთუ გაქუნდეს სარწმუნოებაჲ, ჰრქუათ მთასა ამას: შთავარდი ზღუასა. ხოლო აქა უსაკვრველჳს იქმნა უფლისა ბრძანებითა, რამეთუ რომელი-იგი მრისხანედ უზომოთა მათა დაჰთარვიდა ზღუად, წინაშე ფერჯთა მას ბერისათა მართლ უკუნ-ქცეულად და მღოვრად დინებაჲ უბრძანა მას უფალმან და თვის[ს] ავე საზღვარსა კუალად გებად“ [356 v — 357 v].

მეტაფრასტი შემოკლებისას სისტემატურად იღებს დიალოგებს. მაგალითები:

კ ი მ ე ნ ი

„დედაკაცი ვინმე იყო ელევთერეპოლეი. ათხუთმეტი წელი აქუნდა ქმრისა თვისისა თანა და შვილი არა ესუა, რამეთუ ბერწ იყო იგი. მივიდა იგი მისა და დეარდა ქუეშე ფერჯთა მისთა. ხოლო მან ვითარცა იხილა იგი, ევლტოდა მას,

მ ე ტ ა ფ რ ა ს ი

„დედაკაცი ვინმე ათხუთმეტ წელ ბერწი ელევთერეპოლით მოვიდა წმიდისა. დაღათუ შემდგომად განშორებისა და მეუღაბნოებისა დედაკაცისა სახე ხილვად ყოვლად არა თავს-ედვა მას. არამედ იგი ფრიად გოდებდა და ცრემლთა

რამეთუ ვინააფთჳან მონაზონ ქმნულ იყო იგი, არასადა ზრახულ იყო დედაკაცსა და არცა ყოვლად მოსრულ იყო მისა. ხოლო იგი ცრემლით ევედრებოდა მას და ეტყოდა: რაჲსა გარე მიიქცევი, მე გევედრები შენ, რაჲსათჳს მეველტი მე. გარდარეულისა ჭირისათჳს გევედრები, კაცო ღმრთისაო, შემიწყალე მე, მონაო ჭეშმარიტისა უფლისაო, მოიწესენე, რამეთუ ამას ბუნებასა პატივსცა მაცხოვარმან და ამის ბუნებისაგან ჯერ-იჩინა ჳორცთა შესხმად და ამანვე ბუნებამან გშეა შენ. ამის მადლისათჳს ნუ გარე წარმაქცევ მე ცალიერსა შენგან, რამეთუ არა უწმს ცოცხალთა მკურნალი, არამედ სნეულთა“ [327 r — v].

ლმობასა შემოიღებდა; საწყალობელად რამემ და საღმობიერად ჳმობითა და ამით წყალობად მოზიდვად მისდა ძლევის-მოყუარებდა, რაჲთა დაჳწესს ბერწობაჲ მისი და საკრველნი ვნებისანი“ [S — 1276, 179 r].

მეტაფრასული ტექსტი ზოგიერთ ამბავს ისე მკაფიოდ ველარ გადმოსცემს, როგორც კიმენური; ამ უკანასკნელისგან განსხვავებით მეტაფრასში გადახვევაც გვაქვს, მაგალითად, ამ რიგისა:

კ ი მ ე ნ ი

„...შუდ დღე ილოცვიდა მისთჳს, და დაასხნა ჳელნი მისნი მას ზედა და ჳრქუა მას: სახელითა უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტჳსითა განვედი ამისგან, არაწმიდაო სულო, და წარვედ ურწყულთა ადგილთა. და შეაძრწუნა იგი ეშმაკმან მან, დააკუთთა ქუეყანასა და განვიდა მისგან“.

ილარიონის ცხოვრების მეტაფრასულ ტექსტს თავის მხრივ გააჩნია ისეთი ადგილი, რაც არ არის კიმენურში. ესაჲ ე. წ. ჩართულები (სადაც რედაქტორი მსმენელს მიმართავს ზოლმე), მაგ.: ერთმა ძუნწმა ბერმა თავის ვენახში მცველები დააყენა და არ შეუშვა ილარიონი და მისი თანმხლები ბერები. მეტაფრასტი ამაზე შენიშნავს:

„გარნა მას წინა-უკმო მოუწდა საქმე ესე, ვითარცა შემდგომად მცირედისა სიტყუამან გაუწყოს. ხოლო პირველად ჳერ-არს კეთილისა და უცხოთ-მოყუარისა სულისათჳს უწყებად, რომელი წინააღმდეგომ იყო ძვრისა მის კინი სიტყუსა“ (187 v — 188 r).

მეორე ბერს გულუხვობის საზღაური კი ერთი-სამად მიეზღო: „გარნა შენ განიცადე ღირსებითცა მისაგებელი და საქმე ღმრთისა მართლმსაჯულობისა და ნეტარისა მის კურთხევისა ღირსი“ (188 r).

მ ე ტ ა ფ რ ა ს ი

„ხოლო მან მყის კაცთმოყუარე ჳელი განველურებულსა მას ზედა დასდვა და ქრისტეს საზარელისა სახელისა დართვითა მყის განწადა მისგან ბოროტი ეშმაკი ესრეთ ადვილად, ვიდრემდის ვერლარა უადვილეს იყვის მცირისა რაჲსემე და ხენეშისა ძაღლისაჲ“.

ილარიონის ცხოვრების აღწერას უდაბნოში მეტაფრასტი თავის ამატებს:

„გარნა არა უწყი, ვითარ უძღებ იქმნა სიტყუაჲ ამის იროოჲს მარხვისათჳს ყოვლად წარმოთქმითა თვთ მათ დასასრულისათა მისთა წინა მოტაცებად, არამედ კუალადცა აღიწოდებოდედ ჩუენდა შემდგომობისა მიმართ საქმეთასა და შემდგომითი-შემდგომად მოგუჭთხრობვოდედ კაცისა ამის წარმართებანი“ (178 r).

ილარიონის მიერ ჩადენილი სასწაულების (კერძოდ, იტალიკოსის ცხენების განკურნების) თხრობის შემდეგ მეტაფრასტი ჩაუერთავს:

„უეჭუელად ვალ გარდა ესენი ილარიონის კეთილად დაღათუ არა შემდგომნიცა რამემ შეეძინეთ, გარნა მეშინის ნუუუქუჭ მლტოლვარე წერილისა უძღებებისაჲ უღებებისა ბრალობასა შთავევარდე და უფროჲს-ლა ესევითართა მსმენელთა მიერ, რომელთაჲ კეთილთა თხრობასა შინა არა უფროჲს ზომიერისასა განმრავლებაჲ, არამედ დაკლებაჲ რაჲსმემ შემაწუხებელად უწყი, ვინაჲცა ითქუმიოდენ და წინა დაგვეგვეოდენ თქუენ კეთილთა შეინაჭეთა განსაძღებელად კეთილნი მისნი“ (183).

აქვე აღვნიშნავთ, რომ კიმენური რედაქციისათვის დამახასიათებელი გადასვლები თხრობისას მესამე პირიდან მოულოდნელად პირველ პირში, მეტაფრასულმა რედაქციამ არ იცის.

მეტაფრასულ ტექსტში არაა, გამოტოვებულია მთლიანად მთელი რიგი ადგილები. პირველ რიგში უნდა აღვნიშნოთ, რომ რედაქტორს ახასიათებს ტენდენცია, გამოტოვოს დამოძღვრებანი: მთლიანად არის ამოღებული თავი: „სწავლაჲ წმიდისა ილარიონისი“ (მოკულობით მანქანაზე გადაბეჭდილი 12 გვერდი). დამოძღვრანი, რომლებიც გაბნეულია აქა-იქ ცალკეულ ეპიზოდებთან დაკავშირებით, ასევე ამოღებულია მეტაფრასტის მიერ.

ასე, მაგალითად, ილარიონმა განკურნა სნეული ჭაბუკი და დაუბრუნა იგი თავისიანებს. ჭაბუკი ბრუნდება სახლში. ამაზე ამთავრებს ამბავს მეტაფრასტი. კიმენში კი ამის შემდეგ აი, რა ხდება:

„ეტყოდა წმიდაჲ იგი მათ, რომელნი მოსრულ იყვნეს მუნ: არა არს საქმეჲ ესე ძალისა ჩემისაგან, ძმანო, არამედ კაცთ-მოყუარისა მადლი მაცხოვრისაჲ, რომელმან უძღურებანი ჩუენნი თავისა თვისისად იტვრთნა და სნეულებანი თავს-ისხნა, და მას გამოუთქუმელითა მით ჩუენდა მომართ სიყუარულითა მონათა მისთა მიერ განკურნებს. მას უკუე დაუცხრომელად ვადიდებდეთ, ძმანო“ (330 v).

მეორე ნიმუში: აქლემის განკურნების შემდეგ, კიმენური ტექსტის მიხედვით, ილარიონი ისევ შეუდგება ხალხის დამოძღვრას (მეტაფრასულში ეს არაა):

„ეტყოდა მათ ნეტარი იგი, რომელნი მოსრულ იყვნეს მისა, ვითარმედ: ესოდენ სიძულილად აღგზებულ არს კაცთათჳს ეშმაკი, არა ხოლო მათსა წარწყმედასა მრავალსახედ ისწრაფის, არამედ მათსა მონაგებსაცა; უკუეთუ შეუნდოს უფალმან, ხოლო თვნიერ შენდობისა უფლისა არცა პირუტყუთა საცხოვართათჳს ჳელ-წეწიფების მას. რამეთუ შეუნდო მას, ითხოვა რაჲ იობი-სი იგი საცხოვარი განრყუნად, რამეთუ ამათითა მიტევებითა ჳგონებდა ღმრთისა სიყუარულისაგან განშორებად ჳეშმარტისა მის ღმრთის-მსახურისა მეგობრისა უფლისა იობისთჳს. ეგრევე ღორებისაჲ მის ითხოვეს და ჳელმ-წიფებაჲ მოიღეს ეშმაკთა, რამთა ამათგან უჩუენოს უფალმან უმეცართა

მათ, რამეთუ ესოდენი სიმრავლ³ ეშმაკთჳ, ერთისაგან სულისა კაცისა უფალ³ მან დაათჳ უფსკრულთა“ (337 r).

კიმენს წმიდა ილარიონის მიერ უსასყიდლოდ განკურნების შესახებ რამდენიმე ამბავი აქვს მოთხრობილი, მეტაფრასული ამათგან ერთ ეპიზოდს გამოტოვებს მთლიანად:

„ერთი ვინმე მათგანი, ფრიად მდიდარი და მთავარი მის ადგილისაჲ, წყლით მანკიერი და ყოვლად საღმობისა მისგან გარდარეულად განსივებულ-ლი, მოვიდა და შეუვრდა ფერჯთა მის წმიდისათა. და ვითარცა ლოცვა ყო მისთვის ნეტარმან მან, მასვე უამსა განცოცხლდა კაცი იგი და, გან-რამ-იკურ-ნა, მოართუა წმიდასა მას ძლუნენი. ხოლო მან ჰრქუა მას: წერილ არს ჩუენ-თვის: ღმრთისა მიერ უსასყიდლოდ მიიღეთ და უსასყიდლოდ მიეცით. და ვი-თარცა თქუა ესე, განუტევა იგი და არაჲ მიიღო მისგან“ (355).

გამოტოვებულია კიმენური ტექსტის შესავალი ნაწილი, სადაც საუბარია ავტორის განზრახვაზე, რომ იწყებს ღმერთშემოსილი ილარიონის ცხოვრების აღწერას; მეტაფრასული რედაქცია პირდაპირ იწყებს ბიოგრაფიით: — ილარი-ონი დაიბადა ქალაქ ღაზაში და ა. შ.

ძირითადად კი მეტაფრასტი მისდევს კიმენურ ტექსტს და, სადაც იგი გა-მოკრებას არ აწარმოებს, თითქმის სიტყვასიტყვით იმეორებს კიმენს.

მაგალითები³:

კ ი მ ე ნ ი

მ ე ტ ა ფ რ ა ს ი

„Μέλλων δὲ ἐκλείπειν ὁ μακάριος, νήφων ἐν σε- μνή καταστάσει: ἔλεγεν· „Ἐκπορεύου, ψυχῆ. τί φο- βῆ; Ἐξέλθε· τί δισταζεις; Ἐβδημήκοντα ἔτη ἐδοιλεῖσθας τῷ Χριστῷ καὶ θάνατον φοβῆ; Χριστός σε καλεῖ. πορεύου χαίρουσα πρὸς ἀν- τόν“. Καὶ εἰπὼν ταῦτα ὁ ἄγιος, καὶ σφραγισάμενος ἑαυτὸν, ἐπέλευσθη“.

„და ვითარცა მოა- ლდებოდა წმიდაჲ იგი, ფრთხილად კეთი- ლითა დაწყნარებუ- ლებითა იტყოდა: გა- ნგულე, განგულე, სულო ჩემო, რამსა გეშინის! სამეოც და ათი წელი ჰმსახურე უფალსა და აწ სიკუ- დილისა გეშინისა? ქრისტ³ გიწესს შენ და მივედ სიხარუ- ლით. და ვითარცა ესე თქუა ნეტარმან მან, დაიბეჭდა თავი სასწაულითა მით ჯუ- არისაჲთა და აღეს- რულა“ (359 v).

„და ეგულებოდა რაჲ მოკლებჲჲ, ფრთ- ხილ იყო და ფრიად- სსა აჩუენებდა მყუდ- როებასა და კეთილად დაწყნარებულებასა და ესევითარად ეზრახე- ბოდა თავსა თვისსა; განგულე, სულო, რად გეშინის, რად ორ- გულე, სამეოც და ათ წელს ჰმონებ ქრის- ტესა და ჯერეთ სიკუ- დილისაგან გეშინისა? იგი გიწოდს შენ. აწ წარვედ მისსა მიმართ მზიარული! ესე თქუა და ყოვლად დაიბეჭ- და თავი თვისი ჯუარი- თა ქრისტესითა და იგი მადმე მიმლოდე- თა მათ მისთა წიაღ- და კარვებთა“ (197 v — 198 r).

³ სამწეხაროდ, ხელი არ მიგვიწვდებდა მეტაფრასული რედაქციის ბერძნულ დედანზე. პალკინს BHG(I)-ში დასახელებული აქვს წიგნი Strout-ისა, სადაც დაბეჭდილია ბერძნული

„მოთხარა ქუეშე ზღურბლსა სახლისა მის ქალწულისასა იღუმბლ და დაჰვლა და წარვიდა. ხოლო მოწვევნითა მით ცეცხლშემწულთა და ხრწნილებისა საქმითა და ვნებითა დაბნელდა ქალწული იგი გონებითა, იწყო სიციბილ და პირისა განმრუდებად და უღირსად თავსა განუტევებდა და დააბნევნ მისგან შეუენიერებისა სამოსელსა და განიქსნინ თმასა და იღრჭენნ კბილთა და ურცხვროდ სიტყვთ მოიხადინ არაწმიდასა მას ყრმასა“ (334 r).

„ესენი ზღურბლთა ქუეშე ქალწულისათა ფარულად აღმოთხრითა დაისხნეს. ვინაჲ მყის ეშმაკი რამე გემოთ-მოყუარებისაჲ შეუქდა მის და თანად განილეოდაცა ტრფიალებითა ყრმისაჲთა და ბოროტად ქონებითა მის მიერ წარწყმდებოდა საწყალობელად. და განცხადებულადცა აღბორგებულსა მსგავს იყო, რამეთუ იქცევდა პირსა, იღრჭენდა კბილთა, თმანი მისნი უმკობლად პირსა ზედა და მკერდსა შთამოიტეობვოდეს და ზედაჲსზედა ჯმობდა სახელსა სატრფიალომასა“ (183 v).

სურათი ნათელია. „ილარიონ პალესტინელის ცხოვრების“ მეტაფრასული ტექსტის რედაქტორი ახდენს პირველადი, კიმენური ტექსტიდან გამოკრებას სრულიად გარკვეული მეთოდითა და მიზნით. ეს არ არის მეტაფრასულ ლიტერატურაში გამოჩაქისი შემთხვევა. ასეთი მეთოდით დამუშავებულა სხვა „ცხოვრებანიც“⁴. აქ არ შეიძლება არ მოგვაგონდეს „ბალავარიანის“ ვრცელი და მოკლე რედაქციების ურთიერთმიმართება, ამ ძეგლის ორი რედაქციის ტექსტების განხილვის შედეგად მიღებული დასკვნები: „ვრცელი ბალავარიანის ფართო ადგილები... ორიოდ სიტყვით არის გადმოცემული მოკლეში. როცა ასეთ ადგილებს ვაკვირდებით, ირკვევა, რომ ესენი მეტწილად ისეთი ადგილები ჩანან, სადაც დამოძღვრება გადმოცემული ან ახსნა-განმარტებაა მოწოდებული რაიმე განყენებული ცნების გარშემო, ანდა დაწვრილებითი თხრობაა რომელიმე კერძო შემთხვევისა, რომელსაც ამბის საერთო განვითარებაში არსებითი არაფერი შეაქვს...“

ადვილად ასახსნელი რჩება ისიც, თუ რატომ გამოტოვა მოკლე ბალავარიანის რედაქტორმა ვრცელის მრავალი ადგილი... მეტწილად გაშვებულია სწორედ ისეთი ადგილები, რომლებიც სწავლულებს ანუ სიბრძნეს ეხება... ღვთის დიდებას, ქრისტიანობას, კერპთთაყვანისმცემლობასა და სხვას, რომლებიც უმთავრესად დიალოგის ანუ სიტყვისგების ფორმით არის გადმოცემული ვრცელს ბალავარიანში...

ტენდენცია, არ დაამძიმოს თხრობა ზედმეტი წვრილმანებით, არ დარჩეს იგი გაჭიანურებული, განტვირთოს იგი ჭარბი მოძღვრებითისა და საღვთისმეტყველო ელემენტებისაგან, დამახასიათებელია მოკლე ბალავარიანის რე-

მეტაფრასი, მაგრამ ეს წიგნი არ დიდებნა ჩვენი ქვეყნის დიდი ქალაქების ბიბლიოთეკებში (თბილისი, მოსკოვი, ლენინგრადი, ვილნიუსი). შემხვედრ ადგილებს ვაღარებთ ბერძნულ კიმენურ ტექსტს.

⁴ გადამეტაფრასებისა შეუშოკლებით მაგ., „საბა პალესტინელის ცხოვრება“. იხ. კ. კე-
 კელიძე, კიმენი, II, 1946, გვ. 118.

დაქტორისათვის; წარმართოს ეს თხრობა ცხოვლად და დინამიკურად, ასწრებებით, გადმოსცეს მეტწილად მთავარ მოქმედ პირთა თავგადასავალი, ამ უმთავრესი ნიშნები, რომლებიც წითელი ზოლივით გასდევს მოკლე რედაქციას... მოკლე ბალავარიანის კონსპექტურობა წარმოდგენილი მიზნითა და გზით არის წარმოქმნილი⁵.

წმიდათა ცხოვრების ვრცელი ტექსტი „საკითხავთა“ კრებულებში შეტანისას სრულიად შეგნებულად, წინასწარი განზრახვით და გარკვეული მეთოდით გადამუშავდებოდა ხოლმე. ამას გვიჩვენებს როგორც „ბალავარიანის“ ტექსტის, ასევე „ილარიონ პალესტინელის“ ტექსტის ორი რედაქციის ურთიერთმიმართებანი.

ყურადღება უნდა გავამახვილოთ ერთ გარემოებაზე: „ილარიონ პალესტინელის ცხოვრების“ კიმენტური ტექსტი (ისევე, როგორც ვრცელი „ბალავარიანი“) კარგად დამუშავებული, ლიტერატურული გემოვნებით შესრულებული საკმაოდ მოზრდილი თხზულებაა. ამდენად ის არ წარმოადგენს ისეთ „კიმენს“, რასაც ჩვეულებრივ უწოდებდნენ ხოლმე „ლიტონად“ აღწერილს, უბრალო ენით გადმოცემულ ფაქტებს წმიდათა ცხოვრებისას. ირკვევა, საკითხავებში შეტანისას ვრცელი აგიოგრაფიული თხზულების შეკუმშვა-შემოკლება ერთ-ერთი დამახასიათებელი თვისებაა მე-10 — 11 საუკუნეების ქრისტიანული მწერლობისათვის.

„ილარიონ პალესტინელის ცხოვრების“ მეტაფრასული რედაქცია სვიმეონ ლოლოტეისის სახელთანაა დაკავშირებული⁶. კითხვა ისმის: როგორ შესაბამეა სვიმეონ მეტაფრასტის მუშაობის პრინციპებს ამ სახის სამოუშაოს ჩატარება? უფრო ნათლად რომ ვთქვათ, რამდენად შესაძლებელია დაუშვავთ, რომ სვიმეონი, ერთის მხრივ, ავრცობდა, აღამაზებდა, გადაკაზმავდა წმიდათა წამება-ცხოვრებებს, მეორეს მხრივ კი, პირიქით — ამოკლებდა, კუმშავდა მათ? სვიმეონ მეტაფრასტის მუშაობის მეთოდების შესახებ რამდენიმე ცნობა მოგვეპოვება მე-10—11 საუკუნეთა მოღვაწეებისა, ამდენად სანდო და ფრიალ ყურადსაღები.

1) ერთია მიქაელ ფსელოსის ენკომია, მიძღვნილი სვიმეონისადმი. ამ ქებას განიხილავს თითქმის ყველა მკვლევარი, ვინც სვიმეონ მეტაფრასტის ცხოვრებისა და შემოქმედების საკითხებს შეჰხეზია (ვ. ვასილევსკი, ვ. ლატიშევი, ა. ერჰარდი, კ. კეკელიძე). სვიმეონის მუშაობის პრინციპების შესახებ მიქაელ ფსელოსი აღნიშნავს შემდეგს: მეტაფრასტი პირველად წყაროებს ძირითადად უცვლელად ტოვებდა, ფაქტებს არ ცვლიდა და მხოლოდ თავისებურად გადაამუშავებდა, გარდაკაზმავდა, გააკეთილხმოვანებდა ხოლმეო. (ესაა ერთი ძირითადი ნიშანი მისი მუშაობისა და მისი უდიდესი ნიჭი და დამსახურება სწორედ ამაში გამოჩნდა). მეტაფრასტი წმიდათა ცხოვრების გადაკეთებისას ზოგ რაიმეს ტექსტს დააკლებდა ხოლმეო ფსელოსის ცნობით: „Незачем было удерживать при отдельных сказаниях длинные вступления, часто весьма схожие по содержанию. Значительное количество подле-

⁵ ი. ლ. აბულაძე, ბალავარიანის ქართული რედაქციები, 1957, გვ. 40 — 41.

⁶ „ილარიონ პალესტინელის ცხოვრება“ ოქტომბრის თვის საკითხავებში შედის (კითხვა 21 ოქტომბერს). სექტემბერ-იანვრის თვეების საკითხავების გადამეტაფრასება მიეწერება სვიმეონ მეტაფრასტს.

⁷ ამას უნდა დავმატოს ისიც, რომ სვიმეონს ზოგჯერ თავის კრებულში უცვლელად გადმოჰქონდა ცხოვრება-წამების ტექსტი (ვ. ვასილევსკი).

жавших пересмотру житий написано было в форме торжественных похвальных речей, что, кроме достаточно длинного вступления, непременно требовало патетического заключения и разных других украшений посередине, состоявших большею частью из общих мест риторических сравнений и уподоблений. Все это само собою отпадало; оставалась одна повествовательная часть"⁸. მაშასადამე, სვიმეონ მეტაფრასტისათვის უცხო არაა პირველ წყაროდან, პირველადი ტექსტიდან გარკვეული ნაწილების ამოღება და დაკლება. (საქმე იმაშია, რა მასალა ჰქონდა ხელში).

2) მეორე ცნობა ეკუთვნის მე-11 საუკუნის ცნობილ ქართველ მოღვაწეს ეფრემ მცირეს: სვიმეონ მეტაფრასტმა „გულსმოდგინედ ჰელ-ყო საქმესა და წინა დაიდგა „ძუჭლი იგი მოწამეთაჲ“, რომელსა „კიმენ“ უწოდებდნენ, ესე იგი არს „მდებარე“ და შეცვალა მეტაფრასად. პირველად შეამკო უშუშრებაჲ სიტყვასაჲ, ხოლო არა ეგრეთ, ვითარმცა სხუჲჲ, ძალი შემოელო, არამედ იგივე ძალი პირველ აღწერილისა სიტყვასაჲ შეამკო და აღწერა უბრწყინვალესად. და კულად შემკობასა თანა უშუშრისასა იღუაწა სრულიად განგდებჲჲ სიტყვსა სიეჭუჭლისაჲ, და მწვალებელთა მიერ შეძინებულისაჲ. და ორნი ესე დიდნი შემატებანი მისცნა წამებასა წმიდათასა, რამეთუ იფქლი გაწმედილ ყო ღუარძლისაგან და ყოვლად შეუნიერად შეცვალნა უშუშრებისაგან, ხოლო წმიდათა მოციქულთა... ცხოვრებანი... მწვალებელთა მიერ განდრევილად აღწერილნი იგი მიმოსლვანი განყარნა და თვთ თავით თვისით „საეკლესიოთა თხრობათაგან და ხრონორაფთა“ მცირედ-მცირედი საკითხავები შექმნა და „მოსაჰსენებელ“ უწოდა. და აღიარჩია ყოველივე უეჭუჭლი და ჰეშმარითი, დაღაცათუ მცირე იყვის, ვიდრეღა ცრუჲ და საეჭუჭლი, დაღაცათუ დიდ და ვრცელ იყვის"⁹.

რომ შევაჯამოთ:

1) სვიმეონმა ლიტონად და უბრალოდ დაწერილი ცხოვრებანი გაამწვენიერა, გარდაკაზმა, ლამაზად შეაწყო.

2) მწვალებელთა მიერ წარყვნილი ადგილები გაასწორა.

3) დიდ მოციქულებზე თხრობანი („მოსაჰსენებელნი“) თავიდან შეადგინა წყაროებზე დაყრდნობით.

ამაზე დამატებით სხვაგან ეფრემ მცირე გვამცნობს („დიმიტრი თესალონიკელის ცხოვრების“ ტექსტს S — 384-ში ურთავს ანდერძს): „გვედრები ყოველთა, რომელნიცა მიემთხვნეთ წამებასა ამას, რაჲთა უწყებულ იყვნეთ, ვითარმედ არა თუ ამისთვის დაწერილ არს, ვითარცა უმეტესსა რასმე მეტყუელი პირველისასა, გარნა რამეთუ ყოველთავე ამათ დიდთა მოწამეთა ორ-ორი აქუს წამებაჲ—უძუელესი და უღრმესი. ეგრეთვე აქუნდენ ამასცა მეორე ესე პირველსავე თანა, რამეთუ ესე ბერძენთაცა ესრეთ აქუს, რაჲთა, რომელიცა ვის სთნდეს, მას იკითხვიდეს“ (გვ. 488): წმიდანების ცხოვრების პირველი ვერსიებიც კარგია, მაგრამ სვიმეონ მეტაფრასტი მიიწვი იძლევა მათ „უცხადეს და უღრმეს“ რედაქციას, რომელი გენებოთ, ის იკითხეთო.

⁸ დამოწმება მოგვაქვს ვ. ვასილევსკის წერილიდან „О жизни и трудах Симеона Метафраста“.

⁹ კ. კ. კ. ე. ლ. ი. ძ. ეტრუღები, V, გვ. 223 — 224.

3) მესამე სანდო ცნობა სვიმეონის მიერ ჩატარებული მუშაობის შესახებ მიეკუთვნება იოანე ქსიფილინოსს¹⁰. ქართულ ენაზე შემონახულა მისი მიმართვა ალექსი I კომნენის მიმართ, სადაც აღნიშნავს, რა მუშაობა ჩაატარა სვიმეონ მეტაფრასტმა: „არა სრულისა წელიწდისა საკითხავნი ძლიერისა ამის რიტორისა შრომამან თვისთა შეუენიერითა განმავრცლებელობითა შეამკვნა, არამედ რაოდენთა უკუე წმიდა საწსენებელნი იდღესასწაულებიან ზამთრისა [თეთეთა]. ოდეს იგი ღამეცა ფრიად გრძელი არს და უადრესრე. ვინაჲთგან ეკლესიათა შინა შეკრებულთა ეგევითართა აღმოკითხვათა სმენისათვს გუსურის. მათნი ცხორებანი და ღუწოლანი ფრიად კეთილად, ცხადად და მარჯუედ, და ვითარ არა ეგებოდა სხუებრ უმჯობესად მისისა ენაკეთილობისა მიერ უნაკლულოდ თარგმნნა. ხოლო ზაფხულისა ყამისანი, რაჟამს იგი ღამისა სიკინითა და ძილისა ბუნებითად მძლეველობისა მიერ პატიოსანთა ტაძართა შინა საციკრონი ქებანიცა შეზომებულ უკუე იქმნებიან და დღისა ნათლითა წევსულ და ამისთვის რეცა ყოველთა ზედა საკითხავნი უქმარ ყოველნივე ძუელნი კიმენისანი ზაფხულისა წმიდათა საწსენებელნი არა უწყვი ვითარ სათქუმელ გარდაუქმნელად და შეუტკობლად დაუტევენა“ (ეტიუდები, V, გვ. 239 — 240). აქედან ვგებულობთ, რომ სვიმეონმა გადაამუშავა მხოლოდ ზამთრის თვეების საკითხავები. იოანე ქსიფილინოსი ავრძელებს სვიმეონის მიერ წამოწყებულ საქმეს და ადგენს ზაფხულის თვეების (თებერვალი-აგვისტო) საკითხავებს.

ქსიფილინოსის ცნობაში სვიმეონის შესახებ ხაზია გასმული იმაზე, რომ სვიმეონი განავრცობდა ხოლმე ტექსტსო. სვიმეონ მეტაფრასტის მოღვაწეობის ძირითად და უძნელეს მომენტად სწორედ ეს მომენტი ითვლებოდა — ლიტონად აღწერილი ამბების გარდაკაზმვა, გამშვენიერება, გავრცობა. ამიტომ უსვამენ ხაზს ამ გარემოებას მისი დახასიათებისას ყოველთვის, მაგრამ, როგორც ფსელოსის ცნობიდან ჩანს, სვიმეონის მოღვაწეობას სხვა მხარეებიც გააჩნდა.

ასე, მაგალითად, „ილარიონ პალესტინელის ცხოვრების“ მეტაფრასული რედაქციის შესწავლამ წინ წამოსწია სვიმეონ მეტაფრასტის მუშაობის ერთი მხარე: ცხოვრების ვრცელი ტექსტის შეკუმშვა-გამოკრება.

მაშასადამე, ვრცელი თხზულების შემოკლებული სახით შეტანა გადამეტაფრასებული საკითხავების კრებულებში არ ჩანს მოულოდნელი და დაუშვებელი. პირიქით, როცა ძეგლი კარგად არის დამუშავებული და დიდი ლიტერატურული გემოვნებითაა შესრულებული, როგორცაა ჩვენს შემთხვევაში „ილარიონ პალესტინელის ცხოვრების“ ე. წ. კიმუნური ტექსტი, მას, რასაკვირველია, არ სჭირდება გარდაკაზმვა და გალამაზება (რასაც ლიტონად აღწერილი ცხოვრებანი მოითხოვს); იგი ზოგერთი ცვლილებით (რაც უმთავრესად გამოკრებას გულისხმობს) გადააქვთ საკითხავების კრებულებში.

¹⁰ ეს ცნობები ამოღებული გვაქვს კ. კეკელიძის შრომიებიდან.

Н. Д. ГОГУАДЗЕ

О ВЗАИМООТНОШЕНИИ МЕТАФРАСТИЧЕСКОЙ И
КИМЕНИЧЕСКОЙ ВЕРСИЙ ОДНОГО АГИОГРАФИЧЕСКОГО
СОЧИНЕНИЯ

(по редакциям «Жития Иллариона Палестинского»)

(Резюме)

В древнегрузинских рукописях сохранились две редакции перевода «Жития Иллариона Палестинского». Первую, раннюю редакцию содержит рукопись Sin. 11 (X в.), вторую содержат рукописи: S—1276 (XI—XIII вв.), A—1053 (XII в.) и рукопись Кутаисск. муз. № 4 (XVI в.).

При сличении этих версий выяснилось следующее: метафрастическая версия восходит к кименической (ранней), причем текст последней значительно сокращен: нет вступления, поучения, опущены диалоги; поэтому метафрастический текст по объему меньше, чем кименический. Примерно такими же принципами руководствовался и редактор краткой редакции «Балавариани». Надо полагать, что при составлении сборников «Чтений» („საკითხავი“) прибегали не только к расширению и детализации кименических текстов, но и напротив, сокращению их в тех случаях, когда ранняя версия представляла собой более обширный и избыливающий различными деталями текст.

ენრიკო გაბიაშვილი

რომანოვ ერისთავი და მისი უცნობი თხზულება

VI საუკუნის შუა წლები ქართული მართლმადიდებლური ეკლესიის ისტორიაში მნიშვნელოვანი თარიღია. სწორედ აქედან ითვლის თავის დღეებს სამონასტრო ორგანიზაცია აღმოსავლეთ საქართველოში. ეს თარიღი უკავშირდება ე. წ. „ათსამეცტ ასურელ მამათა“ ქართლსა და კახეთში დამკვიდრებასა და მოღვაწეობას.

იოვანე ზედაზნელის თორმეტ მოწაფეთაგან, რომლებსაც აღმოსავლეთ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში მრავალი ეკლესიისა და მონასტრის მშენებლობა მიეწერებათ, ერთ-ერთი პოპულარული პიროვნება გამხდარა: დავით გარეჯელი. მის სახელთანაა დაკავშირებული ისეთი უნიკალური და უძველესი ძეგლის დაარსება, როგორიც გარეჯის მონასტერია; მის სახელს ატარებს თბილისის მთაწმინდა. დავით გარეჯელის პიროვნება და საქმიანობა ფართოდ აისახა ლიტერატურულ სფეროშიც. თუ ჩვენამდე არ მოაღწია მის შესახებ დაწერილმა უძველესმა თხზულებამ, რომელიც, საფიქრებელია, შეიქმნებოდა დავით გარეჯელის სამონასტრო მოღვაწეობის ახლო პერიოდში, ჩვენამდე შემოინახა მისი ცხოვრების ამსახველი ორი ძველი ძეგლი, რომელთა შექმნის დროდ X — XII საუკუნეებს მიიჩნევენ. დავით გარეჯელის შესახებ ჩვენამდე მოღწეული ლიტერატურული მემკვიდრეობა საკმაო სისრულითაა შესწავლილი და დამუშავებული.

ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივის ფონდებში მივაკვლიეთ XVIII ს. (№ 252) ხელნაწერს, რომელიც დავით გარეჯელის ცხოვრების უცნობ რედაქციას შეიცავს. ხელნაწერთა აღწერილობაში¹, როგორც ჩანს, ეს თხზულება სამეცნიერო ლიტერატურაში კარგად ცნობილ მეტაფრასულ რედაქციადაა მიჩნეული, ხოლო ავტორი გადამწერადაა გამოცხადებული. ხელნაწერი დედანია, ამდენად ამ თხზულების შექმნაც XVIII საუკუნით განისაზღვრება. ხელნაწერის ანდერძი გვამცნობს, რომ ეს თხზულება დაუწერია მთავარეპისკოპოსს რომანოვს: „მე ფრიად ცოდვილმან მთავარეპისკოპოსმან რომანოვ... ლოცვათა შინა თქვენთა ხსენებასა ჩემსა ნუ დაივიწყებთ მიმთხვეულნი ამის წიგნისა“. უფრო ზემოთ ავტორი გვამცნობს, თუ რა მიზეზების გამო მოიწადინა მან ხელმეორედ აღწერა უკვე აღრე აღწერილი დავითის ცხოვრება².

¹ თ ს ს ც არქივის ქართულ ხელნაწერთა კოლექციის აღწერილობა, I, შედგენილი პროფ. ს.კ.აკაბაძის და კ.გ.გოშიძის მიერ აკად. კ. კეკელიძის რედაქციით, თბ., 1949, გვ. 218.

² ამ თხზულების ტექსტი დაიბეჭდა: ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი III, დამატებაში, გვ. 291 — 311.

დავით გარეჯელის გვიანდელი მეტაფრასული ცხოვრების ავტორი, რომელიც რომანოზ მთავარეპისკოპოსს უწოდებს თავის თავს, რომანოზ გიორგის ძე ერისთავია, XVIII ს. ქართულ მწერლობაში საკმაოდ ცნობილი რომანოზ მიტროპოლიტი. ამ პიროვნების ცხოვრება-მოღვაწეობის მომენტების გათვალისწინება შესაძლებელი ხდება მხოლოდ ნაწილობრივ, სარქივო საბუთებსა და ხელნაწერთა მინაწერებში გაბნეული ცნობების მიხედვით.

რომანოზი არაგვის ერისთავთა ცნობილ გვარს ეკუთვნის. ის იყო შვილი გიორგი არაგვის ერისთავისა³ და ძმა ბაქარ ბატონიშვილის მეუღლის ანასი, როგორც ეს ჩანს ლენინგრადის ცენტრალური ისტორიული არქივის ერთი საბუთიდან, რომელშიც ანა შუამდგომლობს თავის ძმაზე — მიტროპოლიტ რომანზე, რომ მას მოსკოვში დაბრუნების ნება დართონ⁴.

რომანოზს საეკლესიო კარიერა დაუწყია გარეჯის უდაბნოში, სადაც პირველად ჩაუცვამს მონაზვნის ჩოხა; ის იქ 12 წელი დარჩენილა. ეს ნათლად ჩანს იმერთა და აფხაზთა კათალიკოზის, გრიგოლის სარეკომენდაციო წერილიდან, რომელიც რომანოზის რუსეთიდან საქართველოში დაბრუნების ერთ-ერთ მიზეზად ასახელებს გარეჯის უდაბნოში მოსვლის სურვილს: „ერთი განშორებული უდაბნო არს, ჩოხა იქ ჩაუცვამს და თორმეტი წელიწადი იქ ყოფილა. იქ მისვლა სდომებია და დამარხვა“⁵.

რომანოზი საქართველოდან რუსეთში წასულა და იქ მთლიანად გაძარცულს 1722 წ. ჩაულწევია, როგორც ეს ჩანს დარეჯან არჩილის ასულის 1722 წ. 9 ივლისის თხოვნიდან, რომელიც მას სინოდში წარუდგენია⁶. ამ ცნობიდან ირკვევა, რომ რომანოზი ამ დროს არქიმანდრიტია. დარეჯანის ცნობას ადასტურებს ზემოხსენებული გრიგოლ კათალიკოზის წერილიც: „...ათას შვიდას ოცდა ორს მანდ მოსკოვს ხელმწიფეს ხლებოდა და ხუთი წელიწადი დაეყო მანდ“. აქედან ჩანს, რომ რომანოზს 1727 წლამდე უცხოვრია მოსკოვში. რომანოზი მოსკოვში დონის მონასტერში დაუბინავებიათ და წლიურად 100 მან. ჯამაგირი დაუნიშნავთ.

რუსეთში ჩასვლიდან ცოტა ხნის შემდეგ რომანოზს საქართველოში დაბრუნება განუზრახავს და სპეციალური თხოვნაც წარუდგენია სინოდში, მაგრამ მისთვის უარი უთქვამთ, როგორც ეს სინოდის არქივის საბუთებიდან ჩანს. სიმონოველი არქიმანდრიტის პეტრეს ცნობით იგი მოსკოვში დაუტოვებიათ და თვიურად 30 მან. ჯამაგირი დაუნიშნავთ⁷.

1725 წელს ბატონიშვილი ბაქარის წარმომადგენელი გენერალი ვახტანგ ამილახვარი კვლავ შუამდგომლობს სინოდში, რათა რომანოზს სამშობლოში დაბრუნების ნება მისცენ. ამჯერად რომანოზისათვის ნება დაურთავთ და ასტარხანამდე 100 მანეთი მიუციათ⁸. როგორც ზემოთ მოტანილი გრიგოლ კა-

³ კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 1960, გვ. 349.
⁴ ესარგებლობთ მ. ქავთარიას ნაშრომში („დავით გარეჯის ლიტერატურული სკოლა“, თბილისი, 1965.) გამოყენებული ლენინგ. ცენტრ. არქივის საბუთებით.
⁵ Sd 2962. ხელნაწერთა ინსტიტუტის ფონდებში დაცულ საბუთებზე, რომლებიც შეიცავენ ცნობებს რომანოზის შესახებ, მიგვიითია მ. ქავთარიამ (ეს საბუთები დ. ბაქრაძის მიერ გადმოწერილია სინოდალური არქივიდან).
⁶ ЦГИАЛ, Ф 796, Опись 3, дело 769.
⁷ იქვე.
⁸ იქვე.

თალიკოსის წერილიდან ჩანს, რომანოზს მოსკოვი 1727 წელს დაუტოვები და გარეჯის უღბნაოში ჰამუღამოდ დამკვიდრების მიზნით საქართველოსაკენ გამომგზავრებულა (Sd — 2962). რომანოზს თავისი სურვილი ვერ შეუსრულებია — გარეჯის უღბანომდე ვერ მიუღწევია იმ დიდი ტრაგედიის გამო, რომელიც მის ოჯახსა და გარეჯის მონასტერს განუცდია ლეკების შემოსევების შედეგად, რაც დასტურდება დომენტი კათალიკოსის სარეკომენდაციო წერილიდან: „მოუხდა ამ მიტროპოლიტის მამის ადგილს, ციხესა და მამულსა ოცი ათასი ლეკი, სრულიად ამისი ძმანი და დედა და ფამილი ასე დახოცეს, არავინ დარჩა დიდით წვრილამდის. ამის საყდრისა და ეპარქიის მამული სრულიად მოაოჭრეს. სადაცა აღთქმა ჰქონდა, იმ მონასტრის გზას ვეღარ გიუღგა, მისი კრებულიცა დახოცეს“ (Sd — 2962). ამასვე აღნიშნავს გრიგოლი იმერთა და აფხაზთა კათალიკოსის წერილიც: „ათას შვილას ოცდა რვას მოვიდა. დიდი არეულობა შეიქმნა. იმ მონასტრის (გარეჯის — ე. გ.) მამანი და კრებულნი ამოწყვიტეს, სოფლები და მამული გაუოხრეს. იქ (გარეჯაში — ე. გ.) ვეღარ მივიდა — არ შეიძლებოდა დგომა. და ამის მამულს და ციხეს შემოადგა მძლავრი ჯარი ლეკისა, დედა, ძმები და სრულიად ფამილი ასე ამოწყვიტეს, ამის მეტი არლარა გადაჩა ძუძუს-მწოვართაგან. ოცდა ხუთი სული დაიჭირეს, აწამეს“. (Sd — 2962).

იგივეა ნთქვაში თვით რომანოზის მიერ სინოდისადმი გაგზავნილ წერილში: „ურჯულომ ძმები, ნათესავი, დედა და სხვა ათასი სული თავის ქონებით ერთ დღეს სრულიად დახოცეს. დაწვეს და ტყვედ წაასხეს. მეც მეძებნენ სასიკვდილოდ, წაველ, გავეცალე...“ (Sd — 2974).

როგორც ჩანს, რომანოზის ჩამოსვლის ახლო ჩანებში გარეჯის უღბანოს დიდი დარბევა განუცდია, რასაც ხელი შეუწყო რომანოზისათვის რომ იქ დამკვიდრებულიყო. ჩანს ის თავის მამულში მისულა, მაგრამ, ლეკების შემოსევის გამო, აქაც ვერ უბოვია სიმშვიდე. გამოქცეულა და, როგორც ეს გრიგოლის წერილიდან ჩანს, თბილისში მოსულა, სადაც მას საკმაო ხანი უნდა დაეყო. „...თავის სამიტროპოლიტო სახლში მივიდა ტფილისის ქალაქში. რაც მადედამ ჭელმწიფის წყალობა მოყოლოდა, საყდარი ააშენა პატიოსანი და სასახლე, მონასტერი გააქეთა, სოფელი შესწირა“ (Sd — 2962). არც თბილისში მოუხსენებიათ რომანოზი. აქ მის კარ-მიდამოსა და ეკლესიას ყიზილბაშები შემოსევიათ: „...მოვიდა სხვა ყიზილბაშის ჯარი, სასახლეცა წაართვეს და საყდარშიაც შიგ დიდგენ, ეპარქია სრულიად გაოხრდა“ — აგრძელებს თავის წერილს გრიგოლი. ყიზილბაშთა ძალადობას მხოლოდ 1735 წლის შემდეგ შეიძლება ჰქონოდა ადგილი, რადგან მხოლოდ ამ წლიდან შეიკვალა ქართლში „ოსმალბა“ „ყიზილბაშობით“⁹. რომანოზი თავისი თხზულების, დავით გარეჯელის მეტაფრასული ცხოვრების, ანდერძშიც ლაპარაკობს სამეფო ქალაქის დაწვაზე და თავისი ქონების განადგურებაზე: „ათას შვილას ოცდაჩვიდმეტ წელს ქრისტეს აქეთ იქმნა ფრიადი და საშინელ[ო] წვა, რომ სრულიად მოსპო სამეფო ქალაქი, დაიწუა, — რომელიმე მცირედ უზნები დარჩა; არასოდეს არ ნახულა ეგვიპთარი, არცა-ღა ანდერძად, — აღურიცხველი საქონელი, სრულიად მონასტერში და ყოველნი ეკლესიანი. მაშინ დამეწო ყოველი საცხოვრებელი ჩემი. მე ფრიად ცოდვილმან მთავარებისკობოს-

⁹ საქართველოს ისტორია, I, 1956, გვ. 317.

მან რომანოზ¹⁰“... „სამეფფო ქალაქში“ თბილისი უნდა იგულისხმებოდეს. მაგრამ 1737 წ. მისი გადაწვის შესახებ არაფერია ცნობილი. თანაც არ ჩანს, ეს სტიქიური უბედურების შედეგია, თუ ყიზილბაშთა საქმიანობა.

შესაძლებელია, გრიგოლ კათალიკოსის ზემოაღნიშნული წერილის მოწმობა ყიზილბაშთა შემოსევის შესახებ პარალელს პოულობდეს რომანოზის ანდერძში აღნიშნულ ფაქტებთან, რაც 1737 წ. მომხდარა. ეტყობა, რომანოზს დიდი შევიწროება და დევნა განუცდია, რის გამოც ის იმერეთში გახიზნულა. ეს აღნიშნულია რომანოზის წერილში: „...მეც მეძებდნენ სასიკვდილოდ, წაველ და რვა თვე მეღეტინის (?!) იმერეთის ცართან ვიყავ“ (Sd — 2974). ამას გრიგოლიც ადასტურებს: „ამ ჩვენს სამეფოს მტრისაგან ლტოლვილი მოვიდა. ჩვენმა მეფემ პატივი აძლივა, მაგრამ მანდავ ირჩია წამოსვლა და მეფემ გამოისტუმრა“ (Sd—2962). იმერეთში რომანოზი 8 თვეს დარჩენილა. აქვე მას განუზრახავს რუსეთში დაბრუნება და შესდგომია კიდეც სამზადისს; სარეკომენდაციო წერილები გამოუერთმეგვია ალექსანდრე იმერთა მეფისათვის, აგრეთვე დომენტი ქართლის კათალიკოსისა და გრიგოლ იმერთა და აფხაზთა კათალიკოსისათვის და „ავვისტოს დიდის ჭირითა“ ყიზლარში ჩასულა, რათა აქედან მოსკოვს გამგზავრებულყო, მაგრამ იქ რომანოზი შეუჩერებიათ: „აქ დამიჭირეს. აღარ გამომიშვეს, მოსკოვში მოვსულიყავი და რისი ღირსი ვიყავი, იმ ალაგას დავეყენებე დიდს ხელმწიფესა და წმინდასა სინოდსა, ჩემი ამბავიცა შეეტყოთ. საში წიგნი მაქვს: ერთი მეფისა, ორი ჩვენის პატრიარხისა“ (Sd — 2974). ყიზლარში მისი დაკავების შემდეგ რომანოზს სინოდისათვის მიუმართავს ზემოთ მოტანილი წერილით, რომლის მიხედვითაც მას გადაწყვეტილი აქვს სამუდამოდ რუსეთში დარჩეს: „გამომიშონ და სიკვდილამდე ხელმწიფის მლოცველი ვიყო და აღარსად არ წავიდე მათის დიდებულობის სადღეგრძელოთა. თუ აქედან სადმე წაველ ან გამყიდვიან, ან დამატყვევებენ. უსჯულოსა მოვრჩი და ქრისტიანობაში მოველ, აქადამ რომ დავიკარგო, ჩემთვის წაწყმედა იქნების“.

რომანოზს მიუღწევია საწადელისათვის: მისთვის მოსკოვში ჩასვლის ნება მიუციათ. რომანოზი მოსკოვშია 1743 წელს, რაც ჩანს იქედან, რომ მის მიერ სინოდში წარდგენილი მიმართვა ბაქარის ბიბლიის ცალების საქართველოში გაგზავნის თხოვნის შესახებ ამ წლითაა დათარიღებული. როდისღა წავიდა იგი საქართველოდან? 1737 წელს, როდესაც იგი თავისი ქონების დაწვის ამბებს მოგვითხრობს, იგი ჯერ თბილისშია. ამ წლის შემდეგ იგი მალე უნდა წასულიყო იმერეთში, სადაც რვა თვე დარჩენილა და შემდეგ ყიზლარში ჩასულა, რამდენიმე ხნის შეჩერების შემდეგ კი იქედან მოსკოვში. ასე რომ, ამ მგზავრობას ადგილი 1737 — 43 წ. ჰქონდა. ამას თუ გამოვალვებთ იმ დროს, რაც დასჭირდებოდა თბილისიდან ვასვლის სამზადისს, ქუთაისში ჩასვლას. იქ თითქმის ერთი წლით გაჩერებას, ყიზლარში ჩასვლისათვის დროს, შეგვიძლია ეს ჩარჩოები დავავიწროვოთ: მისი იმერეთიდან ვასვლა 1739 — 40 წ. აღრე არ არის მოსალოდნელი, რადგან დომენტი კათალიკოსს იმერეთიდან მისთვის სარეკომენდაციო წერილი მხოლოდ 1739 წლის ნოემბრის შემდეგ შეეძლო გაეტანებინა: ვახუშტის ცნობით, მან ამ დროს გამოიარა თურქეთიდან იმერეთში. ასე რომ, რომანოზის ჩასვლა მოსკოვს 1741 — 42 წ. არის საეარაუდებელი. რომანოზს თავისი აღთქმა, რომ სამუდამოდ დარჩებოდა რუსეთში, არ შეუს-

¹⁰ ცენტ. არქ. № 254, 23 (ფ. 1446).

რულებია. რუსეთიდან იგი მინც დავით გარეჯის უდაბნოში დაბრუნებულ და იქ დაუსრულებია თავისი ცხოვრება, რის შესახებაც ცნობას გვაწვდის A-150 ხელნაწერის ერთი მინაწერი: „რომანოზ ქართველი მიტროპოლიტი ასაფლავია დავით გარეჯის უდაბნოსა შინა, წმინდა ნიკოლოზის ეკლესიასა შინა, სადაცა ცხადად იხილვების მისი საფლავის ქვა“. გაურკვეველია, როდის წამოვიდა რომანოზი რუსეთიდან, რადგან 1745 წლის შემდეგ, როდესაც მას რუსეთში შეუდგენია „წინწილა ღალადებისა“, მისი სახელი აღარ ჩანს.

ამრიგად, იმ მცირე ცნობების საფუძველზე, რომლებიც საარქივო მასალებსა და ხელნაწერთა მინაწერებშია დაცული, რომანოზის ცხოვრება-მოღვაწეობის უმთავრესი მომენტები ასე წარმოგვიდგება:

რომანოზი გარეჯის უდაბნოში ბერად შემდგარა 1710 წელს და 12 წელი (1722 წლამდე) იქ დაუყვია. თუ რომანოზი, როგორც ამას საეკლესიო კანონები მოითხოვდა, ბერად აღკვეცისას 25 წლისა იყო, მაშინ იგი დაბადებულია 1685 წლის ახლო ხანებში.

1722 — 1727 წლებში რომანოზი მოღვაწეობს მოსკოვის დონის მონასტერში. 1728 წ. დაბრუნებულია საქართველოში და მალე დამკვიდრებულია თბილისში, სადაც იგი ჩანს 1735 — 37 წლებში. 1739 წელს უნდა ჩასულიყო იმერეთში და იქედან მოსკოვისაკენ გამგზავრებულიყო. 1740 წლის აგვისტოში ჩასულა ყიზლარში. მოსკოვში მისი ჩასვლა 1741 — 1742 წლებისთვისაა სავარაუდებელი. ის მოსკოვში ჩანს 1743 — 1745 წლებში. მოსკოვიდან გარეჯაში წასვლის დრო უცნობია, ასევე უცნობია მისი გარეჯაში მოღვაწეობის ხანგრძლივობის დრო და გარდაცვალების თარიღი.

რამდენიმე სიტყვა მისი ლიტერატურული მემკვიდრეობისა და საქმიანობის შესახებ. ქართული ლიტერატურის ისტორიაში რომანოზ მიტროპოლიტი ცნობილია როგორც მხოლოდ „წინწილა ღალადებისა“-ს ავტორი. ეს თხზულება, რომელიც „შეიცავს სახარება-სამოციქულოსა და დავითნ-საწინასწარმეტყველოდან ამოკრებილ ადგილებს ამა თუ იმ დოგმატური თუ მორალური ხასიათის დებულებათა შესახებ“¹¹, მას დაუწერია 1745 წ. „მწირობასა და რუსეთსა შინა სტუმრობასა საქართველოსა მეფის შვილის ბაქარისსა“¹². ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში მისი სხვა ლიტერატურული ნაშრომების შესახებ არაფერია ცნობილი. აკად. კ. კეკელიძე მის ლიტერატურულ მოღვაწეობის ადგილად მხოლოდ რუსეთს თვლის: „მისმა ლიტერატურულმა მოღვაწეობამ განვლო რუსეთში, მოსკოვს“¹³, აღნიშნავს მკვლევარი. როგორც ჩვენმა თხზულებამ ცხადყო, იგი საქართველოშიც ეწეოდა ლიტერატურულ შემოქმედებას. დავით გარეჯელის მეტაფრასული ცხოვრების ახალი ვარიანტი რომანოზს თბილისში უნდა დაეწერა. არ შეიძლება მას მანამდეც არ ეცადა თავისი კალამი ლიტერატურულ საქმიანობაში. ჩვენი დაკვირვებით, მის კალამს უნდა ეკუთვნოდეს დოღო გარეჯელის სვინაქსარული ცხოვრების რედაქციაც, რომელიც შეტანილია დომენტი ჯანდიერიშვილის მიერ 1726 წ. მოსკოვში გადაწერილ A — 220 სვინაქსარულ კრებულში. ჩვენთვის მთლად ნათელი არ არის ეს მცირე მოცულობის თხზულება რომანოზმა სახელდახელოდ შეადგინა რუსეთშივე ამ ხელნაწერის გადაწერის მომენტში (იგი იქ იმყოფებოდა სწორედ

¹¹ კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, გვ. 349.

¹² იქვე; A-150, გვ. 22 — 35.

¹³ იქვე.

1722 — 27 წწ.), თუ მას ეს თხზულება დაწერილი ჰქონდა ჯერ კიდევ გარეჯაში მოღვაწეობის დროს, ე. ი. 1722 წლამდე. ჩვენ სწორედ ეს მეორე შესაძლებლობა მიგვაჩინა უფრო სარწმუნოდ¹⁴. მაშინ რომანოზის ლიტერატურული მოღვაწეობის ტერიტორიული სფერო გაცილებით გაფართოვდება: გარდა მოსკოვისა, მას ლიტერატურული მუშაობა უწარმოებია გარეჯის უდაბნოსა და თბილისში, ხოლო მის ლიტერატურულ შრომებს, „წინწილა ღალადებისა“-ს გარდა, მიემატება დოღო გარეჯელის სვინაქსარული ცხოვრების 1726 წლამდე დაწერილი ნუსხა და დავით გარეჯელის ცხოვრების 1737 — 40 წწ. დაწერილი ვრცელი თხზულება. როგორც ვხედავთ, ორივე ეს თხზულება „წინწილა ღალადებისა“-ზე აღრეა დაწერილი.

არ შეიძლება ამ თხზულების დაწერა მწერლის მხოლოდ ლიტერატურული ვარჯიშის შედეგი იყოს. რომანოზის სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოჩენამდე გარეჯის ლიტერატურულმა სკოლამ საფუძველი ჩაუყარა ერთ მნიშვნელოვან ეროვნულ საქმეს: იქმნება მრავალი ქართველი მოღვაწის ცხოვრების ამსახველი პავთოგრაფიული თხზულება, დგება ნაციონალურ მოღვაწეთა ცხოვრების კრებულები, სადღესასწაულოები და სვინაქსარული კრებულები, სადაც თავმოყრილია ნაციონალური მასალის უმეტესი ნაწილი. ამ საქმიანობაში განსაკუთრებული ღვაწლი დომენტი ქართლის კათალიკოსსა და ბესარიონ ორბელიშვილს მიუძღვით: რომანოზის მოღვაწეობის პერიოდში ეს საქმიანობა გრძელდებოდა და ამიტომ, ვფიქრობთ, რომანოზის ეს ლიტერატურული თხზულება ზემოაღნიშნულ გარემოებათა გამოძახილი უნდა იყოს. A — 220 კრებულში შესული დოღო გარეჯელის სვინაქსარული ცხოვრების შესაძლებელ ავტორად რომანოზის გამოცხადებისას არ გამოვირიცხავთ იმ აზრსაც, რომ 1726 წ. ჯანდიერაშვილის მიერ გადაწერილ კრებულს რომანოზის რედაქტორული ხელი აჩნდეს, რომ ამ კრებულის შედგენაში შესაძლებელი იყოს მისი ინიციატივა და მონაწილეობა.

რომანოზის თხზულების ძირითადი წყაროს მიგნება სიძნელეს არ წარმოადგენს: ამ ძეგლს საფუძვლად დავით გარეჯელის ცხოვრების ძველი მეტაფრასული რედაქცია დადებია. ეს ფაქტი ხაზგასმულია ამ გვიანდელი ძეგლის ავტორისეულ ანდერძ-მინაწერში:

„წმიდაო ღმერთ-მემოსილო დავით გარეჯელო, შენი ცხოვრების მეტაფრასი მქონდა და სურვიელიცა ვიყავ ცხოვრებისა შენისა სმენად და მრავალჯელ აღმომეკითხა, ვითარმედ ზეპირითცა ვიცოდი. არამედ არა ხოლო თუ წიგნი, არამედ მრავალ წელს ვიყოფებოდი უდაბნოსა და თვთ საფლავსა შენსა მონასტერსა, ზოგიცა მუ[5] დამკვდრებულთა ძმათა მამათავან მესმა და ადვილნიცა თვალთა ვიხილე. ამისთვის ვითარცა პირველი ცხოვრება, ჭეშმარიტებით აღვწერე ცხოვრება შენი მთლად და უნაკლულად“ (23).

ავტორისეული ანდერძი კიდევაც რომ არაფერს ამბობდეს წყაროდ გამოყენებული თხზულების შესახებ, ეს ნათლად ჩანს ამ ორი ძეგლის ტექსტოლო-

¹⁴ ძველი ქართული ავთოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი IV, სვინაქსარული რედაქციები (XI — XVIII სს.), გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო ენრიკო ვაბიძაშვილმა, თბილისი, 1968, გვ. 245 — 249; 415 — 418.

გური ანალიზიდანაც მართალია, გვიანდელი რედაქციის მეტაფრასულ ცხოვრებას მთლად ზუსტად არ გადმოაქვს წყაროს სათანადო ადგილი, მაგრამ მტრე ფრაზეოლოგიური და შინაარსობრივი განსხვავება ხელს არ გვიშლის, რომ მათი ურთიერთმიმართება ნათლად დავინახოთ. მოვიტანთ რამდენიმე საილუსტრაციო პარალელს, სადაც, სხვა ადგილებთან შედარებით, უფრო ნათლად ჩანს მათი ფრაზეოლოგიური იგივეობა, ან ნათესაობა:

**დავით გარეჯელის
გვიანდელი ცხოვრება**

„...რომელი ზრდის ყოველთა და მართვეთაცა ყორნისათა, რომელნი ხადიან მას“ (294, 10)¹⁵.

„...არამედ შენ მიიქეც ადგილსა შენსა, რამეთუ ძმა შენი და მოწაფე ლუკიანე ქვე-მდებარე არს პირსა ზედა [თვსსა]. მივედ და აღადგინე და ნუგეშინის-ეც მას, რათა არასულმოკლე იქმნას“ (296, 9).

„იხილა ვეშაპი დიდი, რომლისა თვალნი იყვნეს საზარელ და ვრცელ და ქედსა მისსა ვითარცა ძაგარი რამე ხენეში და შუბლსა მისსა მოაქვენდა რქა დიდი. ხოლო კუდი მისი იყო ვითარცა ძელი რამე სიზრქითა და სიგრიძითა“ (295, 13).

„...ეჰა განგებულეებასა შენსა, ღმერთო! მეყსეულად წამოდგეს სამნი ირემნი ნუკრთა თანა თვსთა საესენი სძითა“ (294, 21).

„ხოლო მან, გამომსახველმან ჯუარისამან, ახალ ყველად გარდააქცია იგი“ (294, 29).

**დავით გარეჯელის
მეტაფრასული ცხოვრება**

„...რომელმან მოსცის საზრდელი პირუტყუთა და მართუეთა ყორნისათა, რომელნი ხადიან მას“ (155, 1).

„ხოლო შენ წარვედ ქუზადა შენდა, რამეთუ მოწაფე შენი ლუკიანე დაცემული მდებარე არს პირსა ზედა თვსსა შიშისათვს ვეშაპისა და აღადგინე იგი და განამტკიცე და ნუგეშინის-ეც“ (162, 5).

„...მას შინა მკვდრ იყო ვეშაპი დიდი და საზარელი, რამეთუ აქუნდეს თუალნი დიდნი და მსგავსნი ბრწყინვალეობისა ცეცხლისაჲსა და რქაჲ დიდი მოაქუნდა თავსა ზედა მისსა და თმაჲ ფრიადი მსგავსი ძაგარისაჲსა შუალ ქედისა მისისა და ყოველითურთ საზარელ და განსაკვრვებელ იყო მქეცი იგი“ (158, 34).

„ეჰა განგებულეებათა შენთა, ქრისტე! მეყუსეულად სამნი ირემნი ნუკრთა თანა მათთა წარმოდგეს წინაშე მათსა და ვითარცა ცხოვარნი დადგეს დამშვდებულნი“ (156, 31).

„ხოლო მან, საუფლომსა ჯუარისა გამომსახველმან მის ზედა, მეყუსეულად ახლად ყუელად გარდააქცია (!) იგი (157, 8).

¹⁵ გვერდები მითითებულია: მეტაფრასული ცხოვრებისათვის — ილ. აბულაძის მიერ 1955 წ. გამოცემული შრომის („ასურელ მოღვაწეთა ცხოვრების წიგნთა ძველი რედაქციები“) მიხედვით, გვიანდელისათვის — ძვ. ქართული აგოგრა. ლიტ. ძეგლების III წ. მიხედვით.

„...რომლისა დამწველობისა მისისა სასწაული აქამომდე იხილვე-
ბის, რამეთუ არა აღმოე-
ცენების მუნ მწვანელი
ადგილსა მას“ (296, 3).

„...ვიდრე აქამომდე იხილვების
ნიშისა დამწურობ
მქონებელი, რამეთუ ყოვლი-
თურთ არღარა აღმოეცენე-
ბის მწუანელი მას ად-
გილსა“ (161, 20).

ჩვენ მიერ ნაჩვენები ადგილები ეჭვს არ იწვევს, რომ გვიანდელი მეტა-
ფრასული ცხოვრება შედგენილია დავით გარეჯელის ძველი მეტაფრასუ-
ლი რედაქციის ცხოვრების საფუძველზე. ეს უდავოა, მიუხედავად იმისა,
რომ მოტანილი ადგილების სრული, ზედმიწევნითი დამთხვევის მაგალითე-
ბი არ გვქონია და ამასთანავე ნაჩვენები პარალელური ადგილების მსგავსი
შემთხვევები არც თუ ხშირად შეგვხვდა ამ თხზულებათა ტექსტობრივად შე-
დარების დროს. ძირითადად გვიანდელი რედაქციის ცხოვრება არამცთუ
არ იჩენს სრულ ფრაზეოლოგიურ იგივეობას წყაროსთან, არამედ ყოველთ-
ვის ცდილობს წყაროს შინაარსი საკუთარი სიტყვებითა და წინადადებითა
განსხვავებული წყობით გადმოგვეს, რითაც მიღწეულია ავტორის მიზანი:
შექმნას, ფორმალურად მაინც, წყაროსაგან განსხვავებული, დამოუკიდებე-
ლი თხზულება.

უპირველეს ყოვლისა, აღსანიშნავია, რომ გვიანდელი ცხოვრების ავტო-
რი ხშირად ტოვებს, ან საგრძნობლად ამოკლებს წყაროში აღწერილი ლოც-
ვებისა და ვრცელი დიალოგების ტექსტს. უფრო ხშირად ეს შემოკლება პა-
რაფრაზულია, ზოგჯერ კი ზოგადი, შემაჯამებელი წინადადებითაა გადმოცე-
მული.

მეორეს მხრივ, განსახილველი თხზულების ავტორი ამატებს ისეთ ად-
გილებს, რომელიც წყაროში არა გვაქვს, ან ავრცობს წყაროს ზოგიერთ ეპი-
ზოდს. ამრიგად, გვიანდელ თხზულებაში დასტურდება ავტორის მიერ წყა-
როს ლიტერატურული გადამუშავების ორი ერთმანეთის საწინააღმდეგო
ხერხი: წყაროს ზოგიერთი ადგილის გამოტოვება ან შემოკლება და პირუკუ,
ზოგიერთი დეტალის დამატება და გავრცობა. აღსანიშნავია, რომ პირველის
შემთხვევები მეტია, ვიდრე მეორის. ძირითადად ყურადღებას შევაჩერებთ
ჩვენი ძეგლის იმ ადგილებზე, რომლებიც წყაროსაგან განსხვავებული, ზედ-
მეტ, ან გავრცობილი ჩანს.

არსებითად განსხვავებულია ამ ორი თხზულების დასაწყისი. ამ ნაწილში
მათ შინაარსობრივადაც არაფერი აქვთ საერთო. განსახილველი თხზულების
მეტაფრასული ცხოვრებისათვის დამახასიათებელი განყენებული ხასიათის
ვრცელი შესავალი ავტორის ორიგინალური შემოქმედების ნაყოფია და არა
წყაროს შესაბამისი შესავლის გადმოკეთება. ორივე თხზულებიდან მათი
ვრცელი შესავლის მხოლოდ დასაწყისს მოვიტანთ:

გვიანდელი ცხოვრება

„ვინაფთვან ყოვლისა დასაწყისი
და დასაბამი და ყოვლისა მყოფისა
არსისა და უარსოვსა, ხილულისა
[და] არა ხილულისა მიზეზი და შე-
მოქმედი ღმერთი არს, მივსცეთ

მეტაფრასული ცხოვრება

„საკსენებელსა მართლისასა მომ-
თხრობელთა და მოქალაქობასა
წმიდათასა აღმწერელთა გონებისა
სადამე თუალთა განწმენილად
ჯერიყო ქონებამ, ხოლო ენასა მე-

მას დიდება, პატივი და თაყუანის-
ცემა მამასა, ძესა და სულსა წმი-
დასა. ეჭა გამოუთქმელსა მას და
განუზომელსა სახიერებასა და მოწ-
ყალებასა ღმრთისასა! ჩუენ, კაც-
თათავს ბუნებით მოკვდავთა და მი-
წისავანთა შეურაცხთა მონათა
[მისთა], მის მიერვე ჳელთა ამღე-
ბელმან მიწით შეზღილისა კაცო-
სა, რომელსა მტერმან სამოთხე მი-
ჰპარა, რათამცა აღიყვანა პირველ-
სავე პატივსა... (291).

ტყუელსა კეთილ მორთულად და
შესწორებულად მოთხრობისა აღ-
წერად მიცემულისასა, რათა დიდ-
თა ჳებათა და შესხმათა მიმოხუევად
ღირსი არა დაიკინებოდის ბიწი-
ნად მქონებელთა მიერ ბავეთა სუ-
ლისათა და რამეთუ მრავლად გკს-
წავიეს წერილთა საღმრთოთაგან,
ვითარმედ უწმიდესად მიახლებად
მნებებელნი ვიეთნიმე შორს დაიდ-
გინებოდეს ვითარ უწმიდონი მიახ-
ლებად წმიდათა... (144, 5).

წყაროსაგან განსხვავებით, ახალ მეტაფრასულ ცხოვრებას შესავლის
შემდეგ, სადაც ლაპარაკია დავითისა და სხვა ასურელი მამების ქართლში
მოსვლის შესახებ, ჩართული აქვს იოვანე ზედაზნელისა და მისი მოწაფეების
სახელები. შესაძლებელია, ავტორმა მათი სახელები ზეპირად შეიტანა თხზუ-
ლებაში, რადგან ძველ მეტაფრასულ ცხოვრებაში ეს სახელები საერთოდ არაა
ნახსენები. მას ეს სია არ შეეძლო აეღო არც იოვანე ზედაზნელის ვრცელი
ცხოვრების რედაქციებიდან და არც შიოს მეტაფრასული ცხოვრებიდან. იოვან-
ე ზედაზნელის მეტაფრასულ ცხოვრებათა წინ წამდგარებული ასურელ
მოღვაწეთა სია განსხვავებულია ჩვენი თხზულების სიისაგან. 1. გვიანდელ
მეტაფრასულ ცხოვრებაში იოვანე ზედაზნელის ჩათვლით 12 მოღვაწეა ჩა-
მოთვლილი: იოვანე ზედაზნი, შიო მღვიმელი, დავით გარეჯელი, ისე წილ-
კნელი, თათა მამებელი, პირის ბრეთელი, მიქელ ულუმბელი, ამა ალავერდე-
ლი, ისიდორე სამთავნელი, აბიბოს ნეკრესელი, არსენ იყალთოელი, სტეფანე
ხირსელი; აკლია ანტონ მარტომყოფელი და ელია დიაკონი. 2. ზენონ იყალთო-
ელის ნაცვლად შედგომით არის არსენ იყალთოელი. 3. სტეფანე ქისიჭელის
ნაცვლად—სტეფანე ხირსელი. 4. თათა სტეფანეწმინდელის ნაცვლად—თათა
მამებელი. არ ემთხვევა იგი არც შიო მღვიმელის მეტაფრასული ცხოვრების
სიას, რადგან ა). იქ მხოლოდ სახელებია ჩამოთვლილი. ბ). შიოს მეტაფრასულ
ცხოვრებაში წარმოდგენილი პირებიდან ჩვენ ძეგლში არ არის ანტონი, თეო-
დოსიოს, ელია პიმენ, ნათან.

ასურელ მოღვაწეთა სია მოცემულია კიდევ ერთ გვიანდელ თხზულება-
ში. ეს არის A — 220 კრებულში შესული იოვანე ზედაზნელის სვინაქსარული
ცხოვრება¹⁶, რომელთანაც ჩვენ თხზულებაში ჩამოთვლილი ასურელ მოღვაწე-
თა სია გარკვეულ სიახლოვეს იჩენს. მსგავსებას გვაფიქრებინებს ორივე ნუს-
ხაში სტეფანე ხირსელის ხსენება, რაც სხვაგან არსად არ გვხვდება, მაგრამ
სხვაობაც თვალსაჩინოა: განსხვავებით ჩვენი ნუსხისაგან, აქ იხსენიებიან —
ანტონ მარტომყოფელი, ელია დიაკონი და ზენონ იყალთოელი, რომლის მა-
გვირადაც შეცდომით დავით გარეჯლის გვიანდელ მეტაფრასულ ცხოვრებაში
არსენ იყალთოელი სწერია.

ამრიგად, ჩანს, ასურელ მამათა სახელები ჩვენს ძეგლში ავტორს ზეპი-
რად შეუტანია რომელიმე წყაროს გამოყენების გარეშე.

¹⁶ ძველი ქართული ავოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი IV, სვინაქსარული
რედაქციები (XI — XVIII სს.). თბ., 1968, გვ. 388.

სირიელ მოღვაწეთა ასურეთიდან ქართლში ჩამოსვლა და მცხეთაში მოქალაქეება
 ლა ძველში ორიოდ წინადადებითაა გადმოცემული. აღნიშნულია, რომ:
 „წარმოემართნეს და მოიწინეს ქართლად, დედაქალაქად მცხეთად, წმიდასა
 კათოლიკე სამოციქულოსა ეკლესიასა, სადა-იგი არს კვართი უფლისა და
 სვეტი ცხოველი, რომელსა ზედა მჯდომარე არს პატრიარქი. რამეთუ მაშინ
 იყო ევლაიოს ღირსი და თანა-შესწორებული ანგელოზთა. მხილველთა
 ურთიერთას განიხარეს სიხარულითა სულეირითა“ (292,27).

ეს მომენტი დავით გარეჯელის ძველ მეტაფრასულ ცხოვრებაში უფრო
 მოკლედაა გადმოცემული: „წარმოვიდა (იოვანე — ე. გ.) წინაძლომითა საღ-
 მრთოფათა მოწაფეთა თვსთა თანა და მოიწია დედაქალაქსა მცხეთისასა და
 მუნ თაყუანის-მცემელნი პატიოსნისა სუეტისაჲ, მიერ აღვიდა მთასა ზედა,
 რომელ არს ჩრდილოთ კერძო ქალაქსა მცხეთისასა“ (150, 14).

საიდან გაჩნდა ევლაიოსის სახელი ჩვენს თხზულებაში?

ევლაიოსის სახელი არ იხსენიება არა მარტო დავით გარეჯელის ცხოვ-
 რების არც ერთ რედაქციაში, არამედ — არც იოვანე ზედაზნელის ცხოვრება-
 თა რედაქციებშიც. დასახელებულ ცხოვრებაში არ არის ნახსენები არც
 ქ რ ი ს ტ ე ს კ ვ ა რ თ ი.

ცხადია, თუკი აქ რომელიმე წყაროს გამოყენებაზე შეიძლება საუბარი,
 ავტორს შეეძლო გამოყენებინა მხოლოდ შიო მღვიმელის მეტაფრასული
 ცხოვრების რედაქცია, რადგან ეს ერთადერთი ადრინდელი თხზულებაა, სა-
 დაც ძალიან ვრცელადაა მოთხრობილი ევლაიოსის პატრიარქის შეხვედრა იოვან-
 ნესთან და მის მოწაფეებთან. აქვეა აღნიშნული: „წარემართნეს უკუე და მი-
 ივივნეს წმიდად ეკლესიად და დავარდეს წინაშე განმაცხოველებელისა მის
 ადგილისა, სადა-იგი ღმრთისა ჯერ-ჩინებითა აღემართა საკვრველებით სუე-
 ტი იგი დიდებული, რომელი მდგომარე არს პაერთა შინა თვნიერ ჳელთა კა-
 ცობრივთა ზედა კერძო კუ არ თ ის ა მის ზეგარდმო ქსოვილისა ქ რ ი ს-
 ტ ე ს მჭსნელისა ჩუენისა“ (გვ. 83, 15).

როგორც ჩანს, რომანოზმა ერთი წინადადებით გადმოიღო შიოს ცხოვ-
 რებაში რამდენიმე გვერდზე მოთხრობილი ეპიზოდი. შესაძლებელია, მან ეს
 ადგილი ზეპირად შეიტანა თავის თხზულებაში, რა თქმა უნდა, შიოს მეტაფ-
 რასული ცხოვრების ცოდნის საფუძველზე. სხვაგვარად ამ ფაქტის ახსნა არ
 შეიძლება, რადგან გარდა შიოს მეტაფრასული ცხოვრებისა „ევლაიოსის“ სა-
 ხელს და „კუართ“ სიტყვას ასურელ მამათა ცხოვრების არც ერთ ნუსხაში არ
 ვხვდებით.

ამრიგად, ახალი მეტაფრასული ცხოვრების დასაწყისი ნაწილი, რომელიც
 შეიცავს ზოგად შესავალსა და ასურელ მამათა ქართლში მოსვლისა და დამკ-
 ვიდრების მოკლე აღწერას, თავის ძირითადი წყაროსაგან, დავით გარეჯლის
 ძველი მეტაფრასული ცხოვრებისაგან დამოუკიდებელი და განსხვავებულია.
 ამ ნაწილში მათი შეხების წერტილები მხოლოდ ზოგად შინაარსობრივი შეიძ-
 ლება იყოს. ახალი მეტაფრასული ცხოვრებისათვის ძველი მეტაფრასული
 ცხოვრება ამ შემთხვევაში წყარო არ არის. ამ ორი ძეგლის ფრაზეოლოგიურ-
 შინაარსობრივი თვალსაჩინო მსგავსება იწყება დავით გარეჯელის მოღვაწეო-
 ბის უშუალო აღწერით, რომლის დამადასტურებელი მაგალითები ჩვენ ზე-
 მოთ ვაჩვენეთ.

მიუხედავად თხზულებათა ძირითად ნაწილში აღნიშნული მსგავსებისა,
 არცთუ იშვიათია შემთხვევები, როდესაც ამ ორი ძეგლის შესაბამისი ადგილ-
 84

ბი ერთმანეთისაგან სრულიად განსხვავდებიან არა მარტო ფრაზეოლოგიურად, არამედ ზოგჯერ ფაქტობრივი ნიუანსებითაც. რა თქმა უნდა, ახალი მეტაფრასული ცხოვრების განსხვავება წყაროსაგან ძირითადად ფრაზეოლოგიურია და არ შეიძლება პრინციპულ ფაქტობრივ განსხვავებებს შეიცავდეს. მხოლოდ ერთადერთი შემთხვევა გვაქვს, როდესაც გვიანდელი თხზულება წყაროსთან შედარებით საწინააღმდეგო სურათს იძლევა. ეს არის იერუსალიმის იმ პატრიარქის სახელი. რომლის ზეობის დროსაც დავითი იერუსალიმს ეწვია ქრისტეს საფლავის მოსალოცად და რომელსაც ძილში ანგელოზის გამოცხადებით ეუწყა დავითის ჩასვლა. ძველი რედაქციით ეს არის ელია პატრიარქი, ხოლო გვიანდელი თხზულებით კი მაკარი:

„მოუფლნია მას ღამესა შინა ჩუენებით ანგელოზი პატრიაქსა იერუსალემისასა ელიას ესრეთ მეტყუელი...“ (179, 35).

„ხოლო ღამესა მას დაადგრა ანგელოზი უფლისა წმიდასა პატრიარქსა მაკარის და ჰრქუა:“ (306, 18).

ჩვენთვის გაურკვეველია, რატომ შესცვალა გვიანდელი თხზულების ავტორმა დავით გარეჯელის ძველი ცხოვრებათა ჩვენება, ვფიქრობთ, რომ ეს შეცვლა მინც საფუძველს მოკლებულია.

ჩვენი თხზულება, როგორც ვთქვით, საკმაო რაოდენობით გვიჩვენებს წყაროსაგან ფრაზეოლოგიურად განსხვავებულსა და ზედმეტ ადგილებს არა მარტო შესავალ, არამედ თხზულების ძირითად ნაწილში. ასეთი მაგალითების სიმრავლის მიუხედავად, ჩვენ მხოლოდ რამდენიმე უფრო დამახასიათებელ ნიმუშს ვაჩვენებთ.

იმ ეპიზოდთან დაკავშირებით, როდესაც ლუკიანემ უდაბნოს საშინელი სიმკაცრე იხილა და შეშინდა, მისდამი დავითის ნუგეში ძველ მეტაფრასულ ცხოვრებაში ასეა გადმოცემული: „ანუ არა გასმიესა წმიდათა წერილთაგან, ვითარ საუფლომასა კმისა მიერ მეტყუელებდნენ რაჲ ვითარმედ: „მოთმინებითა თქუენითა მოიპოვნეთ სულნი თქუენნი?“ (გვ. 156). გვიანდელ მეტაფრასულ ცხოვრებას წყაროს ეს ჩვენება შეუცვლია თვით სახარებიდან გაცილებით ვრცელი ამონაწერით, რომელშიც ზუსტადაა გადმოტანილი მათეს სახარების მეექვსე თავის 25, 26 და 32 მუხლები რამდენიმე წინადადების გამოტოვებით: „ისმინე წმიდათა წერილთა თქმული მახარებელისა წმიდისა სახარებისა ბრძანება: „ნუ ზრუნავთ სულისა თქუენისათს რა ეკამოთ, ანუ რა ვსვათ, ნუცა კორცთა თქუენისათს, რა შევიმოსოთ, რამეთუ იცის მამამან თქუენმან ზეცათამან რა გიჯმს თქუენ, რამეთუ ამას ყოველსა წარმავალნი ეძიებენ. კვალად მიხედნით მფრინველთა ცათასა, რამეთუ არა სთესვენ, არცა მკიან და მამა თქუენი ზეცათა ზრდის მათ“ (294,14).

ავტორს გამოყენებული მუხლები თანამიმდევრობა დაურღვევია და 32 მუხლი, რაც ზემოთ ხაზგასმით აღენიშნეთ, 25-სა და 26-ს შუა შეუტანია და ამით სახარებიდან ამოღებული ნაწილისათვის უფრო ჩამოყალიბებული სახე მიუცია. ეს გადაადგილება ავტორს ეფექტურად აქვს გაკეთებული.

ამ ორი ძეგლის განსხვავებული ადგილებიდან საკმაო ნაწილი მოდის დოდო გარეჯელის ცხოვრების მომენტებთან დაკავშირებით.

დოდოს შესახებ თხრობას ჩვენს თხზულებაში გაცილებით მეტი ადგილი აქვს დათმობილი, ვიდრე ძველ მეტაფრასულ ცხოვრებაში. ჩვენი თხზულება

პარაფრაზულად იმეორებს თითქმის იგივეს, რაც არის წყაროში, მაგრამ და-
მატებით შეიცავს ცნობებს დოდოს ლოცვა-მოღვაწეობის, გარდაცვალების
და მისი საფლავის შესახებ. რადგანაც დოდოს შესახებ ჩვენს თხზულებაში
ჩართული დამატებითი ადგილები არაკონკრეტულ მასალას შეიცავს და წარ-
მოდგენილია საეკლესიო მწერლობისათვის დამახასიათებელი ზოგადი თხრო-
ბის ფორმით, რომელიც წმინდანის ღვთისწიერებას, განკრძალულ მარხვას,
ლოცვასა და მსგავს დეტალების აღწერას შეეხება, ამდენად ეს ავტორს შეეძ-
ლო წყაროს გამოყენების გარეშე ზეპირად შეეტანა თავის თხზულებაში, მაგ-
რამ ზოგიერთი გარემოება გვაფიქრებინებს, რომ მას უნდა გამოეყენებინა
დოდო გარეგნობის სვინაქსარული ცხოვრების მასალა. ძირითადად დოდოს
სვინაქსარულ ცხოვრებასა და დავით გარეგნობის გვიანდელი მეტაფრასული
ცხოვრების იმ ნაწილს, რომელიც დოდოს ცხოვრების აღწერას შეიცავს, ფრა-
ზეოლოგიურად და შინაარსობრივადაც ბევრი საერთო არა აქვთ, მაგრამ რამ-
დენიმე ისეთ დეტალში ემთხვევიან ერთმანეთს, რაც მათ საერთო წყარო-
ში — დავით გარეგნობის ძველ მეტაფრასულ ცხოვრებაში — საერთოდ არ
არის.

მაგ., დავითი ძველი ცხოვრების მიხედვით ეუბნება დოდოს: „აღვედ რქა-
სა იმას კლდისასა, რომელიც აღმართებულ არს პირისპირ ჩუენსა“ (გვ. 167).
გვიანდელი ცხოვრება კი უმატებს: „აღვედ რქასა იმას, რომელი დამართებით
ჩვენსა არს, რომელი ს ა ე წ ო და ვ ი დ რ ე დ დ ე ი ნ დ ე ლ ა დ დ ე მ-
დ ე დ ო დ ო რ ქ ა“ (299, 30). ეს წინადადება შესაძლებელია ავტორს დოდო
გარეგნობის სვინაქსარული ცხოვრებიდან ახსოვდეს: „ამის შემდგომად უჩუენა
პირისპირ მისსა გაღმართ კლდე აღმართული, რომელი ს ა ე წ ო და ვ ი დ-
რ ე დ დ ე ი ნ დ ე ლ ა მ დ ე დ ო დ ო რ ქ ა“ (გვ. 417).

მეორე მაგალითი: ძველ მეტაფრასულ ცხოვრებაში ნათქვამია, რომ რო-
დესაც ბუბაქარი თავის ოჯახითურთ გარეჯაში მივიდა და ბერად შედგა „და-
ვით თანა წარატანა მათ მოწაფე თვისი ლუკიანე და მოუძენო მამასა დოდოს,
რათა მისცეს მღდელი ერთი თანა წარსლვად ბუბა-
ქარისა და ნათლის-ცემად მისა ყოველთა თანა ნათესავთა მისთა“ (გვ.
174). შესაბამის ადგილს დოდო გარეგნობის სვინაქსარული ცხოვრება ასე გად-
მოგვცემს: „ხოლო ოდეს ბუბაქარ, მთავარი რუსთავისა, მოიწია წმიდისა
დავითისა, წარგზავნა წმიდისა დოდოსა, რამეთუ მღდელი იყო მსხუ-
ერპლის შემწირველი წმიდა დოდო“ (გვ. 417)¹⁷. ძველ მეტაფ-
რასულ ცხოვრებაში, როგორც ვნახეთ, დოდოს მღვდლობაზე არაფერია ნათ-
ქვამი. სწორედ დოდოს სვინაქსარული ცხოვრებიდან უნდა იყოს აღებული
ახალი მეტაფრასული ცხოვრების შემდეგი ფრაზა: „...და რამეთუ
მღდელიობისა, წესი აქვენდა ღირსსა დოდოს...“ (300,6), მარ-
თალია, ეს ფრაზა ჩვენს ძეგლში არა ბუბაქარის ეპიზოდს უკავშირდება, არა-
მედ გარეჯაში პირველ მორწმუნეთა შემოკრებასთან დაკავშირებით არის ნახ-
მარი, მაგრამ ამ შემთხვევაში ამას არსებითი მნიშვნელობა არა აქვს.

ძველ მეტაფრასულ ცხოვრებაში არაფერია ნათქვამი დოდოს მიცვალე-
ბისა და საფლავის შესახებ, გვიანდელი მეტაფრასული ცხოვრება და დოდოს

¹⁷ გვერდები მითითებულია ე. გაბიძაშვილის მიერ 1968 წ. გამოცემული შრომის („ძვე-
ლი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლების“, წიგნი IV, სვინაქსარული რედაქცი-
ები (XI — XVIII სს.) მიხედვით.

სვინაქსარული ცხოვრების რედაქცია კი საკმაო სისრულით მოგვითხრობს ამის შესახებ:

გვიანდელი მეტაფრასული ცხოვრება

კაცმან ამან წმიდამან აღასრულა ცხოვრება თვისი მუნ ვიდრე სიბერედმდე სანატრელითა მით ცხოვრებითა ანგელოზთა სიხარულსა და ცხოვრებასა სუფევასა ზეცისასა მიიცვალა ჭირისაგან განსვენებად, ძილი მართალთა დაიძინა და აღმოეცენებოან საფლავით მისით სურნელება... (301, 1).

მუნვე არს ეკლესია შეენიერი და საფლავიცა ღირსისა მის, რომელი შემდგომად მიცვალეებისა მისისა პატივად წმიდისა აღუშენეს და დასხნეს ნაწილნი მისნი, რომელი კურნებისა წყაროსა აღმოუცენებს სურვილით მვედრებელთა მისთა“ (300, 30).

დოდო გარეჯელის სვინაქსარული ცხოვრება

უკანასკნელი სიბერისა მიიღო მანცა ვალი იგი ბუნებისა ჩუენისა — დაიძინა ძილი იგი მართალთა. ანგელოზთა მგალობელთა მოიცვეს სული მისი და აღიყვანეს წინაშე ღმრთისა სუფევასა წმიდათსა, სადა-იგი არს განსუენება დამაშურალთა და მოღუაწეთა, რომელი თულამან არა იხილა და ყურსა არა ესმა და გულსა კაცისასა არა აღვიდა. შეკრბა კრებული ყოველთა მამათა და მიიღეს ზემოსა მას კლდესა სენაკსა მოღუაწებისა მისისასა და მუნ შექმნეს სენაკი იგი ეკლესიად მარცხენით კერძო კლდისაგან გამოკუთილი, სადა-იგი სხენან წმიდანი ნაწილნი სხეულთა მისთანი და კურნებს მტუერი საფლავისა მისისა ყოველსა უძლურებასა კაცთასა. ზედა საფლავსა არს დახატული წმიდა იგი მიცვალეზულის სახედ, კუალად კედელთა მის საფლავისათა აღყვანება მისი ანგელოზთაგან ზეცად (გვ. 418).

გარკვევით ჩანს მოტანილი ადგილების სიახლოვე შინაარსობრივად და ნაწილობრივ ფრაზეოლოგიურადაც. დამოწმებული ადგილების ბოლო ნაწილი ავტორის მიერ საკუთარი თვლით ხილულის გადმოცემაა; განსაკუთრებით ნათლად ჩანს ეს დოდოს სვინაქსარული ცხოვრების მიხედვით. გვიანდელ მეტაფრასულ ცხოვრებაში კი ეს მომენტი ზოგადადაა გადმოღებული.

წყაროსაგან განსხვავებით და ზედმეტად ჩვენს თხზულებას ბოლოს ერთის მოსახსენებელი დავითის მოწაფისა, ალბათ, ივლისხმება ლუკიანე, რადგან სახელი არ არის ნახსენები. რამდენიმე ზოგადი წინადადებით გადმოცემულია მისი ღვაწლი და საფლავის ადგილმდებარეობა: „რომლისა საფლავი არს დამართებით კარსა სამეფოსა საფლავისავე თანა წმიდისა დავითისა“ (311,5).

ჩვენ მხოლოდ ნაწილი აღნიშნეთ ისეთი უმთავრესი სხვაობებისა, როდესაც ჩვენი თხზულება უარყოფდა წყაროსეულ ტექსტს და სცვლიდა მას ანალოგიური, მაგრამ განსხვავებული ტექსტით, ან უმატებდა და ავრცობდა წყა-

როსეულ ტექსტს. უფრო მეტია ისეთი შემთხვევები, როდესაც ახალი მეტაფორასული ცხოვრება აკეთებს წყაროს შესაბამისი ადგილის პარაფრაზს, მაგრამ მასში შეაქვს დამატებითი დეტალები და ზოგჯერ ფაქტიური მასალაც. მაგ.,

მეტაფორასული ცხოვრება

„ყოვლით კერძო აღძრულნი საღმრთოთა სურვილითა მორბოდეს წმიდისა ამის მამისა ხილვად და შემთხუვეად მისდა და უმრავლესი მათგანნი ევედრებოდეს მას, რათა უტევნეს დადგრომად მის—თანა“ (გვ. 165, 1).

„მოიწია ვიდრე სამკვდრებელად ჩემდა იერუსალემად საკუთარი მონა ჩემი დავით და სარწმუნოებითა მისითა წარიღო მაღლი იერუსალემისაჲ, ხოლო შენ წარავლინენ მალემსრბოლნი კაცნი, რათა ეწვიენენ მას, რამეთუ მივალს იგი გზასა... შემოსილი დაბეჭულითა სამოსლითა, და აქუს ძუელი მალაკი, რომელსა შინა სხენან სამნი ქვანი ევლოგიად მიღებულნი“ (180,1).

„რქაჲ დიდი მოაქუნდა თავსა ზედა მისსა და თმაჲ, ფრიალი მსგავსი ძაგრისაჲ საშუალ ქედსა მისისა“ (158,37).

გვიანდელი ცხოვრება

„მაშინ ყოვლით კერძო შემოკრებოდეს უდაბნოსა მას ხილვად წმიდისა დავითისა ამიერნი და იმიერნი, ქვეყანისანი ქართლისანი, კახეთისანი და იმერნი და ევედრებოდეს წმიდასა მას, რათა მამობრივითა შეწევნითა წინა უძლოდეს მათ გზასა ღმრთისასა“... (298, 25).

„აღდეგ მსწრაფლ და იძიენ კაცნი მალედ მწვევლნი და მოიძიე კაცი ღმრთისა, რომელსა ეწოდების დავით ღირსი, რამეთუ დაბეჭულითა მოსილ არს უნდოდ და გუ[ა]დრაკი ჰკიდავს ბექთა მისთა და წვერნი მისნი შთავლენან ვიდრე სარტყელადმდე და კვერთხი ქელთა მისთა და კამლნი უნდოდ ფერქთა და მან წარიღო სრულიად მაღლი ქალაქისა წმიდისა იერუსალიმისა“ (306,20).

„ქედსა მისსა ვითარცა ძაგარი რამე ხენეში და შუბლსა მისსა მოაქუნდა რქა დიდი, ხოლო კუდი მისი იყო ვითარცა ძელი რამე სიზრქითა და სიგრძითა“ (295, 14).

აქვე გვინდა აღვნიშნოთ ახალი მეტაფორასული ცხოვრების ავტორის ერთი ლიტერატურული ხერხი, რაც წყაროს ზოგიერთი დეტალის სხვა კონტექსტში გამოყენებაში მდგომარეობს. მაგალითად, წყაროში ხაზგასმულია, რომ „ფრიალი ნადირი არს ამათ უდაბნოთა შინა, ირემი და გარეთხაჲ და სხუთა ნადირთა თვით სახეთა სიმრავლე ურიცხვ“ (გვ. 163). ეს შენიშნულია კახეთის სამთავროდან წამოსულ მონადირეთა მიერ დავითის მასაზრდოებელი ირმების ხილვის ეპიზოდთან დაკავშირებით. ჩვენს თხზულებაში ეს ფრაზა თითქმის ზუსტად არის გამოყენებული, მაგრამ სხვა სიტუაციაში. გაცილებით უფრო ადრე, ვიდრე წყაროში — დავითისადმი ღმრთის მიერ მასაზრდოებლად მოვლენილი ირმების პირველად გამოჩენის დროს. ალბათ, ასეთი შენიშვნის უფრო ადრე გაკეთება, ვიდრე ეს წყაროშია, ჩვენი თხზულების ავტორს იმიტომ დასჭირდა, რომ ირმების ასეთი უეცარი გამოჩენა მკითხველისათვის უფრო დამაჯერებელი იყოს.

ასეთივე გადაადგილების მეორე მაგალითს ჩვენ ძეგლში გაცილებით ირმების მოვლინების შემდეგ ლაპარაკია ვეშაპზე, რომელიც დავითისა და ლუკიანეს სადგომის მოშორებით, ქვევით ქვაბში ცხოვრობდა; მოცემულია ვეშაპის საშინელი შესახედაობის აღწერა. შემდეგ კი იწყება თხრობა იმის შესახებ, თუ როგორ მოსტაცა მან ერთი ნუკრი წმინდანებთან მომავალ ირმებს და როგორი შექრწუნებულნი შემოცვივდნენ ისინი დავითის ქვაბში. დავითი მიდის ირმების „მავნებელთა“ მოსაძებნად და ქვაბში იხილავს ვეშაპს.

ეს ადგილი ორიგინალურად აქვს გაკეთებული ძეგლის ავტორს. ირემთა მოვლინების ეპიზოდის დამთავრებისთანავე იწყება თხრობა იმის შესახებ, რომ დამფრთხალი ირმები მოცვივდნენ ბერებთან და მათ ერთი ნუკრი აკლდათ. დავითი მიჰყვება ირემთა ნაკვალევს იმის გასარკვევად, თუ რა მოხდა. ჯერჯერობით მკითხველისათვისაც საქმის ვითარება გაურკვეველია, მან არ იცის ვეშაპის არსებობა. განსხვავებით წყაროსაგან, ვეშაპის გამოჩენა მოულოდნელად ხდება: უცერად კლდის ნაპრალებში დავითმა იხილა ვეშაპი, რომლის არსებობა მან არ იცოდა. აქ გაცილებით ეფექტურია ვეშაპის საშინელი შესახედაობის ისეთივე აღწერა, როგორც წყაროში მოქმედება — სიტუაციისაგან დამოუკიდებლად გვექონდა. ფაქტურად ჩვენს თხზულებას გამოუტოვებია წყაროს ზემოაღნიშნული ადგილი არა მექანიკურად, არამედ შეგნებულად, კომპოზიციური თვალსაზრისით, ხოლო გამოტოვებული ადგილის ლექსიკურ-ფრაზეოლოგიური მასალა, რაც ვეშაპის აღწერას შეეხება, მაინც გამოყენებული აქვს მისი ხილვის ეპიზოდში.

აღსანიშნავია გვიანდელი მეტაფრასული ცხოვრების ავტორის ერთი მეთოდი, რაც წყაროს ლექსიკის სინონიმებით, ან შინაარსობრივად ახლო მდგომი სიტყვებით შეცვლაში გამოიხატება. მიზანი ასეთი შენაცვლებისა, როგორც ჩანს, წყაროს ფრაზეოლოგიის ზუსტი განმეორების თავიდან აცილებაში მდგომარეობს:

მ ე ტ ა ფ რ ა ს უ ლ ი ც ხ ო ვ რ ე ბ ა

„...დაეცა პირსა ზედა თვისსა და მდებარე იყო ვითარცა მკუდარი“ (160, 31).

„მეყსეულად ცით შთამოტევებული მეხი ეცა ვეშაპსა მას და აღანთო იგი“ (161, 17).

„...რომელსა უამსა განიკურნა ძე იგი“ (172, 23).

„...შთასხნა იგინი ევლოგიად მალაკსა შინა თვისსა“... (179, 26).

„...უკუეთუ არა სრულ ჰყო სიტყუაჲ, ჩემი და არა წარხვდე ამიერ, ამით კუერთხითა და ჯუართთა ქრისტესითა განვხეთქო მუცელი შენი“ (159, 35).

გ ვ ი ა ნ დ ე ლ ი თ ხ ზ უ ლ ე ბ ა

„...დაეცა პირსა ზედა თვისსა შეშინებულნი და იდვა ვითარცა უსულო“ (295, 31).

„გარდამოვარდა ზეცით შთამოტევებული ცეცხლი და მეყსეულად აღწბა ვეშაპი იგი“ (296, 3).

„რომელსა უამსქს უმოლხინეს იქმნა ესრეთ“ (303, 10).

„შთასხნა იგინი ცურძაკთა შინა სიხარულითა“ (306, 3).

„უკეთუ არა მეჩრდე, განვაპო მუცელი შენი ჯუართთა ამით კვერთხითურთ“... (295, 22).

არ შეიძლება აღუნიშვნელად დავტოვოთ ჩვენი თხზულების ისევე მხატვრული შედარებები, რომლებიც პარალელს ვერ პოულობენ წყაროში და, საფიქრებელია, ავტორის ორიგინალური შემოქმედების ნაყოფი უნდა იყოს.

1. დავითის მთელი ღამის განმავლობაში განუწყვეტელი ლოცვა ასეთი მხატვრული სახეებითაა გაღმოცემული: „ოდესმე დაუტევის (დავითმა—ე. გ.) მზე ზურგით კერძო დასავალთა და არამიდრკის ზედგომისაგან და ლოცვისა და მსგავსად ნილოსისა გარდამომდინარეთა ცრემლთა ვედრებასა შინა ღმერთისასა ყოფად ნებისა მისისა და მიმთხვევად აღთქმულთა მთ კეთილთა საუქუნოსა ცხოვრებისა და ყოვლის სოფლის მშვიდობისათვის და განძლიერებისა ქრისტეს სჯულისა და მცნებისა, ვიდრემდის აღმოჭდის კვალად მზე პირისპირ მისსა აღმოსავლეთ და ესრეთ შემდგომად მცირედ განისვენის“ (293, 21).

2. დავითის სწავლა-ღარიგებანი შედარებულია ცხოველ წყაროს, რომელსაც სულიერ სწავლას მოწყურებული წმიდა ძმები ხარბად ეწაფებიან: „მოიხილნა ყოველნი, ყოველი სწავლა სულიერი და ღმერთ-ყოფელი აუწყა და განამტყიცნა ყოვლით კერძოვე და სუეს წყურვილთა წყარო წყლისა მის ცხოველისა, რომელი დიოდა ვითარცა პირისაგან მის ღირსისა და ვითარცა აღვსებულცა იყო სულითა წმიდისათა სიყრმითგანვე ღირსი ესე ქებისა წმიდა დავით“ (308, 18).

თხზულების სხვა ადგილებზე რომ არაფერი ვთქვათ, ილუსტრირებული შედარებები ადასტურებენ ავტორის ლიტერატურულ გემოვნებასა და გაწაფულობას.

მოკლედ შევხვით განსახილველ თხზულებაში შემჩნეულ ისეთ ზედმეტსა და განსხვავებულ ადგილებს, რომელთა შემოტანა ძეგლში ავტორის მიერ გარეჯის უღაბნოში მოღვაწეობის დროს საკუთარი დაკვირვებების შედეგი უნდა იყოს. ქვემოთ მოტანილ ხაზგასმულ ადგილებს წყაროში პარალელი არ ეძებნებათ: „...გამოვიდა და წარვიდა სამხრით კერძო წვერსა მის მთისასა, სადა აწარს ლავრა დიდი გამოკვეთილი“ (295, 27).

„აღვედ რქასა იმას... რომელსა ეწოდა ვიდრე დღეინდელად დღემდე დოდორქა, რომელი ახლავს წმიდასა დავითს პირისპირ ფარსახ ერთ“ (299, 30).

ძველ მეტაფრასულ ცხოვრებაში დავითის მიერ იერუსალიმიდან მოტანილი წმინდა ქვის შესახებ აღნიშნულია: „ესე ქვა მდებარე არს უღაბნოსა ამას ვიდრე აქამომდე...“ (182, 25). ახალი მეტაფრასული ცხოვრების ავტორი კრიტიკულად უდგება წყაროს ჩვენებას და, რადგანაც მის დროს ეს ქვა გარეჯში აღარ იპოვება, აღუნიშვნელად არ ტოვებს ამ ფაქტს: „...ქვისა მის, რომელი იყო მონასტერსა მისსა ეამ რამოდენიმე და ვითარებათაგან მღელვარისა ამის სოფლისათა უჩინო იქმნა“ (308, 2).

დავით გარეჯელის ძველ მეტაფრასულ ცხოვრებაში გარეჯის მკვიდრთა გამრავლების ფაქტი მოკლედ არის გადმოცემული: „ხოლო წარჭდეს რაჲ, ამას შინა ეამნი რაოდენიმე და სიმრავლე ფრიადი შემოკრებებოდა ძმათა“ (გვ. 175, 34). ამის შესაბამისი ადგილი ახალ მეტაფრასულ ცხოვრებაში ერთითად

ვრცელა. ჩვენ აქ მხოლოდ დასაწყის ნაწილს მოვიტანთ, რომელშიც უნდა იგულისხმებოდეს ავტორის მესხიერებაში ჯერ კიდევ ცოცხალი, გარეჯის უდაბნოს დარბევისა და მორწმუნე ბერების ამოყლელის ამბები. შესაძლებელია, ავტორი აქ უფრო ძველ ამბებსაც გულისხმობდეს, რომელიც მას სხვადასხვა წერილობითი წყაროებითა და გადმოცემებითაც ეცოდინებოდა: „ხოლო მიერ დღითგან უმეტეს განჯდა ჳამა ღირსისა ამის მამისაჲ ყოველსა ქვეყანასა ქართლისასა და შემოკრებოდეს სიმრავლე დიდალი, ვიდრეღა ვერღარა იტევდეს უდაბნონი ესე. პირველ მკვეცთა სადგურნი აღვისო ღირსთა და სათნოთა კაცთა მიერ ანგელოზებრივითა მოქალაქეობითა. და რამეთუ უმრავლესი მათი უკანასკნელ წამებისა მიერ სრულ იქმნეს და ორკეცად გვრგვინოსან იქმნეს მოღვაწეებისა სარბიელთა და სისხლთა დათხევითა, რამეთუ აღსავესე არიან უდაბნოთა ამათ ნაპრალნი ნაწილთა მათ სანატრელთანი...“ (304, 10).

დასკვნები

ძველზე ჩატარებული დაკვირვებანი შეიძლება ასე შევაჯამოთ:

დავით გარეჯელის ახალი მეტაფრასული ცხოვრება დაუწერია ქართულ საეკლესიო მწერლობაში ცნობილ მოღვაწეს რომანოზ მიტროპოლიტს 1737 — 40 წწ. საფიქრებელია, რომ ეს თხზულება დაწერილია მისი თბილისში ყოფნის დროს.

ავტორს ძირითადად უსარგებლია დავით გარეჯელის ძველი მეტაფრასული ცხოვრებით, რაც აღნიშნულია კიდევ ავტორისეულ ანდერძში და რასაც ადასტურებს ამ ორი ძეგლის ტექსტობრივი შესწავლა.

ამ ძირითადი წყაროს გადამუშავების რაიმე ერთი გარკვეული მეთოდი არ ჩანს, მაგრამ მოკლედ მაინც შეიძლება გაირკვეს ავტორის მიერ გამოყენებული ლიტერატურული ხერხები:

ახალი ცხოვრება ძველთან მიმართებით შედარებით მოკლეა. შემოკლება გამოიწვია წყაროს გრძელი ლოცვებისა და ვრცელი დიალოგების შეკვეცამ, რისთვისაც ძირითადად პარაფრაზია გამოყენებული, ზოგიერთი გაჭიანურებული თხრობა სრულებით ამოღებულია და ერთ წინადადებაში შეჯამებული სახითაა გადმოცემული. დასტურდება საწინააღმდეგო მეთოდიც: ზოგიერთი დეტალის დამატება და გავრცობა.

გარდა აღნიშნული ძირითადი წყაროსა, ახალ თხზულებას უსარგებლია შიო მღვიმელის მეტაფრასული ცხოვრებით, დოღო გარეჯელის სვინაქსარული ცხოვრებით, მათეს სახარების მეექვსე თავის სამი მუხლით და, შესაძლებელია, იოვანე ზედაზნელის სვინაქსარული ცხოვრებითაც. თხზულებაში შეტანილია ავტორისეული უშუალო დაკვირვებანი მისი დავით გარეჯის მონასტერში მოღვაწეობის დროს.

თხზულება (მიუხედავად იმისა, რომ იგი XVIII ს. ძეგლია) იჩენს აშკარა მიღრეკილებას ენის არქაულობისაკენ. მიუხედავად ავტორის ცდისა, დაიცვას არქაული ენობრივი ნორმები და სტილი, ძეგლში საკმაო რაოდენობით იჩენს თავს არა მარტო ახალი ქართული ენის ელემენტები, არამედ სასაუბრო ენის ფორმებიც. ორთოგრაფიულად ძეგლი ჭრელია, თუმცა უფრო ახალი ორთოგრაფიის მხარეზეა.

თხზულების შექმნის მიზეზი საძიებელია XVIII საუკუნის დასაწყისიდან დაწყებულ იმ ლიტერატურულ საქმიანობაში, რომელიც განსაკუთრებით აქტიურად განხორციელდა შეეხო აგიოგრაფიასა და ლიტურგიკას და რომელიც მიზნად ისახავდა ნაციონალური მასალის შეკრებას სხვადასხვა კრებულებში და ამ დარგებში არსებული ხარვეზების შევსებას. ჩვენი თხზულებაც დომენტი კათალიკოზისა და ბესარიონ ორბელიშვილის ლიტერატურული მოღვაწეობის გამოძახილი უნდა იყოს.

Э. П. ГАБИДЗАШВИЛИ

РОМАНОЗ ЭРИСТАВИ И ЕГО НЕИЗВЕСТНОЕ СОЧИНЕНИЕ

(Резюме)

Рукопись Центрального государственного исторического архива Грузии № 252 (Ф. 1446), 1-ой половины XVIII века, содержит Житие Давида из Гареджи, в достаточной мере отличающееся от хорошо известных древних редакций жития вышеназванного подвижника. Однако, доселе сочинение это замечено не было. Из колофона рукописи видно, что оно написано митрополитом Романозом Эристави, церковным деятелем, известным в грузинской литературе XVIII века.

О его личности мало что известно. По сведениям, содержащимся в архивных материалах и в приписках рукописей, главные моменты биографии Романоза Эристави таковы:

Романоз принадлежит к знаменитой фамилии Эриставов Арагви. Он являлся сыном Георгия Эристави и братом Анны, супруги царевича Бакара. В 1710 г. он постригся в монахи в пустыне Гареджи и подвижничал там 12 лет. В 1722—1727 годах он находился в Москве, в Донском монастыре. В 1728 году Романоз возвращается в Грузию; он не смог вернуться в Гареджийский монастырь из-за нашествия лезгинов; поэтому он продолжал деятельность в своем митрополитском доме в Тбилиси. Однако, и здесь было беспокойно из-за нашествия персов (имевшего место около 1737 года), и он бежал в Имеретию, где жил 8 месяцев, а затем начал приготовления к отъезду в Москву. В 1741—42 годах он продолжает свою деятельность в Москве, здесь же в 1745 г. он написал свое сочинение „წინწილა ლალადებისა“.

После этого его имя почти нигде не упоминается. Известно лишь, что он опять возвратился в Гареджу, здесь же он и скончался. Доселе неизвестны даты его отъезда из России и кончины.

В грузинской научной литературе он известен лишь как автор „წინწილა ლალადებისა“. По нашему мнению, его перу должно принадлежать и синаксарное житие Додо из Гареджи, внесенное в 1726 году в синаксарный сборник (A—220), а также вышеназванное неизвестное житие Давида из Гареджи, написанное, по всей вероятности, в 1737—40 годах.

Основным источником, которым пользовался автор, является древнее (XII в.) метафрастическое житие Давида из Гареджи, о чем он говорит в колофоне сочинения. Факт этот подтверждается и текстологическим изучением этих сочинений.

Новое житие (по сравнению с первоисточником) меньше по объему. Сокращение достигнуто путем удаления длинных диалогов и молитв древнего метафрастического жития; для этого использован в основном парафраз, вместо механического сокращения. Содержание некоторых

эпизодов, довольно пространных в первоисточнике, передано несколькими предложениями. Однако, замечаются также и противоположные по своему характеру явления: некоторые детали добавлены, эпизоды расширены. Автор, кроме основного источника, пользуется метафрас-тическим житием Шио Мгвимского, синаксарным житием Додо из Гареджи, отдельными стихами VI главы Евангелия от Матфея и, возможно, синаксарным житием Иоанна Зедазтели.

Сочинение является поздним, но его язык, хотя в нем и встречаются, причем в количестве достаточном, формы разговорного языка, свойственные ново-грузинскому языку, показывает тяготение к архаичности. Орфография сочинения ближе к новой.

Создание подобного сочинения обусловлено литературной деятельностью, развернувшейся в начале XVIII века и коснувшейся, главным образом, агиографии и литургики; целью подобной деятельности было в первую очередь собирание национального материала, имевшегося в разных сборниках, и восполнение существующих пробелов. Вышеназванная новая редакция жития Давида из Гареджи должно быть, отголосок литературной деятельности католиков Доментия и Виссариона Орбелишвили.

მიხეილ ჭავჭავაძის

XVIII საუკ. ქართული ჰიმნოგრაფიის ისტორიიდან

მარიამ-მკრინა ბაგრატიონის ჰიმნოგრაფიული მოღვაწეობა

„საქრისტიანო ჰიმნოგრაფიის ისტორიამ მხოლოდ ერთი შემთხვევა იცის ქალის მონაწილეობისა მწერლობის ამ დარგში. ეს არის მეცხრე საუკუნის გამოჩენილი ბიზანტიელი მწერალი ქალი კასია ან იკასია... მეორე მაგალითს ქალის ჰიმნოგრაფიული მუშაობისას იძლევა ჩვენი მკრინე“¹.

გასაგებია ის ინტერესი, რაც ჩვენმა მკვლევრებმა გამოიჩინეს მარიამ-მკრინა ბაგრატიონის ცხოვრება-მოღვაწეობის მიმართ. თეიმურაზ ბატონიშვილმა², პლატონ იოსელიანმა³, თედო ჟორდანიამ, ალექსანდრე ხახანაშვილმა⁴, მოსე ჯანაშიელმა⁵, კორნელი კეკელიძემ, ლევან ასათიანმა⁶, ლევან მენაბდემ⁷, ენრიკო გაბიძაშვილმა⁸ და სხვებმა მკრინას შემოქმედების მრავალი საკითხი გაარკვეეს.

მარიამ-მკრინა ბაგრატიონი ერეკლე I ნაზარალიხანის ასულია. ერეკლე პირველის ოჯახის წევრებმა ქართული კულტურის ისტორიაში გარკვეული წვლილი შეიტანეს. ერეკლე პირველს ჩვენი ისტორიკოსები დიდი სიმპათიით არ იხსენიებენ. პირიქით, ამბობენ, რომ იგი იყო „ქართლისა და წესთა საქართველოსათა უცნობელი და მეფობასა გამოუცდელი“, რომ მის დროს იყო „რბევა კახეთისა ლეკთა“, რომ „შემოხდა უმეტეს პირველისა ქცევა და ზნენი ყიზილბაშთა და დაუტევებდნენ ქართულთა. იწყეს კეკლუცობა, განცხრომა, მათებრ სმა-ჭამა, სიბილწე, ტყვის ყიდვა, მრუშება, ვიდრე სოდომიამდე, რამეთუ პატივისათვის და როქთათვის იქმნებოდნენ მაჰმადიან და მიიღებდნენ ყენისაგან როჰიკსა“⁹. მიუხედავად ამისა, როგორც დოკუმენტებიდან ჩანს,

¹ კ. კეკელიძე, მეთვრამეტე საუკუნის ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, ტ. IV, გვ. 246 — 7. ქვემოთ ყველგან ეტიუდები, IV.

² თეიმურაზ ბატონიშვილის წერილი მარი ბროსესადმი დაცულია ლენინგრადში, აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტში, ხელნაწერი E — 156. ნაწყვეტი გამოქვეყნებული აქვს ტ. რუხაძეს წიგნში „ძველი ქართული ლირიკის ისტორიიდან“, 1954, გვ. 150. სქოლიო.

³ П. Иоселиани, Род князей Чолокаевых и мученик св. Бидзина Чолокаев, 1866 г.

⁴ Очерки по истории груз. словесности, т. II.

⁵ მკრინე ბატონიშვილი, ვახ. „სახალხო გაზეთი“, 1913, № 868; მგოსანი მეფე დავითი და მისი დი მკრინა, ვახ. „საქართველო“, 1919, № 94, 95.

⁶ ძველი საქართველოს პოეტი ქალები, პირველი გამოცემა, 1936; მეორე გამოცემა, 1949.

⁷ ძველი ქართული მწერლობის კერები, ტ. I, ნაკვეთი პირველი, 1962.

⁸ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი IV, 1968.

⁹ ვახუშტი, საქართველოს ცხოვრება, 1913, გვ. 93, 198, 199.

ერეკლესა და მისი ოჯახის წევრებს მინც გარკვეული წვლილი შეუტანიათ ჩვენი კულტურისა და მწიგნობრობის ისტორიაში.

სამწუხაროდ, წყაროების სიმცირის გამო, არ ვიცით ერეკლე პირველის ოჯახური ამბები, ამიტომ ძნელია იმის ზუსტად დადგენაც კი, თუ როდის დაიბადა მაკრინა, რომელი დის ან ძმის მომდევნო იყო და სხვ.

ერეკლე I თეიმურაზ პირველის შვილიშვილი იყო, იგი ქართლის სამეფოს განაგებდა 1688 — 1703 წლებში, 1703 წლიდან კი მას უბოძეს კახეთიც, სადაც მეფედ მისი ძე დავითი დაჯდა. თვით კი გაემგზავრა სპარსეთს და იქ გარდაიცვალა 1709 წელს.

ერეკლე პირველს ჰყავდა რამდენიმე შვილი, ზოგი ხარჭისაგან და ზოგიც კანონიერი მეუღლის ანა ჩოლოყაშვილისაგან. ანა თავისი დროისათვის განათლებული ქალი ყოფილა. იგი აქტიურად ერეოდა როგორც საერო, ასევე საეკლესიო ცხოვრების საქმეებში. ანტონ კათალიკოსის ცნობით, მას უშუალო მონაწილეობა მიუღია ქართული საეკლესიო კალენდრის რეფორმაში. ანტონი წერს „მპყრობელობასა კახეთს დედის დედისა ჩემისასა, დედოფლისა ანნასასა, დადუეს ეპისკოპოსთა ვიეთემე და მღვდელთა ლუწლი წმიდისა ქეთევანისა ქსენებად 13 სექტემბერსა“ ნაცვლად 1 მარტისა¹⁰. მწიგნობრობისადმი სიყვარული ანას შვილებისათვის ჩაუნერგავს. ამის საუკეთესო დადასტურებაა თეიმურაზ II-ისა და მაკრინას შემოქმედება და საქმიანობა.

არსებობს მოსაზრება, რომ ანამ იმოგზაურა იერუსალიმში წმინდა ადგილების მოსალოცად. ამ ფაქტზე პირველად მიუთითა პლ. იოსელიანმა¹¹ და მ. ბროსემ¹². კ. კეკელიძემ, მართალია, საეპეოდ მიიჩნია ეს მოსაზრება, მაგრამ მინც ივარაუდა ანას მოგზაურობის შესაძლო ქრონოლოგიური ჩარჩოები — 1696 — 1703 წ¹³. კ. კეკელიძის ეჭვი, ჩვენი აზრით, სავსებით სამართლიანია, რადგანაც პლ. იოსელიანი და მარი ბროსე ეყრდნობიან საბუთს (Hd — 1430), რომელიც ამ რამდენიმე წლის წინ გამოაქვეყნა დ. მეგრელაძემ¹⁴ და რომელიც, ვფიქრობთ, ანა დედოფალს არ ეხება¹⁵. ვიმოწმებთ სათანადო ადგილს: „აწე იუწყენით ესეცა — სწერს დავით იმამყულიხანი უსეინყულიხანს, ვახტანგ VI — ჩვენს მიერ წარმოთხრობილნი თქუენც მოგხსენებიათ და იცნობთ და იცით, რომ მონაზონი ბატონი ანა, როგორად სიმცროთგან ღვთის მსახურებაზედ აღზრდილა და იქცევა და თავისი თავი ღვთისათვის შეუწირავს, მწვედ ბატონისანი და კეთილად მქცევი ბატონი დედაკაცია. მაშინ, რომე ბატონი მამაჩვენი მანდ ბრძანდებოდა, თან ახლდა. მწვედ მწყალობელი და ყურის მომგდები ბრძანებულა. ასრე მაშინაც იერუსალიმს წასვლა მოუხდომა. ბატონს მწვედ დაეშალა და არ ნდომოდა გაშვება, მაგრამე არ დაეშალა წასვლა. წასულიყო, ბატონს მანდ, თქუენის ქალაქიდამე, მოქალაქე ბელადე გაეტანებინა თანა. ბელადებს კარგად და უმიზეზიანოდ იერუსალიმს მიეყუანათ.

¹⁰ S — 1464, შდრ. კ. კეკელიძე, ეტიუდები, IV, გვ. 183.

¹¹ Под князей Чолокаевых, 1866, стр. 10.

¹² Histoire de la Géorgie, II P. Additions XIV, St.-Petersbourg, 1857, g. 408.

¹³ კ. კეკელიძე, ეტიუდები, ტ. IV, გვ. 230.

¹⁴ დ. მეგრელაძე, მასალები XVIII ს. ოციანი წლების ქართლ-კახეთის ისტორიისათვის, დაბეჭდილია კრებულში: „მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკვეთი 33. 1960, გვ. 173 — 175.

¹⁵ დასახელებულ წერილში დ. მეგრელაძეც ამავე აზრს გამოთქვამს.

კარგად ხანი იერუსალიმს ყოფილიყო. ახლა იმთავითვე შენდობით აქვე საქართველოებში მოსულა.

აქანამდის აქ ბრძანდებოდა. ახლა ისევ დაგვეთხოვა. მწვედ გვეწყინა და დაუშალეთ, რომე ჩვენთვისაც მწვედ დასაკლისად დავინახეთ და ჩვენს ქვეყანასაც დიდად დააკლდება, რომე ერთი ამ რიგი სიკეთის მქონებული არავინ დარჩომოდა. რადგან დიდი ალექსანდრე იყო, ჩვენგან აღარ დაიშალა, წამოვიდა. ამანაც თქუენ მოგმართათ და ჩვენ შემოგვედრეთ, რომე თქუენი მოქალაქენი ვაჭარნი ბევრნი იარებიან იმ ალაგებშია, ამდენი წყალობა უყავით ამას და ჩვენს გულისათვისაც მოიწადინეთ, რომე ერთი ბრიანს კაცს გაატანოთ და იქ მოარულს, რომე ღვთისა შეწევნით უმიზეზოდ იმ ალაგებში მიიყუანონ“....

ერთი შეხედვით, ამ წერილში მოხსენებული ანა მართლაც შეიძლება კაცმა ანა დედოფლად მიიჩნიოს, თითქოს ამას მიანიშნებს კახეთის მეფის მოკრძალებული ტონი, შუამდგომლობა-რეკომენდაცია ქართლის სუვერენთან, თვით „ბატონ ანას“ საქმიანობის დახასიათება ერეკლე I-ის დროს, მაგრამ არის ერთი და გადამწყვეტი მნიშვნელობის მქონე წინააღმდეგობა. კახეთის დედოფალი ანა გარდაიცვალა, ვახუშტის ცნობით, 1716 წლის 14 აპრილს¹⁶. ვახტანგი კი უსეინყულიხანის სახელით ქართლს 1719 წლიდან განაგებდა. მაშასადამე, კახეთის მეფეს დავითს უსეინყულიხანისათვის საკუთარი დედის შესახებ რეკომენდაციის გამოთხოვა არ შეეძლო¹⁷. ამიტომ სავარაუდოა, საბუთში მოხსენებული ანა სხვა ანაა და არა ერეკლე პირველის მეუღლე, როგორც ეს შეცდომით ივარაუდეს პლ. იოსელიანმა და მარი ბროსემ¹⁸.

ერეკლე I ნაზარალიხანს რჯულიერი მეუღლისაგან და ხარკებისაგან, კ. კეკელიძის დაკვირვებით, ჰყოლია შემდეგი შვილები: კონსტანტინე, დავითი, თეიმურაზი, რიზაყული-მირზა, მუსტაფა-მირზა, ისლამ-მირზა, ელენე, ხუარეშანი და მაკრინა¹⁹. ამათგან ანას შვილები იყვნენ: დავითი, ელენე, თეიმურაზი, მაკრინა. თუ ვისგან ჰყავდა ერეკლეს რიზაყული-მირზა, მუსტაფა, ისლამ-მირზა არ ჩანს.

როგორც ისტორიული საბუთებიდან ჩანს, ერეკლე პირველს სხვა შვილებიც ჰყოლია: გიორგი, ანტონი, ქეთევანი, გურგასლანი.

გიორგი იხსენიება XVII ს. 90-იან წლების დოკუმენტებში (Ad — 86; 1696 წ., Hd — 6357; 1696 წ. Sd — 564). ერთ-ერთ საბუთში გიორგის შესახებ ვკითხულობთ: „ქ. ნებითა და შეწევნითა მლთისითა, ჩვენ მეფეთ-მეფემან და თვით ჭელმწიფემან პატრონმან ნაზარალიხან და თანამეცხედრემან ჩვენმან დედოფალმან პატრონმან ანამ, პირმშომან და სასურველმან ძემან ჩვენმან პატრონმან იმამყულმ, და პატრონმან კონსტანტინემ, და პატრონმან გიორგიმ ესე ამიერთ უკუნისამდე მოუშლელი წიგნი და სიგელი გიბოძეთ თქვენ სუფრაჯის ჯალაბს ქეთევანს, ასე რომე თქვენს შვილს ავთანდილს, ქაიხოსროს, ასე რომე ზემო წერაქვი ჩვენს შვილს გიორგის უბოძეთ და ჩვენ შვილს გიორგის თქვენ ზრდით, რადგან ის ყმაწვილი თქვენთან იყო, ისიც თქვენთვის მოგვიცია და მოგვიბარებია... რაც საჩვენო გამოსაღები

¹⁶ ვახუშტი, საქართველოს ცხოვრება, 1913, გვ. 205; თ. უორდანი, ქრონიკები, 111, გვ. 61. 369.
¹⁷ შტრ. დ. მეგრელიძის წერილი, გვ. 173.
¹⁸ მარი ბროსემ საბუთი უთარილოდ გამოაქვეყნა.
¹⁹ ეტიუდები, IV. გვ. 232.

იყოს, თქვენ დახარჯევდით მაგ ყმაწვილზე, ჩვენს მოხელეს იქ ჰელი ნუ აქვს არაოდეს არ მოგეშალოს არა ჩვენგან და არც შემდგომთა სხვათა მეფეთაგან... აპრილის ივ, ქორონიკონს ტპ ჰდ“²⁰.

1697 წლის საბუთში²¹ იხსენიება გურგასლან: „...ნაზარალიხან, თანამეცხედრე ჩვენმან დედოფალთ დედოფალმან პატრონმან ანანამ და ძემან ჩვენმან სასურველმან პატრონმან იმანყულიმ, პატრონმან კონსტანდილემ და გურგასლან, ესე ამიერიტ გასათავებელი წიგნი გიბოძეთ...“ შესაძლებელია ეს გურგასლანი და გიორგი ერთი და იგივე იყოს, რადგანაც სხვა საბუთში ჩვენ იგი ვერ დავადასტურეთ (არ ვგულისხმობთ Sd — 46, რომელიც პირია). თუმცა აქ ისიც უნდა ითქვას, რომ ნაკლებად სავარაუდებელია ოფიციალურ სამეფო დოკუმენტში მეფისწულთა სახელების აღრევა.

მარი ბროსე თავის Rapport-ების 73-ე გვერდზე მიუთითებს, რომ ალავერდში წმ. იოსების საფლავის მახლობლად არის საფლავი შემდეგი ეპიტაფიით:

„ქრისტეს აქეთ ათას-შვიდას ათთვრამეტსა წელსა განვედით ჳორცთაგან და მივიცვალენით ხრწნილებისაგან უხრწნელებად ჩვენ, მეფეთ-მეფის ერეკლეს ასული და დედოფალთ-დედოფლის ანანას მიერ შობილი, თანამეცხედრე ანდრონიკაშვილისა, ქიზიყის მოურავის ძის აბელისა, ბატონის-შვილი ქეთევან. დავიდევით სამარხოსა ამას, საძვალესა მეფეთასა, მას ჟამს, ოდეს განაგებდა კვერთხსა მეფობისასა ძმა ჩვენ მეფე დავით, ქკს უე (406)“²².

სხვა ცნობა ამ ქეთევანის შესახებ ჩვენ არ გვაქვს. სავარაუდოა, ამავე წყაროს ეყრდნობოდა მ. ჯანაშვილი, როცა იგი ქეთევანს ერეკლეს შვილად მიიჩნევდა, თუმცა მას წყარო გამოკვლევაში არ მიუთითებია²³.

ანტონი იხსენიება 1690 წლის 27 აგვისტოს ერთადერთი დოკუმენტის (Qd — 2150) ასლში. ამ საბუთში ანტონი დასახელებულია პირველად, ე. ი. იგი ივარაუდება უფროსად. დაბეჭდვით რაიმეს თქმა ძნელია.

დასახელებული პირების დაბადების თარიღის შესახებ თითქმის არაფრის თქმა არ შეგვიძლია. ძნელია ზუსტად მათი უფროს-უმცროსობის დადგენაც. მაგალითისათვის საინტერესოა შემდეგი ფაქტი: დოკუმენტებში, როგორც წესი (თითქმის არ არის არც ერთი გამონაკლისი), მოცემულია ასეთი რიგი: „ძემან ჩემან იმანყული და კონსტანტილე“ და ა. შ. საბუთების ეს ტრადიცია მიგვანიშნებს, რომ უფროსი იყო იმანყული და მომდევნო კონსტანტინე²⁴. ამას ისიც უჭერს მხარს, რომ კახეთის მეფედ ჯერ დავითი იყო და შემდეგ კონსტანტინე. მაგრამ ამას ეწინააღმდეგება თვით დავითის ცნობა, რომელიც ღვთაების გუჯარშია²⁵: კონსტანტინეს შესახებ იგი წერს: „ირანის ტახტის გამგებელად დგენილმან, ბრძენ ფილასოფოსმან, მკნემ, აკოვანმან, ირანის მდივანბე-

²⁰ Hd — 6357.

²¹ Hd — 2521.

²² თ. ჟორდანიას, ქრონიკები, III, გვ. 69.

²³ მ. ჯანაშვილი, „მგოსანი მეფე დავითი და მისი დაი მაკრინა, ვაზ. „საქართველო“, 1919, № 94, შტრ. კ. კეკელიძე, ეტიუდები, IV, გვ. 232, სქოლიო.

²⁴ Hd — 1913; Hd — 1253; Hd — 2593; Hd — 9690; Ad — 69 და ა. შ.

²⁵ ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. II, საერო საკანონმდებლო ძეგლები (X—XIX სს.) ტექსტები ვამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო ი. დოლიძემ, თბ., 1965, გვ. 359.

მან, და თვალუხვავად მსაჯულმან, უხუცესმან ძმამან ჩემმან ტანტინე მაჰმად-ყულიხან... მაშასადამე, ამ ცნობით კოსტანტინე უფროსად გამოდის. ერთი სიტყვით, ცნობების შეთავსება ჭირს.

მარიამ-მაკრინა დაბადებული უნდა იყოს 1697 — 1698 წლებში²⁶. იგი ადრე გაუთხოვებიათ ნიკოლოზ ალავერდელის ძმისწულზე — ედიშერ ჩოლოყაშვილზე. 1714 წელს მარიამი თავის მეუღლესთან ერთად იხსენიება ხელნაწერ A — 366-ის ანდერძში²⁷.

მარიამი სულ მალე დაქვრივებულა. იგი გულისტყვივლით წერს: „სოფლისა ამის პირუტყვმარიტობა და მიმოქცეულობა ჩემზედაც მოიწია და საწუთოსა ამის შვება მწრაფლ გამოქარდა, და მეუღლე ჩემი, ძმისწული ამის სანატრელისა ამა ალავერდელისა ნიკოლოზის, კახეთის სალთხუცესის ედიშერ ქვეყნისა ჩვენისა აღმოაჩრებელთა უსჯულოთა და ხენუშთა ლეკთა მიერ წყობასა შინა აღსრულდა და დავითი სოფლისა ამის მწყვდიადსა შინა კელმოკლობით მარადის მორაუდუნე ჯმით სულთქმისათა“²⁸...

ედიშერ ჩოლოყაშვილი უნდა დაღუპულიყო 1716 წლამდე, რადგანაც ამ წელს გადაწერილ ხელნაწერთა ანდერძებში (A — 379 და A — 380) იგი მიცვალეზულად მოიხსენიება. მაშასადამე, ედიშერ ჩოლოყაშვილი 1714 — 1716 წწ. შორის მოუკლავთ. ქმრის გარდაცვალების უმალ მარიამი მონაზუნად აღკვეცილა — „არაა სხვა ნუგეშისცემა ვიძიე, გარნა ესე, რათამცა თავი ჩემი... ამის წმიდისა მოწამისდა შემევედრებინა“.

1716 წ. იგი უკვე მონაზონია, იწოდება მაკრინად და ენკრატისის პატივი აქვს²⁹. ალავერდში, როგორც ჩანს, ენკრატისად კურთხევის ტრადიცია ყოფილა. კახთა მეფის ალექსანდრეს და (XVI ს.) ალავერდში ენკრატისი ყოფილა³⁰.

მაკრინას სახელი გვხვდება 1733, 1740³¹, 1741 წლების დოკუმენტებში³². ამიტომ მოსაზრება, რომ მაკრინა 1732 წელს გარდაიცვალა³³, მართალი არაა. ჩვენი აზრით, მართებულად ვარაუდობს კ. კეკელიძე მაკრინას გარდაცვალებას 1744 წლის შემდგომ.

სამეცნიერო ლიტერატურაში მიღებული აზრით, მაკრინა ბაგრატიონი მოღვაწეობდა და შემოქმედებით საქმიანობას ეწეოდა ალავერდის მონასტერში³⁴.

²⁶ კ. კეკელიძე, ეტიუდები, ტ. IV, გვ. 232.
²⁷ Ф. Жордания, Описание, т. I, стр. 361.
²⁸ ს. კაკაბაძე, ისტორიული საბუთები, წიგნი V, გვ. 41.
²⁹ Ф. Жордания, Описание, т. I, стр. 366—367. პლ. იოსელიანის ცნობით, მარიამი მონაზუნების სახელია, ხოლო მაკრინე — საერო. იხ. Род князей Чолокаевых, გვ. 10—13.
³⁰ ქართლის ცხოვრება, ნაწ. II, გამოც. ჩუბინოვისაგან 1854, გვ. 111. შდრ.: თორნიკე ქციონია, მარიამის მიმოსვლის ძე. ქართული რედაქციები, ხელნაწერთა ინსტიტუტის მოამბე, ტ. I, გვ. 69 — 70.
³¹ Ad — 329, აკ. კლიშიაშვილი, მასალები XV — XVIII სს. ქართლ-კახეთის სადროშოების ისტორიისათვის, დაბეჭდილია კრებულში: „რამდენიმე ქართული ისტორიული დოკუმენტი“, 1964, გვ. 140 — 150. ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. II, ტექსტი გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო ი. დოლიძემ, 1965, გვ. 395 — 396.
³² ს. კაკაბაძე, ისტორიული საბუთები, V, გვ. 46.
³³ თ. ქორდანია, ქართლ-კახეთის მონასტრების საბუთები, გვ. 252.
³⁴ ალავერდის მონასტერი, როგორც დამოუკიდებელი სამწერლობო კერა, შეტანილი აქვს ლ. მენაბდეს თავის წიგნში „ძველი ქართული მწერლობის კერები“, წ. I, გვ. 335 — 347.

„თავისი ცხოვრების მომდევნო წლები მარიამ-მაცრინამ ალავერდის მონასტერში გაატარა“³⁵. „ქმრის სიკვდილის შემდეგ მარიამი, თავისი ძმის ნებართვით, მონაზვნად აღიკვეცა ალავერდის მონასტერში“³⁶ (ხაზი ჩვენია, მ. ქ.).

მკვლევართა ასეთი დაბეჭდილებითი განცხადებისათვის საფუძველი ერთგვარად არსებობს.

თეიმურაზ პირველთან გამოგზავნილი რუსი ელჩები, არა ერთხელ ახსენებენ „Егорьевской монастырь Лаверды“³⁷.

თვით მაცრინა იოსებ ალავერდელის სვინაქსარულ ცხოვრებაში წერს: „მრავალგზის მიეცა ტყუენვასა ქვეყანა ესე და უსჯულოთა მიმართ სრულიად ოჯრებასა და უფროსდა მონასტერი ესე მრავალგზის სრულიადცა დაიპყრეს უსჯულოთა“³⁸. საგალობელში (გალობა 9, ტროპარი 3) კი იგი წერს: „აღამაღლა და ადიდა ღმერთმან ტაძარი ესე ყოვლად დიდებულისა წმიდისა მოწამისა გიორგისა, რომელსა შინა მდებარე არს პატიოსანი ნაწილი შენი“.

თითქოსდა ასეთი ცნობების შემდეგ დასაქვევებელი არაფერია, მაგრამ ალავერდის მონასტრის არსებობის საკითხი ჩვენთვის მაინც საექვოა. ჯერ ერთი, სად იყო მონასტერი და ვისი სახელობისა იყო, მეორეც — დედათა იყო თუ მამათა? ამ კითხვებს წყაროებში პასუხი არ ეძებნება.

ალავერდის, როგორც საკულტო დაწესებულების, ისტორია უკავშირდება იოსების სახელს, რომელიც სხვა ასურელ მამებთან ერთად მოსულა ჩვენში VI საუკუნე. მეორე ნახევარში. თითქოსდა სხვა ასურელი მამების ანალოგიით მასაც მონასტერი უნდა აეგო, თუმცადა ასურელ მამათა ცხოვრებებში ეს ნათქვამი არაა. პირიქით, მის შესახებ ნათქვამია, რომ „ერთმან მოწაფეთა მისთავანმან ეკლესიაჲ, ალავერდისაჲ აღაშენა წოდებასა ზედა სახელგანთქმულისა მოწამისა გიორგისა“... მეორე რედაქციაში იოანე ზედაზნელის ცხოვრებისაში ნათქვამია „ხოლო ამის ნეტარისა იოვანეს მოწაფეთავანმან აღაშენა ალავერდი...“³⁹ როგორც ვხედავთ, აქ ნათქვამი არაა, რომ იოსებმა მინც-დამინც მონასტერი აღაშენა. პირიქით, აღნიშნავს ეკლესიის მშენებლობას, უფრო მეტიც, XVII ს. გასულის ჩათვლით არც ერთი ქართული დოკუმენტი არ მიუთითებს ალავერდის მონასტრის არსებობაზე (უბრალოდ არ ახსენებს ალავერდის მონასტერს), როგორც ეს ზ. ალექსიძისა და შ. ბურჯანაძის მიერ შედგენილი საძიებლებიდან ჩანს⁴⁰. თ. ყორღანისა, დ. ფურცელაძის,

³⁵ ლ. მენაბდე, დასახელებული წიგნი, გვ. 344.

³⁶ ლ. ასათიანი, ძველი საქართველოს პოეტი ქალები, თბილისი, 1963, გვ. 41.

³⁷ Материалы по истории грузино-русских взаимоотношений (1615—1640), Документы к печати подготовил и предисловием снабдил М. Полиевктов, 1937, стр. 50, 256, 258.

³⁸ მ. საბინინი, საქართველოს სამოთხე, გვ. 218. ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი IV, ე. ვაბიაშვილის მიერ გამოცემული, 1968, გვ. 403—406.

³⁹ ასურელ მოღვაწეთა ცხოვრების წიგნთა ძველი რედაქციები, ტექსტები გამოკვლეითა და ლექსიკონით გამოსცა ილია აბულაძემ, 1955, გვ. 67, 66.

⁴⁰ მასალები საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიისა და ტოპონიმისათვის, წიგნი I, 1964, გვ. 16—17.

ს. კაკაბაძის და სხვათა მიერ გამოქვეყნებულ XVIII ს. ალავერდულ საბუთებში არსად არ იხსენიება ალავერდი მონასტრად⁴¹.

მაშასადამე, ალავერდის მონასტერი, ყოველ შემთხვევაში, კათედრალთან არ არსებულა. თუ დავუშვებთ, რომ არსებობდა ალავერდის მონასტერი, უნდა ისიც ვივარაუდოთ, რომ იგი იყო ქალთა საეანე, რაკი მარიამ-მაკრინა იქ მოღვაწეობდა. სხვა მონაზვნის სახელი ალავერდის მონასტრიდან ჩვენმა ისტორიამ არ იცის.

თითქოსდა ყველაზე მეტად ანგარიშგასაწევია რუსი ელჩების ცნობები, რომლებიც, როგორც წესი, ალავერდს მხოლოდ მონასტრად იხსენიებენ. მაგრამ, თუ მათ ცნობებშიც ღრმად ჩავიხედავთ, ვნახავთ, რომ ისინიც ტაძარს გულისხმობენ და არა მონასტერს. ერთ-ერთ ცნობაში ისინი აღწერენ წირვას: „служил поп Пахом. На крылосах стояли: на правом архиепископ Зеведей на левом митрополит Микифор...“ და ა. შ. აქ ნახსენები ზებედე არის ალავერდელი ზებედე, რომელიც ელჩებს მასპინძლობდა და თავის კათედრალში, ალავერდში ესწრებოდა წირვას. თუ მაინც ვიგულისხმებთ არა კათედრალს, არამედ მონასტერს, მაშინ იგი ყოფილა მამათა, სადაც ყოველად შეუძლებელია მაკრინას ცხოვრება და მოღვაწეობა ვივარაუდოთ⁴².

მაშასადამე, ალავერდში, წმ. გიორგის სახ. კათედრალთან არავითარი მონასტერი არ არსებობდა, არც დედათა და არც მამათა. მაშ სად მოღვაწეობდა მაკრინა?

მაკრინას სახელით ჩვენამდე მოღწეულია რამდენიმე ხელნაწერი და ისტორიული საბუთი. პირველ რიგში უნდა დავასახელოთ შეწირულების წიგნი. იგი 1724 წლით თარიღდება. საბუთი გამოქვეყნებულია ს. კაკაბაძის მიერ ჯა თავისთავად მეტად საინტერესო დოკუმენტია.

ამ დოკუმენტში მაკრინა გადმოგვცემს თავისი ბიოგრაფიიდან მომენტებს და წერს: „...არაა სხვა ნუგეშისცემა ვიძიე, გარნა ესე, რათამცა თავი ჩემი და მეუღლის ჩემისა გვამი, რომელი ქრისტეს სარწმუნოებისათვის იღწვოდა და სისხლი თვისი ქრისტეს მბრძოლთაგან დასთხია, ტაძარსა ამას დიდებულსა დამედვა და თავი ჩემი ამას წმიდისა მოწამისდა შემევედრებინა. ვინადგან სამარხო მეფეთა და პაპათა ჩემთა იყო, აქა აღვირჩიე მკვიდრობა, და კახეთის მპყრობელსა ძმასა ჩემსა მეფეს დავითს, რომელი იგი იპყრობდა მას ჟამსა ქვეყანასა თვისსა, შეუზღდი და ვევედრე, რათამცა ერთი მცირე ეკვდარი მოუბოძნეს, რათა სამარხოდ ჩვენდა მომელო და მან ჩემდამი კეთილითა გონებითა და მტკივნეულითა გულითა აღძრულმან, ვინადგან მსახურებასა შინა მისსა აღსრულებულიყო მეუღლე ჩემი, მიბოძა ტაძარი წმიდისა მღვდელთმოდღერისა ნიკოლოზისა ალავერდს. და დავსდევ ტაძარსა მას შინა და მეცა მიერიდგან სამკვიდრებელად ჩემდა აღვირჩიე ადგილი იგი და ნუგეშინის საცემლად მაქენდა მსახურება დიდებულისა მოწა-

⁴¹ თ. ქორდანი, ქართლ-კახეთის მონასტრის საბუთები, 1903; Д. Пурцеладзе, Грузинские церковные гуджары, ს. კაკაბაძე, ისტორიული საბუთები, წიგნი IV — V, 1913.

⁴² მეშვიდე მსოფლიო საეკლესიო კრების მე-18 კანონი სპეციალურად კრძალავს „არა ჯერ-არს დედათა ქცევას საეპისკოპოსოსა შინა, გინა სამამაყაცოთა მონასტერთა შინა“. А — 76, 169 r. ეს მოთხოვნა ყოველთვის მკაცრად იყო დაცული.

მისა გიორგისა. და მკვიდრობა ტაძარსა მას შინა და მიერ დღიდგან გულსა და მედგა...⁴³. და სხვ.

ამ ამონაწერიდან ცხადია, რომ მაკრინა მონასტერში კი არ ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა, არამედ ალავერდის წმ. გიორგის სახელობის კათედრალთან მიუჩინეს მას წმ. ნიკოლოზის სახელობის ტაძრის ერთ-ერთი ეკვდერი, ბინა და სალოცავი. ამიტომ იწოდება იგი ენკრატისად, რაც შეწირულს გულისხმობს. აქ ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ალავერდის ეპარქიას ამ დროს განაგებდა ნიკოლოზ ჩოლოყაშვილი, რომელიც მაკრინას მეუღლის, ედიშერ ჩოლოყაშვილის, ალალი ბიძა (მამის ძმა) იყო.

მაკრინას მთელი თავისი კუთვნილი ქონება შეუწირავს ალავერდის კათედრალისათვის. სათანადო დოკუმენტებში გვითხულობთ: „კინი ძღვენი მიუძღვანე: უტოს ერთი საკვამლო, ბულულაშვილის ნასახლები მამული ორად გაყოფილი, ორის ვენაქით, მისის საწნავით და უჭნავით, მით, ბარით და მისის სამართლიანის განმსაზღვრებითა, რომელ ძმისა ჩემისა კახეთის მკურობლის მეფის დავითის მიერ მზითვად მომებოძნეს ძველადგანვე... ვინადგან ძე არ მესვა და მამულის შემკვიდრე შვილი არა მყვანდა, აღვიღე და წმიდას გიორგის ალავერდს, მეფეთა სამარხოსა და ჩვენსა სამყოფსა, შემოგწირე და მოგიძღვანე მცირე ესე შესაწირავი⁴⁴. ამავე დროს, მაკრინა ღვთისმსახურებისათვის საჭირო ინვენტარის გაახლება შეძენასაც ეწეოდა, როგორც ეს ამავე საბუთიდან ჩანს.

მაკრინას ჰყოლია ერთი ქალიშვილი, რომელიც 1724 წლისათვის უკვე გათხოვილი ჩანს. ამავე შეწირულების წიგნში მაკრინა წერს: „...ხოლო ასულსა ჩემსა, შემოვედრებულსა შენსა და საფარველსა ქვეშე შენსა აღზრდილსა, ფარვედინ მადლი შენი მეუღლით მისით აწ და უკუნისამდე⁴⁵. სამწუხაროდ, საბუთებიდან არ ჩანს არც ქალიშვილის სახელი, არც მისი ქმრის ვინაობა და საერთოდ მისი ცხოვრების პერიპეტეები.

მარიამს ახლო კონტაქტი ჰქონია კახეთის სამეფო კართან. ძმები არცთუ იშვიათად იყენებდნენ მაკრინას ცოდნას და უნარს. მას კახეთის მეფეების დავალებით რამდენჯერმე შეუდგენია სამეფო დოკუმენტები, შეწირულების წიგნი, რომლებიც თავისი მხატვრული სტილით აშკარად გამოირჩევა სხვა ანალოგიური საბუთებისაგან⁴⁶. მაკრინას დაწერილი დოკუმენტები, განსაკუთრებით კი მისი შეწირულების წიგნი, თამამად შეიძლება ითქვას, არ არის მოკლებული მხატვრულობას; მასში ჩანს გამოცდილი ოსტატის ხელი. აშკარად იგრძნობა ჰიმნოგრაფიული ლიტერატურის გავლენა.

საილუსტრაციოდ დავიმოწმებთ ერთ ადგილს: „ეჰა, მჯნეო შორის მოღვაწეთაო, ღვაწლისა მძლეო გიორგი, რომელმან სრბა აღასრულე შენ, სარწმუნოებით ღირსო, და მოიღე ღმრთისაგან ძღვევისა შენისა გვირგვინი, რომელმან

⁴³ ს. კ ა კ ა ბ ა ძ ე, ისტორიული საბუთები, V, 1913, გვ. 41. ეს საბუთი უნდა ივულისებებოდეს დ. ფურცელაძის წიგნში, გვ. 15—16.

⁴⁴ ს. კ ა კ ა ბ ა ძ ე, ისტორიული საბუთები, V, გვ. 42—43.

⁴⁵ ი ქ ე ე.

⁴⁶ ნაწილი ე. წ. ღვთაების გუჯრისა — ის. დოლიძე — ქართული სამართლის დოკუმენტები, ტ. II, 1724 წ. შეწირულობის წიგნი, — ს. კ ა კ ა ბ ა ძ ე, ისტორიული საბუთები, V, გვ. 38 — 44; 1733 წ. თეიმურაზ II სიგელი ნინოწმინდისადმი, ი ქ ე ე, გვ. 46 — 48. თეიმურაზ II სიგელი ალავერდისადმი 1741 წ. — თ. ყორღანია. ქართლ-კახეთის მონასტრების საბუთები, გვ. 252 — 253.

მაცხოვრისა თანა ივნე და სიკვდილი ნებსით თვისით მსგავსად მისსა დავითმუნდ, დიდებულო, რათა სუფევდე მის თანა და კადნიერად მეოხად ყოველთა მუნდსა შემოვრდომილთა, და მიანიჭებ უხვებით მდიდრად წყალობასა, რომელიცა შევედრებინ. და აწ, შეიწირე შესაწირავი ესე და მოხედენ გონებასა ჩემსა, რომელიც სულითა შემუსკრილითა და გულითა მდაბლითა შეგვივრდები შენ და ვითხოვ ოხსას შენსა. და მასმინე სიტკბოებით საწადელი ჳმა შენი, მსგავსად მეუფისა შენისა, ვითარმედ: ასულო, სარწმუნოებამან შენმან გაცხოვნოს შენ და მომანიჭე კეთილი და ურცხვენელად წარდგომა წინაშე მეუფისსა ქრისტესსა და ამასცა შინა ცხოვრებასა და მფარველ მექმენ და მხიარულ ყავ სული და ცნობა ჩემი და გული და გონება, ღმერთშემოსილო; და მოსწრაფე მყავ ყოფად ნებისა ღმრთისა, რათა ვპოო შენდობა ურიცხვთა ცოდვთა ჩემთა მეოხებითა შენითა...“⁴⁷.

მარიამ-მაკრინა ჩვენი კულტურის ისტორიაში შევიდა როგორც დახელოვნებული კალიგრაფიკ. საგანგებო აღნიშვნის ღირსია მისი გადანუსხული სულხან-საბა ორბელიანის ვრცელი რედაქციის ლექსიკონი — H — 1740; ეს ცალი ლექსიკონისა საინტერესოა იმით, რომ მასზე მაკრინას დაურთავს ღვთისმშობლის აკროსტიქული საგალობელი. მაკრინას შეუდგენია და გადაუწერია აგრეთვე კანონიკური ხასიათის კრებული, რომელიც XVIII ს. მიწურულის ნუსხებითაა ჩვენამდე მოღწეული⁴⁸.

მარიამ-მაკრინა ბაგრატიონის ლიტერატურული მოღვაწეობა აშკარად განსაზღვრულია დავით გარეჯის ლიტერატურული სკოლის მოთხოვნებით. დავით გარეჯის კულტურულ კერაში სამი ძირითადი მიმართულებით წარიმართებოდა ლიტერატურული საქმიანობა⁴⁹: 1. ჰაგიოგრაფიულ-ჰიმნოგრაფიული კრებულების შედგენა. 2. დოგმატიკურ-პოლემიკური საკითხების დამუშავება და 3. კულტურულ-მწიგნობრული საქმიანობა. ამ ამოცანების გადასაწყვეტად დავით გარეჯა აერთიანებდა არა მარტო საკუთარ ძალებს, არამედ ქართლ-კახეთის შემოქმედებით ინტელიგენციასაც და საერთო მიმართულებას აძლევდა მათ საქმიანობას.

მარიამ-მაკრინას შემოქმედებაც დავით გარეჯის ლიტერატურულ საქმიანობასთან მჭიდრო კავშირში უნდა განვიხილოთ. მაკრინა გარეჯის „დაკვეთით“ მუშაობს და ემორჩილება იქ შემუშავებულ საერთო ეროვნულ ტენდენციებს. მარიამ-მაკრინას შემოქმედება უშუალოდ უკავშირდება ქართული ჰაგიოგრაფიული კრებულების შეგება-სრულყოფას. მას თავისი, არცთუ პატარა, წვლილი შეუტანია ბესარიონ კათალიკოსის რედაქციის ჰაგიოგრაფიული კრებულის დამუშავებაში. როგორც ცნობილია, ბესარიონ ორბელიშვილმა საფუძვლად აიღო დომენტი კათალიკოსის რედაქციის ჰაგიოგრაფიული

47 ს. ქ ა კ ა ბ ა ძ ე, ისტორიული საბუთები, წიგნი V, გვ. 43.

48 გიორგი ლენინძის ცნობით, მაკრინას დაუწერია გიორგი სააკაძის შესახებ ისტორიული შრომა. იგი წერს: „XVIII ს. დასაწყისში ისინი (საქმე ეხება გიორგი სააკაძის ჩვენამდე არ მოღწეულ პირად წერილებს. მ. ქ.) გამოუყენებია თავის ისტორიულ ნაშრომში ცნობილ მარიამს (მაკრინა) ბატონიშვილს (ერეკლე I ასულს). ასე, 1840-იან წლებში ნიკიფორე გორის ეპისკოპოსის პლატონ იოსელიანისათვის გადაუცია მარიამის ისტორიული ნაშრომი, საიდანაც პლ. იოსელიანს რუსულად უთარგმნია თავის თხზულებაში გიორგი სააკაძის ერთი პირადი წერილი, ზურაბ არაგვის ერისთავისადმი მიწერილი“. შემორჩენილი მასალების მიხედვით, ასეთი შრომის კვალი დღესდღეობით აღარ ჩანს. (იხ. გამოკვლევები და წერილები, 1958 წ., გვ. 122 — 123).

49 დაწვრილებით იხ. მ. ქ ა ვ თ ა რ ი ა, დავით გარეჯის ლიტერატურული სკოლა, 1965.

კრებული და იგი ახალი მასალით გაავრცო^ნ. ამ დიდ საქმეში მან ჩააბა შე-
მოქმედთა ფართო კოლექტივი. როგორც ჩანს, ბესარიონს ყურადღების გარე-
შე არც მაკრინა-მარიამის პოეტური შესაძლებლობანი დარჩენია. მაკრინასა-
თვის დაუვალეზიათ იოსებ ალავერდელის სახელზე ლიტურგიკული კანონის გა-
მართვა (ორი საგალობელი და სვინაქსარული ცხოვრება), ეს საინტერესო და
ახლობელი უნდა ყოფილიყო მაკრინასათვის, რამდენადაც იგი ალავერდში
ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა. ამიტომ, ვიმეორებთ, მაკრინას შემოქმედება
განხილული და შეფასებული უნდა იქნეს იმ საერთო მიმდინარეობის ფონზე,
რომელიც ჩვენში XVIII ს. დასაწყისში გამოიკვეთა და რომლის მეთაურობა
დომენტისა და ბესარიონის სახელებს უკავშირდება.

ყველაზე ადრეული ხელნაწერი, რომელსაც მაკრინას შრომა დაუცავს,
არის სწორედ ბესარიონის რედაქციის ჰაგიოგრაფიული კრებული S — 3269,
რომელიც XVIII ს. 20-იან წლებში დამუშავდა, დაიხვეწა და საბოლოოდ გა-
ფორმდა გარეჯაში. აქედან მოყოლებული მაკრინას საგალობელი გავრცელდა,
მოიპოვა მოქალაქეობრივი უფლებები და შევიდა თითქმის ყველა სადღესას-
წაულოში.

მაკრინას ახლო კავშირზე დავით გარეჯის ლიტერატურულ სკოლასთან
და მის ლიტერატურულ მიმართულებასთან მიუთითებს მისი შემოქმედებითი
კონტაქტი ამავე სკოლის მეორე წარმომადგენელთან, იესე ქსნის ერისთავთან,
რომელიც, ისევე როგორც მაკრინა, არ ცხოვრობდა გარეჯაში, მაგრამ დასახე-
ლებული სკოლის „დაკვეთით“ მუშაობდა და ამ სკოლის სახელმძღვანელო
პრინციპებით მოქმედებდა. როგორც ეტყობა, მაკრინას ბესარიონისა და დო-
მენტის სიკვდილის შემდეგ ერთგვარად ხელმძღვანელის როლიც კი უქისრია
ჰაგიოგრაფიული კრებულების შემდგომი დახვეწისათვის მუშაობაში. მართა-
ლია, მას დამოუკიდებელი პრაქტიკული ნაბიჯები არ გადაუდგამს, მაგრამ სწო-
რედ ამ განწყობილებების გავრძელებაზე უნდა მიუთითებდეს ანტონ პირველი,
როდესაც „მარტირიაში“ — ჰაგიოგრაფიული კრებულების მესამე რედაქცია-
ში — ხაზგასმით წერს: „მრავალგზის ვედრებით მაწვა მე ქმნად ისტორიამ
ყოვლად დიდებულთა ღუაწლთა წმიდისა დედოფლისა ქეთევანისათა დედის-
დამან ჩემმან, მეფისა ირაკლი პირველისა ასულმან, ღირსმან ენკრატისმან მაკ-
რინა, მაგრა ნიადაგ ურჩ ვექმენ მეტყუაშლი...“.

მაკრინას შემოქმედებითი საქმიანობის სხვა მომენტებიც დავით გარეჯის
ტრადიციებზეა დაფუძნებული. მაკრინას შეუდგენია კანონიკური ხასიათის
კრებული, რომელშიც ძირითადად დოგმატიკური ხასიათის თხზულებებია
თავმოყრილი. ეს ფაქტი აშკარად მიუთითებს იმას, რომ მაკრინა დავით გარე-
ჯის საერთო ინტერესებს იზიარებს. დავით გარეჯაში ამ დროს იწერება ანტი-
გრიგორიანული სტატიები, ანტიპაპისტური შინაარსის წიგნი „გრდემლი“, ტი-
მოთე გაბაშვილის „მარწუხი“ და სხვ. ამავე პერიოდში მაკრინა ადგენს დოგმა-
ტიკური ხასიათის კრებულს. რა თქმა უნდა, ეს შემთხვევითი არ იყო. მაკრინას
შედგენილი კრებული შემორჩენილია რამდენიმე ხელნაწერით, რომელთა შო-

50 დომენტის კრებულის შესახებ იხ. ელ. მეტრეველი, ქართული აგიოგრაფიული
კრებული და მისი შემდგენელი, პუშკინის სახ. თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტი-
ტუტის შრომები, ტ. VIII, გვ. 415 — 420; მ. ქავთარიძე, ბესარიონ ორბელიშვილის ცხოვ-
რება და მოღვაწეობა. ხელნაწერთა ინსტიტუტის მოამბე, ტ. I. გვ. 86 — 93; მისივე, დავით
გარეჯის ლიტერატურული სკოლა, 1965, გვ. 57 — 58.

რის უძველესია 1778 — 79 წლების ხელნაწერი Q — 427. ხელნაწერი მოყრილია კანონიკური ხასიათის შემდეგი საკითხავები: 1. „სჯულის კანონი“, 2. სემეონ თესლონიკელის „წიგნი სამოძღურო“ და 3. იოანე მმარხველის „კანონი შეცოდებულთანი“. ჭკარინას საგაყვებოდ დაურთავს ანდერძი, რომელშიც მისი საქმიანობა რამდენადმე დახასიათებულია: „გვედრები ყოველთა, რომელთა სავმარად რადმე გიჩნდესთ წიგნი ესე, რათა ლოცუა ჰყოთ ჩემ ცოდვილსა მეფის ერეკლეს ასულის ენკრატისის მაკრინასთეს. რომელმან ფრიადი შრომა დაესდევ ამას ზედა და გამოწულილვით გამოვიძიე, და სადაც რომ ვპოვე, შევკრიბე და გავმართე, რომელთა გენებოსთ, მიიღეთ უშურველად. და რომელნი სწერდეთ, ვითა აქა სწერია, ნურარას დააკლებთ ღვთის სიყუარულისათეს. თუ უმჯობესი ანუ უმეტესი რამ ჰპოოთ და ამას აკლდეს, შეჰმატეთ, უკეთუ არად გენებოსთ, ანუ თუ არად სავმარ იყოს, თქუენ უმჯობესი უწყით, ნება თქუენი იყავნ და მე ნუ საქირდელ მყოფთ. და ჩემის უსწავლელობისაგან გიკვირდესთ, თუ ვითარ შევიძლე ამისიკა აღწერა, არამედ ფრიად მსურად, რამეთუ ფრანგთა და სომეხთა ჰქონდათ ესევეითარი ი აღსარებთ წიგნი. მეც ამისათეს დავუწერ, რამეთუ ჩუენ და არა სადა პოვნილ იყო... მე საფუძველი დავსდევ და რომელსა მოგცესთ ღმერთმან გულისწმის ყოფა, თქუენ უმჯობესად შესცვალებთ და აღაშენეთ საფუძველსა ამას ზედა“⁵¹.

მართალია, დასახელებულ კრებულში მოთავსებული თხზულებები არ არის მაკრინას ორიგინალური შემოქმედების ნაყოფი, მაგრამ გარკვეული დანოშნულების კრებულის შედგენა, საჭირო სტატიების დაჩრხვება და სათანადოდ გამართვა თხოულობდა დიდ შრომას, დოგმატიკურ საკითხებში განსწავლულობასა და საეკლესიო ცხოვრების კარგ ცოდნას. სწორედ ამ დაკვირვებულობის შედეგია მაკრინას კრებული და მასზე დართული ანდერძი.

მარიამ-მაკრინა აქტიურად ეხმარებოდა დავით გარეჯის ლიტერატურული სკოლის მესამე ძირითად მოთხოვნასაც, რომელიც მიზნად ისახავდა ხელნაწერების გამრავლება-გადაწერას. მაკრინა ამ ასპარეზზეც აქტიურად იღვწოდა. ჯერ კიდევ მონაზვნად აღკვეცამდე გვევლინება იგი ხელნაწერების დამკვეთ-გადაწერის როლში, ხოლო მონაზვნად აღკვეცის შემდეგ კიდევ უფრო გააცხოველა ეს საქმიანობა. იგი არა მარტო თვით წერდა, არამედ სხვებსაც აგულაიანებდა და საჭირო შემთხვევაში მატერიალურადაც ეხმარებოდა. მისი საფასით გადაწერილი და მოკაზმული ხელნაწერები იმთავითვე ამშვენებდნენ კახეთის ეკლესია-მონასტრებს; მათ შორის, პირველ რიგში, უნდა დავასახელოთ ალავერდი, ნინოწმინდა, დავით გარეჯის უდაბნოს იოანე ნათლისმცემლის მონასტერი და სხვ. ალავერდის ტაძარს შესწირა მან, როგორც ერთ

51 ანდერძი გამოქვეყნებულია. იხ. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, მუზეუმის ხელნაწერთა ახალი Q კოლექცია, ტ. I, შედგენილი ელ. მეტრეველისა და ქრ. შარაშიძის მიერ, აბულაძის რედაქციით, 1957, გვ. 429 — 430. ანდერძში ორი თარიღია: „ქრისტესით ჩლ“ და ქორონიკონი უჯვ. მეორე თარიღი გულისხმობს აღნიშნული ნუსხის გადაწერას, ხოლო პირველი — შეცდომაა, 1700 წ. მარიამი, შესაძლოა, დაბადებულად არ ყოფილა, თუ იყო, ამ წელს იგი სულ რამდენიმე წლისა იქნებოდა და მას ასეთი სამუშაოს შესრულება არ შეეძლო. მეორეც, მაკრინა დასახელებულია, როგორც ენკრატისი. მაშასადამე, კრებულის შედგენა 1716 წლის შემდგომ მოხდა.

დოკუმენტში წერს: „მცირე გულანი, თორმეტი თვე სრული და უნაკლული პარაკლიტონით; მარხვანი და ზატიკით, ყოვლითურთ განსრულებული“⁵².

ნიოფონდის კათედრალისათვის შეუწირავს მარიამს 1721 წელს სახარება, რომელიც, პოეტ-აკადემიკოსის გ. ლეონიძის სიტყვით, „ისე წვრილათ არის დაწერილი, რომ კალმით შეუძლებელია, ნემსით ან წვრილი ჩხირით უნდა იყოს დაწერილი“⁵³. ხელნაწერი შეუმკვია მაკრინას მინაწერთ⁵⁴, რომელიც კარგად წარმოაჩენს მის შემოქმედებით განწყობილებებს. მაქსიმე აღმსარებლის თხზულებანი და ცხოვრება, რომელიც საეკლესიო მოღვაწის იოზ პიტარეთელს გადაუწერია, შეუწირავს ნათლისმცემლის მონასტრისათვის (A — 636).

როგორც ნათქვამიდან ჩანს, მაკრინას მთელი შემოქმედება ძირითადად დავით გარეჯის ლიტერატურული სკოლის გავლენით ვითარდებოდა და იზღებოდა. ეს, რა თქმა უნდა, იმას სრულებითაც არ ნიშნავს, რომ მაკრინა ყოველი ცალკეული ნაბიჯის გადადგმისათვის დირექტივას გარეჯიდან იღებდა, რომ იგი შეზღუდული იყო. არა, დავით გარეჯის ლიტერატურული სკოლა XVIII საუკ. დასაწყისში აღმოსავლეთ საქართველოში ერთადერთი იყო, რომელიც ტონს აძლევდა და ხელმძღვანელობდა ქართულ საეკლესიო მწერლობას. გარეჯის სამონასტრო კერაში შემუშავდა საეკლესიო მწერლობის აღორძინებისა და ახლებური გააზრების ფართო გეგმა. გარეჯის ლიტერატურულმა სკოლამ დააკისრა ქართულ ჰაგიოგრაფიას უდიდესი ეროვნული და პატრიოტული მისია და იგი ქვეყნის პოლიტიკური აღორძინების სამსახურში ჩააყენა. ამიტომ იყო სწორედ, რომ მაკრინასი და სხვების შემოქმედება მას დაექვემდებარა, მისი გავლენა ატყვია. ასეთ ასპექტით უნდა იქნეს გაგებული და შეფასებული მაკრინას ლიტერატურული მოღვაწეობა.

მაკრინას ლიტერატურული მემკვიდრეობა დიდი არ არის. იგი შედგება იოსებ ალავერდელისადმი მიძღვნილი ორი ჰიმნოგრაფიული კანონისაგან, ამავე წმინდანის სვინაქსარული ცხოვრებისაგან⁵⁵ და ღვთისმშობლის საგალობლისაგან. მასვე ეკუთვნის ის სტიქარონები და სხვა მცირე ზომის საგალობელები, რომლითაც შემკულია განგება. ასურელ მამათა ცხოვრების წიგნებში იოსებ ალავერდელზე ძალიან ცოტა ცნობაა დაცული. ამიტომ მაკრინა გარკვეული სიძნელის წინაშე იდგა როგორც საგალობლების, ისე, განსაკუთრებით, სვინაქსარის წერის დროს. ამ უკანასკნელის დანიშნულებაა შეძლებისდაგვარად მოკლედ გადმოსცეს ფაქტები წმინდანის ცხოვრებიდან. მაკრინას ხელთ არაფერი ჰქონდა და ამიტომ სვინაქსარიც ძალზე მკლეა და არსებითად არაფრის მოქმელი ფრაზებითაა დატვირთული, რასაც ავტორი იმით ამართლებს, რომ „ცოდვათა ჩუენათავს მრავალგზის მიეცა ტყუენვასა ქუეყანა ესე დაუსჯულოთა მიერ სრულიადსა ოჯრებასა და უფროს-ლა მონასტერი ესე მრავალგზის სრულიადცა დაიპყრეს უსჯულოთა და თჳსად სამკვდრებელად შესცვალეს წმიდაჲ ესე ადგილი და წარტყუენეს ყოველი სამკუთლი ტაძრისა

52 ს. კაკაბაძე, ისტორიული საბუთები, V, 1913, გვ. 42.
53 ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, H ფონდი, ტ. VI, გვ. 482. ხელნაწერი H — 3262.
54 გამოქვეყნებულია იქვე.
55 იოსებ ალავერდელის ცხოვრებასთან დაკავშირებული საკითხები და კრიტიკული ტექსტი, იხ. ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი IV. სვინაქსარული რედაქციები (XVI—XVIII სს.), გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაუთმო ენრიკო გაბიძაშვილმა, ილ. აბულაძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით 1968, გვ. 233—238; 403—406.

ამის, მას თანავე მოფარულ იქმნა ცხოვრებაცა ამის ნეტარისა და არღარასადა იზოვა ქამთა ჩუენათა⁵⁶. ამის გამო მაკრინა ყურადღებას ამახვილებს იმ გენდებზე, რომლებიც საერთოდ ასურელ მამთა მოღვაწეობას უკავშირდება.

მაკრინას ჰიმნების ძირითადი ტენდენცია და მთავარი მიმართულება პატრიოტიზმია. ეს გასაგებბიცაა, რადგანაც მაკრინას ჰიმნები იწერებოდა მაშინ, როდესაც ჩვენში ეროვნულ-პატრიოტული განწყობილება საეკლესიო მწერლობის წამყვანი სტიმულატორი იყო. მაკრინა იზიარებს იმ თვალსაზრისს, რომ საკუთარი წმინდანები „უფრომასადცა ილუაჟოს ჩუენთა და ქუენისათა თვისთავს, რამეთუ ვართ მკვდრნი სამეფოთა მისთანი და მსახურეულნი ძეთა მისთანი“⁵⁷. ამიტომ იგი პირველსავე გლობაში ამბობს: „მოსწრაფე აჲ, მამო, და დადგინ განწყობილთა ამით კრებულთა და შვილთა, მდღესასწაულეთა შენთა და ისმინე ვედრება ჩუენი და გვკსენ საბრძეთაგან ეშმაკისათა, რომელნი გუბრძენან ჩუენ და ქელი შეწევნისა აღგაკყარ სანატრელო“.

მაკრინა გატაცებით ლაპარაკობს, რომ იოსებმა მძიმე საქმე იტვირთა და მოიწია „სანახებსა ამას კახეთისასა“. მისმა განმანათლებლურმა საქმიანობამ „განადიდა სამკვდრებელი შენი, და აღავსო კრებულთა სულიერითა“. ამის გამო „დიდებულ არს დაბაა მცირე ალავერდი და მეფენი სასოებითა შენითა სამარხოდ თვისად შეამზადებენ“. ავტორის თქმით, იოსები მანათობელ კელატრად მოევლინა ქვეყანას: „იქმენ, მამო, სანთელ ყოვლად ბრწყინვალე ბნელისა მყოფთა შორის და განანათლე ქუეყანაა კახეთისაა“, დაულაღვი შრომის წყალობით — „არა ეც ძილი თუალთა შენთა, მამო, და არცა განსუენება წამთა შენთა“ — იოსებმა გააგრძელა წმ. ნინოს განმანათლებლური საქმე და „აღამაღლა და ადიდა ღმერთმან ტაძარი ესე ყოვლად დიდებულისა წმიდისა მოწამისა გიორგისა, რომელსა „შინა მდებარე არს პატიოსანი ნაწიელი შენი“ და „სანატრელისა დედოფლისა ქეთევანითურთ“ მორწყენ შენ ქუეყანა კახეთის მოძღურებითა შენითა და განამრავლე მართლმადიდებლობა“.

ავტორი აღტაცებით წერს იოსების ღვაწლზე მშობლიური ქვეყნისა და ეკლესიის წინაშე, მის დამსახურებაზე ჩვენში მართლმადიდებლობის დაცვისა და განმტკიცების საქმეში. ავტორი არ იშურებს ძალას და შესაძლებლობას და იოსებს დიდების შარავანდედით მოსავს.

მარიამ-მაკრინას საგალობლების მხატვრული დონე მაღალია და ავტორის ნიჭიერებაზე მიუთითებს. როგორც კ. კეკელიძე წერს, მაკრინას „ემარჯვება მოხდენილი ეპითეტები, შედარებანი, მეტაფორანი და პარალელიზმები“⁵⁸. მართლაც, საგალობლებში არც თუ იშვიათია მოხდენილი და ორიგინალური შედარება, საყურადღებო სახე და ფრთიანი ფრაზა, მიუხედავად იმისა, რომ ავტორი არსებითად იყენებს ქართულ ჰიმნოგრაფიაში ნახმარ და დამკვიდრებულ პოეტურ ფაქტურას. კ. კეკელიძეს სპეციალურად აქვს აღნუსხული საინტერესო მაგალითები, რომელთაც ჩვენ, რა თქმა უნდა, აქ აღარ გავიმეორებთ, მაგრამ საილუსტრაციოდ რამდენიმეს დავიმოწმებთ: „ცრემლითა სთესე შენ მოლუაწება და მჭელეული ასეულად შეუკრიბე თავსა შენსა“; „ენა შენი,

⁵⁶ იოსებ ალავერდელის ცხოვრებასთან დაკავშირებული საკითხები და კრიტიკული ტექსტი, გვ. 405.
⁵⁷ გ რ ი გ ო დ ო ღ ო რ ქ ე ლ ი, ქეთევან დედოფლის წამება, ტრ. რუხაძის გამოცემა, დაბეჭდილია ჟურნალში „ლიტერატურული ძიებანი“, ტ. IV, 1949, გვ. 248.
⁵⁸ კ. კეკელიძე, ეტიუდები, ტ. IV, გვ. 249.

ყოვლად ბრძენო, საწერელ მწიგნობრისა კელოვისა იქმნა“. „ლამპრად ეღვარედ სულისა შენისა მოიგე სიწმიდე და წყაროთა მით ცრემლთა შენთათა შეაცურევედი სულთა მათ უნაყოფოთა ცოდვისა ბრალთა გუაღვითა მორწყევედი განქმელთა გულთა“ და სხვა მრავალი.

როგორც ამ ორიოდგე მაგალითიდანაც ჩანს, მაკრინას კარვად უჭრის კალამი და შეუძლია სათქმელს კარგი პოეტური ფორმა მოუნახოს.

მაკრინას ორი საგალობლიდან ერთი აკროსტიქიანია. კიდურწერილობა იძლევა: „მაკრინა შემსხმელი შენი, შემიწყალე, წმიდაო“, ტექნიკურად, ცხადია, აკროსტიქიანი ჰიმნი უფრო ძნელი გასაკეთებელია. ეს სიძნელე, რომელიც ხელოვნური შეზღუდვითაა გამოწვეული, აშკარად იგრძნობა. საგალობელს აკლია სიმსუბუქე, სილადე, რაც მეორე საგალობლისათვის დამახასიათებელია. ორივე საგალობელი, როგორც წესი, ოთხ-ოთხი ტროპარისგან შედგება. მეოთხე ტროპარი წარმოადგენს ღვთისმშობლისადმი მიძღვნილ სტრიქონებს. ალორძინების ხანის ჰიმნოგრაფიისათვის საერთოდ, და კონკრეტულად მაკრინას შემოქმედებაში, დამახასიათებელია ის, რომ საგალობლების ცალკეული გალობანი აღარ არის პოეტური მეტრიკით აგებული, არამედ წარმოადგენს პროზაულ სტროფებს, რომლებსაც აღარ ახასიათებს აღარც მარცვალთა რაოდენობის განსაზღვრულობა, სალექსო სტრიქონებად დაყოფა და სხვ. ამიტომ ძლისპირ-ტროპართა ურთიერთობათა შესახებ საუბრის აუცილებლობა, რაც ასე საჭიროა კლასიკური ჰიმნოგრაფიის დახასიათებისას, აქ ზედმეტია და არაფრის მომცემი. ცხადია, გალობათა ძლისპირები, რომელთაც მაკრინა იყენებს, ძველია და მათი უმრავლესობა დადასტურებულია (იხ. ძლისპირთა კრებული A — 603-ში ხმა და გ¹), მაგრამ მაკრინა აღარ თვლის საჭიროდ ისინი მთელი სიზუსტით დაიცვას. ხაზს ვუსევამთ სიზუსტეს, პრინციპში მაინც ძლისპირების თარგზე აკეთებს მაკრინა თავის გალობებს.

ფაქტობრივი მონაცემების თვალსაზრისით საგალობელი, როგორც მოსალოდნელი იყო, ბევრს არას შეიცავს. ავტორი ძირითადად ლაპარაკობს იოსების დამსახურებაზე ჩვენში ქრისტიანობის განმტკიცების საქმეში.

როგორც ვთქვით, იოსების შესახებ ცნობები თითქმის არ შენახულა. სვინაქსარიც თვით მაკრინას მიერაა გაკეთებული. რადგანაც სვინაქსარი ჩართულია საგალობელში და ისინი ქმნიან ერთ მთლიან ლიტურგიკულ კანონს, ამიტომ ისინი, თუ შეიძლება ასე ვთქვათ, ავსებენ ფაქტებით ერთმანეთს, და, მამასადამე, ნაკლებად იმეორებენ ერთმანეთს. როგორც მოსალოდნელი იყო სიახლოვე ტექსტებს შორის არის, იგრძნობა საერთო განწყობილება. იშვიათად, მაგრამ მაინც არის გამონათქვამებისა და ფრაზების დამთხვევა.

გ ა ლ ო ბ ა

ს ვ ი ნ ა ქ ს ა რ ი

„და მისდევდი კუალსა წმიდასა მამათასა და მარტოებით დაეყუდე ადგილსა ძნელსა და ფიცხელსა და ღმერთი მხოლო გაქუნდა თანამზრახველად“.

„ესე დაემკვიდრა მას შინა ადგილთა უდაბნოთა, უშენთა და უვალთა კაცთაგან და უნაყოფოთა და იქცეოდა მუნ მხოლომ, მხოლოსა ღვთისა მზრახველ“ (გვ. 215).

მაკრინას შემოქმედებაში ცალკე დგას ერთი „ღვთისმშობლის შესხმა“, რომელიც მის მიერ გადაწერილ საბას ლექსიკონის ცალს ერთვის. თვით ავტორი „ქებას“ იამბიკოს ეძახის: „ესე იამბიკოდ შესხმა მცირე ძღვნადმცა

შენდა შეწირულ არს“, მაგრამ სინამდღეში იგი იამბიკო არ არის. იამბიკოს განმსაზღვრელი და დამახასიათებელი არც ერთი კომპონენტი არ არის დატანილი. „შესხმა“ 26 სალექსო სტრიქონისაგან შედგება, მარცვალთა რაოდენობა სტრიქონებში განსაზღვრული არაა. არის 12, 13, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 22 და. ა. შ. მარცვლიანი სტრიქონები. მაგრამ რაც „შესხმას“ გამოყოფს და საინტერესოს ხდის — ესაა მისი კიდურწერილობა. ქართულ ჰიმნოგრაფიაში გართულბული და ხელოვნური აკროსტიქების მრავალი ნიმუში გვაქვს. საკმარისია იოანე პეტრიწისა და ვინმე იეზეკიელის იამბიკოების დასახელება⁵⁹. მაგრამ მაკრინასთან ჩვენ გვაქვს რამდენადმე განსხვავებული სახე, რომელიც, როგორც ჩანს, ამ დროს ერთგვარად მოდად ქცეულა. „შესხმის“ ყოველი სტრიქონის დასაწყისი და ბოლო ასოები კიდურწერილობისაა, ამავე დროს პირველი 13 სტრიქონის ბოლო ასოები არის მომდევნო 13 სტრიქონის დასაწყისის ასოები. რა თქმა უნდა, ასეთი ტექნიკური სირთულე დაღს ასვამს ნაწარმოებს და ზღუდავს ავტორსაც.

„შესხმა“ ორი ნაწილისაგან შედგება. პირველი 13 სტრიქონი უშუალოდ ლეთისმშობლისადმი მიმართული, ხოლო მეორე ნაწილში ჩანს მაკრინას განწყობილებანი და სურვილები. აკროსტიქში იკითხება: „მაკრინა არის გარდამოწერელი ლექსიკონისა ამის“.

მსგავსი აკროსტიქიანი შესხმა ჩვენ გვხვდება იესე ქსნის ერისთავის შემოქმედებაშიც. მაკრინასა და იესეს ჰიმნებს შორის მსგავსება აშკარაა როგორც ფორმით, ისე განწყობილებით. მაკრინას ჰიმნი თავისთავად დიდი პოეტური ღირებულების არ არის, მაგრამ იესეს ჰიმნთან შედარებით უფრო ლაღი და მიმზიდველია.

მარიამ-მაკრინა ეკუთვნის იმ ჰიმნოგრაფთა წყებას (ჩვენი მწერლობის ე. წ. აღორძინების პერიოდიდან), რომელთა საგალობლების ერთი ნაწილი დღეს გამოქვეყნებულია, მაგრამ, სამწუხაროდ, არა მეცნიერულად და კრიტიკულად.

ანტონ კათალიკოსმა XVIII ს. 50 — 60-იან წლებში დაამუშავა ქართული საღვთისმეტყველების ახალი რედაქცია, რომელმაც ქართული საეკლესიო პრაქტიკიდან არსებითად გამოდევნა ყველა ძველი რედაქცია. ანტონმა თავის შრომაში ძირითადად ძველი მასალა გამოიყენა. მაგრამ მან იგი საფუძვლიანად გადაამუშავა და ბევრი განგება-კანონი თვით ახლად შექმნა და შეიტანა. ანტონმა მაკრინას საგალობლები ძირითადად უცვლელად დატოვა, მხოლოდ რამდენიმე მცირე ზომის გალობა გამოაკლო და სანაცვლოდ თავისი დაუმატა⁶⁰.

ანტონის რედაქციის საღვთისმეტყველო გასულ საუკუნეში სამჯერ გამოიცა; პირველად 1805 წელს მოსკოვში, მეორედ 1811 წელს წესში, მესამედ 1865 წელს კვლავ მოსკოვში. ამ გამოცემებში გამოქვეყნდა პირველად მაკრინას საგალობლები.

1936 წელს ლევან ასათიანმა წიგნში „ძველი საქართველოს პოეტიკა“ გამოქვეყნა მაკრინას ჰიმნები⁶¹.

⁵⁹ კ. კეკელიძე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, ტ. I.
⁶⁰ მან გამოტოვა: „დიდება უფალო ღლადყავსის დასდებლისა“ და ორი ტროპი.
⁶¹ 1949 წლის გამოცემაში მკვლევარს მაკრინას საგალობლები აღარ შეუტანია.

პირველი სამი გამოცემა, რა თქმა უნდა, კრიტიკული არ არის. ლევან ასათიანის გამოცემა ტექსტის კრიტიკულ გამოქვეყნებას ისახავდა მიზნად, მაგრამ, სამწუხაროდ, მკვლევარმა იგი ვერ განახორციელა. ლ. ასათიანის გამოცემა არაა ტექსტის მეცნიერული გამოცემა⁶². ეს ჩანს შემდეგიდან:

1. ლ. ასათიანი, როგორც ჩანს, იყენებდა ანტონის რედაქციის სადღესასწაულოს, რომელშიც, როგორც ვთქვით, ყველა გალობა გამოქვეყნებული არაა. ამიტომ არც ლ. ასათიანს გამოუცია მაკრინას ყველა ჰიმნი.

2. ყოველი გალობის ძლისპირები გამოცემაში გამოცხადებულია მაკრინას კუთვნილებად. მაშასადამე, მაკრინას თავისთავად ნაკლულად გამოცემულა საგალობლები გაზრდილია 16 ტროპით⁶³.

3. გამოცემაში ორი დამოუკიდებელი კანონის საგალობლები არეულია და ერთიმეორეშია გადახლართულ-გადაბზული. გამომცემელი უკრიტიკოდ მიყვება ანტონს და არ გამოყოფს ერთიმეორისაგან ცალკეული, თუ შეიძლება ასე ვთქვათ, ლექსების სტროფებს.

4. მაკრინას ერთ-ერთი საგალობელი აქროსტიქიანია. გამომცემელს იგი ვერ შეუნიშნავს და არ გამოუყვია (ესეც ანტონის წყალობით, ალბათ). და რადგანაც მან ერთმანეთს გადააბა ორი დამოუკიდებელი გალობა, ამიტომ მკითხველი ვერავითარ შემთხვევაში ვერ გამოყოფს კიდურწერილობას.

5. მცირე საგალობლები შეტანილია კანონებში, როგორც ეს ანტონის სადღესასწაულოშია, და გამოყოფილი არაა. მათი აღგილი კი მკაცრად განსაზღვრული არც სადღესასწაულოშია.

6. საგალობლების ორთოგრაფია ახალია და რიგ შემთხვევაში გამოცემა სკოდავს ტექსტის არასწორი წაკითხვების გამო.

მაშასადამე, აუცილებელია მაკრინას პოეტური მემკვიდრეობის ახალი პუბლიკაცია, რომელიც ყველა ძირითადი ხელნაწერის მონაცემებს გაითვალისწინებს.

М. Н. КВАТАРИЯ

ИЗ ИСТОРИИ ГРУЗИНСКОЙ ГИМНОГРАФИИ XVIII ВЕКА

ГИМНОГРАФИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ МАРИАМ-МАКРИНЫ БАГРАТИОНИ

(Резюме)

Гимнографическое наследие Мариам-Макрины Багратиони занимает видное место в истории грузинской гимнографии XVIII в.

В статье рассматривается творчество Мариам-Макрины, характер которого определяется требованиями литературной школы Давида Гареджи.

⁶² ამის შესახებ ჯერ კიდევ კ. კეკელიძემ მიუთითა თავის წერილში.

⁶³ შლრ. კ. კეკელიძე, ეტიუდები, IV, გვ. 248.

მანა რაფაშა

ქართული ლოგოტიკის ისტორიიდან

(„ერთარსება“ და „თინაარს“ ტერმინების გაგებისათვის)

ქართულ მწერლობაში ერთმანეთის პარალელურად გამოიყენებოდა ტერმინები: „ერთარსება“//„ერთარსი“ და „თანაარსი“ ისინი თეოლოგიური შინაარსის აღმნიშვნელი ცნებებია და ქრისტიანული ღმერთის რაობას მიუთითებენ.

სპეციალურად ამ ტერმინთა გამოყენების ტრადიციას ქართულ მწერლობაში მოკლედ შეეხო აკად. კ. კეკელიძე. მან აღნიშნა, რომ ისინი ანტიკური ლიტერატურიდან მოდიან და ქრისტიანობამ შეითვისა სამების ერთ-ერთი „პრედიკატის“ აღსანიშნავად. „საქართველოში ტერმინს „ერთარსი“ ეცილებოდა „თანაარსი“. გიორგი ათონელმა უპირატესობა „ერთარსს“ მიანიჭა“¹.

ჯერჯერობით ამაზე მეტი ამ ტერმინებზე საგანგებოდ არაფერი თქმულა².

რა მიმართებაშია „ერთარსი“ და „თანაარსი“ ერთმანეთთან, გამოიყენებოდნენ თუ არა ისინი ერთმანეთის სინონიმებად, თუ მათ რაიმე ნიუანსები განასხვავებდა, შეინიშნება თუ არა რაიმე ცვლილებები მათს გამოყენებაში გარკვეული პერიოდების მიხედვით—აი, საკითხები, რომლებიც წამოიჭრება ამ ტერმინებთან დაკავშირებით.

იოანე დამასკელი „დიალექტიკაში“ ამ ცნებებს ასე განმარტავს:

Και ἕμισία και ἕμιψυή και ἕμιεὐμή και ἕμιγενή και σὺμμορφά ἕξυσα: τὰ ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἰδηχῶτατον εἰδος ἄτομα; Ἐτερισία και ἔτεριψυή και ἔτεριεὐμή και ἔτεριγενή και ἔτεριμορφα τὰ εἰδηχῶτατα εἰςτὴ ἕξυσα:ν...³

ეს ადგილი ეფრემ მცირის თარგმანში ასე იკითხება:

„ერთარსად და ერთბუნებად და ერთნათესავად და ერთხატად უწოდენ მისვე სახონისა სახისა განუყოფელობასა, ხოლო სხუა-არსად და სხუა-ბუნებად და სხუა-სახედ და სხუა-ნათესავად და სხუა-სახედ იტყვან თვთ მას სახოვანსა სახესა“ — A — 24, 16 v.

არსენი იყალთოელის თარგმანი:

„თანაარსად და თანაბუნებად და თანამოსახედ და თანამონათესავედ და თანამოხატოვნედ იტყვან მისვე და ერთისა სახთანისა სახისა მიმდ-

¹ კ. კეკელიძე, *ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან*, VIII, თბილისი, 1962, გვ. 164.

² ტერმინი „ერთარსება“ ვეფხისტყაოსნის მსოფლმხედველობის ანალიზის თვალსაზრისით განხილული აქვთ თ. ბაგრატიონს, ნ. მარს, პ. ინგოროყვას, მ. გოგიბერიძეს, და ე. ხინთიბიძეს.

³ Migne, PG, 94, col. 608.

გომთა განუკუთვლელთა. ზოლო სხუა-არსად და სხუა-ბუნებად და სხუა-ნათესავად და სხუა-სახედ და სხუა-ხატოვნებად სახოანთა სახეთა იტყვან — S — 1463, 47 r.

აქ ასეთი აზრია: ერთარსი//თანაარსი, ერთბუნება//თანაბუნება და ა. შ. არიან სახეები, რომლებიც ერთსა და იმავე გვარს განუკუთვნებიან. მაგ.: პეტრე და პავლე ერთარსნი//თანაარსნი არიან, ვინაიდან ერთი ზოგადი გვარის — აღამიანის — ცნების ქვეშ ერთიანდებიან.

ბერძნული ἑτεροαίως ეფრემ მცირეს თარგმნილი აქვს „ერთარსით“, ხოლო არსენი იყალთოელს — „თანაარსით“.

„ერთარს“ და „თანაარს“ ტერმინების გამოყენების ანალოგიური სურათი დასტურდება სხვა ტერმინების მიმართაც.

ეფრემ მცირე: ἑτεροαίως — ერთსახე 17r; 19 v; 33 r; ἑτεροβίος — ერთბუნება 16r; ἑτερογενής — ერთნათესავი 1 r; 16 r; 19 v; ერთჟამეული 33 v.

არსენი იყალთოელი: თანამოსახე 47v; 48 r; 53 v; თანაბუნება 47r; თანამონათესავე 39 v; 47 v; 48 r; თანამოჟამე 53 v.

როგორც ვხედავთ, ეფრემ მცირე იყენებს ერთ რიცხვითი სახელით შედგენილ კომპოზიტს, ხოლო არსენი იყალთოელი — თანა წინდებულებიან კომპოზიტს. ეს ტერმინები ერთმანეთის სინონიმებია.

მაგრამ ეფრემ მცირის თარგმანში ვხვდებით ამ საერთო სურათიდან გადახვევასაც. კერძოდ, ეფრემ მცირე „ერთარსის“ პარალელურად ხმარობს „თანაარს“ ტერმინსაც.

ამრიგად, არსენი იყალთოელის თარგმანში სისტემატურად დასტურდება „თანაარსი“, მხოლოდ „თანაარსი“, ერთი გამოწაკლისის გარეშეც. ამ ტერმინის ხმარებაშიც არსენი იყალთოელი ისეთსავე სტაბილურ სურათს იძლევა, როგორც დადასტურდა საერთოდ მის ტერმინოლოგიაში — „ღიალექტიკისა“ და „გარდამოცემის“ ტექსტების ანალიზისას⁴.

რაც შეეხება ეფრემ მცირეს, იგი ხან „ერთარსს“ მიმართავს, ხან — „თანაარსს“. ისმის კითხვა: ამ მოვლენას რაიმე კანონზომიერი საფუძველი განაპირობებს, თუ იგი ეფრემ მცირის მთარგმნელობითი მეთოდის გამოვლენაა, რაც მდგომარეობს იმაში, რომ ავტორი ტერმინთა ხმარებაში არასტაბილურ სურათს იძლევა: ერთსა და იმავე ბერძნულ ტერმინს რამდენიმე ქართული შესატყვისით გადმოსცემს.

ტექსტის ანალიზით ირკვევა, რომ ეფრემ მცირის მიერ „ერთარსისა“ და „თანაარსის“ გამოყენებას გარკვეული კანონზომიერება ახასიათებს: „ერთარსი“ გამოყენებულია მთლიანად სამების ან ღმერთის მიმართ; ხოლო „თანაარსი“ იმ შემთხვევაში გვხვდება, როცა სამების ცალკეული წევრები — მამა, ძე და სული წმინდაა დასახელებული. „თანაარსია“ სამების ცალკეული წევრი, კერძოდ, ძე ან სული წმინდა ან ორივე ერთად — მამა ღმერთისა.

ერთარსი:

„და იმსახურების სამებაჲ ერთარსეჲ აჲ და აუგებელი ღმრთეებაჲ“ — 109 r.

⁴ მ. რაფაევი, იოანე დამასკელის „ღიალექტიკის“ ქართულ-სომხური ვერსიები, „მაცნე“, № 2, 1965.

„უღონო არს მათვე გუამთა ერთარსადცა და სხუ-არსადცა წმიდისა სამებისაჲ ერთარსადცა და სხუა-არსადცა თქუმჲჲ ღმრთეებითა“ — 79 v.

თანაარსი:

- „თანაარსი სული წმიდაჲ მამისა და ძისაჲ“ — 58 r.
- „თანაარსი მამისაჲ“ — 41 r.
- „თანაარსი მისა“ — 85 v;
- „თანაარსებითა ღმრთისა მამისაჲთა“ — 82 r⁵.

ამრიგად, ეფრემ მცირის თარგმანში არის: „ერთარსი“ მთლიანად სამების მიმართ და „თანაარსი“ ცალკეული წევრისადმი. არსენი იყალთოელთან კი მუდამ არის „თანაარსი“.

საინტერესოა, დიფერენციაცია ამ ტერმინების გამოყენებაში მხოლოდ ეფრემ მცირის მთარგმნელობითი მეთოდის სპეციფიკურობას წარმოადგენს, თუ იგი გარკვეული ტრადიციით არის განპირობებული?

როგორი სურათია ამ ტერმინების ხმარების მხრივ ეფრემ მცირისა და არსენი იყალთოელის წინარე პერიოდის მწერლობაში?

ნათარგმნი მწერლობა

1. ერთარსება სამება, ერთარსება ღმერთი. ჩვენი მწერლობის უძველეს ნათარგმნ ძეგლებში „ერთარსება“ დასტურდება სამებასთან კონტექსტში, მთლიანად სამების მიმართ.

„ყოვლისა მკურობელობაჲ ერთარსებითა აქუს და არა განვკუთეთო, ხოლო ერთარსებაჲ არს უკუდავი, გარნა თავს თვსობჲჲ განვყო განუყოფელისა ერთარსებისა სამებისა წმიდისა“ (საკითხავი, თქუმული წმიდისა დედისა ჩუენისა ნინოჲსა ნათლისღებისათჳს უფლისა ჩუენისა იესო ქრისტესა A — 19, გვ. 93). „და ესენი... არა აღიარებდეს... არცა ერთარსებასა წმიდისა სამებისასა“ (ცხოვრება საბა პალესტინელისა, კიმენი, II, 170, 1). „ერთარსებითა სამებისათა“ (მარტულ. მესუპოველთაჲ, ლიტერ. ურთ., 55, 9). „და კუალად სამებად ერთარსებად ჰქადაგებთ ღმრთეებასა და ასწავებთ...“ (ავთანგ. დამასკ. კათალიკ. ცხოვრება, XB, IV, გვ. 278). „ღმერთსა სამებით დიდებულსა და ერთარსებით ქებულსა“ (წარტყუენვაჲ, იერუსალ., TP, IX, 66, 28). „რათა სცხოვნდჲ ძალითა ერთარსისა სამებისათა“ (სიბრძნე ბალავარისა, ძვ. ქართ. ლიტ. ქრესტ. 1, 287).

„ერთარსება“ გვხვდება ღმერთთან კონტექსტშიც.

„რათუ სხუაჲ საკადრებელ რაჲმე არს თქუმად, არამედ ღუმილითა დიდებად ერთარსებასა ღმრთეებისასა“ („ხარებისათჳს და შობისა“, კიმენი 1,174, 26).

„ერთარსება“ დასტურდება ექვთიმე და გიორგი მთაწმიდელების მიერთარგმნილ ძეგლებში. „სამება ერთარსება“ (ცხოვრება მაქსიმე აღმსარებლისა, კიმენი 1, 86, 14), „სამებასა თაყუანისცემ ერთარსებით და ერთარსებასა სამებით“ (A — 584, 241 v), „სამებით ერთარსებით აგამაღლებთ შენ“ (იოანე დამასკელის შობის საგალობელი, rt, sin, 14,

⁵ მაგალითები მოტანილია A — 24 ხელნაწერის მიხედვით.
112

48). „მოიწონეს მისსა ბეთლემდ წინაძღომითა ვარსკულავთ-მთვარისაჲ და შეწირეს ოქროჲ, გუნდრუჟი და მური სახედ სამეზბისა ერთარსებ სა“ (გიორგი ათონელის რედაქციის დეკემბრის თვენი, S — 4999 გვ. 538).

ორიგინალური ქართული მწერლობა

„ქადაგებთა დაუმტკიცებეს ყოველთა სამეზბისა ერთარსებაჲ“ (მიქაელ მოდრეკ. საგალობელთა კრებ. გვ. 244). „სამეზბისა ერთარსებისა თვთებაჲ“ (მინჩხი 1, ძვ. ქ. ს. პ. XXV, 1). „სამეზბისა ერთარსებაჲ გვასწავე მამისა ძით და სულითურთ და სამასახობაჲ მისი“ (იოანე მტბევეარი, XI, ძვ. ქ. ს. პ. 132, 111).

2. „ერთარსება“ ტერმინის გამოყენების სხვა შემთხვევაც დასტურდება. კერძოდ, „ერთარსება“ იხმარება იმ შემთხვევაშიც, როცა სამეზბის ცალკეული წევრების მიმართებაა აღნიშნული:

„აღჰმადლიდ ღრუბლითა ნათლისაჲთა და იდიდები ერთარსებით მამისა და სულისაჲთა“ (დასდებ. აღდგომ., VIII, ძვ. ქ. ს. პ. 338, 36). „ესე არს, რომელ არს მამა და ძე და სული, ყოველად წმიდაჲ ერთარსებაჲ უწინარეს საუკუნეთა“ (საკითხავი ... ნინოჲსა... ნათლისღებისათჳს უფლ. ჩუენისა იესუ ქრისტესი, მ.ჯანაშვილის გამოც. გვ. 89).

და ბოლოს, თვით მე-6 მსოფლიო კრების სიმბოლოშიც გამოიყენა ექვთიმე ათონელის მიერ თარგმნილია როგორც „ერთარსი“. „გურწამს... ღმერთი ჭეშმარიტი, ღმრთისაგან ჭეშმარიტისა, შობილი და არა ქმნილი, ერთარსი მამისაჲ“, (ცხოვრ. მაქსიმე აღმსარ. კიმენი 1, 98, 22).

3. ერთგან, „ერთარსება“ დადასტურდა სამეზბის ერთი წევრისადმი მიმართვის ფორმად:

„დაუსაბამო სულო წმიდაო, ერთარსებაო, ერთღმერთებეაო, გადიდებთ, გაქებთ“ (სინური მრავალთავი, 205, 27).

ამრიგად, ჩვენი მწერლობის როგორც ნათარგმნ ძეგლებში, ისე ორიგინალურ თხზულებებში დასტურდება „ერთარსების“//„ერთარსის“ გამოყენების სამი შემთხვევა: 1) სამება//ღმერთთან კონტექსტში, 2) სამეზბის ცალკეული წევრების მიმართების ჩვენებისას, 3) ცალკეული წევრისადმი.

„ერთარსება“ ტერმინი წარმოადგენს ერთ რიცხვითი სახელით შედგენილ კომპოზიტს. „ერთარსება“ შესატყვისია ბერძნ. ოμοουσა-სი. ‘Ὁμῶς-ნაწილაკისა და ὁμοῦ სახელის შერწყმით ამ ტერმინის დოგმატიკური მნიშვნელობა პირველად დაფასეს გნოსტიკოსებმა, რომელთაც იხმარეს იგი.

წმინდა დოგმატიკური შინაარსის გარეშეც, თავისთავად ბერძნ. ოμοუს მიუთითებს ერთსადიმივეობას, ერთნაირობას, ერთობას. ერთიადიმივეობა, ერთობა კი მხოლოდ რამდენიმე პირს აქვს. ამდენად, ოμοუს-ს აკისრია როგორც ერთობის ჩვენება, ისე რამდენიმე პირს შორის რელაციის მითითება. ‘Ὁμῶς-ს გრამატიკული ფუნქცია სრულიად ემთხვევა ტერმინის დოგმატიკურ მნიშვნელობას.

‘Ὁμοουσა-ს ქრისტიანული თეოლოგიის სპეციალური ტერმინია, რომელიც მიიღო ნიკეის კრებამ (325 წ.) და ნიშნავს წმინდა სამებას. ღმერთი სამია ჰიპოსტაზებით, მაგრამ ერთია, ერთი და იგივეა არსებით. სამი და ერთი!

მნიშვნელობის თვალსაზრისით ბერძნ. ἄριστος-ის ზუსტ შესატყვისად წარმოადგენს ქართული „ერთარსება“, თუმცა აგებულების თვალსაზრისით მათ შორის სხვაობაა.

აგებულებით „ერთარსება“ უფრო წააგავს ბერძნ. ἁριστωνος-ს. ἁριστωνος აგრეთვე ქრისტიანული თეოლოგიის ტერმინია. მას ხმარობდა ათანასე ალექსანდრიელი. მაგრამ ცნობილია, რომ იგი არ მიიღო ქრისტიანულმა მართლმადიდებლურმა აღმსარებლობამ, ვინაიდან ἄριστος — რიცხვითი სახელი — ქრისტიანულ ღმერთში ერთპირიანობის გაგების საშიშროებას ბადებდა და მასში საბელიოსის მწვალებლობა ელანდებოდათ.

განსხვავებით ბერძნ. ἁριστωνος-საგან, ქართულ „ერთარსებაში“ რიცხვითი სახელი -ერთი- ერთიდაიგივეობის მნიშვნელობით გაიგებოდა. „ერთარსებაში“, ისევე როგორც ἄριστωνος-ში, ორმაგი მნიშვნელობა იყო შერწყმული: 1. რამდენიმეს შორის მიმართების, რელაციის აღნიშვნა, ანუ თანაობა; 2. ერთიდაიგივეობის, ერთობის აღნიშვნა. უკანასკნელი მნიშვნელობა თავისთავად გულისხმობს პირველს.

ასეთი გაგება „ერთარსების“ დოგმატიკური მრწამსით არის განპირობებული.

საერთოდ, როგორც ჩანს, ერთ რიცხვითი სახელი კომპოზიტის შემადგენლობაში 1. ერთობას, 2. თანაობას აღნიშნავდა ძვ. ქართულში. ერთ რიცხვითი სახელი სახელს ერთოდა ფუძის ფორმით და გამოხატავდა რამდენიმეს ერთსადამიჯვეობას.

ძვ. ქართულში პროდუქტიული იყო ასეთი წარმოების კომპოზიტები: ერთ-მოდასე ἄριστος-არსება; ერთ-სახელი ἄριστος-არსება; ერთ-ტომი ἄριστος-არსება; ერთ-ბუნება ἄριστος-არსება; ერთ-ხატი ἄριστος-არსება; ერთ-სახე ἄριστος-არსება და სხვ.

„ერთარსების“ პარალელურად ქართულ მწერლობაში გვხვდება ტერმინი „თანაარსი“. „თანაარსის“ შედგენილობა ბერძნულის მიმბაძველობით არ აიხსნება. ბერძნულში არაა „თანაარსის“ ბადალი წარმოების ტერმინი. ამრიგად, „თანაარსის“ შედგენილობა ქართულ ნიადაგზე უნდა აიხსნას. საქმე ისაა, რომ „თანაარსი“ კომპოზიტის მეორე შემადგენელი ნაწილი — არსი — ზმნური წარმოშობისაა. თავდაპირველი ფორმა იყო: არს აწმყო დროის ზმნა თანა თანდებულიან სახელთან. უძველეს ძეგლებში, დაწყებული ბიბლიის წიგნებიდან, დასტურდება ასეთი ფრაზები: „არა გრწამსა, რამეთუ მე მამისა თანა ვარ და მამამ ჩემ თანა არს? (იოანე, 14, 10). „მამამ ჩემი, რომელი ჩემ თანა არს“. (ი. 14, 10).

არს მეშველი ზმნა აწმყოს მე-3 პირში, თანა თანდებული ერთვის ნათესაობით ბრუნვაში დასმულ სახელს: მამისა თანა. შინაარსობრივ აქ გამოხატულია ძისა და მამის თანაობა, მიმართება. შემდგომ პერიოდში არს მეშველი ზმნა და თანა თანდებული ერთ კომპოზიტად იქნა გააზრებული. თანა თანდებულისა და არს მეშველი ზმნის შერწყმით მივიღეთ ბრუნებადი სახელი, სპეციალური ტერმინი „თანაარსი“.

ტერმინი „თანაარსი“ „ერთარსების“ სინონიმად არის გაგებული სამეცნიერო ლიტერატურაში⁶. თუ რამდენად მართებულია ეს მოსაზრება, გამოაჩენს „თანაარსი“ ტერმინის სათანადო კონტექსტში განხილვა.

⁶ კ. კ. მელიქიძე, ეტიუდები ძვ. ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, ტ. VIII, 1962, გვ. 164.

ტერმინი „თანაარსი“ დადასტურდა ისეთ კონტექსტში, როცა სამების ცალკეული წევრი — ერთი, ან ორი, ან სამივეა დასახელებული და მათ შორის გარკვეული მიმართება გამოვლენილი. ზოგჯერ ჩანს ის წევრი, რომლისადმი მიმართებაც არის აღნიშნული, ზოგჯერ კი ეს წევრი არ ჩანს. მაგ.: „ძმ ღმრთისაჲ თანახატი და თანაარსი და თანამსგავსი მამისაჲ“ (სინური მრავალთავი 19, 34). „გრწმენეს... სული წმიდაჲ, მისი თანაარსი და თანამოქმედაჲ ყოველსაჲ“ (აწმებაჲ იზიდობოზიდის, ლიტ. ურთ., 115, 10) „უქადაგე... სიტყუა უჟამოჲ, თანაარსი მამისა და სულისაჲ“ (მიქ. მოდრ. კრებული, 244, 8).

მაგალითები, სადაც არ ჩანს ის წევრი სამებისა, რომლისადმიც მკლავდება მიმართება: „წმიდა არს ძეჲ თანაარსი“ (იოანე ბოლნელის ქადაგებანი. 1911, 41, 3), „თანაარსი სიტყუა უჟამოჲ... ჰქადაგე შენ“ (ცხოვრ. და განგებაჲ იოანე ურბ. ძათალიკ.: ეტიუდები VI, 133, 47), „არა ანგელოზი, არცა კაცი აღუთქუა მოვლინებად, არამედ თავ (...) იგი და თანაარსი სული“ (სწავლანი სულიერნი... თეოდორე აღმსარ. სტკდიელთა წინამძღვრისა, A — 1347, 180 r).

გიორგი მთაწმინდელიც საერთო ტრადიციის გავლენით მიმართავს სამების ცალკეული წევრებისადმი „თანაარს“ ტერმინს. ამდენად, არ მართლდება აკად. კ. კეკელიძის სიტყვები, რომ გიორგი ათონელმა უპირატესობა „ერთარსს“ მიანიჭაო. გიორგი მთაწმინდელი ხმარობს როგორც „ერთარსს“, ისე „თანაარსსაც“, მკაცრად განსაზღვრულ შემთხვევებში. მაგალითად, ნიკეის კრების სიმბოლოს განხილვისას იგი იყენებს „თანაარს“ ტერმინს: „არითვისთვს, რომელი დაბადებულად იტყოდა მას მგმობარი და არა თანაარსად მამისა“ — A — 584, 231; „თანაარსად მამისა ქადაგეს ძე“ — A — 584, 231 v.

იმავე A — 584 ხელნაწერში გიორგი მთაწმინდელის მიერ თარგმნილი რამდენიმე დოგმატიკური ხასიათის სტატიას მოთავსებული, სადაც ხშირად გხვდებით „თანაარს“ ტერმინს: იხ. 229 v, 232 r, 246 r — v.

„თანაარს“ ტერმინის გამოყენების ამ საერთო სურათიდან გამონაკლისს წარმოადგენს „გიორგი ამარტოლის ხრონოგრაფი“. მასში როგორც სამების ცალკეული წევრებისადმი, ისე მთლიანად სამების მიმართ, დასტურდება ტერმინი „თანაარსი“.

საქმე იმაშია, რომ ყოველგვარ კონტექსტში მხოლოდ „თანაარს“ ტერმინის გამოყენება სიმბოლური ანალოგიის პოულობს „წყაროჲ ცოდნისაჲს“ არსენი იყალთოელის თარგმანთან.

ეს გარემოება განსაკუთრებით საგულისხმოა „გიორგი ამარტოლის ხრონოგრაფის“ ავტორის ვინაობის დადგენისათვის. ხელნაწერებიდან ცნობილია, რომ ანდერძ-მინაწერში ნაწარმოების მთარგმნელად მოხსენებულია ვინმე არსენი. თხზულების გამომცემელი აკად. ს. ყაუხჩიშვილი ღიად ტოვებს არსენის ვინაობის საკითხს⁷.

აკად. კ. კეკელიძე ძეგლის ენობრივ-სტილისტური მონაცემების მიხედვით ასკვნის, რომ „ხრონოგრაფის“ მთარგმნელი, მისივე ტერმინით რომ ვთქვათ, პეტრიწონული სკოლის წარმომადგენელია.

⁷ ხრონოგრაფი გიორგი მონაზონისაჲ, ს. ყაუხჩიშვილის გამოცემა, თბ., 1920, გვ. IX.

პეტრიწონული სალიტერატურო სკოლის ხანად მკვლევარი მიიჩნევა მ. შ. უკანასკნელ ხანას ვიდრე მე-13 ს. ნახევრამდე. ამ პერიოდის მოღვაწე რამდენიმე არსენიდან ავტორი მთელი რიგი ლიტერატურულ-ისტორიული ფაქტების მოშველებით „ხრონოგრაფის“ მთარგმნელად გამოყოფს არსენი იყალთოელს.

მკვლევარს აღნიშნული აქვს ზოგი მორფოლოგიურ-სინტაქსური და სტილისტური ხასიათის მოვლენა, რომელიც ახასიათებდა პეტრიწონულ სკოლას და რომელიც შეიმჩნევა ძეგლის ენაშიც⁸. ეს ზოგადი ნიშნებია.

ამდენად, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება იმ კონკრეტული ენობრივ-სტილისტური ფაქტორის აღნიშვნას, რაც არსენი იყალთოელის მთარგმნელობითი მეთოდის სპეციფიკურობად შეიძლება ჩავეთვალა. ერთ-ერთ ასეთ უტყუარ ფაქტორად გვესახება „გიორგი ამარტოლის ხრონოგრაფში“ „თანაარს“ ტერმინის გამოყენება.

როგორც ვნახეთ, „წყაროა ცოდნისა“⁸-ს არსენისეულ თარგმანში არსად არ გვხვდება „ერთარსება“. იქ სისტემატურად დასტურდება „თანაარსი“. მსგავსი ვითარებაა „ხრონოგრაფში“. „თანაარს“ ტერმინის გამოყენება როგორც სამების ცალკეული წევრებისადმი, ისე მთლიანად სამების მიმართ, ადასტურებს კ. კეკელიძის მოსაზრებას, რომ „ხრონოგრაფის“ მთარგმნელი არსენი იყალთოელია.

არსენი იყალთოელი განცალკევებით დგას წინარე პერიოდისა და თანამედროვე მოღვაწეებისაგან. იგი მხოლოდ „თანაარს“ ტერმინს მიმართავს, ხოლო ეფრემ მცირის მიერ ამ ტერმინების გამოყენება ქართულ მწერლობაში არსებული ტრადიციის ასახვაა.

გარდა „გიორგი ამარტოლის ხრონოგრაფისა, „თანაარს“ ტერმინი სამების||ღმერთის მიმართ რამდენიმეჯერ დადასტურდა.

ერთ, მე-12 ს. კრებულში, რომელიც წმინდანთა მეტაფრასულ ცხოვრებებს შეიცავს, წერია: „პავლე მოციქულმან... მკვდროანი ყოველი განამტკიცა სარწმუნოებად თ ა ნ ა ა რ ს ი ს ა ს ა მ ე ბ ი ს ა მიმართ ერთისა“ — S — 417, 77, 20.

რუის-ურბნისის კრების ძეგლისწერაში გვხვდება:

„და სახელისა მიმართ წმიდისა სამებისა ნათლისცემითა ასწაონ თაყუანისცემაჲ თ ა ნ ა ა რ ს ი ს ა ე რ თ ღ მ რ თ ე ე ბ ი ს ა ე — A — 76, 239 რ.

„რამეთუ სწორპატიობაჲ წმიდისა სამებისაჲ და თ ა ნ ა ა რ ს ე ბ ა ე და ერთძალობაჲ და ღმრთეებისა ე რ თ ბ ა ე მიერ ცხად იქნების“ (ცხოვრ. დიოს კონსტანტინეპოლელისა, ეტიუდები, VI, 178, 32). „თანაარსი სამება“, „თანაარსი ერთღმრთეება“ და „სამებისა თანაარსება“ — ეს მაგალითები „თანაარს“ ტერმინის ჩვეულებრივად გავრცელებულ გამოყენებას არ ეთანხმება. მაგრამ „თანაარსის“ ამ კონტექსტებში ხმარებას გარკვეული ახსნა ეძებნება, თუ მხედველობაში მივიღებთ სამივეგან მესამე კომპონენტის — ერთის — არსებობას.

„თანაარს“ ტერმინი ცალკე არ დგას სამებასთან, არამედ მხოლოდ ისეთ შემთხვევაში, როცა „წმ. სამება“ ან „ღმერთ“ — სიტყვებს ახლავს „ერთობა“ — ცნობილი ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინი... ამ ტერმინით გამოხატულია პირველ საწყისის, უზენაესი არსების, ღმერთის ერთობა, მარტივობა, სრულობა.

⁸ კ. კეკელიძე, ქართული თარგმანი გიორგი ამარტოლის ხრონოგრაფისა, ეტიუდები, I, თბ., 1956, გვ. 252 — 260.

„ერთი“ „თანაარსთან“ ერთად სიმპტომატურია! „თანაარსის“ ხმარება ერთი-ს აღმნიშვნელ ცნებასთან მიგვანიშნებს, რომ „თანაარსი“ სამება ღმერთთან მიმართებით საკმარისი არაა. როგორც ჩანს, „თანაარსი სამება“ ზუსტად არ გამოხატავს წმ. სამების დოგმას. ამიტომ დასახელებულ კონტექსტებში „თანაარს“ ტერმინს რაღაც ნიუანსით, კერძოდ, „ერთობის“ ნიუანსით ავსებს „ერთი“//„ერთობა“ ტერმინები.

„ერთარსისა“ და „თანაარსის“ განსხვავებულ კონტექსტში გამოყენება გვაფიქრებინებს, რომ მათ მნიშვნელობაში გარკვეული ნიუანსები გამოიყოფა და ეს ორი ტერმინი ქართულ მწერლობაში თანაბარი ღირებულების არ უნდა ყოფილიყო.

„ერთარსება“ ტერმინის განხილვისას დადგინდა ამ ტერმინის ორგვარი მნიშვნელობა: 1. თანობა, რელაცია, 2. ერთობა, ერთიდაიგივეობა.

„თანაარსის“ გამოყენების შემთხვევები გვაგვარაუდებინებს, რომ ამ ტერმინით მკვეთრად არ გამოიხატებოდა ის ერთობა, ერთიდაიგივეობა, რაც „ერთარსებას“ ჰქონდა და აქცენტი გადატანილი იყო თანობაზე, რამდენიმე წევრის ურთიერთმიმართებაზე. გრამატიკული ნორმების მიხედვით ამ ფუნქციას „თანაარს“ კომპოზიტში თანა თანდებული ეწევა. თანა თანდებული გახაზავს თანობას, რომელიც ჯერ კიდევ არ ნიშნავს ერთობას.

მაშა, ეძ და სული წმინდა, თანაარსი გამოხატავს ამ სამი წევრის თანობას არსებით, მაგრამ არის თუ არა აქ ერთობა? დოგმატი სამებისა, რასაკვირველია, გულისხმობს ამ სამი წევრის ერთსადაიმთავრობას არსებით, მაგრამ ქართული თანა თანდებული თავისი მნიშვნელობით ვერ ანიჭებს მას ერთობის, ერთიდაიგივეობის ისეთ სრულ გაგებას, როგორიც მოეპოვება ბერძნ. *ὁμοούσιος*-სა და ქართულ „ერთ-არსებას“.

ამრიგად, „თანაარსში“ სხვა კუთხით არის წარმოდგენილი სამი წევრის ერთგვარობა, კერძოდ, რამდენიმეს შორის მიმართების თვალსაზრისით. ამ მნიშვნელობამ განაპირობა ის გარემოება, რომ აღრეული პერიოდიდანვე „თანაარსი“ მხოლოდ სამების ცალკეული წევრებისადმი იხმარებოდა. „თანაარსი“ ჰიპოსტასების ისეთი პრედიკატი, რომელიც სამების რომელიმე წევრს დანარჩენებთან გარკვეულ მიმართებაში წარმოაჩენს. ხაზგასმულია მიმართება ამ წევრებს შორის, თანობა, თანამყოფობა⁹.

თანობა, თანამყოფობა ჯერ კიდევ არ ნიშნავს ერთობას. თანაარსებობა შესაძლებელია გავიგოთ არა ისე, რომ ძეს და სული წმინდას მამასთან აბსოლუტურად ერთი არსება გააჩნია, არამედ ისეც, რომ მათ მხოლოდ ნაწილობრივ გააჩნიათ მამის არსება. ცნობილია, რომ სამების სუბორდინაციის საკითხი მწვავედ იდგა თეოლოგიაში, განსაკუთრებით ქრისტიანობის ახლად ფეხადგმის პერიოდში (გავიხსენოთ ტერტულიანე, ფილონ ალექსანდრიელი, ორიგენი). ეკლესიამ უკუაგდო ყოველგვარი სუბორდინაციონიზმი სამების მიმართ.

ამ თვალსაზრისით აშკარაა „ერთარსების“ უპირატესობა „თანაარსთან“ შედარებით¹⁰. განსხვავებულ კონტექსტებში ამ ტერმინთა გამოყენება ცხად-

⁹ „თანაარსი“ ტერმინის დოგმატიკური მნიშვნელობის გააზრებაში არაერთი მომენტია გასათვალისწინებელი. მათი ახსნა „თანაარსის“ სხვადასხვა ნიუანსს უკავშირდება. ეს ცალკე საკითხია. იგი სპეციალურ შესწავლას მოითხოვს და მას აქ არ შევხებით.

¹⁰ ინტერესიოკლებული არ იქნება იმის აღნიშვნა, რომ ბერძნული *ὁμοούσιος*-ის შესატყ-

ყოფს „ერთარსებასა“ და „თანაარსს“ შორის არსებულ ნიუანსურ სხვაობას. „ერთარსებაში“ თანაობაც ჩანს და ერთობაც, ხოლო „თანაარსში“ — თანაობა, მიმართების ჩვენებაა წინ წამოწეული.

ამდენად, ეს ტერმინები ყოველთვის იდენტური არ არის. ქართულმა დოგმატიკურმა აზროვნებამ მათში გარკვეული ფუნქციონალური ნიუანსი ჩააქსოვა. ტერმინ „თანაარსით“ წმ. სამების ჰიპოსტასური შედგენილობის საკითხია წინ წამოწეული.

რაც შეეხება „ერთარსებას“, აქ აქცენტი გადატანილია ერთობაზე, რომ სამი ჰიპოსტასი ერთია არსებით. „ერთარსება“ ხაზს უსვამს სამების ერთობას. ამდენად, „ერთარსება“ მეტ შინაარსს მოიცავს. როგორც შემდგომ ვნახავთ, ამ ორი ტერმინის ასეთ კრიტიკულ შეფასებას უკვე ეფორემ მცირესთან ვხვდებით.

„ერთარსებისა“ და „თანაარსის“ ურთიერთმიმართების თვალსაზრისით საინტერესოა ზოგი ისეთი ფაქტი, რომელიც კიდევ ერთხელ ასაბუთებს ერთრიცხვით სახელიან და თანა წინდებულებიან კომპოზიტებს შორის არსებულ ფუნქციონალურ ნიუანსს.

1. რამდენიმეჯერ დადასტურდა კომპოზიტის შემადგენლობაში თანა თანდებულისა და ერთ რიცხვითი სახელის ერთად გამოყენების შემთხვევა.

„თანაერთნებათა და ერთგანზრახვათა თანაარსთა მისთა“ (თარგმანებაჲ ეკლესიასტისაჲ, 120, 27), ერთნება თვისსა და თანაერთგანზრახვა და ერთჴმა თავისა თვისისა (იქვე, 3, 8) „თანაერთჴმა (დავით აღმაშენ. ისტორიკოსი, 356, 15), „იესუჲს ღმრთეებაჲ... თანაერთობით მაცხოვრებელ არს“ (პეტრე იბერიელის შრომები, 22, 25).

არსენი იყალთოელის „გიორგი ამართლის სწოროგრაფში“ რამდენიმეჯერ შეგვხვდა ამ წარმოების კომპოზიტები. „თანაერთნებათა მისთა“ — 266, 15; „თანაერთჴროცობას მეთუღლისასა“ — 174, 7; „თანაერთნება“ — 40, 18.

მაგალითებიდან აშკარაა, რომ თანა თანდებულები და ერთ რიცხვითი სახელი კომპოზიტებში გარკვეული ნიუანსებით განსხვავდება. თანა თანდებულები არ მოიცავს იმ მნიშვნელობას, რაც ერთ რიცხვით სახელს აქვს დაკისრებული. უნდა ვიფიქროთ, რომ ამ მაგალითებში დაცულია კომპოზიტში ერთ რიცხვითი სახელის ფუნქციების გარდამავალი საფეხური. ერთ რიცხვით სახელიან კომპოზიტებში თანაობისა და ერთობის მნიშვნელობის დადგენა ალბათ ასეთ გარდამავალ საფეხურს გულისხმობდა. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ისეთი შემთხვევები, როცა თანა-ერთიანი კომპოზიტები ერთ რიცხვით სახელიანი კომპოზიტის პარალელურად და, მასაღამე, ტოლფასოვანი მნიშვნელობით იხმარება: თანაერთნებათა და ერთგანზრახვათა; ერთნება... და თანაერთგანზრახვად ერთჴმა.

ვისაღ ქართულის ანალოგიური წარმოების ტერმინია გამოყენებული რუსულშიც: „единосущный“. სპეციალურ ლიტერატურაში „единосущный“ განსხვავებულია მნიშვნელობით მასთან ახლოს მდგომ „равносущный“-საგან. ე. ბოლოტოვის განმარტებით, *ὁ ἰμοοσιος ὄσιος* не только равносущен, но единосущен (В. Болотов, Лекции по истории древней церкви, т. IV, стр. 36). რუსული „единосущный“ არის ქართული „ერთარსების“ ზუსტი შესატყვისი. როგორც დაინახეთ, „единосущный“ მეტი შინაარსის მომცველია, ვიდრე „равносущный“. მასში ქართული „ერთარსების“ მსგავსად, თანაობასთან ერთად ხაზგასმულია ერთობა, ერთიდაიგივეობა (ამ საკითხს ჩვენ ქვემოთ კიდევ დაუბრუნდებით).

2. კიდევ ერთი ფაქტი იმის საილუსტრაციოდ, რომ სამების დოგმატიკის თვალსაზრისით (რომელიც სამის ერთსადაიმეოვობას გახაზავს) „ერთარსებას“ უპირატესობა ენიჭება „თანაარსთან“ შედარებით.

სამების წვევების ურთიერთმიმართებისათვის ქართულ მწერლობაში გამოიყენება ტერმინები: სწორი, მსგავსი და იგივე.

ეფრემ მცირეს შესაძლებლად მიაჩნია, რომ სამივე ცნება სამება ღვთაების პრედიკატად იქნეს გამოყენებული. მაგრამ დოგმატიკური მრწამსი სამებისა ამ ტერმინს ერთმანეთის ტოლირებულებით არ იღებს (როგორც ცნობლია, ასეთი პოზიციის სათავე ჯერ კიდევ არისტოტელიდან მოდის. ვაეხსენოთ, რომ ეს ტერმინები განხილულია არისტოტელის „მეტაფიზიკის“ მე-5 წიგნში).

ქართულ მწერლობაში სამივე ტერმინი დასტურდება: „მსგავსი“, „სწორი“ და „იგივე“. ეს ტერმინები გვხვდება როგორც ნათარგმნ, ისევე ორიგინალურ ძეგლებში.

ა) სწორი.

„ქალწულმან შვა ძეჲ, ბუნებით სწორი მამისაჲ“ (იოანე მტბევარი, 1; ძვ. ქ. ს. პ. 50, 97).

„სიტყუა მამისაგან გამოსული, სწორი მამისა ბუნებით, გამოჩნდა კორცითა“ (დასდებ. ჰაბოლსნი; ძვ. ქ. ს. პ. 177, 5).

„სწორი“ თანა თანდებულთან ერთად კომპოზიტივ გვხვდება სამების წვევების ჩამოთვლისას.

„თანასწორი მამისაჲ და ძისაჲ სული“ (იოანე დამასკელის შობის საგალობელი, გ. ათონელის თარგმანი, rt, sin — 14, გვ. 180).

„სიტყუაო, ღმრთისა მამისაო თანასწორო“ (S — 4999, გვ. 538).

ამათ ბარალელურად გვხვდება „სწორი“. ერთ რიცხვით სახელიან კომპოზიტივში: „ერთ-სწორი“. ერთ რიცხვითი სახელის დართვით უკვე სხვა სიბრტყეზე წარმოსდგება სამების დოგმა: აქ თანაბრობაც არის მის წვევებს შორის და, რაც მთავარია, ხაზი ესმება ერთობას. მაგ.:

„ღმრთებაჲ, გუამოვნებით სამებაჲ და სამებაჲ, ბუნებით ერთსწორებაჲ“ (მართლ. და მწვალებ. ეტ. III, 98, 7).

„სამებისა ერთსწორება ვერ გულისჟმავყეს“ (ასურ. მოღვაწ. ცხოვრ. ა, 9, 21).

„ერთსწორებასა სამებისასა“ (ასურ. მოღვაწ. ცხოვრ. ა. 10, 13).

ბ) „სწორისა“ და „ერთსწორისა“ ანალოგიური ვითარება შეინიშნება მეორე წყვილ ტერმინებში: „იგივე“ და „ერთიდაიგივე“. „იგივე“ ხშირად დასტურდება ქართულ ლიტერატურაში. იგი უფრო ხშირად შეესატყვისება ბერძნ. *ταυτάτης*-ს.

ამ ტერმინის ბარალელურად იოანე პეტრიწი ხშირად მიმართავს ერთ რიცხვით სახელიან კომპოზიტივს: ერთიდაიგივე (ი. პ. შრომები, I, 33, 5; II, 45,6). ამრიგად, გვაქვს „სწორი“ და „ერთსწორი“, „იგივე“ და „ერთიდაიგივე“.

განხილულ ტერმინებთან გარკვეულ ანალოგიაში გვესახება „ერთარსება“ და „თანაარსი“. „ერთარსება“ ერთ სიბრტყეზეა „ერთსწორთან“, „ერთსადაიმავესთან“; ხოლო „თანაარსი“ — „სწორი“, „იგივე“.

3. ერთ რიცხვითი სახელიანი კომპოზიტივისა და თანა თანდებულისი კომპოზიტივის ურთიერთმიმართების თვალსაზრისით საინტერესოა კიდევ ერთი მაგალითი: „ერთსახელი“ და „თანამოსახელი“ ტერმინების შედარება.

„დიალექტიკაში“ მოცემულია ამ ტერმინების განმარტება (S—463, 45 v).

ეფრემ მცირე მეტი შინაარსის მომცველი ცნებისთვის მიმართავს „ერთსახელს“, ხოლო „თანამოსახელს“ ნაკლებ შინაარსს მოიცავს.

ეფრემისთვის რომ „ერთსახელი“ მეტია, ვიდრე „თანამოსახელს“, ჩანს შემდეგიდან: ეფრემი განმარტავს „თანამოსახელს“, მსჯელობს მის რაობაზე და ბოლოს უმატებს: „არამედ არა არიან იგინი სახელსა მას ზედა ცხოველისასა თანამოსახელს, არამედ უფროხსლა ერთსახელს“ (A—24, 14r).

ამრიგად, ეფრემის, „ერთსახელი“ „თანამოსახელობის“ მნიშვნელობასაც მოიცავს და ერთობასაც, ერთსადაიმავეობასაც.

4. და ბოლოს ყველაზე მნიშვნელოვანია ის, რომ გარკვეული ფუნქციონალური სახესხვაობითაა გააზრებული ერთი ცნების—ქრისტიანული სამების—აღმნიშვნელი ეს ორი ტერმინი. ეს მომენტი ეფრემ მცირის სახელს უკავშირდება.

„ერთარსება“ და „თანაარსი“ იდენტური ცნებები არ არის ეფრემ მცირისათვის. მათში ეფრემს გარკვეული ნიუანსური სხვაობა აქვს გააზრებული, რაც წმინდა დოგმატიკურ თვალსაზრისს უკავშირდება. ტერმინი „ერთარსება“ უფრო სრულყოფილად გამოხატავს სამების დოგმას, ვიდრე „თანაარსი“. ეფრემ მცირე წერს:

„ესე ყოველნი არა ხოლო თანაარსებასა და უფროხსლა ერთარსებასა მისსა აჩუენებენ მამისათანა, არამედ ამასცა, ვითარმედ მისვე და ერთისა მოქმედებისა უფალ არიან მამა და ძე“ — A — 24, 147 v.

ბერძნულში ეს ადგილი ასე იკითხება:

Τὰυτα γὰρ πάντα οὐ μόνον ἰσότησιν καὶ μετὰ ὁμοιωσιν ἢ Πατρὶ θεῶν αὐτῶν ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτῆς ἐσσερῆσας PG, col. 1053.

ბერძნულშია ἰσότησιν, ეფრემთან—„თანაარსება და უფროხსლა ერთარსება“, „უფროხსლა ერთარსება“ გარკვეულ ხარისხობრივ უპირატესობას ავლენს „თანაარსებასთან“ შედარებით. აშკარაა, რომ „ერთარსება“ მოიცავს იმ მნიშვნელობას, რაც იგულისხმება „თანაარსებაში“ და ნიშნავს უფრო მეტსაც — ერთობის თვალსაზრისით.

ჩვენი აზრით, ეფრემ მცირის მხრივ ამ სხვაობისათვის მნიშვნელობის მინიჭებას მხოლოდ მისი მსოფლმხედველობითი შეხედულებები არ განაპირობებდა. იგი გამოძახილი უნდა იყოს ქართულ დოგმატიკურ აზროვნებაში „ერთარსება“ და „თანაარს“ ტერმინებზე არსებული წარმოდგენებისა. ეპოქის სულისკვეთების შესაბამისად, როცა ქართული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგიის დადგენის პროცესი მიმდინარეობდა, ეფრემ მცირემ ორი ტერმინის გააზრების ტრადიციას გარკვეული კრიტიკული შეფასება მისცა.

ამრიგად, ტერმინები „ერთარსება“ და „თანაარსი“ ყოველთვის არ არის იდენტური. ისინი სინონიმებად შეიძლება ჩაითვალოს მხოლოდ გარკვეულ კონტექსტში. ეს გარემოება გაპირობებულია როგორც ენობრივი ფაქტორებით (ერთ რიცხვითი სახელისა და თანა თანდებულის ფუნქციები კომპოზიტებში), ისე დოგმატიკური მნიშვნელობით.

„ერთარსება“ და „თანარს“ ტერმინებს შორის არსებული ნიუანსური სხვაობა, შესაძლებელია, გამოხატულება იყოს ბერძნულ თეოლოგიურ ტერმინოლოგიაში არსებული სხვაობისა. მხედველობაში გვაქვს მერყეობა *ἑμῶσ* და *ἡμῶσ* — *ἡμῶσ* || *ἡμῶσ* *χα'* *ἡμῶσ* ტერმინების გამოყენებისას, რასაც ადგილი ჰქონდა ნიკეის კრების სიმბოლოს მომხრეთა და მის ზომიერ მოწინააღმდეგეთა წრეებში მე-4—6 სს.

‘*ἑμῶს* და *ἡμῶს* ერთმანეთისაგან განსხვავდება ნიუანსებით და არა პრინციპულად. ასეა ეს აღნიშნული სპეციალურ ლიტერატურაში. ‘*ἑμῶს* და *ἡμῶს* ნიშნავს: მსგავსი არსებით, თვისობრივი განსაზღვრებებით. დოგმატიკური თვალსაზრისით წმ. სამებისადმი საკმარისი არ იყო თქმა: მსგავსი თვისობრივი განსაზღვრებებით. სამების წყევრები არა მარტო მსგავსია, არამედ ერთია არსებით, ერთიადიგივეა. ასეთ გაგებას კი ზუსტად გამოხატავდა *ἑμῶს*. ცნობილია ის ხანგრძლივი პაექრობა, რაც ამ ტერმინების დოგმატიკური მნიშვნელობის გარშემო წარმოებდა. საბოლოოდ გაიმარჯვა *ἡμῶს* ტერმინმა.

ამ თვალსაზრისით საინტერესოა, თუ როგორ იქნა გამოყენებული ტერმინი „მსგავსი“ — *ἡμῶს* ორ, ერთმანეთისაგან რამდენიმე საუკუნით დაშორებულ ძეგლში. ერთია, „ეპისტოლეთა წიგნი“ — VII ს. და მეორე — ექვთიმე მთაწმიდელის ნათარგმნი „წინამძღვარი“ — X ს.

„მსგავსი“ ტერმინი გვხვდება მე-7 ს. პირველი ნახევრის ძეგლში „ეპისტოლეთა წიგნი“. კირონ კათალიკოსისა და აბრაამ სომეხთა კათალიკოსის მიმოწერაში, ნიკეის კრების სიმბოლოს განხილვისას, იხსენიება „მსგავსი“. საინტერესოა, რომ სიმბოლოში, სადაც ბერძნულად წერია: *ἑμῶს*, სომეხთა კათალიკოსის წერილში ზის მისი ზუსტი შესატყვისი: *համայն հոր* (გვ. 115), ხოლო კირონ ქართველის წერილის სომხურ თარგმანში კი — *հման հոր* (გვ. 103), რაც ქართულად ნიშნავს: „მსგავსი მამისა“. შესაძლებელია ვიფიქროთ, რომ კირონის ქართულ ორიგინალში „ერთარსი“ ან „თანარსი“ ეწერა და *հմან* — მსგავსი, მთარგმნელის ინიციატივაა. მაგრამ, თუ მხედველობაში მივიღებთ კირონის მრავალმხრივ განათლებასა და ბერძნული და სომხური ენების შესანიშნავ ცოდნას¹¹, ძნელი დასაშვებია, რომ ეს სიტყვა კირონის უნებურად გაპარულიყო. როგორც ჩანს, კირონ კათალიკოსისთვის უკვე ისე მწვავედ აღარ იდგა „მსგავსი“ — *ἡμῶს* ტერმინის დოგმატიკ. ნიუანსის საკითხი, როგორც რამდენიმე საუკუნით ადრე, არიანულ მწვალებლობასთან დისკუსიების დროს.

„მსგავსი“ ტერმინის დოგმატიკური რაობის სახეცვლის გასათვალისწინებლად გვიხსენით ის საეკლესიო კრებები, რომელთაც ადგილი ჰქონდათ IV—V საუკუნეებში. ეს კრებები იყო არენა დოგმატიკური ხასიათის დისკუსიებისა, სადაც მართლმადიდებლური აღმსარებლობა მთელი თავისი ძალების მობილიზაციით ებრძოდა არიანულ ერესს *ἡμῶს* ტერმინის დასაცავად. ცნობილია, რომ ნახევრადარიანელები ნიკეელთა ტერმინს უპირისპირებდნენ ტერმინებს *ἡμῶს* და *ἡμῶს* — ს. ე. ო. ძე ერთარსება კი არაა მამისა, არამედ მსგავსი, მსგავს-არსებაა. „მსგავსი“ კი სამების დოგმატის თვალსაზრისით ნაკლებ მნიშვნელოვანი

¹¹ კირონ კათალიკოსის შესახებ იხ. ეპისტოლეთა წიგნი, ზ. ალექსიძის გამოცემა, თბ., 1968, გვ. 209—212.

იყო, ვიდრე „ერთარსება“. „მსგავსი“ მხოლოდ თვისებებით მსგავსებას მოსახერხებელია და არა არსებით ერთობას. **“Ομοιως—„მსგავსის“** ასეთი გაგება კლასიკური ფილოლოგიის ტრადიციად იყო. IV ს. დიდი საეკლესიო მოღვაწენ მკაცრად აკრიტიკებდნენ ამ ტერმინს და ცდილობდნენ თვალსაზრისით ეჩვენებიათ ის არსებითი განსხვავებანი, რაც ამ ორ ტერმინს შორის არსებობდა.

ათანასე ალექსანდრიელი და ბასილი დიდი თვითონაც მიმართავდნენ ტერმინს **“Ομοιως—„მსგავსი“**, მაგრამ დოგმატის თვალსაზრისით უპირატესობას ანიჭებდნენ **“ἰσοσημοις-ს“**¹².

როგორც ჩანს, ტრიადოლოგიური დისკუსიების დროს „მსგავსი“ თავისთავად იგულისხმებოდა „ერთარსებაში“. „მსგავსი“ თავისი დოგმატური მნიშვნელობით ვერ უტოლდებოდა „ერთარსებას“.

შემდგომ პერიოდში, ბიზანტიურში **“Ομοιως—„მსგავსი“** სხვა ნიუანსი შეიძინა. **“Ομοιως** უჩვენებს არა მარტო მსგავსებას, არამედ ერთნაირობას და თანასწორობას¹³. ამით ძისა და მამის არსებით ერთიანობა ცხადდებოდა და **“ἰσοσημοις** დაახლოებით უტოლდებოდა **“ἰσοσημοις-ს“**.

ყოველივე ეს საშუალებას გვაძლევს ვიფიქროთ, რომ **“Ομοιως** ტერმინის მნიშვნელობის სახეცვლილებამ განაპირობა ის გარემოება, რომ კირონ კათალიკოსი მოსალოდნელი **“ἰσοσημοις—„ერთარსის“** ნაცვლად **“ἰσῆμοις—„მსგავსი“** ტერმინს ხმარობს. ამას მიემატა ის გარემოებაც, რომ კირონის ეპოქა საკმაოდ დაცილებული იმ ხანას, როცა ტერმინი „მსგავსი“ სასტიკ წინააღმდეგობას ხდებოდა თავისი არაიანული გაგების გამო. ამ საუკუნეების გამოძახილი ძალზე შორეული იყო და ისე აღარ ხვდებოდა ჰერმეტიკი მართლმადიდებელი აღმსარებლის ყურს.

გვიან საუკუნეებში ტერმინი „მსგავსი“ გარკვეული უფლებებით სარგებლობდა, მაგრამ მისი დოგმატიკური მნიშვნელობა ერთგვარ უნდობლობას მიიწვევდა. ამ მხრივ განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ერთი ადგილი ექვთიმე ათონელის „წინამძღვრიდან“¹⁴.

ბერძნულში წერია: **“Εἰ κατὰ τὴν ἀσπὴν ὁμοιωσις ἐστὶ τῷ Πατρὶ καὶ ἰσοσημοσις ἴσῆμοις ἢ χριστῶς (Migne, 94, col. 116).**

„უკუეთუ ერთი ბუნებაა აქუს და მითვე ბუნებითა არს მსგავს და ერთარსება ჩუენდაცა და მამისაცა“.

ბერძნულ **“ἰσοσημοις-ს“** ექვთიმე ათონელი ორი სიტყვით თარგმნის: „მსგავსი“ და „ერთარსება“. **“Ομοιωσις-ში** **“ἴσῆμοις || ἰσοσημοις || ἰσοσημοις-ის** შესატყვისია „მსგავსი“. მაგრამ, როგორც ჩანს, ექვთიმე მთაწმიდელი **“ἰσοσημοις-ში** მეტ შინაარსობრივ გაგებას აქსოვდა, ვიდრე ამას გადმოსცემდა „მსგავსი“ და ამიტომ საჭიროდ მიიჩნია იქვე დაერთო „ერთარსება“. **“Ομοιωσις—მსგავსი** (შდრ. კირონ კათალიკოსის წერილი). მაგრამ ეს ექვთიმე მთაწმიდელისათვის მოკლებულია სისრულეს და უმატებს „ერთარსებას“. „ერთარსება“ მეტია, ვიდრე „მსგავსი“.

¹² ათანასე ალექსანდრიელის განცხადებით: „ის, ვინც იყენებს სახელს მსგავსი არსებით, ვერ კიდევ არ იძლევა იმის გაგებას, რომ ყოფნაც არსებისგანაა. ვინც იყენებს სახელს—ერთობის, გამოხატავს ერთსაც და მეორე ცნებასაც: არსებით მსგავსებას და არსებისაგან ყოფნასაც—*Contra Evnom. Lib. II, col. 648* (ვიმოწმებთ ა. პ. ლებელევის წიგნის მიხედვით „*Вселенские соборы IV—V веков*“, 1896, стр. 66).

¹³ *А. Спасский, История догматических движений в эпоху вселенских соборов, т. I, 1906, стр. 374.*

¹⁴ ბერძნული ტექსტი და მისი ქართული თარგმანი მოგვაწოდა ფილოლოგ. მეცნ. დოქტორმა თ. ჭყონიამ.

“**Օսითა՛ս-ს**—„**მსგავს**“ ტერმინმა, როგორც ვნახეთ, გარკვეული ცვლილებების განიცადა დოკმატიკური აზროვნების განვითარების პერიოდების მიხედვით. მე-4 ს. იგი წარმოუდგენელი იყო, რადგან ის ითვლებოდა არიანობის დევიზად; გვიან საუკუნეებში მხოლოდ ნიუანსებით განსხვავდებოდა „ერთარსებისაგან“, თორემ ბარკვეული უფლებებით სარგებლობდა. ამის დამადასტურებელია ჩვენ მიერ ზემოთ დასახელებული ორი შემთხვევა—„**მსგავსი**“ ტერმინის „ერთარსების“ სინონიმად ხმარებისა.

“**Օսითა՛ս** და **ჭამა՛ս** || **ტამათა՛ს** შორის არსებული სახესხვაობის ანალოგიურად გვესახება ჩვენ „ერთარსებასა“ და „თანარსებას“ შორის არსებული აზრობრივი ნიუანსი. მნიშვნელობის თვალსაზრისით როგორ მიმართებაშიც არის „**მსგავსი**“ „ერთარსებისადმი“, ასეთივე მიმართებაში ჩანს „თანარსიც“ „ერთარსებისადმი“. სპეციალურ ლიტერატურაში აღნიშნულია **ტამათა՛ს**-ის განმასხვავებელი ნიშნები **ტამათა՛ს**-საგან. ესაა ჰიპოსტასური შედგენილობის წინ წამოწევა, რაც კარგად ჩანს **ტამათა՛ს**-ით. ქართულ „თანარსშიც“ ასევეა წამოწეული ჰიპოსტასური შედგენილობის საკითხი.

„თანარსის“ ეს ეტიმოლოგია მას „ერთარსების“ ბაღლად ვერ აჩენს. ძე მამისა თანა არს, მაგრამ ერთია თუ არა ისინი არსებით? ვიმეორებთ:

„თანარსით“ ჰიპოსტასებია ხაზგასმული და ამით ყოფიერების მომენტს ესმება ხაზი, ხოლო „ერთარსებაში“ არსება — **შათა** არსების მომენტს გახაზავს.

ბერძნულში მოიპოვება **შათა** სახელითა და სხვადასხვა წინდებულთ შედგენილი კომპოზიტები: **μεισθαια**, **παρσθαια**, **συσθαια**, **ξυσθαια**. არცერთი ამ ბერძნულ ტერმინთაგანი არ გამოდგება **ტამათა՛ს**-ის სინონიმად და ამდენად, გაუმართლებელია „თანარსის“ აღქმების მათ შორის ძებნა. არც წარმოების მიხედვით, არც დოკმატიკური მნიშვნელობით „თანარსი“ მათ იდენტურად არ გამოცხადდება.

რაც შეეხება **ტამათა՛ს**, მისი ტრინიტალური გააზრება გვიან ბიზანტიურში იმდენად სახეცვლილია (როგორც ზემოთ იქნა აღნიშნული), რომ შესაძლებლად მიგვაჩნია დავუშვათ მასთან ქართული „თანარსის“ აზრობრივი იდენტობა¹⁵.

“**Օսითა՛ს**“ში **ტამათა՛ს**-ის მნიშვნელობაა: 1. ერთი და იგივე, ერთნაირი, მსგავსი, 2. საერთო, ერთი. იგივე მნიშვნელობა აქვს ერთ რიცხვით სახელს ქართულ „ერთარსებაში“. რაც შეეხება მეორე ტერმინის, **ტამათა՛ს**-ის პირველ კომპონენტს—**ტამათა՛ს**, იგი ნიშნავს: 1. მსგავსს, 2. სწორს, ერთსა და იმავეს, 3. ზიარს და ა. შ. „ქართულ „თანარსში“ ასევე ჩანს ეს მსგავსება, სწორება.

„ერთარსების“ დოკმატიკური მნიშვნელობა ზუსტად შეესატყვისება **ტამათა՛ს**-ს, ხოლო „თანარსის“ მნიშვნელობა შესაძლებლად მიგვაჩნია **ტამათა՛ს** || **ტამათა՛ს**-ის ანალოგიურად გავიზოროთ. როგორც **ტამათა՛ს** || **ტამათა՛ს**-ს, ისე „თანარსს“ ჰიპოსტასური შედგენილობის წინ წამოწევა განასხვავებს **ტამათა՛ს**—„ერთარსებისაგან“.

დასკვნა

1. „ერთარსება“//„ერთარს“ და „თანარს“ ტერმინები ყოველთვის სინონიმურ ცნებებს არ გამოხატავს.
2. „ერთარსება“ და „თანარსი“ ზუსტად განსაზღვრულ კონტექსტებში დასტურდება.

¹⁵ მით უმეტეს, რომ ქართულ სინამდვილეში დადასტურდა **ტამათა՛ს** „მსგავსი“ შესატყვისობა.

„ერთარსება“ გამოიყენება: ა) მთლიანად სამების//ღმერთის მიმართ („სამება ერთარსება“...; „სამებასა თაყუანის-ვსცემ „ერთარსებით“...; ერთარსისა თაყუანის-საცემელისა ღმრთეებისა მადლითა“...); ბ) წმ. სამების ცალკეული წევრებისადმი, მათი მიმართების აღნიშვნისას („იდიდები ერთარსებით მამისა და სულისადათა...“; „გურწამს ...ღმერთი ჭეშმარიტი... ერთარსი მამისადა“); გ) მხოლოდ ერთი წევრისადმი („დაუსხაბმო სულო წმიდაო, ერთარსებაო“...).

„თანაარსი“ გამოიყენება სამების ცალკეული წევრების: ერთის, ორის, ან სამივეს დასახელების შემთხვევაში, მათი მიმართების აღნიშვნისას („ძმ... თანაარსი და თანამსგავსი მამისადა...“; „სული წმიდადა... მამისა და ძისა თანაარსი...“); ზოგჯერ ის წევრი სამებისა, რომლისადმი მიმართება იგულისხმება, წინადადებაში არ ჩანს („თანაარსი სიტყუაჲ უყამოდა... ჰქადაგე შენ...“; „თანაარსისა და ცხოველს-მყოფელისა წმიდისა სულისამან... მაქებელმან“).

საერთო სურათიდან გამონაკლისს წარმოადგენს არსენი იყალთოელის თარგმანები, სადაც ყოველგვარ კონტექსტში დასტურდება მხოლოდ „თანაარსი“.

3. „თანაარს“ ტერმინი ღმერთთან ან წმ. სამებასთან კონტექსტში მხოლოდ იმ შემთხვევაში დასტურდება, როცა ამ უკანასკნელთ ახლავს ტერმინი „ერთი“ („თანაარსისა სამებისა მიმართ ერთისა“...; „თანაარსისა ერთღმრთეებისა...“).

4. „ერთარსება“ ტერმინს ორგვარი ფუნქცია აქვს: 1. თანაობა, მსგავსება, რამდენიმეს ურთიერთმიმართება, 2. ერთობა, ერთიდაიგივეობა. ძირითადი და უპირატესია ერთობის ჩვენება. განმსაზღვრელია როგორც დოგმატიკური მრწამსი (სამების წევრთა არსებით ერთობის, ერთიდაიგივეობის აღნიშვნა), ისე კომპოზიტიში ერთ რიცხვითი სახელის ფუნქციონალური სპეციფიკურობა (როგორც ერთობის, ისე თანაობის ჩვენება).

5. ტერმინი „თანაარსი“ სამების ცალკეული წევრების ურთიერთმიმართებას გამოხატავს. აღნიშნულია თანაობა, მსგავსება. ერთობის ფუნქცია იგულისხმება სამების დოგმის თვალსაზრისით.

6. „ერთარსება“ უფრო მეტ შინაარსს მოიცავს, ვიდრე „თანაარსი“. „ერთარსება“ აუცილებლად „თანაარსიც“ არის, მაგრამ „თანაარსი“ ყოველთვის არ გაიგებოდა „ერთარსების“ ბაღდად. უპირატესობა ენიჭებოდა „ერთარსებას“ სამების დოგმის თვალსაზრისით (შდრ. ეფრემ მცირის: „ესე ყოველნი არა ხოლო თანაარსებასა და უფროსსა ერთარსებასა მისსა აჩუენებენ“).

7. „ერთარსება“ და „თანაარს“ ტერმინებს შორის არსებულ ნიუანსურ სხვაობაში ბერძნულ დოგმატიკურ აზროვნებაში მომხდარ ცვლილებათა ასახვა ჩანს.

ს ა ი ლ უ ს ტ რ ა ც ი ო მ ა ს ა ლ ა ა ლ ე ბ უ ლ ი ა

1. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის ფონდებიდან.
2. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდიუმთან არსებული „ვეფხისტყაოსნის“ აკადემიური ტექსტის დამდგენი კომისიის სალექსიკონო ფონდიდან.
3. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის აღმოსავლეთმცოდნეო-

ბის ინსტიტუტში დაცული ბიზანტიურ-ქართული დოკუმენტირებული მასალებიდან.

შ ე მ ო კ ლ ე ბ ა ნ ი :

1. S — საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის S ფონდი.
2. A — საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის A ფონდი.
3. rt — ხელნაწერთა ინსტიტუტის roto ფონდი.
4. კიმენი I — ქართული აგიოგრაფიული ძეგლები, ნაწილი პირველი, კიმენი, ტ. I, ტფილისი, 1918.
5. კიმენი II — ქართული აგიოგრაფიული ძეგლები, ნაწილი პირველი, კიმენი, ტ. II, თბილისი, 1946.
6. ძვ. ქ. ს. პ. — პ. ინგოროყვია, ძველი ქართული სასულიერო პოეზია, წიგნი I, ტფილისი, 1913.
7. ლიტ. ურთ. — ილ. აბულაძე, ქართული და სომხური ლიტერატურული ურთიერთობა IX — X სს-ში, თბილისი, 1944.
8. სინური მრავალთავი — ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, 5, სინური მრავალთავი 864 წლისა, აკ. შანიძის რედაქციით, თბილისი, 1959.
9. ეტიუდები — კ. კეკელიძე, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან.
10. იოანე ბოლნელის ქადაგებანი, რ. ბარამიძის გამოცემა, თბილისი, 1962 წ.
11. ძვ. ქართ. ლიტ. ქრესტ. — ძველი ქართული ლიტერატურის ქრესტომათია, წიგნი I, შედგენილი ს. ყუბანიშვილის მიერ, თბილისი, 1946.
12. მიქ. მოდრ. საგ. კრებ. — მიქაელ მოდრეკილის საგალობელთა კრებული S — 425.
13. დ. აღმაშ. ისტ. — დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი, ქართლის ცხოვრება, წ. I, ს. ყაუხჩიშვილის გამოცემა, თბილისი, 1955.
14. ი. პ. შრომები — იოანე პეტრიწის შრომები, შ. ნუცუბიძისა და ს. ყაუხჩიშვილის რედაქციით, I, 1940; II, 1937.
15. ასურ. მოლ. ცხ. — ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, I, ასურელ მოღვაწეთა ცხოვრების წიგნთა ძველი რედაქციები, ილ. აბულაძის გამოცემა, თბილისი, 1955.
16. თარგმანება ეკლესიასტისაჲ — თარგმანებაჲ ეკლესიასტისაჲ მიტროფანე ზმჯრნელ მიტროპოლიტისაჲ, კ. კეკელიძის გამოცემა, 1920.
17. პეტრე იბერ. შრომები — პეტრე იბერიელი (დიონისე არეოპაგელი), შრომები, ს. ენუქაშვილის გამოცემა, თბილისი, 1961.
18. იოანე — სახარება იოანესი.
19. მ. ჯანაშ. გამოც. M. Джанашвили, История грузинской церкви, кн. I, 1898.
20. ХВ, IV — Христианский Восток, т. IV, вып. I, II, 1915.
21. ТР, IX — Тексты и разыскания по армянско-грузинской филологии, т. I, Л., 1925.

ИЗ ИСТОРИИ ГРУЗИНСКОЙ ДОГМАТИКИ
 О ТЕРМИНАХ „ერტარსება“ ERTARSEBA И „თაბაარსი“ TANAARSI

(Резюме)

В грузинской теологической терминологии для обозначения высшего существа, христианского бога применяются термины „ერტარსება“ ertarseba и „თაბაარსი“ tanaarsi. Эти термины соответствуют греческому ἕμωσσιος. В грузинском языке термины „ერტარსება“ ertarseba и „თაბაარსი“ tanaarsi не всегда являются синонимами. Они употребляются в строго определенных значениях.

„ერტარსება“ ertarseba употребляется: 1) в применении к св. троице || к богу в целом; 2) применительно к отдельным членам св. троицы, для обозначения реляции между ними; 3) при обращении к одному из членов троицы. „თაბაარსი“ tanaarsi употребляется при наименовании отдельных членов троицы. „თაბაარსი“ tanaarsi в контексте с богом или св. троицей встречается лишь в том случае, когда налицо другой термин „ერთი“ erti (единый).

Между термином „ერტარსება“ и „თაბაარსი“ существует некоторое функциональное различие. Термин „ერტარსება“ ertarseba „единосушный“ выявляет двоякую функцию: а) равенство, соотношение; б) единство, тождественность. Основной и ведущей является функция единства. Термин „თაბაარსი“ tanaarsi „подобосушный“ показывает отношение, равенство между членами св. троицы. Функция единства подразумевается с точки зрения догмата о св. троице.

Термин „ერტარსება“ ertarseba более точно и всесторонне передает содержание догмата о троице, чем „თაბაარსი“ tanaarsi. В нем дан синтез всего учения о троице. Выдающийся грузинский деятель Ефрем Мцире предпочтение отдает термину „ერტარსება“ ertarseba и с догматической точки зрения ставит его выше, чем термин „თაბაარსი“ tanaarsi.

თორნიკე ზუმონია

იოანე ღამასკაელის მნკომია იოანე ოქროპირის მიმართ

მეხუთე მსოფლიო საეკლესიო კრებამ (553 წ.) მიაკუთვნა იოანე ოქროპირი რჩეულ მწერალთა და მოღვაწეთა რიცხვს. იგი მეცხრე ადგილზეა დასახელებული 12 მოღვაწის სიაში.

იოანე ოქროპირი იყო თავისი დროის გამოჩენილი საეკლესიო ორატორი¹ და მწერალი. მის კალამს ეკუთვნის: ძველი და ახალი აღთქმის ზოგიერთი წიგნის განმარტებანი, საგალობლები, ჰომილიები, ეპისტოლენი და სხვ.².

მრავალი თხზულება ოქროპირისა ითარგმნა სხვადასხვა დროს ქართულად³.

ამ თარგმანების მეშვეობით ვრცელდებოდა იოანე ოქროპირის შეხედულებანი საქართველოში⁴. მაგალითად, მათესა და იოანეს სახარებათა განმარტებებში საყურადღებო აზრები აქვს გამოთქმული ოქროპირს, სხვათა შორის, სოციალურ საკითხებზე.

იოანე ოქროპირი გვიჩვენებს მის თანამედროვე ადამიანთა საზოგადოებრივი ცხოვრების შემაძრწუნებელ სურათს. „უკუეთუ ვინმემცა დაჯდა ადგილსა მალაღსა განცდად საქმეთა კაცობრივთა, რაოდენმცა იტირა და მწუხარე იქმნა და რააჴომცა განკიცხა იგი. რამეთუ საქმეთა ვიქმთ, რომელნი ღირს არიან სიცილისა და კიცხვისა. იგი ვინმე ჴრდის ძაღლთა ნადირობად ველურთა ნადირთა, და თვთ უუგუნურეს ნადირთასა იქმნების. სხუაჴ ჴრდის მფრინველთა ქორთა და შავარდენთა და ოქროსა ფრიაღსა წარაგებს ესევეითართა ჴედა, და კაცთა შიმშილითა მომყმართა არა მიხედავს. სხუაჴ კულაად ოქრო სოფითთა და მარმარილოთა კრებს და დაასხამს კედელთა, და გლახაკთა შიმუელთა მცირესაცა სამოსელსა არა მისცემს, და ურიცხუნი აქუნდიან სამოსელნი და გლახაკთა ერთიცა არა აქუნ. და სამშჯავროთა შინა სხუამან სხუაჴ შთანთ-

¹ იოანეს, როგორც შესანიშნავ ორატორს, VI საუკუნიდან ეწოდა „ოქროპირი“.

² „Der Umfang seiner literarischen Produktion ist grösser als aller anderen Schriftsteller des Orients, soweit ihre Erzeugnisse erhalten sind“ (Bertold Altaner, Patrologie, 1959, S. 289—290).

³ კ. კეკელიძე, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, V, თბილისი, 1957, გვ. 68—69; ა. შანიძე, ხანმეტი მრავალთავი, ტფილისის უნივერსიტეტის მოამბე, VII, ტფილისი, 1927, გვ. 103—109.

⁴ რასაკვირველია, ბერძნული ენის მცოდნე ქართველს შეეძლო წაეკითხა იოანე ოქროპირის თხზულებანი ბერძნულ ხელნაწერებშიც.

ქის და შეჭამის, და სხუამან მეძავთა ზედა წარაგის, სხუამან ხუმართა და მგოსანთა, შენებასა ტაძართასა, სყიდასა ავარაქთასა. სხუად ვახშთა თულ-ვენ და ვახშის-ვახშთა. ხოლო სხუად წიგნთა წერნ შესმენითა სხუათა სიკუდილისა ჭელთა მიცემად და რომელიმე პარვად ვაღნ“ (იოანე ოქროპირი, იოანეს სახარების განმარტება, A-101, გვ. 552 — 553).

ქურდობა მიაჩნია იოანე ოქროპირს დიდ ბოროტებად. სხვის ნაშრომს ფარულად ითვისებს ქურდი, ვეცხლისმოყვარე — აშკარად. ვეცხლისმოყვარე (ფულის მოყვარე, ანგარი) მდიდარი იქნეს კიდევ უფრო მეტ ქონებას არა პატიოსანი შრომით, არამედ სხვისი ნაშრომის მითვისებით, ძარცვით. „რამეთუ ვეცხლის-მოყუარენი, — ამბობს იოანე ოქროპირი, — ყოველთავე კაცთა მუცელზედ არიან: აზნაურთა ისწრაფიან მონა ყოფად, თბოლთა ჰქენჯნიან, ქურიეთა სტყუენვენ, გლახაკთა სძარცუენ, მრავალნი სახლნი დაარღვენს, მრავალნი ქალაქნი შეაშფოთენს“ (იოანე ოქროპირი, მათეს სახარების განმარტება, A — 88, გვ. 43).

ასეთ ანგარ ადამიანებს აღარებს იოანე ოქროპირი საშინელ არსებას („კაცსა ვისმე ეშმაკისა მსგავსსა“), „რომლისა ხილვად იყომცა შავ და უშუერ, ცეცხლი სცვინ თულთა, და კუამლი საჭუმბლისაა გამოვალს საყნოსელთაგან, იონივე ჭელნი მისნი ვეშაპნი იყვნიან გესლოვანნი, და პირსა შინა მისსა კბილთა წილ მახვლნი აღლესულნი გაწყობილ იყვნიან, ხოლო ენისა წილ წყაროდ გესლისა მაკუდინებელისაა აღმოეცენებინ. ხილვად პირისა მისისაა არნ, ვითარცა ხილვად ძაღლისა და მგლისაა შეერთებული. მუცელი მისი, ვითარცა საჭუმბლი ცეცხლისაა, განმლეველ არნ ყოვლისავე, და ფერწნი მისნი აღისა მსგავსად მწრაფლ შემწუველ. ჭმა მისი არა ჭმაა არნ კაცისაა, არამედ სასტიკი რაჟმე და საძაველი ოხრაჟ. კაცის მჭამელ არნ იგი და უწყალოდ მომწყუდედელ, ვინცა პოის“ (A-88, გვ. 44).

იოანე ოქროპირის ამ საინტერესო აზრების შემცველი თხზულებანი (მათესა და იოანეს სახარებათა განმარტებანი) თარგმნა ქართულად ექვთიმე ათონელმა (გარდ. 1028 წ.). აღსანიშნავია, რომ ქართლის მეფემ დავით კურაპალატმა უწოდა გამოჩენილ ქართველ მწერალს ექვთიმე ათონელს „ახალი ოქროპირი“⁵. ეს ფაქტიც მოწმობს იოანე ოქროპირის სახელის პოპულარობას საქართველოში. აქ ცნობილი იყო ოქროპირის ბიოგრაფიაც, გიორგი ალექსანდრიელის (VI ს.) მიერ აღწერილი. ბიოგრაფიის ქართული თარგმანის უძველესი ნუსხა 968 წლით არის დათარიღებული.

შემდგომშიც არ შენელებულა ინტერესი იოანე ოქროპირის ცხოვრებისა და შემოქმედებისადმი. დღემდე უცნობ ქართველ მწერალს, XII საუკუნეში უთარგმნია იოანე დამასკელის ენკომია იოანე ოქროპირის მიმართ.

ენკომიის (ქების, ხოტბის) თარგმანი სამი ხელნაწერით (A—IIer. 23; B—H1347; C—Q-662) არის ცნობილი. ხელნაწერთა ურთიერთ შედარებით გაირკვა, რომ ენკომიის ვრცელი (სრული) ტექსტი შემოუნახავთ A და C ნუსხებს, მოკლე — B ნუსხას. ასე, მაგალითად:

⁵ გიორგი მთაწმიდელი, ცხოვრება იოანესი და ეფთჳმესი, გამოსაცემად დაამზადა ივ. ჯავახიშვილმა, თბ., 1946, გვ. 28.

ვრცელი
ტექსტი

ვინამცა ყოველსა მას ორ წელი-
წადობასა ყოვლადვე არა მიწვა არ-
ცა ღამე, არცა დღე.

ესრეთ მოიკუდინა მუცლის-ქუშ-
შე მისი და თირკუმელთა ძალი
დაიკსნა და უპის ზედაჲ ჭურვებაჲ
მუცლისაჲ დაშრტა და უძღურ იქ-
მნა თვისსა საკმარებისაგან.

ამისსა შემდგომად კჳალად იქცა
მამულად და ეკლესიისა მღვდელთა
დასისაგანად იქმნა, და ვითარცა ერ-
თგულმან შვილმან აღმზრდელისა
დედისანი გარდაიჯადნა საზრდონი
ამისნი. ვინაჲ საღმრთოჲსა განგებისა
მიერ პორფირისა მიმართ ქალაქთაჲ-
სა წარიგზაუნა, და სძალ იყო ასუ-
ლი დიდისა მღვდელთ-მთავრისაჲ. რა-
მეთუ არა ღირს იყო ჳკმირსა ქუშშე
დამალვად ესევეთარისა მნათობისა,
რომელსა ზედა უქამოჲ და სამარა-
დისოჲ ნათელი განისუჭნებდა... (A,
43 r).

ენკომიის პირველი (A) ტექსტის ზოგიერთი ადგილი გამოტოვებულია
ნეორეში (B ტექსტში). მოკლე ტექსტი იმ ნაწილში, სადაც მისდევს ვრცელს,
მისგან განსხვავდება ვარიანტულად. მაშასადამე, ორივეს საფუძვლად ერთი
თარგმანი უდევს.

ენკომია ბერძნულიდან არის თარგმნილი. შესადარებლად მოვიტანთ ერთ
ადგილს ბერძნული⁶ და ქართული⁷ ტექსტებიდან.

Τίς οὐκ ἔσται ἀρετῆς ἦν καὶ
δὲρμασιν, ἢς μὴ θεῖσθα: λῆγος
πρὸς παῖδισιν; Τίς λῆγος νιμφά-
δης ἐδέχεε τοῖς ἔργοις ἐφεπιμύνας,
ἔκ τούτων τε λαμβάνουσα τῆν θύ-
ναμον, ἢς καὶ ἐπὶ τούτοις λέγει·
ὃν ἤρξατο ποιεῖν τε καὶ δεῖν ἄσχευ⁸
(გვ. 768).

ვინ ესრეთ სახე სათნოებისაჲ
იყო და იხილვებოდა, ვიდრეღა სიტ-
ყუაჲ სასწავლელად არღარა ეკმა-
რებოდა. ვინ სიტყუათა წკმანი დაა-
დინნა ესრეთ შედგომილნი საქმეთა-
ნი და მათ მიერ მიმღებელნი ძალი-
სანი, ვიდრეღა ამისთვისცა ითქუმის,
რომელსა იწყო ყოფად და სწავლად
(გვ. 137).

ეს ნაწილი ენკომიის ქართული თარგმანისა შესატყვისება ბერძნულს,
მაგრამ ქართული ტექსტის ზოგიერთი სხვა ადგილი გვიჩვენებს მცირე სხვაო-
ბას ბერძნულთან შედარებისას. ასე, მაგალითად:

⁶ Migne, Patr. gr. t. 96.

⁷ გამოკვლევაში დამოწმებულია ციტატები ჩვენ მიერ გამოკემული ტექსტიდან.

και ξεργα πιστει εφρχασε και
εζωσασε (გვ. 768).

τις αχρηγη τσοσητος, εζ ης
ελεο φρεται (გვ. 772).

αι φιλοθυοι ακοαι, τον χρυσολο-
γον και χρυσοστομον (გვ. 780).

και πασαν⁸ Θεον οια Θεον αν
εν αντη, και συν αντη περιηει
(გვ. 777).

და საქმით სარწმუნოებდა განსა-
ლიერნა (გვ. 137).

ვინ მოიგო ესოდენი მოწყალებდა,
რომლისა მიერ აღმოცენების სიყუ-
არული (გვ. 141).

ღმრთის-მოყუარენი სასმენელნი
ოქროპირსა ქრისტეს პირსა (გვ. 146).

რამეთუ მას, ვითარცა თვსნი
აქუნდეს უცხონი და ყოველივე
თვსად, უფროსდა ღმრთისად, ვი-
თარ-იგჯ არსცა ღმრთისად, რომლი-
სათვს და რომლისა თანა ესე მი-
მოვლიდა (გვ. 145).

როგორც ირკვევა, ქართველ მთარგმნელს ხელთ ჰქონია ენკომიის ბერძნ-
ული ტექსტის სხვა ვარიანტი.

იოანე დამასკელის ენკომია იწყება ოქროპირისადმი მიმართული:
„უქმდა სადამე, უქმდა, ჰ იოვანე, ყოვლად ოქროთ, შესხმათა შენთა შეხე-
ბად მეცადინისა ოქროსა ენასა წილკეთილხედომითა აღმოქექმით დინებდა
სიტყუათა ოქროსაკადულთაჲ“ (გვ. 134).

პირველ სტრიქონში ერთი ზმნა „უქმდა“ ორჯერ არის გამოყენებული
თანმიმდევრობით. გამეორებ⁹ აძლიერებს, დაბეჭითებით გამოხატავს
იმ აზრს, რომ ოქროპირის მამებას ესაპიროება ოქროსიტყუათა მთქმელი
ენა.

იოანე დამასკელი ვერ ბედავს ქება შეჰკადროს იოანე ოქროპირს. შე-
ნი ქებისათვის „შენივე ჳმა საჳმარ არს“ — მიმართავს იგი მას, მე ვერ შეგა-
ქებ ღირსეულად, მაგრამ შეძლებისდაგვარად თქმული მიიღე ისე, როგორც
ქრისტემ შეიწირათ ქერივის „ორნი მწულიონი“.

იოანე დამასკელი იოანე ოქროპირს, როგორც ორატორს, ახასიათებს
რიტორიული კითხვების დასმით: „ვინ-მე იყო ესრეთ ფრიადი სიტყუ-
ათა შინა და დიდი მოგონებათა, რომლისა თანა-შეტყუებდა ესოდენ შე-
უტყუებელ არს, ვიდრედა უცნაურცა არს, თუ რომელსა შინა უფროს უსაკ-
ვრველეს იყო ესე. ვინ ესრეთ სახე სათნობისა იყო და იხილვებოდა, ვიდ-
რელა სიტყუათა სასწავლეულად არლარა ეჳმარებოდა. ვინ სიტყუათა წჳმანი დაა-
დინნა ესრეთ შედგომილი საქმეთანი და მათ მიერ მიმღებელი ძალისანი“
(გვ. 137).

განსაკუთრებით მაღალ შეფასებას აძლევს იოანე დამასკელი ოქროპი-
რის ეგზეგეტიკურ თხზულებებს: ოქროპირმა „საწინაწარმეტყუელოთა

⁸ ამ სიტყვას დართული აქვს შენიშვნა დაბეჭდილ ტექსტში: Hic deest aliquid (Migne, Patr. gr. t. 96, გვ. 777, შენ. 76).

⁹ ჳმნათა ან სახელთა ასეთი გამოვლილება (შეწყვილება, შეჯგუფება) არაერთხელ გვხვდებ-
და სხვადასხვა ადგილას თხზულებაში. მაგალითად:

„რამეთუ უწყოდა, ჰმ ნამდვილვე უწყოდა, დათრგუნება ცულისა დიდებისაჲ“ (გვ. 142).

„ესრეთ უკუჲ, ესრეთ საღმრთოთა კაცი მსაჳულ უსამართლოსა იჳმნა“ (გვ. 143).

სულითა გამოიძიხა დაფარულნი სიღრმენი სულისანი და განაპო საბურველნი წერილთა და განაცხადა შუჭნიერებაჲ მათ შორის მყოფი“ (გვ. 142).

იოანე ოქროპირი ხშირად ეხებოდა ქრისტიანული რელიგიის ძირითად საკითხს—სამების საკითხს თავის თხზულებებში. ოქროპირის აზრები სისტემაში აქვს მოყვანილი დამასკელს და მოკლედ გადმოცემული. „საღმრთოდ სიტყუად გუამოვანი ღმრთისა მამისაჲ სულისა მიერ თანაარსად მამისა ჰქადაგე განცხადებულად ერთობად უწყებამა სამებით თაყუანის-ცემულისაჲ და სამებისა ერთად თავდგმულებამა საკვრველად რამემ შემოდებთა ერთობისა და განყოფისაჲთა; არცა ერთობისაგან შერევენული, არცა კუალად სამობისაგან განწვალებული, არამედ ერთსა შინა დაცვად ერთისაჲ, ერთობასა შინა არსებისასა განყოფამა გუამთაჲ, დაღათუ განყოფასა შინა გუამთასა ერთობამა ბუნებისაჲ უცვალბებელ არს.

ესე ყოველსა სოფელსა ასწავე ერთი ღმრთეებამა სამგუამოვანი ერთითა მით გუამითა თავისა თვისისაგანითა ყოვლითურთ ზიარებული ჩუენდა, რომელ არს ძე და სიტყუად ღმრთისაჲ, უვნებელი ვნებულისა ბუნებისადა შეერთებული და მისისა ვითარებისა მიმღებელი და ყოფად დამწყებელი, განჭორციელებული და განზრქლებული და მარტივი ბუნებითა, მიღებითა ბუნებისაჲთა შეზავებული და ორ ბუნებად ცნობილი ჭეშმარიტებით, ვითარცა ორთა ბუნებათა მიმღებელი მის შორის შემდგომად შეერთებისა, რომელთაგან, რომელთა შინა და რომლითა იქადაგების სრულებითა ქონებითა თითოეულისაჲთა საზღვართაებრ და სიტყუათა თითოეულისაჲთა, პირველი იგი დაუსაბამო და აუგებელ, ხოლო მეორე დაწყებულ და აგებულ. ერთი იგი უვნებელ, უხილავ, გარეშეუწყერელ, შეუხებელ, ხოლო მეორე ესე ვნებულ და სახილველ, შესახებელ და გარეშესაწყერელ. თითოეული მათი მნებებელ და თვთმფლობელ და მოქმედ. ხოლო ერთ და იგივე არს ამისსა და მისსა სრულყოფელ ერთი ქრისტე, ძე და უფალი. ესე ორდანებრ მსახურ იყო, ხოლო იგი შეუფელ მოქმედ, თითოეული თვითა მოქმედებითა და თვთმფლობელითა ძრვითა მისვე და ერთისა გუამისაჲ არს, ორთავე თითოეულისა ბუნებათაჲ, ორკერძოვე მოქმედებდეს და სრულ-ჰყოფდეს ცხორებისა ჩუენისა განახლებასა, რომლითა თანალმობითა თავი თვისი დააცალიერა“¹⁰ (გვ. 135—136).

საინტერესოა ეს ციტატა არა მარტო თავისი შინაარსით, არამედ ფორმითაც. ვ რ ც ე ლ ი წ ი ნ ა და დ ე ბ ე ბ ი თ არის გაშლილი მსჯელობა ფილოსოფიურ-თეოლოგიურ საკითხებზე. მაგრამ ენკომიაში გვხვდება ლაკონური წინადადებებიც. მაგალითად: „და ესოდენითა მარხვითა ზედა მოექცა მას, ვიდრემდის დაავიწყდა რაჲ, და ოდეს, სადა, ანუ რაზომ მიეცემოდა მას საჰმელი და სასუმელი“ (გვ. 137).

უკანასკნელ ორ სტრიქონში ჩაქსოვილია ის აზრი, რომ იოანე ოქროპირი განუწყვეტლივ მარხულობდა, მუდამ ზრუნავდა თავისი სულიერი და ხორციელი სიწმინდის დაცვისათვის. მან „ვეცხლის-მოყუარებამა საჭმართაჲ წინაგანგდებულყო“ (გვ. 138), „ძკრის-ქსენებამა... აოტა“ (გვ. 141), „დასაჯა შური და ჯდომამა“ (გვ. 141). ოქროპირი „ევლტოდა ყოველსა სილაღესა და მზუაობრობასა წარბმადლობითურთ, თუალტკბილობამა მისცის მზრახველთა მისდა სიტ-

¹⁰ იოანე ოქროპირის ყველა თხზულება არ არის ქართულად თარგმნილი, ამიტომ შეიძლება ითქვას შემდეგი: ძველ ქართულ ლიტერატურაში მხოლოდ იოანე დამასკელის ენკომიითაა ცნობილი ოქროპირის მოძღვრება სამების შესახებ მოკლედ, მაგრამ მთლიანი სახით.

ყუამ, სიმშვედესა თანა საღმრთოათა მარილითა შენელებულსა. ქცევამა მისი
სახარულევან, მკვრცხლ ღიმილი პირისამ, არა დათხეულ დამქსნელობითა
სიცილისაჲჲჲ“ (გვ. 143).

ენკომიის ავტორი გვამცნობს, რომ იოანე ოქროპირი იყო არა მხოლოდ
უმწიკვლო ადამიანი, შესანიშნავი ორატორი და მწერალი, არამედ ღარიბთა
და დაჩაგრულთა ქომაგი. იგი მოუწოდებდა მდიდრებს, დახმარება გაეწიათ
ღარიბებისათვის, ამხილებდა სხვისი ნაშრომის მიმთვისებელს, შეძლებისდაგ-
ვარად იცავდა დაჩაგრულ ადამიანებს.

იოანე ოქროპირის ბიოგრაფი გიორგი ალექსანდრიელი მოგვითხრობს, რომ
ოქროპირი გამოექომაგა ერთ ქვრივ ქალს, რომელსაც დედოფალმა ევდოქსიამ
წაართვა ვენახი.

ამ ეპიზოდის კვალი ჩანს ენკომიაში. იოანე დამასკელი (გარდ. 749 წ.)
მ ი მ ა რ თ ა ვ ს , რ ო გ ო რ ც ც ო ც ხ ა ლ ს მესხეთე საუკუნეში გარდაც-
ლილ ევდოქსიას და ამხელს მას: „რასა იქმ, ჰ უსჯულოო: დედაკაცო, გვრგვნი
ზედა გადგს და სამეუფოათა პორფირითა განშუქნებულ ხარ, ვითარცა სჯუ-
ლთა ზედა საღმრთოთა მცველად დადგინებული და სჯულთა დასთრგუნავა“
(გვ. 144).

დედოფლის უკანონო მოქმედებით აღშფოთებული დამასკელი უცებ
წყვეტს მზილებას და წ ა მ ო ბ ი ძ ა ხ ე ბ ს: „ეჰა, გამოუთქმელსა სიბრძნესა მე-
ტყშლისასა! ნუ მისცემთ სიწმიდესა ძაღლთა, ნუცა დაუფნეთ მარგალიტსა
თქვენსა წინაშე ღოთას“ (გვ. 144).

შემდეგ ისევ დედოფალს მიმართავს: „რამეთუ შენ ხარ ნამდვლევ ყოვ-
ლად წმიდისა საღმრთოთა სჯულისა დამთრგუნველი მარგალიტისა მრავალ-
სასყიდლისაჲ, რომელმან მიერ მიიქეც და განხეთქე გლახაკი ქურივი წარტ-
ცებითა მისისა სამღვდერო საცხორებელისაჲთა. რასა იქმ, ჰ უძღებო და უმად-
ლოო დედაკაცო! რომელსა ქუეყანამ და ზღუამ ძღუნის მომრთუმელად გა-
ქუს, ქურივისა უნდომესა და უღონომესა მონაგებსა ზედა მიუხულა? ჰმ, თუმ-
ცა ამის ცხორებისაგან განჯნამა შეგემთხუროდა დაცვისათვის და საქმით დამტ-
კიცებისა სიტყუათა სჯულისათა, ხოლო შენ საქმით განაგდებ მას და არა გეკ-
დიმების მამისაგან ობოლთამსა და მსაჯულისა ქურივთამსა“ (გვ. 144).

ენკომიას აშშვენებენ (იო ა ნ ე დ ა მ ა ს კ ე ლ ი ს მ ი ე რ ა გ რ ე თ ვ ე
ა წ მ ყ ო დ რ ო შ ი გ ა დ მ ო ც ე მ უ ლ ი), სამართლიანი და გაბედული სიტ-
ყვები, რომლებიც იოანე ოქროპირმა (გარდ. 407 წ.) შეჰკადრა დედოფალ
ევდოქსიას ქურივი ქალის დასაცავად. „არა ჯერ-არს შენდა, გეტყვს, ქონებად
ვეხაკი დისა შენისაჲ. ჰკონება ბუნებით მისსა ზესთაობასა, დაღათუ პატივი-
თა ზესთა ექმენ სახითა მძღავრებითითა? რამეთუ დასაბამ სჯულის დაწესები-
სა მეფე არს, ხოლო უსჯულოებაჲ შენივთებული არა უსამართლოდ სახელ-
იდებოდის მძღავრებად... უკუნ-ეც კეთილად, რაჲ-იგი ბოროტად იტაცე“¹¹
(გვ. 145).

¹¹ შტრ. „პრქუა მას იოვანე: გარქუ შენ და კულადცა გეტყვ, მიეც ქურივისა მას ვენაკი
მისი, რამეთუ არას ვთხოვს, რომელი არა არს მისი. პრქუა მას დედოფალმან: ნუ ესრე ეპა-
სუხებოდი მეფეთა, რამეთუ ეგე არა არს შენდა სარგებელ. და კულად პრქუა მას იოვანე:
უკუეც ვენაკი და ნუ ჰმიზეზობ შჯულთა პირველთა მეფეთასა. და ნუუკუეცა დაიდებულ არს
შჯული ეგე კაცთაგან, რომელთა არა ნათელ-ედო. და რამეთუ ყოველი მეფენი თვთ შჯულ
აირან და არარაჲ გაყენებს შენ დაქსნად შჯულთა და წესთა უკეთურთასა“ (გ ი ო რ გ ი
ა ლ ე ქ ს ა ნ დ რ ი ე ლ ი, ცხორებაჲ იოვანე ოქროპირისაჲ, H — 2124. 164).

დედოფალი განურისხდა ქვრივის მფარველ იოანე ოქროპირს.

გაბორტებული დედოფალი, გიორგი ალექსანდრიელის ცნობით, თანდათან ამზადებდა ნიადაგს იმისათვის, რომ მკაცრად დაესაჯათ კონსტანტინეპოლელი მთავარეპისკოპოსი იოანე. დედოფალმა ბოლოს მიაღწია თავის მიზანს.

ენკომიაში იშვიათი სიმკვეთრითაა ასახული იოანე ოქროპირის განდევნა კონსტანტინეპოლიდან. „მოგუწმთა ეკლესიასა წინამძღომელი, ვითარცა თავი გუამისაგან“ (გვ. 146).

ეს შედარება გვიჩვენებს იმას, რომ დაზიანდა ორივე: ეკლესია ანუ გუამი (სხეული) და მისგან მოკვეთილი თავი, ე. ი. იოანე ოქროპირი.

ენკომია თავდება იოანე ოქროპირისადმი მიმართვით: „ესე ჩემნი, ჰმათა მამაო, შენდა მომართ ბრგუნვილობანი. არამედ მოგუხედვედ ჩუენ თანამოსახელეთა და ნაცელის-მგებლობდ დამბადებელისა მიმართ საკუთრებასა“ (გვ. 147).

ენკომიის დასასრული, ისე როგორც დასაწყისი, გამოხატავს იოანე ოქროპირის სიდიადესა და მისი მაქებარი მწერლის სიმდაბლეს, შუა ნაწილი შეიცავს ქებით იოანე ოქროპირის დახასიათებას. ასეთია იოანე დამასკელის ენკომიის კომპოზიცია.

უქვევლია, დიოფიზიტ ქართველთათვის გასაგები და მნიშვნელოვანი იქნებოდა ფილოსოფიურ-თეოლოგიური საკითხები, რომლებსაც ეხება ენკომიის ავტორი, ზოლო ამ თხზულების მხატვრული ფორმა — საინტერესო.

ტექსტისათვის

ენკომიის ტექსტი იბეჭდება შემდეგი ხელნაწერების მიხედვით: A—ler-23 (XII—XIII ს.) B—H-1347 (XI—XII ს.) და C—Q-662 (1762 წ.).

სამივე გადაწერილია ნუსხური ხელით.

ენკომიის ამ გამოცემას საფუძვლად უძევს A ნუსხა.

A, B და C ნუსხებიდან ყოველგვარი განსხვავებული წაკითხვა შეტანილია ვარიანტებში.

B და C ხელნაწერები, აგრეთვე A ხელნაწერის ფოტოპირები დატულია საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტში.

[39 V] წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა¹ იოვანე² მონაზონისა და ხუცისა და-
მასკელისა³ შესხმა⁴ წმიდისა იოვანე ოქროპირისა⁵

მამაო, გუაკურთხენ⁶

უქმდა⁷ სადმე⁸, უქმდა, ჰ იოვანე ყოვლად ოქროო, შესხმათა შენთა შე-
ხებად⁹ მეცადინსა ოქროასა¹⁰ ენასა წილკეთილხულოდითა¹¹ აღმოთქუმით¹²
დინებად სიტყუათა¹³ ოქრო [40] ნაკადულთა¹⁴. გარნა ვინახოთგან ამისთვის შე-
ნივე ჳმაჲ საჳმარ¹⁵ არს, რამეთუ მხოლოდ შენ თვთჳცა ძლიე მიემთხვე ღირსე-
ბით ქებასა¹⁶ თავისა თვისასა; და ესე აჲ უფროასლა¹⁷. რამეთუ ქუეყანასა
ზედა რაჲ იყავ პირველ სოფლით¹⁸ განსლვისა¹⁹ და საფარველად წარმატება-
თა²⁰ წინა-შესავალთა შინა სიტყუასათა შემსამენელ იყავი თავისა თვისსა. რა-
მეთუ დაეფარვიან²¹ ვითამე ბრძენთა თავთა თჳსთა წარმართებანი²², რამათა
არა წარრლუნას²³ ყოფაჲ²⁴ საგონებელ ყოფამან.

ვინახოთგან უკუჲ მშობელთადაცა²⁵ საყუარელ არიან შვილთა ბრგუნვი-
ლებანი²⁶ და ღმრთისადა²⁷ ორნი მჲწულინი²⁸ უსაყუარელს²⁹ მდიდართა ნა-
ყოფთ შემწირველობისა არა ძალისა, არამედ გულს-მოდგინებისა ესრეთ სჯი-
თა³⁰, ამას³¹ თანა და ბრძანებაჲცა ღმრთის-მოყუარისა კაცისაჲ³² არა განსაგდე-
ბელ არს³³, რომელი-იგი ჩუენდა³⁴ საკრძალავ არს³⁵ და³⁶ მადლთა დიდთა³⁷ თანა-
მღებ-მყოფელ ჩუენდა, შეეხებე სიტყუასა³⁸ არავე ურცხვნობით, არცა თჳნიერ
ძრწოლისა, არამედ შევიწრდებოდი³⁹ რაჲ შიშითა, განვერცნები⁴⁰ სიყუარულითა⁴¹
და შენდა შენთა⁴² საღმრთოთა⁴³ და⁴⁴ სამღელლოთაჲ⁴⁵ სწავლათა შეესწირავე
მჲწურვალნაწილებსა.

ხალო არს ჩჳმდა ესევეითარისა პირისა აღმღებელისა⁴⁶, მახლობელ თუ ვი-
პოო ღირსებისა, არა მცირე ქებაჲ. და უკუეთუ⁴⁷ დავაკლდე მისგან, რომლისა
არაშემთხვ ვაჲ⁴⁸ უმჯობეს, გარნა შეუქლებელვე არს⁴⁹ შენდობა⁵⁰, რომელი სა-
მართალ არს შევრდომილისათჳს. არამედ მომეც მე ცუცხლმბერველი მადლი სუ-

1 წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა—BC. 2 იოვანე]... ნწნრსა ივ. იე B. თა ნწნრსა ივ.
იე C. 3 დამასკელისა C. 4 შესხმა C. 5 ოქროპირისა C. 6 გჯწნ მშო: ო ივ C. 7...ქმდა
B. 8 სადამე C. 9 შეხებად შწთა შესხმათა C. 10 ოქროსა C. 11 წილ კთილ ხლომითა C.
12 აღმოთქმით C. 13 სიტყუათა C. 14 ოქრო ნაკადულთა C. 15 ჳმაჲ საჳმარ] ჳა ჳა C.
16 ქებასა C. 17 უფროსლდა C. 18 სფლითა C. 19 გწსლვისა C. 20 წარმატებათა C.
21 დაეფარვან C. 22 წარმართებანი C. 23 წარლუნას C. 24 ყოფა C. 25 მშობლთა და C.
26 ბრგუნვილბანი C. 27 ღდა და C. 28 მწულინი C. 29 უსყუარეს C. 30 შჯითა B.
31 ამას] ამისთა B. 32 კაცისა C. 33 გწსგებლწს C. 34 ჩჳმდა C. 35 არ B. სკრძალავარს
C. 36 და—B. 37 მდლოთა დიდითა C. 38 სიტყუასა C. 39 შევიწრდებოდე C. 40 გწვერცე-
ბი C. 41 სიყუარულითა C. 42 შწ თავე C. 43 სღმთა C. 44 და—C. 45 მსღლლოთა C.
46 ამღბლი სა C. 47 უკუეთუ C. 48 არა შემთხვევა C. 49 შეუქლბლწს C. 50 შწდობა C.

ლისა¹, რამეთუ შენცა იპოვე პირ² ქრისტესსა, გამომყვანებელ³ ღირსისა არა-ღირსთაგან, არა ერთსა საღმე ანუ ორსა, როჭლო-ესე ერთსაცა მრავალთაგანსა ნუფუჟს და ექმნას საღამე, არამედ ყოველსა სახლებსა⁴ და ერთა და ქალაქებსა.

რამეთუ იწყე თავისაგან შენისა და თავი შენი შეჰმზადე იმარუსალიმად⁵, ნამდვლევ⁶ ქალაქად ღმრთისა⁷ ცხოველისა სამკვდრებელად სულისა და მიერ ყოვლით—კერძო ქუეყანისა, აღმოსავლისა და დასავლისა ადგილთა, ჩრდილოთ⁸ და⁹ სამხრით მოავლე¹⁰ სიტყუაჲ კიდეთა. ვინაჲცა¹¹ შენ ზედა კეთილ-შესაჯყსობით ითქუმოდენ¹² საკვრველისა და ვითის¹³ საკვრველნი წინა-გმობანი¹⁴: ყოველსა ქუეყანასა განჯდა ჳმაჲ მათი, და სიტყუანი¹⁵ ყოველთა მიმართ კიდეთა სოფლისათა*.

რამეთუ მოწაფე იქმენ ნამდვლევ¹⁶ თვისობრძნისა ქრისტეს გუამოვანებისა¹⁷ ძალისა ღმრთისა¹⁸ მამისა** და ამისნი [V] კუალნი¹⁹ გამოიძიენ რაოდენ²⁰ შესაძლებელ არს და მიმსგავსებულ ღმრთისა²¹, რაოდენ²² კაცთადა²³ დასაჯვენელ არს. რამეთუ არა წიად საველუ არიან ლადირნი ბუნებისანი, და ყოველი სახე²⁴ სათნობათადა²⁵ ღრმასა მას ზედა საფუძველსა²⁶ სიმდაბლისასა²⁷ აღაშენე, რომლისა მიერ მხოლოდ²⁸ სათნო იყო ღმერთმან ცხორებაჲ, და ცხორების კაცი. რამეთუ არარაჲ არს სხუაჲ ამისსა უმტკიცესი²⁹ საფუძველი. ხოლო ვითარმედ სარწმუნოებისაგან არს სიმდაბლე, ყოვლით-კერძო ცხად არს.³⁰ რამეთუ ვითარ ვინ მიიწიოს უმჯობესსა, უკუეთუ³¹ არა პირველად ირწმუნოს, ვითარმედ უმჯობეს და უმაღლეს არს იგი³².

ამას თანა აღსავსე სიტყუთა, ვითარცა მსახური სიტყუსაჲ³³ იქმენ, რომლითა საღმრთოჲ სიტყუაჲ გუამოვანი³⁴ ღმრთისა³⁵ მამისაჲ³⁶ სულისა მიერ თანაარსად მამისა ჰქადაგე განცხადებულად ერთობად³⁷ უწყებაჲ სამებით თაყუანის-ცემულისა³⁸ და სამებისა ერთად თავდგმულებაჲ, საკვრველად რამე შემოღობითა ერთობისა და განყოფისათა³⁹; არცა ერთობისაგან შერეგნული, არცა კულად სამობისაგან განწვალებული, არამედ ერთსა შინა დაცვაჲ⁴⁰ ერთისაჲ⁴¹, ერთობასა შინა არსებისასა განყოფაჲ⁴², გუამათა⁴³, დაღათუ განყოფასა შინა გუამათასა⁴⁴ ერთობაჲ ბუნებისაჲ⁴⁵ უცვალებელ არს.

ესე ყოველსა სოფელსა ასწავე ერთი ღმრთებებაჲ სამგუამოვანი⁴⁶ ერთითა მით გუამითა⁴⁷ თავისა თვისისაგანითა ყოვლითურთ ზიარებული ჩუენდა, რომელ არს ძე და სიტყუაჲ ღმრთისაჲ⁴⁸, უენებელი ვენებულისა ბუნებისადა⁴⁹ შეერთებული და მისისა ვითარებისა მიმღებელი ყოფად დამწყებელი⁵⁰, განგორციელებული და განზრქელებული და მარტივი ბუნებითა, მიღებითა ბუნებისათა⁵¹ შეზავებული და ორ

* შტრ. ფსალ. XVIII, 5

** შტრ. I კორ. I, 24.

1 სულისა C. 2 პირსა C. 3 გომოყვანებელ C. 4 არამედ ყოველსა სახლებსა—B. 5 იქალიმად A. იქალიმად BC. 6 ნამდვლევ C. 7 ღმრთისა C. 8 ჩრდილოთ C. 9 და—A. 10 მოველ C. 11 ვინაჲცა C. 12 ითქუმოდენ C. 13 ღმრთისა B. 14 წინა ვმობანი C. 15 სიტყუანი C. 16 ნამდვლევ C. 17 გუამოვანებისა C. 18 ღმრთისა C. 19 [...] ღმრთისა C. 20 რაოდენ C. 21 ღმრთისა C. 22 რაოდენ C. 23 კაცთა B. კაცთა და C. 24 სახე—C. 25 სთნობათა C. 26 საფუძველსა C. 27 მშვედობისა C. 28 მხოლოდ—B. 29 უმეტესი B. 30 ცხადარს C. 31 უკუეთუ C. 32 იგი...B. ი...C. 33 სიტყუასა C. 34 გუამოვანი C. 35 ღმრთისა C. 36 მამისა C. 37 ერთობად C. 38 თვისისცემულისა C. 39 განყოფისათა C. 40 დაცვა C. 41 ერთობა C. 42 განყოფა C. 43 გუამათა C. 44 გუამათასა C. 45 ბუნებისა C. 46 სმგუამოვანი C. 47 გუამითა C. 48 ღმრთისაჲ—C. 49 ბუნებისა C. 50 დამისისა ვითარებისა მიმღებელი და ყოფად დამწყებელი—C. 51 ბუნისათა C.

ბუნებად¹ ცნობილი ქემბარიტებით, ვითარცა ორთა ბუნებათა² მომცემელი მის შორის შემდგომად შევრთებისა, რომელთაგან, რომელთა შინა და რომლითა იქა-
ვ აგების სრულებით ქონებითა თითოეულისადაც³ საზღვართაებრ და სიტყუათა⁴
თითოეულისათა⁵, პირველი იგი დაუსაბამო და აუგებელ, ხოლო მეორე დაწყებულ
და აგებულ. ერთი იგი უვნებელ, უხილავ⁶, გარეშეუწერელ, შეუხებელ, ხოლო
მეორე ესე ვნებულ და სახილველ, შესახებელ⁷ და გარეშესაწერელ. თითოეული⁸
მათი მნებებელ და თვთმფლობელ და მოქმედ. ხოლო ერთ და იგივე არს ამისსა
და მისსა სრულმყოფელ ერთი ქრისტე, ძე და უფალი. ესე ორდანიერ მსახურ
იყო, ხოლო იგი მეუფებრ [41] მოქმედ თითოეული⁹ თვისთა მოქმედებითა და
თვთმფლობელითა ძრებითა¹⁰ მისევე და ერთისა გუპისა¹¹ არს, ორთავე თითოე-
ულისა¹² ბუნებათა¹³, ორკერძოვე მოქმედებდეს და სრულყოფდეს ცხორე-
ბისა¹⁴ ჩუენისა განახლებასა¹⁵, რომლითა თანაღმობით თავი თვისი დააცალი-
ერა¹⁶.

ესე გესწავა რაჲ, ასწავე¹⁷ და ამით ზედა შენებად¹⁸ კეთილთა საქმეთა
ოქროსა¹⁹ ფერად²⁰ და ვეცხლ ბრწყინვალედ შექმნიერებად²¹, რაჲთა არა გამომც-
დელსა რაჲ²² ცეცხლსა მივეახლნეთ, ფიზოვნებისათჳს²³ განვილინეთ²⁴, არამედ
უფროს²⁵ და უფროს²⁶ განვწმდეთ²⁷ განლუღნი რაოდენ²⁸ რაჲმე ბიწ²⁹ იყოს
და წმიდანნი წმიდად გამომაჰურგებელისა და განწმედელისა ღმრთისა³⁰ თანა
ვსაუტუნებდეთ³¹.

ვინ-მე მომცეს ენაჲ³² ღირსებით ალღესული ქებად³³, ვინ-მე დამღვას დღეთა
მათებრ პირველთა, რაჲჲს ბრწყინვიდა ცეცხლი საღმრთოჲ ენებსს სახედ დასა-
ხული თითოეულსა³⁴ ზედა მოციქულთაგანსა ერთ სახილველად და მრავალსახედ
განსუქნებული, რაჲთა ერთობითი³⁵ სჯული³⁶ სარწმუნოებისა³⁷ მრავალსახითა
ენებითა მიეთხრას ერთად შეკრებად³⁸ განზნულთა, დაგსანას ამის³⁹ მრავალსახისა
საცთურისასა, რომელსა ზედა ბოროტად ერთება⁴⁰ იქმნეს ძულს სადმე გოდლის
მაშენებელნი და სასყიდლად უღმრთობისა⁴¹ მიიღეს შერევენა⁴² ენისა⁴³ და მის
მიერ განწვავლება ცნობისა⁴⁴.

ვინ-მე მომცეს იგივე ენაჲ⁴⁵ სულისა⁴⁶, რაჲთა სულითა⁴⁷ შემოსილის ამის
კაცისანი, ზესთა⁴⁸ ბუნებისანი მოუხრნი⁴⁹ წარმატება⁵⁰. მოვედინ აქა ოკეანოს⁵¹
სიტყუათა⁵² ცნობისა უფესკრული. არამედ არა ერჩის სიტყუათა⁵³ მადლი სული-
სა⁵⁴, რამეთუ რომელსა სიტყუად⁵⁵ მნებებელი თვნიერ სულისა⁵⁶ იტყვს სული-
სათჳს, თვნიერ ნათლისა⁵⁷ ხედვა⁵⁸ აღურჩევიც და ბნელი აქუს⁵⁹ ფერტ-მყვა-
ნებლად⁶⁰ ხედვისა⁶¹. ვინაჲცა⁶² კულად მისა⁶³ მიმართვე აღვალ აწ საქებელისა

1 ბუნებად C. 2 ბუნებათა C. 3 თვთოეულისათა C. 4 სიტყუათა C. 5 საზღვართაებრ
და სიტყუათა თითოეულისათა—B. თვთოეულისათა C. 6 უხილავ C. 7 შესახებულ C.
8 თვთოეული C. 9 თვთოეული C. 10 ძრვთა C. 11 გუპისა C. 12 თვთოეულისა C.
13 ბუნებათა C. 14 ცნობისა C. 15 გუნებებისა C. 16 დააცარიელა A. დააცარიელა C.
17 ისწავა C. 18 შენებად C. 19 ოქროს C. 20 ფერად C. 21 შესწირებელ C.
22 რა C. 23 ფიზოვნებისათჳს B. ფიზოვნებისათჳს C. 24 გწვილინეთ C. 25 უფროს C.
26 უფროს C. 27 გწმედეთ C. 28 რაოდენ C. 29 ბიწი C. 30 ღმრთისა C. 31 ვსაუტუ-
ნებლად AC. 32 ენა C. 33 ქებად C. 34 თვთოეულსა C. 35 ერთობით C. 36 სჯული B.
37 სარწმუნისა C. 38 შეკრებად C. 39 აწ AC. 40 ერთ ნება C. 41 უღმრთობისა C.
42 შერევენა C. 43 ენისა C. 44 ცნობისა C. 45 ენა C. 46 სულისა C. 47 სულისა C.
48 ზესთა AC. 49 მოუხრნი C. 50 წარმატებანი C. 51 უტყუანოს C. 52 სიტყუათა C.
53 სიტყუათა C. 54 სულისა C. 55 სიტყუად C. 56 სიტყუასა B. 57 სულისა C.
58 ხედვა C. 59 აქუს C. 60 ფერტთ მყუანებლად C. 61 ხედვისა C. 62 ვინაჲცა C.
63 მისსა BC.

და მის მიერ, ვითარცა საღმრთოთა ლამპრისა¹, აღვირთებ ბაზმაკა² მეცნიერებისასა, რათათა იგივე მეყოს მიზეზ შესწმისა და მომნიჭებულ ძალსა შესწმისა სიტყუათასა³.

ვინ-მე იყო ესრეთ ფრიალი სიტყუათა⁴ შინა და დიდი მოგონებათა⁵, რომლისა თანა-შეტყუებად ესოდენ⁶ შეუტყუებელ არს, ვიდრეღა უცნაურცა არს, თუ რომელსა შინა უფროს⁷ უსაკვრველეს იყო ესე. ვინ ესრეთ სახე სათნობისა⁸ იყო და⁹ [V] იხილვებოდა, ვიდრეღა სიტყუა სასწავლელად¹⁰ არღარა¹¹ ეგმარებოდა. ვინ სიტყუათა¹² წვმანი დაადინა ესრეთ შედგომილნი საქმეთანი და მათ მიერ მიმღებელნი ძალისანი, ვიდრეღა ამისთვისცა ითქუმის¹³, რომელსა იწყო ყოფად და სწავლად* ვითარ-იგი იესულს¹⁴ ღმრთისა¹⁵ ჩემისათვის ლუკა¹⁶ თქუა ღმრთივ განბრძნობილმან, ვინა¹⁷ ამას ყოფა¹⁸ და კულად ყოფა¹⁹ დაუძკვდრდა.

ვინ საქმე წარვლო და ხედვა²⁰ ამისებრ, რომელმან გორცთა გემონი დათრგუნნა, ვითარცა უგორცომან და ღმრთისა²¹ თანა განიხილნა საღმრთონი.²² ვინ ესრეთ სარწმუნოებად, ვითარცა სული, და საქმენი, ვითარცა ასინი გუამისანი²³ შეანაწევერნა კეთილად წესიერებით²⁴ და დამოჩინლებით, და საქმით სარწმუნოებად განასულიერნა; რომელნი თვნიერ ერთი-ერთისა მარტოდ²⁵ უგმარ და უსარგებლო არს, დაღათუ²⁶ სარწმუნოებასა²⁷ ვინმე არა ეარეგან სამართლისა²⁸ მისცეს უბირატესობად.

ვინ ესრეთ განადა²⁹ ნაყროვნება³⁰ მკველად მოყანებითა დედოფლისადა³¹ და შეუტრა მცონხელობად ღმრთის-მსახურებისა გულის-სიტყუათა, თვომპყრობელ და არა მსახურ მისსა ქმნითა³². და ესოდენითა³³ მარხვითა³⁴ ზედა მოეცა მას, ვიდრემდის დაავიწყდა რაჲ და ოდეს, სადა, ანუ რაჲზომ მიეცემოდა მას საქმელი და სასუქელი. რამეთუ უკეთუ ბუნება³⁵ წუთ უამის³⁶ არს და გორცნი მდინარე და დაცალიერება³⁷, და ვითარ იგი აღმოფშვნისა³⁸ მოქნე არს, რამეთუ თვიერ მშვნისა³⁹ ცხობებაა უღონო არს, ეგრეთვე სხუათაცა⁴⁰ საგმართა ნაკულეცანებისა⁴¹ აღმოგებად⁴², რამეთუ სამნი არიან დაცალიერებადნი⁴³: კმელი და ნოტი⁴⁴ და მშვნა⁴⁵, რომელთაგანი თითოეული ურთიერთას⁴⁶ აღმოგებისა მოქნედ ბუნებით გორცთა ამათთვის დამბადებელისაგან⁴⁷ განსაზღვრებულ არს⁴⁸. არამედ მადლი სულისა⁴⁹ არა შეწყუდეულ არს სჯულთა⁵⁰ ქუტუშე ბუნებისათა, რამეთუ არა ხოლო პურითა ცხონდების, არამედ ყოვლითა სიტყუათა გამომავალითა პირისაგან ღმრთისა*⁵¹.

ვინ-მე ესრეთ წმიდა⁵² იყო სულით და გონებით გორცთა თანა, ვიდრემდის წამებულ არს მისი⁵³ შერენათა მიმართ⁵⁴ ქვებურობა⁵⁵; არა ქვებური⁵⁶ იყო.

* შდრ. საქმ. I, 1.
** შდრ. მათ. IV, 4.

- 1 ლამპრისა C. 2 ბაზმაკა C. 3 სიტყუათასა C. 4 სიტყუათა C. 5 მოგონებათა C. 6 ესოდენ C. 7 უფროს C. 8 სწონი C. 9 უცნაურ C. 10 სწავლელად C. 11 არა B. არღა C. 12 სიტყუათა C. 13 ითქუმის C. 14 იესუს C. 15 ღმრთისა C. 16 ღმრთისა C. 17 ვინა C. 18 ყოფა C. 19 ყოფა C. 20 ხედვა C. 21 ღმრთისა C. 22 სწონი C. 23 გუამისანი C. 24 სარწმუნობით B. 25 მარტო C. 26 დაღათუ C. 27 სარწმუნოება C. 28 მართლისა C. 29 განადა C. 30 წყროვნება C. 31 დედოფლისათა C. 32 ქმნითა C. 33 ესე ოდენითა C. 34 მარხვითა C. 35 ბუნება... B. 36 უამისა C. 37 დაცალიერებულ B. დაცალიერებულ და დაცალიერებულ C. 38 აღმოფშვნისა C. 39 მშვნისა C. 40 სხუათა არცა B. სხუათა C. 41 ნაკულეცანებისა—C. 42 აღმოფშვნისა... A. 43 დაცალიერებადნი A. დაცალიერებადნი C. 44 ნოტი C. 45 მშვნა C. 46 ერთი ერთის თვითოეული C. 47 დამბადებლისაგან C. 48 განსაზღვრებულს C. 49 სულისა C. 50 მშვნა B. 51 ღმრთისა C. 52 წმიდა C. 53 მის თვის C. 54 შინა C. 55 ქვებურობა C. 56 ქვებური C.

რამეთუ არა პირუტყუ, არცა ბუნებისა სენ იყო ესევეთარობაჲ მისი, ვაჲმეტ სიტყუს მპყრობელობაჲ¹, რომელი რაინდობდა² პირუტყუსა³ ზედა. და ყოველსავე [42] სურვილსა⁴ ღმრთისა⁵ მიმართ აღპყრობილ ჰყოფდა, რომლისათჳს⁶ დაბადებულ⁷ იყო, მიექცეოდა უკუჲ სიჩქოსაცა⁸ გემოვნებათასა⁹, ვითარცა ზედა დასაგზებელსა ცეცხლისასა, და აღირჩევდა სიფიცხესა სათნოებისასა მიმყვანებელთა განსუშნებად¹⁰ საუკუნოდ.

ესრეთ მცირედ-მცირედ თანა-შეაჩუქედა თავსა თჳსსა სიმცირითგან დღითი-დღე წარმატებითა და მარადის იქმნებოდა თავისა თჳსისა უმძლეუს, ვიდრემდის სრულიად დააძინა ვნებათა¹¹, რამეთუ მოლუაწებითითა¹² ეგლოვნებითა მოამდოვრა და მოაცხრო მძუნვარებაჲ მრავალკამეულთა¹³ ჩუშულებითა ანაგებ-ყოფად და მცირედ-მცირედ ბუნებით ყოფად. რამეთუ შრომაჲ¹⁴ საღმრთოასა შემწეობისა მიმთხუშელი უენებელობისა მიმამდლებელ არს.

ვინ ვეცხლის-მოყუარებაჲ საცმართაჲ¹⁵ წინა-განგდებულ ყო, ვინაცა¹⁶ ესოდენ¹⁷ სუროდის მონაგებთა არაქონებისათჳს, ვითარცა სხუათა¹⁸ ქონებისათჳს. ვეცხლის-მოყუარებასა¹⁹ ვიტყვ ვნებათა²⁰ სიმტკიცუსა, სასოებისა²¹ მოკლებასა²², სარწმუნოებისა წინა-აღმდგომ მბრძოლსა, ვინაცა²³ პაულე ღმრთივ გმოვანი ქნარი სულისაჲ²⁴, სამოციქულოთა ენათა²⁵ მრავალგმოვანი პირი მეორედ კერპთ-მსახურებად* ამას ეამიერად²⁶ სახელ-სდებს. რამეთუ დაუტევის ვინმე საღმრთოასა წინა-განგებისა სასოებითი საქეთ-მპყრობელობაჲ და საცმართა²⁷ შეკრებასა²⁸ მიყურდნის და ესენი იუნჯნის პირველ უმჯობესისა, ვითარცა უკუდავად ცხოვრებადმა²⁹, და ვითარცა ზღუაჲ³⁰ ვერღარა³¹ განძღებოდის, დაღათუ ფრიალნი და დიდნი შესდოდიან მას ოქროსა³² მდინარენი. ამით მიერ არა შეიპყრა აწ საქებელი ესე, არამედ განგდებასა³³ ზედა ყოველისასა იქადოდა. რამეთუ³⁴ განსთხინა მამული კეთილსაქადელი და კეთილსაჩინოა³⁵. ანტიოქიას ვიტყვ აღმოსავლისა³⁶ საქეთ-მპყრობელსა, ნათესაენი და სისხლი³⁷ წარჩინებულთა^{38**}, ოქროა³⁹, ვეცხლი, ქვანი მრავალსაყიდლისანი, სამოსელნი, რაოდენნი⁴⁰ იყვნეს⁴¹ ჩჩულ და სადიდებულო, ყოველნი სხუათა⁴² მიუტყენა, ამით თანა მოქადულობაჲცა და ძლიერებაჲ სიტყუათაჲ⁴³.

და მიიწია მელეტისსა, ანტიოქელთა ეკლესიისა⁴⁴ წინა-მგდომელისა, კაცისა სიტყუთ და საქმით⁴⁵ ყოვლით-კერძო მიმოვანთქემულისა და საღმრთოთა⁴⁶ მადლთა მიერ ფრიალ განმდიდრებულისა, რომელმან შეიწყნარა იგი ათრვამეტ⁴⁷ წლისობად⁴⁸ მიწვეულნი, და ტრფიალ კეთილისა მის გულისა მისისა იქმნა⁴⁹, ვიდრელა

* შტრ. ეფეს. V, 5.

** ამ სიტყვის („წარჩინებულთაჲ-ს“) გასწვრივ აშიაზე წერია A ნუსხაში: შეისწავე, რამეთუ თჳსობასა მთავართას უწოდს სისხლად წარჩინებულთა, იგი გამიეს დასდებელსა შინა: დაა შენი ზინობთა ზიარი სისხლთა შენთაჲ.

1 სიტყუს მპყრობელობა AB. სიტყუს მპყრობლობაჲ C. 2 რაინდობდა C. 3 პირუტყუთა C. 4 სურვილსა C. 5 ღმრთისა C. 6 რისა C. 7 დაბადებულ C. 8 სიჩქოსაცა უკუჲ C. 9 გემოვნებათასა C. 10 გწესუქმებად C. 11 ვნებათა C. 12 მოლუაწებითითა C. 13 მრველ ქმითა B. 14 შრომა C. 15 სწემართა C. 16 ვინაცა C. 17 ესოდენ C. 18 სხვათა C. 19 ვეცხლის მოყვარებაჲსა C. 20 ვნებათა C. 21 სხვათა C. 22 მოკლებასა C. 23 ვინაცა C. 24 სულისა C. 25 ენათა C. 26 ქმერად კერპთ მსხურებად ამას C. 27 სწემართ C. 28 შეკრებაჲსა C. 29 ცხრებადმან C. 30 ზღა C. 31 ვერღარა C. 32 ოქროსა C. 33 განგდებასა C. 34 რამეთუ და C. 35 ქოლ საჩინო C. 36 აღმოსავლისა C. 37 სხლი C. 38 წარჩინებულთა C. 39 ოქრო C. 40 რაოდენნი C. 41 იყვნეს C. 42 სხვათა C. 43 სიტყუათა C. 44 ეკლესიისა C. 45 საქმით და სიტყუთ C. 46 სწვათა C. 47 ათრვამეტობის B. ათრვამეტ C. 48 წლისობად C. 49 იქმნა C.

წინამხედველითა თუალითა¹ განიცადა ყოფიდი იგი ჭაბუკისა მის ზედა და ღმრთის-
მსახურებისა სჯულთა² შინა განამტკიცა წესთა მიერ და ჩუქულებათა³ მდიდ-
რად პატროსან ყო, და წინა დასახა⁴ შეუნიერებაჲ⁵ ჭეშმარიტებისაჲ⁶. და ესრეთ
საბანელითა⁷ კულად შობისათა⁸ გამოხატა⁹ მის შორის ქრისტე უმუშაიერესი¹⁰
იგი უფროს¹¹ ძეთა კაცთასა¹², რომელი ბრწყინავს სიკეთითა ღმრთეებისათა¹³.

იყო უკუშ წელიწადისა ოცდა ათისაჲ¹⁴, და ესრეთ მიიწია რაჲ სრულებასა¹⁵
თანად სულისა და გორცთა პასაკისასა, საღმრთოთა¹⁶ სიტყუათა¹⁷ თანად წიგნის-
მკითხველ¹⁸ და მთარგმნელად¹⁹ დადგინებულ იქმნა; ვინაჲ²⁰ საღმრთოთა სურვი-
ლისა აღტყინებითა უდაბნოდ წარვიდა²¹ დაჰწობად მნებებულობითა²² გორცთა
შუშბულებისა²³ და²⁴ მღუღარებისათა²⁵, რაჲთა არა დამონებულ იქმნას²⁶ უმჯო-
ბესი უდარესისაგან. რამეთუ ზოგად²⁷ ორთაუე ერთი-ერთისა²⁸ ზედა²⁹ გული უთ-
ქუამს და ხრწნილება საყოფელისა³⁰ უეჭუელად³¹ სულსა მისცემს მძლიობასა³².
ხოლო აღვიდა³³ რაჲ მახლობელსა მთასა, ძღუანებულ³⁴ იქმნა მოხუცებულისა
ეცნემ მიმართ მეტყულებებითა³⁵ უკუშ ასურისა, ხოლო მეცნიერებითა არა უსწავ-
ელისა და თავსა მარხვისასა³⁶ მიწვეწულისა, რომლისა ფიცხელი-ცხოვრებაჲ³⁷
ითხ წელ განისაკუთრა³⁸ და ადვილად³⁹ ზესთა⁴⁰ ექმნა ყოველსა ტკბილგემოვნე-
ბასა⁴¹ ენებათასა⁴², რამეთუ სიტყუაჲ აქუნდა შრომითა თანამზარახელი ბერისა
თანა-შესწორებად⁴³. ხოლო უცნაურებასა⁴⁴ შრომითასა წადიერებითა⁴⁵ უდაბნოსა
რასმე⁴⁶ მსხემ იქმნა მღვმის მოქადულობითა⁴⁷ საყოფელად, ვითარცა სათნოებისა⁴⁸
საწყობლად და აღსალესველად, სადა-იგი რაოდენნი⁴⁹ ღუაწლნი⁵⁰ თავს-ისხნა,
დაღათუ სიმრავლისაგებ საღმობითათასა⁵¹ მიიხუმმიდა ნუგეშინის-ცემათაცა სულისათა.

რაოდენნი აღსავალნი გულსა დაისხნა, ვინაჲ⁵² სულითა განათლდებოდა და
ძალითი-ძალად აღმადიდდებოდა⁵³ და ორკერძო საქმით და ხედვით⁵⁴ ყოველი
მეგვბტური ცნობაჲ სულისაგან და გორცთა თვსთა ექსორია-ყო⁵⁵, და სხუად⁵⁶ მოსედ
საწუთოთასა⁵⁷ ამისდა მონიჭებულმან, დამტკეებულმან⁵⁸ ეგვბტისა სოფლისა⁵⁹ ეცტყ
და სოფლისათა⁶⁰ მან⁶¹, და სახითა რაჲთემე⁶¹ გარეგან სოფლისა ქმულმან⁶², იხლა⁶³
ღმერთი, ვითარცა ნაყუალსა⁶⁴, სიფიცხესა შინა ცხოვრებისასა გამობრწყინებულად,
რამეთუ სათნოე ასა⁶⁵ უფალი⁶⁶ წინა უძღვს, და ვითარცა ეკალთაგან ვარდი,
ეგრეთეუ შრომითაგან სათნოებაჲ ნერგ სულნელ⁶⁷. საყნოსებელ⁶⁸ ღმრთისა⁶⁹ გამო-
ლებად⁷⁰ ჩუქულ არს⁷¹.

* შტრ. ფსლ. XLIV, 3.

- 1 თვლითა C.
- 2 შჯლთა B.
- 3 ჩუქულებათა C.
- 4 წინადასახა C.
- 5 შეწნი-
ერება C.
- 6 ჭტბისა C.
- 7 საბანელით B.
- 8 საბანელითა C.
- 9 შობისათა B.
- 10 შობისათა C.
- 11 გამოხატა C.
- 12 უმუშაიერისი B.
- 13 უფროს C.
- 14 კცთასა A.
- 15 ღმრთის... B.
- 16 ღმრ-
თისათა C.
- 17 ათისა C.
- 18 სრულებასა C.
- 19 სღმთა C.
- 20 სიტყუათა C.
- 21 წიგნის
მკითხველ C.
- 22 მთარგმნელად C.
- 23 ვინა C.
- 24 წორვდა C.
- 25 მნებებულობითა C.
- 26 შუშბუ-
ლებისა C.
- 27 და—A.
- 28 მღუღარებისათა A.
- 29 მღუღარებისათა C.
- 30 იქმნეს C.
- 31 ზოგად C.
- 32 ერთსა C.
- 33 ზედა ერთის ერთისა B.
- 34 სყოფლისა C.
- 35 უმჯო-
ბედ C.
- 36 მძლიობისა B.
- 37 მძლიობასა C.
- 38 აღვდა C.
- 39 ძღუანებულ C.
- 40 მეტ-
ყულებით C.
- 41 მცხრისისა C.
- 42 ფიცხელი ცხოვრება C.
- 43 გწნისუთრად C.
- 44 ადვ-
ლად C.
- 45 ზეშთა AC.
- 46 ტყიელ გემოვნებასა B.
- 47 ტყიელ გემოვნებასა C.
- 48 ეცნემათა-
სა C.
- 49 თა სწორებდ C.
- 50 უცნაურებასა C.
- 51 წადიერებით C.
- 52 რჯასმე C.
- 53 მოქადუ-
ლებითა C.
- 54 სთნის B.
- 55 რაოდენნი C.
- 56 ღუაწლნი C.
- 57 სათნოებასა B.
- 58 სრ-
მობითასა C.
- 59 ვინა C.
- 60 აშღმდებოდა BC.
- 61 ხედვთ C.
- 62 ექსორია უყო C.
- 63 სხად C.
- 64 სწუთოსა C.
- 65 დამცეულმან C.
- 66 სფოლისა C.
- 67 სფოლისათა მთ B.
- 68 სოფლისათამან C.
- 69 რამე C.
- 70 ქმნილმან C.
- 63 იხლად C.
- 64 მყუაღსა C.
- 65 სთნოებისა C.
- 66 ონი B.
- 67 ოფლი AC.
- 68 სწრნელ C.
- 69 საყნოსებე C.
- 69 ონი C.
- 70 გმობლად C.
- 71 ჩუქულარს C.

ესრეთ განიგნსა ქუშმეთრევეთა [43] მოგონებთაგან¹ და² დაუტკენსა³ ხედ გამლთა ქუშყანერნი³, ადგილ ღმრთისა⁴ იქმნა გონებთა თვსითა და იხილ⁵ ღმერთი, რაოდენ⁶ ხილვებ⁷ შესაძლებელ არს. და კუალად ეგვბტედვე წარგზავნა და სმარავლენი ფრადნი და ურიცხუნი⁸ ეგვბტით გამოიყვანა მწარისა მისგან მძლავრისა⁹ და სოფლის მპყრობელისა ფარაოასსა¹⁰ და ზენაასა¹¹ მიმართ აღიქუმის¹² ქუეყანისა¹³ მიცვალნა¹⁴, და მისცვალებს ზღვთ მეწამულთი, საღმრთოათა ვიკყვ სისხლითა და წყლითა.

ამისსა შემდგომად მოქალაქობდა უდაბნოსა¹⁵ ენებთაგან¹⁶ და ამალევი იოტა აღპყრობითა გელთა ჯუარის სახედ განპყრობილთათა¹⁷ ჯუარსა ზედა ჩუენთვს გელთა განმპყრობელისა მიმართ და მის მიერ მოიღებდა¹⁸ ძალსა მძლვობისასა.

ორ წელ¹⁹ იყო ქუებასა შინა მკვდრობაჲ მისი, რომელსა²⁰ შინა ზოგად სული და გორცნი მღვდარებით²¹ დაიკვნა, ვითარცა უგორცოზან, და წურთასა²² საღმრთოთა²³ სიტყუათასა²⁴ შექცევითა ვანიოტა ყოველი უმეტეებაჲ²⁵ და შეიკრება²⁶ მის შორის ნათელი საღმრთოთა²⁷ მეცნიერებისაჲ²⁸. დალათუ საღმ²⁹ უგნნ ძილი მიღებდა³⁰ განსაფრთხობელად და განსამტკიცებელად ბუნებისა, დგომით აღასრულის მსახურებაჲ ბუნებისა³¹. ვინაცა³² ყოველსა მას ორ წელიწადობასა³³ ყოველად არა მიწვა არცა ღამე, არცა დღე*, ესრეთ მოიკლდინა მუცლის-ქუშმე³⁴ მისი და თირკუმელთა ძალი დაიგნა და უპის ზედაჲ³⁵ გურეებაჲ მუცლისაჲ³⁶ დაშრცა და უძღურ იქმნა თვისსა საგმარებისაგან.

ამისსა³⁷ შემდგომად კუალად იქცა მამულად და ეკლესიისა³⁸ მღვდელთა დასისაგანად იქმნა, და ვითარცა ერთგულმან შეიღმინა³⁹ აღმზრდელისა⁴⁰ დედისანი გარდაიგნა⁴¹ საზრდონი ამისნი. ვინაჲ⁴² საღმრთოთა განაგებისა მიერ პორფირისა მიმართ ქალაქთასა⁴³ წარგზავნა, და სძალ იყო ასული დიდისა მღვდელთმთავრისა⁴⁴. რამეთუ არა ღირს იყო გვირისა ქუშმე დამალვად ესევეთარისა მნათობისა, რომელსა ზედა უქამოჲ⁴⁵ და სამარადისოჲ⁴⁶ ნათელი განისუქნებდა, არამედ საბაზმაქესა⁴⁷ ზედა მალასა და საჩინოსა დადგმა⁴⁸, რათა ვითარცა საჩინოთა⁴⁹ და საშუავლისა⁵⁰ საებგუროსაგან⁵¹, ვითარცა საყვირი ოქროქვედილი, გმობდეს ყოველთა კიდეთა სოფლისათა.

ენ ესრეთ ჰმართებდა და განაწესა ეკლესიაჲ⁵² ღმრთისაჲ და მდაბალი აჩუშნა ცნობაჲ სიძალღესა შინა პატივითა⁵³ უპირატესობისასა. ვინ ესრეთ აღკრუპყრა რისხვასა⁵⁴ და გულის-წყრომასა⁵⁵, ვიდრე მოგებდამდე⁵⁶ სკულიერისა სიმშუდისა⁵⁷ მოძაგებითა⁵⁸ ყოვლისავე სათნოებისა წინააღმდეგობისათა⁵⁹ და უსამ-
[V]ართლოთაგან მართლ სჯითა სამართალისათა⁶⁰.

* ამ სიტყვის („ღლე-ს“) შემდეგ B ნუსხას აკლია ჩვენ მიერ გამოყენებული ტექსტის მე-20 ბეგრდამდე (სიტყვებამდე: ესრეთ უქუქ ესრეთ).

- 1 მოგონებთაგან C. 2 და—B. 3 ქუნიერნი A. ქუქუნიერნი C. 4 ღმრთისა C. 5 იხილვა C. 6 რაოდენ C. 7 ხილვა C. 8 ურიცხუნი და ფდნი B. 9 მძლავრისა C. 10 ფარაოსა C. 11 ზენასა C. 12 აღიქუმისა C. 13 ქუქუნიერისა C. 14 მისცვალნა C. 15 უდაბნოთა C. 16 ენებთაგან C. 17 განპყრობილთათა C. 18 მოღებდა B. 19 წელი C. 20 რაოდენ AB. 21 მღვდარებით C. 22 წურთასა C. 23 საღმრთოთა C. 24 სიტყუათასა C. 25 უმეტეება C. 26 შეიკრება C. 27 საღმრთოთა—C. 28 მეცნიერებისა C. 29 სამე C. 30 მიღებდა C. 31 ბუნებისა C. 32 ვინაცა C. 33 ორ წელიწადობასა B. ორ წელიწადობასა C. 34 მუცლისა ქუქუნი C. 35 ზო C. 36 მუცლისა C. 37 ამისა C. 38 ეკლესიისა C. 39 შეღმინა C. 40 აღმზრდელისა C. 41 გრადიგნა C. 42 ვინა C. 43 ქალაქთასა C. 44 მალასა C. 45 უქამო C. 46 სამარადისო C. 47 საბაზმაქესა C. 48 დადგმა C. 49 საჩინოსა C. 50 საშუავლისა C. 51 საებგუროსაგან C. 52 ეკლესია C. 53 პატივითა C. 54 რისხვა C. 55 გულისწყრომასა C. 56 მოგებდამდე C. 57 სიმშუდისა C. 58 მოძაგებითა C. 59 წინააღმდეგობისათა C. 60 სამართლისათა C.

ვინ მოიგო ესოდენი¹ მოწყალება, რომლისა ძიერ აღმოეცენების სიყუარუ-
ლი², რომლისა სათნობისა ვიდრე მოაქამდ³ სულიერ ძეგლ აზიან აწცა შემომ-
ღებულნი სახეთანი⁴. რამეთუ ყოველი სიტყუად მოწყალებისა მიზეზ იყო, ვიდრემ-
ლის ანაგებად⁵ მიაწვეს თანა-ღმობისა და მიმცემლობისა წარმოთხვევლთა⁶ სიტ-
ყუათა⁷ მისთასა. რამეთუ არწმუნებს ვასებად⁸ ღმრთისა⁹ თვსთა მიცემად განხრწ-
ნაღთა და მდინარეთა ნაცვლის მოსაწყევლად¹⁰ მდკომარეთა და უხრწნელთა, და
დაუნჯებად¹¹ ზეცათა შინა თანაღმობისა ნაყოფსა არა წაჩსაგებელსა, არცა გასა-
ღვწელსა*, და ცოდვათაგან განწმედად მოწყალებითა და უსამართლოებთაგან¹²
წყალობითა გლახაკათათა¹³, მშიერთა დაწეცუად¹⁴ პურსა სახარებისაებრ¹⁵, და
წყურთელთადა¹⁶ მიპყრობად¹⁷ სასუმელისა, შიშულთათა¹⁸ დაბუჯად და შემო-
სად სიშიშულესა, უსახლოთა და უსართულოთა შეყვანებად¹⁹ სახილ თვსსა, ქმნად
სნეულთა მოხილვისა და საპყრობილედ მიმართ განძრვად ფერჯისა და მოსთულე-
ბად²⁰ წყალობითა წყალობისა.

ხოლო ძვრის-გსენებაჲ ვინ ესრეთ აოტა და ოტებად²¹ სამწყსოთაგან გულს-
მოდგინე იქმან, ვითარცა მქონებელთა მისთაგან დამწვევი ღმრთისა²² წყალობა-
თაჲ²³. რამეთუ²⁴ ვითარი-გი უყუე, გეყან²⁵ შენ, ეტყუს, და რომლითა საწყაუ-
ლითა მიუწყე²⁶, მოგწყენ^{27**}. და²⁸ მიუტეო²⁹ თუ, მოგეტენე^{30***}; რომლისა
წინაუტეო³¹ წინაუტეოსავე განჩინებასა³² მისცემს არამიტეებასა³³ არიმბტეე-
ბელსა³⁴.

ვინ ესრეთ დასაჯა შური და გლომაჲ³⁵ და ასწავა განჩინებაჲ³⁶ შურისა და ბაძვი-
საჲ³⁷, რათათა ებაძვებოდინ³⁸ კეთილსა, რამეთუ ყოველი კეთილი საშურველ და საბა-
ძველ არს³⁹. სანატრელ არს, რომელი ჰბაძვიდეს⁴⁰ მსგავსებისათუს. ხოლო საბაძველ
ბოროტად მოშურნე ვნებითა ყოველთა ვნებათა⁴¹ უუსამართლოესითა და უსამართ-
ლესითა მოწყალებისა წინა-აღმდგომ ბრძოლისა. რამეთუ წყალობა⁴² არს უცხო-
მსა⁴³ ძერთა ზედა ტყინეულობაჲ. ხოლო ესე კეთილთა ეშურების და არა სხუა-
თა⁴⁴, არამედ თავსა თვსსა აენებს თვთ მას მოშურნესა და აღმობრძინებელ⁴⁵
თვსთა გულის-ღმობათა⁴⁶ ჰყოფს⁴⁷ სხუათა კეთილისა აღობრძინებასა⁴⁸, და პირვე-
ლად მომგებელსა⁴⁹ მიავებს ნაცვალსა მოგებისასა⁵⁰.

ამას თანა ასწავებნ არაგანკითხვად თანა[44]მთისა, რათათა არა დაისაჯენ.
რამეთუ მართლითა სასწორითა მხოლოდ მართლმსაჯულმან უფაღმან იცის

* ამ სიტყვის («განსაღვწელსა-ს») გასწვრივ აშმაზე წერია A ნუსხაში: რამეთუ ვგონებ ამისთვის იტყუს უსამართლოებასა შურისასა, რამეთუ არარაჲ შესაძინელი აქუს [შქ] ონებელსა მისსა, ვითარი-გი მპარავსა ნაპარევი და მიმხუტქელსა მინახუტქი. ხოლო უსამართლესად ამისთვის უწოდს, მომგებელს[ს]ვე თვსსა განძლევს, ვითარ გესლი რქინასა.

** შდრ. მათ. VII, 2.

*** შდრ. ლუკ. VI, 37.

1 ესოდენი C. 2 სიყვარული C. 3 აქამომდ C. 4 საქმეთანი C. 5 ანაგებად C.
6 წარმოთხვევლთა C. 7 სიტყუათა C. 8 ვასებად C. 9 ღმრთისა C. 10 მოსაწყევლად C.
11 დაუნჯებად C. 12 უსამართლოებთაგან C. 13 გლახაკათათა C. 14 დაწეცუად C.
15 სხეებისაებრ C. 16 წყურთელთა C. 17 მიპყრობად C. 18 შიშულთა C. 19 შე-
ყვანებად C. 20 მოსთლობად C. 21 ოტებად C. 22 ღმრთისა C. 23 წყალობათა C.
24 რამეთუ C. 25 გეყენ C. 26 მიუწყეთ C. 27 მოგწყენ C. 28 და—C. 29 მიუ-
ტეო C. 30 მოგეტეოს C. 31 წინა უტეო C. 32 განჩინებასა C. 33 არა მიტეებასა C.
34 არიმბტეებელსა C. 35 გლომა C. 36 განჩინება C. 37 ბაძვისა C. 38 ებაძვოდენ C.
39 საბაძველ და საშურველსა C. 40 ბაძვდეს C. 41 ვნებათა C. 42 წყალობა C.
43 უცხოთა C. 44 სხუათა C. 45 აღობრძინებელ A. 46 გულის ღმობათა C. 47 ჰყოფს C.
48 აღობრძინებასა C. 49 მომგებელსა C. 50 მოგებისასა C.

მიწონა¹ ჩუნი. და რაჟთ არა მიიტაცებდენ პატრესა მეუფისასა, რამეთუ არს მსაჯული, რომელი არა დაისაჯების, ვითარცა მხოლოდ² თავისუფალი ცოდვისაგან³, მეუფე უმჯუფოა⁴. მიუტყვევ⁵, სახარებისაგებ⁶ გამოძნ, და მოგეტყენ⁷.

ვინ ესრეთ დევნა მწუხარება სიკუდილ მიმყვანებელი⁷ და ასწავა მწუხარება მხიარულების მომატყუშებელი⁸. რომელი⁹ უკუეთუ¹⁰, ვითარცა გლოვა¹¹ იყოს ღმრთისა¹² მიერი, საცხოვრებელ არს, რაჟამს ცოდვისაგან¹³ განაყენებდეს; ხოლო უკუეთუ მოკლებასა¹⁴ ზედა გემოვნებათასა¹⁵ იყოს¹⁶, რისხვით¹⁷ განმზრუნელ არს¹⁸ მსწრაფელ და გამოუცდელ ნამდვლევ¹⁹. რამეთუ არა არს შემთხუცავ²⁰ მწუხარებისა²¹, არა არს თვნიერ დაკლებასა²² ზედა გულის-სათქუნელისასა. რამეთუ ვითარცა რაჟმე იყოს სასურველი, ვევეითარივე არს მწუხარება ვერმიმთხუცი-სა²³: კეთილისა²⁴ უკუშ კეთილ, ხოლო სხუცბარ ქონებულისა²⁵ მკონებელ სხუცბარობისა და სასურველთაგანი კეთილ ერთი ოდენ არს მხოლოდ კეთილისა მიმართ ოდენ მხედველ. ხოლო წინა-აღმდგომისანი სურვილიცა წინა-აღმდგომ²⁶ არიან და მოწყინებისანი²⁷ იგი უძალოსა²⁸ მას ვერ ძალიან ჰყოფენ.

გსენება²⁹ სიკუდილისამან ასწავის სულსა ძარღუმტკრელთა მათ ძალთა დაგსნიღებისათა³⁰ წარდევნად და ნაცვალად³¹ მისსა შეყვანებად³² წადიერებასა³³, ვითარ წმიდაჲ ესე შიშითა და სურვილითა ღმრთისაჲა³⁴ განამზნობდა ერსა განვრცობად³⁵ ლოცვათა და ფსალმუნებათა³⁶ და ყოველსავე ძილსა და უდებებასა³⁷ მსწრაფელ გაყრად სულთაგან და ყოვლითა ძალითა დაცვად სულთა თქსთა, რაჟათა არა ვითარცა საჩუქელთა რათმე³⁸ საგრძნობელთაგან აღვიდეს მათ ზედა სიკუდილი. ამას თანა ასწავა მთარგმანებელ და მოძღვარ³⁹ მათდა ყოფითა გამოძიება⁴⁰ წმინდათა წერილთა⁴¹, და საწინაწარმეტყუელითა⁴² სულითა გამოძინა დაფარულნი სიღრმე⁴³ სულისანი და განაპო საბურველი წერილთა⁴⁴ და განაცხადა⁴⁵ შესწიერებაჲ ნათ შორის მყოფი.

და ესე იყო⁴⁶ აღუზავებელითა⁴⁷ და განულაღებელითა ცნობითა. რამეთუ უწყოდა, ჰმ⁴⁸ ნამდვლევ⁴⁹ უწყოდა, დათრგუნვაჲ⁵⁰ ცუდისა დიდებისა⁵¹ ცუდად წარმგებელისა შრომათასაცა⁵² და სათნოებათა⁵³ ნაყოფთ-შემაშობიბელი-სა⁵⁴, რომელმან ჰურებარ განჯურეტაჲ უწყის სულიერისა სათნოებათა საუნჯისა⁵⁵ და შთადინებისასა წინასწრობაჲ⁵⁶ განდინებისა⁵⁷, და არა [V]რათ უდარეს⁵⁸ ცალიერისა⁵⁹ ჰურტკლისასა გამოიძინებელ მისსა უგმარყოფლობითა⁶⁰ ოფლოთა მისთაჲა⁶¹ და მომატყუშელობითა⁶² შრომათ⁶³, ვერმიმღებელთა⁶⁴ ნაყოფიერები-

* შტრ. ლუკ. VI. 37.

- 1 მიწონა C.
- 2 მხოლოც C.
- 3 ცდვათუნ C.
- 4 მეუფე უმეუფოა] მფშ მფო C.
- 5 მი-
ზრთვე C.
- 6 სზეიერებისა გბრ C.
- 7 მიმყუნაზბლი C.
- 8 მომატყუშებელი C.
- 9 რლ C.
- 10 უკუეთუ C.
- 11 გლოვა C.
- 12 ღმ C.
- 13 ცდვკუნ C.
- 14 მოკლებაზ C.
- 15 გე-
მოვანძობათასა ზა C.
- 16 თჯ C.
- 17 რისხვით C.
- 18 განზხარუნელრს C.
- 19 ნანდვლევ C.
- 20 შემთხუცავ C.
- 21 მწუხარებისა C.
- 22 დაკლებაზ C.
- 23 ვერ მიმთხუცივისა C.
- 24 კეთილისა C.
- 25 ქონებულისა C.
- 26 აღმდგომ C.
- 27 მოწყინებისანი C.
- 28 უძალოსა C.
- 29 სენებამუნ C.
- 30 დაჯსნიღობისათა C.
- 31 ნაცვალად C.
- 32 შეყუანებად C.
- 33 წადი-
ერებაზ C.
- 34 ღმთაჲ C.
- 35 გუნჯურეტოშ C.
- 36 ფსნნბათა C.
- 37 უდებებაზ C.
- 38 რაშე C.
- 39 მოძღვარ C.
- 40 გმოღებ C.
- 41 წერილთა C.
- 42 სწუწულოთა C.
- 43 სიღრმენი—C.
- 44 წერილთა C.
- 45 განცხად C.
- 46 ყო C.
- 47 აღუზავებელითა C.
- 48 ჰე C.
- 49 ნანდვლევ C.
- 50 დათრგუნვა C.
- 51 ღმრისა C.
- 52 შრომათასაცა C.
- 53 სთნოებათა C.
- 54 ნაყოფთ შემაშობობისა C.
- 55 სუნჯისა C.
- 56 წწრობა C.
- 57 განდინებისა C.
- 58 უდარეს—C.
- 59 ცარიელისა C.
- 60 უგმარყოფლობითა C.
- 61 მის-
თათა C.
- 62 მომატყუშელობით C.
- 63 შრომათ C.
- 64 ვერ მიმღებლოთ C.

სათა. რამეთუ ღმერთსა მხოლოდ შუშნის ყოველი დიდებამა და ამალღებამა, ხოლო ^{კაცისა} ^{მომართისა} კაცსა—სიმაღლე გზა რჩულ ყოფად ამალღებისა და კიბე ისრაჲლისა¹ ღმრთისა² მიმართ აღმყვანებელ³ კაცისა და ღმრთისა⁴ დამამკვდებელ⁵ გულსა შინა.

ამისთვის წმიდამ ესე ყოველთათვე დაბადებულთა⁶ თანა დაამდაბლებდა თავსა თვისა დამბადებელისათვის⁷, და მუნ მხოლოდ ამალღებინ, სადა ღმერთი ივინე-ზოდის და სჯული საღმრთოა შეურაცხ და გარდაქვეულ იქმნებოდის.

ესრეთ ველტოდა ყოველსა სილაღესა⁸ და მზუფობობასა⁹ წარბმალღობითურთ, თუალტკილობამ მისკის მზრახვალთა¹⁰ მისდა სიტყუა¹¹ სიმშვედესა თანა საღმრ-თოდათა მარითა შენელებულსა. ქცევა¹² მისი სახარულევეან, ჯკრცხლ ღმრთი პირისა¹³, არა¹⁴ დათხეულ დამჰსნელობითა სიცილისადათა¹⁵. რამეთუ უწყოდა, ვითარ სათნობათადა¹⁶ სიბოროტენი თანა-შექუსულ არიან¹⁷ და არიან ვითამე ბჰეთიმახლობელ. ამას ირწმუნებდა კეთილისა ნბრძინებელისაგან.

გკრძალეობდა უკუშ თავსა თვისა ტაბლით მკდომ რჩულ-ყოფასა¹⁸ გარე-მიქცევითა ყოვლისა ბიწიანისა სახისადათა¹⁹ და მხოლოდ შეწყწარებისა სამეფუფოასა²⁰ ოდენ ხატისადათა²¹. რამეთუ ყოველი სახე სიბოროტისა²² მტუტებრ აღგავ²³ გულისა თვისისაგან²⁴ ქართთა სულისა საღმრთოასადათა²⁵. ხოლო სიბოროტეთა წინა-აღმდგომებითა სათნობითა ირწყევოდა²⁶ და პოხდა, ვითარცა ზეთისხილი მსხმოა²⁷ სახლსა ღმრთისა²⁸ ეკლესიისასა მაჩადის აღყუავებულად²⁹ ცნობლ და მომართუმელობითა³⁰ ღმრთისა³¹ ნაყოფად შეუწიერად³² სიმრავლესა მის მიერ ცხოვნებულთასა; ანუ ვითარცა ფინიკი რამე დიდ-დიდებესა³³ ტკენებისა³⁴ მოც-ვული³⁵ კუფხალეებითა.

ამის თანა ამხილებდაცა სიბრძინთა სახლისა სახლსა³⁶ თანა-შემრთველთა, და ნაბოთეს³⁷ ვენაგისა წარღ ატებად³⁸ გელ-მყოფელთა³⁹, ვითარცა არღარა იყო ჯლია მამხილებლად. არამედ კულადცა აღადგინა ელია სულმან წმიდამან, რომელი-იგი სულთა⁴⁰ შინა მწენთასა ქცევითა ნათესავითი ნათესავად წინაწარმეტყუელთა აღად-გინებს მოშურნეთა საქმისა კეთილისათა⁴¹, განმკდებულთა ყოვლისათა, რაოდენ⁴² არს⁴³ ბილწ და უჯერო, და დამამკვდრე [45]ბელობითა⁴⁴ და ნაცვლად შემომყვა-ნებელობითა ყოვლისა სჯულიერისა და სამართლისადათა⁴⁵.

ესრეთ უკუშ ესრეთ⁴⁶ საღმრთოა კაცი მსაჯულ უსამართლოასა⁴⁷ იქმნა, არა უსამართლოდ სჯითა, წარედ და ვითარცა; არამედ უსამართლოების⁴⁸ დასჯითა და განკდებულად გამოჩინებითა და საღმრთოთა⁴⁹ ეზოთაგან გაყენებითა უსა-მართლოასა⁵⁰ მოქმედთადათა⁵¹. რამეთუ ქურივი აწყენდა მას⁵² ზედას-ზედა⁵³ წყი-ნებითა⁵⁴, განკული გულითა უმკაცროებისათვის⁵⁵, და მისავლტოლველ⁵⁶ რაბამ⁵⁷

* ამ ს-ტყვის („სამართლოსადათა-ს“) შემდეგ გაგრძელება ტექსტისა B ნუსხაში.

- 1 იოშისა C. 2 ღრ C. 3 აღმყვანებლ C. 4 ღმრთისაქ ღმ მართ C. 5 დამაყ-ნებლ C. 6 დამადებლთა C. 7 დამბადებლისათს C. 8 სილაღესა C. 9 მზუფობ-რობასა C. 10 მზრახვალთა C. 11 სიტყუა A. სიტუ C. 12 ქცევა C. 13 პირისა C. 14 არა C. 15 სიცილისათა C. 16 სთნბოთა და C. 17 თა შექუსულრიან სიბოროტენი C. 18 რჩულ ყოფასა C. 19 სახისათა C. 20 სმეფოასა C. 21 ხრტისათა C. 22 სიბო-როტისა C. 23 აღგავა C. 24 გლისგუნ თსისა C. 25 წისთა C. 26 ირწყოდა C. 27 მსხმო C. 28 ღრ C. 29 აღყუავებლ C. 30 მომართუმელობითა C. 31 ღრ C. 32 შეწყწიერად C. 33 ღბისა C. 34 ტვენებითა C. 35 მოცული C. 36 სახლსა—C. 37 ნაბოთე C. 38 წრტებლ C. 39 კელ მყოფლსა C. 40 სლსა C. 41 კთილისა სწმისათა C. 42 რაოდენი C. 43 არა C. 44 დამამკვდრეობლობითა C. 45 სმართლი-სათა C. 46 ესრეთ—C. 47 უსმართლოსა C. 48 უსამართლოებისა C. 49 ქეზოთა A. სღათა C. 50 უსმართლობისა C. 51 მოქმედთადათა A. მოქმედთა C. 52 მას—C. 53 ზუსა ზა C. 54 წყინებითა C. 55 უმკაცროებისა თს C. 56 მისავლტოლველ C. 57 რაბამ C.

რამედ მავარ და დაურღმველ¹ მტკიცე პონეთა კაცისა ღმრთისათა, არა დაჩივ
 განმზახი. რამეთუ² ვინცა სხუა პოვა აღნასუბუქებულად ვნებისა. მთავარი ვინ-
 მუა³; არამედ მითავრობდა მთავართა ამისი მაჭირებელი⁴, ანუ მეფემცა⁵; არამედ
 ასოასა⁶ თანაღმობითა⁷ დადედლებულ⁸ იყო ცნობითა. რამეთუ გორცი იყო
 გორცთა მისთავანი და ძულა⁹ მისსა¹⁰ იძულებს¹¹ მოქმედი. და რომელსა-იგი
 უქმდა პირის დაყოფა¹² უსამართლოთა¹³, უსამართლოებისა¹⁴ მიდევნებულ იყო.
 რასა იქმ, # უსჯულოო¹⁵ დედაკაცო, გერგვინ ზედა გადგს და სამეუფოთა¹⁶
 პორფირითა განშუქებულ¹⁷ ხარ, ვითარცა სჯულთა ზედა საღმრთოთა¹⁸ მცვე-
 ლად¹⁹ დადგინებული და სჯულთა²⁰ დასთარგუნავა²¹?

ეჰა, გამოუთქმელსა სიბრძნისა მეტყულისასა! ნუ მისცემთ სიწმიდესა
 ძაღლთა, ნუცა დაუფნეთ მარგალიტსა თქვენსა წინაშე ღორთა*. რამეთუ შენ ხარ
 ნამდვლე²² ყოვლად წმიდისა საღმრთოთა²³ სჯულისა²⁴ დამთარგუნველი მარგა-
 ლიტისა მრავალსაყიდლისა²⁵, რომელმან მიერ მიიქეც და განხეთქე გლახაკი²⁶
 ქურივი წარტაცებითა²⁷ მისისა სამღვდრო საცხოვრებლისათა²⁸. რასა²⁹ იქმ, #
 უძღებო და უმადლოო დედაკაცო! რომელსა ქუეყანა³⁰ და ზღუაა ძღუენის³¹
 მომართმელად³² გაქუს, ქურივისა³³ უნდოასა³⁴ და უღონოასა³⁵ მონაგებსა³⁶ ზედა
 მოუხუალა³⁷? ³⁸38, თუმცა ამის³⁹ ცხოვრებისაგან განჭდა⁴⁰ შეგემთხოვოდა დაცვი-
 სათვს და საქმით დამტკიცებისა სიტყუათა⁴¹ სჯულისათა, ხოლო შენ საჯრით გა-
 ნაგებ⁴² მას და არა გეკლიმების მამისაგან თბოლთა⁴³ და მსაჯულისა ქურივთა-
 ასა*⁴⁴.

არამედ ესა საღმრთოთა⁴⁵ მიერ სიტყუათა⁴⁶ ნამდვლე⁴⁷ მარადის აღზრდილ-
 სა⁴⁸ მას: უსაჯეთ თბოლსა და განამართლეთ ქურივი***. და ელია აქუს მას ფერტ-
 მყენებულად⁴⁹ მოშურნეობისა ცეცხლმბერველი იგი იოვანეს ემსგავსების⁵⁰ კაღნიე-
 რებასა⁵¹. არა ჯერ-არს შენდა, გეტყვს⁵², ქონებად⁵³ ვენაგი დისა შენისა⁵⁴. ჰგო-
 ნე V [პა]55 ბუნებით მისსა ზესათობასა⁵⁶, დაღათუ პატივითა ზესათა⁵⁷ ექმენ⁵⁸ სახითა
 მძლავრებითა⁵⁹. რამეთუ⁶⁰ დასაბან⁶¹ სჯულის⁶² დაწესებისა მეფე არს, ხოლო
 უსჯულოება⁶³ შენივთებული⁶⁴ არა უსამართლოდ სახელ-იდებოდან მძლავრებად⁶⁵.

არა წარგეკითხა იგზაბელის საქმიანობა. რაჟსა შეხუალ სახლსა ამა ს
 ღმრთისასა⁶⁶, განვედ შორს საღმრთოთა⁶⁷ სამეუფოთაგან. საბანელ არს⁶⁸.

* მათ. VII, 6.

** შტრ. ფსალ. LXVII, 6.

*** შტრ. ფსალ. LXXI, 3.

- 1 დაურღმველობით A. დაურღმველობითა C. 2 ვინამცა C. 3 ვინმე C. 4 მკირვე-
 ბელი C. 5 მეფეთაცა B. მეფემცა C. 6 ასოთა C. 7 თანა-ღმობითა] ღმობითა და C.
 8 და დადედლებულ C. 9 უვილ C. 10 მისა C. 11 იძულებით B. 12 პირის დაყოფა C.
 13 უსმართლოთა C. 14 უსმართლობასა C. 15 უსჯულო C. 16 სამეუფოთა C. 17 შუქო-
 ბილ C. 18 სღათა C. 19 მცველად C. 20 შჯლთა B. 21 დათარგუნვა C. 22 ნამდვლ-
 ვე C. 23 საღმრთოთასა] სღა, რა C. 24 შჯლისა B. 25 მრგვლს-ყიდლისა C. 26 გლა-
 ხაკი—B. გლხაკი C. 27 წარტაცებისა C. 28 საცხოვრებლისათა C. 29 რასა C. 30 ქუნა C.
 31 ძღუენის C. 32 მომართმელად C. 33 ქურივისა C. 34 უნდოსა C. 35 უღონოსა C.
 36 მონებათა C. 37 მიხუალა C. 38 ჰე BC. 39 ამისცა A. 40 განჭდა C. 41 სიტ-
 ყათა C. 42 გნებ C. 43 თბოლთასა C. 44 ქერივთასა C. 45 სღათა C. 46 სიტ-
 ყათა C. 47 ნამდვლე C. 48 აღზრდილსა B. 49 ფერტმყენებულად C. 50 ემსგავს-
 ბის C. 51 კაღნიერებასა C. 52 გეტყვ C. 53 ქონებად C. 54 შნისა C. 55 ჰგო-
 ნება C. 56 ზესათობასა C. ზესათობასა A. 57 ზესათა AC. 58 ექმენ—C. 59 მძლავ-
 რებითა B. მძლავრებითითა C. 60 რამეთუ—C. 61 და სბამ C. 62 შჯლის B. სჯლი-
 სა C. 63 უშჯლბა C. 64 შენივთებული] შნი ნივთებლი C. 65 მძლავრებად C. 66 ლასა C.
 67 სღათა C. 68 სბანელ რს C.

საღმრთოა ტაძარი, განმბანელ¹ შეცოდებათა². მეზღუემან სერობად³ რაა შეიწყნარა იესუ, კეთილად⁴ განაბნია, რაა-იგი ბოროტად შეეკრიბა⁵. და შენცა, ასულო, რამეთუ ჭერეთ ასოდვე გზადი⁶, დაღათუ ძვრად⁷ ჰპოქმედებ, არამედ ასულვე ხარ სასოებითა ცხოვრებისათა⁸. ხოლო ცხოვრება თვნიერ სინაულისა არა არს. უკუნეც კეთილად, რაა-იგი ბოროტად იტაცე⁹.

ამას რაა ეტყოდა, ვერ არწმუნა, რამეთუ დაეყენეს სასმენელნი, ვითარცა ასპიტსა არასმენად ღმრთის-მოყვარისა¹⁰ და ბრძნისა წამლის-მცემელისა. ვინაფთვან¹¹ უკუტ ხედვიდა¹² ვნებისა ყოვლად უკურნებლობასა¹³, განჯადა¹⁴ სამღდელოთა ეზოთავან არამქონებელი იგი სასძლოისა¹⁵ საშოსლისა¹⁶.

მერმე რაა კუალად იუზაბელ ზედა-აღუღდების წინაწარმეტყუელსა და არასაღა ივლტის მსგაი ქადაგი ქეშმაჩიტებისა¹⁷, არცა საპყრობილედ მიეცემის, არამედ ვითარცა ვმაღა დაღადებისა¹⁸ ექსორობად¹⁹ დაისაჯების. ეჰა უჭეროსა ცნობასა²⁰. კუალად გულის გულის-თქუმათ²¹ მოქმედისასა! ეკლესიისავან გადევნად იკადრებს კაცსა ღმრთისასა²², და არა გუშბულ იქმნა²³ გულის-თქუმისავან²⁴ კინლა²⁵ წუთ-ერთ ჰრულითა ღმრთისა²⁶ სულგრძელებისა²⁷ წმითათა²⁸, და ექსორა ყო სამეუფოთა²⁹ ქალაქით³⁰ წმიდაა იგი, უფროსლა³¹ წინა-განგებითა ღმრთისა³², მოყუარეთა და მსახურთა თვსთა წულებრივისა ცნობისა განმაცხადებელი-სადა³³.

რამეთუ მას, ვითარცა თვსნი აქუნდეს უცხონი და ყოველივე თვსად, უფროსლა³⁴ ღმრთისად³⁵, ვითარ-იგი არსცა ღმრთისაა, რომლისათვს და რომლისა თანა ესე³⁶ მიმოვლიდა³⁷; აბრაჰამის თანა უცხოდ³⁸ სოფლად³⁹ მიწოდებული, მოსეს თანა სამეუფოთავან ლტოლვილი, ელიას⁴⁰ თანა ქუებად⁴¹ ჭირებისა მცლტოლვილი, იესუმს თანა ივლტის ეგვბტედ, ვიდრემდის ღუაწლსა⁴² შინა⁴³ სიმგე იცობოს და ღუაწლის-შემდგომნი⁴⁴ მოისთულენს⁴⁵, რაათა სახით⁴⁶ რაათმე⁴⁷ იობს მიემსგავსოს⁴⁸, და მაწე ღმერთმან ამისსაცა მიმართ თქუას; აწუ ჰვანება⁴⁹ სხუად⁵⁰ რადნე გამოცხადებასა⁵¹ შენსა⁵², არამედ რაათა გამოსჩნდეს⁵³ მართლად⁵⁴, რაათა ჰქადაგო⁵⁵ სახარებათ.

ხოლო უკუეთუ სხუანიცა⁵⁶ ვიეთნიმე უსჯულოისა⁵⁷ ამის ექსორობისა თანა-შემწე იქმნეს, ამას ღუმლით პატეი-ე [46] სცემთ⁵⁸ კრძალვითა⁵⁹ მაშათათა⁶⁰, რაათა⁶¹ არა ქაის პატეი დავიმკვდროთ მაშათ-მბასრობილობითა. რამეთუ მრავალსახეცა არს ამათ პირათათვს თხრობაჲ: რამეთუ რომელნიმე ეპისკოპოსთა ზედა

1 გნმბანელ C. 2 შეცოდებათა C. 3 სერობად C. 4 კეთილად C. 5 შეეკრიბა C. 6 გჭადი C. გზდი AB. 7 ძვრად C. 8 ცხრებისათა C. 9 უკუნეც კეთილად, რაა-იგი ბოროტად იტაცე — B. 10 ღის მოყვარისა C. 11 ვინათვრ C. 12 ხედვდა C. 13 უკურნებლობასა C. 14 გნკვდა C. 15 სსძლოსა C. 16 სშოსლისა C. 17 კტრბისა C. 18 ღლდბისა C. 19 ექსორობად C. 20 ცნობასა C. 21 გულის-თქუმათ თქმდ C. 22 ღმასა C. 23 იქმნის C. 24 გლის თქმისვრ C. 25 კნანლა C. 26 ღა C. 27 სლგრძელებითა C. 28 წმითათა C. 29 სმეუფოთ C. 30 ქალაქით—C. 31 უფროსლა C. 32 ღა C. 33 გნმაცხადბლისათა C. 34 უფროსლა C. 35 ღად C. 36 ე...A. ესე—C. 37 ტხ უელ ჰლვიდა(?) A. მიმოვლიდა (?) B. 38 უცხო BC. 39 სფლად C. 40 ელიას C. 41 ქებად C. 42 ღუაწლთა A; ღვწლთა C. 43 შინა—C. 44 ღუაწლის შემდგომნი C. 45 მოისთულენს C. 46 სახით C. 47 რამე C. 48 მიემსგავსოს C. 49 ჰვანება C. 50 სხად C. 51 გამოცხადბასა C. 52 შარსა C. 53 გამონდეს BC. 54 მართლად C. 55 იქდგო A. 56 სხანიცა C. 57 უშჯლასა B. უშჯლასა C. 58 პრტესცემთ B. პრტესცეთ C. 59 კრძალვათ C. 60 მშათა C. 61 რაათა] რ B.

დასდებენ უჯერობასა¹, ხოლო რომელიმე ამით ყოვლად² უბრალო იქმნა და დედოფლის ზედა ოდენ მიღებენ მაქადებელსა³ აწლა დაჯსნილა საკეპროსა⁴ ტაძართა განახლებასა⁵, უკუეთუ⁶ არა თანა-ეწამნენ მას⁶ საღმრთოთსა ამის კაცისა განდევნასა ზედა და სძლევდინ ჰამბავკეთილობა⁷; რამეთუ არა კეთილ არს მიმბ-თა⁸ ერთიერთსა⁹ თანა-შეტყუებდა, რაათა არა თავით თუსით მსაჯულ მათდა დადგინებულ¹⁰ ვიქმნეთ¹¹.*

გინა თუ ესრეთ, გინა თუ ეგრეთ, აწუ ამის, ანუ ზაფგან მოეკუშთა ეკლე-სიას წინა-მკდომელი, ვითარცა თავი გუამისაგან. და დაქურივდა¹² სამწყსოა¹³ კეთილისა მწყემსისაგან, რომელი ზარადის ქრისტეს მსგავსად¹⁴ სულსა თუსსა დას-დებდა ცხოვართათს. და სუროდა¹⁵ ეკლესიასა¹⁶ ჰადავისათს, ცხოვართა მამოვ-ნებელისა¹⁷ დასტუვისათს¹⁸, ქრისტეს თანა-მბრძოლთა წესთმთავრისათს, საყვირ-ისათს საცაურთა მტერთა¹⁹ წინაგანწყობილთა²⁰, ზედამდგომელისათს ქურივ-თა, მამისათს ობოლთა, მტურთველისათს სნეულთა²¹, უცხოთ შემწყნარებლისა-თს²². და ეძიებდეს პორფირი²³ ქალაქთა²⁴ ოქროსა უმანკოსა თავით თუსით შემამკობელსა მისსა და შამაზავებელსა მეფობისასა მდღელობას²⁵ თანა და სუ-ლისა²⁶ მხედველობისა²⁷ მიმდღელებლსა სკიპტრისა და პორფირისასა, ღმრთის-მოყუარენი²⁸ სასმეულნი ოქრობირსა ქრისტეს²⁹ პირსა. და³⁰ არა თუმცა კადნიერ იყოს სიტყუად³¹ მის თანა განჯდილსა ქრისტესა, რომელი მას³² თანამკვლად აქუნდა. # ვითარ უცრემლოდ წარმოვიტხრა³³ მოუთმენელი განსაცდელი, რამეთუ არცაღა ქვისა³⁴ გულსა ძალ-უც არა ცრემლოვად ამას ზედა. ვინაფთვან³⁵ კლდეცა მისეს კუშრთხით³⁶ ცემული წყალთა მოადინებდა, და გული მაგროვანი იწყლას³⁷ რაა სიმძიმითა ჰამბვისაითა³⁸, მდინარებრ დასთხვეს ცრემლთა ცუბარებსა³⁹.

არამ დმის სამეუფონი აღშფოთნებინ, და კუალად ფარაო ღმრთის მხილ-ველსა გმობს ღონედ საგუშმელისა⁴⁰, რომელი ესე იქმნადა. რამეთუ მის მოქცე-ვასავე თანა სამეუფოთა⁴¹ ბრძანებითა იოვანესსა დასცხრა შფოთება.

ესრეთ იცის ღმერთმან პატივი ჰეშმარიტებით თუსთა⁴² [V]. ცხოველ ვარ მე, იტყვს⁴³ უფალი, ზადიდებლნი ჩემნი ვადიდენ*#. ვინაფცა⁴⁴ კუალად მზიარულე-ბდა⁴⁵ სამწყსოა⁴⁶ ქრისტესი, რამეთუ ყოველთა უკუნ-ებლო ყოვლად ყოველთა ქმნილი, რხარებდეს ყოველნი ქრისტეს მორჩილნი, პოხდეს და აღორძინდებოდეს კეთილ ქუეყანასა გულისასა⁴⁷ შეწყნარებითა იოვანეს სიტყუასითა⁴⁸, ვითარცა სუ-ლისა მიერისა თესლისათა⁴⁹.

* ამ სიტყვის შემდეგ აქლია B ნუსხას ჩვენ მიერ გამოცემული ტექსტის 27-ე გვერდამდე (სიტყვებამდე: არამედ საღმრთოთა).

** I მფე. II, 30.
 1 უჯერობასა C. 2 ყოვლად—C. 3 მქადაგებელისა C. 4 განაახლებს C. 5 უკ-თუ C. 6 მას—B. 7 ანბავკეთილობა C. 8 მშთა C. 9 ურთიერთარს BC. 10 დ... გი... ბულ A. 11 ვიქმნეთ C. 12 დაქურივდა C. 13 სამწყსო C. 14 მსგავსად C. 15 სუროდა C. 16 ეკლესიასა—C. 17 მძოვნბლისა C. 18 და სტუნჯათს C. 19 მტერ-თა და C. 20 წინაა გწყობილთა C. 21 სნეულთა+მოძიებელისათს C. 22 შემწყნარ-ებლისათს+უცხოთა A. 23 პორფი A. 24 ქალაქთა C. 25 მდღელობასა C. 26 სული-თა C. 27 მხედველობითა C. 28 ღმრთის მოყუარენი C. 29 ქრისტეს A. 30 და—C. 31 სიტ-ყუად C. 32 თანა განჯდილსა ქრისტესა, რომელი მას—C. 33 წარმოვიტხრა C. 34 ქვისა C. 35 ვინაფცა C. 36 კუშრთხითა C. 37 იწყლას C. 38 ჰამბავისათა C. 39 ცუბარებ-სა C. 40 საგუშმელისა C. 41 სამეუფოთა C. 42 თსთა C. 43 იტყვს A. 44 ვინა-ცა C. 45 მზიარლობდა C. 46 სამწყსო C. 47 გულისასა AC. 48 სიტყუასთა C. 49 თესლისათა C.

ხოლო ეშმაკი იწყვლიდა¹, და კუალადცა ჩუშულეებისებრ² მართლისა ამგვარად³ ზედა-აღმდგომ იქმნებოდა მენსისა მის ეკლესიისა⁴ წინა-საკუშთებელისა დაგნად ნეკადინეობითა და წარტყუწვად გელ-ყოფითა სიმდიდრისა მისისა წარტყუწვ-ველსა ივარსა იავარ-ქმნისათა⁵. მიიღო უკუშ გელწწიფებამ ვორცთა ზედა, ვითარცა პირველ⁶ იობის ზედა, არა თავს-მდებელმან მან პირველთა ამისთა შე-რისხვითამან. და კუალად მართალი იგი აღდლო, და სიძე სასძლოამ⁷ განიგადა,⁸ და ეკლესიასა სასძლოამ⁸ სამკაული მოეძარცუა⁹, და თავი არღარა ქოსებითა აღებარსა. რამეთუ ცცხლი, ვითარცა ღმრთივ მოვლინებული, საყდრით აღატყდა და ეკლესიამ¹⁰ თანად¹¹ საგანზარბაზოთურთ¹² მოძოა¹³. და კუალადცა გოდებანი¹⁴ და ცრემლოვანი თანა-განმავალ, ანუ ყოვლად წარმავალ ყოფად აღმასურვებელნი¹⁵ ერისანი, და იყო მათდა სიკუდილი უსაწადელეს ოვანესაგან დაკლებსისა. არა-მედ ეპა¹⁶ მიშუშბადა¹⁷ ღმრთისა¹⁸ ძვრთა¹⁹ მოსლვისათვს²⁰ მსყავრითა მით, რომელი მან მხოლომან უწყის.

ესრეთ უკუშ კუალად²¹ განიგადა ქალაგით და ადგილითი-ადგილ²² მიმოსრბი-თა მისდევდა ქალაქსა, რომლისა ცხორებად²³ სურვიელ²⁴ იყო და მისთვს²⁵ სიკუ-დრილი შესაძინელად²⁶ შეერაცხა^{27*}. ლუაწლი²⁸ კეთილი მიოლუაწა²⁹, სარწმუნოე-ბამა დაიძარხა³⁰ და სრბამ³¹ აღასრულა^{32**} და მოიხუნა ლუაწლთა ლუაწლთ-სა-ნაცვლონი³³ გვრგვნი სიმართლისანი.

არამედ მომკუდარჩანცა არავე³⁴ დაუტყვა სძალი თვისი სიძემან მან თანად სძლისი მოყუარებანი³⁵ და შეილთ-მოყუარებანი³⁶. არცაღა შეგლნი³⁷ მისნი დაკლუ-ბულ ყოფად ზადლისა მისისაგან^{38**}.

არამედ საღმრთოთა წინა-განგებითა და ბუობითა ზოვად³⁸ შემსგავსებულად³⁹ სამეუფოდვე⁴⁰ აღმოიყვანა, ხილულად⁴¹ უკუშ⁴² გორცითა და უხილავად⁴³ სული-თა⁴⁴, და ჰვიეს⁴⁵ ქადაგად⁴⁶ საღმრთოთა⁴⁷ სიტყუათა⁴⁸, ვიდრემდის⁴⁹ ქრისტე კუალად მოსლვა-ჰყოფდეს⁵⁰ რომლისა თანა იდიდოს⁵¹ მისითავე⁵² მიხარული შუშბითა⁵³ და შუშნიერებითა.

ესე ჩემნი, ჰ მამათა ნამაო, შენდა ზომართ ბრგუნვილობანი⁵⁴. არამედ მო-გუხე[47] დვედ ჩუენ თანა-მოსახლეეთა და ნაცვლის-მგებლობნ⁵⁵ დამბადებლისა⁵⁶ მიმართ საკუთრებასა⁵⁷, რომელ-იგი არს ტკბილი, მხიარულებამა საუკუნთა⁵⁸ ქრის-

* ამ სიტყვის („მისისაგან-ილ“) შემდეგ გაგრძელება ტექსტისა B ნუსხაში.

** შდრ. ფილ. I, 21.

*** შდრ. II ტომ. IV, 7.

- 1 იწყვლიდა C. 2 ჩუშულეებისებრ A. 3 ეკლესიისა C. 4 იავარ ქმნისათა C. 5 პირ-ველ—C. 6 სსძლოთ C. 7 გწივჯადა C. 8 სასძლო C. 9 მოეძარცვა C. 10 ევესა C. 11 თა C. 12 საგანზარბაზოთურთ C. 13 მოწვა C. 14 გოდებანი C. 15 აღმასურვებელ-ნი C. 16 ვეა C. 17 მიშობდა C. 18 ღა C. 19 ძვრთა + ზა C. 20 მოს-ლვსაგანთ C. 21 კუალად — C. 22 ადგილითი ადგილად C. 23 ცხრბამ C. 24 სურველ C. 25 ამისთ C. 26 შესაძინელად C. 27 შეერაცხა C. 28 ლუაწლი C. 29 მიოღე-წა C. 30 დაიძარხა C. 31 და სრბამ[სრბ] C. 32 აღასრულა C. 33 ლუაწლთა-სანაცვლონი[ღ] ლუაწლთ სანაცვლონი C. 34 არავე[?] ცხ...ვეა (?) A. 35 მოყუარებნი C. 36 შუთ შყვერებნი C. 37 შუწნი C. 38 ზოვად C. 39 შემსგვე... ებლ B. 40 სმე-ფოდ C. 41 ხილვად C. 42 უკუშ... B. 43 უხილავად C. 44 სლით... B. 45 ავეს C. 46 ქადაგად—C. 47 სღათა C. 48 სი...ყუათა B. სიტყუათა C. 49 ვე C. 50 მოსლვ... ჰყოფდეს B. 51 ადიდოს B. 52 შითავე B. მის თავე C. 53 შუ... ბითა B. 54 ბრგუნ-ვილობანი C. 55 ნაცვლის მგებლობად B. ნაცვლის მგებლობად C. 56 დამბადებლისა C. 57 საკუთრებასა C. 58 სკნო C.

ტე¹ იესუმს მიერ უფლისა² ჩუენისა, რომლისა³ დიდებაა და სიმტკიცე⁴ მამით და⁵ ყოვლად წმიდით სულითურთ აწ და⁶ მარადის და დაუსრულებელთა საუკუნეთა უკუნისამდე⁷, ამინ.

1 ჭს. С.   2 ობ. С.   3 რ...სა В. რისრს С.   4 და—С.   5 დ... В. აწ—ა.
6 უკუნისამდე სკნეთასა В.   7 მარადი და დაუსრულებელთა საუკუნეთა უკუნისამდე.
ამინ—С.

Т. А. ЧКОНЯ

ПОХВАЛЬНОЕ СЛОВО ИОАННА ДАМАСКИНА ИОАННУ ЗЛАТОУСТУ

(Резюме)

Имя Иоанна Златоуста было широко известно в Грузии. В древне-грузинских рукописях сохранились многие произведения Златоуста, а также биография его, написанная Георгием Александрийским и хвалебное слово Иоанна Дамаскина Иоанну Златоусту.

Похвальное слово было переведено с греческого на грузинский язык в XII веке. Две рукописи (XII—XIII вв. и XVIII в.) содержат в себе полный его текст, сокращенный же текст сохранился в одной рукописи.

Грузинский перевод в основном точно следует греческому тексту, изданному Минем. Некоторые разночтения грузинского перевода, надо полагать, восходят к другому варианту греческого текста.

Неизвестный грузинский писатель оставил нам блестящий перевод похвального слова Иоанна Дамаскина.

ილია აბულაძე

ქართულ-სომხური ფილოლოგიური უზუღდები
მრავალთავის ზოგიერთი თავის წყარო

VIII. იოანე ოქროპირი, «გურიტისათვის».

იოანე ოქროპირის «გურიტისათვის» მხოლოდ ორ მრავალთავში მოიპოვება. ერთი დაცულია სინურ მრავალთავში 864 წლისა, ხოლო—მეორე ათონისაში (№ 11). პირველი გამოცემულია ა. შანიძის მიერ 1959 წ¹, მეორე კი ჯერხნობით გამოუქვეყნებელია².

სინურ ხელნაწერში ეს ნაწარმოები სათაურად ატარებს წარწერას: „მეორე³ თქმული მისივე ოქროპირისაჲ — გურიტისათვის და წმიდისა ეკლესიისათვის“; ათონურ ნუსხაში კი მას შემდეგი სათაური მოეპოვება: „თქმული მისივე, გურიტისათვის და სატფურებისათვის წმიდათა ეკლესიათა“. ამრიგად, ამ ორ ნუსხათაგან ერთსაც და მეორესაც (პირდაპირ თუ არაპირდაპირ) ავტორად ჰყავს დასახელებული იოანე ოქროპირი.

იოანე აღნიშნული ავტორად ამავე ნაწარმოების ძველ სომხურ ვერსიაში. იგივე პირი იხსენიება თურმე ავტორად ძველ ლათინურ ვერსიაშიც, რომელიც ითვლება ბერძნულის ერთ აღრეულ თარგმანად³. ბერძნულ წყაროს ანონიმურ ნაწარმოებად მიიჩნევენ დასავლეთში და მას აყენებენ იმ ნაწარმოებათა რიგში, რომლებიც იოანე ოქროპირს მიეწერება პირობით.

სომხურად ხსენებული ნაწარმოები ერთადერთი ნუსხით არის შემონახული, რაც მიაკვლია და სათანადო შენიშვნებით გამოაქვეყნა ცნობილმა სომეხმა ფილოლოგმა არისტაკეს ვარდანიანმა 1923 წელს. უნიკალური ნუსხა დაცულია ვენის მსითარიანთა კონგრეგაციის მატენადარანში (№ 2). სათაურად ეს ძეგლი ატარებს წარწერას: „*ნადასკათიჲ ასოჲ კაშიიქსქ ხხიღხიოჲ* *ახანს შიწანანო. ჰ თათორასჲ ირ ქრცა სრციჲ იქნასსაჲ ხხიღხ...*“ (სატფურებაჲ წმიდისა კათოლიკე ეკლესიისაჲ, უფლისა იოვანესი «გურიტისათვის», რომელი ქებათა ქებათაჲსაგან გადმოღებულ (არს) ეკლე...“). აქედან ნათლად ჩანს, რომ ეს სათაური ერთი ნაწილით ეხმაურება ათონური ნუსხის ზედწერილს („გურიტისათვის და სატფურებისათვის წმიდათა ეკლესიათა“), ხოლო მეორით განსხვავებულია მისგან იმით, რომ აქ გაურკვეველად

¹ სინური მრავალთავი 864 წლისა აკაი შანიძის რედაქციით, წინასიტყვაობით და გამოკვლევით: „ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები“, 5, 1959.

² Catalogue des Manuscrits Géorgiens de la Bibliothèque de la Laure d'Iviron au mont Athos par R. P. Blake. Paris, 1932, p. 63.

³ ზაასკან მანრ ენაფიქსნჲ ხ მხაფრასკან ნამწანთაოქსინსნჲ. P. ვრცე მკრასოაქსა ო, ა, კ, ე, ა, ნ, ს, ა, ნ, ქ, ხ, ნ, ა, 1923. ლ. 121—141.

არის მოხსენებული ნაწარმოების ავტორი (უფალი იოანე), მაშინ როცა სხვა მწერის მრავალთაგანს ზედწერილი ავტორის გარკვევით წარმოგვიდგენს („თქმული მისივე ოქროპირისაჲ“). სომხური ნუსხის ზედწერილის „იოანე“ სომხურ საძეგნებში მწერლობაში ოქროპირად არის მიჩნეული⁴, რასაც ახლა ქართული ხელნაწერებიც ადასტურებს.

ჩვენი ძეგლის სომხური ტექსტის მიმართება ბერძნულთან საგანგებოდ აქვს შესწავლილი მის გამომცემელს, ცნობილ არმენოლოგს არ. ვარდანიანს. მისი დაკვირვებით, სომეხი მთარგმნელი თავისუფალია მონური მიმდევრობისაგან და ცდილობს ბერძნულის მეტად მარტივი და სადა გამოთქმები შეამკოს მრავალი მორთულ-მოკაზმულობით.

თქმულის სამოწმოდ საკმარისია რამდენიმე დამახასიათებელი ნიმუშის მოყვანაც კიო. ასე მაგ.:

1. ბერძნული ტექსტი „მამრ გვრიტს“ *ἄμρτςγεις* ან *ἄρρτγεις* შესაბამისი ფორმის სიტყვებით კი არ გადმოსცემს ('მეუღლე' და 'მამრი') არამედ წმინდა და მკვიდრი სომხური *ქაროძან* („მამალი“) სიტყვით.

2. ბერძნულისათვის მეტად ჩვეულებრივი *πάρ σῆμας* ('წყლისა თანა') გამოთქმის საპირისპიროდ სომხურ ტექსტშია ფრიალ ლამაზი გამოთქმა «*ქსაყა ვსათე ორხე*» ('წარსავალსა სადმე მდინარეთასა').

3. *ἐπι τῶν στερεμῶν προμῶν* სადა სიტყვის ნაცვლად ('მაგარსა ხესა ზედა') სომეხი მთარგმნელი ხმარობს: «*სქქ ქ ვარაჩირა, სქქ ქ ვარაბერაყა, სქქ ქ ქოჩა*» ('უკუეთუ კბოლის ზვესა, ანუ ნაპარალსა კლდისასა, ანუ ბუჩქსა').

4. ასევე ბერძნული მეტად მარტივი და საკმაოდ სხვა აზრის მატარებელი ნაწყვეტი *ἐς καί παρὲς ἐχάχτην ἀναπλοῖν συχάνας, ἐς καί παρὲς ἐσπέραν ἄρα ἐστῆ, μη φορῆσθαι* სომხურში გადმოკემულია კლასიკური ენის მთელი მომიზნველობითა და მთარგმნელისათვის ჩვეული მხატვრულობით: «*სა სქქ ქ ქსაჩხ ქაძანაჩხნ ქ ქოჩიჯ ზარხაქ ჩენ, ხ ვქ ასჩენაქ ქქ ქ ქსაჩხ ააორნ ქ ქასანანქ ჩერამ, აქ ქქ ხ იქენ ხა ქაოვანაქ ჩენს, საჩენ მქ სრჩიქქ*» ('და თუ უკუანაქნელსა ეჟმსა მოკლულ იყოს, და რასა ვიტყოდი, ვითარმედ უკუხანაქნელსა დღესა აღსასრულისა მისისასა, არამედ სულნიცა თუ აღმოპკრთებოდიან, ნუ ეშინინ')⁵.

აღნიშნულ ზოგიერთ შემთხვევასთან ერთად არ. ვარდანიანს არ გამოპარვია მხედველობიდან ისიც, რომ სომხურ ტექსტში ახალი ხმარების სიტყვები თუ გამოთქმები მოიპოვება. მისი შეხედულებით, ესენია: *აქმ აინამ* 136, 170 (შდრ. ქართული: „დავადგრები“ 229,3); *ზაოანარ ქინჩამ* 130,13 (შდრ. ქართული: „მოვიკლვი მფრინველისაგან“ 225,12). *ნიორაქქე მანაკანე* 132,57 (შდრ. ქართული: „ახალნათელღებულნი ყრმანი“ 226,17) და *გაოვირაფირიქ ვარაოა* 129,4 (შდრ. ქართული: „ქმაჲ ტკბილი მოწლებისაჲ“ 225,4)⁶.

ასეთი ნიშანდობლივი მომენტების შემდეგ ბუნებრივად ისმის კითხვა, თუ რას აჩვენებს ქართული ტექსტი, რომელიც დაუცავს სინას მრავალთაგან და ა. შანაძის მიერ არის გამოქვეყნებული. მივყვეთ რიგზე.

⁴ *ibid.*, 125.

⁵ იქვე, 126 — 127.

⁶ იქვე, 127.

1. „მამრ გვრიტს“ ქართული თარგმანი სომხურისებრ წმინდა ქართულ შესაბამისით — „მამლით“ — გადმოსცემს, რაც სულხან-საბა ორბელიანის ახსნით „უფროსად ფრინველთა ზედა ითქმის“.

2. *პაპ სმჯაჲ-ს* საპირისპიროდ ქართულსაც ისეთივე ლამაზი გამოთქმა მოეპოვება, როგორც სომხურს აქვს: „წარსავალსა მას თუ წყალთასა არს“ (შდრ. *ქ საყა ყხათიყ ირქჲ*).

3. ასევე სომხურისებრ გამოთქმას ვხვდებით ქართულში ბერძნული ჰქი ἄνω σφεραμῦ:ων παρῆμαყ სანაცვლოდ: „ანუ კბოდის-პირსა, ანუ ნაბარლსა კლდისასა, ანუ ოლეთა ზედა“ (შდრ. *«ხმქ ქ ჟარაჟიურა, ხრქ ქ ჟარაბხრყა, ხმქ ქ ქოჟა»*).

4. მოყვანილი ბერძნული ნაწყვეტიც — *εἰ καὶ παρὲς ἐσχατέην δὲ ἀπλοῖην τρυχά- ναι, εἰ καὶ παρὲς ἐσπέρην ἀραξ ἕσται, καὶ φαρῆσθω* სომხურის თუ სრულიად შემხვედრს არა, მისებრ არა ნაკლებ მხატვრულ სანაცვლოს გვაწვდის: „მი- ლათუ-ვიხსმე-წვეხულ იყოს აღსასრულისა თვისისა ეჟამთა და სულთა აღმოს- ლვად მიიწეოდის, — და რაჲღამე უფროდის ვთქუა, — სულნი ღათუ აღმოჰკრთებოდინა... ნუვე წარჰკუეთენ სასკობასა“ (შდრ. *«ხ. ხმქ ქოხინ ძა- ძანახიხნ ქ იოიიღ ზარხალ ჯეჲ, ლ ჟი' ასიხემ ქქ ქოხინ ალორნ ქ ქასა- დანხ ქარომ, აყ ქქ ლ იოიღჲს ლა საყოყხალ ჯეჲს, ასაკან ძი' ხრქიქეჲ»*):

ასეთი თანმიმდევრობა ქართულ-სომხური ტექსტებისა, ბერძნულის სა- წინააღმდეგოდ, სხვაგანაც არა ერთგან შეინიშნება. ბერძნულს დაცილებუ- ლი თუ მისგან გადახრილი მსგავსი ადგილები ნაჩვენებია აქვს სომხური ტექ- სტის გამომცემელს სქოლიოებში. ამ ადგილების შეჯერება ქართულთან კვლავ ქართულ-სომხური ტექსტების ურთიერთმხარდაჭერას ამჟღავნებს. მოვიყვანთ რამდენიმე დამახასიათებელ ნიმუშს:

1. *ხ. ქაროძან აწნოსახს*
ხმქ ქ საყა ყხათიყ ირქჲ არაბი-
ყი, აა ვოქშ ვიოიქიჲს ქარიჲ
ქოქშა ქარქაყაჟიხ აა ზა ნასა-
ხსქ: (5—8)

„მიერთგან მამალი წარსავალსა მას თუ წყალთასა არს, რაჲამს ეს- მის კჳმა იგი, სურვილითა მით მოწ- ყალუებისადათა მოისწრაფის მოწვე- ნად მუნ“ (255—7).

[შდრ. ბერძნული თარგმანი: „და მამალსა თვისსა, რომელი წყალთა თა- ხა ძოვს, იბირებს და აღძრავს ფრენად და მისლვად მისა მეყსეულად“].

2. *ჩიუნა ეხსნ ლ ანოყანსნ*
გდაყა ჯარხანყ: (9—10).

„დაიდგნიან და იქმნიან ბუღჭ თვისი და გამოიზარდნიან მართუენი თვისნი“ (205,9).

[შდრ. თარგმანი ბერძნულისა: „ბუღეთა თვისთა დაიდგნიან და უშიშად დასხდებიან კუერცხთა ზედა და გამოიზარდნიან“].

3. *ხ. სიქიუნ ხეხროჲ ზმანოიჲ:* „სიყუარულსა ემსგავსენით“ (225,16). (ბერძნულში შესაბამისი ადგილი არ მოიპოვება).

4. *ი. რ ხრქნალირნ ჲ, ჟანყი*
ჴრქათთა ყალიყ ჲრ ქრქნხე, ქამ-
ყოყანჲრ ძიჲ ხმქ აყა ქნჯ ზიჯ
ზღანხ ჲ: (69—71).

„რომელი-იგი ცით გამო იყო, რა- მეთუ ქრისტჭ მოსლვად იყო ზე- ცით და ამას გუაუწყებდა ჩუენ, ესე ნიში არს“ (226,28 — 30).

[მდრ. თარგმანი ბერძნულსა: „ცით-გამოა გაზაფხული, ქრისტე, ღმერთისა ზეცითა“].

ბერძნულსაგან განსხვავებული ქართულ-სომხური ტექსტების წარმოდგენილ ადგილთა ურთიერთმხარდაჭერა ცხადად გვიკარნახებს, რომ ეს გარემოება შემთხვევითი არ უნდა იყოს, — ერთი მათგანი მეორეზე უნდა იყოს დამოკიდებული. დასადგენია, რომელი — რომელზე?

არც ის მიგვაჩნია მთლად შემთხვევითად, რომ ქართულ-სომხურ ტექსტებს ერთსა და იმავე ადგილს (უმნიშვნელო გამონაკლისით) მოეპოვებათ საერთო ხმარების სიტყვები. აი ისინიც:

1. *აყარასკ* 131,24 — მტილი 226,6.
2. *აყამანო* 136,166 — ადამანტი 228,24.
3. *აყამანოხალ* 136,165 — ადამანტიანე 228,23.
4. *ნამოცისკ* 135,153; 136,167; 137,193; 138,229 — ამბორისყოფა 228,14; 228,25; 229,9; 229,34. — პირს-კოცნა (138,232—230,2).
5. *ამენ* 141,294 — ამენ 231,7.
6. *სსსსსსს* 132,61 — 63; 135,147; 136,155; 136,180; 137,192 — 199; 140,287; 141,291 — ეკლესია 226,21 — 23; 228,9; 228,16; 228,35; 229,8; 229,14; 231,1; 231,4.
7. *სსსსსსსსს* 133,88 — ეკლესიასტე 227,1.
8. *ქალ* 135,131; 135,148 — ვაჲ 227,30; 228,10.
9. *ქარყამანსკ* 140,269; 140,288 — თარგმანება 230,27; 231,1. გამოთქუმა (141,292 — 231,5).
10. *კაყარან* 135,135; 135,137 — კაპარტი 227,34; 228,1.
11. *ნაო* 136,172 — ნავი 228,29.
12. *ნანაყისა* 133,82 — ნახპეტი 226,35.
13. *ნის* 132,71 — ნიში 226,30.
14. *ქამანასკ* 132,60; 134,108 — უამი 226,20; 227,16. რაჟამს 229,25 — *ჩრრს* 138,215.
15. *თიმა* 139,244 — ტომარი 230,10.
16. *ქაყაჲ* 136,178 — ქალაქი 228,33.
17. *ქაროქა* 139,242 — ქარტა 230,8 — 9.
18. *ქნარ* 140,282 — ქნარი 230,34.
19. *იქსარ* 137, 183 — 184 — ცხოვარი 229,2 — 3.
20. *ნამარქო, -ოქჩინ* 137,199; 138,231 — ჰემმარიტი, -ება 229,14; 230,1.

ზემორე წარმოდგენილი 20 საერთო ხმარების სიტყვიდან ოთხია, რომ მოსალოდნელი საერთო სიტყვის მაგიერ სინონიმით არის ასახული (1. *აყარასკ* — მტილი, 4. *ნამოცისკ* — პირს-კოცნა, 9. *ქარყამანსკ* — გამოთქუმა და 14. რაჟამს — *ჩრრს*), რაც უჩვეულო არაა სხვა ამგვარი ტექსტებისათვისაც.

ერთსა და იმავე ადგილს კომპოზიტების ხმარებაც ქართულ-სომხურ ტექსტებში აგრეთვე, გვგონია, შემთხვევითი არ უნდა იყოს.

კომპოზიტები სომხურში, ძველსადაც და ახალშიც, როგორც ცნობილია, ქართულთან შედარებით ადვილად იქმნება. სომხური კომპოზიტების საპირის-

პიროდ ქართულში ან ისევ კომპოზიტი გვხვდება ხოლმე (გაორკეცებულ ატრიბუტულ მსაზღვრელიანი ან მართულ მსაზღვრელიანი), ანდა მისი დანაწევრებული სახე კომპონენტების შინაარსის შეუცვლელად.

ჩვენი ძეგლის კომპოზიტებია:

1. *აყფი-აყფი* 131,50 — პირად-პირადი 226,11.
2. *აქსაქსა* 131,49 — პირად-პირადი 226,11.
3. *ზორასჩქ* 132,57 — ახალნათელდებული 226,17.
4. *სიქჩი* 138,225 — ორგული 229,32.
5. *ქაყყრაყრაყრა* 132,62 — ჭმა-ჭამო 226,23.
6. *ამოსნასიქ* 130,11 — მამლის-მოყუარე 225,10.
7. *ყარაყიერ* 130,1 — კბოდის-პირი 225,8.
8. *მარცასქ* 133,61 — კაცის-მოყუარე 226,22.

სომხური ტექსტის კომპოზიტთა საპირისპიროდ ქართულს მათ სანაცვლოდ შემადგენელი ერთეულები ან ცალ-ცალკე სიტყვათა შეწყობით აქვს გადმოცემული ანდა ერთი რომელიმე კომპონენტით თუ მისი ბაღლით. მაგალითებად შეიძლება დავასახელოთ:

1. *ასწაყჩქ* 134,104 — მდინარე წყაროა 227,12.
2. *ნაოსნარ* 130,13 — მოკლეა მფრინველისაგან 225,12.
3. *ქაყყრაყიქ* 129,4 — ჭმა ტკბილი მოწლებისაა 225,11.
4. *არაყაყჩქ* 139,245 — ჭელოვანი 230,13.
5. *სისჩსან* 132,65 — სმნიერი 226,25.
6. *ნარანსყრაცქ* 139,252 — ძმადი 230,15.
7. *ქანყასქ* 135,132 — დამშრშალი 227,31.
8. *იისჩნია* 132,51 — ოქროვანი 226,14.

კომპოზიტების მსგავსად, რთული ზმნებიც უმეტესად ერთნაირი ფორმით არის ხოლმე ასახული ჩვენი ძეგლის ქართულ-სომხურ ტექსტებში, თუმცა იშვიათი არაა აქაც გადახვევები. ერთნაირად არიან წარმოდგენილი შემდეგი ზმნები:

1. *როინ ზარქანსქ* 137,208 — შებმის-ყოფა 229,19;
2. *ბაქს აინსქ* 129,3 — ჭმის-ყოფა 225,4.

სომხური რთული ზმნის საპირისპიროდ ზოგან ქართულში მარტივი ფორმა გვაქვს:

1. *ასწ იანსქ' ასწ იანჩქ* 136,170 — მოვლინ 228,29;
2. *აქს აინსქ' აქს აინჩქ* 137,185 — დაადგობის 229,3.

იოანე ოქროპირის ნაწარმოების („გუტირისათჳს“) ქართულ-სომხური ტექსტების თითქმის ერთნაირი თანამიმდევრობა გვიკარნახებს, როგორც სხვადასხვა მომენტთან დაკავშირებით ზემოთაც აღვნიშნავდით, ერთის დამოკიდებულებას მეორეზე. უმკველი რამ, ტექსტობრივ ხელმოსაკიდებელი, მანიშნებელი იმისა, რომ ვთქვათ, ქართულზე იყოს დამოკიდებული სომხური, ანდა პირუტყვ, სომხურზე — ქართული, ვერ ვიპოვეთ. ისე კი ქართულ ვერსიას შემონახული აქვს სომხურთან საერთო ზოგიერთი ნიშანი.

ერთ ასეთ ნიშნად, ჩვენი ვარაუდით, ის მიგვაჩინა, რომ მასში ერთგულად დატეხილია სომხურისათვის დამახასიათებელი ისეთი გამოთქმა, როგორცაა *კაკ მნაკ ფრაზაში: «Ան հա անձկայ և հոխն կակ մնակ»* („მისა მიმართ წადიერ არს და მას დგას და ელის“). საქმე ეხება დედალი გვირგვინის ერთგულებას მამლისადმი (გადატანილი: ეკლესიისა ქრისტესადმი) დაქვრივების შემდეგ, როცა იგი „მისა მას სიყუარულსა და ერთობასა და დგრომილ არს და ელის“⁷, როგორც ესაა ნათქვამი ქართულში.

მეორე ნიშნად დამოკიდებულების ისიც გვგონია, რომ სომხურის კარნახით (ბერძნულში საბადლო არა ჩანს) ორგან ნახმარია ქართულში „-ღა“ ნაწილაკი სომხური შორისდებულის „*აყტ*“-ს მნიშვნელობით („აბა“, „მოდი“).

1. „ნიში არს ჳმისამ მის გურიტისაჲ, რომელი-იგი ისმა. მო-ღა-ვის— მინოთ ჳმაჲ იგი ჳურიტისაჲ მის, რომელსა-იგი ჳნებაჲს სასმენელ ყოვად ჳმაჲ თჳსი“ — *Ջաշն աստրակին [ი]ր [ს]ხ[ი] ლ[ი] [ქ]რ[ი]ქ [მ]ხ[რ]ո[ւ]մ [ა]լ[ա]ս[ո]ւ[ր] [ა]ղ[ե] [ლ]ի[ց]ո[ւ]ք [և] [მ]ի[ճ] ձա[ն]ի աստրակին, որ կամի [ს]ხ[ի] [ა]ռ[ն]ի[կ] [մ]ե[կ] գձա[ն]ի [ւ]ր* (226,31—132,72):

2. „ძიღა მიემსგავსე ვეზვისა მეფესა, რომელი მიახნდა სიკუდილსა“.
სომხური ენის ჩვენების თანახმად თუ ვიმსჯელებთ, „-ღა“ სომხურ *აყტ*-ს („აბა“, „მოდი“) უდრის.

მსგავსი მოვლენები ქართული ვერსიის დიდ სიძველეს მოწმობს. სომხური ვერსია კლასიკური პერიოდის (V საუკუნის პირველი ნახევრის) შემოქმედებად მიაჩნია სომხურ ფილოლოგიას უმთავრესად ენობრივი მაჩვენებლების მიხედვით. რა დროს უნდა ეკუთვნოდეს ქართული?

სინური ტექსტი, რომელიც 864 წელს არის დანუსხული, გადანაწერს წარმოადგენს, როგორც ამას ერთი ადგილი მოწმობს. გამოცემის 228 გვერდის მე-20 სტრიქონში წერია: „მძინარე არს გული მისი“-ო, სადაც „მძინარე“ ხელნაწერისა ცუდად ამოკითხული „მძიმე“ ჩანს, როგორც ამას გვიმოწმებს სომხური — „*ძანრէ սիրո նորա*“ (136,161) და გვიდასტურებს ათონის ნუსხა. მაშასადამე, საანალიზო ნაწარმოები 864 წლის უწინარესისაა. ვინაიდან მასში არაბულისა და ახალი სპარსულის არც ერთი სესხებული სიტყვა არ იხმარება და გრამატიკული წყობაც არქაულია, ის ჩვენი მწერლობის აღინდელ პერიოდს (V—VII სს.) უნდა მიეკუთვნოს.

გრამატიკულ წყობასთან ერთად ძველი არქაული იერის მატარებელია ლექსიკის მხრითაც. სამოწმოდ შეიძლება დაეასახელოთ შემდეგი ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც მეტად იშვიათია ძველად.

1. *ო ლ ე*, სომხ. *լուի* (225,8—130,2), 'ბუჩქი' ჩანს, რაც ახლა ჩვენთვის ნათელს ჰყენს გრიგოლ ნოსელის „კაცისა აგებულებისათჳს“-ის *ო ლ ე ა ხ ს*: „მფრინველნი მკმობარნი და მტრობალნი, რომელნი მისიწრაფივდ მღნართა და *ო ლ ო ვ ა ნ თ ა*“ (146,4)⁷.

2. *მ ჳ უ რ ი ნ ა ვ ი*, რომელიც ტექსტში იერემიაზე მითითებით არის მოყვანილი, სომხურით *ճպսոն*-ია (226,20—132,39), ე. ი. *ჭ რ ი ჳ ი ნ ა* (ci-

⁷ უძველესი რედაქციები ბასილი კესარიელის „ექუსთა დღეთაჲსა“, და გრიგოლი ნოსელის თარგმანებისა „კაცისა აგებულებისათჳს“ X—XIII სს.-ის ხელნაწერთა მიხედვით გამოცემა... ილია აბულაძემ, თბ., 1964.

cada). იერემიასთან არც ათონურ ქართულსა და არც სომხურ ბიბლიას (ზოზრაპისა) შესაბამისი არაფერი იპოვება. იგი ბაქართან გვხვდება მხოლოდ და, ჩანს, მასთან ერთად ჩვენი ძეგლის კუთვნილებაა. ამავე მნიშვნელობით 'მჭურინავი' გვხვდება გიორგი მთაწმიდლის თარგმანში ბასილი კესარიელის „ექუსთა დღეთაჲსა“; უფრო ადრინდელ თარგმანში, რომელიც გიორგი ათონელს ჰქონია ხელთ, ჭიკჭიკია. ასეთი ნიშნულობებით, ცხადია, ახლა უფრო ნათელი ხდება „მჭურინავის“ მნიშვნელობა ძველად, კერძოდ «ბალავარიანში».

3. ძმადი სიტყვაც იშვიათად გვხვდება ძველად. სომხურით მას *հարսն-կղբայր* შესაბამება (139,250 — 230,15), რაც სძლის, ე. ი. საცოლის გამყოლ 'ამობილს' ანუ 'მაყარს' ნიშნავს.

4. საწვენელი, სომხურით *սւժիս* (140,273 — 230,29), ე. ი. 'მზითე-ვია'. კონტექსტიც ამას მოწმობს. სიძეს მიაართმევენ სასძლოს ნათესავები სხვადასხვა ძღვენს: „აწ მოვიდნენ ყოველნი თჳსნი მისნი წმიდანი თითოეულად სიძისა მის საწვენელად და მიაართუმიდეს ყოველნი“.

5. საწერელი, სომხურით *ყրիչ* (139,242 — 230,8), ე. ი. 'კალამია'. კონტექსტიც ამას გვიდასტურებს: „საქმარ იყო მუნ ქარტაჲ და მწიგნობარნი და საწერელი“.

6. დამშრშალი (დამრობა, სომხურით *խանդակաւ լինի* (135, 147 — 228,10; — 135,138 — 208,2) არის 'გულდამწუარი' სიყვარულით თუ სიბრალულით. ერთგან ქართულში ამ სიტყვას დამატებული აქვს „დაწერტილი“, რაც ამხსნელ სიტყვად ჩანს მისა — „დამშრშალისა“. ასეთი გაგება უნდა ეფარებოდეს გამოთქმებს „სიყუარულითა დამშრშალ იყო“ და „სიყუარულითა დაშრშებოდა“. ამასვე, გვგონია, მარჯვედ უჭერს მხარს შემდეგი ადგილიც: „დამშრშალ და დაწერტილ ვარ მე სიყუარულითა ღმრთისაჲთა, ვითარცა ისროთა“ (227,30 — 32). უფრო უკეთ ეს სომხური შესატყვისით ირკვევა: *„խანդაკაխ ხმ ხი სიციონ შათობიլ ჯրჩხ ნსაჩს.“*

7. დაღებული, სომხურით *ქխანալ* და *ნსრქსაլ* (133,84; 134,106 — 226,36; 227,14). 'შელება/შელებილია', რაც ნათლად გვიჩვენებს, რომ „დაღებული“ აქ „შელებილს“ ნიშნავს.

ასეთია მოკლე რაობა, წარმომავლობა და ადგილი იოანე ოქროპირის ნაწარმოებისა — „გუტიტისათჳს“ — ქართულ მწერლობაში.

И. В. АБУЛАДЗЕ

ШТУДИИ ПО ГРУЗИНСКО-АРМЯНСКОЙ ФИЛОЛОГИИ
 ИСТОЧНИКИ НЕКОТОРЫХ ГЛАВ «МНОГОГЛАВА»:
 VIII. ИОАНН ЗЛАТОУСТ — «О ГОРЛИЦЕ».

(Резюме)

Названное сочинение, приписываемое Иоанну Златоусту, в грузинской литературе с ранних времен (IX в.) упоминается как подлинное

творение Златоуста. Древнейшим грузинским списком, в котором встречается это произведение, является Синайский многоглав 864 года. Текстуальное изучение, анализ некоторых языковых данных и стилистических особенностей грузинской версии дает основание предполагать, что сочинение это было переведено на раннем этапе развития (V—VII вв.) истории грузинской литературы.

მლენე ცაგარინოვილი

სომხური წყაროებში საქართველო-ბიზანტიის ურთიერთობის
შესახებ X — XI საუკუნეებში

საქართველო-ბიზანტიის ხანგრძლივი ურთიერთობის ისტორია ფართოდ აისახა როგორც ქართულ, ასევე უცხოურ წყაროებში (ბერძნული, ლათინური, სირიული, სომხური, არაბული). აღნიშნულ წყაროებზე დაყრდნობით ამ ურთიერთობის საკითხებს არაერთი მკვლევარი შეჰხებია. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ბევრი რამ ჯერ კიდევ შესასწავლი და დასაზუსტებელია.

საქართველო-ბიზანტიის ურთიერთობის მთელი რიგი საკითხების გასარკვევად, ქართულ წყაროებში დაცული მასალის სანდოობის შესამოწმებლად სხვა უცხოურ წყაროებთან ერთად სომხურ წყაროებსაც დიდი მნიშვნელობა ენიჭება, მით უმეტეს, რომ ხშირად მათში იძებნება ისეთი მასალა, რომელიც ქართულ საისტორიო თხზულებებს ან საერთოდ არ შემოუნახავთ, ან არასრული სახითაა იქ წარმოდგენილი.

წინამდებარე ნაშრომის მიზანია სომხური საისტორიო წყაროებიდან X — XI საუკუნეების საქართველო-ბიზანტიის ურთიერთობის ამსახველი ცნობების თავმოყრა, თარგმნა, მათი შესწავლა, შეჯერება ქართულ წყაროთა ჩვენებებთან და ამით ამ მასალის მნიშვნელობის გარკვევა საქართველოს ისტორიის ზოგიერთი საკითხის შესწავლისა და დაზუსტებისათვის.

ჩვენთვის საინტერესო თემისათვის ცნობები დაცულია სომეხ ისტორიკოსთა: იოანე დრასხანაკერტელის (IX — X სს.) სტეფანოს ტარონელის (X — XI სს.), არისტაკეს ლასტივერტელის (XI ს.), მათე ურჰაელის (XII ს.), სამეველ ანელის (XII ს.), ვარდან დიდის, აღმოსავლელის (XIII ს.), სუმბატ სპარაპეტისა (XIII ს.) და სტეფანოს ორბელიანის (XIII—XIV სს.) ნაშრომებში. ჩამოთვლილ ავტორთაგან X—XI საუკუნეების ისტორიული მოვლენებისა და ფაქტების თანამედროვე და ხშირად თვითმხილველნი არიან იოანე დრასხანაკერტელი, სტეფანოს ტარონელი და არისტაკეს ლასტივერტელი. დანარჩენი ისტორიკოსები აღნიშნული პერიოდის საქართველო-ბიზანტიის ურთიერთობის შესახებ სხვა წყაროებზე დაყრდნობით მოგვითხრობენ. ამდენად, საკითხის უფრო სრულყოფილად შესწავლისათვის, ჭეშმარიტების მეტი სისრულით წარმოდგენისათვის სწორედ ამ თხზულებათა წყაროების დადგენაა აუცილებელი. მაგრამ ამასთანავე, რა თქმა უნდა, X — XI საუკუნეების თანამედროვე ისტორიკოსთა ჩვენებების ბრმად ნდობაც არ არის მიზანშეწონილი. ზემოხსენებული გარემოების გამო შევეცადეთ შეძლებისდაგვარად გავვერკვია სომხურ საისტორიო თხზულებებიდან ამოკრებილი მასალების წყაროები და შეგვეჯერებინა ისინი ქართულთან.

წინამდებარე ნაშრომში ძირითადად სომხური საისტორიო თხზულებების
იმ ცნობებზე შევეჩერდებით, რომლებიც დღემდე მკვლევართა ყურადღების
გარეშეა დარჩენილი, ან უფრო მეტ დაზუსტებას და დამატებით შესწავლას
მოითხოვს.

სომხური წყაროებიდან ამოკრებილი ცნობები ბიზანტია-საქართველოს
შორის მხოლოდ პოლიტიკური ურთიერთობის ისტორიას ასახავენ; ამ ურთი-
ერთობაშიც მკაფიოდ გამოიყოფა ორი პერიოდი: 1) X საუკუნე, როდესაც
ბიზანტიას ურთიერთობა აქვს ცალკეულ პოლიტიკურ ერთეულებთან. 2)
XI საუკუნიდან კი გაერთიანებულ ფეოდალურ სახელმწიფოსთან — საქართვე-
ლოსთან. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ეს მასალა სომხურ საისტორიო თხზუ-
ლებებში არათანაბრადაა განაწილებული. მაგალითად, X საუკუნის I ნახევრის
საქართველო-ბიზანტიის ურთიერთობის შესახებ მხოლოდ იოანე დრასხანა-
კერტელთანაა შემონახული ერთი მცირე ცნობა. იგი ჩართულია იოანე დრას-
ხანაკერტელისადმი კონსტანტინოპოლის პატრიარქის ნიკოლოზ მისტიკოსის
წერილში, რომელიც სრული სახითაა დაცული იოანეს „სომხეთის ისტორია“-
ში¹.

ქართულ-სომხური წყაროების მიხედვით X საუკუნის მეორე ნახევარში
ბიზანტიისა და საქართველოს სამეფო სამთავროთა შორის ურთიერთობიდან
ყველაზე უფრო გამოკვეთილად ტაო-კლარჯეთისა და ბიზანტიის ურთიერთო-
ბა ჩანს. X საუკუნის 50-იანი წლებიდან მოყოლებული, ბიზანტიის ჯარებმა
არაბთაგან გაათავისუფლეს მთელი რიგი დაპყრობილი ტერიტორიები. ბიზან-
ტიამ არაბთა წინააღმდეგ განსაკუთრებით აქტიური შეტევა განავითარა ნიკი-
ფორე ფოკას (963 — 971 წწ.) გამგებლობის დროს. ბიზანტიის მიერ ისმი-
ტელთა ჯარების არაერთგზის დმარცხებაზე მიუთითებენ როგორც ბიზანტიუ-
რი, ასევე სომხური და ქართული წყაროები. სტეფანოს ტარონელის ცნობით:
„...ბერძენთა მეფის რომანოზის დროს მაგისტროსად იყო ნიკიფორე და პატ-
რიკიოზად კიურ-ქანი. ისინი თავიანთი ძლიერებით შიშის ზარს სცემდნენ ყვე-
ლა ტაჭიკს. რომანოზის გარდაცვალებისას მათ ალყა შემოარტყეს ანაბარსსა
და პალსს, რომლებიც აიღეს კიდევ. კონსტანტინოპოლში გამეფდა ვინემე მ-
რინოსი, ხოლო ნიკიფორე და კიურ-ქანი მთელი თავისი ჯარით მოვიდნენ ბერ-
ძენთა ზღვის ნაპირთან. კიურ-ქანი შევიდა კონსტანტინოპოლში, ჩამოაგდო მ-
რინოსი და **ნძრ** (963) წელს გამეფდა ნიკიფორე, რომელმაც იმეფა 7 წელი.
მან სასტიკად დაამარცხა ისმიტელთა ჯარი და მრავალი ქალაქი წაართვა მათ:
მასისი **ნძყ** (964) წელს, ტარსონი **ნძყ** (965) წელს“². იგივე ცნობა (ოღონდ
უფრო ვრცელი ვარიანტი) უდევს საფუძვლად მათე ურპაელის ჩვენებას ნი-
კიფორე ფოკას იმავე ბრძოლების შესახებ. დაპყრობილ გეოგრაფიულ ადგი-
ლებს შორის დამატებით მას დასახლებული აქვს ატანა, ანაბარზი და მთელი
ტერიტორია ქალაქ ანტიოქიის კარამდე. ზუსტად იგივე ცნობა, როგორც მათე
ურპაელისაა, დაცულია სუმბატ სპარაპეტის „უამთაღმწერლობა“-ში. ამრიგად,
სომხური წყაროების ჩვენებები თითქმის სავსებით ემთხვევა ერთმანეთს. ნი-

¹ იოანე დრასხანაკერტელი, სომხეთის ისტორია, სომხური ტექსტი ქარ-
თული თარგმანით, გამოკვლევითა და საძიებლებით გამოსცა ე. ცაგარეიშვილმა, თბ., 1965,
გვ. 189 — 199.

² იხ. წინამდებარე ნაშრომის ტექსტები, გვ. 169.

კიფორე ფოკას თაოსნობითა და უშუალო მონაწილეობით ბიზანტიელთა ლაშქრობის ამბავს კილიკიასა და სირიაში ბიზანტიელი ისტორიკოსები კედრენე და ზონარაც გადმოგვცემენ. სომეხ ისტორიკოსთაგან განსხვავებით ისინი აღნიშნულ ბრძოლებში ბიზანტიელებთან ერთად მათი მოკავშირეების — იბერებისა და სომხების — მონაწილეობაზეც მიუთითებენ: „იმპერატორმა ნიკიფორემ, თავისი მეფობის მეორე წელს, ივლისის თვეში, მეშვიდე ინდიქტიონს რომაელთა დიდი ჯარით მოკავშირეებთან, იბერებთან და სომხებთან ერთად, გაილაშქრა კილიკიაში. მასთან ახლდნენ მისი მეუღლე თეოფანე და შვილები. შევიდა რა კილიკიაში, მან დაიპყრო ქალაქები ანაბარცო, როსო და ადანა და სხვა მნიშვნელოვანი რაოდენობის ციხე-სიმაგრეები“³.

მართალია, სომეხ ისტორიკოსთა (სტეფანოს ტარონელი, მათე ურჰაელი, სუმბატ სპარაპეტი) ზემოთ მოტანილ ცნობებში არ არიან მოხსენებულნი არა თუ იბერები, არამედ სომხებიც კი, მაგრამ მაინც კედრენესა და ზონარას ცნობა ბიზანტიელების მხარეზე ბრძოლაში იბერებისა და სომხების მონაწილეობის შესახებ არ გვეჩვენება უსაფუძვლოდ და ავტორთა პირად შენათხზად, მით უმეტეს, რომ მას მხარს უჭერს ერთი ქართული წყარო ჩვენებაც. ეს არის გიორგი მთაწმიდლის „ცხოვრებაჲ იოანესი და ეფთჳმესი“, რომელშიც იოანესა და ექვთიმეს მთაწმიდას მისვლის ამბის აღწერისას აღნიშნულია: „ზოლო ვინაჲთჳან მათ ეჲმთა შინა ბერძენთა მეფემან ზემონი ქუეყანანი დავით კურაპალატსა მისცნა და აზნაურთა შვილნი მძევლად ითხოვნა მისგან, ცოლის ძმათა მამისა იოანესთა ძე მისი ეფთჳმე სსუათა თანა უფლისწულთა მძევლად მოჰკუარეს მეფესა“⁴. იოანეს მოსვლას ათონის მთაზე კ. კეკელიძე პ. უსპენსკის შრომაზე დაყრდნობით 965 წელს მომხდარ ფაქტად მიიჩნევს⁵.

როგორც ზემოთ მოტანილი ცნობიდან ჩანს, სწორედ ამ პერიოდში ბიზანტიის კეისარმა დავით კურაპალატს უბოძა „ზემონი ქუეყანანი“. რა თქმა უნდა, ნიკიფორე ფოკა, სხვა ბიზანტიელ გამგებელთა მსგავსად, უმიზეზოდ არ უწყალობებდა ტაოს მფლობელს თავისი ტერიტორიის თუნდ მცირე ნაწილს. ეტყობა, მის მიერ დავით კურაპალატისათვის მიცემული მიწა-წყალი სათანადო ანაზღაურებას წარმოადგენდა იმ დაზმარებისათვის, რაც დავითსა და მის თანამემამულეებს უნდა გაეწიათ ბიზანტიის სახელმწიფოსათვის. როგორც უკვე ცნობილია, აღნიშნულ პერიოდში, 964 — 965 წლებში ბიზანტიის ჯარები ბრძოლებს აწარმოებდნენ კილიკიასა და ჩრდილო სირიის ტერიტორიაზე. უდავოა, სწორედ ამ ლაშქრობებში მონაწილეობისა და ბიზანტიელთათვის დახმარების აღმოჩენისათვის დავით კურაპალატს საჩუქრად ნიკიფორესგან მიუღია სწორედ ის „ზემონი ქუეყანანი“. ამრიგად, გიორგი მთაწმიდლის ზემოთ მოტანილი ცნობა მხარს უჭერს და კიდევ უფრო ამაგრებს ბიზანტიური წყაროების (ზონარა, კედრენე) ჩვენებას კილიკიასა და სირიაში ბიზანტიელთა მხარეზე იბერთა ბრძოლის შესახებ. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ საერთოდ როგორც ქართველების, ასევე სომხების მონაწილეობას ბიზანტიის სა-

³ Известия древних греческих и римских писателей о Кавказе. С латинского текста Штриттера перевел К. Ган. Часть II. Византийские писатели, Тифлис, 1890, стр. 37—38.

⁴ ცხოვრებაჲ იოანესი და ეფთჳმესი, გამოცემად გამზადებული ივ. ჯიხიშვილის მიერ და გამოცემული ა. შანიძის მიერ, 1946, გვ. 16.

⁵ კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტომი I, თბ., 1960, გვ. 185.

გარეთ თუ საშინაო პოლიტიკაში არაერთხელ ჰქონია ადგილი. ასე რომ ბერძნული და ქართული წყაროების ჩვენებები ქართველთა მიერ ბიზანტიის სახმარებლად ბრძოლაში ჩაბმის შესახებ სავსებით შეესაბამება სინამდვილეს და ექვს არ იწვევს.

ქართველებს არაერთხელ აღმოუჩენიათ დახმარება ბიზანტიისათვის შემდგომშიც. ბიზანტია-საქართველოს პოლიტიკურ ურთიერთობაში განსაკუთრებით საყურადღებო მოვლენაა ბარდა სკლიაროსის აჯანყება და ქართველების მონაწილეობა მის ჩაქრობაში. მის შესახებ საკმაოდ ბევრი ცნობებია შემონახული როგორც ქართულ, ასევე უცხოურ წყაროებში (გიორგი მთაწმიდლის „ცხოვრება იოვანესი და ეფთემესი“, იმდროინდელი ქართველი მოღვაწის საბას ცნობა, იხ. თ. ყორღანია, ქრონიკები, I, გვ. 123. ზარზმის ცნობილი წარწერა, იხ. საისტორიო მოამბე, 1925, წიგნი I, გვ. 107 — 112. ბიზანტიელი ქამათლმწერლები კედრენე და ზონარა, სტეფანოს ტარონელი, არისტაკეს ლასტივერტელი, მათე ურჰაელი).

ბარდა სკლიაროსის შესახებ სომხური და ქართული წყაროების ჩვენებები ძირითადად ერთმანეთს ემთხვევა. ისინი დაბეჯითებით აღნიშნავენ, რომ ბასილ კეისარმა და კონსტანტინემ აჯანყებულ ბარდა სკლიაროსს ჯერ ბარდა ფოკა დაუპირისპირეს, მაგრამ როდესაც ამითაც ვერაფერს გახდნენ, მათ უკვე დახმარებისათვის მიმართეს იმიერ ტაოს მეფეს დავით კურაპალატს. ამბოხების ჩაქრობაში ქართველთა მონაწილეობაზე კედრენეც მიუთითებს, მხოლოდ, ქართულ-სომხურ წყაროთაგან განსხვავებით, მისი ცნობით დავით კურაპალატს დახმარებისათვის მოუხმო არა ბასილ კეისარმა, არამედ ბარდა ფოკამ. ამასთანავე ბიზანტიელი ქამათლმწერელი რატომღაც არ ასახელებს ქართველთა ჯარის რიცხვს, ქართული და სომხური წყაროების თანახმად კი დავითმა ბიზანტიელებს დასახმარებლად გაუგზავნა 12000 მეომარი. კედრენეს ცნობა დაწვრილებით აქვს განხილული მ. კახაძეს თავის წიგნში „ქართველები ბიზანტიის პოლიტიკურსა და კულტურულ ცხოვრებაში“, მითითებული აქვს ისტორიკოსის ტენდენციურობა და ისტორიული ფაქტების განგებ დამახინჯება⁶.

სამეცნიერო ლიტერატურაში საკმაოდ დაწვრილებითაა შესწავლილი ბარდა სკლიაროსის აჯანყება⁷. როგორც ცნობილია, დავით კურაპალატი ნომინალურად განაგებდა ტაოს სამხრეთ ნაწილს, ფაქტიურად კი იგი იყო ბატონ-პატრონი მთელი სამხრეთ საქართველოსი. მან საკმაოდ გააფართოვა თავისი სამფლობელოს საზღვრები ტაო-კლარჯეთის სამხრეთით მდებარე იმ მიწების ზარჯზე, რომლებიც ადრე არაბებს ჰქონდათ დაპყრობილი: „მე-10 საუკუნის მეორე ნახევარში ტაო-კლარჯეთის სამეფო შეიცავდა მეტად ვრცელ ტერიტორიას, რომლის სამხრეთი საზღვარი ვანის ტბასა და ქალაქ ერზინკამდე (ერზინჯანი) აღწევდა. მეტად დიდი იყო დავითის პირადი ძალა-უფლებაც. მან პირველმა ტაო-კლარჯეთის ბაგრატიონთაგან მიიღო „მეფეთა-მეფის“ წოდებულება. ეს წოდებულება კარგად გამოხატავდა ფაქტიურად არსებულ მდგომარეობას, როცა მრავალრიცხოვან წვრილ მფლობელთა შორის დავით III უდავოდ სარგებლობდა უზენაესი მბრძანებლის უფლებებით“⁸. სტეფა-

⁶ იხ. მ. კახაძე, „ქართველები ბიზანტიის პოლიტიკურსა და კულტურულ ცხოვრებაში“, თბ., 1954, გვ. 36 — 45.

⁷ იხ. Н. Ломоурн, К истории восстания Варды Склира, თუ შ №6, გვ. 29—44.

⁸ მ. ბერძენიშვილი, ი. ჯავახიშვილი, ს. ჯანაშია, საქართველოს ისტორია. ნაწილი I. 1948, გვ. 158.

ნოს ტარონელის ცნობით, დავითმა მშვიდობა და წესრიგი დაამყარა მთელ აღმოსავლეთში, შეწყვიტა ომები და დაამარცხა მათ გარშემო მყოფი ხალხები. მას ნებით დაემორჩილა ყველა მეფე.

ზემოთ აღნიშნული გარემოებანი გვაგვარაუდებინებს, რომ, მართალია, დავით კურაპალატი ატარებდა ბიზანტიის საკარისკაცო ტიტულს კურაპალატისას და ნომინალურად დამოკიდებული იყო ბიზანტიაზე, მაგრამ ყოველ თავის მოქმედებაში, უპირველეს ყოვლისა, ხელმძღვანელობდა საკუთარი ინტერესებით და არა ბიზანტიის იმპერიის საჭიროებებით. ქართულ-სომხური წყაროების მიხედვით, აჯანყების დასაწყისში ბარდა სკლიაროსი დიდი სომხეთის დასავლეთ რაიონებში დამკვიდრდა. ბარდა სკლიაროსის ასეთი წინსვლა საფრთხის წინაშე აყენებდა დავით კურაპალატს არა როგორც ბიზანტიის ვასალს, არამედ როგორც ტაოს დამოუკიდებელ გამგებელს. გაითვალისწინა რა შექმნილი მდგომარეობა, დავით კურაპალატმა რეალური დახმარება აღმოუჩინა ბიზანტიის სამეფო კარს. მაგრამ ბარდა სკლიაროსის დამარცხებიდან ექვსი წლის შემდეგ დავით კურაპალატი უკვე ვეღარ ვხედავთ ბიზანტიელთა მოკავშირედ. იგი ბიზანტიის ცენტრალური ხელისუფლების მოწინააღმდეგე ხდება და ამჟამად უკვე მხარს უჭერს ამ ხელისუფლების წინააღმდეგ მიმართულ ახალ აჯანყებას ბარდა ფოკას მეთაურობით. როგორც ცნობილია, ბარდა ფოკამ, რომელიც ბასილ კეისარმა ბარდა სკლიაროსის წინააღმდეგ გაგზავნა, მოულოდნელად აჯანყებულ სკლიაროსთან დაამყარა კავშირი, რათა ებრძოლა ბიზანტიის ცენტრალური ხელისუფლების წინააღმდეგ. ამ შემთხვევაში, როგორც იაპია ანტიოქიელი გადმოგვცემს, დავით კურაპალატმა მონაწილეობა მიიღო ბიზანტიის საიმპერიო ხელისუფლების წინააღმდეგ მიმართულ ბარდა ფოკას აჯანყებაში, რომელიც საფრთხეს უქმნიდა ბიზანტიას⁹. ამ ფაქტითაც მტკიცდება, რომ დავით კურაპალატი ბიზანტიისაგან დამოუკიდებელ საგარეო პოლიტიკას ატარებდა. ეს გარემოება, რა თქმა უნდა, მხედველობიდან არ გამოჰპარვია ბიზანტიის იმპერატორს ბასილ II-ს, რომელმაც იაპია ანტიოქიელის ცნობით, დავითის სიკვდილით დასჯაც კი მოინდომა, მაგრამ დავითმა პატივად ითხოვა. ბასილმა აიძულა დავით კურაპალატი ანდერძით სიკვდილის შემდეგ თავისი სამფლობელოები ბიზანტიისათვის დაეტოვებინა. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ბარდა სკლიაროსის აჯანყების ჩაქრობაში მონაწილეობისათვის მიღებული ტერიტორია დავით კურაპალატის კუთვნილებად მხოლოდ მის სიცოცხლის ხანაში ითვლებოდა. სწორედ ამიტომაც დავითი სრულებითაც არ იქნებოდა ბიზანტიის ცენტრალური ხელისუფლების გაძლიერების მოსურნე, რადგანაც აღნიშნული ტერიტორიების თავის გამგებლობის ქვეშ შემომტკიცებისა და თავისი სიკვდილის შემდეგაც მათი შენარჩუნებისათვის უფრო ხელსაყრელი იყო ბიზანტიის დასუსტება. მაგრამ, როგორც ცნობილია, ბასილმა შეძლო ბარდა ფოკას აჯანყების ჩაქრობა, რამაც გამოიწვია დავით კურაპალატის გეგმების ჩაშლა. ბასილთან ადრინდელი, შედარებით კეთილგანწყობილების შეეცვლამ მტრული დამოკიდებულებით, ვფიქრობთ, გარკვეული როლი ითამაშა დავით კურაპალატის სიცოცხლის უკანასკნელ პერიოდზე და მის აღსასრულზედაც. სამეცნიერო ლიტერატურაში ქართულ წყაროებზე („მატიანე

⁹ Император Василий Болгаробойца, Извлечения из летописи Яхьи Антихийского издал, перевел и объяснил В. Р. Розен, СПб. 1883, стр. 23—27.

ქართლისა“, სუმბატ დავითის ძის ქრონიკა) დაყრდნობით ცნობილია, რომ დავით კურაპალატი გარდაიცვალა 1001 წელს. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ დავითის გარდაცვალების ფაქტი „მატიანე ქართლისა“-სა და სუმბატ დავითის ძის ქრონიკის ძირითად ტექსტში კი არ არის აღნიშნული, არამედ ჩანართებში. ქართულ წყაროებში ძალიან მოკლედ არის მოხსენებული აღნიშნული ამბავი და არაფერია თქმული დავითის გარდაცვალების გარემოებათა შესახებ. სულ სხვა ვითარებას ვხედავთ სომხურ საისტორიო წყაროებში (არისტაკეს ლასტივერტელი, მათე ურჰაელი, სუმბატ სპარაპეტი).

ქართული წყაროებისაგან განსხვავებით, ზემოთ დასახლებულ სომეხ ისტორიკოსებთან მითითებულია, რომ დავით კურაპალატი ბუნებრივი სიკვდილით კი არ მომკვდარა, არამედ იგი ფარულად მოახრჩვეს. აღსანიშნავია ისიც, რომ სომხურ წყაროებში დავითის მოკვლის ამბავი 1000 წელს მომხდარ ფაქტად არის მოხსენებული. ისტორიკოსმა კარენ იუზბაშიანმა 1965 წელს ბიზანტინოლოგთა მეშვედნე საკავშირო კონფერენციაზე წაითხულ მოხსენებაში («Тайское княжество и Византия на рубеже X—XI вв.») სხვა საკითხებთან ერთად დავით კურაპალატის გარდაცვალებაც აღნიშნა და არისტაკეს ლასტივერტელის ცნობებზე დაყრდნობით მიუთითა, რომ დავითი მოკლულ იქნა 1000 წელს, 31 მარტს და არა 1001 წელს, როგორც ეს „ქართლის ცხოვრებაშია აღნიშნული“-ო¹⁰.

საინტერესოა გაირკვეს, რამდენად სარწმუნოა სომხური წყაროების ცნობები დავით კურაპალატის მოკვლის შესახებ. დავითის თანამედროვე სომეხი ისტორიკოსი სტეფანოს ტარონელი, რომელიც დავითის მოღვაწეობის შესახებ საგულისხმო ცნობებს გვაწვდის, არაფერს ამბობს მისი სიცოცხლის მკვლელობით დასრულების შესახებ; მაგრამ თუ დავუკვირდებით სტეფანოსის ცნობას დავით კურაპალატის სიკვდილის შესახებ, ისეთი შთაბეჭდილება შეგვექმნება, რომ ისტორიკოსისათვის ცნობილი იყო დავითის დაღუპვის ნამდვილი ვითარება და მიზეზები, მაგრამ რატომღაც მას თავი აურიდებია ამ ამბის დაწვრილებით გადმოცემისათვის და მის შესახებ მხოლოდ ვაკვრით მოხსენიებით დაკმაყოფილებულა. იგი წერს: „მე ჩემ მიოვალეობად ჩავთვლიდი ხანგრძლივი გოდებით გადმომეცა დიდი კურაპალატის დავითის სიკვდილის ამბავი, მაგრამ რადგანაც გრძელი სიტყვა მსურდა შემომეკლებინა, ამიტომ ხოტბის შესხმის დრო არ არის და მხოლოდ ვაკვრით მოვიხსენიებ მას“¹¹. სომხურ საისტორიო წყაროთა შორის დავითის დაღუპვის შესახებ პირველად მიუთითა არისტაკეს ლასტივერტელმა, რომელიც, განსხვავებით სტეფანოს ტარონელისაგან, მართალია, აღნიშნავს, რომ დავითი კი არ მომკვდარა, არამედ მოახრჩვეს, მაგრამ ამ ფაქტის დაწვრილებით აღწერას მაინც თავს არიდებს. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ეს ამბავიც მას, სხვათა შორის, ყოველგვარი ყურადღების გამახვილების გარეშე აქვს გადმოცემული, სულ სხვა ფაქტის აღწერისას. არისტაკეს ლასტივერტელის ცნობით რუსებთან ბერძნებისა და ტაოელ აზნაურთა შეტაკების დროს „იმავე ადგილას აზნაურთაგან ფრიად საპატიო ოცდაათი კაცი დაიღუპა. ეს მათ

¹⁰ იხ. Тезисы докладов Седьмой всесоюзной конференции византинистов в Тбилиси, Тб., 1965, стр. 51.

¹¹ იხ. წინამდებარე ნაშრომის ტექსტები, გვ... 175.

ტყუილუბრალოდ არ შემთხვევია, რადგანაც მათ დიდ სუთნაბათს სასიკვდილო წამალი შერიეს საიდუმლო მსხვერპლს, შეასვეს მას და მით მოახრჩვეს ნეტარი არსება. ასე განაშორეს იგი სიცოცხლეს. მათ მობეზრდათ მისი არსებობა, [ყოველივე ეს გააკეთეს] იმ დაპირებებ ბისათვის, რომელსაც მეფისაგან მოელოდნენ. ამისათვის ღმერთმა სამართლიანად მიუზღო [ახსაურებს] მათი საქმეების შესაფერისად...¹². უფრო ვრცელი ვარიანტი დავით კურაპალატის მკვლელობის ამბისა XII საუკუნის ისტორიკოსს მათე ურპაელს აქვს დაცული თავის „ქამთაღმწერლობა“-ში. მას ამ ბოროტი საქმის განმხორციელებელიც კი ჰყავს დასახელებული: დავითის ბოროტმა აზნაურებმა, კენისა და სხვა მკვლელების მსგავსად, განიზრახეს ბოროტება — დავითის მოკვლა. მათ თავიანთი ბოროტი განზრახვის განხორციელებაში ანდნენ ქართველთა ქვეყნის ეპისკოპოსს ილარიონს. მან მხსნელი ხორცი და სისხლი ქრისტესი სასიკვდილო წამალს შერია და მხსნელი კვლელად იქცა. შემდეგ მკვლელმა ეკლესიაში წმინდა არსებას მომაკვდინებელი წამალი შეასვა. ეს შეიტყო ღვთის მოყვარულმა მთავარმა დავითმა, მაგრამ არაფერი არ თქვა, არამედ მიიღო წამალი და მით მოიშუშა სხეულის სატყუარი. ხოლო ურპაელ ეპისკოპოსი კვლავ აღნთო თავისი ბოროტი განზრახვით, შევიდა მის ადგილსამყოფელში და ვიდრე კეთილმასხურ დავითს ეძინა მშვიდი ძილით, აიღო მისი ბალიში, დაადვა პირზე, ზედ დაეცა ძლიერი ძალით და ტანჯვით მოაღრჩო ღვთისმოყვარე კურაპალატი დავითი¹³.

დავით კურაპალატის მოკვლის ამბის გადმოცემისას მათე ურპაელის ზემოთ მოტანილ ცნობას წყაროდ იყენებს XIII საუკუნის სომეხი ისტორიკოსი სუმბატ სპარაპეტი, რომელსაც თითქმის სიტყვასიტყვით აქვს იგი გადმოტანილი თავის თხზულებაში. მხოლოდ რამდენიმე ადგილას დაშვებული აქვს შეცდომები: მაგალითად „ილარიონის“ ნაცვლად მითითებული აქვს „ვრარიონი“. ეტყობა, სუმბატ სპარაპეტს „ვრარიონ“-ში დამახინჯებით გაუერთიანებია „სუსისიოი ქრავ ახსაურზს ტარსინ“. „ქრავ“ და „ტარსინ“-ის „ტრინ“ ნაწილის შეერთებით მიუღია „ქარსინ“¹⁴. სუმბატ სპარაპეტისა და მათე ურპაელის იმ ცნობების შეჯერებამ, რომლებიც აღწერენ დავით კურაპალატის მოკვლის ამბავს, გამოაშკარავა, რომ მათე ურპაელის თხზულება ამ შემთხვევაში პირდაპირი წყაროა სუმბატისათვის; რაც შეეხება ამ ორი წყაროს მიმართებას არისტაკეს ლასტივერტელის თხზულებასთან, გადაჭრით თქმა იმისა, რომ ეს უკანასკნელი წყაროდ გამოუყენებია მათე ურპაელს, ვფიქრობთ, არ შეიძლება. უფრო საფიქრებელია, რომ მათე ურპაელსა და არისტაკეს ლასტივერტელს რომელიღაც მესამე წყაროთი უსარგებლიათ.

დავით კურაპალატის მოკვლის ბუნდოვანებით მოცული ისტორიის გასარკვევად აუცილებელია ბიზანტიასთან საქართველოს ურთიერთობის პირობებში ტაოს აზნაურთა ორიენტაციის გათვალისწინება, რადგანაც სომხური წყაროების თანახმად, დავითი სწორედ მათ მიერ ჩადენილი ბოროტმოქმედე-

12 იხ. წინამდებარე ნაშრომის ტექსტები, გვ... 179.
 13 იქვე, გვ... 198.
 14 იქვე, გვ... 201

ბის მსხვერპლი გახდა. როგორც ცნობილია, X — XI საუკუნეებში ბიზანტიის აგრესიის წინააღმდეგ ბრძოლაში არაერთი ქართველი დიდებული დიოდა ბიზანტიის დამხმარის როლში და მით უაღვირვებდა აგრესორს გარკვეული ტერიტორიის დაპყრობას. ბიზანტიის მხარეზე ქართველ აზნაურთა გადასვლის მიზეზი ბიზანტიელი კეისრების მიერ წარმოებულ მოსყიდვა-გადაბირების პოლიტიკაშია საძიებელი. ივ. ჯავახიშვილის სამართლიანი შენიშვნით, „ბერძნები არაერთად საშუალებას, ქრთამსა და მოსყიდვასაც კი არ ზოგავდნენ, რომ ქართველი დიდებულები თავიანთი მეფის წინააღმდეგ აემხედრებინათ და კეისრის მხარეზე გადმოებირებინათ... თავიანთი ვერაგულის ქცევით და ცბიერებით ბიზანტიელებმა წადილს მიაღწიეს“¹⁵. სწორედ ანალოგიურ შემთხვევასთან უნდა გვჭონდეს საქმე დავით კურაპალატის მოკვლისას. არისტაკეს ლასტივერტელთან პირდაპირაა მითითებული: „მათ მოზებზრდათ მისი არსებობა. [ყოველივე ეს გააკეთეს] იმ დღეებში ბიზანტიისა და რომელსაც მეფისაგან მოთხოვნილად საფიქრებელია, სწორედ ამ დაპირებებით გაბრწყინებულმა ტაოს აზნაურთა გარკვეულმა ჯგუფმა, შეუვალობისა, თუ პრივილეგიური მდგომარეობის მოპოვების იმედით, ბიზანტიის ინტერესების დაცვისათვის საკუთარი მეფის მოკვლაშიც კი მიიღო მონაწილეობა. ხოლო რაც შეეხება თვით ბიზანტიის კეისარს ბასილს, მისგან ასეთი ბოროტმოქმედებისათვის ტაოელთა წაქეზება და მხარდაჭერა არც კი ჩანს მოულოდნელი. საქმარისია გავიხსენოთ, რომ მას ჯერ კიდევ ადრე, როგორც ამას იაპია ანტიოქიელი გადმოგვცემს, ბარდა ფოკას მხარეზე დავით კურაპალატის მონაწილეობისათვის დავითის სიკვდილით დასჯა განუზრახავს, მაგრამ დავითმა აღიარა დანაშაული და თავისი სიკვდილის შემდეგ ანდერძით თავისი სამფლობელოების ბიზანტიისათვის გადაცემა აღუთქვა. გარდა ამისა, მხედველობაში უნდა მივიღოთ ის გარემოება, რომ ბარდა სკლიაროსის აჯანყების ჩაქრობაში მონაწილეობისათვის დავითს ბიზანტიის კეისარმა უბოძა გარკვეული ტერიტორია, რომელიც კურაპალატს მხოლოდ თავის სიცოცხლეში უნდა განეგო, მისი გარდაცვალების შემდეგ კი ეს ადგილები ისევ ბიზანტიის გამგებლობაში გადავიდოდა. აქვე გასათვალისწინებელია ის ამბავიც, რომ იმიერ-ტაოს ხელისუფლების განკარგულებაში გადმოსულ ოლქებს ბიზანტიის იმპერიისათვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. ხოლო ახლადშეძენილმა ოლქებმა და ქალაქებმა, რომლებიც მნიშვნელოვან სავაჭრო გზებზე მდებარეობდნენ, ხელი შეუწყვეს სახელმწიფო საღაროს შემოსავლის გაზრდას. ამან კი თავის მხრივ განაპირობა იმიერ-ტაოს ეკონომიური მომძლავრება და სააღმშენებლო საქალაქო ცხოვრების განვითარება. ზემოთ აღნიშნული გარემოება, რა თქმა უნდა, ბიზანტიის კეისრისათვისაც ცნობილი იყო. ბასილმა ისიც კარგად იცოდა, რომ დავით კურაპალატი მისი ერთგული ვასალი არასდროს არ იქნებოდა, ამიტომაც მან მხარი დაუჭირა და წააქეზა ბოროტმოქმედებისაკენ თვით ტაოს ტერიტორიაზე შექმნილი დაჯგუფება აზნაურებისა, რომლებიც თავიანთი სეპარატისტული მისწრაფებებით დაუპირისპირდნენ ტაოს სამეფო ხელისუფლებას. ბიზანტიის კეისარი შესაფერის მომენტს ეძებდა მის მიერ დავით კურაპალატისათვის ბოძებული მიწა-წყლის კვლავ უკან დასაბრუნებლად. ამის განხორციელებას კი ბასილი მხოლოდ დავითის სიკვდილის შემდეგ თუ შეძლებდა. ზემოთ დასახელებულ გარემოებათა გათვალის-

¹⁵ ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, II, 1948, გვ. 135.

წინების შემდეგ, ვფიქრობთ, სინამდვილისაგან არც თუ ისე შორს უნდა იყოს სომეხ ისტორიკოსთა ცნობები დავით კურაპალატის მოკვლის შესახებ.

ქართულ-სომხური წყაროების მიხედვით, X—XI საუკუნეებში საქართველო-ბიზანტიის ურთიერთობის II პერიოდი — XI საუკუნე, ხანა ბიზანტიის უკვე ფეოდალურ საქართველოსთან ურთიერთობისა, ბიზანტიის აგრესიული პოლიტიკის განხორციელებით ხასიათდება. დავით კურაპალატის გარდაცვალებისთანავე ბასილმა ტაოსკენ აიღო გეზი და დავითის მამულებს დაეპატრონა¹⁶. მაგრამ, რა თქმა უნდა, წინააღმდეგობის გარეშე ბასილმა ვერ შესძლო ტაოს მიწა-წყლის დაპყრობა. კეისრის მიზნების გამოძევებამ კონფლიქტი და სისხლისმღვრელი ბრძოლა გამოიწვია. ბიზანტიასთან დამოკიდებულების საკითხში ტაოელ აზნაურთა შორის ორი დაგუფება წარმოიქმნა: ერთნი ბიზანტიას უჭერდნენ მხარს, სხვები კი იბრძოდნენ მის წინააღმდეგ. იმიერ-ტაოს აზნაურთა ერთი ჯგუფი ვანუღა მას, რის გამოც ბასილმა ლაშქრობა მოაწყო მათ წინააღმდეგ. სტეფანოს ტარონელის ცნობით, დიდი ბრძოლის შემდეგ ბასილმა ტაოელთა ყველა ციხე-სიმაგრე დაიმორჩილა და სანდო პირებს ჩაბარა. დარჩენილი ტაოელი აზნაურები კი თან წაიყვანა, რათა დაესახლებინა ისინი ბერძენთა ქვეყანაში. თავისი არც თუ ისე ხანგრძლივი მეფობის პერიოდი (1015 — 1027 წწ.) ბაგრატის ძემ გიორგიმ ძირითადად ბიზანტიის კეისრის წინააღმდეგ ბრძოლაში გაატარა. გიორგის სამეფო ტახტზე ასვლისთანავე ბასილ კეისარმა გიორგის დასამორჩილებლად და დასაშინებლად უკვე ნაცად ზერხს შიშობდა: ბასილმა გიორგი პირველს მოსთხოვა ტერიტორიის დათმობა. არისტაკეს ლასტივერტელის ცნობით, „თვითმპყრობელმა მეფემ ბასილმა ასეთი ბრძანება მისწერა მას: „რაც კი [დავით] კურაპალატის წილიდან მამაშენს ძღუნად ჰქონდა მიცემული, თავი ანებე და მხოლოდ საკუთარი მამული განაგეო“. ხოლო [გიორგიმ] არ მიიღო [ეს ბრძანება], არამედ ყრმობის ასაკით გამედიდებულმა საწინააღმდეგო პასუხი გასცა [ბასილ მეფეს]: „რაც კი მამაჩემს ეპყრა საგამებლოდ, მისგან ერთ სახლსაც ვერავის მივცემო“. ეს რომ თვითმპყრობელმა შეიტყო, ჯარი გაგზავნა ქვეყნის ძალით დასაპყრობად. მათ წინააღმდეგ გამოვიდნენ ტაოელი ვაჟკაცები, რომლებმაც დიდი დაბა-სოფლის უხტიქის მახლობლად უკუაქციეს ჰორომთა ჯარი, ხოლო ქალაქსა და სხვა ვაშენებულ ადგილებს ზიანი არ მიაყენეს“¹⁷. ზემოთ აღნიშნული შეტაკების შესახებ ქართულ წყაროებში არაფერია თქმული. არისტაკეს ლასტივერტელის მოტანილ ცნობას კი მხარს უჭერს და კიდევ უფრო აესებს დამატებითი ფაქტებით არაბი ისტორიკოსი იაჰია ანტიოქიელი. ამ უკანასკნელის გადმოცემით, გიორგი მეფემ არა თუ ქედი მოიხარა კეისრის წინაშე, არამედ ალჰაქიმთან საიდუმლო მიმოწერა გააბა მისი ბერძენების საწინააღმდეგო ბრძოლაში ჩაბმის შიზხით¹⁸. გიორგი მეფის და ალჰაქიმის ეს შეთანხმებული მოქმედება ბიზანტიის წინააღმდეგ არ გამოჰპარვია ბასილ კეისარს, რომელმაც გადაწყვიტა ურჩი ვასალის — გიორგი I-ის — სამავალითოდ დასჯა. იმავე იაჰია ანტიოქიელის ცნობით, ქართველებისათვის თვალის ასახვევად ბასილ კეისარ-

¹⁶ „მატიანე ქართლისა“... სუ მბატ დავითის ძის ქრონიკა... წინამდებარე ნაშრომის ტექსტები, სტეფანოს ტარონელი, მსოფლიო ისტორია, ვარდან დიდი, მსოფლიო ისტორია.

¹⁷ იხ. წინამდებარე ნაშრომის ტექსტები... გვ... 180.

¹⁸ В. Р. Розен, Василий Болгаробойца... стр. 61.

მა ხმა გაავრცელა — ასურეთში მივდივარ საბრძოლველად და იმიტომ ვემბ-
დებო. ხოლო უკანასკნელ ხანში კი მან გეზი საქართველოსკენ აიღო და გი-
ორგის წინააღმდეგ გამოემართა. გიორგისა და ბასილს შორის ბრძოლის ის-
ტორია საკმაოდ დაწვრილებითაა ასახული როგორც ქართულ, ასევე სომხურ
საისტორიო წყაროებში, რაც აადვილებს ნამდვილი სურათის უფრო მეტი
სიზუსტით წარმოდგენას. ქართულ წყაროთაგან აღნიშნული ბრძოლის შესა-
ხებ ცნობები შემოუნახავთ სუმბატ დავითის ძის ქრონიკას და „მატიანე ქარ-
თლისას“, ხოლო სომეხ ისტორიკოსთაგან მის შესახებ მასალებს გვაწვდიან
არისტაკეს ლასტივერტელი, სამველ ანელი, ვარდან დიდი და სუმბატ სპარაპე-
ტი. დასახელებული წყაროების ცნობების შესწავლისა და მათი ერთმანეთთან
შეჯერებისას ირკვევა, რომ გიორგისა და ბასილს შორის ბრძოლის ისტორიის
უასაცნობად ძირითად წყაროებს „სუმბატ დავითის ძის ქრონიკა“ და არის-
ტაკეს ლასტივერტელის „სომხეთის ისტორია“ წარმოადგენს. აღნიშნული
საკითხის გადმოცემისას „მატიანე ქართლისა“-ს ავტორი წყაროდ სუმბატ და-
ვითის ძის ქრონიკას იყენებს¹⁹. ქართული და სომხური წყაროები ძირითა-
დად ერთმანეთს ემთხვევიან; სხვაობა მათ შორის მცირეა და ისინი ხშირად
ავსებენ ერთმანეთს. ქართველი მემატიანეები ბასილ კეისრის გამოლაშქრებას
გიორგი მეფის წინააღმდეგ 1021 წლით ათარიღებენ. არისტაკეს ლასტივერ-
ტელიც ამაში ქართულ წყაროთა ჩვენებებს უჭერს მხარს; სუმბატ სპარა-
პეტსაც 1021 წელი აქვს მითითებული. რაც შეხება დანარჩენ სომხურ წყა-
როებს (სამველ ანელი, ვარდან დიდი), მათთან ამ ბრძოლის თარიღი პირდაპირ
არ არის მითითებული, მაგრამ სხვა ფაქტების გათვალისწინების შედეგად
ირკვევა, რომ ისინიც იმავე 1021 წელს გულისხმობენ. სუმბატ დავითის ძის
ცნობით: „...გიორგის მეფობისა მეშვდესა წელსა გამოვიდა ბასილი ბერძენ-
თა მეფე ამას გიორგის მეფესა ზედა. ხოლო ესე გიორგი განვიდა ლაშქრითა
დიდითა და დაიბანაკეს ქუეყანასა ბასიანისასა ორთავე მრავალ დღე... მოე-
რიდა გიორგი და მოვიდა და დაწუა ქალაქი ოლთისი. (და მუნით მოვიდა კო-
ლასა და) გამოუდგა კუალსა და მოუდგა უკანა მეფე ბერძენთა... იქმნა ბრძო-
ლა დიდი სოფელსა შინა, რომელსა ეწოდების შირიმათა. და მრავლად მოის-
რნეს ორკერძოვე და მოიკლნეს მუნ დიდნი ერისთავნი: რატი ძე ლაბარტისი
და ხურსი... ხოლო ბასილი უკანა წარმოუდგა და მოვიდა არტანს, და დაწუა
იგი; და... მიუდგა მას უკანა ბასილი ჯავახეთით კერძო, და მოაოჭრა ყოველი-
ვე... და რა ეახლნეს ერთმანერთსა, კუალად განძლიერდა გიორგი ლაშქრითა, რა-
მეთუ მოიყვანა წანარნი და შაქნი. ხოლო იხილა რა ესე ბასილი, შეიქცა
თრიღლეთით და უკმოვლო ჯავახეთი და არტანი დღეთა შინა ზამთრისათა, და
კუალად უბოროტესადრე მოაოჭრა. და წარვიდა და დაიზამთრა ხალდიასა,
ქალაქსა ტრაპიზონთასა. და ვილოდეს მოციქულნი ორთავე ამათ მეფეთანი
ზავისათვის ერთმანერთისა წინაშე და მშვიდობისა“²⁰. არისტაკეს ლასტივერტე-
ლის ცნობის შედარებამ სუმბატ დავითის ძის ცნობასთან გაარკვია, რომ ეს
ორი ძირითადი წყარო გიორგი I-ისა და ბასილის ბრძოლის შესახებ თითქმის
ემთხვევა ერთმანეთს, ოღონდ არისტაკესს იგივე ამბები ცოტა უფრო გავრცო-

¹⁹ ქართლის ცხოვრება, ტომი I, გვ. 284.

²⁰ სუმბატ დავითის ძის ქრონიკა... გვ. 383.

ბილი ფორმით აქვს გადმოცემული²¹. არისტაკეს ლასტივერტელის ცნობასთან შედარებით უფრო კონკრეტულია სამეფლ ანელის გადმოცემა აღნიშნული ბრძოლის შესახებ. არისტაკეს ლასტივერტელისაგან განსხვავებით, სამეფლ ანელი სუმბატ დავითის ძის მსგავსად ქართველი სარდლების სახელებსაც ასახელებს, მხოლოდ სუმბატ დავითის ძესთან მოხსენებული არაინ ლიპარიტის ძე რატი და ხურსი, სამეფლ ანელი კი ასახელებს რატსა და ზვიადს. რაც შეეხება რატის დაღუპვის ამბავს, იგი ერთნაირადაა წარმოდგენილი როგორც ქართულ, ასევე სომხურ წყაროებში. ზვიადის მოხსენიება სამეფლ ანელის ცნობაში შეცდომით არის გამოწვეული.

სუმბატ სპარაპეტსაც, რომლისთვისაც სამეფლ ანელის თხზულება ამ შემთხვევაში წყაროს წარმოადგენს, იგივე შეცდომა აქვს გამოვრებული.

X — XI საუკუნეების საქართველო-ბიზანტიის ურთიერთობის ამასხველი სომხურ-ქართული წყაროების შესწავლისა და მათი ერთმანეთთან შეჯერებისას ირკვევა, რომ თუ 1021 — 1022 წლების ომში ტაო-კლარჯეთის აზნაურთაგან ბიზანტიის მხარეზე არავენ არ გადასულა და ბრძოლას ერთსულოვანი ხასიათი ჰქონდა, მომდევნო ხანაში მდგომარეობა შეიცვალა და ზოგი დიდგვარიანი აზნაური ბიზანტიის სამეფო ინტერესების დამცველის როლში გამოდის. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა კლდეკარის ერისთავთ-ერისთავის ლიპარიტ IV-სა და ბიზანტიის საიმპერიო ხელისუფლების შეთანხმებული მოქმედება, რომელიც ბიზანტიის მხრივ მიზნად ისახავდა, ლიპარიტის დახმარებით, საქართველოს სამეფოს დამორჩილებას, ხოლო ლიპარიტის მხრივ, ბაგრატ IV ხელისუფლების ხარჯზე შემდგომ აღზევებასა და გამაღიერებას. ქართველი და სომეხი ისტორიკოსები საკმაოდ ბევრ საგულისხმო ცნობას გვაწვდიან ბაგრატისა და ლიპარიტის ურთიერთობის შესახებ. ქართული წყაროს „მატიანე ქართლისას“ შედარებით ვრცელი ცნობების გვერდით არანაკლებ საგულისხმოა სომეხ ისტორიკოსთა (არისტაკეს ლასტივერტელი, მათე ურჰაელი, ვარდან დიდი, სუმბატ სპარაპეტი, სტეფანოს ორბელიანი) მონაცემებიც.

ბაგრატისა და ლიპარიტის ურთიერთობის საკითხი, რომელიც თავისდათავად ბიზანტია-საქართველოს პოლიტიკურ ურთიერთობას ასახავს, არაერთხელაა განხილული სამეცნიერო ლიტერატურაში (მარი ბროსე, თ. ქორდანი, დ. ბაქრაძე, ივ. ჯავახიშვილი, მ. კახაძე, ვ. კობალიანი, ს. ერემიანი) და ჩვენ მასზე აღარ შევჩერდებით, მხოლოდ მივუთითებთ, რომ ქართულ-სომხური წყაროების მასალების შესწავლამ ცხადყო, რომ ბაგრატისა და ლიპარიტის ურთიერთობის ისტორიაში მკვეთრად გამოიყოფა 2 პერიოდი: I — ლიპარიტის მიერ ბაგრატის მხარდაჭერა და II — ლიპარიტის მტრობა და ორგულობა ბაგრატისადმი.

1027 წელს გამეფებულ მცირეწლოვან ბაგრატ IV-ს განსაკუთრებით დაძაბული ურთიერთობა ჰქონდა ბიზანტიასთან. ტაოს აზნაურები ბიზანტიის იმპერატორის მხარეზე აღმოჩნდნენ. ლიპარიტი კი ბაგრატ მეფის ინტერესების დამცველად ჩანს. საქართველოს მეფის მხარეზეა ლიპარიტი განძის ამირას წინააღმდეგ ბრძოლაშიც. როგორც ირკვევა, აღზევების მოტრფიალე ფეოდალს ამჯერად საქართველოს მეფის მხარდაჭერა უფრო აძლევდა ხელს.

²¹ იხ. წინამდებარე ნაშრომის ტექსტები... გვ. 180—183.

1032 წლიდან, თბილისის ამირას ჯაფარის ლიპარიტის მიერ შეპყრობის შემდეგ ბაგრატის მიერ მისი განთავისუფლების ფაქტმა გაამწვავა დამოკიდებულება კლდეკარის გამგებელსა და საქართველოს მეფეს შორის. ამიერიდან ლიპარიტი უკვე ბაგრატის აშკარა მტრად და ბიზანტიის იმპერატორის მოკავშირედ იქცა. ბიზანტიის იმპერატორი კი, რომელიც დინტერესებული იყო საქართველოს სამეფო ხელისუფლების დასუსტებით, სიხარულით შეხვდა ლიპარიტს და არაერთხელაც გამოიყენა იგი ბაგრატ IV-ს წინააღმდეგ აშკარა თუ ფარულ ბრძოლაში. იმავე წყაროების თანახმად, ლიპარიტის დახმარება ბიზანტიის კეისრისათვის მხოლოდ საქართველოს მეფის წინააღმდეგ ბრძოლით არ იფარგლებოდა. მაგალითად, 1047 წელს ლიპარიტმა სწორედ ბიზანტიის იმპერატორის ინტერესების დაცვის მიზნით გაილაშქრა დვინელების წინააღმდეგ და დაამარცხა იმპერატორის მოწინააღმდეგე დვინის ამირა. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის დახმარება, რომელიც ლიპარიტმა ბიზანტიას აღმოუჩინა თურქ-სელჯუკთა წინააღმდეგ ბრძოლაში. 1048 წელს ლიპარიტი თურქებს ტყვედ ჩაუვარდა. კონსტანტინე მონომახმა 1051 წელს დიდი თანხითა და გამოსაღებით გამოიხსნა ტყვეებიდან თავისი ძლიერი მოკავშირე. ლიპარიტმა კვლავ განაახლა ბრძოლა ბაგრატ IV-ის წინააღმდეგ. გართულეზულმა საშინაო და საგარეო ვითარებამ ბაგრატ IV აიძულა თვით ხლეობდა ბიზანტიის იმპერატორს, რაც თავისთავად უკვე ნიშნავდა საქართველოს მეფის დამარცხებას. ბაგრატი განგებ რამდენიმე წელი შეაჩერა თავის სამეფო კარზე ბიზანტიის იმპერატორმა, შემდეგ კი შეარიგა ის და ლიპარიტი, რათქმა უნდა, ლიპარიტისათვის ხელსაყრელი პირობების გათვალისწინებით. ლიპარიტისა და ბაგრატის ეს ხანგრძლივი ურთიერთობა საბოლოოდ ლიპარიტის დამარცხებით დამთავრდა. 1057 წელს იგი ბერად აღიკვეცა და სამხედრო და პოლიტიკური მოღვაწეობა ლიტერატურული მოღვაწეობით შეცვალა. სომხური წყაროების ცნობები ლიპარიტის ცხოვრება-მოღვაწეობის შესახებ მეტ-ნაკლებად ეთანხმებიან ერთმანეთს და ქართულ წყაროებსაც. გამონაკლისის მხოლოდ სტეფანოს ორბელიანის „სისაქანის სახლის ისტორია“ წარმოადგენს, სადაც მითითებულია, რომ ლიპარიტი ბრძოლაში მტრობით მოკლეს თვით ქართველმა აზნაურებმა. აღნიშნული ცნობა არც ერთ სხვა წყაროში არ დასტურდება. ამიტომ სავარაუდებელია, რომ იგი ან ავტორის მიერაა შეთხზული, ანდა აქ ფაქტების აღრევას აქვს ადგილი.

სსსრკ-ის სალიტერატურო ცენტრის
საბჭოთაო ჟურნალის რედაქციის

№ 10 ს. 8

შეგვიყავით მწიგნობარის მღვდელის
პირით, რომელიც, ისევე როგორც
სხვათაგან, ისევე უნდა იყოს
საბჭოთაო მწიგნობარის

„...საქართველოში მღვდელის
მწიგნობარის მღვდელის
და ადგილობრივი მღვდელის
და ადგილობრივი მღვდელის
და ადგილობრივი მღვდელის

საბჭოთაო მწიგნობარის მღვდელის
და ადგილობრივი მღვდელის
და ადგილობრივი მღვდელის
და ადგილობრივი მღვდელის
და ადგილობრივი მღვდელის

საბჭოთაო მწიგნობარის მღვდელის
და ადგილობრივი მღვდელის
და ადგილობრივი მღვდელის
და ადგილობრივი მღვდელის
და ადგილობრივი მღვდელის

საბჭოთაო მწიგნობარის მღვდელის
და ადგილობრივი მღვდელის
და ადგილობრივი მღვდელის
და ადგილობრივი მღვდელის
და ადგილობრივი მღვდელის

საბჭოთაო მწიგნობარის მღვდელის
და ადგილობრივი მღვდელის

თავი 8

აბასის შვილის აშოტის მეფობის,
მის დროს მომხდარი ამბებისა და წმინ-
და ადგილების აშენების შესახებ.

„...ბერძენთა მეფის რომანოზის
დროს მაგისტროსად იყო ნიკიფორე და
პატრიკიოზად კიურ-ქანი. ისინი თავი-
ანთი ძლიერებით შიშის ზარს სცემდ-
ნენ ყველა ტაჭიკს. რომანოზის გარ-
დაცვალებისას მათ ალყა შემოარტყეს
ანაბარზსა და ჰალას, რომლებიც აიღეს
კიდეც.

კონსტანტინოპოლში გამეფდა ვინმე
მარინოსი, ხოლო ნიკიფორე და კიურ-
ქანი მთელი თავისი ჯარით მივიდნენ
ბერძენთა ზღვის ნაპირთან. კიურ-ქანი
შევიდა კონსტანტინოპოლში, ჩამოაგ-
დო მარინოსი და **ნძრ** (963) წელს გა-
მეფდა ნიკიფორე, რომელმაც იმეფა 7
წელი. მან სასტიკად დაამარცხა ისმაი-
ტელთა ჯარი და მრავალი ქალაქი წაარ-
თვა მათ: მასისი **ნძრ** (964) წელს, ტარ-
სონი **ნძრ** (965) წელს. **ნძრ** (966) წელს
მზე დაბნელდა; გარდაიცვალა ტარო-
ნის მთავარი აშოტი. ტარონს დაეუფლ-
ნენ ჰორომნი.

ნძრ (968) წელს ნიკიფორეს ძმის-
შვილი ბარდა დიდძალი ჯარით მოვიდა
აბაჰუნეშიში, ალყა შემოარტყა ქალაქ
მანაზკერტს, აიღო იგი და ძირფესვი-
ნად ამოაგდო და დანგრია მისი ზღუდე.
ნძრ (969) წელს კი აიღო ასურელთა
დიდი ქალაქი ანტიოქია.

იმავე წელს კიურ-ქანმა ბასილის დე-
დის, დედოფლის ლალატის [საშუალო-
ბით] სასახლეში მოკლა ნიკიფორე და
თვითონ გამეფდა. მას [ხელისუფლება
ეპყრა] 6 წელი. ხოლო ნიკიფორეს
ძმისშვილი, დიდი დუქი ბარდა აჯანყ-

ქარცე ღორს ანბ, სეფორეცხნ სი-
 კიქიოდა, აყათარძესაქ ქაფალორ-
 სიყ ხი ბიონიზ: ღნიე ირ აყათორ-
 ადმსაქ კაეჭიფინ სილი-ბან, კაე-
 ქსიყ ს ღარსი ექარცე ხი რანთ ხ
 კეეცხნ:

ს. ს. ხნენ ვნაყ კაქსარსნ ბილე-
 რაყ' აყათარძესაქ ღნიე ნიყა, ირიე
 ვაეცხნ ილიეაყ იფნასკინ ანიხაქ' სე-
 ანსნ ხი მარო ღნიეცქმ ნიყრა. ს ხ
 ნასკათსინ ღნიე მქმანსა' ვსეკოს
 ქსი ნასკათონ შონაყ ქანსქინ
 ილიეცხ: ჩასქ ქაფალორს ამხნაყნ
 ნსთასკ ვიორს ღასათანსიკინ ან-
 ვარძ მნაყსაქ ხი მქიეცხ ნასკათონ,
 ირ ვაეაყსა ნანათასკსაქ ვონიე
 ნსთასკსაყნ, ირ ათეარენ ასინ'
 ათიეცხ ქაფალორს აყათარძესაქ
 ვქანანაყსაყნ ირ ღნიეცქმ ნიყა:
 ღნიე ქაფალორს ამხნაყნ ნსბსე-
 ვონიე ვიორს მასაქ ს ათი ხი ვიორ
 ღანათასკსაქ' ირასიეციეცხ ვნიყა
 ათსსიეცხ ს ვიორ ს ვან ქაეცხაყნ
 ათსაქ' ხი ნაყანაეცხქინ ნოანს-
 აყ ვაეცხნ ბილეარაყ:

ს. ს. სილი-ბან რაეცხაქ ვიორს ა-
 როქსანს' ხი მანსიეცხსენ ვიეცხსაქ
 ვარამაეცხაყნსე ვარაეცხა, ირ ს ხ
 ქაფალორსინ ხნენსაქმ ნაყანაეცხ-
 ვანს ნარსიეცხქსამარ აეცხნ შან-
 საყ რათ ნარსიეცხ სოასქ ს აეცხნ
 შარამაეცხიე ირ რათ სიესიეცხი,
 ს აეცხნ ქარაყ, ირ რათ არსიეცხ:

ფილოსოფია.

ქანსი ქარცხინ აყათარძესაქ შონაყ
 სი ქასიეცხსაყნ ქინსიეცხ რანსაქსინ
 ქარაყაქ

ს. ს. აყა ქათ აქარ ამხნაყნსი ან-
 ვიეცხ ანსეციეცხ' ქასიეცხ ქაფალორს
 შონაყ ვქინსიეცხ ვარაეცხარს, ირ ღე
 კაეცხნ ქარაყ, არსიეცხ ხი ათიეცხ ქ-
 რსინს' ნანსაქ ათიეცხ ათი კიქი-
 აყარაყან შაეცხიეცხიეცხ. სიესიეცხ-
 ნაქ ათიეცხ ნამ ვქსაეცხიეცხიეცხ სეცხი-
 170

და და გამეფდა ქარცხნში. მას შემდეგ
 იოლა ძლევაბოლი კიურ-ქანი, და-
 მარცხა ბარდა, შეიპყრო და დაამწყ-
 დია კუნძულზე.

თვითონ კიურ-ქანი წავიდა ბულგა-
 რელთა ქვეყანაში მათთან საბრძოლვე-
 ლად. [ბულგარელებს] დაეხმარნენ რუ-
 სები, რომლებმაც ბრძოლა გამართეს
 მის წინააღმდეგ. ურთიერთთან ბრძო-
 ლისას რუსებმა უკუაქციეს ბერძენთა
 [ჯარის] ორივე ფრთა. ხოლო მეფე სომე-
 ხეთის მთელი ქვეითი ჯარით ურყევად
 იდგა საბრძოლო ველზე. ქვეით [მო-
 მართა] რაზმმა, რომლებსაც სალარებს
 უწოდებდნენ, დიდი სიმხნე და გამბე-
 დაობა გამოიჩინა. მან მეფის წინაშე
 დაამსხვრია [მოწინააღმდეგე], რომე-
 ლიც ფარებით დაცული მათ წინააღ-
 მდეგ [მოემართებოდა]. მეფესთან და
 ცხენოსან ჯართან ერთად ისინი შეიჭრ-
 ნენ [მტრის რიგებში], მახვილი აამოქ-
 მედეს, თავს დააცხრნენ მათ და [ბევ-
 რი] ამოხოცეს, სხეები კი გაფანტეს
 [სხვადასხვა მხარეს]. ასე მათ დაიმორ-
 ჩილეს და დაიპყრეს ბულგარელთა ტო-
 მი.

კიურ-ქანი სიყრმიდანვე ბევრს აც-
 ვიფრებდა მრავალი საგმირო საქმეებით
 და როცა კი გამეფდა, მას თავისივე ნე-
 ბით დაემორჩილნენ ხარკის გადახდით.
 ტაქიეცხი სამხრეთ მხარიდან, სარმატე-
 ბი ჩრდილოეთიდან და ქართველები
 აღმოსავლეთიდან.

თავი 15

ბერძენთა საბოლოო ბრძოლისა და შო-
 ძალადე ბარდას გაქცევის შესახებ.

ყველა ამ თავგადასავალთა შემდეგ
 ბერძენთა მეფემ ბასილმა თორნიეცხ
 სარდალი, ტომით ქართველი, წმინდა
 მთის ბერი გამოიძახა და წარგზავნა ტა-
 ელთა კურაპალატთან დავითთან, რო-
 მელსაც აღუთქვა, რომ მისცემდა ხალ-
 ტო-იარიქს კელესურით, ჩორმაირს,

რან, გვირგვინი და ვეფხვი, გრან-
სხან და ვსლავ რსოვს, ირ და შარ-
ჯაღი, ვღარე და შაყანონია, (ვირს
და ხა ხის), ირყეს ვი ვირ ათაგეს-
ყეს ციფანსანობიქინ ნამა:

და სკირაყაყათინ ზადიქი ვო-
მარსაღ ვვირსა ვღარე, და ვიქსანაყ
იქსანან ვღივქს თაღ ვქნი ქონსკაღ
ყათხრაყამიქ დნე ვღარეაღ რონსკა-
ქინ: ირე ასხალ ი შაღიე აჯარ-
ნენ, ვანღხალ ახრხეყინ ვამხნაყ
აჯარან ვონაყ, ირ დნე დხადრ
რონსკაქინ ზე: სიქნაყს და ნანსკაღ
ქთაღადიქინ ი რანსაღ ვღარე, ირ და
ფიქსანს კივქირ, ვირ არქსაღ ზე
ხილ-ქანაღ ი კეღი, და თაღ ი დხად
ვაამხნაყ არსამთაღ ვირს ვონაყ
და ნანღხრაღ ვღარე ვვირს ათაგეს ი
ქხრაღ რონსკაქინ ვღარეაღ ხილთს
რანსკაღ:

ფიქსი ხე.

ხენ ფიქსათ-ღარეაღ და თხენ
ვქსაყადიქინ ვღარე, და ქსაყადიქინ
ქინღხანა

იას ვღარე, ირ და ფიქსა ნრამა-
ნადღარეაღ ვაღ დნეღქამ ნირს ი ყა-
თხრაყამ ამხნაყ ვვირს ვონაყ
და ვღარე: და რანსა ყათროღქანს
ათაგეს ათ ნა ი დხად ნრესთაყე
იარე თხსიღ, ხიქს „ხე ვი ქსაყად-
ობიქინ არსაყე. ათ მიქმხანს და
ი მიქი მხრამ რამხანსაღ ვაღ-
ქარან ვონაყ, რანსაღიქ ვქსაყად-
ობიქინს ვასაქ“ ირომ ნადანსაღ
ქსაყადიქინ ვღარე, არღასქანს ქინ-
ღხანს ვვირსა შანსაყ. და ი ნანღხ-
აქინს მიქსანსაღ ვღარე, ირ და ფიქსა
ასსაღ ხეღამანს იარე, ქსა ათარე
ხიქსანს კაქსანადიქ არსხაღ ვას-
ქათინს ვღარე, ვქსაქსიქ ყათრო-
თობიქინამ ნრამაქ თანსიქ ი რხეღ
ქხადს: იას თანსიქ ვირს, ირ არ-
ღასქაღ ზინს ი ასქსათინს, ხექსაღ

კარინს, ბასინს, პატარა ციხეს სევეტ
მარდაღში, პარქსა და აბაჟუნეჟს (რო-
მეზიც ვადანსა კიდეც შემდეგში), თუ-
კი [დავითი] მას ჯარს გაუგზავნიდა
დასახმარებლად.

დავით კურაპალატმა შეკრიბა ქართ-
ველთა ჯარი ჯოჯიკ მთავართამთავრის
[სარდლობით] და თორნიკესთან ერ-
თად ვაგზავნა მოძალადე ბარდას წინა-
აღმდეგ საბრძოლველად. ტაოელთა
ქვეყნიდან მოკიდებული მათ დანგრე-
ეს და ააოხრეს ბერძენთა მთელი ქვეყა-
ნა, რომელიც მოძალადის ხელთ იყო.
ავრეთვე [ბასილ] მეფემ საპყრობილი-
დან გამოიყვანა ბარდა, ასევე ფოკად
წოდებული, რომელიც [ადრე] კიურ-
ენმა კუნძულზე გააძევა, მისცა მას
ბერძენთა მთელი დასავლეთის ჯარი და
ქართველთა ჯართან ერთად წარგზავნა
ორ ბანაკად მოძალადე ბარდას წინააღ-
მდეგ.

თავი 25

ბარდა ფოკას გამოვლისა, შეფე ბარ-
დას შეპყრობისა და [ბარდა ფოკას]
გამეფების შესახებ.

ბასილ [კეისრის] ბრძანებით ბარდა
ფოკა ბერძენთა და ქართველთა მთელი
ჯარით მოვიდა [ბარდას] წინააღმდეგ
საბრძოლველად. მან [ბარდას] მოციქუ-
ლის პირით შემდეგი მაცდური სიტყვე-
ბი შეუთვალა: „მოდი [ჩემთან], ურთი-
ერთშორის მშვიდობა ჩამოვაგდოთ,
ერთმანეთში ვავიყოთ ბერძენთა ქვეყანა
და აღკვეთოთ ბასილის მბრძანებლო-
ბა“. მეფე ბარდა დეთანხმა [ბარდა]
ფოკას] და გაუშვა თავისთან მყოფი
ტაქიკთა ჯარები. [ბარდასთან] შეხვედ-
რისას ბარდა ფოკამ დაარღვია თავისი
ფიცი, 7 დღის შემდეგ შეიპყრო ბარდა
სკლიაროსი და ბრძანა შეიარაღებული
მცველის [თანლებით] მისი ქერავსის
ციხეში წაყვანა. ხოლო ტაქიკთა ჯარმა,
რომელიც სკლიაროსისაგან განტევებუ-
ლი თავის სამკვიდრო ადგილს უახლოვ-

ი რწასო მქანს ირსანუ. ხ ირძამ
ლოან ვწამრთ ირსილი სიქლათის
ი ძინასა ვაგაფხ' ვერხ ათხნ ი
ზარსილი მქანსა ქსაყანთხი.

სე ჟარენ, ირ ხ ფიქსა' ი ნეს
ქოთკანხნ ქსაგალორ რწასილი ხეხ
აქ' ღაქათოთ ათილი რნი ქსაგალო-
რასკან ვაგაფხნ ჟოთასწინაყოფის
წანყერძ ამწსანწ მონაყ ხ ჟარყ
ვირთს ამი ხრეს: ირ ხ რნივექმ
ქსაგალორასკან ვაგაფხნ ამრიყ ვხ
წსაქ' ხ ვქქიქინასა მათქათოთი
წანყერძ ვირასკანოქ აყანაყანს ლ-
ვოყანსქ, ვი მქ ხქ ქვიქ ი ვაგა-
ფხნ' ლამ' მათ არათენიყენ, სქ
აყანაყანს წათწანწყათხნ თქთ
ქათყავოქმქანს ათ ქსაგალორს ჟა-
სიქ წათათოთსაქ' ვამწსანწ ვირს
ვაგაფხნ ხ ირ ხწ არსამთსაქ ლი-
მანყენ' ი მქთამ ვიქერქ ქაკიქიქი
ანყოყანსქ, ირქ ხქსაქ რთ მქიქ-
ანყენ ლიქმანსქ ამრიყენ' ვიქსაქ
ქსაფქქნ: ისქ რთ ვაგაფხნ ლი-
მანსქ ქათწათანსაქ ქამთწ წათს
აყათხრავამქანს აყათრასთსაქ
მიმსიქსიოქ' ვაქ რნივექმ ამრიყენ.
ირიყ თხისაქ ირ ქამრიყენ' ლწანსქ-
ხნ ი აყათხრავამ რნივექმ წიყა:
ისქ ვიქსაქ ვირს ი მქიქსანყ ლიქმან-
სქ ქაროყსაქქ ი ქირაქ' არაქი-
ვიქოქ ხ ძიქიქსიქყ აწსილიქ ვვირს
სქქინასაქ' ღხრქსაქ არარქნ ხ
ვქქიქინასა ვოქი ვირს, ვირ ქან-
ვიქმანს არარქნ ჟასიქ ქსაგალორს.
ხ ვათაყაროთხეგაქ ი ქიქიქი ლქ-
ვიქი: სქ ხიქ ი ნეს ქოთკანხნ:

ქ. ლ. ს. ხ. 2.

ჟან ფიქსათ-ჟარყაქ ქვიქ ძიქონ
ვირიქ, ხ ლწანსქნ ჟასიქ ხ
აყანანსქნ ვწამ'

ისქ ფიქსათ-ჟარყაქ არძაქსაქ
ქწიქსნსქ ვვირსნ ჟარყ' ხ ხწიქნ ა-
მწსანწ ვვირსნ მონაყ ქათყაქ ქვიქ
ძიქონ: ისქ ი ვაქ' ამქნ მქსაქი.

დებოდა, რა შეიტყო სკლიაროსნ ქა-
ლაქ ვერავსში [ჩამწყვედვის] ამბავი,
იწყო [ირგვლივ] დარბევა სამხრეთიდან
აპაჰნიქამდე.

ბარდა ფოკამ ნეს (986) წელს დამ-
ყობელ მეფედ [გამოაცხადა თავი]
და ბერძენთა და ქართველთა ერთიანი
ჯარით სამეფო ქალაქ კონსტანტინო-
პოლს გაუმართა ბრძოლა, რომელმაც
2 წელი [გასტანა]. სამეფო ქალაქის
წინააღმდეგ მან აავო ციხე-სიმაგრე და
იქ მაგისტროსად დანიშნა დელფინასი,
რომელსაც მისცა მცველი ჯარი და
[უბრძანა], რომ არავინ არ გამოეშვათ
ქალაქიდან და არც ვარეშე ვინემ [შე-
ეშვათ] შიგ. ხოლო [კონსტანტინოპო-
ლის] წავსადგურის ზედაშედეველმა სამ-
შვიდობო შეთანხმება დასდო ბასილ
მეფესთან და ქალაქსა და დასავლეთ
მხარეებში მყოფი ჯარები ერთ ღამეს
აქეთ გადმოიყვანა. [ჯარებმა] უკანა
მხრიდან შემოუარეს ციხეს და დაი-
მალნენ. ხოლო ვათენებისას ქალაქი-
დან ციხის საპირისპიროდ წამოვიდ-
ნენ ჩირაღდნებით განათებული სამ-
ხედრო ხომალდები. ამის დანახვისას
ციხეში მყოფნი მათ წინააღმდეგ საბრ-
ძოლველად გამოვიდნენ. ხოლო ზურ-
გში დამალული ჯარი თავს დააცხრა
მათ და მახვილით ამოწყვიტა და სცრა-
ში გადაყარა დელფინასის ჯარები. ჯა-
რების მეთაური დელფინასი კი შეიპ-
ყრეს და მიჰგვარეს ბასილ მეფეს, რო-
მელმაც მას ძელზე ვასმა მიუსაჯა. ეს
მოხდა ნეს (988) წელს.

თავი 26

ბარდა ფოკას ზღვის ნაპირზე ჯარით
მოსვლისა, [მის წინააღმდეგ] ბასი-
ლის გამოსვლისა და [ბარდას] მოკვლის
შესახებ.

ბარდა ფოკამ გაუშვა ქართველთა
ჯარები და თვითონ ბერძენთა მთელი
ჯარით ზღვის სანაპიროსაკენ დაიძრა.
მეორე წლის დამდეგისას, ვიღრე ჯერ

მჩნეცხა ვარნანაჲს ლე ქამანსა-
 ლს' ქაფაღორს ოსაქ ნანდერბ ხე-
 რარს ლოსანდესა ხ ამანსაჲ ვო-
 რობს ორთაჲს ხესაქ ხ ქრესთა რა-
 ძანსაქ ვეფორს' მასაჲ მქ რნჲ ძიქ
 ათაჲს ხ მქრალ რანსაქს ოსარჲაჲ,
 აგრ სესაქ რეოქ ლოჲსი ვნასა ზორს
 ქვერ ძიქონს: ხე ხნჲს ქაფაღორს
 ვამარსანს სესაქ მქრბხნაჲს ხ რა-
 ნასქს ხ ხ ლოჲსანს ზალოჲ. ვქ
 ვაქს ზუნასქ თოსაქ ლე,—ზნჯხ-
 ვოჲსანს ზრამაქჲრ ვეჲათხრადმ-
 სანს აიოჲს. ხ ჲიქსესაქ რანსაქს
 ოსარჲაქ არარესქ ქნესქს ხ აქარსოთ
 ვანსაქოქ: ოსათა ხ ხნჲს ოსარჲ
 რანსაქს ქაფაღორს ჲარსაჲრ მა-
 ჲოსამჲ ხ ზქ ქოსასქს:

ფ. ლ. ხ. ბ.

ზაგაჲს ხრსმანს ათსიჲს
 ხ ჲარძამანს ლოსანდესაქსი,
 ხ მარს აჲჲათამჲრს ჲორთოსანსქს:

ჲქ ვესა ხა მნაჲსაქ ლე ჲაჲა-
 თამარჲს, ორ რნჲ ჲაქასათს ოსარ-
 ჲაქ' ჲორთოსანსქ მარძხათოსანს ხე-
 ვორიჲქს ქოსანსაქ არსეჲაქს, ორ
 რანსაქსაქ ლე ხ ჲეჲამანს ოსრჯანსაქ
 ხ ჲარინი: ჲორიქ მქრალ ათაჲს
 ქაფაღორს ოსაქს ვქანს აჲათრქს,
 ორ ხ ჲორთჲქ ჲიჯიჲ: ორ სესაქ
 აჲათხრადმესა მქანსაქამ. ხ ქრქ-
 ვორიჲომანს აჲანს ვნა ხ ვაჯთს რა-
 ვათნოქ, ხ ოსრჯანს ვასათს, ხ ზქქ
 ქოსასქს: ხე ჲანმანსაქს ჲაჲა-
 ვანსაქს აჯარსანს ოსანს, რნჲ ძიქ-
 თამჲ ოსაქს ზოსანსაქ:

ფ. ლ. ხ. ბ.

Პარძხაქ ხსს სეჲჲათაჲსიჲ ვორიჲს.
 ხ Პამანს რარსქსიჲს, ხ მარს
 Პალასანთიჲს'

Პარძხაქ ხ ზქს ქოსასქსიჲს ზიჲს
 სეჲჲათაჲსიჲს ამქრანს ორქს სეჲაქს,

კიდეჲ გაზაფხული იყო, ბასილ მეფე
 თავისი ძმის კონსტანტინესა და მთე-
 ლი ჲარის თანხლებით ვარეთ გამოვი-
 და, ჲარი ორ ნაწილად დაჲყო, ორ-
 მელთაჲს ერთი ნაწილი ზღვით გა-
 ჲავნა ბარდას ბანაკის წინააღმდეგ.
 ისინი მოვიდნენ და ეცეხლს მისცეს
 მისი ზომალდები, რომლებიც ზღვის
 ნაპირას იდგნენ. თვით [ბასილ] მეფე
 კი ხეღლეთით მოვიდა და მოუახლო-
 ვდა ბანაკს. ზომალდების ეცეხლთ
 ავარგარებისას, რაც ნოშანი უნდა გამ-
 ხდარიყო [შემდგომი მოქმედებისა],
 [ბასილ მეფემ] ბრძანა დაეკრათ სამ-
 ხედრო საჲყირები. ბარდას შემოვთე-
 ბული ბანაკი შიშმა შეიჲყო და გაიქ-
 ცა. თვითმჲყრობელი მეფე ბარდა კი
 ტანჯვით მოჲვდა ზქს (989) წელს.

თავი 27

ვარსკვლავის გამოჩინებისა, კონსტან-
 ტინოლოში მიწისძვრისა და მე-
 ამბოხე ჩორტვანელის სიკვდილის
 შესახებ.

ბარდა ფოკასთან ერთად მეამბოხე-
 თაჲს ჲერ კიდეჲ იყენენ ზოგიერთები
 შემორჩენილნი, [როგორც მაგალი-
 თად] თორნიჲე ბერის ძმისშვილი მა-
 ვისტროსი ჩორტვანელი, რომელიც გა-
 ბატონებული იყო დერჯანისა და ტა-
 რონის მხარეებში. მის წინააღმდეგ ბა-
 სილ მეფემ გაგზავნა პატრიკიოზი ჲა-
 ნი, რომელიც პორტუნად იწოდებოდა.
 მოსვლისას [ჲანი] ერთხელ შეებრ-
 ძოლა [ჩორტვანელს], მეორეჲერ [შე-
 ტაჲებისას] კი მოკლა იგი ბაგარიჲის
 ველზე, დერჯანის გავარში ზქქ (990)
 წელს. ამიერნიდან დამშევიდა ბერძენ-
 თა ქეჲეჲანა ბასილის [ხელისუფლე-
 ბას] დამორჩილებული.

თავი 37

ეგვიპტელთა ჲარების ხელმეორედ გა-
 მოლაშქრების, ბაბილონისა და დალა-
 სანოსის აღსასრულის შესახებ.

ზქს (988) წელს ეგვიპტეს ამირას,
 აზაზის შვილმა მამის ვარდაცვალების

ქსა მხიანსელი ზორ ზორა ვორ ვო.
მარხალ საათკაფიონ კან ვჯარენ
ქორ ქნოთაფხმე ზ ქ ჩარქინს'
ღ ათაქე ქაქსარენ ზონაყ:

Այս ჩარქინს ոչ է ან, որ ქორ-
ქორქნს მსნტარ ქ ჴაფქსაყიყ აჯ-
ქარქინ, თორ აჯთარქნს ქჩნსყა,
ვორ ზაროკიფინთორ ირქინ ზარო-
ყაქქსათარქ თხ ამ ყაროყსაყ
ორ აქამ ქიქსელ თხელქ ქაყაქქინ
სასკა რაყაფინ' ჩაფყათ ანო-
ანხ. აქ է სა რქე ქინ ქორქინ
სეყათოვლიყ: ჩარქინს ანოანხელ,
ირქეს ყათამქ სეყქინს ქ ვქრან
სკანყ. որ აქამ არქონქე ქჩნსელ'
მსბთყა. ანოამქ. ქორამქ ხქსელ
ვორენ' ვან ქაქარქ ანოქ ვქიქამანს
მსთიქიქო მათორიყ:

ირიყ რნექემ სრქსელ ზრამანო
არქაქინს ზონაყ მათქითითის ჴა-
ქათანის ყათორაქმსყა. რნე ზო-
სო, ზ ყარონსელ ქ ქაქსოთათ ვარ-
ბოყანქე. ზ თოყ ვასარო. რანო-
ქჩნ სეკელ ვორენ ზონაყ: ს. მანქ
ვორონ რნე კრონსენ ვარბსელ ქ
ქორქელ ზიყა' ქაჯაბქე თეყამქე
ღ კორიქათქე ზიქაქიქე თოხარაჴარ
არარსელ ვორენ ზონაყ: ს. მხო
მათქითითის ჴაქათანის სეყარქნ
ღ ირქიქინ, ზ აქ ამჩნაქენ ვორენ ქ
ქაქსოთათ ვათნაქინ: ს. ვქიქიქი ქ
ზიყანქ ბქრქსელ არარსელ' თანქ-
ქნ რნე აქან ზ ვქიქოთანსელ ყათ-
ორქინ სეფორიქინ ქთინსელ არსელქი:

შემდეგ იერუსალემსა და ბაბილონში
შეკრიბა დიდძალი ჯარი, გაქვდა
მეტე, ვიდრე მამამისმა და კვლავ ბერ-
ძენთა ქვეყნის [წინააღმდეგ საბრ-
ძოლველად] წარგზავნა.

[მოხსენებულთ] ბაბილონი ის არ
არის, სენეარის მიწაზე ქალდეველთა
ქვეყანაში რომ მდებარეობს, სადაც
აშენდა კოშკი, და რომელსაც ნაბუქო-
დონოსორმა შევიღმა ნაბუფადასარისა
15 წლის განმავლობაში ზღუდე შემო-
ავლო და რომელმაც ამჟამად ქალაქის
აღრინდელი მდებარეობისაგან ცოტა
მოშორებით გადაინაცვლა და ბაღდა-
დად იწოდება. არა, ეს არის რალაც
ციხე-სიმაგრე ეგვიპტელთა ქვეყანაში,
ბაბილონად წოდებულთ, როგორც ამის
შესახებ მოგვითხრობს ებიფანე [თავის
თხზულებაში]. [ამ ბაბილონში] ახლა
აშენებულია სამეფო სასახლე და დი-
დად აქვს სახელი განთქმული. ამ აღ-
გილიდან წამოვიდა ჯარი და თავს და-
ესხა ასურელთა ანტიოქიის მიდამო-
ებს მათ ასაოხრებლად.

ბერძენთა მეფის ბრძანებით მათ წი-
ნააღმდეგ გამოვიდა მაგისტროსი და-
ლასანოსი, რომელიც შეებრძოლა [ეგ-
ვიპტელთა ჯარებს], დაამარცხა ისინი
და უკუაქცია. ხოლო შემდეგ, როცა
ბერძენთა ჯარმა ხელი მიჰყო [ეგვიპ-
ტელთა] ბანაქის ძარცვას, ტაჭიკთა
ჯარი კვლავ უკან მობრუნდა მათ წინა-
აღმდეგ და კარგად მოზიდული მშვილ-
დებითა და ბასრი მახვილებით ამოწყ-
ყვიტა ბერძენთა ჯარი. იქ დაიღუპა მა-
გისტროსი დალასანოსი თავის ძმასთან
და შვილთან ერთად, ხოლო [ბერძენთა]
მთელი ჯარი უკუიქცა. ხოლო დიდი ნა-
წილი შეიპყრეს და თორნიკე ბერის
ძმისშვილთან პატრიკიოზ ჩორტანელ-
თან და სხვებთან ერთად [ტყვედ] წა-
ასხეს.

დიდი კურაპალატის დავითის სიკვდი-
ლისა და აღმოსავლეთის ქვეყანაში
ბერძენთა მეფის ბასილის მოსვლის შე-
სახებ.

ქსანის მართან მძებრ
ჩიქრყაყაყათინ ჴააქჩი, ხ ვაქნ
ქსაქჩ ქთაყაორჩნ ჴონაყ
ქაქქარან შარქქყე:

შქ ქსანის მართან მძებრ ჩიქრყა-
ყაყათინ ჴააქჩი ყაყათ ქარქანქჩი
ჩიქრყაქაქჩი იყიქქ ქიყაყათანქ,
ხქქ იქ ვიქრყარანაქ რანჩი ქამქჩი
ქარანქ ვი იქ ნაიქყ ხნ ქამანანქ,
აქ ვიქქნ ქქაათაქარანაყ: ჩაქყ
ვი ჴე აქნ ხექ ხ ნანყარა, ათ-
ანქ ღან ვამხნაყნ ქთაყაორა,
ორ ჩ ქამანანაქ ქაქ: ხე ხეხ ნა
ყათნაი ქაყაყაქქან ხ ვჩნ-
ქან თამხნაყნ არქქქაქყ, მანა-
ანაქ ჴაქყე ხ ქრაყ. ვი ვვით ყა-
ანრეყამაყ ქამხნაყნ კიქქანაყ ვა-
ყარეყიყე ნა, ქაქქიქ ხექაქ თამხ-
ნაყნ ვარქანაქი აქყაყ, ხ თამხ-
ნაყნ ქთაყაორე ქამათ ნანაყანე-
ყან ნამა: შა ცექაქ ათარეე, ძხ-
ყექაქ ქამანანაქიქ ქაქქანანაყა
ქათორ მძებრ ჩიქრყარან ჴათქჩნ, ჩ
ნქქქ ქთაქარჩი: ჩაქყ ვი იქ ვიქყ
ნორა ირეჩი ქამ ხეყარე, ირ ქა-
თანაქე ქაქქიქ ქთაყაორექან
ნორა ქანან არარქაქ ჴე ვაყათა-
ყონე ხ ვაქქარა ჩიქ ქთაყაორჩნ
ჴონაყ ქსაქჩ:

მე ჩემ მოვალეობად ჩავთვლიდი ხან-
გრძლივი გოდებით გადმომეცა დიდი
კურაპალატის დავითის სიკვდილის ამ-
ბავი, მაგრამ რადგანაც გრძელი სიტყ-
ვა მსურდა შემემოკლებინა, ამიტომ
ხოტბის შესხმის დრო არ არის და მხო-
ლოდ ვაკვრით მოვისხენებ მას. თავი-
სი უწყინარობითა და სიმშვიდით [და-
ვით კურაპალატი] ჩვენი დროის ყველა
მეფეს აღემატებოდა. მან დაამყარა
შვიდობა და წესრიგი მთელ აღმოსავ-
ლეთში, განსაკუთრებით კი სომხებსა
და ქართველებში. მან შეწყვიტა მძვინ-
ვარე ომები ყოველი მხრიდან და დაა-
მარცხა ყველა გარშემო მყოფი ხალხი.
ყველა მეფე ნებით დაემორჩილა მას.
[დავითი] აღივსო რა დღეებით, ღრმა
მონათუცებულობის ეპაშ გარდაიცვალა
ნქქქ (1000) წელს მხსნელი ზატეის
დიდ დღეს. რადგან [დავითს] არ ჰყავ-
და არც შვილი და არც ძმა, რომელიც
კი შემკვიდრეობით დაეუფლებოდა მის
სამეფო ტახტს, [ამიტომ] მან თავისი
ქვეყნისა და აზნაურების [პატრონობა]
მიანდო ბერძენთა მეფეს ბასილს.

ბასილ მეფემ კი შეიტყო [დავით კუ-
რაპალატის] სიკვდილის ამბავი კილი-
კიის ტარსონში, იქაქა ჩვენს ქვეყანა-
ში მოსვლა. იგი გამოემართა მელიტი-
ნეს მხარეებით და მასთან შესახვედ-
რად მოსულ სებასტიელ მღვდლებს
უბრძანა გაეძღულად აქსრულებინათ
ღვთის მსახურება და [თავიანთი სამწე-
ყსოსათვის] მოეხმოთ ხის დაფაზე
დარტყმით, რაც, როგორც ზემოთაც
აღვნიშნეთ, აკრძალული იყო მიტრო-
პოლიტის მიერ. [ბასილ მეფე] გად-
მოვიდა ჰანძითა და ბალუთი და ფე-
რისცვალების დღესასწაულის დღეს
მოვიდა კოპერის მთასთან, რომელიც

ორ ხ ჩიქსე ვიქრ ნამრალიქ მარ-
ნათან ნორა, ჩ შარინი ჩიქქიქეიყ,
ქთაყაორე ქსაქჩი ქითქანაქიქ ქა-
თაქაყე ვაქ ქაქქარან მჩრ: ხე ხე
ნა ჩიქქმანაქ შქქქიქიქ. ხ ჩიქსე
ათაქე ქანანაქიქნ შხრათიქიქ
ჩრამაქაყე ნამარბაქი ქჩქქ ქამხ-
ნაყნ ვიქიქი ნაქათიყ ხ ნეჩეოე-
ანქ ვამან ქამანარჩი, ვიქ არ-
ექქაქ ჴე შხარაყაქიქან, ირექს
კათიქნ ათაყარ: ხე ანექაქ ქა-
ყაორე რექ ჴანბქქ ხ რექ ჩაქაქ
ხქანქ ჩიქსან ჴიჩხრე, — ქათორ
ქარეყაქათიქ თინქნ, — ირ რექ მხე
ღაქანქე, შიქაყე ხ შიქქინიქ. ხ

ანდოსთ ვაქ ზაჲსანქ ი ვაღან
Արչամანსაყ ი քაղაքն სერիყა,
სւ ამիրայն ზქრქსროთუ քოსრიოყი
ჩათին სին თა ზა ი քაղაքն სერի-
ყაქ. և არքონათორ ენძაქլეք պა-
ათსალ ყნა' თაქ ზამა ყმაძქა-
ათთოქსჲან պათიან: სւ ზრამაქ
ვირայნ ჳირიოყ ჯაიოყ և ճարნიո'
օգնական լինել ზამ յոր պէთս և
կոչեսყէ:

სւ ինքն չուսալ ზაჲსანქ ი լխան
ჯաւնիչ, ի քաղաքն լալն: Մնոյ ընդ
լառաջ կէնն ზამ Բաղարատ թագա-
ւորն Ափխաղաყ, և Նալբ նորա Գոր-
դէն թագաւոր Վրաց, զոր մեծապա-
տիւ մեծարանօք ընկալեալ զթագա-
ւորն Ափխաղաყ' თաქ ზამ զկիրա-
պապատոქსჲան պათիան, և զՆալբն
նորա մաժխատոս արարեալ' արձա-
կեաყ զնոսა զնալ լաշխարչս իւրե-
անոյ:

სւ ի նոյն օր զնալուչ նորա պათե-
րազմ մեծ կէն ի րանակին Յանաყ լա-
ղապ զուղն ինչ պատճառի. զի իշխանք
և ազատք կիրապաղատին Գաթի
եկեալ րանակեալ էին մերձս րանա-
կին Յանաყ: სւ ի հետևալուցէն
მთաყայ თմն կէსալ լითთ თანէր სერի-
վարին իւրոյ. Իսկ თմն ի Վրաց կա-
մեցաւ խլել զայն. և նորա աղաղա-
կեալ' სին თմն լիւրոցն օգնել ზამ.
ნიონպէս և Վրացուոյն լիւրան աղա-
ղակեալ' որք եկեալ ապանանէին զა-
ռաջին მთոզն: სւ თაყა բոլոր თոզն
მთაყայ, որ ի თեղւոյն լայնა' շար-
ժեցան ի պատերազմ. (զի էին նո-
քա արք զս հետևակամարտք, նի-
ղակ և თაպար ի ձևით նոցա, զորս
էր խնդրեալ թագաւորին Վասի ի
թագաւորէն მთაყայ, յորժամ ետ
քառայն իւր կնոթխան ზამ, յորժამ
ժամանակի և Նաւատოցին նոքა ի
Քրիստոս): სւ ამենայն իշխանքն
և ազատք ճაიოყ կէին ընդզէմ նո-

მღებარეობს ჰაშტიანქის, ცოფქისა და
ხოროძენის შორის. აქედან იგი წაშვენიდა
და მოაღწია არშამუნიქის გავარში ქა-
ქალაქ ერიზაში, მას ქალაქ ერიზა-
ში ეახლა ნეფრეკერტის ამირა, ბა-
თოს დისშვილი, რომელსაც [ბა-
სილმა] პატივი სცა სამეფო ძღვე-
ნით და მავისტროსის ტიტულეც უბო-
ძა. მეოთხე სომხეთსა და ტაოროსში გან-
ლაგებულ ჯარებს კი [ბასილმა] უზბო-
ძანა მოსულყოყენ მასთან დასახმარებ-
ლად რა საჭიროებებისათვისაც არ მო-
უხმობდა მათ.

თვითონ კი წავიდა და მიაღწია ჰავე-
ტიჩის მთას, იმავე სახელწოდების ქა-
ლაქს. აქ მას შეხვდნენ აფხაზთა მეფე
ბაგრატი და მისი მამა ქართველთა მე-
ფე გურგენი. [ბასილ მეფემ] დიდი პა-
ტივითა და დიდებით მიიღო აფხაზთა
მეფე, უბოძა მას კურაპალატობის ტი-
ტული, ზოლო მამამისს მავისტროსის
წოდება [მიანიქა] და გამოისტუმრა
ისინი თავიანთ ქვეყნებში.

[ბასილ მეფის] წასვლის დღეს ბერ-
ძენთა ბანაკში მოხდა დიდი ბრძოლა
სრულიად უზრალო მიზეზის გამო: და-
ვით კურაპალატის მთავრები და აზნა-
ურები მოვიდნენ და დაბანაკდნენ ბერ-
ძენთა ბანაკის ახლოს. რუსთა ქვეითი
ჯარიდან ერთ-ერთ [მეომარს] თივა
მიჰქონდა თავისი ცხენისათვის. ზოლო
ერთმა ქართველთაგანმა მოისურვა
მისთვის [თივის] წართმევა. [რუსმა]
ატეხა ყვირილი. მასთან დასახმარებ-
ლად მოვიდა ერთი მისიანთაგანი.
ქართველმაც მოუხმო თავისიანებს,
რომლებიც მოვიდნენ და მოკლეს პირ-
ველი რუსი. მაშინ იქ მყოფი ყველა
რუსი აღდგა საბრძოლველად. (ისინი
იყვნენ 6000 ქვეითი, შუბგებითა და
ფარებით აღჭურვილი. [ეს მეომრები]
ბასილ მეფემ ითხოვა რუსთა მეფისა-
გან, როდესაც მას ცოლად მიათხოვა
თავისი და. სწორედ ამ დროს ირწმუ-
ნეს [რუსებმა] ქრისტე). ყველა ტაო-
ელი მთავარი და აზნაური გამოვიდა

ყა, ხ ყაროსხაჲქ ი ზიყანს' მს-
ილა მსბ ქეჲანს, ირამ შათრქარ-
ქს ლიქარ, ხ სრქო ირქქს მლიქრ-
არსაჲ ჴარქრქლ ხ შიქანსჲს, ხ
შორთთანს' ქთონ საყინარქაჲქ ხ
აჲქქ რაჲთაჲქ ექ ვასთან სათო-
ბოქ ჲქ ი ქსრქა ზიყა ესთ მსბა-
მთოქსანს ჲქრხანს:

სე თახა ჲნჲ ქათაჲქ ჲთაჲყსაჲქ
ქთაჲთონს Ⴀათქლ' ხსნ თა ზა ქთ-
აჲთონს Ⴀანანაჲჲქ მანოქს სრას
ი ბქაქარქსნ თნსქოქ ენჲს ქაჲო-
ქსანს არქათანას ჲარქარქსაჲქ ეხ-
ყო, ხ მსნსქრქრქ ქთაჲთონს Ⴀათ-
აჲთარქანსი სერაჲქ Ⴀორქსნაჲქ: Ⴀნჲ
იქა თათსაჲქ იქარქ სეჲ ქთაჲთონს
Ⴀათქლ, ხ ათათსაჲქ ენთას არქო-
ნათოქ ათათოქ, ხ სთ ზიყა ბქა
ხ ჲორქი ხ ჲანჲქრბა ათქბათი ხ
თსქი ჲოქოქ ჲარბოქ ენთას ქრ-
ქანსქარ თსქი:

სე ჲნჲს ჲოსაჲქ ანჲსანს ი ეთ-
ათონს ჲარქ ი შანაჲქსრთ რაჲჲაჲქ,
ხ ანჲთათ ი რარქსანჲქ-რანსაქს ი
ჲაჲაქსნ მსრბ ი რაჲაჲქს Ⴀაჲარ-
ჲაქსრთ. მანაჲქ Ბაქათონს Ⴀაჲაქაჲქ
თქრაქსნ ჲაქაჲქ: აჲქ ზა ჲქრს Ბი-
ქოქსქსნ Ბანარქსაჲქ Ბენაქს ჲქრ
თა ზა' ჲსქ Ბოსრქორქსნ Ⴀაჲაქაჲქ
საჲთსანჲქ ჲარქათი სეჲ ენმანს თა
Ⴀათქლ: Ⴀათს ირქ Ⴀაჲაქს Ბრამანს
თოსაჲქ ირქაჲქ ჲორქ შიქანსიქს ი
ქათოქს ჲათ Ბჲათონს საჲთსანჲქ
ეწიჲიქოქსანს ხ ეწოქოქოქონს:

Ⴀსქ ქთაჲთონს Ⴀათქლ ჲო არა-
რსოქ ენაჲქ ი რაჲაჲქს მსქსქსაჲქ,
ხ Ბამსნაქსნ რქრქა ხ Ბამრქოჲა შა-
ქოჲ ზოანსაჲქ ენჲ ბსითარქ ჲქრქოქ,
ეწათათარქსანს ჲარქსაჲქ ი ზიყა, ხ
ეწათაჲსაჲქ აჲათონს შაქოჲ თოსაჲქ
თარაჲქ ენჲ Ⴀნქსანს რნსაქსეოჲა-
ნსქ ქაქქარქსნ შიქანსაჲქ: სე Ბარბაჲ
ზა ენჲ Ⴀარქსნ ენჲ შაჲთოქათიქს ი
Ⴀითთანსეოქოქსა:

მათ წინააღმდეგ და დამარცხდნენ. ამ
დაიღუპნენ დიდი მთავარი, პატრიარქა
ქად წოდებული, ოჩოპინტრეს ორი
შვილი გაბრიელი და იოანე, აბუჰარ-
პის შვილიშვილი ჩორტვენილი და
სხვანი მრავალნი. ლეთის რისხვა
თავს დაატყდა მათ თავიანთი ამპარ-
ტავნობისათვის.

ბასილ მეფე წინ განაგრძობდა გზას,
როდესაც მასთან ცხენით მოვიდა ვა-
ნანდის ყრმა მეფე აბასი, რომელიც
შემკვლელი იყო სიმონისა და სიმამაცის
ნიშნით და ვასპურაკანის მეფე სენექე-
რიმი, გურგენის ძმა. ბასილ მეფემ
ფრიად განიხარა მათი მოსვლით, გა-
ნაღიდა ისინი სამეფო პატივით, უბოძა
მათ ცხენები,ჯორები, დიდებული სა-
მოსი, დიდძალი ოქრო და დააბრუნა
ისინი თავთავიანთ' ადგილს.

თვით [ბასილ მეფე] კი წავიდა და
გადევიდა პარქის გავარში ქალაქ მანაზ-
კერტში და იქიდან ბაგრევანდში; იგი
დაბანაკდა ველზე ქალაქ ვალარშაკერ-
ტის მახლობლად და დარჩა იქ გაგიკ
სომეხთა მეფის მოსვლის [მოლოდინ-
ში]. [გაგიკმა] დამამცივებლად ჩასთ-
ვალა მასთან მისვლა. გაგიკის დისშ-
ვილმა აბუსაჰმა ცილი დასწამა [გა-
გიკს] ბასილ მეფის წინაშე, რის გამოც
გაგიკმა უბრძანა თავის შვილს იოანეს
აეოხრებინათ აბუსაჰლის გავარები კო-
გოვიტი და წაღკოტი.

ხოლო ბასილ მეფე გაემგზავრა ქა-
ლაქ უხტეჲში, ტაოელთა ყველა ციხე-
სიმაგრე თავის ხელქვეით დაიმორჩი-
ლა და სანდო პირებს ჩააბარა ისინი.
დარჩენილი ტაოელი აზნაურები კი თან
წაიყვანა, რათა დაესახლებინა ისინი
ბერძენთა ქვეყანაში. თვითონ კი კა-
რინითა და ხალტო-იარიჭით კონსტან-
ტინოპოლში დაბრუნდა.

ქადაგობისა. ჟანგი ქალთა ნორა
ნანაყჯერ ამანსაჲს მარცხ, ესა
მორცხართ მხანს, რუც ირქილ ქარილ
ხ რუც ქცენსა: ჩასკ ვქნი მანთან
ნორა ქადაგ ხნუკ ხნუკნასკალ ქადაგ-
ორს ზითთიე 'ქასიქნ' ხ ქასნ ხ
ჩენიქსორთე ამხ ქადაგორთქმანს
ქარილ ძანრ ვქნა. ხ ვქმ ხქსალ ვაქ
ნასანს ქსქსქსეგ ვადა, ვანგ არა-
რსალ ვრავთამ იქმანს: ხს რუცთაუ
რქმანსან ნამ ავათაგონუ ვორქნ
ძაქიე, ხ ადაათორი ავარცხი მხ-
ძარსალ ხ ნამანს ქარაქანსქიქ იქ
ესა არქმანსაგ' ქქქქანთქმანს, ხ
ავათი. ხ ვან ძამანსალ ვნძაგესალ
ქსქსქსეგან ქიქ: ჩაქე კათარცეგა
ას ნითა მარცხართქმანს ნაგქრე-
ვქნ 'ქასქქ, ქქ 'ქუც ათათიას ირ-
ყქს ვაქარქ რილსქნ, რუც თათათი
ორავქს ვაქარქ ვოარნათიქნ ხ ძაგ-
ქსეგქს. რუც სქსქიქ ქარჯამს-
ექს ჯორავქს ხ ანსქსქნ*': ჩანუქ
ქადაგორს ანგესალ ქაქსარქს სქი-
ორქ' მსრძ ქამორს ირ ჯასანქს
კიქქ, სქსქიქს ათანს: ხს იქ ვქთს
ქორავქს ავათანათანსაგ რუც მქმს-
ანს ანსქსალ არქმთასქან ვორს, ირ
კიქქ სქორე, ხ ავათაგონურს, ხ ხ
ნამქს თხეღო მხანს ქადაგთაგ
სქსთან თქქ ხ ქიქქ ავათანორავს:
ხს აქს იქ ხქქს ათათიქს ხ ხ ვორ
ანგ რუც ნითა, აქ ქანუქს ნორა
ქალთრ მხბქ ჩენიქვართქმან ვსქ მან-
თა ქათანსალ ხ ქორორე ავათარა-
ვქს არქრავქს ნამ, ხ ჩიქქამან
არქრასალ ვქრანსქიქ ანძან' რარქქს
ხ ქსნაგა, ძანძარავსალ ქსნუკ ნი-
ღო, ქასან ათავქსალ ქითთამანს
ორ ხ ქადაგორქს აქს თსქქს. ქასან
აქორქს სქათთიქ არქარავათ
ქრათანსქნ' ესა ვორქიე ნიგა ნა-
თიქე ნიგა...

რადგანაც მის ღროს ყოველი აღმია-
ნი, თანახმად წინასწარმეტყველებისა,
განისვენებდა ვაზისა და ლელვის ხის
საფარველ ქვეშ. მისი სიკვდილის შემ-
დეგ ჰორომთა თვითმპყრობელი მეფე
ბასილი, თავისი მეფობის ოცდამეხუ-
თე წელს, დაიძრა მძიმედ შეიარაღებუ-
ლი, გამოემართა და მოაღწია ეკლესი-
ის ვავარს, [ისე რომ] ბევრ ფუნ-
დუქში არც კი შეჩერებულა. ტაოელ
აზნაურთა ჯარი შეეგება მას. თითოეუ-
ლი მათგანი ღირსეულად იყო მისგან
განდიდებული უხვი ძღვენით. მიადწი-
ეს რა ძღვევამოსილებას, პატივსა და
დიდებას, ფრიად განიხარეს. მაგრამ
აღსრულდა მათზე სული წმინდის შთა-
გონებით მომღერლის, დავითის წინას-
წარმეტყველება: „განთიად ვითარცა
მწუანე აღმოსცენდენ, განთიად ვითარ-
ცა მწუანე მხიარულ იყვენ და ყუა-
ვოლიან, მწუხრი დაქნენ და განქმენ
და დაკუთვენ“*. მეფე გადავიდა ალო-
რის ქვეყანაში და ღამე გაათია ჰავაჭი-
რის ციხის მახლობლად. არ ვიცი რა
მიზეზით, დასავლეთის ჯარის მეომრე-
ბი, რომლებსაც რუსები ერქვათ, და
აზნაურთა გუნდი ერთმანეთს შეეტა-
ნენ. იმავე ადგილას აზნაურთაგან
ფრიად საპატიო ოცდაათი კაცი დი-
ღუბა. ეს მათ ტყუილდებრალად არ
შემთხვევითა, რადგანაც მათ დიდ
ხუთშაბათს სასიკვდილო წამალი შე-
რიეს საიდუმლო მსხვერპლს, შეასვეს
მას და მით მოახრჩვეს ნეტარი არსება.
ასე განაშორეს იგი სივოცხლეს. მათ
მობეზრდათ მისი არსებობა. [ყოვე-
ლივე ეს გააკეთეს] იმ დაპირებებისათ-
ვის, რომელსაც მეფისაგან მოელოდ-
ნენ. ამისათვის ღმერთმა სამართლიან-
ად მიუზღო [აზნაურებს] მათი საქ-
მეების შესაფერისად...

იმავე ადგილას მოვიდა აფხაზთა მე-
ფე ბაგრატი და მისი მამა გურგენი,
რომლებიც თვითმპყრობელმა მეფემ
ფრიად განადიდა. [ბასილმა] ბაგრატს

* შალკ. 2რ. 5—6.

* ფსალმ. 89, 5—6.

შხარისა ჩი კაქიიქილითაქიან ათ
 ხსნიიხნ ატერ შარეყის: ხე ჩი ზორიქნა-
 რიქერ ხიქმანათონ ქითაქიანქინ' ვარ-
 ძხალ სარეყი ქინქნისალი ქაყალოინ
 ძანერ ვორთ ხე ვაქი ქარხიქი: ხე ხეხ-
 აქი ქიქსანის ათინ ქინქარძაქი ვაქ-
 თინ ზარნიქ. ხე ათარქე ვესაყანს
 ათ ვეორექი ქირაყ ქიქსევიინ, ვაქ
 ქინქსან ჩი ნაჟანნიქიქიან: ზინ-
 ვი ხე ხექიქიიყი ათინ ქირაყი თევაქ-
 თი ნათერ ჩი ვარეყინ ლაჟორქიქირო,
 ხექიქსალ ქიქვალარქინ რნიეთაჟ,
 ქითაროქიქიან ათიქი რანიქე, ქიქ შირ-
 ძამ ქიქსეღსაყ კამ ჩი ზარქინ ხეა-
 ნის, ვიქი რნიეთაჟ ვაქ: ხე ნა ნი-
 რა რანიქინ ზაღათათხნალ, ხე ქაქინ
 აყასათან' მნაქი ნორა ვაქითხანინ
 იქიქსანქი ქიქსანისა ქიქსიქიქი: მქი ნა
 თე ათნიქიქი ქინძნ ვაქ ჩი კიქ ქა-
 ვალარქინ. ვანიქიქი რაჟიქიქი ჩი ნორა-
 ციენ ან არქიანქიქინ ნიქამ, ქიქ ჩი თხ-
 სანისქინ ვეხიქი' კამ მითანიქი, კამ
 არექიქსალს ათინქ. ხე თე ძამანისა
 ჩი რი აყათიქინ: ჩიქი ქიქვალარქინ ან-
 ვიქალ ჩი ჩინისან, ხექიქთ ხე ხეჩი
 აყათამარიქი ათარქე, ვანიქიქი ქიქ
 კამქერ სარეყიქიქიქიამქიქი ვქარქიქი
 ვქიქიქინაყარქორქიქიქინ, ხე თექსარქი
 მნაქი 'ჩი ქინოქიქსან: მაყთ ჩი აყა-
 ისქი აყათამარიქინ, ჩი რარქი-
 ქიქინ ჯარქიქალ ქიქვალარქინ' ზრამან
 თაქიქი ზრიქი ხე სრიქი ხე ვეჩოქიქიამქი
 აყაქიქინქი ვქიქთ ათანინ' თიქი კიქი
 იქიქიქი, ხე თი ჯორე ვნიქიქი ვქიქი
 ხე აყარქიქიქი თიქი რაქინქინ ქიქინ. ვიქიქი
 ვეჩიქინ ათისაქი ზრამანს ათიქი სარ-
 ეყითციენსქი ჩი ვალანს მარქისაყ, ხე
 ქინქინ ვქიქი ხექიქი ათინგანქი ვნიქი ჩა-
 სანს, ხე ზათანქი ჩი ვალანს ლანანიქი,
 ჩი ზარქიქიქიქი: ჩიქი ვეჩიქიქი ვქი-
 აყიქი ძამ ვათიქი' ზათანქი ჩი ქიქიქი
 ვარეყინქინ მქიქიქიქი, ხე ზრამანქი ვი-
 რაყინ ზრიქი ქიქიქი ვეჩიქიქიქიქი
 ხექიქინ ნორა, ხე ქარარქიქიქიქი
 ნორა, რაქიქი მარქიქიქი ქინქი მქიქინ-
 ვიქი: ჩიქინ ქიქი ვაქიქი ქიქვალარქინ,

მპრობელი მეფე კვლავ გამოემართა
 დიდძალი ჯარით, მოვიდა აღმოსავ-
 ლეთში და შეჩერდა კარინის ფართო
 ველზე. მან ელჩი გაუგზავნა ქართველ
 მთავარს გიორგის, რომ მოსულიყო
 მასთან მორჩილებით. ერთი ქართვე-
 ლი ეპისკოპოსი, რომელიც ქალაქ ვა-
 ლარშაკერტში იჯდა, შეეგება მეფეს
 და დაამბედა იგი, რომ როგორც კი
 ეველეაცში ან კარინში ამოხვალ, [გი-
 ორგი] შენ გეახლებაო. [მეფემ] დაიჯე-
 რა [ეპისკოპოსის] სიტყვები და დარ-
 ჩა [გიორგის] მოსვლის მოლოდინში,
 იცვლიდა რა თავშესაფარებს. ხოლო
 [გიორგიმ] ვერ გაბედა წასულიყო მე-
 ფის დაძახილზე, რადგანაც თავისიანე-
 ბიდან ბევრნი აწინებდნენ მას, რომ,
 როცა [მეფე] გნახავს შენ, ან მოგკ-
 ლავს, ან დაგაპატიმრებს და ვერ მიალ-
 წევ პატივსო. ხოლო მეფე გადავიდა
 ბასიანში და ორი-სამი დღესანი ვაგ-
 ზავნა, რადგანაც ძალიან უნდოდა მშვი-
 დობიანად დემთავრებინა თავისი მოგ-
 ზაურობა და ქვეყანაც აშენებული დარ-
 ჩენილიყო. მაგრამ როცა ჩაიშალა ელ-
 ჩობა, მეფე ძლიერ განრისხდა და
 ბრძანა ცეცხლით, მახვილითა და ტყვე-
 ობით გაენადგურებინათ დიდი დაბა-
 ქალაქი ოკომი და მის გარშემო არსე-
 ბული სოფლები. ათხრდა მამულები,
 რომლებიც იმ მხარეში იყო. მეფემ
 ბრძანა ტყვეები წაეყვანათ ქალღის
 გავარში, თვითონ კი ბასიანისკენ გაე-
 მართა და მიადწია ვანანდის გავარს,
 კარმირ ფორაკს. ხოლო გიორგიმ, ჰპო-
 ვა რა შესაფერისი ღრო, მიადწია უხ-
 ტეელთა ქალაქს და უბრძანა ჯარებს
 გადაეწვათ მისი ლამაზი ნაგებობები,
 იავარეყით მისი მთელი საქონელი,
 ხალხისათვის ვენება არ მიეყენებინათ.
 ეს რომ მეფემ შეიტყო, უფრო მეტად
 განრისხდა, მისკენ გამობრუნდა. ჯარე-
 ბი ერთმანეთს შეხვდნენ პალაკიის
 ტბის მახლობლად და საზარელი ვრია-

ის განს ყნა ხ რარქოქჩინ რრყხალ'
 ღაანაჲ ხ ქსრაჲ ზორა. ხ ყათაანს-
 ალ ფორჲნ მქსმანუჲ მხრჲ ხ ბოქა-
 ლნ ირ სიჯი შაფაღყეხა, ანაღყინ
 ღღოქამამრ ღამქმანსა ზარქანსტჲნი:
 მსათი ხ ზოღალ სოსხრავენ ხ ხ ქა-
 ვქჩინ საღაღაროთაჲნი' ზოიქ ქაჲლ-
 ასქონჲ ღქსრამქნ ანქანსტჲნი, ხ ხ
 სოქჩინ სოსხრავენ სარქასქონჲ ზოიქ
 ზათისალ' ქსქქირ ანქანსტჲნი: ღნუ
 ირა ხ სნჲნი ხსლ ქმყოღორენ ზარქყენ-
 ალ' ღარქმანსაჲრ ღნუ ღაღოქჩინ ყა-
 თხრავიოთაჲნი, ღხ ხრრს ღქორჲანსა
 ღხთოჲ ღნუ ქქამქ ზარქსალ, ან-
 აჲჲჲჲ ღორჲნ ლოთიოჲ ღნუ ზოთა ზარქსალ'
 ღნუ ღქონსქნ ღაანაჲქნი: შორომ სსღ-
 ღოღ მსაღა მქბ ხქქსანს ღოთა, მ-
 ირქიჲ ყათაანსალ სრქქოქრენ' იჯ ღა-
 რავ ანუჲანსლ, ქოიქ ქსრაჲ სოჲრ სე-
 ხალ სოჲანსქნ ღღოქჩინ ანქანს, ირ მქბ
 სოჲ ზათიოჲ სანს ღაკოჲ: ხსლ ღტ-
 ირქი ღოიქნ ხქოიქჲ სრქქსალ ამრ-
 ანაჲ ქამქორენ შქქსოღოჲ. ხ ქმყო-
 ღორენ ღნუ ღოიქ სოქქამნა სქსარქნი
 ღოიქ ათაჲჲ, საყათოთიჲ არქმსქ,
 ყათოთქჲრ თაჲ მქბათათა ზრამ-
 ანა. მქ იოქორქმლ ბქოქენ ხ მქ სრქ-
 თასარქქინ, მქ თოქქინ ხ მქ ზათ-
 სქა სოთარქქოქნი, მქ ანს ხ მქ
 სნო, ხ მქ ამქსნსქინ ამქსნაქნი ზა-
 თსქი. ხ თქო ბქონსარქოქქსამქ
 ღანსოქსალ საყასქანს ღაღაღა სრქ-
 თათანს: შოჲჲ ღჲრ სსანსლ სსო-
 ქჩინ იოქორქმლ ხ ღაღამ არათათ-
 აჲ არქმანქ. ღანუქ რარქმანსქოქნი
 საყარანს არქონსაქს თანარავ'
 ირქ მქბამქბ ბქსქქჲ ხ ზნარაჲქ-
 თოქქსამქ ღარარარავ' ხ აჲანსანს
 სსოიოჲჲ ხ ხ ქსქსლ იოქქოქქსანს
 რნაქიოღაჲნი ღქსნსალ ღქნი, ზოქქსაჲჲ
 ანსქსალ სოქბანსჲგან, ხ ირქ ზოქქინ
 სსარქენ' თი ზამქნი სრქოთოქრქ:
 მსაღ ყათოთქქსანს, თსაღ ღარ
 არაროთბქნი. ღქარქ ღარავიჲ ხ
 აღღათი ღქოთქქსამქრ ხ თქმარს
 ღანს ღამქსნსქანს ღნუ ღოიქ არქს-

ლით ეკვეთენ ერთბანეს. ამიტომაც
 მახვილთა გავლენებისა და მუხარ-
 დების კაშკაშის დროს ცეცხლის ნაპერ-
 წკლები მთებს ეფინებოდა და მახვილ-
 თა დარტყმისას ცეცხლის ნაპერწკლე-
 ბი ცვიოდა და მიწაზე ეცემოდა. თვით
 მეფეც კი, უყურებდა რა ამას, გაკვირ-
 ვებულნი იყო მეგრძოლთა სიმამაცით,
 რადგანაც კლდეზე მიხეთქებული მდი-
 ნარეთა ნიაღვრის მსგავსად მათ დაამ-
 სხვრიეს ჰორომთა ჯარები და უკუაქ-
 ციეს. იმავე ადგილას დაიღუპა დიდი
 მთავარი რატი: მისმა ცხენმა, შეხვდა
 რა ჭაობიან ადგილს, ვერ შესძლო გა-
 დასვლა. [მტრებმა] მახვილი დასცეს
 [რატის] და მოკლეს საქებარი ჰორო-
 ნება, რომელმაც დიდი მწუხარება მი-
 აყენა ტოელთა ქვეყანას. ხოლო გი-
 თრგი თავისი ჯარით წავიდა და გამაგ-
 რდა აფხაზთა ციხეში. მეფემ ქვეყნის
 თხზივით მხარეს ჯარი გაგზავნა, მარბი-
 ელი მოჰფინა, მკაცრი ბრძანებით მო-
 თხოვდა, რათა არ დაენდოთ არც მო-
 ხუცი, არც ახალგაზრდა, არც ყრმა და
 არც სრულსაკოვანი, არც კაცი და
 არც ქალი და [საერთოდ] არცერთი
 ასაკისა. ამგვარი წამოწყებით მან და-
 ანგრია და მოაოხრა თორმეტი გავარი.
 საწყალობელი და ცრემლის მომგვრე-
 ლი სანახაობა იყო აქ, რადგანაც მალა-
 ლი სამეფო სასახლეები და ტაძრები,
 რომლებიც დიდი ხარჯითა და ხუროთ-
 მოძღვართა ოსტატობით იყო ნაშენი
 მხილველთა განსაცვიფრებლად და
 მცხოვრებთა სიხარულით დასატკო-
 ბად, გადაიწვა, დაინგრა და განადგურ-
 და, ხოლო მათი პატრონები მათთან
 ერთად მახვილით ამოწყდნენ. ვაი ამ
 ისტორიას, ვაი ბოროტ საქმეებს. რო-
 გორ შევძლებ მე, ცოდნით ღარიბი და
 ყველა სხვებზე უმეცარი, აღვწერო იმ
 დროის ამბები, ან ღირსეულად დავი-
 ტირო ჩვენი უბედურება. ეს [ყოველი-

ნსღ ვაჟნ ქაშო ვლსან, ხ ჸამ
ოერაღ რთ არქანსღონ ჸმსრ ქღო-
მთქლსნა. აქოაქლ სრსმქლქ
ნოღონ სნ, ირ ვლს ჸოღონ რთ
ქღოთოთქსანს ჸოქსნ: ჸაჸე მსღ
ქონ რანქღ ვლსქანს ვაქოთქლ
არქანსოვოგანსმღ ვაქოთოთქლსნ
ქ ჸორ ქსლსე აღვქ, ირ ვაღე ჸ.
ირაქს ვქ ირქღ ირ ჸნანქქსნ' ქა-
რქსნ ხ აქათმსეგნს ვაქ ირღოე
ქღსნსე. ირაქს ვქ მქ მთოთსეგნ
ღღოქბს შათოთო, ირ არღარ ჸოთქ
ნათოგანს ამსნსეგან' ირღ ქოთო-
რქს ქრსლსე ნოგ, რთ შორე
რანქქ. „შათოთე, ათე, ქანქქ-
მან ათსქანს ქრსე, ხ იღ ქამს-
ეოთე“.*

9.

მღ ირაქს ქაღაღონს ქსრქოე
ანღამ ჸარბ ათსღ ქ ქსრე
აქსარქსნ შაქე, ქორომ აქაროგან
ღოქბს ქსოქოქოე

ქს ქნქანსქანს ჸმსრქოგან ქ
ღლქს ნანსქლ ქ მარმანღონ შონ-
ღოქს, ქ ნანსღ ვარნანარქს ქამა-
ნაქსნ, ქოღელ ჸარბსქლ ნოქს ნს-
თაქს ქ ქსრეაქ შაქე, ხ ანსქლ
ღნე რაღომ იქსლსანსე, ვაქ რანს-
ღქ ქ ვაღონს ჸანსო: შსქ რა-
ღომღ ქქსანსაგან ჸოთოთე, ჸორო
ღნე ქამანსაქს ქამანსაქს ქაქსაქ
აქათნათა ქ აქათოქ ქქსანოქს-
ნსღ რსქსქლ ჸე ქაღაღოქსნ, ირღ
ქრს ათქბანს ქ ვათოქქე მან-
ღქსნ, ათ ვაქოე ქამ ვთსქლ' ქ
მქ ქაქ ქოქოქსანს: სე ქოქოქე
ქათ ქ მღე ათსქ, ქოქოქე' ჸო
იღ ჸარეგქსნ ნათათსქ, ქოქსან
მქარანოქსამღ აქათამრქ ქ
ქაღაღოქსნ ხ ჸოგოგანს ქაღაღოქ
ღოქ ქნქანსღ ჸამქქსნ: სე ქრს ქოქ
ნათოთსეგან, აქო ქოთოთსეგნ
ღქოქოქე, ჸნეღარბსქ ჸაქოქსნ რა-
ნაქს ჸაქსქსნ, ქორომ ანქქ რაღ-

* P. 0ქსე. 1, 10.

ვე] მიეკუთვნება ერემიას, რომელმაც
იცის ამ უბედურების თანახმად [საქ-
მის] მოწესრიგება. ხოლო ჩვენ მოკლე
სიტყვით აღწერთ ამ გრძელ ისტო-
რიას მომავალი ხალხისთვის გასაგებად,
რათა შეილებმა, რომლებიც დაიბდე-
ბიან, მოუთხრონ თავიანთ შეილებს
ეს, რომ მათ არ დაივიწყონ ლეთის
საქმეები, რომელიც სამართლიანი სა-
ზომით მიუზღავს ყველა მათ, რომლე-
ბიც გაურბიან მის კანონებს, იობის
სიტყვების თანახმად: „და მიაგის პი-
რისპირ მისაგებელი და მოსრვა მო-
ძულეთა მისთა, და არა აყოვნის მოძუ-
ლეთა, პირსა მიგებად მათთა“*.

თავი მესამე

იმის შესახებ, თუ მეფე მეორეჯერ
თავს როგორ დაესხა ტაოელთა ქვეყა-
ნას, სადაც დამარცხდა ქართველთა ჭა-
რები.

თვითმპყრობელმა [მეფემ] ზამთა-
რი ვაჭარა პონტოს შესანიშნავ [ქვეყა-
ნაში], გაზაფხულის დადგომისთანავე
ქი გამომართა და კვლავ მოვიდა ტა-
ოში, გაიარა ბევრი ფუნდუქი და დაი-
ბანაკა ბასიანის გავარში. ჰორომთა მთა-
ვართაგან ბევრმა, რომლებიც სხვადასხ-
ვა დროს და სხვადასხვა მიზეზით მე-
ფის მიერ აღკვეთილი იყვნენ პატივისა
და ხელისუფლებისაგან და გალიებში
[დამწყვდეული] ლომებივით ღმუოდ-
ნენ, ახლა ჰპოვეს შესაფერისი დრო,
ერთ ადგილას შეიკრიბნენ და განიზ-
რახეს ბოროტება, რაც ვერ შესძლეს
განებორციელებინათ: მათ გადაწყვი-
ტეს მეფის წინააღმდეგ ამბოხება და
თავისთვის სასურველი [პიროვნების]
გამეფება. როცა გადაწყვეტილება მიი-
ღეს, შემდეგ განახორციელეს ეს განზ-
რახვა. ფართო ველზე დაიბანაკეს. აქ

* 2. სჯულისა, 7, 10.

მოქმედნ მარცხან ხ მხ ქაქი ძიო-
 ძისგან, ხ სისან ვქმაცალირისან
 აქოთხან ქირხარი ზარქიანნი: ხ
 საყა მქარანსაქ ამხნსეოან რიან
 ზარქი ვიოქიქნი ფიქსაყი, ვიო ში-
 ძიქნი კიქნი, იო ქანნი ზიან მსქ-
 ნაყ ხ ქაქიქნი ხსექ ქქქსანოქხ-
 ან აქათიოქ ანსქაძ ქი: იოქ იქ ზა-
 კანსაქ' ჯათნი ქანძი. იოქ იქ ქო-
 ცეგან ხ ხნქიქნი, აქ ქანსაქათ-
 სქ ზაქანსეოქნი მქნი ქანძი ჯათ:

*ღიო ქიქნი ქოა ხნქნიქსაქნი' ხ
 მსქი თარიქსანსაყ მქნი ანსქაქ
 საქი, ხ სიქსაქ ამქრანსაქ ქამოქი
 რხიქი მქიქ იო ქიქი შადქათ. ქან-
 დი ხნი სიქიოქქნი ჯ აქი თანნი
 შიანსა: რაყ იქ ვქსანქ ხქქ ას-
 თიანსაქნი ქიქსანქნი ხნი აქი, იო
 ჯ აქრო ბათიქნი ხ ქიქიქ თიქანსე
 ქანსი, ხ სქქ ქოქალიქნი ქანქამ
 ათანსქნი რარქნიქიქნი ქიქნი ქი. ვაქი
 ზაქათსაქი ვქსანქ, ხ აჯიქ ქიქიქ
 თსანი, ვი იოქ ქარსანი ხ ქიქიქ ნი-
 რა' ბქბაქიქი მანათამქიქნი ხ სქ-
 ნაყი: იოქიქი ქანსაქნი ხ სქიქანი
 ქოქალიქნიქსანი ხიქიქ აქათამ-
 რსაყ ხ ნამანიქ 'ქარქ იო ქიქიქ სიქ-
 ცითი, ხ თარიქი დქიქიქი' ზამარსა
 ქქ ვქნაქ დამხნი ვქსან ხიქი, მქნი
 ვი ქოქალიქნი ხნიქიქი ვიქიქი-
 სანოქქნი ხ იქიქი სქიქათაქათქნი:
 იოქიქი ზარსაქი ვქსანსაქნი' აქიქს-
 თაქანი ზანსნი ქაქსარქნი. იო სი-
 ქსაქ ანსქანი ხ რარქიქიქნი ხ ქა-
 ვაქნი ქარქიქსაყი: ხ საყა ვქსან
 ნიქი დნიქნი აქი თქათაქიქი ნიქნი
 ანოქანსაქიქნი ფიქსა, ხ თიქსაყ
 ამხნაქნი არსიქიქი ამი ხიქნი: იო
 ხ ჯიქი ზაქიქი მარქიქი მქანი ანსქაქ
 ვიქიქიქნი გნიქი, ხ ქიქიქ ანსქანი
 რიქალიქი ვიქიქ აქათამქნი, ხ
 ქანქანი რაქიქსანი იქ იქიქი მქი-
 ნი, რაყი მქანი ხნქნი აქათამქნი
 ვქსიქნი: ღიოქიქი ვქსანი ზათსაქ'
 184*

თავი მოიყარა აღმიანთა ურეცხე
 სიმრავლემ და იწყეს სამეფო პატივის
 ერთმანეთისათვის მიცემა. ისინი ერთ-
 მანეთთან შეთანხმდნენ და შეიპყრეს
 ფოკას ვაჟიშვილი, რომელსაც წრავის
 უწოდებდნენ და რომელიც მამამისის
 დანაშაულის გამო დიდხინიდან აღკვე-
 თილი იყო პატივსა და ხელისუფლებას.
 [მაგრამ] იგი არ დაეთანხმა [მათ] და
 [ყოველივე ეს] თავს ვერ იდგა, ხოლო
 მათ ხელი არ შეუშვეს ძიებას, არამედ
 ძალდატანებით არწმუნებდნენ, სანამ
 არ დაითანხმეს იგი.

ეს რომ თვითმპყრობელმა შეიტყო,
 დიდ საგონებელში ჩავარდა, წავიდა
 და გამაგრდა ერთ ციხე-სიმაგრეში,
 რომელსაც მაზდატს უწოდებდნენ, ვი-
 ნიიდან ეს ბერძენთა სახლის ძველი
 ჩვეულება არის. არ ვიცი საღვთო
 კანონია ეს, რომ მსახურთ არ მარ-
 თებთ უფალთა წინააღმდეგ აღდგო-
 მა, თუ იმ ღროს მეფის განსაკუთ-
 რებული შეწყალება იყო, ის კი
 დაბეჭივებით ვიცი და საკუთარი
 თვალთაც ვიხილე, რომ ვინც კი მის
 წინააღმდეგ წასულა, [ყველანი] სასა-
 ცილო სიკვდილით მოჰკვდარან. მისი
 მეფობის დასაწყისში მას აუჯანყდა
 ბარდა, რომელიც სკლიაროსად იწოდე-
 ბოდა. მან თითქმის ყველა ჰორომი
 თან წაიყვანა, ისე რომ მეფემ დასახმარ-
 ებლად ჯარი ქართველთა კურაპა-
 ლატს სთხოვა, მით დაამარცხა დამპყ-
 რობელი და გააქცია ქვეყნიდან. იგი
 წავიდა და გადავიდა ქალდეელთა ქა-
 ლაქ ბაბილონში. იმავე სნებით დაავად-
 და თანამოსახელე ფოკა, რომელმაც
 იბატონა მთელ აღმოსავლეთზე შვიდი
 წელი. [მეფემ] ოთხი ათასი კაციც და-
 მით ზღვით გადავიდა, თავს დაესხა
 ურეცხე აჯანყებულ ჯარს. ასეთ სიმა-
 რაველში არავინ დაღუპულა, გარდა
 თვით აჯანყების მეთაურისა. მას თავი
 მოჰკვეთეს. [მეფემ] ბრძანა საყვი-
 ბინათ. და როგორც კი შეწყდა ბრძო-

ნრამაქ ნარქანსლ ქიღ სოფოგო-
ქსანს: ხლ ჰ ფოყარსლ აჲათხრაფ-
მქსნ' ჰერაქმანსჯიერ იფ ჰ ფორაგნ
ფათნანს ჰ თონს ჰერსანსე. ჰ ხნენ
ქფოღაღარს მსბოღ ჯაფქმთქსამაფ
ხერქსჲლ მათანს ჰ ჟაფოღენ ჰერ ჿი-
ათანსენოაოქსა...

მსო აქოორქს ჰქანს ჰფოღაღარს
ფორენ ჰენფორბოას ფაღანს რათსნიქ,
ღ ათაღენს ჰხბხლქს ჰ ჰქსანსთათან
ფორაგნს ჰაქანსოორს აჲათოამქსნ
ფისრქს. ჰ ხნენს ჰაფოგესჲლ ჰათანს
ჰ აჲათოთამბნ რათსნიქ, ჰ თსფელენ
ორ ჰიჯი მსაქფორს, ჰ ჰიორ ქოორს
აჲათანსჯლ არარსლ ჯორჯ ფრანსქანს'
ფოფოაქს ანუ ამთსქანს ალორქს ჰამ
ღს ათაღსლფოთსქს:

ჩას ათაღსლქსნს ჰ ქფოღაღორქს
ლქსლ ფქსენს ჰ ვსნფორსქსქს ჳნი-
რონს ქსსაქს, არ ჰერ ჰამაქოორს ნი-
რქს, ჰ აბხლ მქსნს ჯამორსნ ირ
ლქსი მსაფოთქს მათნ ჰ აჲათოთამბნ
ქორსიქ, ჰ ჰათსლქს ჯაფოარქსნ' ირ
ნაქს ნუფქქს მამრქქსნ, ჰქსანს არა-
რსლ, ჰ ჯოთლ აბხლქს ფქსენს ჰ
მსენფრსქსიქსნ' ჰათსნ ფქსოქსა ნოგა:
ქანფიქ ფაქს აჲათოქსერ ათსლქს ჰერ
ნოგა ქფოღაღორქს. ქსანს ფიქ ნოქსა
ჯაფოთოამქსნს ჰერსანსე ფაღნოლორქს
ლქსნ მსქსოაქსნს ჰ ჯოთათაგანს მქსნს
ლქსნ თსფიქ ათლ ნამაქ რაქქს. ქსანს
ფიქ ჯოთლ ქამანსლქა ჰლქსლქს ჰერ
ფაქს რაქქსი ქერაჲაჲოაქსი, რაქქ
იჯ ჰერს ფიქს ნაქსნსიქ ქათანფო-
ქქსნ, აქს აჲარქსქს ჰქს თქოორქსიქ ჰ
ქფოღაღორქს ქსანს ნოქს ამქამქს
ნსაღანსფოქსანს: ხლ ფიქ ჰოთათგის-
ლქს ჰერ' ჰხო ჰერ ქსლქანსქსნს ფიქს
ფათანს თაქს ჰ ქფოღაღორს, ნოქსა
ფაქს ჯაბქქსნ ფმაღს, აქს ათათა-
მქსა ჰ აჲარქსანს ქსნქქსნ' ირ ჳქს
ჰერსანსე: ქსანს აქსიორქსიქ ანუ ნრა-
მაქსლქს ქფოღაღორს ფქსოქსა ნოგა
რათსლქს:

ლა, თითოეული ჯარისკაცთაგანი თავის
საკუთარ სახლს დაუბრუნდა. მეფე კი
დიდი გამარჯვებით წამოვიდა და შევი-
და თავის ქალაქში — კონსტანტინო-
პოლში...

ამის შემდეგ მეფე ჯარით გადავიდა
ბასიანის ფართო ველზე და წარმარ-
თული ჯარიდან ცხენოსნები გავზავნა
აჯანყებული ფერისის შესაპყრობად.
თვითონ კი დიდძალად მიადწია ბასიანის
დასასარულს, იმ ადგილას, რომელ-
საც სალქორას უწოდებდნენ, ღრმა
ორმოთი ბანაკს გარს შემოარტყა სან-
გარი და ერთი თვე და უფრო მეტი ხა-
ნი დაჰყო იქ.

ხოლო მეფისაგან წარგზავნილებმა
შეიპყრეს ფერისი და მისი სიძე ანდრო-
ნიკე, რომელიც მისი თანამზრახველი
იყო და მოიყვანეს ხალტო-იარიჯის
ციხე-სიმაგრემდე, კარინის საზღვარზე.
მათ მიადწიეს ციხე-სიმაგრის პირდა-
პირ მდებარე მინდორს, იქ შეჩერდ-
ნენ, მოიყვანეს ფერისი და ანდრონიკე
და თავები მოჰკვეთეს. ეს მათი მეფი-
საგან იყო ნაბრძინები, რადგანაც
[ფერისი და ანდრონიკე] თავიანთი
აჯანყების დროს აფხაზის მოკავშირენი
იყვნენ და აღუთქვეს მას ამ ადგილამ-
დე [მთელი ტერიტორიის] მიცემა, ვი-
ნაიდან ჯერ კიდევ წინათ ეს [ადგილე-
ბი] დავით კურაპალატს ეპყრა, მაგრამ
არა როგორც თავისი მშობლიური მემ-
კვიდრეობა, არამედ მას იგი ძღვნად
ჰქონდა მიღებული ერთგული მორჩი-
ლებისათვის. [დავითმა] აღუქმა დას-
დო, რომ თავისი სიკვდილის შემდეგ ეს
გაეარი გადაეცემოდა მეფეს. მათ კი ეს
ვეღარ მოისაზრეს, არამედ გულუბნე-
ნი იყვნენ იმ ძღვენით, რომელიც არ
იყო მათი. სწორედ ამიტომ მეფემ თა-
გები მოჰკვეთა მათ.

ქაანს ქირიჯინ აკათხრადმინ ირ
ქ სეჟიას

საქ ქაყაღორს გაღორან ვიროს
სკაგ ქ საღკორას, ჟანყი სერი რი-
ღას ხარსანგ გაათაქსროძნ ქან-
ღრქნ ქ ზქირფქ, ვირო ჟორღენას
თარსალ ღრ ქ რაძნქნ სქარაყაყა-
თის ანქირაღარარ, ათაღქნ ათ ზამ
ღესაყანს, ს ჟაღვერსკან რანქიღ
ღრქნ ათ ზა, ქქ ღორ ქი ჯქ ზაქს-
ნის ქათანყოქქინ' ქიო, ს სკაგ
ქაყოღოქქამარ ქი ქი რაძნქი, ს
მის სოქიან თანქნ ქამ დანათაყარ-
ღინ ირ ქ ჟარსქი: საქ ზა იღ ათნო
ქანძნ. ქათოქ ათაღქნ ვღაჟარქა'
ვირო ქათაღ ათსკა მის ქქიჯეაღ, ჟს-
აქსიოყიანს ქაყოღრღასქროთი, იროქ
სრქსკა ს ზათანსკან რანქიღ
აყოთრსკა ვქქიღი, იროამ ქანძნ
ათნო, ს ვრქ ათ ქაყოღორს თაქ
ვირო სნქიღქნ. იროქ ათსკა ვქქინ
ჟარძაო იორსქოქქამარ:

სა სქსალ ირაღენაგ მის დანათაყარ
ქ ქქესანანს' ვირო იქსანას ათნსიოგ
ქნ, ქოქქანსკის ზათინ ვქქინ ზორა
ათორანღასქნ ქ სნქირო ვიროქნ, ჟან-
ღი ვღჯაგაო ანმქონ. ს ათსკა ვარ-
ძანს ანღრქნ: ბას ზა სრქსკა ზან-
ღიქის ქაყოღორს, ს აყოამქ ვსქს-
აქან. აყოა ზარეგანქ ქაყოღორს
ქაანს ვიროგნ ს ქათან სკაქმ ქქს-
ლოქ ზიოგა ქ აყოთხრადმასკან ზან-
ღესა: ჟათათისანის თოქსკა ჟაჟარ-
ქიქან ათქ, ქქ ზაყოამ ვირო თნის
იორქს იღ აქ იღ, ს ზვირო ვიროქს-
ამარ ს აყოთრსკა ათ ქ აყოთხრად-
მის: ღორ ქოსკა ქაყოღორს, ქ რარ-
სოქქინ ჯარქსკა ათქ, ქქ სს ვო
ქაყოთამარქენ სს სქსკა, ან არქა-
ნსს სნქ: სს ზრამაქქ ქაყოღოგა-
სსკა ვნა ქ ლითანსქოქქიქს, ათს-
ლოქ. სრქქ ვაყოთრსკა ანგ, მისქს სს
ქაქათათსკან ქ ვსქ სქიგ: სს ზრ-

თავი მეოთხე
საბოლოო ბრძოლის შესახებ, რომე-
ლიც შდღავიში მოხდა.

ხოლო მეფემ საღქორაში ყოფნის
დღეებში ვიორგისაგან ითხოვა სამი
ციხე თავისი მამულებითურთ, რომე-
ლებიც გურგენს უსამართლოდ წაღე-
ბული ჰქონდა კურაპალატის წილიდან.
[მეფემ] ელჩები გაგზავნა [გიორგის-
თან] და ტკბილი სიტყვებით მისწერა
მას, რომ „ის, რაც არ არის შენი სამა-
მულო მემკვიდრეობა, დათმე და მშვი-
დობით იცხოვრე შენ ნაწილში და ნუ
გადამელობები ჩემ გზაზე, რომელიც
სპარსეთისკენ მიდისო“. მან კი თავს
არ იღვა [ყოველივე ეს] [მეფემ] შემ-
დეგ გაუგზავნა მას ვილარშაქერტის
ეპისკოპოსი ზაქარია, რის შესახებაც
გაკვრით აღრეც აღვნიშნეთ. [ზაქარია]
წავიდა და დამარწმუნებელი სიტყვე-
ბით შეაუცინა ვიორგი, რომელიც და-
თანხმდა და მისწერა მეფეს, რომ მის-
ცემდა იმას, რასაც ითხოვდა. [ეპის-
კოპოსმა] აიღო წერილი და დაბრუნდა
სიხარულით.

ვიგ მოვიდა ერთი დღის [სავლელ]
გზაზე, ფუნდუქში, სადაც ღამე უნდა
გავითა. აქ მას სწრაფად დაეწიენ მღე-
რები წერილის სათხოვნელად, რადგა-
ნაც [გიორგომ] ინანა უგუნური [საქცი-
ელის გამო]. [მღევრებმა] აიღეს [წე-
რილი] და უქან დაბრუნდნენ. [ეპისკო-
პოსი] კი წავიდა, შეხვდა მეფეს და
უამბო მას, რაც მოხდა. შემდეგ მეფემ
გამოიკითხა ჯარებისა და მათი საბრძო-
ლო სამზადისის შესახებ. ზაქარიამ უპა-
სუხა, რომ ყველაზე მეტი ჯარი [გიორ-
გის] ჰყავს, ძლიერი და საბრძოლვე-
ლად მომზადებული. ეს რომ მეფემ
მოისმინა, ფრიად განრისხდა და უთხ-
რა [ზაქარიას]: „შენ აჯანყებულთაგან
მოხვედი და მაშინებ მეო“. [მეფემ]
ბრძანა [ზაქარიას] გაგზავნა კონსტან-
ტინოპოლში, მას კი უთხრა: „წადი, შე-
ნსვენე იქ, ვიდრე მე შენთან გამოვიქ-
ცევიო“. [მეფემ ზაქარიას] წამყვანებს

მაც თარიღავენ ნათანსი ვსკო-
ნორა: ირი ხრქხალ იჯ ჸა ვარძაა ხ
თსიქ ხრ. აქ მნაგ ხ ნიონ მინჯ
ვირ მანთან ხრვი:

მსა თსიოქს ქოიქალ ქთალოიქნ
ერანსისოქ ხქსანსინ შალქორაქ,
ქთაქლ ვიოქნ ქათაქინ თსიოქნ
ირ ჸიქი ნქქაქ: ვირ ქმთგხალ სქ-
ქთაქინ, მინჯქო ჯს ქინ რანსისქალ
ს აქთანჯაა თმრთგხალ, ქორამან-
ქი თქთქსი იქინსქალ: ვქსალო
ვიმნ ქსიოქ სქსიოქთათგნ ვსა-
ქან თთაქქ. სქსინ ვქსი ვსაქანსინ
ვიოქნ ვსთ რნქქანსიქ იოქსა ქქ
ქანთათქოთათქ ხ ვქრქალ ნათსაქ
ვარქორანსიქ ვნათა ხ ქთქსთათ
ვარქოქანსიქსინ: ირქ სქსალ სქთაქ
ქქოქ აქ ვქსიქ ქთთაქქ იჯ თა-
თსრქაქქ იქინსქალ, აქ იოქსა ქქ
ქათ ქათქო. იოქსა ხ ნათმნ ქა-
ქორან ვიქქამაქ შოქარაქქინ ხ
ვქრქალ ხორაქქი სქსალ ნორან რ
თორ ვათათქსან, ნიქთაქსა სთგა
ნათქაქგვა: ქათან ვქ ქანქინა-
ქორ ნათსალ ხ ვქრქალ ხრქქორაგნ
ხ ვიოქქსინქ თქსათსაქ ქათან თან-
როქქსანსინ ს ქათან სქსაქქსიოქ ვქ-
ნათგნ, ს ქათან თრთაქ ს ქსქარ რნ-
ქთაქქინ, ირქ თქქამაქან თანქქათათ
ხ მსჯ თთსალ ვნათა ვორაგნ ჯიო-
თიქ, ჸიოქსიქსინ თნქქ რაქქო-
ქქინ: ხსიქ მნათგხალქნ ქთალოიქან
ხრქსანგ თქთქსათქსან სქსალ თან-
ქან ხ ქათორან სქქსათგა, ირიქ
ვსთ სქქსალ ვიოქნ ქოთიქსინ
მინჯ ხ მთათ თრქოქ: სქსა ნრა-
მაც ქთალოიქნ ვქქოქსი თქანსიქსინ
ხ მქ ქქქალ ნათსაქქ, ს თა მქ მქ
ქსიოქაგნ თქლ მქ მქ ვანსქან ირქ
ქოქქ თრქსალ რნქ თმინსაქ თან-
მანანთ ვანსქსიქსინ ვქქოქსინ თთა-
ქი ქთალოიქინ ხ მქ ქქქალ ნათსაქ-
ქინ. ვიოქ ნრამაქქ ხ ვქრქალ ნათ-
თქარქინ სქქათ ვნსიქ ხ ვარქმანსა ს
ქსქქიქ თსათაგნ.

უბრძანა, რომ მისთვის ენა მოეკვეთათ
[ზაქარი] წავიდა და აღარც დაბრუნე-
ბულა თავის ადგილას, არამედ დარჩა
იქ სიკვდილამდე.

ამის შემდეგ მეფემ დასტოვა სალქო-
რის სადგომი და ჯარით წინ წავიდა
ადგილისაკენ, რომელსაც შლფა ეწო-
დებოდა. ეს რომ აფხაზმა გაიგო, ვიღ-
რე ისინი ჯერ კიდევ არ იყვნენ დაბან-
კებული და გამაგრებული, ასეთი ვე-
რაგობა ჩაიდინა: თავის ებსეკოპოსთა-
გან ერთი უფროსი ელჩად გაგზავნა,
თვითონ კი ელჩის უკან ჯარით წავიდა,
რომ [ბრძოლისათვის] მოუშაბდე-
ლებს თავს დასხმოდნენ და შიშით შე-
ყრობილნი უკუქეციათ. ისინი გამო-
ვიდნენ მალი ცხენით და თითოე-
ული თავის ამხანაგს წინ უსწრებდა
არა საბრძოლო წესით, არამედ ისე,
თითქოს ნადავლს იღებდნენ, როგორც
ძველად, იორამის დროს მოაბელნი
თავს დაესხნენ ისრაელიტელებს და და-
ეცნენ მძაფრი მახვილით. ასევე შეე-
თხვათ მათ. ვინაიდან [აფხაზები] შეუ-
პოვრად მიეწიენ ცხენებით [მოწინააღ-
მდეგეს] და თან ძალაგამოცილნი იყ-
ვნენ ტვირთის, რკინის იარაღის [ტარე-
ბისა] და სწრაფი და ხანგრძლივი სვლის
გამო, ამიტომ ჰორომთა ჯარებმა დაუ-
ყოვნებლივ, ადვილად მოიმწყვდიეს
ისინი და ამოწყვიტეს ურიცხვი რაოდე-
ნობით. ხოლო გადარჩენილები თავიანთ
მეფესთან ერთად გაიქცნენ და შევიდ-
ნენ აფხაზთა ციხე-სიმაგრეებში. მათ
უკან მიპყვნენ ჯარები და ამოწყვიტეს
ისინი მზის ჩასვლამდე. შემდეგ კი მე-
ფემ ბრძანა მოკლულთა თავები ერთ
ადგილას შეეგროვებინათ და თითოეუ-
ლი თავის მომტანისათვის მიეცათ თი-
თო დრაჰმანი. მათ ყველა საზღვრებში
დაძებნეს და მეფის წინაშე ერთ ადგი-
ლას თავი მოუყარეს დახოცილთა თა-
გებს. მეფემ ბრძანა, რომ ეს თავები
გზაზე ჯგუფ-ჯგუფად განელაგებინათ
მნახველთა განსაკვიფრებლად და ში-
შის მოსაგვრელად.

მისა აქიორქს ზერს სთხა წეტორქი
 ვინდნ ანსხალ ჯამსნაწნ ჯოთი, ა-
 ყაა ათაჯეტ ექსაყალორნ ვაქ ჯ ს-
 აყაოქქი: ჳიორ ქოხალ ექსაყაოქ
 ხ, ხ ვრეტ ნოქქაროთსკ ათ ნაა ორქ-
 ნასკ ვაქა. აქ ჯარბეტ, ათქ, ქეტ ჯა-
 ქსეჟ ქსე, ასქქქ ქნქ ქნყრსქ ქ ქტნ^ა
 კანს ვიორ ქათაჯნ. აქ თორ ვქმ
 ნაქქსნქქნ^ა ვიორ ჯირაყაყათან ქნბ
 ათხალ ქ, ხ თორ ვქი ორქქი ქნბ
 აყათანჟ. ხ აქქ ღნჟ ქს ხ ღნჟ ქსე
 ქსაყაოქქი: მრომ ნაასანსალ
 ქანბნ ათნო. ხ ქსაყაოქქი ქქქა-
 ნრს ქ ქქრქვ ვაასოქს ჯაგოგესალ.
 რამანსნ ათნ ათ ათნ ხ ვქლქ ათ
 ვქლქ ხ ათარასქ ათ ათარასქ, ორ-
 აქს ქათაჯქნანს ქსალ ჟქ: ხქ ქს-
 ვაოქქი ოსაქქ ათხალ ვაყათან-
 ვან^ა ხ ქიოთანსალ ვქნქ ხრქვ ათაგ
 ვარბოგანსქ. ხ ქნდნ სოქაგესალ
 ვიორქს აყოქი ვქსაქქი, ხ ქღანქ
 რანსაქქ ქნყარბასქ ვაჯთან ჳხრქ
 ხ ნრამაქქ ვიორაგნ ჯოთორქ ვბოა-
 ათან ჯრს ვაჯაგნ: ქსქ ორ ვაჯა-
 გქნ ქქქანს ქქ, ათაჯქქ ნარქი
 აჯაჯსქ ექსაყალორნ ხ ჯალ ნამა ქ
 ნნაყანსოქქი:

ხქ მქნჯ ნაკაქ ქიორაგქ ქქ, ვან-
 ვქ ათსნაწნ აქქარბნ ოარქიყ ათ
 ნასარასქ ვარბოგანსჟ აჯაჯრსალ
 ჯაქქნ ქხრქლქი, ხ ქნყრქქნ ნარს
 ქიქქოქქანს ქანსარბასქქ ქოთაგან
 ამაქქიქ ხრქქნქ ხ ქორქქქიქ
 ანბრქსაგ ხრქქი ნიქანს. ხ ვქნქ აქ-
 ნრქ ვნჯსაგ ნიქსაქაქქნს ჯბო ნიქმ,
 ხ ვარბოქიყ ვანბრქს ქ ქარქქოთ ხ
 ქ ბქნს ხ ქ ათანს, ხ ქსანბრამბ
 ქქქიქ ბაბქსაგ ვქხსა ხრქქინს.
 ვანსქი ხ ბამანსაქნს ქსქ ბქნსა-
 ათო ჟქ აქნამ, ვქ ვაჯ ქ ბქნოგ
 ნასხალ ჟქ: ხქ ხრქარსალ ქორქო-
 ქქანს ბქანს, ხ ქათოქქანს ათ-
 ნამანსაგენს, ვიქქ ბქიყენს ხ ვიქსაგენს
 ღნყარბაგესალ ოჯ ჯარაგენს ვარბქქი:
 ქსქ ნსოქსაქქნს ქ ვიორაგნ^ა ქ ვა-
 ათოქქნსქ აათანამანსაგენს ბაქქიქ ო-

ამის შემდეგ, როცა გიორგიმ დაიწყო
 თავისი თავი ყოველგვარი იმედისაგან
 მოწყვეტილი, სთხოვა მეფეს შერიგება.
 მეფემ მოისმინა რა ეს, შეიწყალა იგი
 და ასეთი წერილი გაუგზავნა: „ნუ ფიქ-
 რობ, რომ გძლიე შენ, უფრო მეტს
 ვითხოვ შენგან, ვიდრე აღრე. მო-
 მეცი ჩემი სამამულო მიწა, რომე-
 ლიც კურაპალატმა მე მიბოძა და
 მომეცი შენი ვაჟი მძევლად. მაშინ
 ჩემსა და შენს შორის დამყარდება
 მშვილობა“. გიორგი დაეთანხმა ამ წი-
 ნადადებს. მეფემ დააყენა გავარზე
 მთავრები, რომლებმაც დაყვეს იგი
 მამულებად, სოფლებად და კარმილ-
 მოებად, როგორც ეს წინათ იყო. ბა-
 სილ მეფემ მიიღო მძევლები და შეპირ-
 და მათ უკან დაბრუნებას სამი წლის
 შემდეგ. თვითონ კი წავიდა ჯარით,
 გარს შემოერტყა სომეხთა ქვეყანას და
 შეჩერდა და დაიბანაკა ჰერის ფართო
 მინდორზე. მან ჯარებს უბრძანა გაე-
 ჩეხათ ქალაქის ხეები. ხოლო ქალაქის
 მთავარმა ითხოვა ხარკის აკრეფით
 მომსახურებოდა მეფეს და ყოფილიყო
 მის მორჩილებაში.

ვიღრე იგი ამ ფიქრებით იყო
 გაბოთული, სპარსთა მთელი ქვეყანა ში-
 შითა და ძრწოლით იყო მოცული და
 ეძებდნენ ხსნის საშუალებას; უეცრად
 ცა ღრუბლებით დაიფარა და მიწას
 გაღმოდინა წვიმის დინებანი. შემდეგ
 კი დაბერა ჩრდილოეთის მძაფრმა ქარ-
 მა, წვიმა შესცვალა სეტყვამ, თოვლმა
 და ყინულმა სქელი ფენით დაფარა დე-
 დამიწის ზედაპირი. ეს დრო იმითაც
 იყო ხელშემწყობი, რომ მოაწია მკაც-
 რმა ზამთარმა. თოვლის სიმრავლისა და
 მკაცრი ყინვების გახანგრძლივების გა-
 მოცხენებისა და ჯორების გროვა გა-
 შეშდა და ველარ შესძლო მოძრაობა.
 ხოლო ქვეით ჯარებს, მკაცრი ყინვები-
 საგან ხელებისა და ფეხების ბოლოე-
 ბი, როგორც ცეცხლისაგან, ისე დაეწ-
 ვათ და მოკვეთილნი დაცვიდნენ. კარ-

ათვის და ბაქრე მისაგნს ხერხს ხარო
 კიყსად, სათსად ანსკანქს. და
 ქრანაგნს ჯარს და ყხეფს რნე ხრ-
 ლერ კაყსად ხ სათსოქსნსე ჯა-
 ნოქსანს არქაძისნს ანჯარძ მსა-
 გისნ: ხე აქა ირყეს ხნა ქოქს სა-
 თოგოანს ნიგა ანთიქომ არქს, ჟერ
 ნიგა ხ ქსრალ ჟრქსათისხს აძხს.
 აქ ქსტყეს ნიგა ქსანს მსიგაგნ
 მათისხსანს, ირ თიგა ყარათ ჟერ ი-
 ჟორძს, ირყეს და ჟქარსქსეგნს საქერ
 სათოგად. ახე მათისხსე ქიტი-
 ქორე ქმ ხ ძხეა ჟო. და ჟო იჯ ა-
 რარსერ ხ ქსრალ ნიგა ივიქომ-
 ქსანსა: * ქსანს აქსიქსე ქანს სათ-
 ნამანსიქე თანსეგანს, იჯ ხ რარძერ
 ქსრისა, აქ ხ ქორეფიქსე ჟაჯთს და
 ხ ქსრქს ვსრქსანს ხ თსხს ქსნა-
 მსაგნს ხსრანსე. ირყეს ათ შიქსე-
 მსე ნქიყათის ნარათ ლერქსიქს და ხ-
 ჟსმამქ, ირ ჟქერ რათ რნოქსანს ხრქ-
 რისნ. თათქ რარერისქსე თანსანს
 ქსანსაყეს, ხქსე ძისნს ამხსაქსიქს
 ყათსხრალქსე რნე ნიგა: ხე ხ ქსნსქ
 აქსიქსე აქსეყეს, ირქე თქიქს და ჟი-
 როქსანს მსაგისნს ხქსე ქსრქსე
 არს ქსაყადორანს ნანქსრძ, ხერ ხ
 ქსნამსაგნს ნაქსანსიქსე ხ სათსა-
 მანსაგნს იჯისნე ქიქსე თანსიქსე რნ-
 ჟე, ანგანსქსნს ხ ყადანს სქობო-
 ნსაგ: ჟორ თსხსალ ქსაყარქსნ, ქანს-
 ლარქსაქსე ყიქს თსხსალ ხ ყორს ხსა-
 ნსქსნ, და მსხალს ხნქოქსანსე ყქს-
 აქ ხ ქსრალ ქსანს ალარათს ხ ძიყ
 და ხ ჟორსაყ და ხ ქსრანსე და ქს
 ლაქსამქსე, ჟორ ნიგა ჟქარეგისნს აქს
 ანსქს, აქ ხ ყრთიქსე ქარანსანს ქსნ:
 ხსე ქსაყადორანს ნაქსათისალ ქსა-
 რათოგანს თანსხალს ქსანსაყეს ხქსე
 ძისნს თსხსანს მათისხსაგ ვქსქს ხ ძხ-
 ირს ნიგა. ირყეს ხ ქსრქს ქსაყადო-
 როქსანსანს ყრსალს და, აქს, საქს, ხს-
 რალს ჟიქოქსანსე ჟორანსალს ნიქსნ,
 აქ თქერ თქარეყიყესანსე ჟსაქსათ-
 სიქსე: * სქას ჟარქსალს ქსაყადორანს
 ივიქომს ანგანსე რნე რაქომს იქსა-

გების თოქები და პალოები, რომლებიც
 ბიც მიწაზე იყო დამგარებული, ურყე-
 ვი დარჩა თავსდამტყდარი სასტიკი
 უბედურებებისაგან. და ეს, როგორც
 მე ვთვლი, მათი უწყალო მახვილის სა-
 ნაცკლო იყო, რომელიც მათ ქრისტი-
 ანებს მოუტანეს. თუმცა [ქრისტიანე-
 ბი] ცოდვებისათვის გაცემული იყ-
 ნენ, მაგრამ საჭიროა მათი შეწყალება,
 როგორც ამას ღმერთი ეუბნება ბაბი-
 ლონელს: „მე მივსცენ იგინი ზელსა
 შენსა, ხოლო შენ არა მიეც მათ უწყალო-
 ბა“*. ამისათვის მეაკრი ყინვებით გი-
 ტანჯნენ არა თუ მალაქ მთებზე, არა-
 მედ ღრმა და საკმაოდ თბილ ველებ-
 ში, თავიანთი მტრების წინაშე, რო-
 გორც მოსეს დროს ეგვიპტე დასეტ-
 ყვა და თრთვილით დაიფარა, რაც არ
 იყო შესაბამისი ქვეყნის ბუნებისათვის.
 ბარბაროსებმა აშკარად შეიგნეს, რომ
 მათ ებრძოდა ყოვლისმკებრობელის ხე-
 ლი. ისინი, რომლებიც ასეთ ვითარება-
 ში დარჩნენ ძლიერი და ურყევი, მე-
 ფესთან ერთად ცხენებზე შესხდნენ და
 ყინვისაგან, როგორც მტერთაგან, გან-
 დევნილებს აღარც კი უზრუნიათ ქო-
 ნებებზე, გადავიდნენ არწრუნთა გავარ-
 ში. ეს რომ ქალაქის [მცხოვრებლებმა]
 დაინახეს, უმაღლეს გროვად თავდასხმით
 გარეთ გამოვიდნენ და დიდი სიხარუ-
 ლით ზედ მიეწიენ და აიგსნენ ცხენე-
 ბით, ჯორებით, კარვებით და სხვა ქო-
 ნების ნადავლით, რომელზეც [გაქცე-
 ულებს] არ შეეძლოთ უზრუნათ, არა-
 მედ მხოლოდ სიცივისაგან იყვნენ
 შეძრწუნებულნი. ხოლო მეფე, მძარ-
 ცველთაგან შეგინებული, აშკარად მის-
 ვდა, რომ უფლის ხელმა მის ხელს მის-
 ცა ქართველები, როგორც მეფეთა წიგ-
 ნში წერია: „ვერ უძლოს ძლიერმან
 აცემან, უფალმან უძლურ ყოს მჭდომი
 თვის“**. მეფე დაიძრა ჭარით, განვლო
 მრავალი ფუნდუქი, წაეიდა და მიადწია

* ნაქ. ხს. 6.
 ** ლ. რაქ. რ. 9.

* ესაია. 47, 6.
 ** მეფეთა წიგნი, პირველი, 2, 9—10.

ნოჲ, სრქსალ ნაასანს ჰ ჯაყაჲს ჰჲრ
ჰ ჴოთანგნოაიქის ს. ჴაგხალ ამას
სრქსა, არბასქ რაჲომ აყარჲიჲ
ჲორჲქ სიქსაჲს, ს ჴნჲნ Ბმანო
გაჲ ჲსრანსი:

ბ

მთაჲლორქსჲს ჴოთანგხაჲ

მთაჲლორქსაჲ Ბქსი Ბასიქს ჴოთ-
ანგხის ნორთს ნაჲაჲათანს ამას
ჯორს. ს ჲანაჲქს აჲრ ჴაჲაჲაჲასჲჲჲ
ს ათათ, ჴათაჲქს ამჲ ჴჲრქ მთ-
ალორქსჲსანს სჲაჲ Ბ ჴოქსანს...

ბას ჰ Ბალ სრქორჲჲ ამჲსნ ათა-
ჲქ მთაჲლორქს ჴარსქსა Ბსრასგო
აღქსარქსჲს Ბსქსქსა იმს ნსრქქსიქს, Ბრ
სსქსაღ ანგანსქ Ბ Ბასათნ Ბრას, ს
აყათორ Ბანსჲჲ Ბრასჲომ Ბს აჲა-
თაჲ აღქსარქსჲს ნანსქსა Ბს ნაქს-
ნსაჲ, ათაჲქ ს Ბათნ მთაჲლორქს:
ჯორ თსსას: ს Ბრასჲაგხაჲ მსბა-
მსბ აყარჲიჲ ს ჰქსანსასქს Ბა-
ნო აყათოქ Ბნოთა, ს თაჲ ნოგა
რათ არბანსაჲ Ბიქჲა ს ალანს
Ბროქ ს მათანსაღ ბათანგოქსჲს
ქაქსთსსიქ: ბას ჰ მათანს სრქორჲ
ამჲსნ სქანსქ ჴარსქსა სქამიქს ნსრქქსიქ
რაჲომ Ბორო, Ბრ Ბანსჲ Ბიქსანსო-
ქსჲს სქს მთაჲლორქსჲსანს, Ბორ
რათ ჴანსასქს Ბსოქს აყათსქსა-
ნოთ ანოთანს. Ბრ სსქსაღ ანგანსქ
ქაღქსარქს Ბრას: რასჲ ჲბამანსაჲ
Ბორო Ბნს Ბქსარქს, Ბქ Ბოქ მანო
მთაჲლორქს Ბქსათ სსქს. Ბორ Ბორს
ქოლას ათანსჲ Ბაჲაჲანსაჲ Ბარბს-
აღ Ბოროქს ჲოჲას Ბ ჴოთანგნოაი-
ქის:

ბ.ჲ.

მაჲაჲა მსბ აყათსრაᲑქსჲს Ბრ სქს
ჰ Ბაღქსჲს რასანსიქ, ჴორომ
აყართსგანს ჲოთამ

მარჲარქს სთაქსანს Ბორომ
Ბსქსჲაჲათაგოიგნს ასქრანსაჲ მარჲა-
რქსანსაჲ, Ბაქსიქსიქს ათსჲ, მქს, «მქ-

თვის ქალაქს კონსტანტინოპოლს, და-
ჩა იქ სამი წელი. [შემდეგ კვლავ აღმოჩნდა
ძღვენით გაგზავნა აფხაზის შვილი-
თვითონ კი იგი სასიკვდილო სენმა შე-
იპყრო.

თ ა ვ ი მ ე ზ უ თ ე

კონსტანტინეს მეფობა

ბასილის შემდეგ Ბოთხი წელი იმეჲა
მისმა მკვიდრმა ძმამ კონსტანტინემ.
ვინაიდან იგი იყო მშვიდობისმოყვარე
და გულუხვი კაცი, თავისი მეფობის
პირველ წელს მშვიდად იმყოფებოდა...

მეორე წლის დამდეგს მეფემ ქვეყ-
ნის აღმოსავლეთ მხარეში გაგზავნა ზე-
დამხედველად ერთი საჭურისი ნიკიტა,
რომელიც მოვიდა ქართველთა გავარში
და მაცდური სიტყვებით ქვეყნის მრავ-
ლი აზნაური გამოიყვანა სამშობლო-
დან და მეფის კარზე გაგზავნა. ეს რომ
[მეფემ] იხილა, განიხარა, პატივი სცა
მათ დიდი ძღვენითა და ხელისუფლე-
ბით; უბოძა მათ ღირსებისამებრ სოფ-
ლები და დაბეზი ხელწერილითა და
ბეჭდით სამარადისო სამემკვიდრეოდ.
ხოლო მესამე წლის დასაწყისში აღმო-
სავლეთისაკენ დიდი ჯარით დაიძრა სი-
მონ საჭურისი, რომელსაც ეპყრა ნახე-
ვარი სამეფოს ხელისუფლება და რო-
მელიც ბერძნულ ენაზე პარეკიმანოსად
იწოდებოდა. იგი გადმოვიდა ქართველ-
თა ქვეყანაში, მაგრამ ვერ შესძლო
საქმის სისრულეში მოყვანა, ვინაიდან
მაშინვე მოვიდა მეფის გარდაცვალე-
ბის სამწუხარო ამბავი. ეს რომ მან გა-
იგო, დაუყოვნებლივ კვლავ კონსტან-
ტინოპოლში წაივიდა.

თ ა ვ ი მ ე ც ა მ ე ტ ე

ბასიანის ველზე [მომხდარი] დიდი
ბრძოლის შესახებ, რომელშიც დამარ-
ცხდნენ ჰორომები

ესაია წინასწარმეტყველი, როცა ეგ-
ვიპტელთა განადგურების შესახებ წი-
ნასწარმეტყველებდა, ამას ამბობდა:

მარცხენს იქცანჲ ღაღანო, ირ ღქინ
ქმათონს სიორრეკლანჲ ქვაღაღ-
რქინ»*. ირ ლ აკო მკჲ ზანღიყყყყაღა:
ქანღი ზსბსღაღორღჲ ლოთიოღ იღ
ასღაღჲ ღქინ ჯარსღსღ აღანაღყანჲ
აღსარღჩინ, ირ მქინღ ჯღაქსღთინ
ზაღყარ ასინს ზქღ ღჲ ქღღ რანსღქინ,
იროღ ჯღსღღორღ ღქინ ჴამსღნაღ ირ
ქმარღმანღ ღრასღ, ირ თნღჲ ჯღღსღა-
ნოქღჩინ თანინ ლაღიღ ლ სწარინღ
იროღ ჴოღღარღჩინ, ირ თნღჲ ჯღღიღმ
ღსაღყარღსღანღ, ლ ჴორღორღ ლაღიღ
ზღორ იქცანინ, ირ თნღჲ ჯღაღთღ
მღაღსღორღოთღქინან: სღ ღრანღი ჯღრღ
ასინს ზქღღ ჲაღმღღღღღღღღღღღ ამ-
რღბსღოღ ღ ლ ანღარღმარღსღანღ მღრღ
ღ ჲობღმინ. ირ ლ იოღა ზანღიყყყ-
ყაღ: ღორ აღარო ღჲ მღრანაღიღ მღ-
არანოთღქინამღ ჯღაღღღღიღ ღ აღათღ-
რღღღღღ ჯღღღ ჴათოთღ ჴარღღღ ჲღ-
ნღსღანოთღქინ, ირღსღ ირღსღ ღჲ ათღ-
ღინ ჲაღღღიღაღინ: ჴსღ ზოღა იღ აკო-
აღსღ სიორღსღაღ, აღ ირ ანორღინღ-
ღღინ ღჲ ღ ზოთღ ანორღინღჲ ლ ჴარ-
ბღღქინ მარღღორღსღ ზნარღაღღოთღქინ-
ამღ ჯრორღღღ ანაღიღ ზრათღინ ღი-
ღოღაღრღ: ჴსღინ იროღ ღ ბო-
ღღსღ ანსღსღღ, მღიღ მღიღღრანღიღ იღ ზა-
ღანღქინ. ღრანღი ღრარღ მსოთღბ
ღღმათოთღქინს ღ სიორღიღიღ ზოღა
ღსან ღინღღღღღღღ ზოღა ჯნა: სღ აკო
ღ ჯოროღინ ჲაღანღ ღ, ჯღ ჯღღღღარღ-
თინ ზაღღღქინ ჯაღ ღ ჲოღანღღანო-
ქინ, ჯღსღოღაღინ აღსოღაღსღღ ათ
ღსოღინ ჲნღსღაღსღღღ. ჴამ ირღღსღ ლღს-
აღღინ, ირ ჲარღღსღღ ღ ჯღრღღ იღღოთღინ
იღღანღა იღრღანღღ თანღქინ ათ აღღ
მღ, ირ იღ ჯოღღ ღ ზოთღ ჲოღ თღნა-
ღანღ: სღ ჯაღინ იღ აბღინ ღ ჲღღაღაღ
ღღღაღსღანს ირ ათ მღსღღღინ ჲოღინ,
ირ მსბღღ ჲოღიღთანოღ ზაღსღათღჲ
ღღრარღღღღ, იროღ აღრარღაღორ მღ მღ-
ანსღ რაღსღანს ზეღ ათ ღ ჯღსღღაღა-
თაღ ჲოღიღინ ზოღა ჲარღღღღ. ჴამ
ღღღღღღღღღინ ირ აღიღღღღღ მღანს
ღღარღღღღღღინ ზაღარღინ ჲსოღიღიღ

* ნსაჲ ძრ. 11.

„და სულელ იქმნეს მთავარი ტანეს-
სა ბრძენი თანამზრახველი მეფისა-
ნი“*. ასევე შეგვემთხვა ჩვენ. პორომ-
თა ცხენოსანი ჯარი, რომელთა რიცხვი
მცირე არ იყო, 60000-ს აღწევდა, ქვეყ-
ნის აღმოსავლეთ მხარეში იღვა მკვე-
ლად. მისი მეთაური იყენებ კამენასი,
რაც ითარგმნება — ცეცხლი და რომე-
ლიც სომეხთა ქვეყნის მთავარი იყო,
ბულღარის შვილი აპარონი, რომელიც
ენსპურაკანის მხარეს ფლობდა და გრი-
გორი, სომეხთა ძლიერი მთავარი, რო-
მელსაც ეპყრა მაგისტროსობის პატივა.
და ვინაიდან წმინდა წიგნი ამბობს,
რომ მრავალხელისუფლებიანობა დაცე-
მული, მოუხერხებელია და ახლოსა
მაგ ნგრევასთან, რაც მათ შეემთხვათ,
საჭიროა, რომ ერთიანი თანხმობით
ბრძოლაში გამარჯვების მომნიჭებელმა
ღმერთმა შეპყვედროს დახმარებისათვის,
როგორც ძველად გამარჯვებულთა წესი
იყო, ხოლო ისინი ასე არ ფიქრობდნენ,
არამედ ურჯულთებას სჩადიოდნენ და
ფიქრობდნენ, რომ ადამიანური მოსაზ-
რებულობით შესძლებდნენ საშინელი
ცეცხლის ალის ჩაქრობას. ამისათვის
მღელვარებაში ჩავარდნილთაგან არც-
ერთის სიტყვებს არ ენდობოდნენ, ვი-
ნაიდან ღმერთმა მოაშორა მათ გონებას
სიბრძნე, რადგანაც ისინი არ ითხოვე-
დნენ მას. ეს აშკარაა მათი საქმიდან,
რადგანაც ისინი ლიბარიტს შესთხოვე-
დნენ დახმარებისათვის მოსვლას. ისინი
საულის მსგავსად ჯადოსანთან მიდი-
ოდნენ, ან ურიათა მსგავსად, აქლემებს
აქიდეს რა თავიანთი საუნჯეები, წაუ-
ღეს ერთ ტომს, რომლისგანაც დახმა-
რების არაავთარი იმედი არ იყო. მათ
არც მოპვონებით დავითის გოლიათ-
თან შებმის შემთხვევა. მათ ღიღი თავ-
ხედობით გაეცხეს ისრავლი და მხო-
ლოდ დავითის შურღული საკმარისი
აღმოჩნდა გოლიათის თავის გასატეხად,
ან არ გახსენებიათ ეზეკია, რომელმაც
მხოლოდ ლოცვით ასურელთა 180000-

* ესაია 19, 11.

ქ დან ზესტაოსხინ^ს ანხრეთქ სროქს
ქსჩქრ ქოდახსაფ.

სრე^ს ხენ ლკაყარითნ რაფომ ა-
ფაჯანოძე ხ ფანბოფ ათათათოფ
ყარფხოფ, ხ იჯინჯ ქანარხეაფ აქ-
ნაფ. ჟანოქ ხ ხენქსანფ ქსქ ჯქინ
ქჩარან ათ ქჩანსანს; ჟასან იყო
ქ ქამჩქს ყაანხრადქინ^ს იოქჩ ბოლ-
ფარქინ ხრეწათქინ ხ ქჩქონს ფარ-
ბხალ^ს ნამარბასოქჩინ თაქქ ქრე-
წანსანს. იოქქ მხბაბან აფაფასაფ
ქქჩანსანს ქოქოქქინ, ხ ხ ქე ქა-
ქსაქ ფქჩაჯარქან ხრეოქ ჟაღ ა-
რამოქინ ფიანანს აყანსანქინ. ხ ფხ-
ქჩქარქ ზორა ფქქსან ნათხალ ათხ-
რალ^ს ფქინ^ს ბქრქსაქ ათნქინ ღორ
ასხალ აქ ფორჟენ^ს ხ ქაქთოათ
ფანსაქსინ. იოქქ ფხს მთხალ ქრე-
წანსანს, ანჯაქ ქოთორბა ათნქინ,
ფიანანს სროქ, ხ ფრაფომა, აიან
ფქ ფქრეაფაფ ბანს, ხ ფაჩქ ხ ხ
ქარანბაოფ ფანსაქქ ბანს. ხ
წიფესაქქ მჩქქ ქოქოქათ ახათი-
თქდ იო ქაქქინ აოქრესან: ხსქ
ქეწამქინ ცხალ ათარაფ ათხალ
ქან ფათასქ, თრაქ ქინქინ- ხსქ
მჩრქს ქაქქდ ხ იოქოქქ ქ: ხ ქაქ-
წან იოქ ხ აქს^რ ხრქს ჯონფ ფქქა-
ქანბდ, ჟამ ხრქს ფაქქდ არარაფქდ,^ს
იქ ქაქესანს ხრქდ არსამქ ქქს-
თინქქ, მქინჯ აყანსენ ხ რორ-
ბქინ ხ მქოქ: ხ სე ხრქქრა ათხ-
ნანს ხრქს ანჯათთან ნათხალ ხ
ნონბა, ფოქოქ ფხს ნბიფაფენ რნ-
ქთანს იო ფოქან ქათანს, ხ აოქ
ფანსაქქაფენ ხ ფოქონს მქანს ქი-
ფოქონს ქაქთი ხრქი: სრე ქათ აყ-
ანხრადქინ ქაქქოქჩანს, ათხალ
ფათ ხ ფქქქ^ქ მათხ ქაქქარქს ხ-
რქსანს, ხ ანჯათ ათარანს ცქინ
ფქქქინს ათხანს. ხსქ ფქქქანს
ჟრაფ თარხალ ხთონს ფქქქქანს
ხრქს ფქქქ ხნჯ ხ ქან ფანსანს
ფქქქინ ნანქქ ნამა, ფოქ ათხალ ხ
რქქაქსაქ ხ ჯიორქაქქს, ხ მხბაფ

იანი ჟარი ანგელოზის მეშვეობით. ლავი მახვილით მიწაზე ძირს ტყვევდა. დიდი ხვეწნა-მუღარითა და უხვი გან-
ძებით მოვიდა ლიპარიტი და მით ვე-
რაფერი გადაწყვიტა, ვინაიდან ერთმა-
ნეთში ვერ შეთანხმდნენ. ბრძოლის
დროს ბუღლარის შვილი აპრონი გაიქ-
ცა და მით გააბედინა მტრებს ლიპა-
რიტს ვარს შემორტყმოდნენ თავიანთი
მხნე კაცებით, დიდი შემახილებით.
ზოგი მოკლეს, სხვები კი შეიპყრეს,
მახვილით დაუტყვევეს რა მათ ცხენებს
ძარღვეები. სხვა ჯარები, დაინახეს რა
ეს, გაიქცნენ. მტრები მათ მიჰყვენ
უქან და ურციხვი [ხალხი] ამოწყვიტეს.
ზოგი მახვილით მოკლეს. ბევრი კი, ვი-
ნაიდან უქვე ბნელოდა, კლდეებიდან
და მაღალი ადგილებიდან გადმოაგდეს.
ხოლო დანარჩენნი, გაშიშვლებულნი,
გაძარცულნი ფეხით საღ შეძლებდნენ
წასვლას, აქ დარჩნენ. ხოლო მტრებმა,
ხელთ იგდეს რა აურაცხელი ნაღველი,
ფრიაღ განიხარეს. მაგრამ ჩვენები გო-
დებამ მოიკცა. იმ დღიდან [დაწყებუ-
ლი] დღემდე ლეშისმკამელი ძაღლების
ან არაბი მგლების მსგავსად ვერ გაძ-
ღენ ქრისტიანთა სისხლით, ვიდრე არ
მოსპეს ისინი. მთელი ქვეყანა მკის [ბე-
რიოდს მიღწეულ] ყანებს დაემსგავსა.
ძნების ამღებნი მომკელთა უქან მიდი-
ოდნენ და დარჩენილ თავთაგებს და
ნაფეტვარსა ტოვებდნენ პირუტყვთა
სადოვრად.

ბრძოლის გამარჯვების შემდეგ [ტა-
ქიკებმა] ხელთ იგდეს რა ნაძარცვი და
ტყვეები, წავიდნენ თავიანთ ქვეყანაში
და ურციხვი ნადავლით აავსეს მთელი
ქვეყანა. ხოლო ქართველთა მთავარი
წაიყვანეს და მიჰგვარეს ხალიფას, რო-
გორც დიდი განძი და ყველა ტყვეთა-
გან ყველაზე უფრო სასიამოვნო. მაღ-
ლობით მიიღო რა იგი, დიდი ძღვენი
მშვიდობით დააბრუნა თავის ქვეყა-

ყარყისე არბასისე სარყაროქს-
ამე ქაქსარნე სი: სქე ასო მქნ-
ღე ვაქე ქაქე:

ბ.ღ.

მადყაროქსინ მქეიქინ ირ
ქმარყამანხ მათოდაათორ

სარე ხ ქინსე მაროქინ ლიომიე,
იქე სქყაროქინ ლანღე ანონ, ი-
რომ ათხალ ქინ ხ ყარყისე
თხექინ რნასოქსინან დმსდ ათანს
სერქეაქ ხ ვალათინ ლაქანსიქე,
ხ ირ ჯორღე ვნოქალ ვასათ-
სეროქ, თა სქრსე სოთა ვაქინ' ქქ
ქმადყაროქსინან ქსქოთ რაძა-
ნხალ ლ, ვნაე ხ სარანოქ ლთა ვა-
მორნ სეანე მსრე სიქსეხალ, ხ ა-
რარხალ ვაქინ დნე სქრქოქ ძხამარ'
ვანსალანქრენ ხ ვალათინ სქეიქი, ხ
ქამორნ ირ სიქე ლაქანსი: სე რა-
რსქამარარ ლე ვარადნ დნე ათაღ
ნორა, ხ ვასათორნ ირ თნქე ვნოქ
არსქსიქე' ირ სქრქამ ანე ვანქი-
ყსეხალ, ვორ სქრსე სთსა' მადქალა-
ქი თნქე სქრამაქსე: სე ათხალ ხ
ნამანღე ვანღე ანეაქი, ხ ძქე ხ ჯორქს
ხ ვამანსალე ვორ სქნე ხ ნა სქრს-
ქე ძიქოქსალ ლე, ხ ვქნენ სე ხ
ქსეიქოთინ ხ რანოქი, ხ სქნენ ქიქქ
დნე ქიქქ ლიქალ ხ ქსრეაქ ამორ
ვარადქინ სქრნი: სე ათქამ მქ
ღანსაქე სარანოქ' ათსიქოქ მქ ხ
ქმადყაროქსინ სქრამან თნქამ, სქ
ღე ვარად, რაქე ვქრონს, ვქ მათე:
სე სქრსე აქნო იქ სქრე ვანადან-
ქსეიქვანსქე, აყე მაროქ სეხალ, აყ-
ქსერაქამალ სქმქე თქრქე ვარადქინ:
საქ ირ ვარადქინ სქქსანსე ლე, მად-
ქალაქისქე ძანოქვანსქე სქქსანსქინ ირ
ნოთქე ქსქინ ხ თნქე ვყათიქ მად-
ქსიქოქოქსინან. ირ სქრსე სოთა,
ვქინ ხ ვქსათორან ვანქერძე ვორ
ათადქსე ხ ქსრეაქ ნორა: საქ ნა
სქრსე ძანსალ ვაქინ, ასაყათსქალ
თა ვქრქქინ ხ ვარძალ ხ თხექი სქრ.

ნაში. ამის შესახებ აქამდე [საკმარისი
სია].

თ ა ვ ი მ ე თ ე რ ა მ ე ტ ე

მეფობა თეოდორესი, რომელიც ითარ-
გმნება: ღვთის მოცემული

პორომთა ბრძოლის დროს ლიბარო-
ტის შეიღმა ივანემ, რომელსაც სა-
ცხოვრებლად ძღვნად ჰქონდა მიღებუ-
ლი ჰაშტანქის გავარში დიდი დაბა
ეროზა თავისი მიდამოებითურთ, რა
შეიტყო სამეფოს ორად გაყოფის შე-
სახებ, წავიდა და მოტყუებით აიღო
ელანც ბერლის ციხე-სიმაგრე, თავის
ხელქვეით დამორჩილა იგი და დაბ-
არუნდა აღორის გავარში, ჰავაქიჩის
ციხე-სიმაგრეში. ქალაქი კეთილი განწ-
ყობით შეხვდა მას. აღმოსავლეთ მხა-
რეების გამგებელი მაშინ იქ აღმოჩნდა
და რა იხილა იგი [ივანემ] ბრძანა მი-
სი დაუყოვნებლივ შეპყრობა, წაართვა
მას დიდძალი ვანძი, ცხენები, ჯორები
და აღმოსავლეთში შეგროვებული მთე-
ლი ქონება, ჩამაწყვდია იგი ელნუტის
ციხეში, თვითონ კი იმქარა და წავიდა
მტკიცე კარნუ ქალაქისაკენ. მცირე ხნის
განმავლობაში იგი შეეცადა მოტყუ-
ებით ქალაქის აღებას, თან ამბობდა,
რომ „მეფისაგან ბრძანება მაქვს, ეს ქა-
ლაქი ჩემია. კარები გააღეთ, რომ შიგ
შევიდე“. როდესაც [ასეთი გზით] ვერ
შესძლო [ქალაქის] დამორჩილება,
შემდეგ ბრძოლა გამართა, რადგანაც
მით სურდა ქალაქზე გაბატონება. ხო-
ლო [კარნუ] ქალაქის მთავარმა [ეს ამ-
ბავი] დაუყოვნებლივ აცნობა ქალაქ
ანისში მჯღომ მთავარს, რომელიც მა-
გისტროსის ტიტულს ფლობდა. [ამ
უკანასკნელმა], როგორც კი შეიტყო
[საქმის ვითარება], მთავართაგან ერთ-
ერთი ჯარით გაგზავნა [ივანეს დასა-
მორჩილებლად]. ხოლო ეს რა გაიგო
[ივანემ], მარბიელი მოჰფინა ქვეყანას,
თვითონ კი თავის ადგილას დაბრუნდა

და ათაგხაყ ზე შარაქსა რხრღ ვორა
 ციხასკანთქქინ ზღრ. აქს სიქს
 რღნ ანანარქინ ჯარსაყე ირ ანე
 რღე მსღ:

ღორ ზრეს ცოან ანორქინაყნ ძიიქღ
 ღწრადღრნ, ღანე ათხალ მქმხანე,
 ათქამანე ზე მქ ქაქრ სიქსალ, ქო-
 ქთაყსა ათ ნა ზასანქინ. ზსქ ნა
 ზრეს სათს ვეფემთქქინ ვორაყნ,
 ვარქ ზარაღ. ზე ღანეყ იღ ვიქრ ზა-
 სკათს იღ, ღანეყ ზქქინან აქნ, ცი-
 რიქ აკათნათს ზიღა სიქინ, ზრქამ
 ვსიქინ ათ ვნიყა ვაღინ, მათალ
 ზე მსბ ამორნ, ამრანაყ: მან-
 ქამ სიქსალ ვორღნ ასინა¹ შიღ ღანა-
 აყარ ვიყე აღარქ, ვმსე ვათარქ
 მქ ვარბოყანსი. ზსქ ნა ანანარქ-
 სალ, თალ ზიყა ათაღნირღ ზორაქნი-
 ვღნ, ირღ სიქსალ ზე ვიქსეფინაყ
 ს-
 ვღსალ რღე ანაყათ ქაქრ, ზასინ
 ზე ქსრალ ვაღათინ შარათსაყ: სღ
 კანნიყა სიქსალ ვნიყა. რათ ზღრ-
 სანე არქინარყო რაროყნ. ირივე
 აკათარსეას² ვარან ვამხნსისან
 სრასკითორ არარქინ მქნჯღ ზე შრქქ
 ანთათს ღანსქქი. ზე ათხალ ან-
 ჯაქ ათ სფრქ, ვარბან მსბათ ჯა-
 ქთქქსამრ: სღ სიქსალ ათ ჯარსაყ
 ათაღნირღ³ მსბათორ აყრვიღ
 ვნირასკაქის მათოყინ ზამა ქა-
 სინ ღანაყარქი ქაღიქთქსანს ირ
 აკათარსაყ ზიყა:

სამთქქი ქანანაქი მსხელი
 ზაღამონე ზე ვიყე აკათამაყრავ
 ჯაყაყი ვიღარქ ქამანსაყე ანეხლიყ
 მქნჯღ ზე სიქსალ

მქ.ღ. სღრ შსორის ათს ზრ. მს-
 თღე სრსეაღ ზრეს ვიქინ. ოსიქ
 ქთაყათორ ვნაყ ზე ოქრს. ზე ას-
 რსაყ ვქრავთონ, ზე არარ ანამარღ,
 ზე ვაღათ⁴ სრიქ ზრიქ ზე სიქიქ:

და სპარსეთში გაგზავნა [მოციქულნი]
 დისახმარებლად ჯარების განოსტე-
 ნად. ასე მიეცა დასაბამი იმ აუტანელ
 უბედურებებს, რომლებიც ჩვენ თავს
 გადაგვხდა.

როდესაც ურჯულო [სპარსელებმა]
 შეიტყვეს [ივანეს მიერ] მათი მიწვევის
 ამბავი, ერთმანეთს მოუხშეს, დაუყო-
 ნებლივ ერთ ადგილას შეიკრიბნენ და
 სასწრაფოდ მასთან მივიდნენ, ხოლო,
 როდესაც [ივანემ] იხილა ჯართა სიმ-
 რავლე, შიშმა შეიპყრო იგი, რადგანაც
 არავინ იყო [ამ ჯარისათვის] წინააღ-
 დეგობის გამწევი; მთავარმა, რომლის
 მიზეზითაც [სპარსელები] მოვიდნენ,
 როგორც კი შეიტყო მათი მოსვლით
 [გამოწვეული] ხმაური, შევიდა ერთ
 დიდ ციხეში და იქ გამაგრდა. მაშინ მო-
 ვიდნენ ჯარები და უთხრეს [ივანეს]:
 „გვიჩვენე გზა ძარცვა-გლეჯისათვის,
 ხელცარიელი უკან არ დაგვრუნდებით“.
 ხოლო სასოწარკვეთილმა [ივანემ]
 მისცა მათ წინამძღოლი თავის კაცთა-
 გან. ისინი გამოვიდნენ და ღამით წავიდ-
 ნენ დაცარიელებული ადგილებიდან,
 მიაღწიეს და თავს დააცხრნენ ქალღის
 გავარს. უზრუნველად მყოფი მცხოვ-
 რებლები, რომლებიც კი შეხვდნენ
 [სპარსელებს], თავიანთი სისხლისმს-
 მელი ბუნების შესაბამისად მახვილით
 ამოწყვიტეს ჭანეთის ტყემლე, რომელ-
 საც ხრთი ეწოდებოდა. მათ ხელთ ი-
 დეს დიდძალი ნადავლი და ტყვევ
 და დიდი წარმატებით უკან მობრუნდნენ,
 მოვიდნენ ბოროტების მოთავესთან და
 დიდი ძლევით მადლობა მოახსენეს
 მას იმ გამარჯვებისათვის, რასაც გზაზე
 მიაღწიეს.

სამველ ანელი
 „უამთააღმწერლობა“

...1018 (მქ.ღ.) [წელი] უფალი პეტ-
 რე [დაადგინეს კათალიკოსად და იყო]
 42 (სურ) [წელი]. გამოჩნდა ვარსკე-
 ლავი როგორც სვეტი. ბასილ მეფე
 წავიდა ქართველების [წინააღმდეგ]

სე ღჳს ღორაღარჳ Ⴖრავ მათს ჳ
ღოათს ჳ ჳრხაჳ ჳ მორათს' მათ-
თრს ჳ ღაღათს ჳრხაჳ: Ⴖსჳ Ⴖა-
სჳ ღარბათ ჳ ბმხრავ ჳ ჳოთმს
ღ ღარბხაჳ ჳ ჳ Ⴖჳრს: მათს ჳ
ღოათს ჳღარჳ ჳარაღათჳ ჳჳარ-
თს. რაღომ ჳაღოქჳსა გოგჳს
ღნღღჳ ჳაჳსრს მონავ Ⴖსაჳ. რავ
ქათოჳ ჳრხვაღ მათს ჳ მორათს' ჳ
ათსჳს: საყნათ ჳ ჳაჳსა ჳღო-
ათს Ⴖსჳ ჳრავთრს Ⴖრავ ჳა ღორ-
ღს ჳრ ჳ ჳრჳხავ ჳღოათს:

საბრძოლველად], ააოხრა საქართველო
და მახვილით, ცეცხლითა და შიმში-
ლით გააუჳცარიელა 24 გავარი. იყვნენ
იქ ქართველი სარღლები რატი და ჳვი-
ადი. რატი განგმირეს ჳაობიან [ადგი-
ლას] შირაკის ველზე. ხოლო ბასილი
ღაბრუნდა და დიზამთრა ჳოოომებთან,
[შემდეგ კი] კვლავ წამოვიდა ქარ-
თველების [წინააღმდეგ]. რატიმ და
ზვიადმა, ჳობარიტის ჳგიღმა მძებმა,
მრავალჯერ გამოიჩინეს გმირობა ბა-
სილ ბერძენთა კეისრის წინააღმდეგ
[ბრძოლაში], მაგრამ შემდეგ რატი
განგმირეს ჳაობიან ადგილას და მოკ-
ლეს, ხოლო შეპყრობილი ჳვიადი წაი-
ყვანეს. ქართველთა მეფემ [მძევლად]
მისცა თავისი ვაჟი და გაანთავისუფლა
ზვიადი.

*შსბჳს Ⴖარღათსაჳ რარბრრღხელო
ყათამოქჳს თსხღრასჳს*

**ვარღან დიდი, ბარბრბრღელი.
„მხოღლიო ისტორია“.**

«... Ⴖ ჳრს ჳარღრ ჳათათს ჳ
ღრს ჳრს მხათ Ⴖაღჳს' თთხაჳ
ღჳრავთრქჳს ჳრხე ირღიე ჳ-
რთე' ჳიქანსჳს, მრათაჳ, ჳ Ⴖღო-
ათო: ჳჳრთ თაჳ ჳიქანსჳს, Ⴖსჳ
ღ ჳრრას, მორე ჳრღორ ბორიჳ
Ⴖღიეავ ჳ Ⴖსრრსჳ ჳღაღთს Ⴖ-
რათათს, Ⴖრათს, Ⴖრათს ჳ Ⴖ-
რათს' Ⴖათს Ⴖღოთს ჳ Ⴖრათს
მრავსჳს Ⴖღოთს ჳ Ⴖრათს
რათს: Ⴖსჳ ჳ Ⴖრასჳს ჳიეა Ⴖსჳ
ათსრსჳ Ⴖაჳ ჳრავთრს Ⴖრასჳს
Ⴖორღჳ, ირღჳ რავარათაჳ, ირღჳ
Ⴖორღსჳს' ირღოჳ Ⴖღორმბჳს Ⴖღო-
ათო, ჳ ათსჳ ჳრათსაჳ ჳ მჳ ჳიეა
ღ Ⴖნავ: სე Ⴖი Ⴖმანჳ ქრჳნავს
ანსნავღანჳ ქრსჳს' Ⴖნავ ჳრთსრს
Ⴖღოთ ათ ჳაჳსრს Ⴖასჳს ჳ ათსაჳ
ნამანს ჳორ' Ⴖაჳ ჳ Ⴖნავღანჳ Ⴖამ-
ხსსანს: მანამ Ⴖამანსჳს Ⴖაჳნა-
ნსვა ჳრავთრს Ⴖათსჳს Ⴖათ-
ათს Ⴖიოჳ, ჳ თაჳ ანღარბაღოჳ
ღნავსსჳს ჳრ ჳ Ⴖასჳს Ⴖრასჳს

...444 (995) წ. გარღაიცვალა გავი-
კი, დაუტოვა რა სამეფო თავის სამ
ვაჳს: იოანეს, აბასსა და აშოტს. იოა-
ნეს უბოძა [სამეფო] გვირგვინი, ანი-
სი, შირაკი, სურბ გრიგორი აშოტის
ხეობით, ანბერდი, აირარატის ვე-
ლი, კაიანი, კაიწონი და სეგორღი-
ელთა გავარი ტავუში. [თავისი] სა-
მეფოს] დანარჩენი [ნაწილი] მან გა-
უჳო აშოტსა და აბასს. ამ დაჳოფის
შემდეგ მოვიდა აფხაზთა მეფე გიორ-
გი, ძე ბაგრატისა, ძისა გურგენისა, ძი-
სა აშოტ მწყალობელისა. [მან] იძია
მათ შორის სამართალი და წავიდა.
რადგანაც ჳოგიერთები მთავართავან
[ჯერ კიდევ] ურჩობას იჩენდნენ, უბ-
ტროსი [ძმა] აშოტი წავიდა ბასილ
კეისართან, მიიღო მისგან ჳარი, მოვი-
და და ყველა დაიმორჩილა. ამ დროს
გარღაიცვალა დავით კურაპალატი. მას
არ ჳყავდა მემკვიდრე და ანღერძნა-
ვით ბასილს დაუტოვა თავისი მამული:
უხტიკი, მატრუანი, აპაჳუნჳის [გავა-
რის] ქალაქი მანწყერტი და მთელი ქო-
ნება. ბასილმა შეიტყო რა ამის შესა-

არნ, ეშათრომანს, ეგრადანს მკა-
 ნონსაგ' ეშანბქირთ ხ დამხნაგ' <sup>დაიბა-
 შექმნილია</sup>
 ხნჯა. ვირ ღოხალ ჟასიქი ღაქსირ' ვაქ
 რანაქიქი ქი ეაჯანს ღარნოქ: ჟაქა ქ-
 მანგხალ ვიქანანსქიქი სერქსა, ქი ა-
 ააქს ათ ნა აყათარაყად. ეყათ-
 რქარქან შსარით, ვირ აქერ შარქი
 ქი ხნჯანოქსხანს ქერომ აბხალ ღერ
 ქეროქ დხოიქ ქსნიქ მხბ რანქიქი: მქ
 ხ ნხქერ ევიქანანსქა არქანს
 ქრავ, ქამან ირიქ აყათორქს აყათ-
 რქარქანს თალ დხაყვიქი ქსნიქ ექნიქ
 მანონანს ქეროქ ქ ღოთიქ, ხქქ აყ-
 ნს ენა ღორაყადანს ქი ხნჯავ ქ-
 რიქ. ვირ ხნჯოქსამერ ღოთა ჟა-
 სქინ: ხს ღიქს ათ ხნჯან ეჭორქი
 ქშაყადორს ქრავ, არ იქ სქინ ქი ღიქ
 ნორა. ქამან ირიქ სერქსალ ვაქრავ-
 მამერ ხ აბხერქ ექსქოთასანს ეთა-
 რს ნორა ხ ეთანოქ ქსქიქინ მშაყ-
 თსაგ' ანქ ანგოყანსქ ედამხან:
 ღიქს ათ ხნჯან ვაქერ შსარით აბრ-
 ნსქ ენქ ნამა ჟორ ქი ათინქ მათო-
 აბთაქანოქსხანს. თერ სერქსალ
 რრანაქიქი ნჯან—ქოქი ქაქქანაქსალ
 ქი ქოქიქი რაქროყსოქინ ხ ქობანსქ
 ათორქიქი ენქიქინ ქი რიგოქს თსიოქავ.
 ხ ქოქიქი ეთქსეა. რაქრხანს ღაქიქ:
 ხს ეთანოქ ჟასიქიქი ღოთანანოქი-
 ქი ხ ქაქანანსქი ქი ღორანს რაქრქ
 ხოქსანათონს ხ სერქს ქოქინ: ხს ათ-
 ნოქ ექშაქან ღოთანანქინ ათი სერქს,
 ხ ექნიქ მქომანოთიქიქსალ ნორქინ ათი
 რქინქ, ვირ რქამანაა სქოქ ნორა
 ხსექსექინ ქი რაქანსქი. ხ ხექინ ეშქ-
 ექსქალ ათი ხოქსან:

ვანან ქამანასქიქი ქიქსქი ეჭქორქ'
 ქრავ ქშაყადორ, ირიქი ქერ რაქა-
 რათ. ხ ქქსანანს ქრავ სქაქარქო
 აყათამერქალ ქაქსოქანსქ ენა ქი
 სქორქინ მქიქსალქ ხ ათნიქ ხნჯან ეაჯ-
 სარქანს ქამათოქსხამერ' დხინ თოქს-
 ალ ქი შქრქაქს ღაქსინ: ჟაქოთ ქა-

ხებ, მოვიდა და კარინის ველზე დაიბა-
 ნაქა. ეს რომ იონანქ ვაქიქო, შექმნილია
 და [ბასილოან] ძღვენით ვაგზავნა
 პეტრე პატრიარქი, რომელსაც უფალ-
 მა სარგისმა ჯერ კიდევ თავის სიცოცხ-
 ლეში საკუთარი ხელით დიდი ზემოთ
 ზეთი სცხო ქალაქ ანისში. ხოლო
 რადგანაც ქართველთა მეფემ იონანე
 შეავიწროვა, ამიტომ [ამ უკანასკნელ-
 მა] უბრძანა პატრიარქს, რომ მისი
 სიკვდილის შემდეგ [ქალაქი] ანი-
 სი ხელწერილით ვადაეკათ ჰორომ-
 თათვის, თუ კი კურაპალატი დაიცავდა
 მას შემავიწროებელთაგან. ბასილმა
 სიხარულით მოისმინა [ყოველივე ეს]
 და თავისთან მოიხმო ქართველთა მე-
 ფე გიორგი, მაგრამ იგი არ წავიდა მის
 დაძახილზე. ამის გამო [ბასილი] რისხ-
 ვით წავიდა, ააოხრა მისი თორმეტი ვა-
 ვარი და დაბრუნდა ქალღველთა ქვე-
 ყანაში, სადაც ვაატარა ზამთარი. მან
 თავისთან მოიხმო უფალი პეტრე
 წყლის კურთხევისათვის ღვთის გამო-
 ცხადების დღესასწაულისას, სადაც ვა-
 მოჩნდა საეკირველი სანახაობა. მამამ-
 თავრის მარჯვენიდან და წმინდა ზეთ-
 საცხებლიდან გამოზრწყინდა სინათლე,
 [რომელმაც] განაცვიფრა მხილველნი.
 სომეხთა მამამთავარი ფრიად განდიდ-
 და. ბასილი დაბრუნდა კონსტანტინო-
 პოლში და ვარდაიცვალა 473 (1024)
 წელს. [სამეფო] გვირგვინს დაეუფლა
 კონსტანტინე, რომელმაც იმეფა 3 წე-
 ლი. მის შემდეგ 5 წელი [იმეფა]
 მისმა სიძემ რომანოსმა, რომელიც ცო-
 ლის ბრძანებით აბაზანაში მოახრჩვეს.
 მის ნაცვლად ტახტზე ავიდა მიხეილი,
 რომელმაც [იმეფა] 7 წელი.

ამ დროს ქართველთა მეფე გიორგი
 შესცვალა მისმა ვაჟმა ბაგრატმა. ქარ-
 თველთა მთავარი ლიპარიტი აუჯანყ-
 და [ბაგრატს] და [იძულა] იგი აფხა-
 ზეთის სიღრმეში გაქცეულიყო. [ლი-
 პარიტმა] გონივრულად მიჰყო ხელი
 ქვეყნის [მართვას] მიხეილ კეისრის

მანაკლად ზრევირ' ირევი ჟანე ჟა-
საკლავ თავი ქ შინთმარ ვლენენს ხ
ვლავანს ხ ვლავებინ, ვირ რევი ჰსიამე
ქრ თენერ ხ ვეჟოთქინს შქეჟეხთა-
ვენს, ირ ხ ანთო რევი ქრ ვლავირათ
ვქეჟისან ჟრავ ხ აქ ხს ხრკო მა-
ვქისარიო ხ ხრქმავ რევიქმ ქრეანქ-
მავ ვირავქისქ ღოვიქქ აქს თოქთა-
ნენს, თრ რმრინგეო ლქავარისან ხ
აბთო თო თოქთანქ, ხ ათავქსავ
თო ნო ვლავანსქ ვლავათ ნორო, ხ
ავათთოქთანქ თოქსავ. «ქრეხ თხსიქ
ვლერხთ ვო, თანხმ ვირ ზრამაქს»: ხ
ქრეხ ხთხა' ათქ.—«ვირქმავ ხ-
ვქ არქმანქ თხსანსქ ვეჟე' აქ არ-
ქმარქე ვლამა ვო ხ იქ ხრქსავ ქ
მანთოქსენქ», ხ თს თოქთანს, «ვქ'ნქ
ქამქსა», ხ ნო ათქ. «ქქ ქანთოქსან
ხა' ღამქსა ვქს, ქქ ვანქ' აყან
ვქს, ქსქ ხქქ ქმავთორ ხა' აყარ-
ვქსე აყათოქსა ვქს»: ხს თს თოქ-
თანს, «იქ ვნიქ ქანთოქსან ხა' ხ
იქ არქსან ვო ვანქ' ქამქმ ქინსქ,
აქ ქმავთორ ხმ, ხრქქქორ ხ ლ-
ამქსა».—ხ არქმარქე ვნა აყარვქსე:
ხს ვქ ლქავარს ქნვიქქ ვნა' ჯოვო
თო ნო, ხ ათხავ ქ ნამანქ ვირა' ხს
ქ ქქრს ხ ლქსავ ვქმავთორს რავა-
რათ' თო ლქავარ ქეხავ ხ ხსქნ
ლქსავ ვლერქქინს ამქსენს:

ქ ზქნეკ ზარქორ ხრქსთნს ხ ხოქნ
ქოქინ ჟოვოქ ამქრავ ზრამანთო
შქსქქე ჯანქ თო ვქმანთოქ ქ ჟა-
თრქსენს, ირ ზოთათქქე ლიქქენს:
ქსქ ჟრავ ქმავთორს რავარათ ვა-
რქსავ ქ ლქსარქ' თანთ ვლავრქსქს
ქრ, ხ ვქნქ ნორო ზქორევი ირევი
ქრ, ირ ხ ვნავქსავ ვქნქ ზქრქქქქ
ქ შორასან თო შქსქქეჟან' ვარქ-
თო აყათოქ: აქს ზქრქქქ' ირევი ზრ
ზოქქქ, ირევი ზორევენსავ, ირევი
აქოთოქ ირევიამქქინ: შქმ ზავქრ
ზოქქქ ქინსავ ვქოქი ხ აქ ხს ხრ-
ქოთასან რქრეკ, ირ ლა ქმავთოქ ქ

დახმარებით. ამ დროს გრიგორმა, მხნე
ვასაკის შვილმა მისცა მონომას ბიჯ-
ნისი, კაიანი და კაიწონი, რომლებსაც
თვით განაგებდა და [ამის ნაცვლად]
დანიშნულ იქნა დუქსად შუამდინა-
რეთში. მან თან წაიყვანა ქართველთა
მთავარი ლიპარიტი და კიდევ სხვა
ორი მაგისტროსი და წავიდა სულთან
ტულრილ ბევის ჯარების სარდალ იბ-
რაჰიმის [წინააღმდეგ საბრძოლვე-
ლად]. [ამ ლაშქრობისას] ლიპარიტი
შეპყრობილ და წარდგენილ იქნა
სულთნის წინაშე, რომელმაც [ლიპა-
რიტს] შუამავლის საშუალებით [შეს-
თავაზა] თავისი სარწმუნოების მიღე-
ბა. [ლიპარიტმა] კი უპასუხა: „რო-
დესაც გნახავ პირადად, აღვასრულებ
შენს ბრძანებას“. [ხოლო] როდესაც
იხილა [სულთანი], უთხრა: „[ახლა],
როდესაც ღირსი შევიქენ შენი ხილ-
ვის, არ აღვასრულებ შენ ნებას და
არც სიკვდილის მეშინია“. სულთანმა
ჰკითხა [ლიპარიტს]: „რა გსურს შენ?“
[ლიპარიტმა] უთხრა: „თუ შენ ვაჭარი
ხარ, გამყიდე მე, თუ — ჯალათი, მომ-
კალი, ხოლო თუ მეფე ხარ, გამათავი-
სუფლე საჩუქრებით“. სულთანმა უპა-
სუხა: „მე არა ვარ ვაჭარი და [არ
ვთხოვლობ] შენგან გამოსასყიდს, არც
შენი სისხლმოწყურებული ჯალათი
ვარ, არამედ ვარ მეფე, წადი, სადაც
კი გენებოს“. [სულთანმა ლიპარიტი]
საჩუქრებით გაისტუმრა. და რადგანაც
კეისარი თხოვლობდა [ლიპარიტის
მისვლას], იგი წავიდა მასთან, მიიღო
მისგან ჯარი და დაბრუნდა საქართვე-
ლოში. [ლიპარიტმა] შეიპყრო ბაგრატ
მეფე, რომელიც კეისართან გაგზავნა,
თვითონ კი დაეპატრონა მის ქვეყანას.

537 (1088) წელს ამირა ბულამ მე-
ლიქშაჰის ბრძანებით განძა წაადიანე-
ვადლონიდებს, რომლებიც შადადიანე-
ბად იწოდებოდნენ. ქართველთა მეფე
ბაგრატი დაბრუნდა კეისრისაგან და
შეუდგა თავისი მამულის მართვას. მის
შემდეგ გამეფდა მისი ვაჟი გიორგი,

შანაჩინ. որცე ქათონჲ^ს სრას^ს და
 რაქიქ, ნსელს^ს ქ^ს ჟრაც^ს ზიფან^ს ქ^ს
 ასარან^ს შაანაჲ^ს და^ს ააქინ^ს ძქნ^ს ძქ^ს
 რსრჲ^ს და^ს ლაქინ^ს თათაყანაჲ^ს:

რომელიც კვირიკეს კვალდაკვალ^ს
 და ხორასანში მელოქ შაჰთან და პატი-
 ვით დაბრუნდა იქიდან. კვირიკე იყო
 ძე დავითისა, ძისა გურგენისა, ძისა
 აშოტ მწყალობელისა. მისმა მამამ და-
 ვითმა გააშენა ლორე და კიდევ სხვა
 თორმეტი ციხე-სიმაგრე. იგი სანაინშია
 დასაფლავებული. კვირიკეს შვილიშ-
 ვილები: აბასი და დავითი, ქართველ-
 თაგან შევიწროებულნი, წავიდნენ არა-
 ნის გამგებლებთან, მიიღეს მათგან თი-
 თო-თითო ციხე, სადაც ცხოვრობდნენ
 ვაჭირვებით.

შათამოქმინ შათქმისი მონაწილეი
 შაან ათაჲქინ

მათე ურპავლი.
 „ისტორია“.

ნაწილი პირველი.

ისქ ქსთ ამათე^ს ხნჯ^ს სიორსეგან^ს
 ჯარ^ს სიორნორცა^ს ქაან^ს სორც^ს და^ს არ-
 ფარ^ს ხქსანს^ს რაქმაქ^ს საყანანს^ს
 ენა. და ჯარ^ს ხქსანსაგან^ს ხქრიო^ს ნამა-
 ნსალ^ს ქინქერ^ს ზაქს^ს და^ს აქციე^ს საყა-
 ნიოგანს^ს: ნა^ს ჯაროცხ^ს და^ს ჯარ^ს სიორ-
 ნორცა^ს ხქრსანს^ს ფარქ^ს ხაქსიოცი-
 აგან^ს ჟრაც^ს აქსარჩინ^ს. და^ს აქ^ს ხჯ-
 რჩინა^ს ექსათობა^ს ლქნსაქ^ს და^ს ხაჯ^ს
 ხნან^ს, ქაან^ს ექ^ს და^ს ხსნჯანსარარ^ს
 მარამქინ^ს და^ს არჩანს^ს ჟრქათთი^ს ექ^ს
 მანო^ს ხათჯნსაგ^ს, და^ს არარ^ს ფაყრს-
 გოცხ^ს მანაგოცხ^ს. და^ს ექნ^ს საყა-
 ნიო^ს აყათარაფქინ^ს ხქრიო^ს ენქერ^ს და^ს რს-
 რან^ს სორც^ს ხქსანს^ს: ნა^ს ექსათგხალ^ს
 ასათობათს^ს ხქსანს^ს რაქიქ^ს, იჯ^ს
 ხნჯ^ს ხთისგეა^ს რნაა, აქ^ს ათხალ^ს ექ^ს
 რქქლიქმანს^ს ჯიჯოგანს^ს: ეგან^ს მარ-
 შნიოქ^ს ხქრიოქ^ს: ისქ^ს ანორქნ^ს ხაქსიოცი-
 აგან^ს ხქრჩინ^ს ფარძსალ^ს რორცხსეგა^ს
 და^ს ჯარ^ს სიორნორცან^ს ხქრ^ს, და^ს მანსალ^ს
 და^ს ასნსაქნ^ს ძქნჯ^ს ნნჯერ^ს რარსაყაჯ-
 თონ^ს რაქიქ^ს და^ს ხათაფქიქ^ს და^ს კონ^ს
 ლაქიქ, და^ს ათხალ^ს ნორა^ს ფარაქნ^ს და^ს
 ანარჩენ^ს და^ს ხქქიქ^ს (ხქ) და^ს ექრაქ^ს რს-
 რანნიქნ^ს რაქიქინ^ს, და^ს ანსქსალ^ს ასათ-
 ლაყანა^ს თქქინ^ს და^ს ექრაქ^ს ნორა^ს, და^ს ჯა-
 რაჯარანოქ^ს ხქრეფქერ^ს ფასათობა-
 თს^ს ექორაყაყათან^ს ექრაქიქსა^ს. ექ^ს

რამდენიმე წლის შემდეგ [მათ] ბო-
 როტება განიზრახეს წმინდა და მართა-
 ლი მთავრის დავითის მიმართ: [გადაწ-
 ყვიტეს] მისი მოკვლა. კენისა და
 სხვა მკვლელთა მსგავსი ბოროტი
 მთავრები ამხედრდნენ და თავიანთი
 ბოროტი ზრახვებით შეაშინეს ქართ-
 ველთა ქვეყნის ეპისკოპოსი. ამ ილა-
 რიონმა ღმერთი კვლავ ჯვარზე გააკრა,
 რადგანაც ცხოველმყოფელი ხორცი და
 სისხლი ქრისტესი სასიკვდილო წამალს
 შეჰპრია და მხსნელი მკვლელი შეიქნა.
 შემდეგ კი მკვლელმა თავისი ძღვენი
 პირში ჩაუღო წმინდა მთავარს;
 ღვთის მოყვარე დავითმა იცოდა
 [ყოველივე], არაფერი არ თქვა, არა-
 მედ აიღო განსაკუთრებული წამალი
 და მით დაიყოჩა თავისი სხეულის სა-
 ტკივარი. ხოლო ურჯულეო ეპისკოპო-
 სი ილარიონი კვლავ აღენტო ბოროტი
 განზრახვით, [ერთ დღეს] შევიდა მის
 ოთახში და ვიღრე კეთილმსახურ და-
 ვითს მშვიდი ძილით ეძინა, აიღო მისი
 ბალიში, დაადო დავითს პირზე, ზედ
 დაეცა ძლიერი ძალით და წამებით მო-
 ახრჩო ღვთის მოყვარე დავით კურა-
 პალატი. რამდენიმე წლის შემდეგ ბა-
 სილ მეფემ შეიპყრო ურჯულეო ეპისკო-
 პოსი ილარიონი, დიდი ქვა შეაბა მას

ქათასკლად ამადე ქადადორენ ჳად-
 აქლ რანხალ დანორენ ზაქსილყოთან
 ზქარბინ, ზ დარ მქ მხბ ლაყსად
 ზ აყარანთენ ზორ ზ რნხეყ ვნა
 ზ ბოქნა, ზ ვაქლ მქარანხალენ
 ადათადე. ზ ანეყ აათასქენან ანქ-
 ბქენ ქათათსიდე:...

ბისქ ჯორბამ ჯოად ვჯარ ზამრ-
 ლენ ვაქს ქადადორენ შინამათს, ა-
 ნადქსად ვორს ჯარხსელ ზ ლარქსად
 ვორსაქლქს ვორსენ ვქამნენ, ვქრ-
 ვორ ჳასასქალ ირქენ ზ ვქაყარქონ
 ვქვარქენ ლათქნ ათნ ქაჯქნ, ზ
 რადომ ვორდე ზათანქქნ ქაქსარენ
 ჳაქიყ ათ ზ აყათხრადმქლ რნეყ ვქ-
 ორან შარსქე:

ბრე ჯორბამ ზათანქე ვორდე შო-
 ნადე ზ ჯარხსელ, ჳამნენ ზ ბოინენ
 ზ ვქრქორ ჳასასქალ ირქენ ლიჯქენ
 ვქსთ ზარხანე ვქაყარქონ ვქრადე
 ზქსანენ. ზ ზათხალ ზიყა ზ რხრქენ
 ირ ლიჯქე ჳადათათ, ზ თხექენ ირ
 ბრეღიქსთ ათქ: ზ ჯოხალ ქორდე ვი-
 რადენ ვთხეღქ ათქნ, ზ რნასქენან ჳი-
 ათბიდე ვორქნ ზ ლქრეღიქს: ნე ჯან-
 ბამ ზქქნ ვორდე აქლადქსადენ ზ ქს-
 რალ ლაყარქთ ათნ ქაჯქნ. ზ ზორს
 ზანხალ ვაყანაყან ვქქერქენ ვქორ-
 ირქენ ზქრ ვქორთთანქენ ვაქრ ზვირ
 ზ აყათხრადმიდე, ზ ჯანბამ აქსთან
 ვორდე აქლადქსადენ ზ ვქქერქენ აყ-
 თხრადმქლ, ზ ზათანქე დანქნ აყ-
 თხრადმქნ ათ ლაყარქთნ' ქს «ღა-
 აქრ, ვქ ვორდე აქლადქსადენ აყათხ-
 ადე დმქდე»: ნე ათქრ ლაყარქთნ'
 ზქქლ «წარათ ზ, ზ იჯ ზ ჳარქსადე
 აქსანქლ ჯაქორ ჳარაქლთ ზ აყათხ-
 რადმ»: შანქბამ შორთთანქენ ირ-
 აქს დათქბ ზ ვქქერქენ რასქრ ვქ-
 დასქათ აქლადქსადენ ზ მქნჯეღთ ქა-
 რქე ვნიათ ვქაქსალ ზეღა ზხთ მქ ზ
 რქრან ზორს ზ რნეყ ბობრქნ ლქ-
 ნქრ მხანქრ შორთთანქენ აქრ ქად
 ზ ზვირ: ნე ჯორბამ ჯოად ლაყარქ-
 თრენ დმარ შორთთანქქქ, ირადქს
 ვადადან ვაქროვსალ ლქანქრ რნეყ

ქისერზე და იგი და სხვა მისი მომხრე
 აზნაურები ზღვაში ჩაადგო. ასე
 ამოწყდნენ ისინი წყვევლით....

ხოლო როდესაც ეს ბოროტი ამბავი
 შეიტყო მეფე მონომანმა, ჯარი აღმო-
 სავლეთით გაგზავნა და ჯარის სარდლე-
 ბად განაწესა კამენი, ვასაკის შვილი
 გრიგორი და მხნე რატის ძმა ლიპარი-
 ტი. მათ დიდძალი ჯარით მიადწიეს სო-
 მესთა ქვეყანას და ბრძოლა გაუმარ-
 თეს სპარსელთა ჯარებს.

როდესაც ბერძენთა ჯარმა აღმოსავ-
 ლეთს მიადწია, კამენმა, არონმა და
 გრიგორ ვასაკის შვილმა თავისთან მო-
 იხმეს ქართველთა მთავარი ლიპარიტი.
 მათ მიადწიეს არჯოვიტს, კაპუტრის ცი-
 ხეს. თურქებმა შეიტყვეს, რომ ჯარებმა
 ეს ადგილი აიღეს და ჰორომთა ჯარე-
 ბი დამკვიდრდნენ არჯოვიტში. ამ დროს
 უცხო ტომთა ჯარები თავს დაესხნენ
 მხნე კაცს ლიპარიტს. მან გამოიყვანა
 ლამის გუშაგი თავისი დისშვილი, კაცი
 ძლიერი და მებრძოლი. იმ დროს ღა-
 მით უცხო ტომთა ჯარებმა დაიწყეს
 ბრძოლა. ბრძოლის ხმამ ლიპარიტამდე
 მიადწია: „მოდი, რადგანაც უცხო ტომ-
 თა ჯარები გარსშემოგვერტყენენ“. ლი-
 პარიტმა კი უთხრა: „შაბათია და ქართ-
 ველები შაბათ დღეს საბრძოლველად
 არ გამოვლენ“. მაშინ ჩორტუანელი ღა-
 მით ლომივით ეკვეთა უცხო ტომთა
 რაზმს და ვიღრე მათ მიერეკებოდა, მას
 პირში მოხვდა ისარი, რომელიც კე-
 ფასთან გამოვიდა. ასე დაიღუპა ჩორ-
 ტუანელი კაცი მხნე და ძლიერი. რო-
 დესაც ლიპარიტმა გაიგო ჩორტუანე-
 ლის სიკვდილი, როგორც მხეცი გა-
 აფთრდა, გამოვიდა საბრძოლველად,
 ყველა უცხო ტომისანი გარეკა [საბრ-
 ძოლო] ველიდან და მათი სისხლის
 გუბებში დააყენა. როდესაც ჰორომთა

ყათხრავიმ, ხ ქარხაყ ვამხნაჲნი
 აქვადეჲნი ენჲ ხრხაა ვაჯთათჲნი, ხ
 არხან ღოხნაჲნი არარხალ ენთ-
 აა: ხ ჯორქამ თხანაჲრ ვორჲნი ღო-
 თოთჲ ვეჯალოქნი ლიყაროთნი, ხ
 ათრ ხოთნი ენა ხ ჭოიქნი ელიყარ-
 რიანი ხ მქუ ნოთა ხ ქარხანა: ხ
 თხისალ ვაჲნი ვორ აგნი, ვარ-
 ძანი მქარანი ხ ყათხრავიმ ენჲ
 ჲრავ ვორავნი: ხ ჯორქამ აათოქა-
 ვოლ ყათხრავიმნი ხ ვიჯერ ლიყარო-
 თნი ირავა ვათქობ ქაჲქამ
 მი თნი ხ ვორავნი ჲრავ ქათოქ
 ჲაგხალ ხ ჭოიქ ჲარხალ ჲათა-
 ნერ ვეროთა ელი დიოქნი, ხ ლი-
 ყაროთნი ხელალ ნათი ხ ქარაქ,
 ხ ღაჲნი თოხალ ათერქ ბქ «ხი ხი
 ლიყაროთნი»: ხ ქაჲქამ ვეჯაქამ
 ხ ვორავ ჲრავხაყ ჲოთოქეჲნი ხ
 ვაჲნი არარქნი ქარხათაქანი. ხ ვ-
 ლიყაროთნი თიხალ ვერხ ხ თარანი
 ენა ხ ლიყაროთნი ათ დოქერქ თოქ-
 თანი, ქანი ვი ქათაჯაქოქნი ქოხალ
 ერ ენორა ანთონი, ხ ვამხნაჲნი ვა-
 ჲოქნი ნორა ვითქერ: ხ ჲაგხალ
 ათ თოქანნი ვამა ხეროთა, ხ არარ
 ხ თიქი ქაჯოქნი. ხ ჲაქ ქათი-
 ჲიქ აქვადეჲ აქი ჲორ ხ ვაჯ, ჲანი
 ვეროთანი ათაქ თოქთანი. ყათხ-
 რავიმ ენჲ მქიხანა, ხ ლიყარო-
 თნი ქაქქხალ აათოქხაყ ეხათქი-
 ჲენი, ხ ქაჲქამ თოქთანი ავ-
 თხაყ ენა, ხ მხბალ ყარვქოქ ქო-
 ვარქხაყ ენა ხ ღოთოქ: ხ ქაჲქ-
 ქამ ხიხალ ლიყაროთნი ხ ჲათანი-
 ვიქოქი, ხ თხისალ ენა შინო-
 ძანი თარაქ ქიქერ ქოქ. ხ მხბ
 ყარვქოქ ქოვარქხაყ ენა ხ თონ
 ჲიქნი ხარ ხ ათ ირქიქნი. ხ ლიყარო-
 თნი აქ ხეროქერ ერ მათიქნი ხ ღო-
 ქათნი ქრავი ავქი ხ ჲორ ეიქი:

ჯარმა დაინახა ლიპარიტის სიმაშაცე,
 მახვილს მისცეს იგი და დასტოვეს ლიპარიტი
 პარიტი [მოწინააღმდეგეთა] შორის,
 [თვითონ] კი გაიქცენენ... ეს რომ დაი-
 ნახეს უცხოტომთა ჯარებმა, ერთად
 მობრუნდნენ ქართველთა ჯარებთან
 საბრძოლველად. როდესაც გამაფრდა
 ბრძოლა და ლიპარიტი დრიალებდა,
 როგორც ლომი, მაშინ ერთი [მეომარ-
 ი] ქართველთა ჯარიდან უკან დაღვა,
 ირბად გადაჰკრა და გადაუქვეთა
 ცხენს ორი ძარღვი. ლიპარიტი გადმო-
 ვიდა, დაჯდა და დაიძახა: „მე ვარ ლი-
 პარიტიო“. მაშინ ბევრი ქართველთა
 ჯართაგან ამოხოცეს და გაიქცენენ. ლი-
 პარიტი ტყვედ შეიპყრეს და წაიყვანეს
 ზორასანში ტულრილ სულთანთან. მის
 აღრეც ვაგენა მისი სახელი და იცო-
 და მისი ყველა ვაჟაკობა. სულთანთან
 [ლიპარიტმა] 2 წელი დაჰყო და სხვა-
 დასხვა აღგილას სიმაშაცე გამოიჩინა.
 იყო [იქ] ერთი უცხო ტომისა—ზანგი,
 კაცი ძლიერი და ვაჟაკი. ის და [ლი-
 პარიტი] გამოიყვანეს სულთნის წინა-
 შე, რათა შებრძოლებოდნენ ერთმა-
 ნეთს. ლიპარიტმა სძლია და განგმირა
 ზანგი. მაშინ სულთანმა გაათავისუფ-
 ლა იგი და დიდძალი საჩუქრებით ჰო-
 რომებთან ვაგზავნა. ლიპარიტი მო-
 ვიდა კონსტანტინოპოლში. როდესაც
 მონომახმა იხილა იგი, ფრიალ გა-
 ნიხარა და დიდძალი საჩუქრებით
 ვაგზავნა სახლში ცოლთან და ვაჟიშ-
 ვილებთან. ლიპარიტი იყო ძმა რატისა
 და ზვიადის, ტომით ქართველი, ძლიე-
 რი ტომიდან.

სუმბატ ხპარაპეტი.
 „მატიანე“

შამრათაქ აყარაყათი თარხიქერ
 ჩას ვქნი ამავ ჩიჯ ანგხიოვ,
 აქე ანორქნი ხ თანიქნი ჲალქი,
 ლორაგენი აყანანნი ექოქიქ ვაქერ
 200

ხოლო რამდენიმე წლის შემდეგ ურ-
 ჯულო კაცებმა დავითის სახლიდან გა-
 ნიზრახეს ღვთისმოყვარე კაცის დავი-

աստուածատէր, և գտին օգնական
 գանձօրէն հպիսկոպոսն Վրարիոն. և
 սա հանդիպն չարեացն Մըրնչկալ
 գործեաց, խառնեաց զզեշ մահո ընդ
 զեշն կենաց ի հազիրդն, և ետ Դա-
 թի և գիտացեալ աստուածատիրին
 Դաւթի ոչ երկմտեաց: Եւ ելև մեծ
 զածամանք, զի զեշն մահո եղև նա
 զեշ բժշկութեան, և ողջացոյց զցա-
 րա անձին իւրոյ: Իսկ անօրէն հպիս-
 կոպոսն ոչ շատացաւ աչոս չարեօք,
 այլ լաւօր միտմ մինչ նշնքր ալքն
 աստուածատէր ի սննկի, իւրօմ,
 մտեալ առ զբարձն ի սնարիցն, և
 ելեալ ի վերալ բերանոն և անկեալ
 ի վերալ. խեղդէր զԴաւթի. զոր լիտ
 սակաւ ինչ աւուրց ըմբանեալ զնա
 Վասիլին և զչար խորհրդակիցնսն իւր
 ՚յապեաց քար ի պարանոցս նորա և
 ընկէց ի ծովն լայն...»:

«...Ի թուին Հայոց ՆՀ (470—1021)
 ելանէր Վասիլն լարեւելս անթիւ
 գործք, և խնդրեաց զԱնի և զԿարս.
 և Յովհաննէս, որդի Գագկալ, խոր-
 հեցաւ տան վասն թուլութեան սրտի
 իւրոյ:

Իսկ Վասիլն դարձաւ լաշխարհն
 իւր և գրեաց առ Գորգի թագաւորն
 Վրաց, զալ նախ ի հնազանդութիւն.
 զոր ոչ ընկալաւ և ոչ լանձն առ:
 Յախճամ զալ Վասիլ թագաւորն
 պատերազմաւ ի վերալ նորա. և
 զօրքն վրաց գնացին ընդզեմ նորա,
 և Ռատն և Զուլտան արք քաջք, և Գ-
 բարք Լըպարիտին, ոլթղին բախե-
 ցին զօրոսն Վասիլն մինչև սպանաւ
 Ռատն, զի ձին նորա խրեցաւ ի տե-
 դի մի տիղմն և անտ սպանաւ: Եւ
 ապա դարձան ի փաքոստ զօրք
 Վրացեացն, և զօրք Վասիլն զկնի
 երթեալ կոտորէին: Եւ կացեալ Վա-

տիս մոգեւա և [ամ ցալապիւրեղեմս
 ցանսն օրեցեղեմս] և ամբարեւ
 ղնեց շրջալո յեպիսկոսի շրարիոն.
 ման մարինջոյս ցցացիս Զորոտեա
 ղինա: Սասիկեղիլո Մամալի Մերիա Սասի-
 կոցեղո Մամալս և միսցա ղացիտի;
 մեղոնց և ղցիտիսմոյցարց ղացիտի
 արց կի Մեմքտալա. [Մագրամ] մոքն
 ղիլի Սակրիւրեղեմա, ղաղան Սասիկեղի-
 կո Մամալի միստցիս Սամքտրնալո Մամ-
 կալ ղիցա և ցանքտրնա [ղացիտիս]
 Սաթիցարի. Խոլո շրջալո յեպիսկոսո-
 սի ամ Զորոտեմիտա ար ղակմայոցեղ-
 և, արամեղ ցրտ ղըլց, Սանամ ղցիտի-
 սմոյցարց կաց ղացիտիս անցիլսամպոցեղ-
 Մի ղցինա, [Եպիսկոսի] միցիլա ղիլմա
 միս ԶալոՄտան, ղաղաւ [ԶալոՄի] Զի-
 շե և մոսնրիլո ղացիտի. ցոտա Խնիս
 Մեմեղ Զասիլմա Մեմքտրո [Եպիսկոսո-
 սի] և միս Զորոտի տանամքրաքեղե-
 ղի, ղիցեմի ղաղո մաս կիսերշե և ցալա-
 աղո շըլաՄի...

Սոմեքտա Մեղտալրիցեցի ՆՀ (470—
 1021) Մեղս Զասիլո շրիցեցի ցարիտ
 մոցիլա անցիլոցեղեմ մեքրեղեմի և մո-
 րիտեղա անիսի և ցարի. ցալոցիս Մեղ-
 մա ղոցանց մեղիսի Սիսլիցիս ցամո ցա-
 ղապիցեղա միցա ղիսի [Զասիլոցիս].

Խոլո Զասիլո ղաքրեղա տացի ղից-
 ցանաՄի և ցարեղեղա մեղց ղոցրցիս
 միսլիցա, ղոմ մաստան մորիլեղեմ
 մոսլիլոյ. [Զոցրցի կի] ար միլո
 [ց ղոտեղեղա] և ար ղատանքն
 [մորիլեղեղա]. մաՄի Զասիլ մեղց
 Զրոլոլոլ Մամոցիլա մասշե. ցարեղե-
 տա ցարեղեղ ցալարեղեղ միս Միսալմ-
 ղեղ [Սաքրոլեղեղա]. ղաթիմ և շեյ-
 ալմա, մեղց կեղեղա, ղոքարիցիս ցեղեղ
 Սասիկեղ և ղարթեղ Զասիլոցիս ցարեղեղ,
 Սանամ ար ղալիլա ղաթի, ղոմոլիս
 ցեղեղի ղալեղո ցրտ ցոքոքիս անցիլս
 և ղի մոլցեղ. մաՄի ցարեղեղա ցարե-
 ղի ղիլիցեղ, [Խոլո] Զասիլոցիս ցա-
 ղեղեղ ղիլ և ղալեղեղեղ և անցիլցեղեղ
 [իսիլո]. Զասիլո ղի Մեղիլա Սամո տց,

აქინ ანუ ამისა ე მჩნჳს ზაანსხვიე
 ენთა, **և** **ქ** **შ**რაყიღინ **ა**მხრსაყ...»
 «...**ქ** **ქ**ოქინ **ჯ**აიე **ნ**ჯ^ს (471—
 1022) **მ**ილა **თ**ქრ **შ**არყის **ქ**აქი-
 ექიან **ჯ**აიე **ა**ნათათხაყ **ქ**აქი
ქრ **ა**ჯრთაყხა **ე**თქრ **შ**ხორთა: **ქ**
ასქნ **ა**მ^ქ **ქ**ქქსან **ი**მს **ქ**აქქსანყამ,
ქ **თ**ანქნ **შ**ონაყ, **ს**ქქქქორ **ა**ნონ
შოქქე, **ქ**არხა **ქ** **ქ**ქრთ **ქ**ააქქნ, **և**
ქოქსაყ **ქ** **მ**ქარანთქქინ **ქ**რ **ე**ქსა-
ეაღორ **ქ**რთ **ქ**ორექ, **և** **ე**ორექინ
ქაექქა: **ქ**ნაყ **ქ**ანქ **ნ**ორ **ა** **ქ**ა-
ქქ **თ** **ნ**ა **ე**ორე **ჯ**აიე: **ს** **ს**ე
ან **მ**ქბ **ქ** **ქ**ქრთ **ქ**ააქქნ, **և** **ქ**ეხაყ
ქააქქნ **თ** **ქ**აქქ **ა**ეჯანს **ე**
ანარხსე **ე**ქორთათ **ნ**ორ, **և** **შ**ოქქე
ქოქ **ა**ქრქრ **ე**ქრაქქ, **և** **ქ**ოთათყა
ნათოქანს **ქ** **ე**ნა **ქ**აქქი **ქ**აეაღ-
ორქქსან **ჯ**აიე: **ქ**აყ **ქ**აქქ **ო**ჯ
ქამხეა **ქ**ოქანს **ქ** **ე**ეჯქნს **ქ**აა-
ქნ: **ს** **ქ**აორ **მ**ქოამ, **ე**ნაქრ **ქ**ა-
ქქ **ქ** **თ**თნ **ქ**რ **ქ**ოქქქქსან **ა**ე-
ეან, **և** **ქ**აროქსა **ს**ქქქქორ **მ**ქან
և **ე**ქქსაყ **ე**ნა, **ა**ეჯქრ **ე**ანაქ.
ქს **ქ**აქქ **ა**ქნარქსა **ა**რანყ **և**
ნოქნ **ქ**ამაქნ **ა**ყანქნ **ე**ქოქე, **և**
ეორე **ნ**ორ **ე**რთხა **ს**ექნ **ქ**აქრ-
თაქსან: **ს** **ქ**ოქსა **ე**ან **ქ**ააქქნ,
ორთს **ს**ე **ქ**ოქ, **և** **თ**აქრ **ა**ე-
არქს **ქ**აქქ **ე**ქსარქს **և** **ე**ქან-
ექსან **ქ** **შ**აათანქქნ **ა**ანქრქ
აანამანი: **ს** **ქ**ააქქნ **მ**ქბა **ე**ქ-
რთამარ **ე**აქრ **ქ** **ქ**ქრთ **ქ**ორე
ქრთ **ქ**აეაღორქნ, **ე**აექ **ე**ორე.
և **ა**რარქნ **შ**ქინქ **ე**ქრქქნ **თ**ა-
ქ **მ**ქბ **ა**ყათრთამ, **և** **ქ**ორექ **ქ**ა-
ქრთაქსან **ქ**სა **ა**ნქანქრ **ქ**ამორ **ე**-
ქრქსა, **և** **ე**ქქრ **ე**ანქნ **ქ**რ **ქ**ათ-
ქ **ქ**ააქქნ, **և** **თ**აქრ **ე**ორექნ **ქ**რ **ა**-
ყათანყ **თ** **ნ**ამ...»

«...**ქ** **ქ**ოქინ **ჯ**აიე **ნ**ჯ^ს (498—
 1049) **ქ**აორ **შ**ინთამქინ, **ს**ქნ
ნრთამქა **შ**ოქქ **შ**ოქქანქნ, **ე**-
ქრთქქსა **ე**აექ **ე**ორე **և** **ს**ქქნ **ქ**
ქქრთ **ა**ქქარქქნ **ჯ**აიე, **ს** **ა**ქ **ქ**-
ნქრ **ე**ქ **ე**არ **ე**ა **և** **ა**ყათრთ-
 202

სანამ არ დაიყოლია ისინი, [შეშვენი-
 კი ტრაპიზონში გაატარა ზამთარში...»

სომეხთა წელთაღრიცხვის **სჯს** (471
 —1022) წელს გარდაიცვალა სომეხთა
 კათალიკოსი უფალი სარგისი და თავის
 ტახტზე მამამთავარმა დაამტკიცა უფა-
 ლი პეტრე. იმ წელს ერთი გოლიათუ-
 რი შესახედაობის მთავარი, ბერძენთა
 სახლიდან, წარვიზ ნიკეფორე აღდგა
 ბასილის წინააღმდეგ და თავის მომხრე-
 ებად მოიხმო ქართველთა მეფე გიორ-
 გი და გაგივის ვაჟები. მასთან შიშისა-
 გან დავითიც მივიდა სომეხთა ჯარე-
 ბით. მათ დიდი საშიშროება დაატყუეს
 თავს ბასილს. ბასილმა თხოვნა შეუთ-
 ვალა დავითს, რომ [როგორმე] ელონა
 მას [წარვიზის] დღუჴვა. წარვიზი
 ფრიად კეთილად იყო განწყობილი და-
 ვითისადმი და შეპირდა მას, რომ სო-
 მეხთა სამეფო ტახტზე დასვადა. მაგ-
 რამ დავითმა არ მოისურვა ბასილთან
 კავშირის გაწყვეტა. ერთ დღეს დავითი
 წაეიდა თავის სახლში არეულობის მი-
 ზეზით, წამოდგა ნიკეფორე, მოეხვია
 მას და ეხვეწებოდა დაბრუნებას, ხო-
 ლო დავითმა თვალთ ანიშნა კაცებს
 და იმწამსვე მოკლეს წარვიზი, მისი
 ჯარები კი გაიფანტნენ და გაიქცენენ.
 ეს რომ ბასილმა შეიტყო, ფრიად გან-
 იხარა და დავითს საჩუქრად მისცა
 კესარია, წამნდავი და მთელი ხევატა-
 ნეჭი საზღვრებითურთ. ბასილი დიდი
 რისხვით წამოვიდა დიდძალი ჯარით
 ქართველთა მეფე გიორგიზე და ძიო-
 ნიცის ციხესთან დიდი ბრძოლა გამარ-
 თა. გიორგი გაიქცა, ციხე-სიმაგრეებს
 შეაფარა თავი და მისწერა [ბასილს]
 მისლამი დამორჩილების შესახებ, [ხო-
 ლო] თავისი ვაჟი მძევლად გაუგზავნა
 მას...

სომეხთა წელთაღრიცხვის **სშქ** (498
 —1049) წელს, მონომახის დროს ტულ-
 რილ სულთნის ბრძანებით მოვიდა 2
 სარდალი დიდძალი ჯარით და თავს და-
 ესხა სომეხთა ქვეყანას. ბერძენებმა გა-
 მოიყვანეს სომეხთა მამაკი და მეგრ-

აიღო ზაციე ნანსაკ შიენე კარეხ-
ეხინ ი ანეი ზიეა ელეთინ ვორა-
ელისა, ხ ანო კამქერ აყანე ელ-
აჯიარნ სრესეიფ: ხ ვორქამ ი-
მამეან ჯალეფქინ ხ ქქ ანეყეს
ჯანთირქსან ხ აჯსარნ, ხქინ
რანსახეან ხ ქსრელ ჟეყეპინ ირ
ლიქ სრბნ, ხ თსიქნ ენა ანეყ-
რისეკ ხ ანეჯაიქ ეი ეანბქ ხ რე-
მამარეოქსამ, სისან აეთარე-
მსე ენე ნამ. ხ ხქსელ ჟეყეპე-
ქინ ხ თსათიქ აეთარეკამა კო-
ქინეხნ ემქსანს, ეანეი ირ თნ-
ქინ იენასქანოქსინ თსთეკ ხ ი-
თსეიქ ქათსთსან. ქსან ირიქ ემარ
არარინ ქიქ, ხ ი თსათიქ რეკმო-
ქსინე ანორქინეან ჯეფქსაკე ი ქა-
სოთო ვარბან: ხ აქეჯეფქინ ქარ-
ბასქსელ სრიქ ი ჟეყეპნ, ექინ ექა-
კამეკ ექეყეყარასინ ხ ი თორ თ-
სიქიქ მაჯეხინ ეამხნსისან, ხ ევან
ეანბქეკ თსელი ხ არბაქი: ჰე ი
ნამ ეორეყესიოეო ზახქ ანონ,
ათინ ეეანბან ზეკარ რარბსელ ქ თოქ,
ბ ქსეიქ ხეანეკ ხანეკ ხ თანე ზო-
რა: ხ ე ჟეყეპინ ხქეფეხქინ ხნ-
ე (700) ხ ამხნაქნიქ ქიქ ქარქამ
ჰე ხ ქელქოჯ ჟეყეპნ აქნ სრბნ,
ვირ ანეოეხინ აეფნ ანორქინეან სრიქ,
ხ ექათოთორ ხანეკენ ნანეკერბ თე-
ეაქიქინ ესიქ ქარეხეხნ ჯეჯსარნ
შარსიქ, ხ აქ ხეკ აქიქინ კორე-
თსან აჯსარქინ ზაციე: ხსე შამ-
ამქს ხერეკ ქსან ეჯარ ნამრას
ეაქ, ათაქსეან ვირე ქსესეკ ხ
კარეხეან ვირეელქს, ვირევირ შან-
ქათნიქ მავთსორინ, ვირექინ ქა-
საკა, ხ ექამქნ ხ ექანე ქეყა-
რით, ენეკარნ მათინ, ეი აყანე-
ეხნ ეაჯსარნ ხ ქქნამქსე: სრე
ქორქამ ნათინ ვირეელქსინ შო-
ნეან ქსესეკ, შავთსორინ ვირევირ
ხ აქეპნ, ვირ ექრიქ ვრეყეკ ენა-
ეხინ ხ ზავთოთო ხ ხქინ ქსრეიქით.
ვირ ქოსელ ვირეპნ შორეკეან ირ
ენასქსელ ჰქინ ექეკ ეაქსინ, ხ ეთს-

ძოლი კაცები და მათ სარღლებად განე-
წესეს ქურთები. ამით მათ სურდათ
აღმოსავლეთის ქვეყნის დაცვა. როდესაც
შეიტყვეს უცხო ტომებმა, რომ ასე
გამგებლის გარეშეა დარჩენილი ქვეყანა,
მოვიდნენ და დამკვიდრდნენ ქალაქ
არწინში, რომელიც დახვდათ მათ დაუ-
ცველი, სავსე განძით და ხალხმრავალი.
[უცხო ტომებმა] იწყეს მასთან ბრძო-
ლა. ქალაქის მცხოვრებლები გამოვიდ-
ნენ და სასტიკი ბრძოლით ეკვეთნენ
ერთმანეთს და რადგანაც არსაიდან არ
ჰქონდათ დახმარება და არც გასაქცევი
აღვილი, ამიტომ სიკვდილი იყო მათი
იმედი. ურჯულოთა დიდძალი სიმრავ-
ლისაგან ძლეულნი გაიქცნენ. [ხოლო]
უცხო ტომები მახვილით ეკვეთნენ ქა-
ლაქს, გვამებით აავსეს მოედნები და
ამოხოცეს ყველა, [თვითონ] კი აივსენ
ოქროსა და ვერცხლის განძებით. იყო
იქ დავით ქორეპისკოპოსი, მათ ხელთ
იგდეს მისი განძები, წაართვეს 40 აქ-
ლეში და მის სახლიდან გამოვიდა ხა-
რების 600 უღელი. ქალაქის 700 ეკლესია
სავსე იყო სიმდიდრით. მომ-
ხიბველი ქალაქი იყო არწინ, რომელიც
ურჯულო ტომებმა მახვილით გა-
დაჩეხეს, [ხოლო] საპატიო ქალები
შვილებითურთ ტყვედ წაასხეს სპარს-
თა ქვეყანაში. ასე მიეცა დასაბამი სო-
მეხთა ქვეყნის დაღუპვას. როდესაც
მონომახმა შეიტყო ეს ბოროტი ამბა-
ვი, ჯარი გაგზავნა აღმოსავლეთში და
სარღლებად განაწესა მაგისტროსი
გრიგორ პაპლაფუნი, მისი შვილი ვასა-
კი, კამენი და მხნე ლიპარიტი, რატის
ქმა, რომ დაეცვათ ქვეყანა მტერთაგან.
როდესაც ბერძენთა სარღლებმა მიად-
წიეს აღმოსავლეთში, გრიგორ მაგის-
ტროსი და სხვები, რომელთა შესახებაც
ზევით ვწერდით, წავიდნენ კაპუტ-
რუში და გადავიდნენ არჯოვიტში. ეს
რომ შეიტყვეს თურქთა ჯარებმა, რომ-
ლებიც დაბანაკებული იყვნენ ველის
ნაპირას, დაიკავეს ის ადგილი, შეერი-
ვნენ ერთმანეთს და სასტიკად ეკვეთნენ

იქ იაჩინ, ხ სიანისკი ი ძქმხანის
სათსიყაყუთ ვძქმხანის რაქს-
ქინ: ხს.ქყარქინ გუჯაყუთ ძქქერ
ყყორს აქყაყყხანუ. ყორ სხ-
სისკი ყორჰ შონსაყ ნაქსანძხყან
ღნუ ნა ხ შიოქსკი ი ძქქ აქყაყყხ-
ანუ ქსთა ყარძან, ხს ღმრინსკი
ყნა აქყაყყხანუ თორანს ი სირა-
სანს ათ შიოქქილ სოქსანს: ქსკ სოქ-
სანს ქათაჯაოქინ ქსხკ ჳერ ყდ-
ჯოქქინსკ თინს, ხ ქსთ ზ ამაყ ს-
ყათსაყ ყნა ძსძ ღნძაქი.დ. ხს ყრ-
ნაყ ი ჳითანუქინსაოქქია ხს შო-
ნიძაქინს ხს ათაქსკ ძსძარხაყ ყდ-
ნა ხ ყარძიოყ ი თონს ქორ: სქს
სქყარქინს ხს ყდარქ ჳერ შათინს ხ
ღირათინს, აყყაღს ჳრავიქ ხს ვსი
ყაჯ»:

სთხიანისიქ შიქსხაყ სყქსიოყიოქი
ყათაძოქქინს თანს შქსაქსანს
ჳიქოქს სს

სქრე ი ქოქსაქსანოქქსანს ჳაოყ
498 ი ქოქაღოქოქქსანს ჳაოყ
ჳრავი ჳარქქი ხ ჳაოყ ᳑აყქაქ ჳა-
წანუწარქ იქ ი ᳑ანანუ, ხ ი სკქ-
სიქრასკიოქქსანს შონსაყ შანაღ-
ძაქინს ᳑თსინს ნოქაქსკი ყაყყა
ჰრქითონსქიყ ნაყარაძინს ᳑ამაქ-
ლავიქინ: ხს ძაქინს თოქსკი ძქმხანს
ი სირასანს, ი სირაყძაათანს: ი
ჳარას ხ ი ჳრძანს, ი ზოქსარს ხ ი
შაღანუქორანს, ქსრავი, ი ზაყყათ
ხ ი ზაყარ, ქსანს ხ ქსარყათათ-
ქანს ᳑იოქქსყანს რაყძოქქინს
ჳარასკაყ ხ სჳაყრავი, სირაყძაყ
ხ სრარასკაყ, ხს ხ სქსქსაყიქ ᳑ორ-
ჰათათანსკაყ ᳑ სქსკი რანსიქყანს
ი ჳაჯოქინს ჳარნიოქ ანსქიქს ხ ანსა-
ძარ რანსიქი.დ. ხ სიორსყანს ყსორ-
წორე ყორ იჯ სკრავიქინს ნათათსკი,
სქქინს ᳑ინსკი ხ ჳნჯიქ ყქრინს ხ
ყანთონს ᰇრქითონსქიყ ი ჳაოყ, ი
ჳრავი ხ ი შონსაყ აქქსარქინს:

სჳაყ ნამრად ყანსაქორს ხ თქს-
ყსრასკიორძანს ნიჯსქინს ნათანსქერ ქა-

ერთმანეთს. ლიბარტიმა მხნედ
უცხო ტომთა ჯარები. ეს რომ ბერძენ-
თა ჯარებმა დაინახეს, შერთო აღივს-
ნენ მის ნიშართ, დატოვეს იგი უცხო
ტომთა შორის, [თვითონ] კი უკან
გაბრუნდნენ. [ლიბარტი] შეიპყრეს
უცხო ტომებმა და წაიყვანეს ხორასან-
ში ტულრილ სულთანთან. სულთანს ად-
რევე ჰქონდა გავონილი ამ კაცის სიმ-
ხნის შესახებ. მან [ლიბარტი] ორი
წლის შემდეგ დიდძალი საჩუქრებით
გაანთავისუფლა. [ლიბარტი] წავიდა
კონსტანტინოპოლში. მონომახმა უფ-
რო მეტად განადიდა იგი და თავის სახ-
ლში დააბრუნა. ეს ლიბარტი ძმა იყო
რატისა და ზორატისა, ტომით ქართვე-
ლი და მხნე ტომიდან.

სტევანოსი სივნიეთის ეპისკოპოსი
„სისხაკანის სახლის ისტორია“
თ ა ვ ი 65.

სომეხთა წელთაღრიცხვის 498
წელს*, ქართველთა მეფის დავითის,
ვანანდში მყოფ სომეხთა შაჰნშაჰის
გავიკისა და ბერძენთა [მეფის] მონო-
მახის კეისრობის ეპოს იხილეს ქრისტი-
ანთა ტომი დამკრობილი ავარიანელ
ისმაიტელთაგან. მათ ხმა მიაწვდინეს
ერთმანეთს ხორასანს, ჰვარაზმელთა
[ქვეყანას], ფარს, ქირმანს, ბუხარას,
მაზანდარანს, არაყს, ბაღდადს, ბასრას,
არანს და ატრპატაკანს, შეკრიბეს სიმ-
რავლე სპარსთა და ხაზართა, ხორაზ-
მელთა და არაბთა, სკვითთა და თურ-
ქესტანელთა, მოვიდნენ და დაიბანაკეს
კარინის ველზე ურიცხვი და უამრავი
ბანაკებით. მათ ვაღწევიტეს წარებო-
ცათ და აღმოეფხვრათ ქრისტიანთა
წესჩვეულება და სახელი სომეხთა,
ქართველთა და ბერძენთა ქვეყნიდან,
[მაჯრამ] ვერ შესძლეს ამის სისრულეში მოყვანა.

ამ სამწუხარო ამბავმა და ქვეყნის
წარწყმედის ხმამ პირველად ბერძენთა

* 1049 წ.

“**აღვაფიქნ ათ სკაიერ ზონაგ, ხ დო-
 ჟონა მარათაქი ზანხალ’ სკალა დს-
 რქიქამონა ამხნაჲნ მარყოქ; ქანს
 ირიქ ჯენს აქერ ექიმნხნონს დრაცქ-
 დინიქ ვორცხ ხ სნფერს მქარანს იქ-
 ნასქანოქჩხს ხ ჰაქიე ხ ხ ქრავ’
 ქხრეს სკარასგნს დერძანქლ ქანამ
 ანდნეკაყოთიოთ ხ ანაფნისონდ რარ-
 სოქქხანგნს ზარასაქიოთ; ჰორ ქონ-
 ალ ქაფაქორქინ ჴაქქი ხ ჴაფქაქ’
 იქ ზამარძაქსეგანს ენქ ათაქ სკა-
 ნსქლ ქამაქქესანს დორონს. აქქ მხბა-
 ყაფათ ქათანაძანოქ ზასანხეოცხს-
 ალ დქაქნს ანაყაროხქი’ ექსკაქარქონ
 ოქრქიქანგ დნოქ ხ ქათანქლ ’ი დორს
 ზონაგ ხ ენფქქიმანაქ მარათქინ ს-
 სქსქლ, ხ სნფხანდ დიქსქლ ირჯაგანს
 ქამთორჲ აქსარქინ; სკაქ ზანძნს ა-
 თსქლ სქაქაქონს ანქსქს სრათხ ა-
 სქ. აქნ სკოამ ენქ ათაქ აქქაფ-
 ეხაგნს ხ დნსქ დანძნს ქამ ხ ქხრავქ
 დქითთოსქანს ზასათიოქ, ხ დორ-
 ქხანძრს სკათოქიქ სკამ დარძაქეა-
 ნსქმ ანფქქნს ხ სკამ მსონანქმ ქათან
 ჴქრითთიქ. რაქქ’ იქ ქაფაქორქ’ ქან-
 ძქნს ათნსქმ ექსანორქაქ ქამ დქდ, ექ
 მქ ქათანს ზასანძათ ხ ჰარაქარქიქ
 აქათათაფქ ქრავ ნსნფქსეგანს ქნქ ათ-
 ვა ხ დქქხეგანს ხ აყათოქ ხ ხ
 ზაქრსნსაგაქ მქრაქ:**

ჰაქს ათაფქაქ’ ხნქნს სქაქარქონ
 ზანქესაქ მარარ აქათათგ ხ დორავ
 ხქოთი, იქ თნქერ ექქსა ქოქაქორ-
 ქხანძნს, ხ ანფქნს ხ ზანფქქინს 700
 აქათორქ მსბამსბქ, იქრქ ჴქინ სსაქ-
 ზასქანს ბათაქქ ნიქქინს’ ხ 16,000
 არქქ აყათსკრავქმორქ; სსქ ხ დორ-
 აგნს არქონქინს ჴათ თათანს ზაქარ
 აქქ, ხ დნთაგსქლ ხ ქლანანდქ ხ დაქ-
 თქნს ჴაროქგ’ სკანანსეგანს ხ ზა დორ-
 დქნს ჰათოქიქ 15 ზაქარ აქქ, ხ სქსნ
 მქანდამაქანს 41 ზაქარ სსბქსაქ; სს
 ექ აქქაქქქინს სკითორქსქლ ჴქინ ზაქინ
 ექორქოქ დქიქ ხ ათაყათათსქსქლ დ-
 ამხნაჲნს ჰქრქაქაქ დასათანს ხ რანა-
 სქქინს ხ ზიქინ დაქათქ, ზასქათსეგანს

ქეისრამდქ მიადქწია. ძრწოლამ და შიშ-
 მა შეიპყრო ყოველი ადამიანი. ამიტომ
 [მათ] ტრაპიზონის კომენენოსი ჯარით
 წარავლინეს და ითხოვეს ერთხმად
 დახმარება სომეხთა და ქართველთაგან,
 რომ ეგებინ [ამით] შესძლებდნენ თა-
 ვის დახსნას სამხრეთის აზვირთებული
 და აბოზოქრებული რისხვისაგან. ეს
 რომ შეიტყვეს დავით მეფემ და გავი-
 მა, ვერ ვაბედდეს ისმაიტელთა ჯარის
 წინაშე გამოვსლა, არამედ დაჟინებითი
 თხოვნით დაიყაბულეს მხენ და უძლე-
 ველი ლიპარიტ ორბელიანი წასულ-
 იო, შეერთებოდა ბერძენთა ჯარს და
 შებრძოლებოდა მოსულთ, თვითონ კი
 თავი შეაფარეს და დაიბანაკეს ქვეყ-
 ნის სიმაგრეებში.

ლიპარიტმა თავს იდვა [ისმაიტე-
 ლებთან ბრძოლა] და უშიშარი გულით
 თქვა: „წვაღ მე უცხო ტომთა წინაშე
 [საბრძოლველად], თავს დაედებ ქრის-
 ტიანული სარწმუნოებისათვის და
 ღვთის ძლიერებით ან დავბრუნდები
 უკან, ან მოვკვდები ქრისტესთვის,
 მაგრამ, მეფეო, შენ მოგანდობ ჩემს
 შემდგომ დარჩენილთ, რათა არ უმუხ-
 თლო მათ შურიანი და ბოროტი ქართ-
 ველი აზნაურების გამო და არ აჰკვეთო
 ისინი პატივისა და ჩვენი მამულისაგან“.

თქვა რა ეს ლიპარიტმა, რომელიც
 ფლობდა ნახევარ სამეფოს, აღრიცხა
 თავისი აზნაურები და ჯარი. აღრიცხულ
 იყო 700 დიდ-დიდი აზნაური, რომლე-
 ბიც მისი საკუთარი მონები იყვნენ და
 16000 მებრძოლი. ხოლო სამეფო ჯა-
 რიდან აიყვანა 10000 კაცი და წავიდა
 ვანანდში კარინის ველზე.

[აქ მას] შეუერთდნენ ჰორომთა
 ჯარები — 15 ათასი კაცი. ერთად [თა-
 ვი მოიყარა] 41 ათასმა მხედარმა.
 უცხო ტომებმა მოაოხრეს პირველად
 სოფელი ორდრუ, მარბიელი მოჰფინეს
 გარშემო ყველა გავარს და დამკვიდ-
 რდნენ იმავე ველზე. ისინი ჩაებნენ
 ბრძოლაში ერთმანეთის წინააღმდეგ

ენიყტამ ჩრხრავ ენე ლოსანაჲს აყო
 დონს ს ქრხნხეჲს ედაყმს ნანეჲს
 ხრხეკარეხანს ენეიქე' ნახამარ-
 თიქს ს მქენამართიქს ს ქერეჲყა-
 რეს: სს ექს ათს ანქიქს რეჲმთქსანს
 ხამაქქლავიონს სქიყაროსანს ვიონ
 იჯ ქნჯ სრქქსნ' აქ ქერ ვროსო სკამ
 ექსნაჲყაჲ ქს ქქს ათს ნიყს, თს-
 თსიქ ვაქს' ანყაროსქქს აქიქსანს
 ჟაჲს სქიყარით ვიოჲეიყე ვიონჲს
 ქერ ს ათს. «სქ სრქქსქქ, აქ მქ-
 სანს ვიოჲეიქე ანთამარს ჟრქათთიქ
 ს სქქქსქქეჲ ედსეკ ნჯანთს სოჲქსნ' ს
 მსრ ქსე ქოქქოქქქსნს»: სს სქქს ქქს-
 აქ ქერქიქარქს ძონერ ენქერ ს სქქქერ
 ექსნს ნჯანთს ათერქ სოჲქსნ ს ქან-
 ძერს ათსქერ ჟრქათთიქ, ს სკაქქერ ქ
 ყარონთის ემანსნს იქ ქ იქიქსქსანს
 სოჲქსნ. ს სანყაქს ექსნს ექსნს სს-
 ძხს ს ათანქს სრქიქარს' ენქსნსიქ
 ეთიქსნსიქარ ქანანს ქ ქქიქონანს, ს
 ედანძ სქიქსქსქს ქანსსქ რეჲმთქს,
 ს ექსქს ყიქიქათიქ ექქქერ სრქქს-
 რანსქ ქ ქაჲ ძსიქს, ს ექსეკერს ა-
 ნაჲქს ქ სსრქქქ რეჲმთქს ქერ ეთ-
 იქს ქარქსნაჲ ს სკამ ეთსიქ კოჲო-
 სიქ რეჲრანთათჲ' ანყსს ს 'ქ მქქ
 იოქქათიქ რანეჲსქს სრქქსქს სქ-
 ექსიქ ქოქქიქს ს ქოქქიქს: სს ქო-
 ქსიქსიქ ერანქს, ს ქ ათყარქსქს
 ნიქქქ ნათანქქს ქერ ქარქეკსანქს:

ჩქქერ, ვიოჲიქ ქერ ეთიქს, სქქქ-
 რქერ ქ ნიყსანქ მსნამართიქს ს ა-
 თსქ. «სს სქ სქიყარქსანს სქქსაჲყაჲ,
 სსქქქ' ჟაჲჲჲჲ ჟარქიქ ნახამ-
 მართისეოქქ ენე მსმსანთს»: სს
 ქქქქს რეჲმთქს ანყამ ქსქქსსაჲ'
 იჯ იქ ქქქსსაჲ სქსსქქ ენე ათაჲ
 ნამ, ს ქერ თსე სქსანსქ სქიყ-
 არქსანს ქერ ეთიქს სქქსანსქქ ქ ქს-
 რაქ ნიყს. ქსთს ქსთს მათქქქს'
 ექქქსანთს ათსქქქერ სქქსსქქ: სს
 ექსთაჲ სქიყარქსანს. ექქსქსანს სქქქ
 ნიყს ს ქოქქსაჲჲ ვიოქქქქსნს ნიყს'
 ეთიქსაჲ სქქქ ათქქს ს ქაჲქსქსსაქ'
 ქათაჲ ვარქქსაჲ: სს ეთქსქსანს ანსე

და განაწყევს საბრძოლო რაზმი
 ყება გუნდად: ავანგარდად, შუა-
 ლაღ და არიერგარდად. რადგანაც ისმა-
 იტელთა ურიცხვ სიმრავლესთან ლი-
 პარიტის ჯარები არაფერი არ ჩანდნენ,
 არამედ ემსგავსებოდნენ წყლის დამტარ-
 ებლებს, ან ბრძოლის ველზე დაცე-
 მულთაგან იარაღის ამკრებთ, [ამიტომ]
 იხილა რა ეს, უძლეველმა მეგრძოლმა
 მამაცმა ლიპარიტმა განამხნევა თავისი
 გუნდი და უთხრა: „ნუ შეშინდებით,
 არამედ ქრისტეს სახელით გამაგრდით
 და განამტკიცდით ჯვრის ნიშნით და
 ჩვენია გამარჯვება“. თვითონ კი გადმო-
 ვიდა ცხენიდან, მუხლი მოიყარა, პირ-
 ჯვარი გადაიწერა და თავისი თავი
 ქრისტეს მიანდო, კისერზე შეიბა მსხნე-
 ლი ჯვარი და ასე შეიარაღებული შეჯ-
 და ტაჲკულერ ცხენზე. მან ზურგზე მო-
 იგდო ოქროთი მოვარაყებული ფარი,
 მარცხენა ხელში შუბი [დაიჭირა], მარ-
 ჯვენა ხელში კი ორმხრივალესილი
 ფოლადი და შიშის მომგვრელი მახვი-
 ლი ქვევით დაუშვა, როგორც მქედელ-
 თა ურო და ან [როგორც] ქვისმო-
 ლელთა წაწვეტებული ნაჯახი, გადაეშ-
 ვა საბრძოლო ველზე, ამაყად თავს ეს-
 ხმოდა [მოწინააღმდეგეს] იქით და
 აქეთ. ოქროთი დაფერილი ჯავშნისაგან,
 მუზარადისაგან სხივები ბრწყინავდნენ,
 როგორც შშისგან.

იგი ყვიროდა, ღრიალებდა, როგორც
 ლომი და თხოვდა მათ შებრძოლებას და
 ამბობდა: „მე ვარ აფხაზთა ლიპარიტი,
 მოდით, მხნე სპარსელებო, შევებრძო-
 ლით ერთმანეთს“. და თუმცა მრავალ-
 ჯერ ითხოვა, მაგრამ ვერავინ
 გაბედა მასთან გამოსვლა. ლიპარი-
 ტი წამოიქიშა და ლომივით თავს
 დააცხრა მათ. ისინი უკან დახევით მო-
 უახლოვდნენ და ერთმანეთი ფეხქვეშ
 ვათელეს. როდესაც ლიპარიტმა შეიტ-
 ყო, რომ მათ გული აქვთ გატეხილი
 და ძალა დასუსტებული, დაბარუნდა
 თავის რაზმში და გამხნეებული წინ
 დაიძრა. დაიღრიალეს საზარელი ხმით

აღაფასკად ხ ჭათანხეგან ონჟ მქ-
 მსანა. ხ ჭამრხედა აყათხერაღმს ა-
 ნაფქს ჭმს ჟერჟამარ, ირ ჭმირ ჭერ
 ირითომს ამაყიფ ხ ნაქქმინჟ ფაქ-
 ქათოსქანგ: ხე ჭნჟნ ჭყარქოთ ჭერ
 ჟამაჟ ნრასათან მათანქერ ხ ხეანქერ
 ხ ჭყებანსანარ მანქერ ჟრადომა.
 ხ ჟორქნ ნრიჟ ონჟ ხეღჟნ ფიქორ-
 ქსალ' ნხეღქერ ჟიადმ ნიფა ხ ან-
 ვანქჟ ქაქნ ჭიფქმ ხ ქაღ ხ ქანს-
 აქ ნიხქერ ჟნთა არხანგ. ხ ონქერ
 ჭიქთა ჟქანსანგ ხ ნათანქერ ქაქნაჟ-
 ჟსანგ ონნჟა ონნჟა ხ េქნ ჭერს េ-
 რამა ნაყათათასქაგ თაყაათა არ-
 ქანქერ ჭ េჯაღან: ხე აქაყქა ჭითი-
 რხალ' ქაქქსანგ ჭამაქქაგლიფხ ხ
 ქასათასქან არარ េსასქა მნა-
 ვსქანს េანჟნ ჭყარქოთ េორქსამარ
 მქათასქ ჭქრქათთიქ მათობიჟნ მხ-
 როქ:

ხე აყა ჭ ნასარასქქ ათორნ
 ჟარბანს ჭ მსბჟანს აჯასათოქს-
 ანგ ხ ქასათასქიჟ მსბჟა េორქს-
 ამარ ხ რაჟამ េრასოქსამარ: ჭასქ
 ანქბხალ ხ თქრასაყან აყათოქნ
 ჳრავ' ხრქოგსქაქ ქანაჟქნ េორქს-
 ნქ ნორა ხ ჭორნორჟ ათხალ ონჟ
 ჟქქქაქოქ េორაქოქსან ჭყარათქ'
 ხ ქანსქარბასქ ნათქნ េქქ ხრქქა-
 რქნ ნორა ხ ონსქეჟნ ქხრქერ េქ-
 აყარქან: ხე ჭ მქჯ ათხალ რაჟამო-
 ქსანს აყანქნ េნა ჭ េსეღოქნ' ხ
 აბქნ ქასალ ხ េთეჟ ქრქათონქქე:
 ჟორ ხ ჭამარსქაქ ჭამაქქაგლიფხ
 მსბჟა ჭნჟოქსამარ ჟარბანს ანჟ-
 რქნ ხ េთერ ჭ េქრ ათხალ ჭითორ-
 ვქნ េჟორან ჳრავ, ხ េმანჟ េა-
 სქრათასქან ხეხალ ეროსეგან ონჟ
 ხრქქერ: ხე აქნ ჟერ ჭათარაბ ჭორ-
 თხანს აჯასარქიჟ ჳაქიჟ ხ ჳრავ,
 េქ თქრსანგ მანქქნ ონნჟანთორ េა-
 სათაგ: მათქნ ასქა მქ ქსთიქ េქსქ
 ჭ 513 (მქქასქანს ათქათანს), ათქნ
 ხ េქარა, ათქნ េქოქორ េასანს
 ოქრასქაქ ხ េანანჟაქ ხ მქჯა-
 რთხანს ხ េქრარათხანს ხ េქქ-

და შეეროგენ ერთმანეთს. ბროლო
 ჟაჩალდა სპოინელი ზრალით ისე, რომ
 გეგონებოდათ, თითქოს ქეჟა-ქუხილია
 და მეხის გრალი. თეითონ ლიპარიტი,
 როგორც ცეცხლში შერეული ღრუბე-
 ლი, ამოვიდა და მეხივით თავს და-
 აცხრა მრავალთ. ლერწამს მოდებ-
 ბული ცეცხლის მსგავსად გაწყვიტა
 მათი რაზმი, გადავიდა იქითა მხა-
 რეს და მარჯვნივ და მარცხნივ სის-
 ხლის მდინარეები დაადინა, გვაგების
 გროვები დააყენა, გაფანტა უცხო ტომ-
 თა გუნდები და როგორც კურდღლე-
 ბის ჭგუფები, მინდორში მიმოფანტა.
 მხნე ლიპარიტმა ასე ამოწყვიტა [მოწი-
 ნალმდეგე], სძლია ისმაიტელებს და
 გააქცია გადარჩენილთა მცირე ნაწილი
 ჩვენი ღვთის იესუ ქრისტეს ძლიერ-
 ბით.

შემდეგ კი შუადღეს მობრუნდნენ
 დიდი სიძნელეებითა და გარჯით, დიდი
 მადლობითა და სიხარულით. ხოლო
 დაწყევლილი და უფლის მკვლეელი ქარ-
 თველი აზნაურები შემინდნენ მისი საკ-
 ვირველი ძალისაგან და გადასწყვიტეს
 ემტროთ ჯარების სარდლის ლიპარიტი-
 სათვის. მათ უმაღლეს მოკვეთეს მის
 ცხენს ძარღვები და მიწაზე ჩამოაგდეს
 ლიპარიტი. [ხალხის] სიმრავლემ შუა-
 ში მოიქცია იგი და მოკლეს იმ ადგი-
 ლას. [ამით] წყვედილი და მწყურბარე-
 ბა თავს დაატყდა ქრისტიანებს. ეს
 რომ ისმაიტელებმა გაიგეს, დიდი სი-
 ხარულით კვლავ მობრუნდნენ, მახვი-
 ლი აღმართეს და ამოწყვიტეს ქართ-
 ველთა ჯარი. ზოგიერთები გაიქცნენ და
 გაიფანტნენ ქვეყნის [სხვადასხვა მხა-
 რებებში]. ასე დაიღუპნენ სომეხთა და
 ქართველთა ქვეყნები, რადგანაც ყვე-
 ლა გავარს ტაჟიკები დაეუფლნენ. მცირე
 ხნის შემდეგ, 513 [1064] წელს ალ-
 ფარსლან სულთანმა აიღო ანისი, აიღეს
 აგრეთვე კარი, ისინი დაეუფლნენ ში-
 რაკის, ვანანდის, არშარუნქისა და
 აირარატის ყველა გავარს, სისაქანის

ათსკან აჯსარნა ს ვჩაღყენ ს
 ვამსნარს სრქრს მჩნჯ ს ვთან
 შჩქესავ:

სა არც ვაყაყისი ვთან მსბქ
 სორასონ ს აჯსარნავომარ სორ-
 დანმან ვრქსთონქიყ კანამ ასორ
 რაყენ ანქბსალ ს თქრასაყან ვორ-
 ვუნ 'ს.რავ: ჩაყენ სა ვაყანთონ სქ-
 ყათის ზამარქმ იჯ სორასთ ან-
 ბქნ, აქ ვჩა მსბქ ვქრქმქსან'
 ვქ სქსალ ვანბნ ს ქქრალ ზათქნ
 'ქრქსთთი' მსბთაყს ზანვქსავა
 ს ანყარას აყანამარ ქქრქენ'
 მართქრთასკან არქსამრ აყასქსა
 ს ვნაყ თო ამსნაქმქთაღორენ 'ქრქს-
 თთი, ვქ ს ზამანქ ვნქსაქს ვქარბა
 ს ვაყარყესა მსბთასათსკ აჯსარ-
 თთქსან სქრქ: ჩის თაყა ზას-
 თარქმ ბათაქქ ნორა რარბქნ ვქჩის
 ვქსქსქს სქრქსათარქქნ ს ანყარ-
 ასქს ქავქნ მსბთა იქრქოქ ს თა-
 რსალ ს ზარს' სავქსქენ ვაყავა
 ს ვარყარსქენ ისქსთო ზანვქსაქს
 ს არქაქსკან ნქსთქსამარ, ს თ-
 ასალ თაყან ს მსბ ზანვქსათორ
 ქანს სქრსანყ ს ქსქსანქა, იქ
 სქ ვქსსალ ზასქსანყენ ნორა თონ
 ვქსქემანქ სქსქსთენყ:

ქვეყანას, ბალაქსა და მთელ ტერაქსა
 რიას ტფილისის კარამდე.

ასე ამგვარად დიდი წარწყმედისა და
 ქრისტიანთა საყოველთაო დაღუპვის
 კარი მაშინ გახსნეს წყეულმა და უფ-
 ლისმკვლელმა ქართველებსი წარებმა.
 მაგრამ ლიპარიტის მოკვლა მე მიმაჩნია
 არა მისი პიროვნების დაღუპვად, არა-
 მედ დიდი ხსნის საშუალებად, რადგა-
 ნაც მან თავისი თავი შესწირა ქრისტეს
 სამწყსოს, საყოველთაოდ ცნობილი შე-
 იქნა და თავისიანების მიერ უტოლველი
 მოკვლით მოწამებრივი სისხლით
 გვირგვინი იკურთხა და გაემართა ყვე-
 ლას მეუფესთან ქრისტესთან, რათა
 მისგან მიეღო მისაგებელი დასაქუქარი
 თავისი გულმოდგინე შრომისათვის.
 ხოლო მისმა ერთგულმა მსახურებმა
 აიღეს მომხიბველი ახალგაზრდისა და
 უძლეველი ვაჟაკის გვაში და დიდი გო-
 დებით წაასვენეს კარს, გაამზადეს კუ-
 ბო და შეამკეს ოქრომკედლიანი ტანსაც-
 მლით და მეფური სიმდიდრით და და-
 ასვენეს თავიანთ დიდებულ მონასტერ-
 ში ბეთანიაში, რომელიც ამგნებული
 იყო მისი წინაპრების მიერ თავიანთ
 განსასვენებელ სამყოფელად.

Е. В. ЦАГАРЕЙШВИЛИ

АРМЯНСКИЕ ИСТОЧНИКИ О ВЗАИМООТНОШЕНИЯХ ГРУЗИИ И
 ВИЗАНТИИ В X—XI ВЕКАХ

(Резюме)

В работе собраны и переведены на грузинский язык сведения из армянских источников (Степанос Таронский (X—XI вв), Аристакес Ластивертский (XI в), Матвей Эдесский (XII в), Самвел Анийский (XII в), Вардан Великий (XIII в), Сумбат Спарапет (XIII в) и Степанос Орбелиани (XIII—XIV в), касающиеся взаимоотношений Грузии и Византии в X—XI веках.

На основе изучения армянских исторических первоисточников и сопоставления их между собой, а также с грузинскими источниками автор вышеуказанной работы приходит к следующим выводам:

1. Основным первоисточником о взаимоотношениях Грузии и Византии в X—XI веках являются сочинения Иоанна Драсханакертского, Степаноса Таронского и Аристакеса Ластивертского. Все остальные армянские историки в основном ссылаются на сведения этих трех историков. Сведения армянских источников касаются лишь политического вза-

имоотношения Грузии с Византией. В этих источниках описываются события, имевшие место в разное время: I — в X веке, когда Византия имеет политический союз с отдельными политическими единицами Грузии (Тао-Кларджети, Абхазское царство); II — в XI веке, когда устанавливается политическое взаимоотношение Византии с объединенным феодальным государством Грузии.

2. Армянские исторические источники подтверждают сведения грузинских (Георгий Святогорец) и византийских историков (Георгий Кедрин) о участии Грузии в войнах Византии против арабов в 964—965 годах, а также о участии Давида Курапалата в подавлении восстания Варды Склира. Армянские источники показывают, что убийство Давида Курапалата было осуществлено провизантийской группировкой, возникшей в Тао.

3. Армянские первоисточники дополняют сведения грузинских источников о взаимоотношениях Грузии и Византии в XI веке.

რამაზ პატარძიძე

ქართული ხელნაწერების ჰვირნიშანი „გვირგვინი“
XVI — XVIII სს.

XVII საუკუნის ქართულ ხელნაწერებში განსაკუთრებით ხშირად გვხვდება ორი ჰვირნიშანი: „გვირგვინი“ ვარსკვლავ-მთვარით და „სამი მთვარე“.

უნდა აღინიშნოს, რომ თუ მე-16 საუკუნე ჰვირნიშნების მრავალფეროვნებით ხასიათდება, მე-17 საუკუნე, პირიქით — ერთფეროვანია.

„გვირგვინი“ ვარსკვლავ-მთვარითა და „სამი მთვარე“ იმდენად ინტენსიურად იხმარება, რომ სხვა სახის ჰვირნიშნები იშვიათად გვხვდება.

თქმა არ უნდა, ამ ჰვირნიშნის მთავარი კომპონენტია „გვირგვინი“. ქართულ ხელნაწერებში გვხვდება „გვირგვინის“ სხვადასხვა ემბლემატიკური ფორმები. ამასთან ერთად, „გვირგვინის“ ემბლემატიკის დამატებითი კომპონენტი — ვარსკვლავ-მთვარე — მუდმივი არ არის: „გვირგვინი“ შეიძლება შეგვხვდეს ვარსკვლავ-მთვარის გარეშეც, ან მხოლოდ ვარსკვლავით, მხოლოდ მთვარით და ა. შ. ამიტომ ქვემოთ განვიხილავთ ქართული ხელნაწერების „გვირგვინის“ სხვადასხვა სახეობებს სხვადასხვა კომპონენტური შემადგენლობით.

1. „გვირგვინი“ (ვარსკვლავ-მთვარის გარეშე). ქართულ ხელნაწერებში გაბატონებულია „გვირგვინის“ სხვადასხვა ფორმები ვარსკვლავ-მთვარით. ამიტომ ამ კომპონენტების გარეშე „გვირგვინი“ იშვიათად გვხვდება.

„გვირგვინი“ დამატებითი კომპონენტების გარეშე. ეს ჰვირნიშანი მე-16 საუკუნის დასასრულისა და მე-17 საუკუნის დამდეგისაა (ჰვირნიშანი № 1).

ჰვირნიშანი № 1 გვხვდება 1604 წლის (ცსსა, ფ. 1448, № 2158) თარიღიან დოკუმენტებში („დაიწერა ბრძანება და სიგელი ესე ინდიკტიონსა მეფობისა ჩვენისასა. ქს ორას ოთხმოცდა თორმეტსა, თვესა აგვისტოსა ოცდაათსა“) და 1610 წლის (ცსსა, ფ. 1448, № 2156) თარიღიან დოკუმენტში, მაგრამ, როგორც ჩანს, ეს ჰვირნიშანი გვხვდება უფრო ადრეც: ჰვირნიშანი № 2 დასტურდება A — 1341 უთარიღო ქართულ ხელნაწერში, რომელიც, ჩვენი ვარაუდით, აგრეთვე მე-17 საუკუნის დამდეგისაა. ამ ჰვირნიშნის უფრო ადრეული ნიმუში არის ს. მ. ბრიკეს ალბომში — № 4857, 1588 წლის თარიღით.

ეს ჰვირნიშანი ამოხატული აქვს აგრეთვე ინგლისელ პალეოგრაფს ჰიუდს (E. Heawood, Watermarks mainly of the 17 th and 18 th centuries, № 993—997 და 1001; № 993—997 1583—1598 წლებისა; № 1001 — 1592 წლისა).

იგივე ჰვირნიშანი დასტურდება აგრეთვე რუმინეთის აკადემიის მიერ 1958 წ. გამოცემულ თურქული პალოგრაფიისა და დიპლომატიკის წიგნში. ჩვენი ჰვირნიშანი ამ წიგნში 1613 წლით თარიღდება.

ქუთაისის ისტორიული მუზეუმის № 10 ხელნაწერში (ხელნაწერი უთარილოა) დასტურდება ამ ჰვირნიშნის ნიმუში წრეში, წრის თავზე სამყურით (ჰვირნიშანი № 3).

„გვირგვინი“ დამატებითი კომპონენტის გარეშე (ჰვირნიშანი № 4, № 5 და № 6).

ეს ერთი და იმავე ჰვირნიშნის შემთხვევითი სახესხვაობანი უნდა იყოს (ჰვირნიშნის დაზიანების შედეგი გვგონია). ასეთი ჰვირნიშანი შეგვხვდა მხოლოდ ერთხელ: 1633—1646 წწ. S-30 ქართულ ხელნაწერში და სხვაგან არსად.

II. „გვირგვინი“ ვარსკვლავით.

ეს „გვირგვინი“ მე-16 საუკუნის ჰვირნიშანია (ჰვირნიშანი № 7).

ამ ჰვირნიშანს მივაკვლიეთ ქუთაისის ისტორიული მუზეუმის ხელნაწერებში: 1565 წლის № 4 თარიღიან ხელნაწერსა და უთარილო — № 1, 2, 5, 8, 13 — ხელნაწერებში.

ელვარდ ჰივუდის ჰვირნიშნების ალბომში ეს ჰვირნიშანი იმავე კონტრ-მარკით (№ 1118) მიჩნეულია ვენეციურ ჰვირნიშანად და 1564 წლით თარიღდება, ხოლო ვსეგოლოდ ნიკოლაევის ალბომში იგივე ჰვირნიშანი (№№ 70 და 71) 1570 — 1571 წლებით თარიღდება. ცხადია, ეს ჰვირნიშანი ძირითადად 1560-იანი წლებისა უნდა იყოს.

ამ ჰვირნიშნის სხვა ნიმუში (ჰვირნიშანი № 8) შეგვხვდა მხოლოდ ერთგზის — Q — 87 უთარილო ქართულ ხელნაწერში. სხვადასხვა ჰვირნიშანთა ქრონოლოგიური მონაცემების საფუძველზე, ამ ხელნაწერს და, მასასადამე, ამ უკანასკნელ ჰვირნიშანსაც 1590-იანი წლებით ვათარიღებთ. სხვაგან ეს ჰვირნიშანი არ შეგვხვედრია.

III. „გვირგვინი“ ვარსკვლავ-მთვარით.

ეს ჰვირნიშანი ქართულ ხელნაწერებში გვხვდება როგორც დომინანტი თითქმის მთელი მე-17 საუკუნის მანძილზე. ამ ჰვირნიშნის ცალკეული ნიმუშები მე-18 საუკუნის პირველ ნახევარშიც კი იჩენს ხოლმე თავს.

ამ ჰვირნიშნის უცვლელი კომპონენტია ვარსკვლავი და მთვარე, ხოლო „გვირგვინი“ — ცვალებადია. „გვირგვინის“ რამდენი სახეობაც გვაქვს, იმდენივეა ამ ჰვირნიშნის სახესხვაობაც.

მოკლედ აღვუხსნოთ და განვიხილოთ ამ ჰვირნიშნის სხვადასხვა ნიმუშები:

„გვირგვინი“ ვარსკვლავ-მთვარით (ჰვირნიშანი № 9). ეს ჰვირნიშანი დასტურდება 1699 წლის (A—160) თარიღიან ქართულ ხელნაწერში; 1699 წლის (Sd—25) თარიღიან დოკუმენტში—ვენახის ნასყიდობის წიგნია, მიცემული ავთანდილ მეითარის შვილის მერ მეჩინიბეთუხუცეს ავთანდილ თარხნიშვილისათვის („მე მდივანს ფარემუზას დამიწერია... ქკს ტპზ“).

იგივე ჰვირნიშანი დასტურდება აგრეთვე A — 472 უთარილო ქართულ ხელნაწერში.

„გვირგვინი“ ვარსკვლავ-მთვარით (ჰვირნიშანი № 10). ეს ჰვირნიშანი დასტურდება A — 1738 და S — 27 უთარილო ქართულ ხელნაწერებში.

ამ ჰვირნიშნის ოდნავ განსხვავებული ნიმუში დასტურდება აგრეთვე უთარილო (A — 116) ხელნაწერში (ჰვირნიშანი № 11).

„გვირგვინი“ ვარსკვლავ-მთვარით (ჰვირნიშანი № 12). ეს ჰვირნიშანი დასტურდება 1678 წ. (Hd—14.781) თარიღიან დოკუმენტში („დაიწერა წიგნი და სიგელი ესე მეფობასა ჩვენის ქ^ს სამას სამოცდა ექვს... ხელით კარისა ჩვენი-სა მდივან-მწიგნობრის თავაქარასვილის პატასითა“).

იგივე ჰვირნიშანი დასტურდება 1681 წლის (ცსსა, ფ. 1448, № 272) თარიღიან დოკუმენტში იმავე კონტრმარკით (მიწის წასყიდობის წიგნია, მიცემული პაპუნა ყაზიას შვილის მიერ მამუკა გურგენიძისათვის—„დაიწერა წიგნი ესე ქ^ს ტ“ „სამოც“ და „თ“ ხელითა ნათანისათა“).

ეს ჰვირნიშანი დამატებითი ლათინური ასოთი ემბლემატკაში და იგივე კონტრმარკით დასტურდება A — 620 უთარილო ქართულ ხელნაწერში (ჰვირნიშანი № 13).

„გვირგვინი“ ვარსკვლავ-მთვარით (ჰვირნიშანი № 14). ეს ჰვირნიშანი გვხვდება გამუდმებით ერთი და იგივე კონტრმარკით. ეს კონტრმარკა მოთავსებულია არა ფურცლის კიდეში, არამედ ჰვირნიშნის ემბლემატური ნაწილის პირისპირ.

ჰვირნიშანი გვხვდება 1673 წლის (Hd — 831; Hd — 14517) დოკუმენტებში; (H — 1452) თარიღიან ხელნაწერში; 1678 წლის Sd — 12 დოკუმენტში, 1679 წლის (Sd — 469) დოკუმენტში და სხვ. უთარილო, მაგ., — A — 413 ხელნაწერში. ეს ჰვირნიშანი 1670-იანი წლებისა უნდა იყოს, ამიტომ საეჭვოა Ad—1700 დოკუმენტის თარიღი—1634 წელი. ამ დოკუმენტის ჰვირნიშნის კონტრმარკა — სამყურა — ჩვეულებრივისაგან განსხვავებით კუთხოვანია. დოკუმენტის რაობაა: „არმაზის სოფლის წყალობის წიგნი, მიცემული ევდემოზ ქართლის კათალიკოზის მიერ ხუცია და იოვანე მალაქაძე ბისათვის“, „დაიწერა წიგნი და სიგელი ესე ქ^ს ტკბ“ (ჰვირნიშანი № 15).

მაგრამ ეს ჰვირნიშანი შეიძლება გვხვდებოდეს 1670-იან წლებზე უფრო ადრეც, მაგ., იგივე ჰვირნიშანი გვხვდება 1661 წლის (H—342) თარიღიან ხელნაწერში.

„გვირგვინი“ ვარსკვლავ-მთვარით (ჰვირნიშანი № 16). ეს ჰვირნიშანი დასტურდება 1699 წლის (A — 160), 1697 წლის (A — 105) თარიღიან ხელნაწერებში; 1696 წლის (Sd — 563), 1696 წლის (Ad — 1878), 1692 წლის (Sd — 53), 1690 წლის (Hd — 5151) თარიღიან დოკუმენტებში.

ეს ჰვირნიშანი დასტურდება აგრეთვე A — 153, A — 1023, A — 1464, A — 1476 უთარილო ხელნაწერებში და 1674 წლის (Sic!) H — 1452 თარიღიან ხელნაწერში.

ძირითადად ჰვირნიშანი 1690-იანი წლებისა უნდა იყოს, თუმცა არის უფრო ადრინდელი ნიმუშებიც.

ჰვირნიშანი უკონტრმარკოდ უფრო გვხვდება. მაგრამ ახლავს ხოლმე დამატებითი ნიშნები — ლათინური ასოები (ჰვირნიშანი №№ 17 და 18).

პირველი დასტურდება უთარილო A — 1476 ხელნაწერში, ხოლო მეორე — ცსსა, ფ. 1448, № 2156 უთარილო დოკუმენტში.

„გვირგვინი“ ვარსკვლავ-მთვარით (ჰვირნიშანი № 19). ეს ჰვირნიშანი დასტურდება 1680 წლის (Hd — 2198) თარიღიან დოკუმენტში; 1680 წლის (Hd — 5152) დოკუმენტში; 1688 წლის (A — 904) თარიღიან ხელნაწერში;

ცსსა, ფ. 1448, № 2940 — 1689 წლის და სხვ. აგრეთვე, უთარილო ხელნაწერებში (A — 57; H — 1450 და სხვ.).

ეს ჰვირნიშანი 1680-იანი წლებისა უნდა იყოს.

ჰვირნიშანი გვხვდება როგორც კონტრმარკით, აგრეთვე უკონტრმარკოდ (საბუთებში).

„გვირგვინი“ ვარსკვლავ-მთვარით (ჰვირნიშანი № 20). ეს ჰვირნიშანი დასტურდება 1670-იანი წლების (Hd — 6018) და 1680 წლის (Hd — 1995) დოკუმენტებში; 1687 წლის (Q — 911) თარიღიან ხელნაწერში; 1696 წლის (Sd — 564) თარიღიან დოკუმენტში და სხვ. აგრეთვე უთარილო: A — 57, A — 423, A — 1259, Hd — 6128 და სხვ. ხელნაწერ წიგნებსა და დოკუმენტებში.

„გვირგვინი“ ვარსკვლავ-მთვარით (ჰვირნიშანი № 21). ეს ჰვირნიშანი დასტურდება ქართულ ხელნაწერებში განუწყვეტელი 1630-იანი წლებიდან მე-17 საუკუნის ბოლომდე. მიუხედავად ამისა, ზოგ შემთხვევაში, კონტრმარკებისა და დამატებითი ნიშნების (ასოების) წყალობით, შეიძლება უფრო კონკრეტული ქრონოლოგიის მითითება. ჰვირნიშანი გვხვდება შემდეგ ხელნაწერებში: S — 30 (1633—1646 წწ.); ცსსა, ფ. 1448, № 2044 თარიღიან დოკუმენტში (1630 წ.), S — 1594 თარიღიან (1647 წ.) ხელნაწერში, Sd — 745 თარიღიან (1651 წ.) დოკუმენტში და სხვ. იგივე ჰვირნიშანი გვიანდელ ხელნაწერებშიც გვხვდება, მაგ., 1689 წლის (Ad — 1220), 1691 წლის (Sd — 64) თარიღიან დოკუმენტებში (ჰვირნიშანი შედარებით დიდი ზომისაა) და სხვ.

„გვირგვინი“ ვარსკვლავ-მთვარით (ჰვირნიშანი № 22). ჰვირნიშნის ეს სახეობა, განსხვავებით წინა ჰვირნიშნისაგან, გაცილებით დახვეწილი, ჩამოყალიბებული მოხაზულობისაა. გვხვდება სხვადასხვა კონტრმარკებით და დამატებითი ნიშნებით. უფრო ხშირად ჰვირნიშანი თავს იჩენს მე-17 საუკუნის 60-იანი წლებიდან. იგი დასტურდება 1672 წლის (Q — 206) თარიღიან ხელნაწერში; 1672 (Ad — 1689), 1673 (Ad — 1666), 1679 (Hd — 2797), 1676 (ცსსა, ფ. 1448, № 73), 1685 (Hd — 6105), 1686 წლების (Hd — 7229) თარიღიან დოკუმენტებში და სხვ.

„გვირგვინი“ ვარსკვლავ-მთვარით (ჰვირნიშანი № 23).

ეს ჰვირნიშანი დასტურდება 1697 წლის (A — 105) თარიღიან ხელნაწერში, — A — 153 და A — 196 უთარილო ხელნაწერებში; 1691 (Sd — 627), 1692 (Hd — 6115), 1696 წლების (Hd — 1856) თარიღიან დოკუმენტებში; Hd — 2908 (1698 — 1712 წლების) დოკუმენტში და სხვ.

ჰვირნიშანი ძირითადად მე-17 საუკუნის 1680 — 90-იანი წლებისაა.

„გვირგვინი“ ვარსკვლავ-მთვარით (ჰვირნიშანი № 24). წინა ჰვირნიშნისაგან განსხვავებით, გვირგვინის ცენტრალური სხივი რგოლით არ მთავრდება. ეს ჰვირნიშანი გვხვდება სხვადასხვა კონტრმარკებით. იგი დასტურდება 1661 წლის (H — 342), თარიღიან ხელნაწერში; 1664 წლის (ცსსა, ფ. 1448, № 3991) თარიღიან დოკუმენტში; 1669 წლის (A — 179) თარიღიან ხელნაწერში; 1681 წლის (H — 98) თარიღიან ხელნაწერში და სხვ.

„გვირგვინი“ ვარსკვლავ-მთვარით (ჰვირნიშანი № 25). ჰვირნიშნის ამ ნიმუშისათვის დამახასიათებელია ცალხაზიანი სარტყელი და რომბისებური ცენტრალური სხივი.

ეს ჰვირნიშანი ამოვიხატეთ A — 57 ქართული ხელნაწერიდან.

„გვირგვინი“ ვარსკვლავ-მთვარით (ჰვირნიშანი № 26). ჰვირნიშნის ნიმუში ხასიათდება ორხაზიანი სარტყლით და რომბისებური ცენტრალური სხივით.

ჰვირნიშანი ამოვიხატეთ A—363 ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერიდან.

„გვირგვინი“ ვარსკვლავ-მთვარით (ჰვირნიშანი № 27). ჰვირნიშნის ეს ნიმუში წინა ჰვირნიშნისაგან განსხვავდება ვერტიკალების სხვანაირი განლაგებით და გვირგვინის მაღალი ფორმით. ეს ჰვირნიშანი ამოვიხატეთ H—380 ქართული ხელნაწერიდან.

„გვირგვინი“ ვარსკვლავ-მთვარით (ჰვირნიშანი № 28). ეს გვირგვინის იშვიათი ნიმუშია. იგი ხასიათდება ცალხაზიანი სარტყლით და მსხლისებური ცენტრალური სხივით.

ეს ჰვირნიშანი ამოვიხატეთ 1675 წლის Hd—1690 დოკუმენტიდან. აგრეთვე დასტურდება A — 423 უთარილო ხელნაწერში.

„გვირგვინი“ ვარსკვლავ-მთვარით (ჰვირნიშანი № 29). ჰვირნიშნის ეს ნიმუში ხასიათდება ორხაზიანი სარტყლითა და მსხლისებური ცენტრალური სხივით.

ეს ჰვირნიშანი ამოვიხატეთ A—57 ქართულ ხელნაწერიდან.

„გვირგვინი“ ვარსკვლავ-მთვარით დამატებითი ნიშნებით ემბლემატიკა-ში.

აქ განვიხილავთ ასეთი „გვირგვინების“ რამდენიმე სხვადასხვა ნიმუშს:

„გვირგვინი“ ვარსკვლავ-მთვარით, დედალ-მამალი ფრინველით გვირგვინის ქვეშ და ორი ლათინური ასოთი.

შეგვხვდა ამ ჰვირნიშნის ორი განსხვავებული ნიმუში. ერთ შემთხვევაში გვირგვინის ცენტრალური სხივი რომბისებურია, მეორე შემთხვევაში — მსხლისებური (ჰვირნიშანი №№ 30, 31). ეს ჰვირნიშანი დასტურდება A — 126, A — 196 უთარილო ქართულ ხელნაწერებში და 1692 წლის ცსსა, ფ. 1446, № 610 თარიღიან დოკუმენტში.

ხოლო ჰვირნიშნის მეორე ნიმუში დასტურდება H — 369 უთარილო ქართულ ხელნაწერში.

აქ უნდა აღინიშნოს, რომ ჰვირნიშნის ორი ფრინველი გასაოცარი სინატიფითა და ოსტატობით არის შესრულებული, მაგრამ რადგან საქართველოში ქალაქს ახამებდნენ და ლესავდნენ, ამ მიზეზით, უმრავლეს შემთხვევაში, თხელი და წვრილი მავთულებისაგან მოქსოვილი ორი ფრინველი ქართულ ხელნაწერებში წაშლილია. დიდხანს გაჰირდა ამ ჰვირნიშნის ამოხატვა კი არა, ამოცნობაც.

ერთმა ბედნიერმა შემთხვევამ გვიხსნა: — A — 196 ხელნაწერის 213-ე ფურცელი ხელუხლებელია და დაუწერელია შემდეგი მიზეზის გამო: „საცნაურნი იყავნ, ვითარმედ, სვამეონ წმიდისა და თუალისა წიგნთა ორ წიგნად არს ეფრემი, და თუ ერთად სწერდეთ ვინმე, ესრეთვე ადგილსა აჩენდით. რამეთუ ესრეთ ითქმის: ეფრემი პირველი და ეფრემი მეორე.“

ქრისტე, შეიწყალე ყოვლად უღირსი ბესარიონ, რომელმან უღირსებით ჰელი ვყავ წერაჲ ამისი“ (212 v).

გადამწერი ბესარიონი ამ განცხადების შემდეგ 213-ე ერთ ფურცელს დაუწერელს სტოვებს. ამ ორი წიგნის გამყოფი ფურცლის წყალობით ჰვირნიშანი ამოცნობილ იქნა.

„გვირგვინი“ ვარსკვლავ-მთვარით, საგერბო ნიშნით (ჰვირნიშანი № 32). ეს ჰვირნიშანი დასტურდება H—380 ქართულ ხელნაწერში. იგი 1635 წლის ხელნაწერადაა მიჩნეული, რაც სწორი არ არის. გვირგვინი ორხაზიანი სარტყლით და მსხლისებური ცენტრალური სხივით 1670-იან წლებზე ადრე ქართულ ხელნაწერებში არ გვხვდება.

საგერბო ჰვირნიშნებიდან ეს ჰვირნიშანი ყველაზე უფრო მოგვაგონებს ქალაქ ამსტერდამის გერბს. ოლონდ ქალაქ ამსტერდამის ქრისტიანული ჰერალდიკური. ემბლემატიკა ჩვენს ჰვირნიშანში შეცვლილია აღმოსავლური მაჰმადიანური ჰერალდიკით.

„გვირგვინი“ ვარსკვლავ-მთვარით და მთვარეებით (ჰვირნიშანი № 33). ჰვირნიშნის ეს ორიგინალური და უნიკალური ნიმუში შეგვხვდა მხოლოდ ერთხელ A—57 უთარილო ქართულ ხელნაწერში.

აქ უნდა აღინიშნოს, რომ ქართულ ხელნაწერებში გვხვდება გვირგვინის კიდევ განსხვავებული ნიმუშები ვარსკვლავ-მთვარით, მაგრამ მათი მოხაზულობა ჯერ კიდევ საკმაო სიზუსტით ამოცნობილი არ არის. ამიტომ, ჯერჯერობით, თავს ვიკავებთ დავასახელოთ ეს ჰვირნიშნები.

„გვირგვინი“ ვარსკვლავ-მთვარით (ჰვირნიშანი № 34). ამ ჰვირნიშნის დამახასიათებელი ნიშანია — რვარქიანი ვარსკვლავი. ეს ჰვირნიშანი დასტურდება (კონტრმარკის გარეშე) A—363 უთარილო ქართულ ხელნაწერში (ეს უთარილო ხელნაწერი — ეფფხისტყაოსანია) და 1669 წლის A—179 თარიღიან ქართულ ხელნაწერში. იგივე ჰვირნიშანი ვსევოლოდ ნიკოლაევის ალბომში (№ 262) თარიღდება 1679 წლით.

ამ ჰვირნიშნის მეორე ნიმუში (ჰვირნიშანი № 35, კონტრმარკით) დასტურდება 1736 წლის Q—56 ქართულ თარიღიან ხელნაწერში და A—1023 (იმავე კონტრმარკით) უთარილო ქართულ ხელნაწერში.

„გვირგვინი“ რომბისებური ნიშნითა და მთვარით (ჰვირნიშანი № 36).

ჰვირნიშნის ეს ნიმუში დასტურდება მე-18 საუკუნის მეორე ნახევრის ერთ ქართულ ხელნაწერში (A—156, 1752—1764 წლებისა).

მე-17 საუკუნის დასასრულიდან ჩნდება გვირგვინის ახალი ფორმები მთვარით (ვარსკვლავის გარეშე).

მოვიტანთ ასეთი გვირგვინის რამდენიმე ნიმუშს.

„გვირგვინი“ მთვარით (ჰვირნიშანი № 37). ეს ჰვირნიშანი დასტურდება 1690 წლის (Hd—10.921; ცსსა, ფ. 1448, № 1776) თარიღიან დოკუმენტებში და 1736 წლის (Q—56) თარიღიან ხელნაწერში.

ამ ჰვირნიშნის განსხვავებული ნიმუში (ჰვირნიშანი № 38) დასტურდება 1692 წლის (Hd—6042) თარიღიან დოკუმენტში (დამატებითი ლათინური ასოთი, ხოლო დამატებითი ლათინური ასოს გარეშე დასტურდება A—153 უთარილო ქართულ ხელნაწერში (ჰვირნიშანი № 39).

„გვირგვინი“ მთვარით (ჰვირნიშანი № 40). ეს ჰვირნიშანი გვხვდება როგორც ცალკე, დამოუკიდებელ ჰვირნიშნად, ასევე სამ მთვარესთან ერთად, მაგ, ცალკე ჰვირნიშნად იგი გვხვდება H—1448 ხელნაწერში, ხოლო სამ მთვარესთან ერთად—1728 წლის A—636 ხელნაწერში.

ქალაქის ორმაგი დაჰვირნიშნების შესახებ საუბარი გვაქვს წერილში — „Tre Lune“¹.

¹ პალეოგრაფიული ძიებანი, II, თბილისი, 1969.

ВОДЯНОЙ ЗНАК «КОРОНА» СО ЗВЕЗДОЙ И ПОЛУМЕСЯЦЕМ

(Резюме)

На бумаге грузинских рукописей XVII века особенно часто встречается водяной знак «Корона» со звездой и полумесяцем. Основным компонентом водяного знака считается форма короны.

Водяной знак «Корона» классифицирован следующим образом:

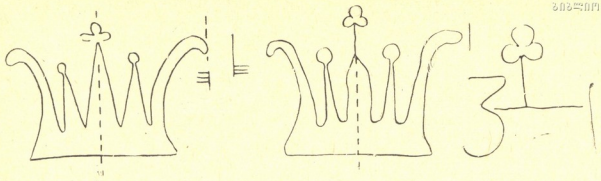
1. «Корона» без звезды и полумесяца.
2. «Корона» со звездой.
3. «Корона» со звездой и полумесяцем.
4. «Корона» со звездой и полумесяцами.
5. «Корона» с полумесяцем.

В работе рассмотрены 40 разных форм короны. Установлены хронологические рамки каждой из них.

Ниже следует пояснения к альбому в порядке нумерации водяных знаков.

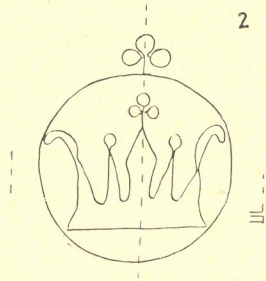
1. ЦГИА, фонд — 1448, № 2158	1604 г.
ЦГИА, фонд — 1448, № 2156	1610 г.
2. Ин-т рукописей, А — 1341	б. д.
3. Ист. музей г. Кутаиси, № 10	б. д.
4. 5, 6. Ин-т рукоп., S—30	1633—1646 гг.
7. Ист. Музей г. Кутаиси, № 4	1565 г.
№ 2; 3; 5; 8; 13	б. д.
8. Ин-т рукописей, Q — 87	1590-ые годы.
9. Ин-т рукописей, А — 160	1699 г.
" " Sd — 25	1699 г.
" " А — 472	б. д.
10. Ин-т рукописей, А — 1738; S—27	б. д.
11. Ин-т рукописей, А — 116	б. д.
12. Ин-т рук. Hd — 14. 781	1678 г.
ЦГИА, фонд 1448, № 272	1681 г.
13. Ин-т рук. А — 620	б. д.
14. Ин-т рук. Н—342, Hd—831	1673 г.
" " Н — 14517	1673 г.
" " Н—1452	1674 г.
" " Sd—12	1678 г.
" " Sd—469	1679 г.
15. Ин-т рук. Ad—1700	б. д.
16. Ин-т рук. Н—1452	1674 г.
" " Hd—5151	1690 г.
" " Sd—53	1692 г.
" " Ad — 1878	1696 г.
" " Sd—563	1696 г.
" " А—105	1697 г.
" " А—160	1699 г.
17. Ин-т рук. А—1476	б. д.
18. ЦГИА, ф. 1448, № 2156	б. д.
19. Ин-т рукоп. Hd—2198	1680 г.
" " Hd—5152	1680 г.
" " А — 904	1688 г.
ЦГИА, фонд 1448, № 2940	1689 г.

20. Ин-т рук.	Hd—6018	1670-ые годы.
” ”	Hd—1995	1680 г.
” ”	Q —911	1687 г.
” ”	Sd—564	1696 г.
21. ЦГИА, ф. 1448, № 2044		1630 г.
Ин-т рук.	S—30	1633—1646 гг.
” ”	S—1594	1647 г.
Ин-т рук.	Sd—745	1651 г.
22. Ин-т рук.	Q —206	1672 г.
” ”	Ad—1689	1672 г.
” ”	Ad—1666	1673 г.
ЦГИА, ф. 1448, № 73		1676 г.
Ин-т рук.	Hd—2797	1679 г.
” ”	Hd—6105	1685 г.
” ”	Hd—7229	1686 г.
23. Ин-т рук.	Sd—627	1691 г.
” ”	Hd—6115	1692 г.
” ”	Hd—1856	1696 г.
” ”	A —105	1697 г.
” ”	Hd—2908	(1698—1712) гг.
24. Ин-т рук.	H—342	1661 г.
ЦГИА, ф. 1448, № 3991		1664 г.
Ин-т рук.	A—179	1669 г.
” ”	H—98	1681 г.
25. Ин-т рук.	A—57	б. д.
26. Ин-т рук.	A—363	б. д.
27. Ин-т рук.	H—380	б. д.
28. Ин-т рук.	H—1690	1675 г.
29. Ин-т рук.	A—57	б. д.
30. ЦГИА, ф. 1446, № 610		1692 г.
Ин-т рук.	A—126; A—196	б. д.
31. Ин-т рук.	H—369	б. д.
32. Ин-т рук.	H—380	б. д.
33. Ин-т рук.	A—57	б. д.
34. Ин-т рук.	A—179	1669 г.
35. Ин-т рук.	Q—56	1736 г.
” ”	A—1023	б. д.
36. Ин-т рук.	A—156	1752—1764 гг.
37. Ин-т рук.	Hd—10921	1690 г.
ЦГИА, ф. 1448, № 1776		1690 г.
Ин-т рук.	Q—56	1736 г.
38. Ин-т рук.	Hd—6042	1692 г.
39. Ин-т рук.	A—153	б. д.
40. Ин-т рук.	H—1448	б. д.

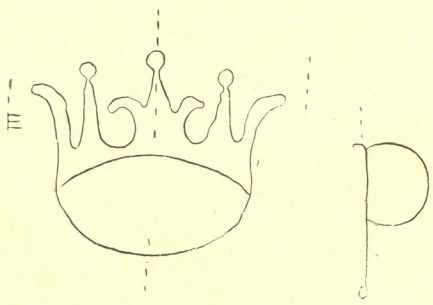

1

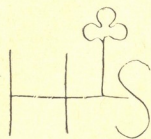
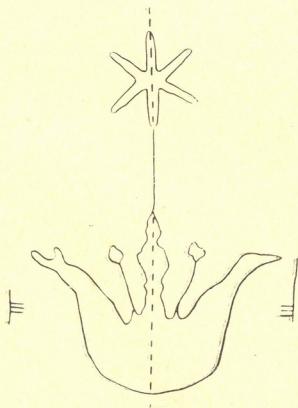
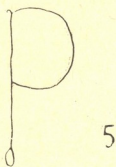
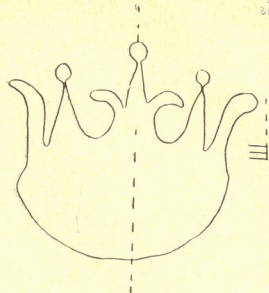
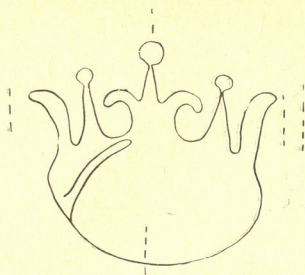
2

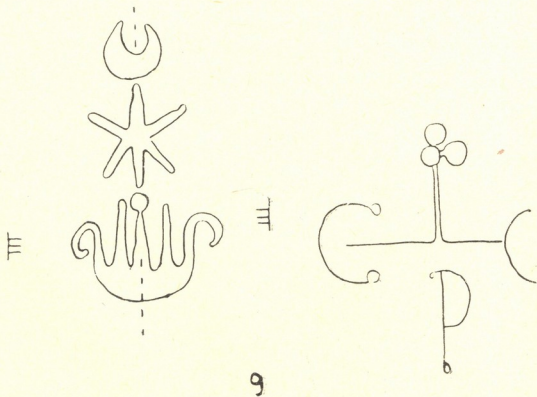
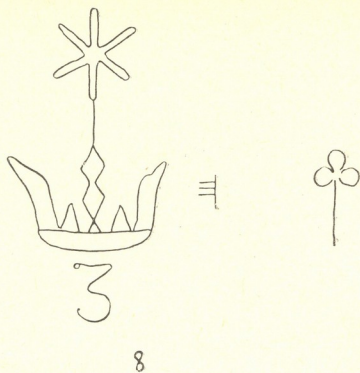

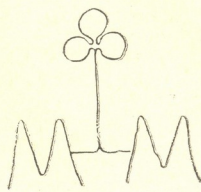
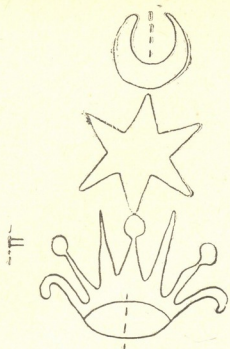
3

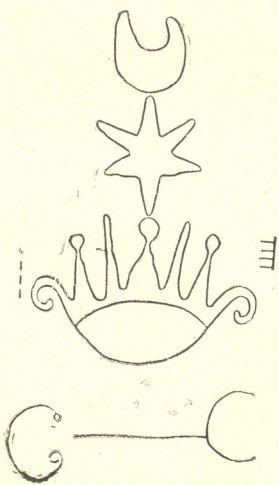
4

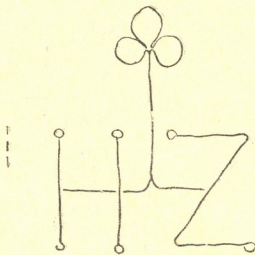
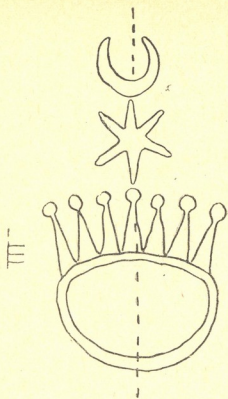

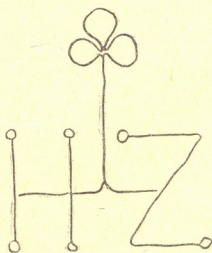
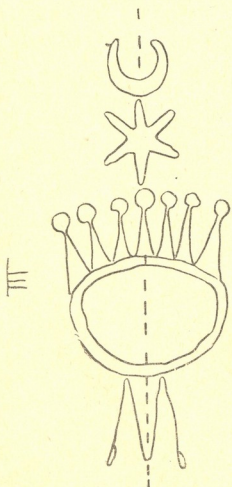

10

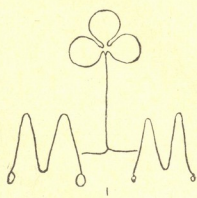
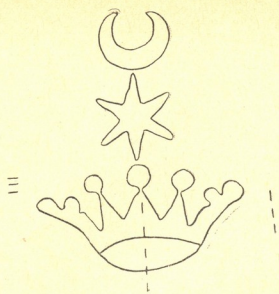

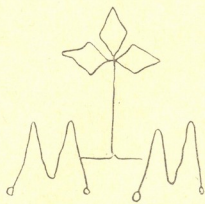
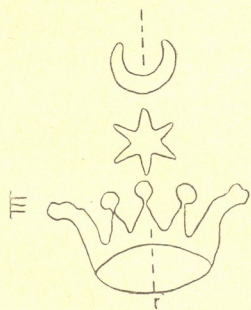
12

13

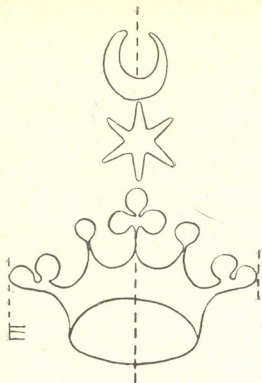

14

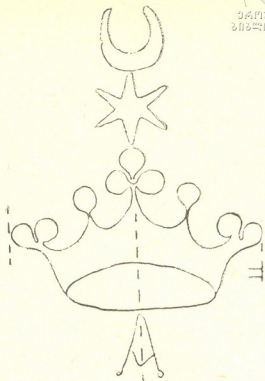

15

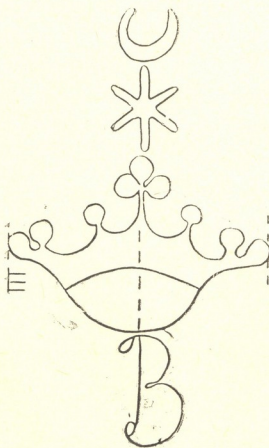

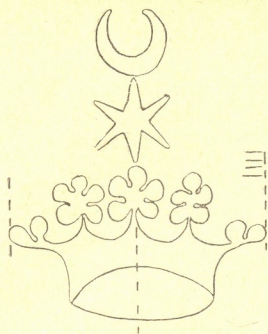
16

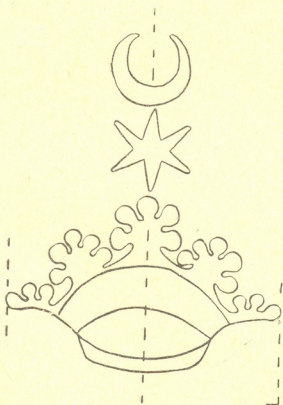
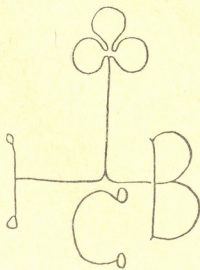
17

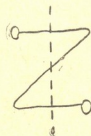
18

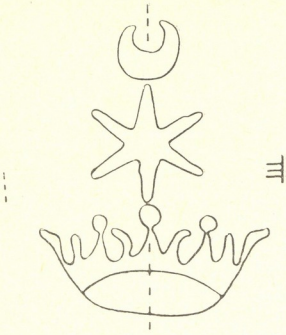
19

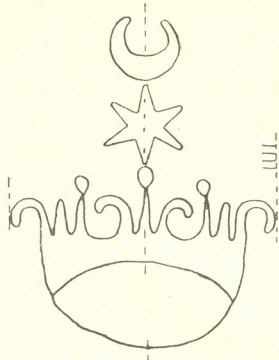
UL

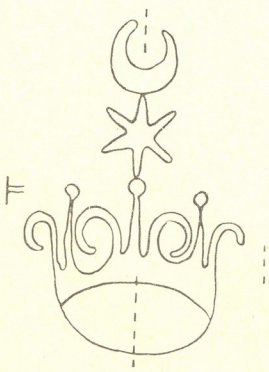
20

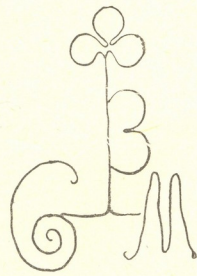
21

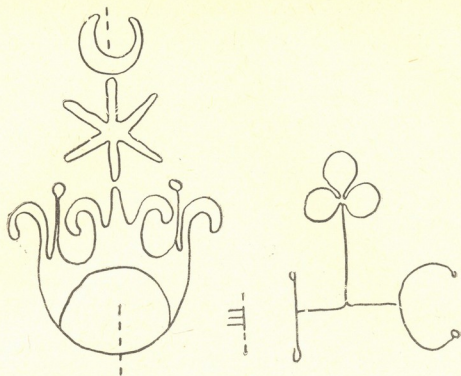

22

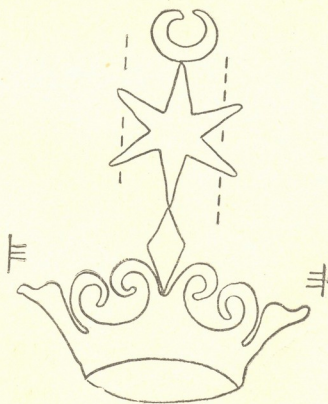

23

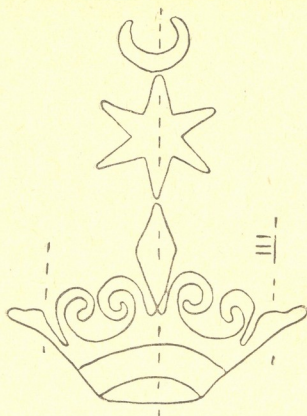

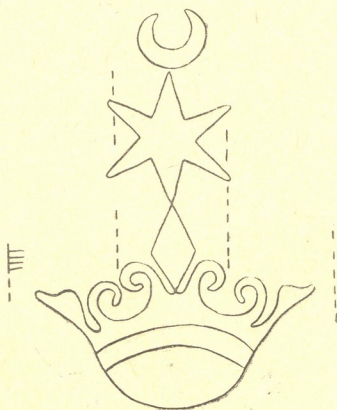
24

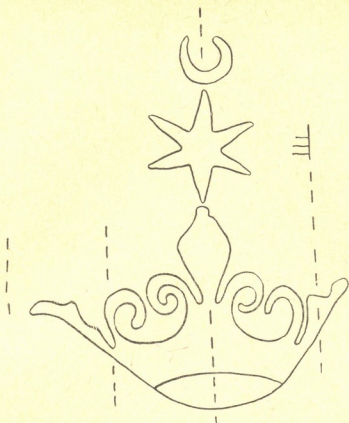
25

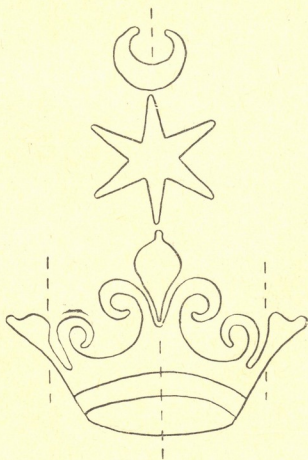
26

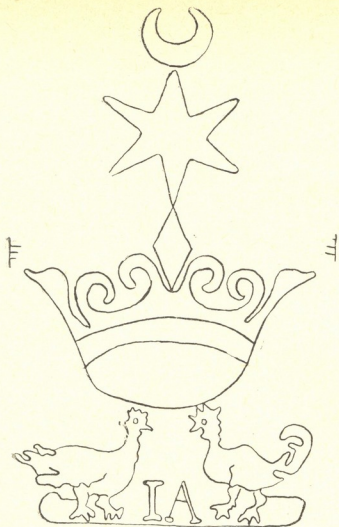
27

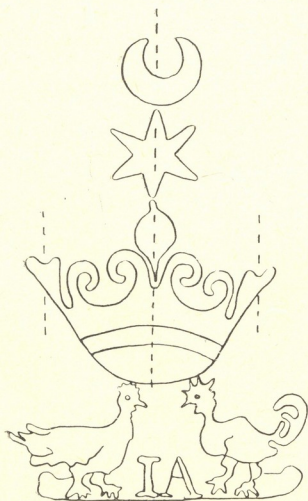
28

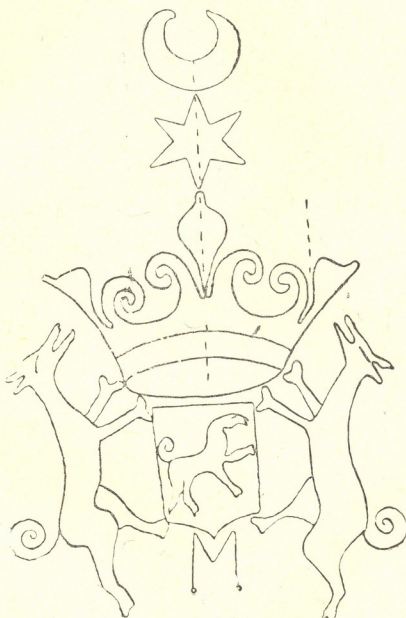
III

30

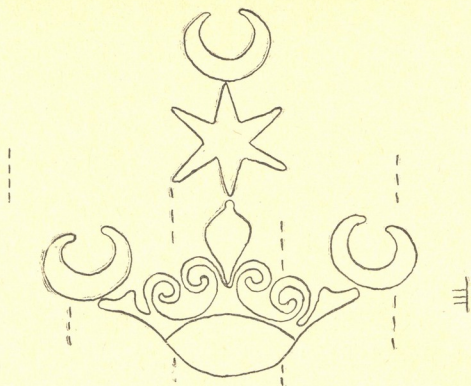

31

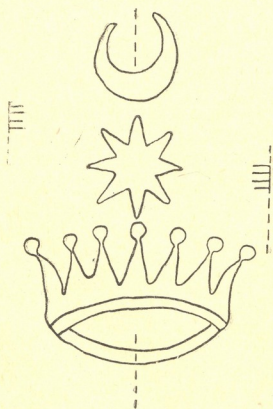

32

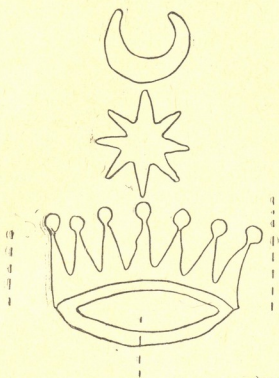

33

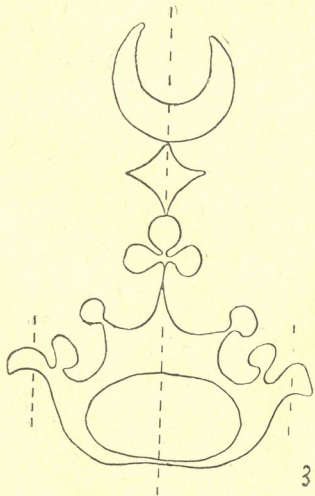

34

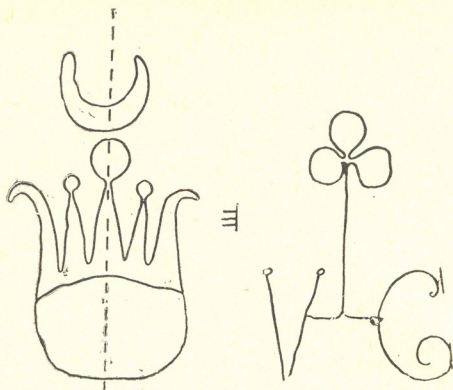

CROWN

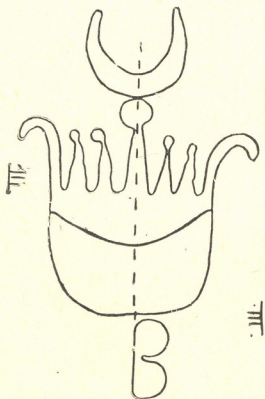
35

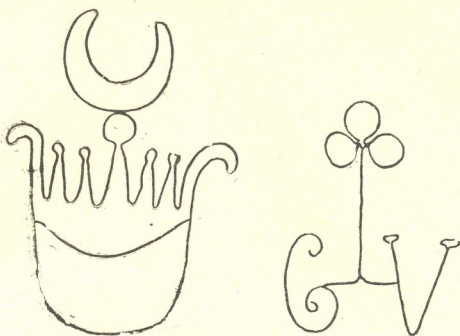
36

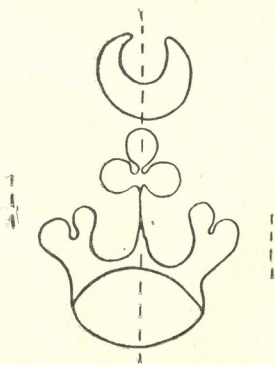
37

38

39

40

ვლინო მახავარიანი

ასომთავრული დამწერლობის მხატვრული თავისებურებანი
ძართული ხელნაწერების მიხედვით (V — XIII სს)

ხელნაწერი წიგნის ხელოვნებას — ტექსტის კალიგრაფიულ სილამაზეს და გვერდების მხატვრულ შემკულობას — შუა საუკუნეებში საქართველოში დიდ ყურადღებას აქცევდნენ. ქართველ ხელოვანთა ფანტაზია მუდამ დაუშრეტელი, შემოქმედებითი იყო. მშვენიერებისადმი სწრაფვა ქართველ ოსტატს სრულყოფილ მხატვრულ ფორმათა ჩამოყალიბების შესაძლებლობას აძლევდა. ხელნაწერი წიგნის შემზადებისათვის განკუთვნილი საქმიანობა (ეტრატის დამუშავება, გადაწერა, მოხატვა, აკინძვა, შემოსვა და შეკაზმვა) დახვეწილი ოსტატობით სრულდებოდა.

წიგნის ხელოვნებისათვის დამახასიათებელი მხატვრული პრინციპები, რომლებიც საუკუნეების მანძილზე საფუძვლად უდევს ტექსტის გვერდების დეკორატიულ შემკულობას, ჯერ კიდევ V—VI საუკუნეების პალიმფესტურ ხელნაწერებში გამოიხატა. ამ ადრეულ ეტაპზე, როდესაც ხელნაწერი ფურცლები დატოვებულია ორნამენტული შემკულობის გარეშე, ოსტატის ძირითადი ყურადღება გადატანილია ტექსტის დაწერილობაზე, მის საერთო კომპოზიციურ განაწილებაზე.

V—XI სს. ხელნაწერები, რომლებიც ასომთავრული დამწერლობითაა შესრულებული, შრიფტის მოყვანილობით სოცარ მხატვრულ ეფექტს აღწევენ. მრგლოვანი ასომთავრულის მხატვრულობა ყოველთვის თვალსაჩინოა, იქნება ეს მონოქრომული თუ ფერადებით შემკული ტექსტის ფურცლები. ამ შრიფტის სილამაზემ განაპირობა ის გარემოება, რომ ქართული დამწერლობის განვითარების შემდგომ ეტაპებზე, როდესაც ასომთავრულს ცვლის ნუსხური, ხოლო ნუსხურს მხედრული, მთავრული ტექსტის დამწერლობა რჩება ხელნაწერი გვერდების შემკულობის ერთ-ერთ მთავარ ელემენტად. საუკუნეების მანძილზე, XVIII ს. ჩათვლით, სანამ არსებობდა ქართული წიგნი ხელნაწერის სახით, იგი გამოიყენებოდა მინიატურებზე განმარტებითი წარწერების, სათურებისა და საზედაო ასოების შესასრულებლად (ამ გარემოებამ განაპირობა მისი სახელწოდებაც „ასომთავრული“).

ფრაგმენტების სახით მოღწეული უძველესი ქართული დამწერლობის ნიმუშების — პალიმფესტების ერთადერთ დეკორატიულ ელემენტს წარმოადგენს დიდი ზომის საზედაო ასოები (ისინი გამოხატულია მუხლების დასაწყისში და მოიცავენ 3—4 და ზოგჯერ 5 სტრიქონსაც). ტექსტის მელნით გრაფიკულად გამოყვანილი ასომთავრული დაწერილი სვეტის ვერტიკალური მოხაზულობიდან გვერდის თავისუფალ არეზეა გამოწეული. დიდი ფორმატის ფურცელზე (A — 89 ხელნაწერის პალიმფესტური ფურცლის ზომა უდ-

რის 33,5×28) საზედაო ასოებისა და თვით ტექსტის განაწილება თვალისთვის სასიამოვნო პროპორციების დაცვით სრულდებოდა. ტექსტი ორ სვეტადაა წარმოდგენილი ირგვლივ ფართო აშიებით. შრიფტის მონუმენტური მსხვილი ასოები ერთმანეთისაგან გარკვეული ინტერვალებითაა დაცილებული, რაც ტექსტის საერთო კომპოზიციას მეტ მხატვრულობას ანიჭებს. ასოები ჩაწერილია ორხაზოვან ბადეში, სტრიქონებს შორის გარკვეული მანძილია დაცული. ცალკეული გვერდის მხატვრული გადაწყვეტა ექვემდებარება სიმარტივისა და ზომიერების შეხამების მკაცრ კანონზომიერებას. წინასწარ დაკანონილი გვერდი აწესრიგებდა ვერტიკალებისა და ჰორიზონტალების ურთიერთ შეფარდებას ტექსტის საერთო განაწილებაში. დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა მელნის ფერის შერჩევას. ყავისფერი მელანი კალმის მსუბუქი მოსმით ოქროსფერში გადადის, რაც ეტრატის ფონს ბუნებრივად ეხამება.

დეკორის გარეშე დატოვებული ხელნაწერი ფურცლების მხატვრულ-კომპოზიციური გადაწყვეტა გადამწერს ეკუთვნის. გადამწერი ნამდვილ ხელოვანად წარმოგვიდგება. გადამწერის როლი დიდია მომდევნო საუკუნეებშიც, როცა ყალიბდება ხელნაწერი წიგნების შექმნის პრინციპები, როცა მხატვარსა და გადამწერს შორის შრომის გარკვეული განაწილებასთან გვაქვს საქმე. ზოგჯერ თვითონ გადამწერი ხელნაწერის მომხატველად გვევლინება.

ეპიგრაფიული დამწერლობისაგან განსხვავებით, ხელნაწერი წიგნის დამწერლობას თავისი სპეციფიკურობა გააჩნია. ეტრატზე შესრულებული ასოს მოხაზულობა (უნდა აღინიშნოს, რომ მრგვალოვანი დაწერილობის უძველესი ხანისათვის მოხმობილია ეპიგრაფიული მასალა — ქვა, მოზაიკა და პალიმფსესტები, რომლებიც პალეოგრაფიულად ერთმანეთთან ახლოს არიან)¹ ბოლნისის სიონის, პალესტინის, მცხეთის ჯვრის წარწერების მკაცრ, გამოკვეთილ ასოებთან შედარებით უფრო თავისუფალი მოხაზულობისაა (ტაბ. I, XIII). მათ გააჩნიათ ბეწვებრივი ჰორიზონტალური ხაზები და რკალები, რომლებიც უკავშირდებიან კალმის დაწოლით შექმნილ მსხვილ ვერტიკალურ ჩანაქედებს. სიმკაცრე ნაცრისფერი ფონისა ხელნაწერებში შედარებით შერბილებულია მელნის ყავისფერი ფერის შეხამებით მოყვითალო ფონთან. უნდა აღინიშნოს, რომ ასომთავრულით შესრულებულ ყველა ძეგლში გამომსახველობის ძირითად მხატვრულ საშუალებას წარმოადგენს ხაზი. კონტრულ მონახაზს ენიჭება განსაკუთრებული ძალა და ცხოველმყოფელობა. დიდებული, მონუმენტური სახის დამწერლობა თვით დაწერილ სტრიქონებს წარმოგვიდგენს როგორც სამკაულს.

ეპიგრაფიული ძეგლების მხატვრული კომპოზიციის რამდენადმე თავისებურია. ეს წარწერები ლაქონური შინაარსის შემცველია, გაბმული ტექსტებია აზნაუციების, საზედაო ასოების გარეშე. ისინი ანგარიშს უწყვენ არქიტექტურული ელემენტების განლაგებას ფასადზე. ხშირად სტრიქონების წყობა ირღვევა, ასოები ერთნაირი სიდიდისა არაა. ამ შემთხვევაში წარწერა შემოწერს ორნამენტების, რელიეფების მოხაზულობას. ოსტატის მიერ ისინი კომპოზიციურ ერთიანობაშია წარმოდგენილი. ბოლნისის სიონის დავით ეპისკოპოსის წარწერაში ასოები განლაგებულია თანაბარმკლავებიანი ჯვრის მედალიონის გარშემო. მცხეთის რელიეფებში წარწერა შერწყმულია გამოსახულებებთან, აღიქმის როგორც ერთიანი მხატვრული ელემენტი (ადარნერსეს

¹ ი.ლ. აბულაძე, ქართული წერის ნიმუშები, პალეოგრაფიული ალბომი, თბ., 1949, გვ. VI.

წარწერის პირველ სტრიქონში სიბრტყის შესავსებად დიდი ზომის ასო **Ⲑ** არის გამოყვეთილი).

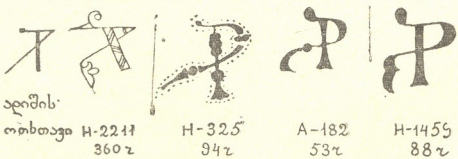
მარტივი საზედაო ასოების მოხაზულობა იმეორებს ტექსტის მთავრულ ასოებს, რომლის არქიტექტონიკა სრულყოფილი და დახვეწილია. მათი ფორმები კლასიკურია. ძირითადი ელემენტებია წრე და ხაზი. სტილისტურ ერთიანობაში ამ შემადგენელ ელემენტთა მრავალფეროვან კომბინირებას ვხვდებით: ასოთა ნაწილი წრიულ მოხაზულობას იმეორებს, ნაწილი კი ვერტიკალურ სისტემაზეა აგებული. ასწვრივი ხაზი მის პარალელურ შვერილებს რკალებისა და ჰორიზონტალური ხაზების საშუალებით უკავშირდება² (ტაბ. II, XIII).

თითოეული ასო თითქოს ჩაწერილია უხილავ ჩარჩოში, რომელიც კვადრატს უახლოვდება. წრიული მოხაზულობის ასოების სიმაღლე თითქმის დიამეტრის ტოლია, ხოლო ვერტიკალურ ხაზთან შერწყმული ელემენტები კი, რომლებიც ზომებით არ აღემატებიან სიმაღლის ნახევარს, განაწილებულია ვერტიკალური ღერძის ან ცალ მხარეს, ან ორივე მხარეს.

საერთო გრაფიკულ სისტემაში ერთადერთი ასო „ჯ“ წარმოდგენილია დიაგონალურად გადაწყვეთი ხაზებით. ქართული ხელნაწერების საზედაო ასოების გრაფიკული მოხაზულობის შესწავლამ მიგვიყვანა შემდეგ დასკვნამდე: შესაძლებელია ასო **Ⲡ** იესუ ქრისტეს დასაწყისი მთავრული ინიციალების **Ⲓ** და **ⲓ** შერთების შედეგად მიღებული მონოგრამა იყოს³. მით უმეტეს ეს მონოგრამა თავისი შინაარსითაც და ფორმითაც შეესაბამება სიტყვა „ჯუარის“ პირველ ასოს.

ივ. ჯავახიშვილის აზრით ასო „ჯანი“ რთულ ბგერას წარმოადგენდა, რომელიც შესაძლებელია თავდაპირველად იწერებოდა ორი ასოთი, თუმცა ეს საკითხი მან შემდგომი კვლევის საგნად მიიჩნია. ივ. ჯავახიშვილმა „ჯ“-ს წარმოშობისათვის მექანიკური თეორიის გამოყენებაც სცადა, შესაძლებლად ჩათვალა, რომ ამ ასოსათვის ირიბად გადაჭრილი ჯვრის მოხაზულობა ყოფილიყო აღებული, მაგრამ როგორც თვითონ აღნიშნავდა, „საიდან გაჩნდა „ჯ“-ს ზევითი გასწვრივი ხაზი, ამ თეორიის თვალსაზრისით გაუგებარი იქნებოდა“⁴.

ასო „ჯ“-ს მონოგრამული არქიტექტონიკა ცხადად გამოსკვივის IX — XIII სს. ხელნაწერთა საზედაო ასოებში (სურ. 1). შესაძლებელია, მთავ-

ადრის
 ორხთავი H-2211 360z   H-325 94z   A-182 53z   H-1459 88z

სურ. 1. ასო „ჯ“-ს გრაფიკა IX—XIII სს. ქართულ ხელნაწერთა საზედაო ასოებში

² ქართული დამწერლობის განვითარების ტაბულა, პალეოგრაფიული ძიებანი, ტ. II, თბ., 1969.

³ ამ საკითხს ჩვენ შევხებთ 1969 წ. თბილისში არქეოგრაფების სრულიად საქავშირო კონფერენციაზე წაკითხულ მოხსენებაში: „ძველი ქართული ხელნაწერი წიგნის მხატვრული საზედაო ასოები“.

⁴ ივ. ჯავახიშვილი, ქართული პალეოგრაფია, თბილისი, 1949, გვ. 231.

რული საზედაო ასოების მოხაზულობაში შემონახულია ასო „ჯ“-ს უძველესი სახე, მისი შინაარსის თავდაპირველი გაგება⁵, ისევე როგორც გვიანი ხანის ეპიგრაფიკულ ძეგლებსა და ხელნაწერების მთავრულ ასოებში შეინიშნება არქაიზმის ზოგიერთი შოვლენა (იხ. საზედაო ასოების განვითარების ტაბულა XIV). X ს. ხელნაწერებში A—1109, A—38, S—425 აღინიშნება თავშეკრული ბ, ს, ყ არსებობა (ტაბ. II).

მთელ რიგ ქართულ ხელნაწერთა საზედაო ასოებში თვალსაჩინოა ასო „ჯ“-ს შინაარსის მხატვრული გააზრება: აღნიშნული ოთხთავი, H — 2211, H — 325, A — 182, A — 1459, A — 39. ამ საზედაო ასოების მოხატულობაში მკვეთრად გამოხატულია ასო **1**, რომელსაც მარჯვნიდან მარცხნივ კვეთს წაგრძელებული ხაზი და იკითხება როგორც **+**. ასო **1**-ს გასწვრივი ხაზი, რომელმაც მარცხნიდან შემოინახა კალმის ჩანაჭდევი, მარჯვენა მხარეს გრძელდება როგორც ასო **+**-სთან შემავრთებელი ხაზი. მთელი ეს კომპოზიცია ქართული შრიფტის საერთო გრაფიკული პრინციპების შესაბამისად ჩაწერილია კვადრატში: ზედა გასწვრივი ხაზი კვადრატის გვერდს არ აღემატება, იგი სიდიდით სხვა ასოების **შ** და **ჯ** პორიზონტალის ტოლია. **1** და **+** ასოების ურთიერთგადამკვეთმა ასწვრივმა ხაზებმა კი ჯვარედინი ფორმა მიიღეს. ასეთი გრაფიკული შერწყმის შედეგად მიღებული ასო „ჯ“ ხელნაწერ ტექსტში აღრიდანვე ამ ჯვარედინი ფორმით გვხვდება.

სამეცნიერო ლიტერატურაში ცნობილია ქრისტეს მონოგრამული გამოხატულება **f**. იგი ბერძნული წარმოშობისაა და ქრისტეს დასაწყისი ორი ბერძნული ასოს **χ** და **ρ** შეერთების შედეგადაა მიღებული. ქართულ ხელნაწერებში იგი დამკვიდრდა ტექსტის დასაწყისის აღსანიშნავად⁶. ქართულ ანდერძ-მინაწერებში მას ქანწილს უწოდებენ⁷. ასო „ჯ“-ს ჩვენ მიერ შემოხსენებული გრაფიკული გადაწყვეტა გააზრებულია ქართულ ნიადაგზე. იგი შინაარსითა და ფორმით სრულ შესაბამისობაშია: სიტყვა „ჯუარის“ პირველი ასო **X**, რომელიც წარმოადგენს იესუ ქრისტეს მონოგრამას, მხატვრული ფორმით ჯვარცმული ქრისტეს სიმბოლოს — ჯვრის სახითაა გამოხატული.

ასო „ჯანი“, ცხადია, რომ შეიქმნა უკვე ჩამოყალიბებული **1** და **+** ასოებისაგან და რომ ქრისტიანობის გავრცელებასთან დაკავშირებით (შესაძლებელია, თუ დავუშვებთ, ანბანის რეფორმაციის დროს) ქართულ ანბანს იგი დაერთვის როგორც ქართულ ნიადაგზე შექმნილი რთულ ასოდ გამოხატული ქრისტეს მონოგრამა (ამით უნდა აიხსნას ასომთავრულ გრაფიკულ სისტემაში

⁵ ეს გარემოება დასაშვებად მიგვაჩნია იმის გამოც, რომ ჯვრის კულტი ქართველი ხალხის რელიგიურ ცხოვრებაში ფართოდ იყო გავრცელებული. ჯვარი გამოხატულია ფსალმების დეკორატიულ სისტემაში, მონეტებზე, რელიეფებზე, არქიტექტურული გეგმების მოხაზულობაში, სტელეებზე, გუმბათის ფრესკულ მხატვრობაში, ხელნაწერთა დეკორში, ხელნაწერი წიგნის თავფურცელზე საზეიმო კომპოზიციის სახით, სიგელ-გუჯრების ტექსტის დასაწყისში და სხვ. გასაკვირი არ არის, რომ ჯვრის სახით გამოსახული ქრისტეს მონოგრამა ქართული ანბანის გრაფიკულ სისტემაშიც დამკვიდრებულიყო.

⁶ ლ. ქაჯაია, „ორი ტრინიკური ნიშანი ძველ ქართულ ხელნაწერებში“. პალეოგრაფიული ძიებანი, ტ. II, თბ., 1969, გვ. 106—207.

⁷ მხატვრულ ხელნაწერებში ქანწილი საზედაო ასოების სტილში იხატებოდა.

ერთადერთი შემთხვევა — რამდენადმე განსხვავებული მოხაზულობის მქონე ასო „ჯ“-ს არსებობა).

ადრეული ხანის ხელნაწერი გვერდებისათვის დამახასიათებელი სისადავე და სიმკაცრე თავის მხატვრულ სახეს ინარჩუნებს მომდევნო ხანის ხელნაწერებშიც: ხანშეტი ლექციონარი (VII ს.) სინას მრავალთავი (864 წ.), ადიშის ოთხთავი (897 წ.), ჯრუჟის I ოთხთავი (936 წ.) და სხვ. თვით ადრეული ხანის დასურათებულ ხელნაწერებშიც ტექსტის გვერდები შემკულობის გარეშეა დატოვებული. ძირითად მხატვრულ ეფექტს ქმნის მრგოლოვანი ასომთავრულის მონუმენტური დამწერლობა და ტექსტის საერთო კომპოზიციური განაწილება.

X საუკუნიდან ხელნაწერ ფორცლებს ეუფლება ფერადოვნება, ორნამენტური მოტივები. ტექსტის გვერდი დეკორატიული შემკულობისაკენ მისწრაფვის. ცალკეული თავი გამოიყოფა ბოლოსართით, თავსართით, საზედაო ასო ორნამენტებით მდიდრდება, თანდათანობით ყალიბდება ოთხთავის შემკულობის პრინციპები.

ტექსტის დეკორატიულ მხატვრობაში დიდი მნიშვნელობა მიენიჭა სინგურს. იგი დაუფლა საზედაო ასოებს, სათაურებისა და მინიატურების განმარტებით წარწერებს. სინგურის ფერი მთავრულ ასოებს დაემკვიდრა ნუსხურით შესრულებულ ხელნაწერებშიც. მდიდრულად მორთულ ხელნაწერებში ეს ასოები ხშირად ოქრომელნითაა დაფერილი (წარწერის ასეთი ზოლი ორნამენტებით გარს უვლის XII ს. გელათის ოთხთავის მახარებელთა მინიატურებს).

ქართულ ხელნაწერთა საზედაო ასოების გრაფიკული მოხაზულობის შესწავლამ ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით საშუალება მოგვცა თვალი გავადევნოთ მხატვრულ ინიციალთა ჩამოყალიბებისა და განვითარების პროცესს. V — VIII ს. ხელნაწერთა ინიციალები არ განსხვავდებიან ტექსტის ასოებისაგან, ისინი ზუსტად იმეორებენ ასომთავრული დამწერლობისათვის დამახასიათებელ მოხაზულობას.

IX საუკუნიდან მთავრული ასოები იჩენენ მისწრაფებას შელამაზებისაკენ (ტაბ. XIV): ასწვრივი ხაზი ტყდება, ვერტიკალურად გრძელდება (სინური მრავალთავი; ადიშის ოთხთავი), ხან ზიგზაგებითაა დატეხილი (S — 1141, A — 509). ინიციალი იქნეს დეკორატიულ ელემენტებს (H — 1660, A — 38) და X საუკუნის მეორე ნახევარში საზედაო ასო უკვე გარკვეულ მხატვრულ ფორმას იღებს (A—98, S—405, H—1346, S—425). X საუკუნის ძველ ქართულ ხელნაწერებში ერთდროულად გვხვდება ორი სახის მთავრული ასოები⁸: მარტივი, სინგურით ან ტექსტის მელნით გრაფიკულად შესრულებული და ორნამენტებით გამდიდრებული, შეფერილი მხატვრული საზედაო ასოები (ტაბ. III, IV).

X—XI სს. მარტივი ინიციალები დეკორატიული დეტალებით ძალიან ემსგავსება ეპიგრაფიკული ძეგლების დამწერლობას. ივ. ჯავახიშვილი ეპიგრაფიკულ წარწერებში რამდენიმე სახის ხელოვნებით დამწერლობას არჩევს⁹: კიდურყვავილოვანს, კიდურწერტილოვანს, ტყუბწვეტოვანს (ტაბ. XI, XII).

⁸ P. Шмерлинг, «Декоративное оформление грузинской рукописной книги», Тб., 1969, стр. 111.

⁹ ივ. ჯავახიშვილი, ქართული პალეოგრაფია, თბ., 1949, გვ. 124 — 126.

დეკორის მსგავსი ელემენტები გვხვდება ამავე პერიოდის ხელნაწერთა ინიციალებშიც. შეადარეთ A—38, H—1346 ხელნაწერების ტყუბწვეტიანი ინიციალები მანგლისის, სამთავისის, ალავერდის¹⁰ ტაძრებს, XI ს. ჯუმათის წმ. გიორგის ხატზე მთავრულ ასოთა არქიტექტონიკა A—1, A—87 ხელნაწერთა ინიციალებს (ტაბ. V, XII). ცნობილია X ს. გრაფიკული ძეგლების ასოების მოხაზულობაში არქაიზმის გადმონაშთები. ასეთივე მდგომარეობა შეინიშნება X ს. საზედაო ასოებში. მაგ.: A—1109, A—38 ხელნაწერებში ზოგიერთი ასო არქაული ფორმითაა გამოხატული: ასოები ბ, ს, ყ. წრიულადაა შეკრული (A—1109, A—38, S—425; იხ. ტაბ. XV).

ქართული ხელნაწერი წიგნის დეკორატიულ შემკულობაში კამარებისა და თავსამკაულების შემდეგ მხატვრული საზედაო ასოები¹¹ ქმნიან ორნამენტაციის დიდ ნაწილს. ხშირად ხელნაწერი გვერდები საზედაო ასოებით მდიდრულადაა შემკული (S—425, A—28, იენაშის ოთხთავი, A—138, Q—908). ზოგჯერ მხატვრული ინიციალები მხოლოდ სახარების ტექსტის დასაწყისშია წარმოდგენილი (ლაფსაყალდის, H—1707, H—2075 ოთხთავები). მსგავსად ჩუქურთმისა, რომელიც ფასადის მორთულობაში შეადგენს არსებით ელემენტს, ინიციალებით ტექსტის გვერდების მოხატვა ქართული ხელნაწერი წიგნის შემკულობის ერთ-ერთ მთავარ მხატვრულ ხერხს წარმოადგენს.

ქართული ხელნაწერი წიგნის ფურცლებზე საზედაო ასოების კომპოზიციური განაწილება ერთ გარკვეულ პრინციპს ემორჩილება: საზედაო ასოები დაწერილი სვეტის გარეთ რჩება, ისე, რომ ტექსტის მარცხენა მხარეს ისინი ერთ ვერტიკალზე არიან ასხმულნი. დაცულია მათ შორის შესაბამისი ინტერვალები, ინიციალთა ურთიერთშეფარდება ლამაზად დაწერილ ტექსტთან. ხელნაწერ გვერდებზე ამგვარი განლაგებით, სიდიდით, ფერადოვანი მახვილით ინიციალებს გვერდის საერთო კომპოზიციაში თვალსაჩინო ადგილი უჭირავს.

საზედაო ასოების ამგვარი განაწილების სქემა წინასწარ მოფიქრებული და გააზრებული ჩანს. ამაში კი მთავარი როლი ვადაშქერს ეკუთვნის. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ქართული ხელნაწერი წიგნის მხატვრულ გაფორმებაში ვადაშქერს განსაკუთრებული როლი ენიჭებოდა. იგი აწარმოებდა ხელნაწერი გვერდების დაკანონვას, ტექსტის კომპოზიციურ განაწილებას ფურცელზე, მელნის ფერის შერჩევას, სინგურის გამოყენებას საზედაო ასოებისა, სათაურებისა თუ ცალკეული სტრიქონებისათვის. დიდი იყო ვადაშქერის როლი მხატვრულად შემკულ ხელნაწერებში: ვადაშქერის პროცესში იგი ტოვებდა მოსართავად საჭირო ადგილებს, ითვალისწინებდა შინაარსის შესაბამისად ცალკეული სტენების მოსახატავად¹².

¹⁰ თ. ბარნაველი, კახეთის ისტორიული ძეგლების წარწერები, თბ., 1961, გვ. 11.

¹¹ ძველ ქართულ ხელნაწერთა ანდერძ-მინაწერებში საზედაო ასოების შესახებ დაცული ტერმინების შესახებ იხ. ე. მაქავარიანი, „ძველ ქართულ ხელნაწერ წიგნთა შემკულობის აღმნიშვნელი ზოგიერთი ტერმინის შესახებ“. პალეოგრაფიული ძიებანი. II, თბ., 1969, გვ. 111—112.

¹² ვისრამიანის S—3702 ხელნაწერში ზოგიერთი მინიატურა დაუმთავრებელია, H—2084 ან H—2078 ხელნაწერებში ტექსტში შესამკობად გათვალისწინებული თავისუფალი ადგილებია დატოვებული. „ქილილა და დამანას“ A—1124 ხელნაწერში მრავალ ადგილას ილუსტრაციებისათვის განკუთვნილ არეზე მიწერილია „დასახატავი“. შემოქმედის გულანში Q—103 კი მამია გურიელის ხელით მინაწერებია: „აქ ვარდამოსხნა დახატე“ და სხვ. A—37 ხელნაწერში თავსამკაული დაუმთავრებელია (214 r), მხოლოდ კონტურებითაა შემოსაზღვრული.

ქართულ ხელნაწერთა ანდერძებში, სამწუხაროდ, იშვიათად მოიხსენიება მინიატურის-მხატვართა სახელები. ზოგჯერ ოსტატი თავის სახელს გამოხატავს კრიბტოგრაფულ წარწერებში (ჯრუჰის I ოთხთავი), ან მიფარვით აქსოვს ორნამენტულ ხვეულებში (იენაშის, ჯრუჰის II ოთხთავები). ხელნაწერის მხატვრული და პალეოგრაფიული თავისებურებების გათვალისწინების საფუძველზე შესაძლებელია გადამწერი ხელნაწერის მომხატველადაც მივიჩნიოთ. ხშირად ტექსტის დეკორატიული შემკულობა, განსაკუთრებით საზედაო ასოები ისე მჭიდროდაა დაკავშირებული ტექსტთან, რომ ძნელია გავმიჯნოთ მხატვრისა და გადამწერის საქმიანობა. ამის მრავალი მაგალითი შეიძლება დავასახელოთ:

XI ს. ხელნაწერში A—136 სატიტულო ფურცელზე ჯვრის გამოსახულების ქვეშ მოცემულია გადამწერის გრიგოლის ხელით შესრულებული წარწერა: „ლოცვა ყავთ ფრიად ცოდვილისა გლახ გრიგოლისათვის“. ეს ანდერძი უკავშირდება ორნამენტულ ნახატს მელნის ფერითა და ორნამენტული დეტალებით. მინაწერის ხელიც — ოთხკუთხა ფორმის ასოები დამახასიათებელია ტექსტისათვის.

ცნობილი XI ს. ურბნისის ოთხთავის (A — 28) საზედაო ასოების კონტურული ნახატი შესრულებულია ტექსტის მელნით. საზედაო ასო ხშირად ღრმადაა შეჭრილი ტექსტის სვეტში — სტრიქონები გარშემოწერენ მას. საზედაო ასოები საერთო კოლორიტითა (ფერადოვანი გამა აგებულია შაბიამნისფერისა და შინდისფერის დაპირისპირებაზე) და შესრულების მანერით მოგვაგონებენ კამარებს. ამდენად გადამწერი იოანე ტატანელი ხელნაწერის მოხატულობის შემსრულებელიც უნდა იყოს. იხ. აგრეთვე A — 138, H — 2211 ხელნაწერები.

XIII ს. A — 496 ოთხთავში გადამწერი და მხატვარი ერთიდაიგივე პიროვნებაა. მათეს სახარების თავსამკაულის გასწვრივ მოცემულია მინაწერი „მათე მხატვარი“¹³. ანდერძის მთავრული ასოები მხატვრული სტილიზაციითა და სინგურის ფერით საზედაო ასოებისა და ასევე მინიატურებზე არსებული განმარტებითი წარწერების მსგავსია. ასეთივე წითელი ფერი ჰარბადაა გამოყენებული მინიატურულ მხატვრობაში.

მდიდრულად შემკულ XIII ს. იენაშის ოთხთავში (დაცულია მესტიის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში) გადამწერი ხელნაწერის მომხატველიცაა. იონას, როგორც გადამწერის, სახელი მოხსენებულია მათე, მარკოზ და ლუკას სახარების ტექსტის ბოლოს. ხელნაწერში მოიპოვება მისი ხელით შესრულებული სხვა მინაწერებიც, რომლებიც შინაარსობრივად, კომპოზიციურად და მხატვრულად მჭიდროდაა დაკავშირებული ორნამენტებთან. ეს მინაწერები ჩაქსოვილია საზედაო ასოებისა და თავსამკაულთა ორნამენტულ ხვეულებში.

195 v-ზე ტექსტის საილუსტრაციოდ საზედაო ასოს სახით წარმოდგენილია გველის გამოსახულება. ცხადია, რომ შინაარსის ერთდროული ილუსტრირება გადამწერის მიერაა შესრულებული. 125 r-ზე ლუკას სახარების თავსამკაულში ფსალმუნის ტექსტი ჩაწერილია გრებილი ორნამენტის სახით წარმოდგენილ ვეშაპის გამოსახულებაში, რომელიც შეესაბამება ტექსტის შინაარსს.

¹³ მინაწერი მიკვიითთა ინსტიტუტის უფროსმა მეცნ. თანამშრომელმა თ. ბრეგაძემ.

ის გარემოება, რომ გადამწერი იონა მხატვარიცაა, დაადასტურებდა იონანეს სახარების თავსამკაულის ორნამენტში ჩართულმა ანდერძმა. თავსამკაულის გრებილი ორნამენტში (191 r) წვრილი ნუსხურით, ოქროს, შავისა და მწვანე ფერების მონაცვლეობით იონას ხელითვე ჩაწერილია: „წმიდაო იოვანე მხრბლო ღვთისმეტყულსლო ქწლო საყვარელო მოწაფეო მაცხოვრისაო მეთოხ გუეყავ ჩუენ ქეე ძეო და სიტყუაო ღთსაო. შეუღვენ ფდ ცოდვილსა ამისსა მოქმედსა იონას“. უნდა აღინიშნოს, რომ იონა გადამწერი ტექსტის დეკორატორად გვევლინება. კამარათა და მახარებელთა მინიატურების მხატვრობა კი განსხვავდება ორნამენტული მხატვრობისაგან, იგი სხვა ოსტატის ნახელავი უნდა იყოს¹⁴.

საზედაო ასოები შესანიშნავად ასახვენ ხელნაწერის საერთო სტილს. მათი საშუალებით შესაძლებელია სტილისტურად ერთნაირი ხელნაწერების დაკავშირება (იეხაშის და A—138 ოთხთავები, A—135 და A—840 ხელნაწერები; ტაბ. VI), ზოგჯერ კი სტილისტურად განსხვავებული საზედაო ასოები შესაძლებლობას იძლევიან ერთ რომელიმე ხელნაწერში უფრო ადვილად შევნიშნოთ პალეოგრაფიულად განსხვავებული ტექსტები. მაგ. A—87 ხელნაწერში ორი სხვადასხვა ოსტატის მიერ შესრულებული საზედაო ასოები გვხვდება, ტექსტიც ორ სხვადასხვა გადამწერს ეკუთვნის. 374 v-დან იცვლება საზედაო ასოების სტილი და ტექსტის ფურცლებიც განსხვავებული ხელითაა შესრულებული. ანალოგიურ შემთხვევას აქვს ადგილი H—1669, S—425 ხელნაწერებში.

ძირითადი და წამყვანი თემა საზედაო ინიციალების ორნამენტულში მცენარეული სახის ორნამენტიცაა, რომელიც სტილიზებულია ოსტატის ფანტაზიის წყალობით. სტილიზებულ მცენარეულობას საუკუნების განმავლობაში ვხვდებით როგორც ქედურ, ხეზე ჰრის, ფრესკულ ორნამენტულში, ასევე ხელნაწერთა თავსამკაულებსა, კამარებსა და მინიატურათა ჩარჩოებში. ეს ორნამენტი სხვადასხვა ვარიაციებით წარმოდგენილია საზედაო ასოების შემკულობაში. მცენარეული ორნამენტის დეტალები ქმნიან ინიციალების საერთო აგებულებას.

ინიციალთა ორნამენტულა კომპოზიციურად მჭიდროდაა დაკავშირებული თავსამკაულთა დეკორთან. ქართული ხელნაწერები, მსგავსად ბერძნულისა, ხელნაწერის დასაწყისში და ყოველი თავის დასაწყისში შემკულია თავსამკაულით, რომელსაც უკავია გვერდის ან სვეტის მთელი ფართობი სივანეზე. ეს ორნამენტი ზოგჯერ ოთხკუთხა სადა ზედაპირის ნაცვლად ამოკვეთილია მის ცენტრში სწორკუთხოვან ან ოთხფართიანი სიკარიელის სახით; სიკარიელის შიგნით კი ჩაწერილია სათაური, ჩვეულებრივად ოქროს მთავრუ-

¹⁴ მხატვარ იონას გვერდით ხელნაწერში ჩნდება მეორე ოსტატის — თედორეს სახელიც. იგი მოხსენებულია ლუკას სახარების ბოლოს იონას სახელის გვერდით. ასო „ღ“-ს (188 v) ორნამენტული ნახატი ოქროს კონტურითაა შემოვლებული და ამ კონტურის გაგრძელებაზე ამავე ოქრომელნით მრავალწერტილით მითითებაა გამოტანილი: „ქეე შუე თეე“ (ქრისტე შეიწყალე თედორე). საფიქრებელია, რომ ორნამენტებსა და საზედაო ასოებზე კონტურული ხაზები მის მიერაა ოქროთი დაფერილი. უნდა აღინიშნოს, რომ ხელნაწერთა ინსტიტუტის ფონდებში დაცული ამავე პერიოდის ოთხთავში (A—138) მსგავსი თავსამკაულები და საზედაო ასოები ოქროს კონტურის გარეშეა დატოვებული და მხატვრული თვალსაზრისით სრულიად დამთავრებულ შთაბეჭდილებას სტოვებს. ამ შემთხვევაში კი თედორემ (შესაძლებელია იგი მინიატურებისა და კამარების მომხატველიც იყოს) ხელნაწერისათვის საერთო საზეიმო იერის მისანიჭებლად ორნამენტული ნახატის კონტურები ოქროთი დაფერა.

ლი ასოებით. დეკორის სიმდიდრე იზრდება მისი პროპორციების ზრდის ხედვით. მისი ზედაბირი უმთავრესად დაფარულია აყვავებული და შეფოთილი ტოტებით, რომლებიც ეხვევიან ერთმანეთში, იხლართებიან ანდა შორდებიან ერთმანეთს, რათა დაუტოვონ ადგილი მედალიონთა მწკრივებს, რომლებიც შეიცავენ სხვადასხვა სახის სტილიზებულ ყვავილებს.

ზოგჯერ ეს თავსამკაული არის მარტივი ზოლი ერთი ფერისა, გაწყობილი სხვადასხვა აშით, ზოგჯერ ნაკლებად მდიდრულ ხელნაწერებში გადადის ვიწრო ყვავილებით შემკულ კვანძებიან ზოლში და ეს გარდაქმნა იქამდე ხდება, რომ თავსამკაული იქცევა უბრალო ყვავილების ტალღოვან ან წერტილოვან ხაზად. ეს თავსამკაული, რომელიც არის ბერძნულ ხელნაწერთა ორნამენტაციის ერთ-ერთი ძირითადი შემადგენელი ნაწილი, მისი განვითარების მაღალ საფეხურზე იჩენს თავის ნამდვილ ხასიათს—იგი ძირითადად ყვავილოვან თემას წარმოადგენს. ეს თემა, რომელიც ბიზანტიური დეკორის დაუშრეტელ წყაროს წარმოადგენს, ბიზანტიელი მხატვრების მიერ თავისებურადაა წარმოდგენილი. ისინი ყვავილს არასოდეს არ გადმოსცემენ ისეთს, როგორიც ის ჩანს ბუნებაში, არამედ ყოველთვის ისეთად, როგორიც გამოჩნდებოდა იგი, ორად გაჭრილი ვერტიკალური კვეთით. ყველაზე უფრო ხშირად არჩევენ ყვავილს რამდენადმე სიმეტრიული ფურცლით და ამ ფურცლების აშიებით. მხატვარი ყოველთვის ჭრის ყვავილს ისე, რომ ჩანდეს მისი შიგნითა ხედი.

ყვავილოვანი სისტემით შექმნილი მთავრული ასოები ამავე პრინციპს ემორჩილება. ამ ტიპის ინიციალებითაა შემკული მრავალა ხელნაწერი. ინიციალთა აგებულება მეტად რთული და დანაწევრებულია. მისი დეტალები განსხვავებული ფერის, ინტენსიური, გაუმჭვირვალე საღებავებითაა შეესილი. ცალკეულ დეკორატიულ დეტალს გარს უვლის ოქროს ფაჩიზი კონტური.

ამ ორნამენტაციაში ინიციალის საერთო მოხაზულობა სიცხადეს ინარჩუნებს. მისი პირვანდელი სახე გამოკვეთილი რჩება, არასოდეს არ არის დახლართული და გაუგებარი. ამ მხრივ ქართული ხელნაწერის წიგნის ინიციალები ემსგავსება ბერძნულ ხელნაწერთა ინიციალებს; ისინი, დეკორის სხვა ელემენტების მსგავსად, ზომიერებით ხასიათდებიან (ტაბ. V, X).

IX—XII სს. ინიციალები არასოდეს არ აჭარბებენ საშუალო სიდიდეს, ისინი უფრო პატარებად რჩებიან. არასოდეს არ ვრცელდებიან უხეშად, მკვეთრად გვერდის სამ მეთხედზე და არასდროს არ ეუფლებიან მთელ გვერდს, არ სცილდებიან განკუთვნილ საზღვრებს. ვერასოდეს ვერ ნახავთ მათ დახატულს მძიმე და შავი ნაკეთებით, ხაზგასმულს სქელი და ტლანქი ოქროთი. არასოდეს ქართველი და ბიზანტიელი მინიატურისტები არ უშვებენ აშიას, როგორც ეს ლათინურ ხელნაწერებშია, რომელიც ჩარჩოში სვამს ინიციალს, თუნდაც ყველაზე უფრო მოხდენილი და ყველაზე მდიდრული აშია იყოს. ისინი არ უშვებენ ხელოვნების გადატვირთვას და სურთ ყველგან შეინარჩუნონ ეს ზომიერება, რომელიც კარგი გემოვნების გამომხატველია.

ბიზანტიური და ქართული ხელნაწერებისაგან განსხვავებით, სომხურ ხელნაწერთა ინიციალები ხასიათდებიან ორნამენტული შემკულობის სიჭარბით.

იმდენადაა ინიციალის სერთო აგებულება გადატვირთული ფოთლოვანი ორნამენტებით, რომ ინიციალის სერთო მოხაზულობა იხლართება, იკარგება ამ ორნამენტაციაში.

ქართულ ხელნაწერთა სახედაო ინიციალებში მხატვრული ელემენტი არ შლის ფორმას და არც იმ მნიშვნელობას, რომელსაც იგი ატარებს. ქართველი ოსტატი ყოველთვის ცდილობს გასაგები დარჩეს ასომთავრულის ძირითადი ხასიათი. აქ ფორმა არასოდეს არ ბატონობს აზრზე—ოღონდ ორნამენტი იყოს ლამაზი. ეს ბატონობა ეფექტისა აზრზე ნაწილობრივ იჩენს თავს ბერძენი მხატვრის ჩვეულებაში—მოათავსონ მოოქრული ან მოხატული ინიციალი გვერდის იმ ადგილას, რომელიც მათთვის შესაფერია; ისინი არ ზრუნავენ იმაზე, თუ იგი მოხედება სიტყვაზე, რომელიც არ იწყებს აბზაცს ან წინადადებას. უფრო მეტიც, შემკული ინიციალი ხშირად სიტყვის შუაში ხვდება. ჩვენ არ ვხვდებით არც ერთ ასეთ მაგალითს ლათინურსა და ქართულ ხელნაწერებში. ოსტატი სვამს მთავრულ ასოს აბზაცის დასაწყისში, რათა გაამახვილოს ყურადღება მუხლის დაწყების წინ.

ხშირად ინიციალები შეიცავენ გეომეტრიული სახის ორნამენტებს (ტაბ. VI). ისინი სწორი ხაზის საშუალებით დანაკეთულია სწორკუთხა ან სამკუთხა ნაწილებად და თითოეული შეესილია სხვადასხვა ფერის საღებავით. აქ წამყვანია ზუსტი, გამოკვეთილი ხაზი. ინიციალის საერთო მოხაზულობას, ზოგჯერ ორმაგი კონტურითაც კი, ქმნის ფაქიზი ყავისფერი ხაზები. ასეთ შემთხვევებს ადგილი აქვს იმ გრაფიკული ტიპის ხელნაწერებში, რომლებიც ტაო-კლარჯეთის მხატვრულ სკოლას მიეკუთვნებიან. ეს ხელნაწერებია: H — 2211, A — 28, H — 2124, H — 1669, A — 87, A — 840 და სხვ.

ინიციალთა კოლორიტი, მათი შესრულების ტექნიკური თავისებურებანი შესაძლებლობას გვაძლევს განვასხვავოთ ერთი გარკვეული სკოლის მხატვრობა მეორისაგან. კერძოდ, პირობითად ცხოველხატულად წოდებულ ხელნაწერთა ჯგუფს, ე. წ. სახეიშო მიმართულების ხელნაწერებს, რომლებიც შემკული არიან ყვავილოვანი ინიციალებით, უპირისპირდება საქართველოს ტერიტორიაზე არსებული ტაო-კლარჯეთის მხატვრული სკოლა, რომელიც ძირითადად გეომეტრიული სახის ინიციალებს იყენებს. იგი სწორედ ფაქიზად შესრულებულ ხაზებში ხედავს მხატვრულ ეფექტს.

გრაფიკული წესით შესრულებულ ინიციალთან შეხამებულია აკვარელი-სებური, მეტად ნაზი კოლორისტული შეფერილობა. კოლორიტი გადამწყვეტ როლს თამაშობს როგორც ცალკეული ინიციალის, ასევე მთლიანად ხელნაწერის მხატვრული სახის შექმნაში. ინიციალთა მრავალფეროვნებას იწვევს არა მარტო მისი დეტალების სახეცვლა, არამედ კოლორისტული თავისებურებებიც. ცალკეული ინიციალი, რომელიც მეტნაკლებად განსხვავდება ერთმანეთისაგან თავისი გრაფიკული ნახატიით (ტაბ. IV), ფართო სახეცვლით ქმნის მრავალგვარობის შთაბეჭდილებას, მაშინაც კი როცა იძლევა განტვირთულ კოლორისტს, მაგ., ურბნისის ხელნაწერთა ინიციალებში დაპირისპირებული ორი ძირითადი ფერი (შაბიამისიფერი და მუქი ღვინისფერი). შეუფერავ ეტრატთან კომბინირებით ოსტატს შესწევს უნარი შექმნას ინიციალთა მრავალფეროვნება.

ქართულ ხელნაწერებში გვხვდება ინიციალები შემკული ცხოველებზე ფრინველებით ან ადამიანებით. ცალკეული გამოსახულებანი დაკავშირებული არიან ერთმანეთთან გრეხილებით, ყვავილებით. ცხოველის, ადამიანის თუ ფრინველის გამოსახულება წარმოადგენს ინიციალის ნაწილს — მათი პოზა ინიციალის მოხაზულობას იმეორებს. კალიგრაფიასთან დამოკიდებულება მხატვარმა სწორედ ამით გამოხატა: ორნამენტებისა და პერსონაჟების დაკომპაქტების დროს შეითვისა, იხელმძღვანელა ასომთავრულის ძირითადი მონახაზებით.

ასო „დ“-ს ოვალი ხშირად იქმნება სიმეტრიულად განლაგებული ჩიტებისაგან, ხან იგი შეიცავს თევზისა და ჩიტების გამოსახულებებს. ჯრუჭის ოთხთავში ირმებია, რომელთა რქები ასოს ბუნს ქმნიან. XII ს. ოთხთავში (H — 1707) „დ“-ს შეადგენენ ხეზე ასული სიმეტრიულად განლაგებული ადამიანთა ფიგურები. ზურგის მოხაზულობით ისინი ქმნიან „დ“-ს ოვალს, (ტაბ. VIII).

ზოგიერთი ინიციალი გამოდგებოდა საყოფაცხოვრებო ყანრის საუკეთესო ნიმუშად: ლაფსყალდის ოთხთავში ასო „ვ“-ს გასწვრივ აკრობატია გამოსახული, ხოლო ასო ძირითად კორპუსს ქმნის მონადირე კურდღლით ხელში. გელათის, H—1707 ხელნაწერებში ასო „პ“-ს ქმნიან ნავისა და ადამიანთა გამოსახულებანი.

ბევრი ზემოაღნიშნული დეტალი ბიზანტიურ ხელნაწერთა დეკორის კერძოდ, კონსტანტინეპოლური სკოლის ბრწყინვალე ინიციალებში შეგვხვდებოდა. ძლიდრულია ბერძნულ სამკაულთა რეპერტუარი. ერთი ასო T, დეკორატიული სვეტის ფორმით წარმოდგენილი, იძლევა სხვადასხვა სახის ნახატ ყვავილს, ურჩხულისა და ჩიტების გამოსახულებების სახით განშტოებებს. ზოგჯერ ცხოველის, ჩიტისა თუ ადამიანის ფიგურები მოცილებულია ინიციალის კორპუსს, დგანან მასთან, როგორც მომხიზველელი ქანდაკება არქიტექტურულ შენობასთან.

მსგავსად ბერძნული ხელნაწერებისა, ქართულ ხელნაწერებში ცხოველთა ფიგურებისაგან შედგენილი ორნამენტი ძირითადად ვითარდება საზედაო ასოებში და არა თავსამკაულებსა და კამარებში. ურჩხულის თავები მოცემულია დეკორის ამ ელემენტებში დეტალების სახით გელათის, შიომღვიმის და სხვ. ხელნაწერებში, ჩიტებიც ასევე დანამატის სახით არიან წარმოდგენილი მცენარეულ ორნამენტში. როგორც ასეთი, სუფთა ცხოველური ორნამენტი — ზოომორფული ორნამენტი — ჩვენთან არ განვითარებულა.

ადამიანთა და ცხოველთა გამოსახულებანი, რომლებიც ბიზანტიურსა და ქართულ ხელნაწერებში ძირითადად შემოფარგლულია საზედაო ასოებით, სლავურ, რუსულ სტილში ერთნაირადაა განვითარებული საზედაო ასოებზეა და თავსამკაულებში. ეს გამოსახულებანი (გველის კუდები, ურჩხულის თავები), რომლებიც კარგავენ თავის ნატურალიზმს პირობითი სტილის გავლენით, გავრცელებას პოულობენ სლავურ ხელნაწერებში.

კონდაკოვი თვლის, რომ რუსულ ხელნაწერებში ცხოველური ორნამენტის საწყისი ბიზანტიურ ხელოვნებაში უნდა ვეძიოთ; მაგრამ აქ სულ სხვა მოვლენასთან გვაქვს საქმე. რუსული სტილის დამახასიათებლად შეიძლება ჩათვალოს ცხოველური და მცენარეული სამყაროს ბუნებრივი ფორმების დაშლა.

ეს ორი ელემენტი ერთმანეთში ისეა შერწყმული, რომ თავალს უძნელდება გარკვევა, სად თავდება ცხოველური და სად მცენარეული.

ცხოველური ორნამენტის ფართოდ გავრცელების მიზეზს კონდაკოვი ხსნის ასე: მისი აზრით, სკოდავენ ლიტერატურის ის თეორეტიკოსები, რომლებიც ფიქრობენ, ვითომც ცხოველური სტილის ორნამენტულში ურჩხულის გამოყენებით ბერძონაზნობას სურდა საზოგადოება ქრისტიანულ მკაცრ მორალისაკენ მიემართა. მისი აზრით, ეს ცხოველური ფიგურები წარმოადგენენ თავისი დროის სილამაზისა და სინატიფის უკანასკნელ სიტყვას, ისინი გამოიხეული იყვნენ მკითხველის ესთეტიური სიამოვნებისათვის¹⁵.

ქართული ხელნაწერი წიგნის მხატვრულმა შემკულობამ განვითარების გარკვეული ეტაპები და საფეხურები გაიარა, საუკუნეთა მანძილზე იგი გარკვეულ ფორმებსა და სახეებში ჩამოყალიბდა. ამ საერთო ევოლუციაში მხატვრული საზნაო ასოები ფუნდამენტურ როლს ითამაშებდა. მათაც გააჩნიათ ამა თუ იმ ეპოქისათვის დამახასიათებელი გარკვეული ნიშნები, თავისი სტილისტური თავისებურებანი.

ეს თავისებურებანი, თავის მხრივ, შესაძლებლობას იძლევიან ხელნაწერის დეკორატიული მხატვრობა გარკვეული ქრონოლოგიური ჩარჩოებით შემოიფარგლოს. ამ მხრივ ჩვენ მიერ შესწავლილი მასალა იძლევა საშუალებას გამოიყოს სტილისტურად განსხვავებული 2 ჯგუფი. თითოეული მათგანი, რომელიც აერთიანებს ზემოხსენებულ მხატვრული სკოლების ნიმუშებს, ერთმანეთისაგან გამიჯნულია საუკუნეების მიხედვით. XI — XII საუკუნეები უბირისპირდება XIII საუკუნეს (ტაბ. VIII, IX).

ერთ-ერთ თავისებურებად შეიძლება ჩაითვალოს ხელნაწერი გვერდის საერთო კომპოზიციური გადაწყვეტა, სადაც ინიციალს, შეიძლება ითქვას, გადაწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება. ამ საერთო კომპოზიციურ გადაწყვეტაში ვგულისხმობთ დეკორატიული ელემენტების განაწილებას ხელნაწერის გვერდზე: მათ ურთიერთშეფარდებას, მათ დამოკიდებულებას ტექსტთან. ჩვეულებრივ, აქ ურთიერთობაშია: თავსამკაული, ინიციალი და ორ სვეტად დაწერილი ტექსტი. ამით იქმნება ხელნაწერი გვერდის მხატვრული სახე.

XI—XII სს. ხელნაწერებში—გელათის, სვინაქსარი H—2211, A—1 და სხვ. ტექსტის დასაწყისი გვერდის კომპოზიციური გადაწყვეტა კლასიკური სიცხადით ხასიათდება. ეს გამოწვეულია იმით, რომ ამ გვერდების მომართველ დეკორატიულ ელემენტებს—ინიციალსა თუ თავსამკაულს—თავისი განსაზღვრული ადგილი აქვს მიჩნეული, თითოეული მათგანი დამოუკიდებელ დეკორატიულ ერთეულს წარმოადგენს. მაგ., თავსამკაული ხაზგასმულია კიდებზე ფერადხაზოვანი ზოლებით, ე. ი. მისი ორნამენტული სიბრტყე გარკვეულ გეომეტრიულ ჩარჩოშია ჩაწერილი, მის სივანეს კი ტექსტის ზომა განსაზღვრავს.

ინიციალიც, ტექსტის ვერტიკალური სვეტის მოხაზულობიდან მარცხნივ გამოწეული, მართალია, ერთი მთლიანი მხატვრული ორგანიზმის განუყოფელი ნაწილია, მაგრამ ამ მხატვრულ ანსამბლში იგი დამოუკიდებლად იკითხება: თავისი მოხაზულობით გამიჯნულია არა მარტო ტექსტის, არამედ დეკორის სხვა ელემენტებისაგან.

¹⁵ Н. П. Кондаков, Зооморфические инициалы греческих и глаголических рукописей X-го—XI-го стол. в библиотеке синайского монастыря, 1903 г.

მოგვიანო პერიოდის, კერძოდ, XIII ს. ხელნაწერებში A—922, A—496, თავსამკაულთა თუ კამარების არე წარმოადგენს მთლიან დაუნაწევრებელ სიბრტყეს. ორნამენტული წნული, რომელიც მრავალჯერ გადახლართულია, ერთიან ორნამენტულ მონახაზს ქმნის. ეს თავსამკაული, ერთიან ორნამენტულ სიბრტყედ გააზრებული, არა მარტო უკუაგდებს ჩარჩოს, არამედ სცილდება უკვე მის საზღვრებს. ინიციალიც ამ საერთო სტილს პასუხობს: გართულებული, პროპორციულად გაზრდილია. ინიციალის ორნამენტული ნახატი ხშირ შემთხვევებში ტექსტის ვერტიკალური სვეტის გასწვრივ ჩამოზრდილია, ერწყმის თავსამკაულს (ტაბ. II, A—138), მხატვრული თვალსაზრისით ასეთი ერთიანობა, რომელიც კლასიკურ შვიდფორმებს დინამიურობას უპირისპირებს, XIII საუკუნის ახალი სტილისათვისაა დამახასიათებელი.

ამრიგად, ასომთავრული დამწერლობის მხატვრულმა თავისებურებებმა განაპირობა არა მარტო დაწერილი ტექსტის საერთო მხატვრული სახე, არამედ მთავრული ასოები ხელნაწერ გვერდებს დაემკვიდრა როგორც დეკორი.

Е. М. МАЧАВАРИАНИ

ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЗАГЛАВНОГО ПИСЬМА «АСОМТАВРУЛИ» ПО ГРУЗИНСКИМ РУКОПИСЯМ V—XIII ВВ.

(Резюме)

В грузинских украшенных рукописях заглавное письмо «асомтаврული» на протяжении веков используется в качестве декора. В основном оно представлено в виде инициалов. Инициалы по их орнаментике, техническому исполнению и красочной гамме соответствуют стилю данной рукописи.

В XIII веке инициал претерпевает большое изменение. Новое склывается в появлении новых орнаментальных мотивов и в общем архитектурном решении.

ყიზიანი წიგნი
 1047-1048 წლებში
 წიგნი 1047-1048
 წიგნი 1047-1048
 წიგნი 1047-1048

1047-1048
 1047-1048
 1047-1048
 1047-1048
 1047-1048

1047-1048 წლებში წიგნი 1047-1048 წიგნი 1047-1048

VI—VII სს. ასომთავრული დამწერლობის ნიმუშები: მოწაიკა (აბა ინტონის VI ს.
 წარწერა ბეთლემის (პალესტინა) ქართულ მონასტერში, ქვა პატრიკიოზ სტეფანოზის VI ს.
 წარწერა მცხეთის ჯვრის ეკლესიის რელიეფზე) და ხელნაწერი (ხანმეტი ლექციონარი,
 VII ს.)

აქაონის
ნიმუში

Ɑ Ɱ Ᵽ Ɽ ⱥ ⱦ

Ɑ Ɱ Ᵽ Ɽ ⱥ ⱦ

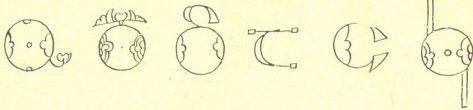
ხ ხ Ⴇ Ⴈ Ⴉ Ⴊ Ⴋ Ⴌ Ⴍ

Ⴎ Ⴏ Ⴐ Ⴑ Ⴒ Ⴓ Ⴔ

Ⱨ ⱨ Ⱪ ⱪ Ⱬ ⱬ Ɑ
 Ⴖ Ⴗ Ⴘ Ⴙ Ⴚ Ⴛ Ⴜ

A-38

ხ ხ Ⴇ Ⴈ Ⴉ Ⴊ Ⴋ Ⴌ Ⴍ
 Ⱨ ⱨ Ⱪ ⱪ Ⱬ ⱬ Ɑ
 Ⴖ Ⴗ Ⴘ Ⴙ Ⴚ Ⴛ Ⴜ

აბგდე

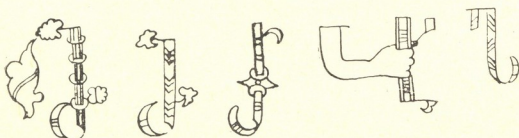
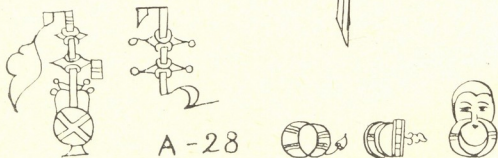
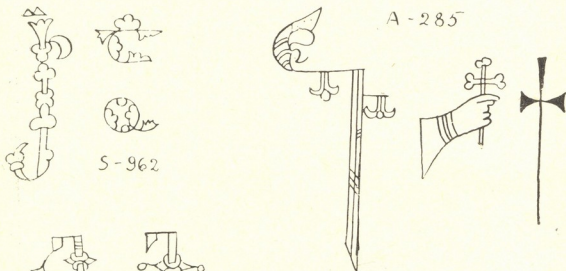
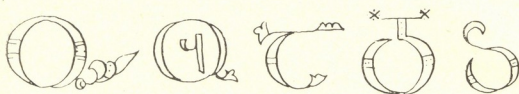
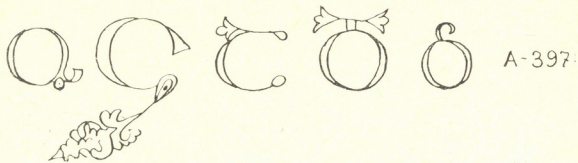
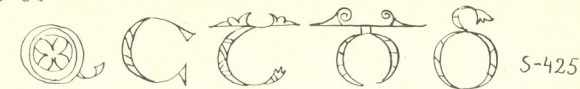
ეჲ ი კ ლ მ ნ

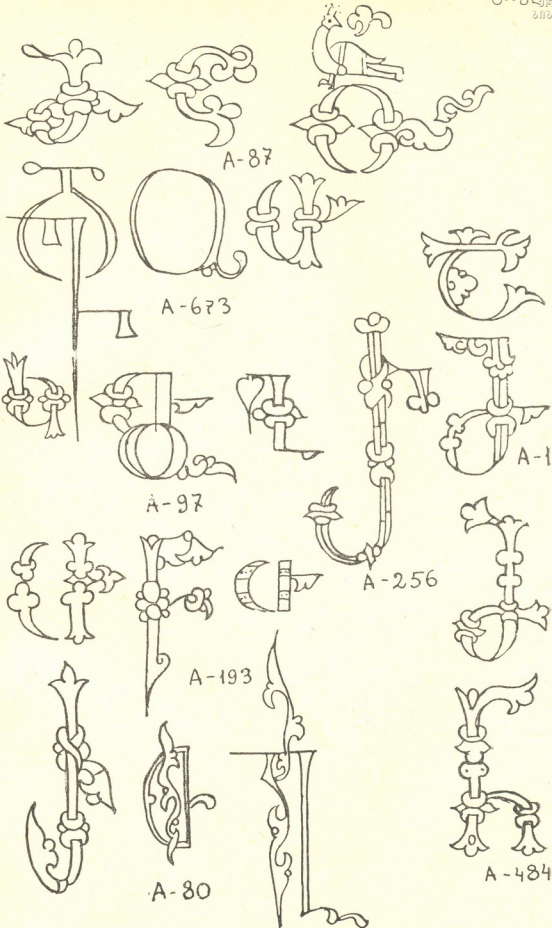
ო პ რ ს

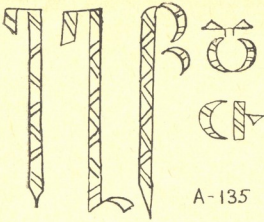
S-359 X ს.

საზღვაო ასოების ნიმუშები X ს. ხელნაწერის (S-359) მიხედვით

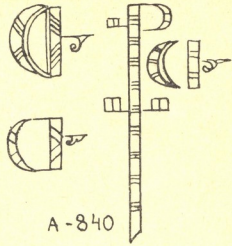
ტაბულა IV

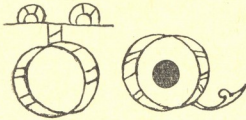

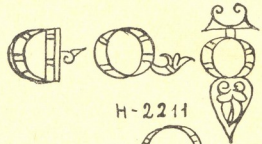
A-135

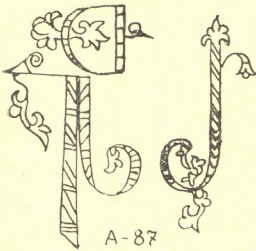
A-840

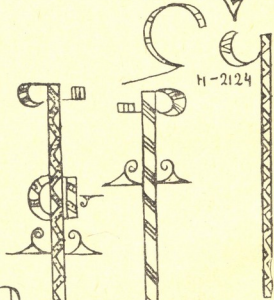
A-35

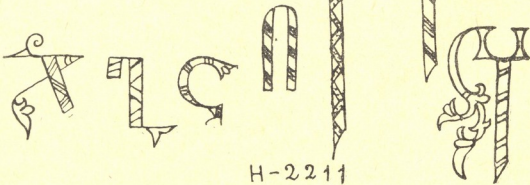
H-2211

A-87

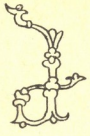
H-2124

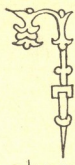
H-2211

ბელათოს

ოთხთავი

ლაფსყაღღის
 ოთხთავი

ჯიჟუჭის II ოთხთავი

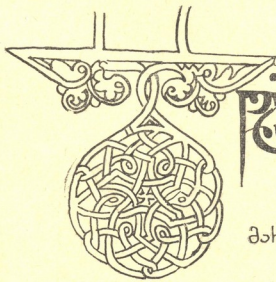
ვანის ოთხთავი

ფენაშის ოთხთავი

A-138

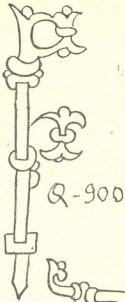

შაჟოგის თაგის დასაწყისი

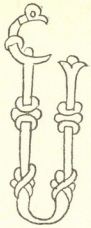
A-138

შაჟოგის თაგის დასაწყისი

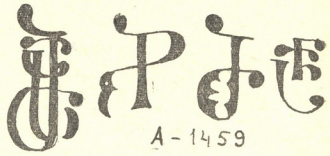

Q-900

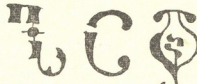
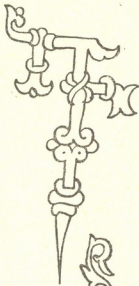
A-1459

A-1459

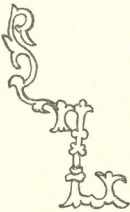
H-1702

A-281

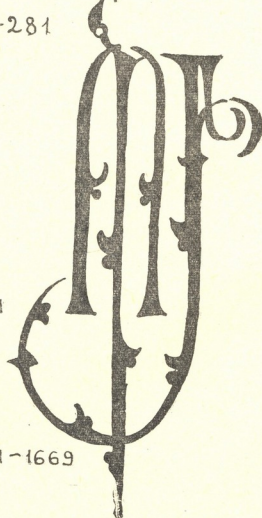
H-1707

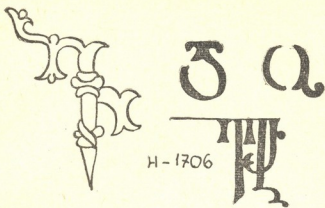

H-1791

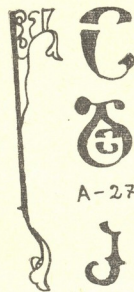

H-1669

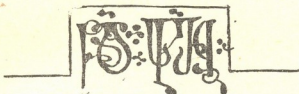

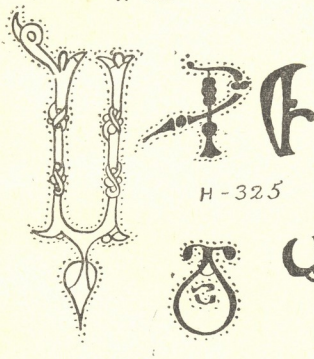
H-1706

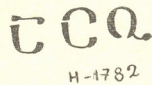
A-27

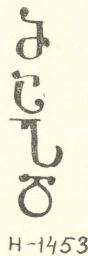
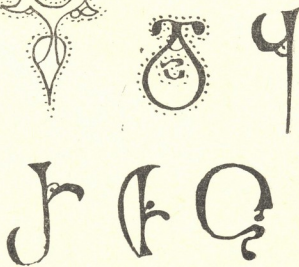
H-325

H-325

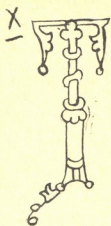

H-1782

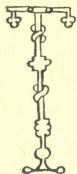

H-1453

საზედაო ასოები XII—XIII სს. ქართულ ხელნაწერებში

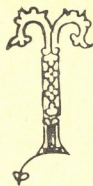
გვ. 21a

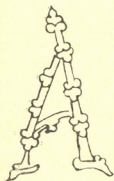
გვ. 504

გვ. 55.

გვ. 511

გვ. 67.

გვ. 54

გვ. 105

გვ. 501

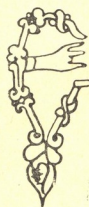
გვ. 71

გვ. 670

გვ. 67

გვ. 22

მდ ძჲჲჲჲჲჲჲჲჲჲჲ

ჩჲ
 ოჲ

ძჲ

ნჲ
 2

3

1

ძჲ
 4

ბჲ
 5

გჲ
 6

დჲ
 7

ეჲ
 8

7

ძჲ
 9

10

11

12

12

14

14

13

16

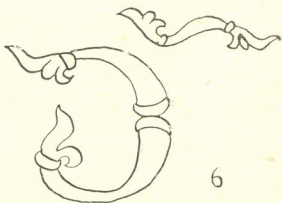
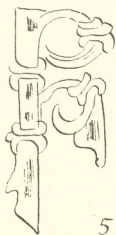
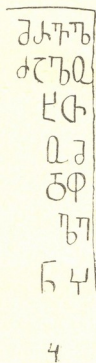
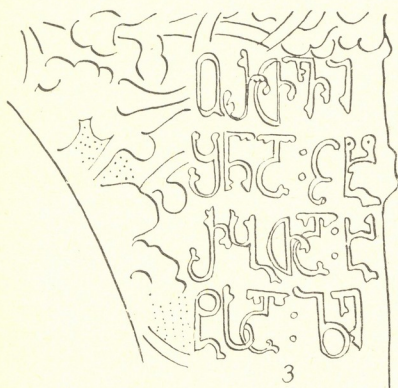
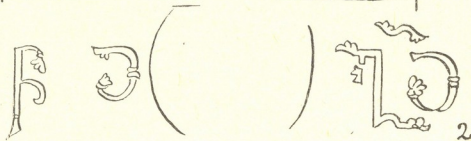
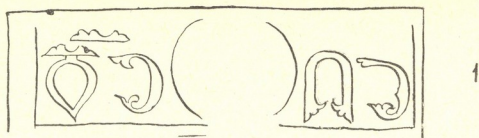
17

15

17

17

ხელოვნებითი დამწერლობის ნიმუშები X—XI სს. კედური ძეგლების მიხედვით: 1—საყ-
 დარი, 2—ფაკი, 3—ლაგურკა, 4—ბრილი, 5—შორაპანი, 6—სალოლაშენი, 7—ბრეთი, 8—როკი-
 თი, 9—ნაწული, 10—ლაბეკინა, 12—თეკალი, 12—ლაღამი, 13—საკაო, 14—შემოქმედი, 15—
 ლაგურკა, 16—შემოქმედი, 17—ლაბეკინა

ხელოვნებითი დამწერლობის ნიმუშები X—XI სს. ქედური ძეგლების მიხედვით: 1—ცა-
260 გერი, 2—ჯუმათი, 3—იენაში, 4—ბრავალძალი, 5—ხიდისთავი, 6—ჯუმათი

VI 6 VII 6 VIII 6 IX 6
A- 554 5 1902 ს. 11-1060

A 1109 A 1453 S 1141 A 38 S 1138 A 19 A 509 S 391 A 98 S 405

Handwritten Georgian script showing various letters and their combinations. The page is organized into columns and rows, with some letters appearing in multiple forms or variations. The script is a traditional Georgian alphabet, likely from the 19th or early 20th century. The letters are arranged in a grid-like fashion, with some letters appearing in pairs or groups. The page is numbered 'X 6.' at the top right.

ს ა რ ჩ ე მ ი

ზ უ რ ა ბ ს ა რ ჭ ე ე ლ ა ძ ე, მ რო ვ ე ლ ი თ უ მ რ უ ე ლ ი	5
ც ა ც ა ჭ ა ნ კ ი ე ვ ი, ა დ ი შ ი ს ო თ ხ თ ა ვ ი ს გ ა დ ა მ წ ე რ ი ს ტ ე ქ ს ტ ზ ე მ უ შ ა ო - ბ ი ს მ ე თ ო დ ი	11
გ უ ლ ნ ა ზ კ ი კ ნ ა ძ ე, ე ს თ ე რ ი ს წ ი გ ნ ი ს ქ ა რ თ უ ლ ი რ ე დ ა ქ ც ი ე ბ ი	14
მ ა ი ა მ ა მ ა ც ა შ ვ ი ლ ი, „ე ს რ ა მ ი ა ნ ი ს“ ქ ა რ თ უ ლ ი თ ა რ გ მ ა ნ ი ს მ ხ ა ტ ე - რ უ ლ ი ს პ ე ც ი ფ ი კ ი ს შ ე ს წ ა ვ ლ ი ს ა თ ე ს	25
ბ ა ქ ა რ გ ი გ ი ნ ე ი შ ვ ი ლ ი, ს ო ლ ო მ ო ნ ი ს ი გ ა ვ თ ა ქ ა რ თ უ ლ ი რ ე დ ა ქ ც ი - ე ბ ი	51
ნ ა რ გ ი ზ ა გ ო გ უ ა ძ ე, ა გ ი ო გ რ ა ფ ი ე ლ ი თ ხ ზ უ ლ ე ბ ი ს მ ე ტ ა ფ რ ა ს უ ლ ი რ ე დ ა ქ ც ი ს მ ი მ ა რ თ ე ბ ი ს ა თ ე ს კ ი მ ე ნ უ რ თ ა ნ	62
ე ნ რ ი კ ო გ ა ბ ი ძ ა შ ვ ი ლ ი, რ ო მ ა ნ ო ზ ე რ ი ს თ ა ვ ი დ ა მ ი ს ი უ ც ნ ო ბ ი თ ხ ზ უ ლ ე ბ ა	75
მ ი ხ ე ი ლ ქ ა ვ თ ა რ ი ა, X V I I I ს ა უ კ. ქ ა რ თ უ ლ ი ჰ ი მ ნ ო გ რ ა ფ ი ი ს ი ს ტ ო - რ ი ი დ ა ნ	94
მ ა ი ა რ ა ფ ა ვ ა, ქ ა რ თ უ ლ ი დ ო გ მ ა ტ ი კ ი ს ი ს ტ ო რ ი ი დ ა ნ	110
თ ო რ ნ ი კ ე ჭ ყ ო ნ ი ა, ი ო ა ნ ე დ ა მ ა ს კ ე ლ ი ს ე ნ კ ო მ ი ა ი ო ა ნ ე ო ქ ო რ ო პ ი რ ი ს მ ი მ ა რ თ	127
ი ლ ი ა ა ბ უ ლ ა ძ ე, ქ ა რ თ უ ლ -ს ო მ ხ უ რ ი ფ ი ლ ო ლ ო გ ი უ რ ი შ ტ უ დ ი ე ბ ი	149
ე ლ ე ნ ე ც ა გ ა რ ე ი შ ვ ი ლ ი, ს ო მ ხ უ რ ი წყ ა რ ო ე ბ ი ს ა ქ ა რ თ ე ვ ე ლ ო -ბ ი ზ ა ნ - ტ ი ს უ რ თ ი ე რ თ ო ბ ი ს შ ე ს ა ხ ე ბ X—X I ს ა უ კ უ ნ ე ბ შ ი	157
რ ა მ ა ზ პ ა ტ ა რ ი ძ ე, ქ ა რ თ უ ლ ი ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ე ბ ი ს ჭ ვ ი რ ნ ი შ ა ნ ი „გ ვ ი რ გ ვ ი - ნ ი“	210
ე ლ ე ნ ე მ ა ჭ ა ვ ა რ ი ა ნ ი, ა ს ო მ თ ა ვ რ უ ლ ი დ ა მ წ ე რ ლ ო ბ ი ს მ ხ ა ტ ე რ უ ლ ი თ ა ვ ი ს ე ბ უ რ ე ბ ა ნ ი ქ ა რ თ უ ლ ი ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ე ბ ი ს მ ი ხ ე დ ვ ი თ (V— X I I I ს ს.)	236

СОДЕРЖАНИЕ

З. А. Сарджвеладзе, Мровели или Мрувели	10
Ц. А. Чанкиева, Метод работы над текстом переписчика Адишского четвероглава	13
Г. И. Кикнадзе, Грузинские редакции книги Есфиры	24
М. Г. Мамацашвили, К изучению художественной специфи- ки «Висрамиани»	50
Б. К. Гигинейшвили, Грузинские версии книги притчей Со- ломоновых	61
Н. Д. Гогуадзе, О взаимоотношении метафрастической и ки- минической версий одного агиографического сочинения	74
Э. П. Габидзашвили, Романоз Эристави и его неизвестное сочинение	92
М. Н. Кавтария, Из истории грузинской гимнографии XVIII века	109
М. А. Рапава, Из истории грузинской догматики	126
Т. А. Чкония, Похвальное слово Иоанна Дамаскина Иоан- ну Златоусту	148
И. В. Абуладзе, Штудии по грузинско-армянской филологии	155
Е. В. Цагарейшвили, Армянские источники о взаимоотно- шениях Грузии и Византии в X—XI веках	208
Р. М. Патаридзе, Водяной знак «корона» со звездой и по- лумесяцем	216
Е. М. Мачавариани Художественные особенности заглав- ного письма «асомтаврули» по грузинским рукописям V—XIII вв.	248

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს დადგენილებით

*

რედაქტორი მ. შანიძე
გამომცემლობის რედაქტორი ც. ჯიმშელია
ტექნიკური რედაქტორი ნ. ოკუჩავა
მხატვარი გ. ნადირაძე
კორექტორი ნ. შენგელია

გადაეცა წარმოებას 11.8.1971; ხელმოწერილია დასაბეჭდად 22.6.1973;
ქაღალდის ზომა 70×108; ქაღალდი №2; ნაბეჭდი თაბახი 23,8;
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 19,81;
უე 01066; ტირაჟი 900; შეკვეთა № 1928;
ფასი 2 მან. 15 კაბ.

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19

Издательство «Мецниереба», Тбилиси 380060, Кутузова, 19

საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის სტამბა, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Типография АН Груз. ССР, Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

ՄՐԱՎՈՂՏԱՎԻ, II

